

ท นุ ต ม โ น

~ ผู้มีใจอดทน ~

ท นุ ต ม โ น
~ ผู้มีใจอดทน ~

ที่ระลึกเนื่องในงานวันละสังขารครบ ๑๐๐ วัน
หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน
อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี
๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

รำลึกถึงพระอาจารย์สุตใจ ญาณมุนี

นับแต่พระอาจารย์สุตใจได้เข้ามาอยู่ในวัดป่าบ้านตาด ได้มอบตัวเป็นศิษย์ในองค์พ่อแม่ครูอาจารย์หลวงตามหาบัวแล้วนั้น ท่านอยู่มาอย่างต่อเนื่องจนวาระสุดท้ายของชีวิต ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอยู่สำนักอื่นอีกเลย นี่แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในองค์หลวงตาชนิดฝากเป็นฝากตายไว้จริงๆ พร้อมทั้งได้แสดงออกถึงความกตัญญูทศเวทิต่อองค์หลวงตา ด้วยการรับใช้ในกิจที่องค์หลวงตาได้มอบให้ท่านทำได้อย่างเรียบร้อย เป็นที่ไว้วางใจขององค์หลวงตา ดังจะเห็นได้ว่า หนังสือธรรมะแทบทุกเล่มขององค์หลวงตา ล้วนได้พระอาจารย์สุตใจเป็นผู้ถอดออกมาจากเทปทั้งสิ้น จึงนับว่าพระอาจารย์สุตใจเป็นผู้ช่วยนำพาธรรมะที่องค์หลวงตาได้แสดงไว้ให้เข้าถึงชาวพุทธอย่างสำคัญยิ่ง และด้วยความเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ยินดีในความหลีกเร้น ไม่คลุกคลี ท่านจึงเป็นผู้มีความสงบเย็นอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้มีธรรมนั่นเอง

ในท้ายที่สุดนี้ จึงมีแต่ความเชื่อมั่นในคุณธรรมของพระอาจารย์สุตใจ สมกับที่องค์หลวงตาท่านไว้วางใจ ได้มอบหน้าที่มากมายไว้ให้พระอาจารย์สุตใจรับไว้ ดังที่เราท่านทั้งหลายได้ทราบดีแล้วนั้น

พระสุธรรม สุขุมโม

รักษาการเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี

อนิจจา วต สงฺขาร๑ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
อุปปาทวยธมฺมิโน มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา
อุปปชชิตฺวา นิรุชฌนฺติ บังเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป
เตสํ รูปสโม สุขิ การปล่อยวางสังขารเหล่านั้นเสียได้ เป็นความสุขอย่างยิ่ง

วันนี้ก็เป็นวันที่จะมีการประชุมเพลิงพระสรีระร่างกายของพระอาจารย์สุดใจ ทนต์มโน พระอาจารย์สุดใจนี้ ท่านกับเราเป็นเหมือนนักศึกษารุ่นเดียวกัน คือได้เข้าไปศึกษาและปฏิบัติธรรมที่วัดป่าบ้านตาดในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้รับอนุญาตจากหลวงตาให้อยู่จำพรรษาศึกษากับท่านในพรรษานั้นก็มีพระที่พอจะจำได้ดังนี้ คือหลวงตา ท่านเป็นหัวหน้า เป็นอาจารย์ใหญ่ แล้วรองลงมา ก็หลวงปู่บุญมี ถัดนั้นก็ หลวงปู่ลี แล้วก็พระอาจารย์อินทร์ถวาย พระอาจารย์ปัญญา พระอาจารย์เขอรี แล้วก็พระบางรูปที่ท่านอยู่ไม่นาน จำไม่ได้ ต่อจากนั้นก็พระอาจารย์เขื่อน ตอนนี้อยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ แล้วก็พระอาจารย์สุดใจ แล้วก็เรา แล้วก็พระที่น้อยกว่าพรรษา บวชอยู่ชั่วคราวก็ไม่ได้บวชไปนาน ลาสิกขาไป จึงจำชื่อหน้าตาท่านไม่ได้

นี่คือจำนวนพระที่ท่านทั้งหลายอาจจะเคยได้ยินชื่อเสียงของท่านมา ซึ่งก็เสียไปเกือบจะหมดแล้ว เหลือก็มีพระอาจารย์อินทร์ถวาย พระอาจารย์เชอริ ท่านเป็นชาวแคนาดา มีพรรษาเท่ากับพระอาจารย์อินทร์ถวาย มีพระอาจารย์เถื่อนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ พระอาจารย์สุดใจท่านก็สิ้นไปแล้ว ก็เรายังอยู่ ยังมีลมหายใจอยู่ แต่จะหมดเมื่อไหร่ก็ไม่มีใครรู้เหมือนกัน

พระอาจารย์สุดใจ ท่านกับเราพรรษาห่างกัน ๒ พรรษา ท่านแก่กว่า ๒ พรรษา ท่านเป็นชาวสมุทรปราการ ท่านจึงบวชที่วัดโศการาม หลังจากนั้นท่านก็ขึ้นอีสานไปอยู่กับหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ที่จังหวัดอุดรธานี เห็นว่าอยู่ ๒ พรรษาด้วยกัน พอพรรษาที่ ๓ ท่านก็มาขออยู่กับหลวงตามหาบัว ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้พบท่านในปีนั้น และรู้จักมักคุ้นกันดี เพราะว่าจะมักจะนั่งติดกันเวลาที่ฉันนั่ง เพราะพรรษาท่านกับเราก็ห่างกันเพียง ๒ พรรษา แล้วพอติ๊กุฎิท่านกับเราก็อยู่ตรงกันข้ามกัน ก็มีโอกาสดูคุยกันบ้าง เพราะที่นั่นเวลาสร่งน้ำเราจะไปสร่งที่บ่อน้ำ มีบ่อน้ำให้เราอาบกันที่บ่อน้ำ ก็จะเป็นช่วงที่มีโอกาสดูทักทายได้คุยกันบ้าง

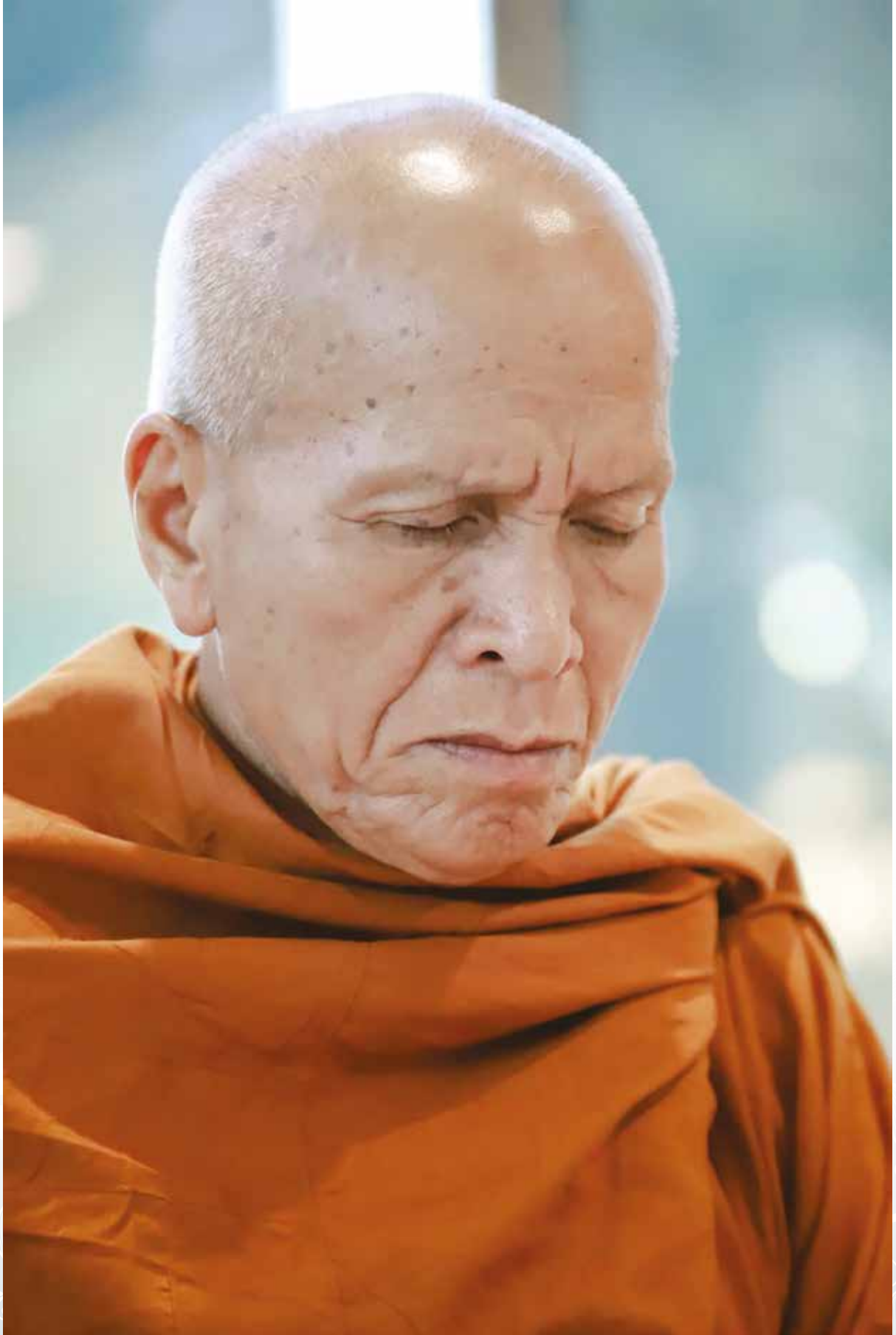
ตามประวัติ ท่านก็จบปริญญาตรีจากธรรมศาสตร์ แล้วจบโทจากนิต้า ท่านก็มีความรู้ทางโลกมากพอสมควร ทางภาษา ท่านจึงเป็นผู้ถอดเทปต่างๆ ของหลวงตามหาบัว ถอดมาแล้วก็ตรวจทาน ช่วงแรกๆ ก็ส่งไปให้หลวงตาท่านตรวจ แต่ต่อมาหลวงตาท่านก็ไม่ว่าง ไม่ค่อยมีเวลาตรวจ ท่านก็มีความไว้วางใจในพระอาจารย์สุดใจ ให้ท่านเป็นผู้ตรวจเอาเอง แล้วท่านก็คัดออกมาพิมพ์หนังสือเป็นเล่มๆ ส่วนเราก็มีหน้าที่จัดส่งหนังสือ เวลาที่มีผู้ที่สนใจอยากจะได้หนังสือ เขียนจดหมายมาขอกับหลวงตา หลังจากทีหลวงตาอ่านเสร็จ ท่านก็จะเขียนข้อความสั้นๆ ว่า ให้หนังสือเล่มนั้นเล่มนี้ อย่างละกี่เล่ม เราก็จัดการห่อแล้วก็ส่งไปทางไปรษณีย์ หนังสือทุกเล่มที่ท่านแจกก็ไม่เก็บสตางค์ แม้แต่ค่าส่งท่านก็ไม่รับ บางคนขอหนังสือแล้วก็เกรงใจ ก็ส่งเงินค่าส่งมาด้วย ท่านก็ส่งกลับไป เพราะท่านต้องการแจกธรรมทาน เพราะเห็นคุณค่าของธรรมะของพระพุทธเจ้าที่มีคุณค่าเหนือกว่าราคาทั้งปวง แล้วจะได้ไม่เป็นการปิดกั้นสำหรับผู้ที่ไม่มียานะเงินทองที่จะซื้อหนังสือธรรมะมาอ่านได้

หลวงพ่อสุดใจเมื่อครั้งมาเยี่ยมหลวงพ่อสุชาติ ณ จุลศาลา เขาชีโอน วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๒

พระจุนายก (หลวงพ่อสุชาติ อภิชาโต)

วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จ.ชลบุรี

คติธรรมรำลึกพระอาจารย์สุดใจ

ได้รู้ท่าน รู้ตัว ทุกข์ขัง
ได้เห็นท่าน นามสุดใจ อนิจจัง
ได้ยินท่าน บรรยายธรรม อนัตตา
คติของท่าน ดีแท้แน่นอน.
ขอความไม่ประมาท จงมีแก่ทุกท่าน.

หลวงพ่อนิพนธ์ อภิปสนโน
เจ้าอาวาสวัดสมเด็จภูเรือมิ่งเมือง จ.เลย

คำนำ

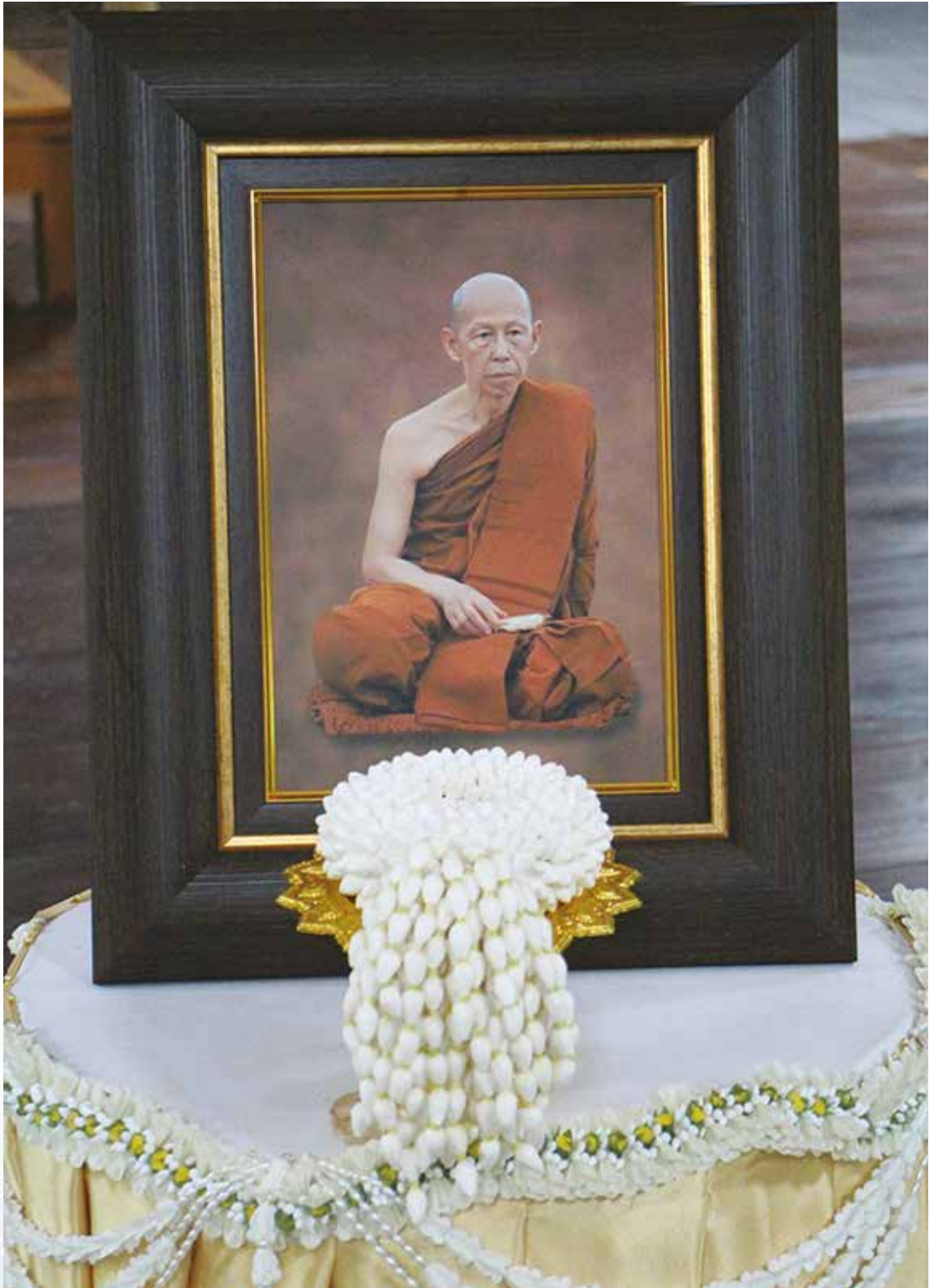
หนังสือ “ทนุตมโน ผู้มีใจอดทน” จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสที่หลวงพ่อดุจใจ ทนุตมโน ได้ละชั้น์ในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ และพระราชทานเพลิงสรีรสังขารในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ คณะศิษย์จึงได้รวบรวมชีวประวัติและเรื่องราวต่างๆ ของหลวงพ่อดุจใจ ที่องค์ท่านเคยเมตตาเล่าให้ฟัง และได้จดบันทึกไว้ เนื่องจากหลวงพ่อดุจใจน้อยตามปกตินิสัย และด้วยความเคารพเทิดทูนในองค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ผู้เปรียบประดุจพ่อแม่ครูอาจารย์ขององค์ท่าน หลวงพ่อดุจใจปรารถนาไว้ว่า “โกป่าต้องขันตัวเดียว” จึงเป็นการยากที่ใครจะได้ยินได้ฟังเรื่องราวขององค์ท่านโดยสมบูรณ์

หลวงพ่อดุจใจ ผู้ปิดทองหลังพระมาตลอดชีวิต วัตรปฏิบัติที่ได้ดำเนินรอยตามองค์หลวงตามาอย่างเคร่งครัด แม้ในยามที่อาพาธ การอบรมสั่งสอน องค์ท่านแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างด้วยการกระทำ โดยไม่ต้องพูด หากผู้ใดจะยึดถือและนำไปปฏิบัติตาม ก็จะเป็นมงคลแก่ตนเอง

คณะศิษย์ผู้จัดพิมพ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือที่ได้จัดพิมพ์ในครั้งนี้จะเกิดประโยชน์และเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้กับผู้สนใจใคร่ในธรรมไม่มากนักน้อย คุณงามความดีที่พึงมีจากการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ คณะศิษย์ขอน้อมถวายเป็นอาภาริบูชาแด่องค์หลวงพ่อดุจใจ ทนุตมโน ด้วยความเคารพบูชาอย่างที่สุด หากมีสิ่งใดผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเป็นการล่วงเกินต่อหลวงพ่อดุจใจโดยมิได้เจตนา คณะศิษย์น้อมกราบขอขมาและน้อมรับผิดแต่ผู้เดียวด้วยเจตนาบริสุทธิ์ที่สุดหัวใจ

คณะผู้จัดพิมพ์

๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๓

หลวงปู่สุดใจ ทนฺตมโน (ยอดญาครุแห่งบ้านตาด)

อัฐิธาตุเป็นทองส่องพิสุทธิ์
ฟอกแห่งกายสุจีเป็นลีทอง
“สุดใจ” มงคลนามพระงามพร้อม
พูดและฉันแต่น้อยคอยเวลา
หทัยแกร่งขาน “ฮือ” คือบอกใบ้
เมื่อถึงคราวแล้วหนอ ก็พอกัน

เหตุถึงจุดแห่งธรรมคำพูดผ่อง
ช่างนำมาองกระดูกลูกหลวงตา
พระยินยอมเพื่อชาติศาสนา
อัคคีมาไหมกายวายชีวัน
พระไม่ใหญ่เกินกรรมธรรมชั้นนี้
มิไหวหวั่นมรณายอดญาครุ

โดย ดร.ร้อยแก้ว สายยิ้ม จ.พิษณุโลก

สารบัญ

ชีวประวัติ หลวงปู่สุดใจ ฑนุตมโน	๑๗
ผู้รักษามรดกธรรมองค์หลวงตา หลวงปู่สุดใจ ฑนุตมโน	๘๕
คติธรรมและพระธรรมเทศนา หลวงปู่สุดใจ ฑนุตมโน	๑๐๓
หนังสือหลักของใจและพระธรรมเทศนา หลวงตามหาบัว ญาณสมปนุโน	๑๑๑

ชีวประวัติ

หลวงพ่อสุดใจ ทนฺตมโน

ชา ต ิ ฎ ม ิ

หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน มีนามเดิมว่า สุดใจ เขาว์สมุทร เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ (ปีวอก) ตรงกับวันแรม ๑๓ ค่ำ เวลา ๐๘.๐๐ น. ณ บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๔ ต.ปากน้ำ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

บิดาชื่อ นายวิง เขาว์สมุทร มารดาชื่อ นางปุ่น เขาว์สมุทร

บิดา-มารดาประกอบอาชีพค้าขาย หลวงพ่อสุดใจเป็นบุตรคนที่ ๖ ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๗ คน ดังนี้

๑. นายวงษ์ เขาว์สมุทร (ถึงแก่กรรม)
๒. นางสาววัลย์ ทองก้อน (ถึงแก่กรรม)
๓. นางสาวเวียน สุดสาคร (ถึงแก่กรรม)
๔. นายวิเชียร เขาว์สมุทร
๕. พันจ่าอากาศเอกวิชัย เขาว์สมุทร (ถึงแก่กรรม)
๖. พระสุดใจ เขาว์สมุทร
๗. นางจินดา วังsturค (ถึงแก่กรรม)

นายวิง เขาว์สมุทร บิดา

นางปุ่น เขาว์สมุทร มารดา

ป ร ฐ ม วั ย

หลวงพ่อสุดใจได้รับการศึกษาในระดับการศึกษาต่างๆ ดังนี้

ระดับประถมศึกษา (ป.๑-ป.๔) จากโรงเรียนเฉลิมวิทยา
จ.สมุทรปราการ

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑-ม.๖) จากโรงเรียนเรือนสมุทร
ประชาวิทยาลัย (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสมุทรปราการ)

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๗-ม.๘) จากโรงเรียนสันติ-
ราษฎร์บำรุง ๔ กรุงเทพมหานคร

ในวัยเยาว์หลวงพ่อบริการอุปนิสัยสุภาพ เรียบร้อย ขยันขันแข็ง
ใฝ่ในการศึกษาเล่าเรียน ช่วยโยมแม่ทำงาน จึงเป็นที่รักของโยมแม่เป็น
อย่างมาก นอกจากนี้ หลังกลับจากโรงเรียนในยามว่าง องค์กรท่านชอบ
เล่นกีฬาฟุตบอล และยังช่วยสอนหนังสือให้กับเด็กๆ แถวบ้าน จนเด็กๆ
แถวนั้นติดองค์กรท่านมาก

ด้วยอุปนิสัยใฝ่ในการศึกษา องค์กรท่านมีความตั้งใจที่จะศึกษาต่อ
ในระดับอุดมศึกษา โดยสามารถสอบเข้าศึกษาต่อได้ที่มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ในปี
พ.ศ. ๒๕๑๐

หลังจากนั้นองค์กรท่านได้เข้าทำงานอยู่ที่ธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์ (อ.ก.ส.) จ.ปทุมธานี แผนกสินเชื่อ ทำงานได้ไม่นานก็ได้
ลาออก และกลับไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโท คณะพัฒนาการ
เศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) โดยจบการศึกษา
ระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ในครั้งนั้นองค์กรท่าน
ไม่ได้เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร ซึ่งในสมัยนั้นหาคนที่จบการศึกษา
ในระดับปริญญาโทได้น้อยมาก

หลวงพ่อสุดใจในวัยเยาว์

หลวงพ่อสุดใจในวัยหนุ่ม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๐

ขณะเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรระดับปริญญาตรี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จากพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙)

ถ่ายภาพคู่กับมารดาในวันรับพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อุปสมบท

หลังจากจบการศึกษาในระดับปริญญาโทแล้ว หลวงพ่อได้สอบเข้าทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ในช่วงที่รองาน องค์กรท่านมีความตั้งใจที่จะบวชเพื่อทดแทนคุณบิดา-มารดา จึงได้เข้าอุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลา ๐๗.๑๒ น. ณ วัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ โดยมีพระราชวรคุณ (หลวงปู่สำรอง คุณวฑูโฒ) ภายหลังได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเทพโมลี เป็นพระอุปัชฌาย์ หลวงปู่ทอง จนทสิริ ภายหลังได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระญาณวิศิษฎ์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และหลวงปู่ปั้น ตนตมโน ภายหลังได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูชั้นเทพปัญญาคุณ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

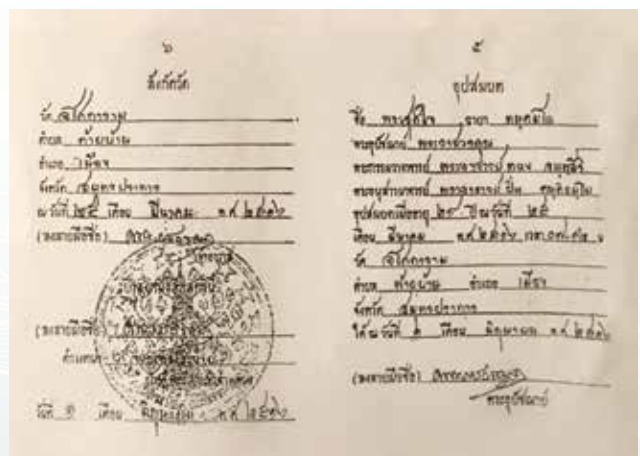
พระเทพโมลี (หลวงปู่สำรอง คุณวฑูโฒ)
พระอุปัชฌาย์

พระญาณวิศิษฎ์ (หลวงปู่ทอง จนทสิริ)
พระกรรมวาจาจารย์

หลวงปู่ปั้น ตนตมโน
พระอนุสาวนาจารย์

หนังสือสูติหลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

ช่วงแรกที่อยู่วัดอโศการาม ที่วัดจะมีข้อวัตรให้พระทุกรูปมานั่งรวมกันในช่วงค่ำเพื่อไหว้พระสวดมนต์ และนั่งภาวนาที่ศาลา ระหว่างนั่งภาวนาก็จะมีการเปิดพระธรรมเทศนาของครูบาอาจารย์ให้ฟังไปด้วย มีวันหนึ่งองค์ท่านนั่งภาวนาไปจนเกิดทุกข์เวทนาแทบจะทนไม่ไหว แต่องค์ท่านก็ได้พยายามใช้ความอดทน และสติปัญญาต่อสู้กับทุกข์เวทนานั้นจนสุดกำลัง ทำยที่สุดจิตขององค์ท่านได้รวมลงสู่ความสงบเป็นสมาธิ ปรากฏว่าทุกข์เวทนานั้นได้หายไป ทำให้องค์ท่านเห็นความอัศจรรย์ในจิตเป็นครั้งแรก บังเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาขึ้นมาทันที องค์ท่านจึงตัดสินใจไม่ลาสิกขา และได้อยู่จำพรรษาแรกที่วัดอโศการามแห่งนี้

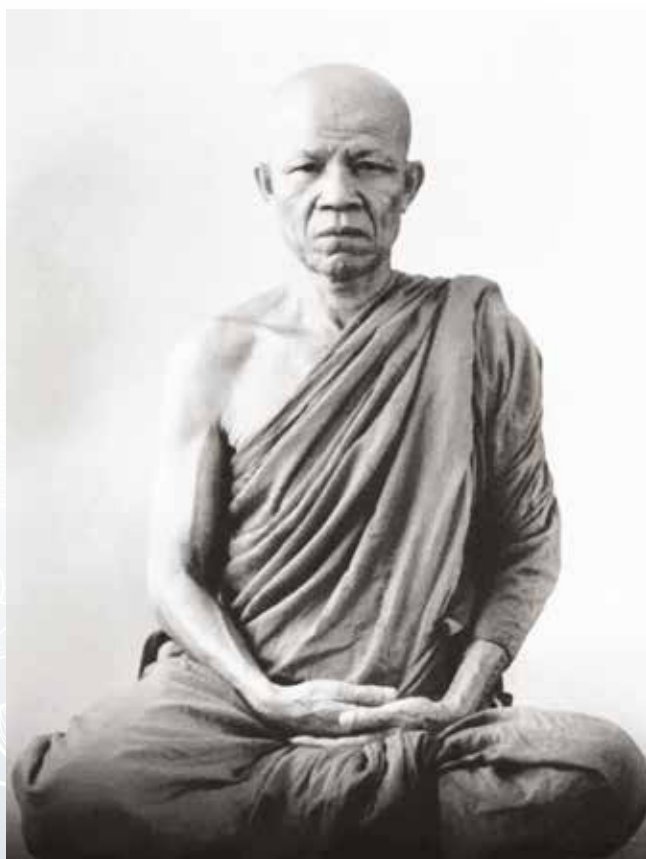
วัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ

หลังจากออกพรรษาแล้ว หลวงพ่อต้องการเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์ที่จะอบรมสั่งสอนด้านจิตตภาวนา เนื่องจากในระหว่างจำพรรษาที่วัดอโศการามนั้น หลวงพ่อเคยได้อ่านและฟังพระธรรมเทศนาขององค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วัดป่าบ้านตาด หลวงพ่อเล่าว่า พระธรรมเทศนาขององค์หลวงตานั้นสามารถแก้ปัญหาด้านจิตตภาวนาภายในใจให้องค์ท่านได้ องค์ท่านจึงตัดสินใจที่จะมาขออยู่ศึกษาอบรมด้านจิตตภาวนากับองค์หลวงตาที่วัดป่าบ้านตาด โดยทางวัดอโศการามได้ทำจดหมายฝากตัวเพื่อจะนำมาถวายให้องค์หลวงตาด้วย

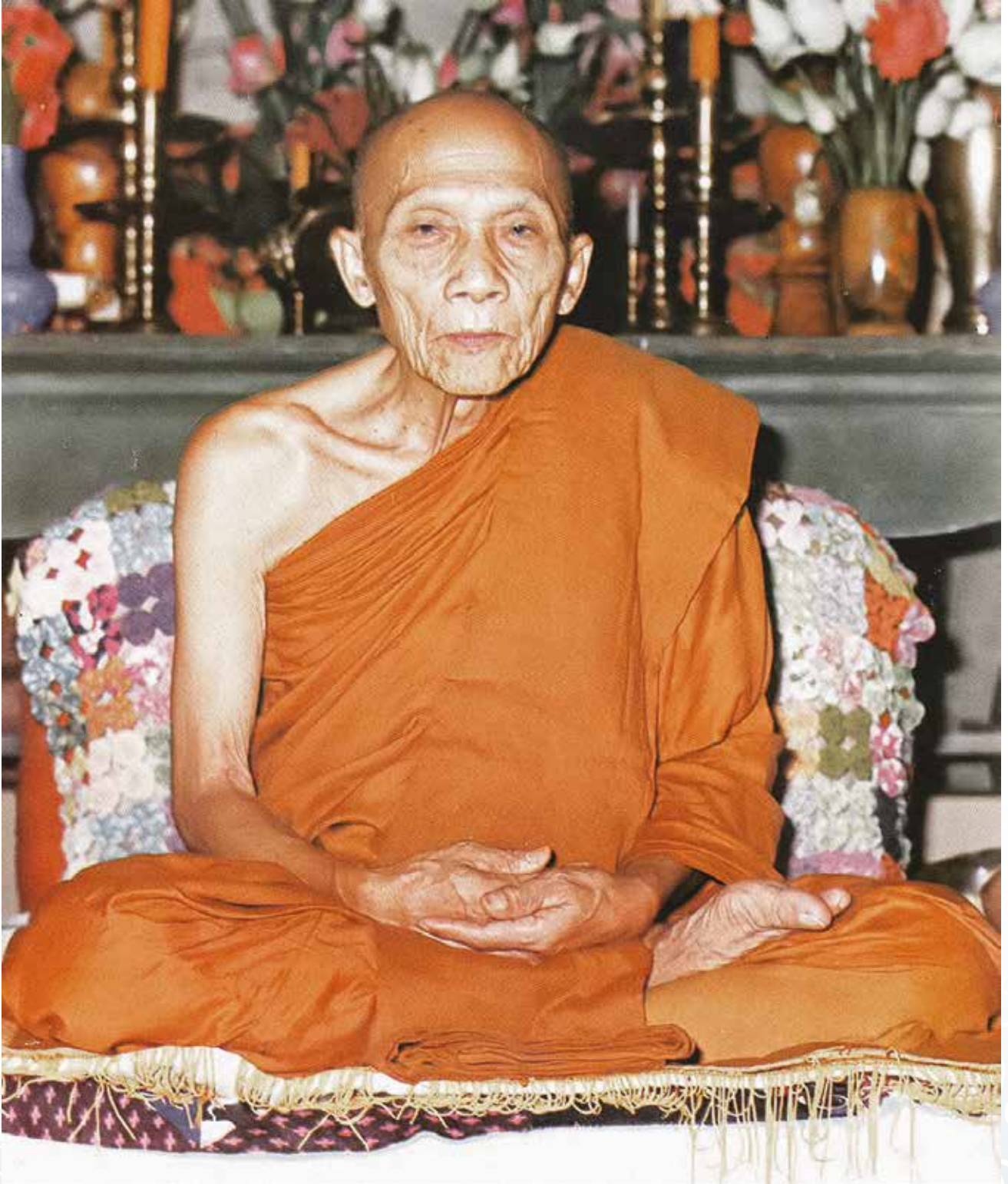
เมื่อองค์ท่านเดินทางมาถึงวัดป่าบ้านตาด และได้พบองค์หลวงตาแล้ว องค์หลวงตาได้พูดตักขึ้นมาว่า “พระบางองค์ที่อยากมาอยู่กับเรา แล้วให้คนเขียนจดหมายฝากตัวมาก็มี” พอหลวงพ่อได้ยินเช่นนั้น องค์ท่านจึงไม่กล้านำจดหมายฉบับนั้นถวายแก่องค์หลวงตา และเปลี่ยนความตั้งใจไปอยู่ศึกษาอบรมกับหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ที่วัดป่าโนไครธาราม จ.อุดรธานี แทนในพรรษาที่สอง

หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ

หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน

หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ วัดป่าไม้โคจราราม จ.อุดรธานี

หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ รู้วาระจิตของหลวงปู่

หลวงปู่เล่าว่า ก่อนเข้าพรรษา บันไดกุฏิขององค์ท่านชำรุด จึงได้ขอให้พระมาช่วยซ่อมให้โดยไม่ได้กราบเรียนให้หลวงปู่ทราบ พอขึ้นประชุมพระ หลังจากที่ตั้งองค์หลวงปู่อ่อนเทศน์อบรมจบลง องค์หลวงปู่ได้ปรารภถึงเรื่องการซ่อมบันไดขึ้นมา ทำให้หลวงปู่เกิดความเคารพเลื่อมใสในองค์หลวงปู่อ่อนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างยิ่ง

รูปเหมือนองค์หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ในเจดีย์พิพิธภัณฑ์
ณ วัดป่าไม้โคตรธรรม จ.อุดรธานี

หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี

พ่อแม่ครูอาจารย์ องค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

หลวงพ่อสุดใจมาอยู่ศึกษาอบรมกับองค์หลวงตามหาบัวที่วัดป่าบ้านตาดในพรรษาที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ จากนั้นองค์ท่านก็ได้อยู่จำพรรษาที่วัดป่าบ้านตาดเรื่อยมา

เมื่อได้มาอยู่กับองค์หลวงตาสมความตั้งใจ องค์ท่านก็เร่งทำความเพียร การภาวนาก็รู้ตหน้าไปโดยลำดับ เพราะในสมัยนั้นองค์หลวงตามหาบัวท่านรับพระไว้จำนวนไม่มาก อย่างมากก็ไม่เกิน ๑๘ องค์ ทำให้องค์ท่านสามารถดูแลพระเณรได้อย่างทั่วถึง องค์หลวงตาจะเข้มงวดกวดขันกับพระ ด้วยการเดินตรวจตามกุฏิพระเป็นประจำ และมีการเรียกประชุมอบรมพระเณรอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้อุบายและกำลังใจในการภาวนา ทำให้ต่างองค์ต่างภาวนากันอย่างจริงๆ จังๆ นอกจากนี้องค์หลวงตาท่านจะสงวนพระไว้เพื่อให้ทำความเพียรภาวนาอย่างเดี่ยว โดยจะไม่ให้พระรับกิจนิมนต์ เว้นไว้แต่มีความจำเป็น และจะไม่ให้พระออกมาเกี่ยวข้องกับญาติโยมมากนัก

หลวงพ่อเล่าว่า การภาวนาขององค์ท่านตอนนั้นก้าวหน้า เห็นความอัศจรรย์ไปโดยลำดับ

ศาลาวัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี

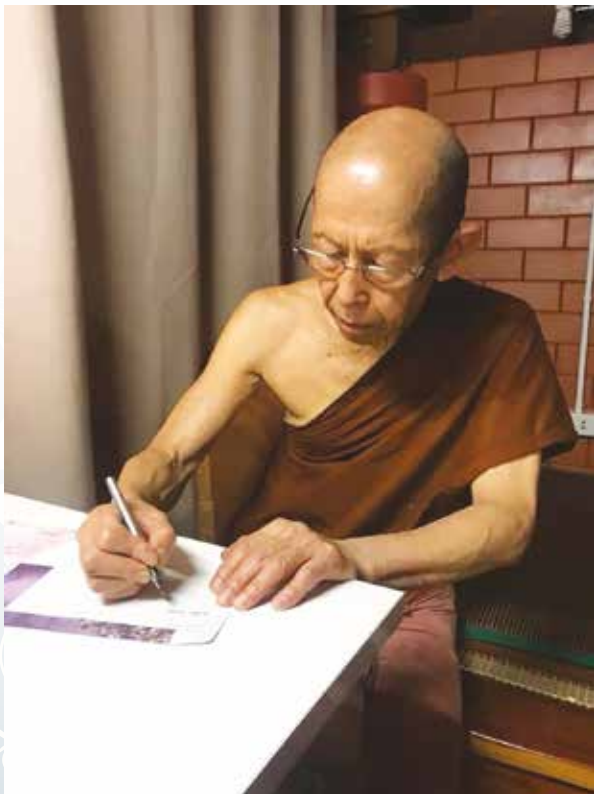

งานที่หลงตาไว้ใจ

หลวงปู่สุดใจได้รับความไว้วางใจจากองค์หลวงตาให้เป็นผู้ถอด พิมพ์ และตรวจทานพระธรรมเทศนา เพื่อรวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือแจกบุคคลทั่วไปที่สนใจ โดยในสมัยนั้นองค์ท่านเล่าว่า องค์หลวงตามอบเครื่องพิมพ์ดีดไว้โดยเฉพาะแก่องค์ท่าน ในสมัยนั้นยังไม่มีคอมพิวเตอร์และไม่มีโต๊ะสำหรับนั่งพิมพ์ หลวงปู่จะใช้วิธีนั่งขัดสมาธิพิมพ์กับพื้น

กัณฑ์เทศน์อบรมพระและฆราวาส หลวงปู่จะเป็นคนถอดจากเทปและพิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์ดีดก่อนที่ จะพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือต่อมา อาจจะมีกล่าวได้ว่ากัณฑ์เทศน์ขององค์หลวงตาเกือบทั้งหมด ต้องผ่านการ ตรวจทานจากหลวงปู่

ตั้งที่องค์หลวงตาเคยปรารภถึงหลวงปู่ไว้ว่า **“อย่างเราเทศน์ทางนี้ ไปทางไหนก็ให้ท่านสุดใจตรวจ อีกทีหนึ่ง เพราะท่านสุดใจรู้เรื่องของเราดี การพูดการจาแง่หนักเบา ท่านสุดใจเข้าใจเรื่องของเรา เพราะ เป็นพระปฏิบัติด้วยกัน ถ้าภาคปริยัติกับปฏิบัติไปตรวจกันไม่ได้เรื่อง ภาคปริยัติไปอย่างหนึ่ง ภาคปฏิบัติ ไปอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นภาคปฏิบัติตรวจภาคปฏิบัติเข้าใจทันที”**

เทศน์อบรมพระ ๗ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2507

หลักของพระศาสนา

ท่านผู้กำลังเริ่มฝึกหัดโปรดได้จงจำไว้ที่ท่านอธิบายให้ฟังไว้และนำไปปฏิบัติ ส่วนจะปรากฏผลหรือไม่ นั้น เรื่อย่าคาดคะเนและอย่าเป็นอารมณ์ ขอให้หลักปัจจุบันคือระหว่างจิตกับอารมณ์ที่พิจารณาอยู่ มีลมหายใจเป็นต้น ให้มีความสัมพันธ์กันอยู่ นี้แหละจะเป็นเครื่องหนุนให้เกิดผลขึ้นมา เริ่มแต่ความสงบเข้าไปเป็นลำดับ และเมื่อได้ปรากฏ สิ่งใดขึ้นมาภายในใจ แม้ที่สุดความสงบที่ปรากฏขึ้นในขณะที่นั่งฟังเทศน์ก็ดี นั่งภาวนาก็ดี เมื่อตอนออกจากความสงบหรือ ลุกจากที่นั่งนั้นแล้ว ในวาระต่อไปที่เราจะบำเพ็ญอีก เช่นเดียวกับคราวที่แล้ว โปรดอย่าได้ไปทำความสำคัญในผลที่ได้ เคยปรากฏแล้วอย่างใด ซึ่งผ่านมาแล้วเมื่อวานนี้ หรือผ่านมากว่าที่แล้ว

เบื้องต้นที่จะปรากฏความสงบขึ้นมาให้เราได้รับเป็นอารมณ์นั้น เรายังไม่มีต้นเหตุมาจากไหน หรือไม่มี วิถีแนวที่ไหนเลยที่เราจะได้รับผลอย่างนั้น หากไม่ครั้งแรกที่เราปรากฏผลเช่นนั้น จึงมีขึ้นภายในจิตใจของเราได้ มีขึ้น ปรากฏขึ้นได้เพราะเหตุใด ก็ต้องปรากฏขึ้นเพราะเหตุที่เราบำเพ็ญโดยถูกต้อง คราวต่อมาเราก็กำหนดคั้นเหตุนั้นไว้ อย่านำให้จิตกลายเป็นเรื่องสัญชาตคติ คือไปคาดหมายในการกระทำที่ผ่านมาแล้ว จิตจะเคลื่อนจากหลักปัจจุบันซึ่งเป็นฐาน ที่เกิดขึ้นแห่งผล นี้แหละหลักสำคัญ

โดยมากที่วันนั้นจิตได้รับความสงบ วันต่อไปไม่สงบนั้น เนื่องจากสัญชาตคติที่หมายในวันซึ่งล่วงไป แล้ว สิ่งที่เราจะยึดไว้เป็นหลักใจเพื่อการปฏิบัติคือ ใจที่รับรู้ได้ เห็นหรือมีความสงบขึ้นในคราวใดก็ตาม สงบขึ้น เพราะเหตุใด อะไรเป็นเหตุให้จิตได้รับความสงบ หรือมีความรู้เห็นต่าง ๆ เช่นนั้น ให้เรายึดคั้นเหตุอันนั้นมาเป็นต้น เหตุในปัจจุบันของเรา ผลจะปรากฏขึ้นเช่นนั้นหนึ่ง หรือแปลกประหลาดยิ่งกว่านั้นหนึ่ง หรือละเอียดยิ่งกว่านั้นไปหนึ่ง

โดยมากผู้ที่ย่ำแย่เหตุทางด้านจิตใจที่ได้รับความสงบเยือกเย็นมาแล้ว ขาดความสำรวมระวังภายในตัว ความเพียรที่ค่อย ๆ หนึ่งจิตก็มีทางเสื่อมลงไปได้ เมื่อจิตได้เสื่อมลงไปแล้ว จะพยายามปรับปรุงจิตใจของตนให้มีระดับเช่น ที่เคยเป็นมา ไม่สามารถจะทำได้ นี้เพราะเหตุว่าจิตไปยึดเอาเรื่องอดีตเสียทั้ง ๆ ที่ตนกำลังนั่งภาวนา ความมุ่งจะ ให้เป็นเช่นนั้น ๆ ไม่มีผลอันใดเกิดขึ้นนอกจากจะเป็นสัญญาเครื่องรบกวนใจ ให้ไม่สามารถที่จะทำความสงบให้แก่ตัว

เองได้เท่านั้น

เพราะฉะนั้นอารมณ์เช่นที่ว่ามานี้ ต้องปล่อยวางในขณะที่เราบำเพ็ญ ถึงหลักปัจจุบัน เราจะกำหนดจิตกับอารมณ์บ่หโต กับธรรมบ่หโต หรืออารมณ์โลกก็ตาม ให้ทำความรู้สึกไว้กับอารมณ์หรือธรรมบ่หโตเท่านั้น โดยไม่ต้องไปคิดว่าผลจะเกิดขึ้นอย่างไร ความสุขที่จะเกิดขึ้นนี้จะมีลักษณะเช่นไร หรือเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจะเป็นเหตุการณ์เช่นไรครั้งนี้เป็นต้น เราไม่ต้องไปสนใจ โปรดทำหน้าที่ในวงปัจจุบันที่กล่าวนี้

ไม่ว่าจิตของนักบวช ไม่ว่าจิตของฆราวาส ไม่ว่าจิตของผู้หญิงผู้ชาย ต้องทำความรู้สึกตัวเองอยู่เสมอ และเป็นจิตที่มุ่งต่อความรู้สึกต่าง ๆ อยู่ด้วยกัน ไม่เคยนอนใจอยู่เฉย ๆ โดยปราศจากความรู้ แม้จะหลับก็ยังรู้ว่าหลับหลับสนิทก็รู้ ผันเรื่องอะไรก็รู้ นี้ก็พอให้เราทราบได้ว่า จิตนี้ไม่เคยละความรู้จากตนเองไปแม้ขณะเดียว เมื่อจิตได้รับธรรมเป็นเครื่องอบรม เป็นเครื่องเกาะเครื่องเหนี่ยวแล้ว จิตจะต้องมีหลักฐานมั่นคงขึ้นโดยลำดับ

เพราะฉะนั้นนับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เวลาอุปัชฌายะท่านจะบวชพระบวชเณร ท่านจึงให้กรรมฐาน 5 เรียกว่าตบัตถกกรรมฐาน คือ เกสา โลมา นขา หันคา ตโจ หัง 5 นี้ เพื่อเป็นหลักใจของนักบวช ~~ซึ่ง~~จะได้บำเพ็ญพิจารณา จิตจะได้อาศัยอยู่กับอาการทั้ง 5 นี้ อาการใดอาการหนึ่งที่ถูกต้องจิตของคน พิจารณาดู เช่น หนังเป็นคัน พิจารณาออกข้างนอกพิจารณาเข้าข้างใน เมื่อความรู้ได้อยู่กับอาการนี้แล้ว ความรู้อาจจะซึมซาบไปสู่อาการอื่น ๆ หัวสรรพางค์ร่างกายว่ามีลักษณะเช่นไรบ้าง

หลักความจริงที่มีอยู่ในกายนี้ทั้งหมด แม้ท่านจะระบุไว้เพียง 5 ประการนี้ก็ตาม สิ่งที่ไม่ระบุไว้ยกนั้นจะเป็นสภาพเช่นเดียวกันกับสิ่งทั้ง 5 ที่กล่าวนี้ทั้งนั้น เมื่อจิตได้เกาะอยู่กับอาการใด มีสติอยู่กับอาการใด จิตจะค่อยรู้เรื่องราวกับอาการนั้น และทำความเข้าใจตนเองกับอาการนั้นให้ถูกต้อง ต่อจากนั้นจะมีความซึมซาบรู้ไปในส่วนต่างๆ ของร่างกาย บางครั้งก็ปรากฏขึ้นเหมือนกับเราเห็นด้วยตาเนื้อ เห็นชัดจริง ๆ จะเห็นส่วนใดก็ตามในส่วนแห่งร่างกายนี้ เมื่อจิตได้เห็นชัดความสนใจซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้นก็มีมาก จิตก็ตั้งเป็นปัจจุบันได้อย่างเต็มที่ในอาการที่จิตเห็นชัดนั้น นี้ท่านเรียกว่า "เห็นกาย" อย่างหนึ่ง

เมื่อจิตได้จลจลอยู่กับอาการที่เห็นนั้นแล้ว จะเป็นเหตุให้ความรู้ของจิตนั้นกระจายไปทุกแห่งทุกหน

+๕-
องจนเล

- 3 -

เบื้องบนเบื้องล่างในส่วนแห่งร่างกาย แล้วเกิดความสับสนเวทภายในร่างกายของเรา ว่ามีสิ่งบาง ๆ สิ่งหนึ่งเท่านั้นปกปิดหุ้มท้อไว้ ไม่ได้หนาเท่าใบลานเลย นอกจากนั้นยังเต็มไปด้วยสิ่งที่เราไม่ประสงค์ แต่เพราะเหตุแห่งสติกับปัญญาของเรามองข้ามสิ่งเหล่านั้นไปเสีย จึงเห็นสภาพกลายเป็นคนเป็นตัว เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเขาเป็นเรา เป็นหญิงเป็นชายขึ้นมา แล้วกลับเป็นจุดที่ยึดหมายของอุปาทานอย่างเต็มที่

เมื่อจิตเราได้ปักบันเขตแดนลงในที่ใด ยุกอุมมาภายนอก เช่น เราได้ปักบันเขตแดนเอาที่แห่งใดแห่งหนึ่งว่าเป็นของเราขึ้นมา แม้ที่นั้นจะยังไม่มีเครื่องเพาะปลูกต่าง ๆ ก็ตาม จะมีแต่เพียงที่ดินว่าง ๆ อยู่เท่านั้น เกิดมีผู้ใดผู้หนึ่งเข้ามาล่องล้ำเขตแดนของเราเข้า อย่างน้อยก็ต้องต่อว่ากัน มากกว่านั้นก็เป็นการดิ้นรนดิ้นรนเพราะเหตุแห่งที่ว่าง ๆ นั้นซึ่งแต่ก่อนไม่เคยมีใครมาเกี่ยวข้องกับ

ที่นี้เมื่อเราย้อนเข้ามาสู่อุปาทานในชั้นนี้มีลักษณะเช่นนั้นเหมือนกัน คือเมื่อเราได้พิจารณาเห็นชัดตั้งแต่ข้างนอกเข้าไปข้างใน ด้วยอำนาจของปัญญา เรื่องอุปาทานที่จะแทรกสิ่งอยู่ในอาการใดส่วนใดในร่างกายนี้ จะค่อยถอนตัวออกมาเป็นลำดับ ๆ ยิ่งได้พิจารณามากเท่าไร ก็ยิ่งเป็นปากเป็นหางให้ถอนอุปาทานได้มากเท่านั้น การปักบันเขตแดนก็เรียกว่าถอดทิ้งไปวันละชิ้นสองชิ้น

เพราะฉะนั้นคำว่ากรรมฐาน 5 ที่พระอุปัชฌายะมอบให้ นั้น จึงเป็นหลักใหญ่ที่สำคัญที่สุดในส่วนแห่งกายนี้ ถ้าจะพูดว่าอริยสัจก็มีอยู่ภายในกายนี้ทั้งนั้นคือ คือ ทุกข์ทุกขที่กาย สมุทัยก็หมายถึงความถือกายอันนี้ มรรคจึงหาทางเดินไม่ได้ เพราะเคลื่อนไปหมดตั้งแต่เรื่องของสมุทัยปักบันเขตแดนไว้ทั่วทั้งร่างกาย มรรคคือปัญญาที่จะถอดถอนอุปาทานนี้จึงไม่มีช่องมีหาง คั้งนั้นที่ท่านให้อุบายวิธี 5 ข้อ คือ เกศา โลมา นขา หันคา ตโจ แก่นักบวช จึงเปรียบเทียบกันกับว่า การให้อาหารเข้าจากทาง ~~หน้า~~ เพื่อถอดถอนอุปาทานของตนตามส่วนต่าง ๆ แห่งร่างกายนี้

นับตั้งแต่การพิจารณาขั้นต้นจนมีความชำนาญสามารถที่จะรู้เท่าทันในส่วนแห่งร่างกายทั้งภายนอกภายใน เบื้องบนเบื้องล่าง และรอบหุ้มตัว เราจะแยกเป็นส่วนแห่งกองทุกข์ เรื่องของกายนี้ทุกส่วน จะไม่มีส่วนไหนเว้นได้เลยว่าไม่ใช่กองทุกข์ ชิ้นเล็กชิ้นน้อยเป็นเรื่องกองทุกข์เสียทั้งนั้น ถ้าลงเอาปลายเข็มจกลงไปสักชนิดหนึ่ง เราก็จะทราบว่าเรื่องกองทุกข์มันมีอยู่ทั่วสรรพางค์ร่างกาย แม้ปลายเข็มหนึ่งเท่านั้นก็ไม่มีช่องว่างที่จะจุกลงได้ จะเต็ม

ไปแต่ เรื่องกองทุกข์ภายในกายของบุคคลคนหนึ่ง เมื่อจิตให้อาศัยอยู่กับส่วนแห่งกายส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว โดยการบังคับไว้ด้วยสติให้ท่องเที่ยวอยู่ตามสรรพางค์ร่างกายนี้ จิตจะมีโอกาสรู้เรื่องของตัวเอง เรื่องของทุกข์ก็จะรู้ทันในที่นี้ เพราะทุกข์มีอยู่ที่นี้ ไม่ได้นอกเหนือไปจากสัตว์จากบุคคลนี้เลย

ดังนั้นคำว่าอริยสังขารเป็นธรรมลักษณะนั้น จึงไม่เลยความรู้สึกของเราไปได้ อยู่กับความรู้สึกของเราด้วยกัน ถ้าว่าสูงก็ไม่เลยกายกับใจของสัตว์และบุคคล สมุทัยว่าสักที่ไม่สักไปไหน จะเกิดขึ้นจากความรู้สึกนั้นทั้งนั้น และการพิจารณาเรื่องของกายให้เห็นว่าเป็นทุกข์ก็ดี ให้เห็นว่าเป็นสภาพที่แปรอยู่ตลอดเวลาทั้งส่วนแห่งกายและทางค้ำ จิตใจก็ดี เป็นสภาพที่ปฏิเสธในความเป็นสัตว์เป็นบุคคลหัวสรรพางค์ร่างกายและจิตใจก็ดี เป็นอุบายวิธีที่จะให้เราได้ออนอุปาทานที่เรียกว่าเป็นตัวสมุทัยนั้นขึ้นมา ให้ธรรมชาติเหล่านี้ได้อยู่เป็นปกติ ไม่ถูกกตขันธ์บังคับหรือยึดมั่นถือมั่นจากใจ และให้ใจได้อยู่เป็นสุข ไม่ต้องไปกังวลกับสิ่งใดว่าเป็นเราเป็นของเรา ต่างอันต่างอยู่ นี้ท่านเรียกว่า "ยถาภูตญาณหุสสนั" รู้เห็นตามเป็นจริงในส่วนแห่งร่างกายทุกส่วน ว่าเป็นไตรลักษณ์โดยทางปัญญา จนสามารถถอนอนอุปาทานออกได้จากส่วนแห่งกายนี้ทุกส่วนไม่มีอันใดเหลือ

อุปาทานของใจที่มาจากเกี่ยวข้องกับส่วนแห่งร่างกายนี้ได้ถอนตัวไปแล้วก็ต้องเข้าไปสู่จิต แม้หวนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกี่ยวข้องกับกายนี้ก็ยังอยู่กับเรื่องหัวใจดวงเดียว เมื่อปัญญาของเรามีกำลังเพราะเหตุแห่งการฝึกฝนอบรมอยู่เสมอ ไม่เพียงแต่จะรู้เรื่องของกายซึ่งเป็นส่วนหยาบ ๆ แม้เรื่องของจิตที่มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อแต่ก็รู้ที่อยู่ด้วยใจของตัวเองนั้น ก็จะพ้นจากปัญหานี้ไปไม่ได้ อุบายวิธีที่พิจารณาทั้งหมดที่เรียกว่า "มรรค" เป็นอุบายวิธีที่จะถอนถอน เรื่องความถือมั่นสำคัญผิดของคนทำให้ชื่อว่าสมุทัยทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จะละเอียดหรือสูงไปไหน ไม่ได้นอกเหนือไปจากคนคนนี้เลยคือเรา

ที่เราเองไม่เห็นเรื่องความจริงที่มีอยู่กับตัวเรานั้น เนื่องจากเรามองข้ามเราไปเสียเท่านั้น เรามองข้ามอริยสังขารไม่เห็นอริยสังขารที่ประกาศตัวอยู่กับเรา พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกก็ดี ที่ว่าตรัสรู้มรรคผลนิพพานท่านตรัสรู้อะไร นอกจากจะรู้อะไรเรื่องอริยสังขารทั้งฝ่ายทุกข์และสมุทัยด้วยมรรค แล้วก็กลายเป็นนิโรธคือความดับสนิทแห่งทุกข์ขึ้นมา ทั้งส่วนจิตใจและกายทั้งหมดกังวล

- 5 -

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาในครั้งนั้นกับที่ เราพิจารณาอยู่นี้ เป็นเรื่องของทุกข์สมุทัยอันเดียวกัน การพิจารณาที่พิจารณาด้วยมรรค คือ เรื่องของสติปัญญาอันเดียวกัน นิโรธคือความดับทุกข์เป็นลำดับ ๆ ไปนั้น จะเป็นอันมาจากที่ไหน ก็ต้องเป็นเรื่องของอริยสัจอันเดียวกันอีก เพราะฉะนั้นคำที่ท่านตรัสไว้ว่า "มีขณิมาปฏิบัติ" จึงไม่เลยจากศูนย์กลางแห่งชั้นธรรมของเรา มีความเป็นกลางอยู่เสมอ

จิตเราพยายามหาความสงบ เราพยายามเราเอง ความไม่สงบก็คือเป็นเรื่องของเราเอง ผู้พยายามจะหาความสงบและตัดแปลงตัวเองก็คือเรา เหตุใดจึงจะเป็นไปเพื่อความสงบไม่ได้ จะหนีจากความพยายามของเราไปไม่ได้แน่นอน ต้องหยั่งเข้าสู่ความสงบได้

ความสงบของใจมีหลายชั้น สงบบางขณะบางเวลาแล้วถอนขึ้นมาเสีย นี้เรียกว่าความสงบที่เรายังไม่ชำนาญ ความสงบอีกอย่างหนึ่งพอจิตรวมเข้าไปแล้ว ถอยออกมาเล็กน้อยแล้วออกรู้อื่นต่าง ๆ จะเป็นเรื่องภายนอก หรือเป็นเรื่องภายในของตัวเองแสดงออก แต่คนไม่รู้ก็เป็นได้ อย่างนั้นก็จะมี เป็นจำนวนน้อย ในสมัยทุกวันนี้ไม่ค่อยมีมาก แต่จะปฏิเสธว่าไม่มีไม่ได้ ที่ท่านเรียกว่าสมาธิประเภทหนึ่ง อุปจารสมาธิ อุปะ แปลว่าเข้าไป เข้าไปแล้ว จาระ ก็ออกเที่ยวออกรู้อื่นต่าง ๆ นี้ให้นามตามธรรมชาติที่ว่าอย่างนั้น

อัปปนาคือความแนบสนิทของสมาธิ แม้จะถอนออกจากสมาธิแล้วมาเป็นจิตธรรมดา ก็ทรงไว้ซึ่งความสงบ ไม่พุ่งเพื่อเห่อเหิมไปกับเรื่องอารมณ์ใด ๆ ตั้งอยู่ในความสงบของคน มีความเยือกเย็นสบายอยู่เช่นนั้น แม้เราจะคิดปรุงแต่งเรื่องการทำงานอะไรก็ได้ แต่ธรรมชาติความสงบที่เป็นภาคพื้นของสมาธิประเภทนั้น จะต้องเป็นอยู่เช่นนั้น โดยปกติ เมื่อรวมเข้าไปก็วางกิริยา ปล่อยอาการความคิดความปรุงต่าง ๆ เสีย อยู่เป็นเอกจิต คือมีความรู้อันเดียวเท่านั้นไม่เกี่ยวกับอารมณ์ใด ๆ และรวมให้เป็นเวลานาน นี้ท่านเรียกว่า อัปปนาสมาธิ ท่านให้ชื่ออย่างนั้น

เรื่องของปัญญาก็เป็นชั้น ๆ เช่นเดียวกับสมาธิ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ ปัญญาที่เป็นปัญญาชั้นหยาบ ชั้นกลาง ชั้นละเอียด ที่เราจะควรใช้ตามขั้นของสมาธิของเราได้ ปัญญาที่เราฝึกหัดใช้เบื้องต้นก็ต้องเป็นปัญญาชั้นหยาบ ต่อเมื่อฝึกหัดอยู่เสมอแล้วก็จะกลายเป็นปัญญาที่มีกำลังขึ้นมา เลื่อนเป็นลำดับ ๆ ความชำนาญชำนาญ คล่องแคล่วก็ในวันคล่องแคล่วและชำนาญชำนาญ และมีความรวดเร็วขึ้นไป เช่นเดียวกับเรื่องของสมาธิที่ผู้ฝึกฝนอบรมจน

พอตัวแล้ว ต้องการจะให้จิตสงบเมื่อไรก็ได้ตามความต้องการ นี่คือความชำนาญของสมาธิที่ได้ฝึกฝนอบรมมาเต็มภูมิแล้ว เรื่องของปัญญาที่เช่นเดียวกัน ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมเช่นเดียวกับเราฝึกฝนอบรมสมาธิ

ไม่ใช่ว่าเมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วจะกลายเป็นปัญญาคืนมา เป็นสมาธิขั้นไหนจะกลายเป็นปัญญาขั้นนั้นขึ้นมา ตาม ๆ กันอย่างนี้ก็ไม่ได้อาศัยการฝึก ถ้าหากว่าปัญญาจะเป็นธรรมชาติที่แผ่ขึ้นมาพร้อม ๆ กันกับสมาธิแล้ว ผู้บำเพ็ญสมาธิจะไม่มีการคิดในสมาธิของคนเลย เพราะปัญญาก็มีหน้าที่ที่จะเคลื่อนแผ่ขึ้นมา และทำงานได้เช่นเดียวกับสมาธิ หลักที่ถูกต้องก็คือสมาธิก็ให้ถือว่าเป็นสมาธิเสีย ในขณะที่เรานั่งทำความสงบก็ให้เป็นความสงบ ได้รับความสงบแล้วเราจะคิดอ่านใคร่ครองเรื่องธาตุขันธ์ อายตนะ สภาวะธรรมต่าง ๆ จะแยกขยาย ~~ให้ส่วนออกไปเป็นส่วนใด~~ แบ่งส่วนออกไปเป็นส่วนใดขึ้นใด จะเป็นเรื่องการแตกการสลายการทำลาย อยู่ในวงแห่งไตรลักษณ์แล้วท่านเรียกว่า "ปัญญา"

พยายามฝึกหัดเช่นเดียวกับฝึกหัดสมาธิ จนปัญญามีความชำนาญชำนาญ เช่นเดียวกับสมาธิของเรามีความชำนาญด้วยวิธีฝึกฝนอบรม แล้วปัญญาก็รู้หน้าที่การงานของคน ไม่ใช่เราจะต้องบังคับอยู่ตลอดเวลา เมื่อปัญญามีความชำนาญก็ก้าวขึ้นสู่ระดับสูงหรือละเอียดเป็นลำดับ จนสามารถเป็นมหาปัญญาเป็นมหาสติไปได้พร้อม ๆ กัน เมื่อได้ก้าวเข้าถึงมหาสติมหาปัญญาแล้วก็กลายเป็นปัญญาอัตโนมัติเป็นสติอัตโนมัติ เราไม่ต้องบังคับว่าให้รู้อะไรให้รู้อะไร ให้กำหนดสิ่งนั้นให้กำหนดสิ่งนี้ ให้พิจารณาสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้ แต่เรื่องของสติกับปัญญาจะกลมเกลียวกันไป เช่นเดียวกับเกลียวเชือกหางานในหน้าที่ของคนเสมอ สิ่งใดที่มาสัมผัสจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เรื่องของสติปัญญาจะ ~~วิ่งรู้~~ วิ่งรู้เรื่องสิ่งที่มาสัมผัสไต่กันห่วงที่

แต่ปัญญาขั้นที่กล่าวนี้เป็นปัญญาเกี่ยวกับเรื่องนามธรรมล้วน ๆ จะไม่เกี่ยวกับเรื่องของกายเลย เพราะกายนี้เพียงสติขั้นกลางก็สามารถจะรู้ ปัญญาขั้นกลางก็สามารถจะถอดถอนอุปาทานได้ เพราะความชำนาญในขั้นนี้ แต่เรื่องนามธรรมที่เป็นส่วนละเอียด เช่น ความสุขความทุกข์ที่เป็นส่วนละเอียด ปรากฏอยู่ในจิตโดยเฉพาะ คือสัญญาสังขารที่ปรุงขึ้นกับจิตโดยเฉพาะนี้เป็นส่วนละเอียด จะเป็นเรื่องของปัญญาส่วนละเอียด ตามรู้ตามเห็นสุขทุกข์ที่ปรากฏขึ้นกับใจ สัญญา สังขารที่ปรุงขึ้นกับใจ วิญญาณที่รับรู้สิ่งต่าง ๆ กระเพื่อมถึงใจ จิตจะยกย่อนกลับไปกลับมาให้รู้ที่เกิด

- 7 -

ที่คืบของอาการหึ่ง 4 นี้ ว่าเกิดขึ้นมาจากไหนและดับแล้วไปอยู่ที่ไหน นี้เรียกว่าปัญหาค้นละเอียด

ปัญหาค้นนี้จะมีความหม่นตัวเองอยู่เสมอ นอกจากเวลาหลับเท่านั้น จะไม่มีการบังคับบัญชาอะไรนอกจากว่าเราจะไต่ขยับยั้งเอาไว้เท่านั้น ไม่เช่นนั้นจะไม่มีเวลาพักตัวเลย มีความเพลินในการคิดการค้นการแก้ไขตนเองที่ท่านกล่าวไว้ในธรรมะชั้นสูงว่า อุทธัจจะ ความหึ่งของใจ นี้ได้แก่การเพลินในการคิดค้นของตนเองจนลืมตัว เรียกว่าเพลินเกินไป คือเมื่อจิตได้ผ่านไปแล้วถึงจะย้อนกลับมารู้ได้ว่า ภาวที่เพลินเกินไปนี้เรียกว่าเป็นทางผิดทางหนึ่งเหมือนกัน ทำให้ไม่มีเวลาจะพักผ่อนจิตใจให้ได้รับความสงบ มีแต่ทำงานอยู่ตลอดเวลา

เวทนา ความสุข ความทุกข์ ความเฉย ๆ ที่ปรากฏอยู่กับใจ สัตถุยา สังขาร วิญญาณ ที่ปรากฏออกมาจากใจ จะหมกความหมายกับสิ่งภายนอก เพราะสิ่งภายนอกเหล่านั้นเป็นด้านวัตถุและเป็นส่วนหยาบ จะเป็นเพียงปรากฏขึ้นภายในจิตแล้วที่รับรู้กันและดับไป เกิดขึ้นและดับไปเท่านั้น พยายามสอบสวนทวนดูเรื่องความเกิดดับของอาการหึ่ง 4 นี้ โดยทางปัญญาที่ทำหน้าที่ของตนอยู่ทุกเวลา จนสามารถรู้ซึ้งว่าอาการหึ่ง 4 นี้กับเรื่องรูปขันธ์มีลักษณะเช่นเดียวกัน แม้จะเป็นด้านวัตถุกับด้านนามธรรมซึ่งไม่เหมือนกันก็ตาม แต่ก็รวมลงในไตรลักษณ์เช่นเดียวกัน

ไม่มีใครจะสามารถไปยึดเอาอาการหึ่ง 4 นี้ว่าเป็นสุขเป็นอศัตหาหรือเป็นของเที่ยงได้ มีสภาพแปรเช่นเดียวกัน และยังจะสามารถจะพิจารณาได้อีกว่าอาการหึ่ง 4 นี้เกิดขึ้นมาจากไหน ฐานที่ตั้งของอาการหึ่ง 4 นี้มีอะไรเป็นที่ตั้ง นอกจากจิตแล้วอาการหึ่ง 4 นี้จะไม่มีที่ตั้ง นี้ที่พระพุทธเจ้าท่านพิจารณาปัจจัยการ คือความเกิดดับของสิ่งเหล่านี้ จนสามารถรู้ที่ที่เกิดที่ดับและรู้เท่าทันได้ในจุกนั้นได้อีกด้วย เรียกว่าได้ปล่อยวางฐานที่เกิดแห่งภพแห่งชาติ ฐานที่เกิดแห่งกิเลสตัณหาอาสวะได้แก่จิตดวงนั้น ปล่อยวางส่วนแห่งร่างกาย เวทนา สัตถุยา สังขาร วิญญาณ ไปเป็นลำดับ ๆ แล้วก็ปล่อยวางธรรมชาติซึ่งเป็นรากฐานของกิเลสตัณหาในใจด้วยปัญญาอีก แล้วกิเลสตัณหาจะมีที่ตั้งบ้านตั้งเรือนตั้งภพตั้งชาติที่ไหน ไม่มีที่ตั้ง นี้ท่านเรียกว่าทำลายอวิชชา อวิชชาได้สิ้นสุดลงในจุกนี้ เรื่องอุปาทานทั้งหมดก็ได้ยุติกันลง ความบริสุทธิ์อันนั้นจึงจะปรากฏภายในท่านผู้รู้ผู้นั้นอย่างเด่นชัดในขณะนั้นนั่นเอง

เรื่องภพน้อยภพใหญ่ที่เคยเป็นมา ก็ทราบชัดในขณะนั้นว่าเป็นไปจากธรรมชาติอันเดียวกัน เป็นผู้พาให้เกิดให้ตาย พาให้ทุกข์ยากลำบาก สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ คอน ๆ แห่งภพแห่งชาติแห่งความสุขความทุกข์ ก็ไปจากจุดเดียว

นี่หนึ่งนั้น นี่เรียกว่าบ่อแห่งความกังวลมีอยู่จุดนี้ ~~คือ~~ ถ้าว่าต้นไม้ก็คือรากแก้วของต้นไม้ ถ้าว่าพ่อดีที่รากแก้วของ
ภพของชาติ ให้แก่จิตอวิชชาที่พัวพันหรือซึ่มซายกันอยู่ จนไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นจิตอะไรเป็นอวิชชา จนกว่าปัญญาที่มีความ
สามารถแกสลัวล้าถึงขั้นมหาสติมหาปัญญาแล้ว จึงจะทราบรากฐานที่เกิดแห่งภพแห่งชาติได้โดยชัดเจน พร้อมทั้งทำลาย
ด้วยมรรคญาณได้แก่ปัญญาชั้นละเอียด ภพชาติจึงจะสิ้นสุกลงในใจดวงนั้น

ชั้นแต่ที่ผ่านว่า วุสิตุ์ พุทฺทมจฺริยิ์, กตฺติ กรณียิ์. ~~ได้~~ เสร็จกิจในพระพุทธศาสนา กิจอื่นที่จะทำให้อีกกว่า
นี้ไม่มี คือเราจะทำการถอดถอนอะไรอีกไม่มีสิ่งที่จะถอดถอน เพราะสมมุติให้สลายตัวลงไปหมดแล้วไม่มีอันใดเหลือ
ท่านจึงให้ชื่ออันหนึ่งขึ้นมาว่า "วิมุติ" สมมุตินั้นเราตั้งชื่อด้วยความตั้งใจในสิ่งนั้นด้วย เป็นอุปาทานในสมมุตินั้นด้วย
แต่วิมุติตั้งขึ้นด้วยอำนาจแห่งท่านผู้บริสุทธิ์ตั้ง จึงไม่มีข้อข้องใจอันใดกับชื่อของวิมุติ ตั้งไว้ตามอาการเท่านั้น

ที่นอริยสังฆกรรมทั้ง 4 ไปอยู่ที่ไหน เมื่อจิตได้ถึงขั้นนั้นแล้ว ทางเดินก็สุกวิสัยหรือว่าปล่อยไว้ตามเป็น
จริง ทุกข์ก็ให้สลายตัวไปแล้ว เพราะรากฐานคือสมุทัยได้ถูกถอดถอนขึ้นด้วยมรรค คือ สติ สมาธิ ปัญญา นิโรธก็แสดง
ตัวขึ้นมาว่าดับทุกข์ ผู้ใดที่รู้ว่าทุกข์ดับผู้นั้นไม่ใช่ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เพราะฉะนั้นธรรมชาตินั้นจึงนอกเหนือไปจากทุกข
สมุทัย นิโรธ มรรค อี้อีกหนึ่ง นี่หลักของพระพุทธศาสนา

ผู้ปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าสมัยโน้นและสมัยนี้ ไม่ว่าสมัยใด ขอแต่ได้ดำเนินตามหลัก
ความจริงคือเหตุผลโดยถูกต้อง ผลอันเป็นที่พึงพอใจจะต้องแสดงขึ้นได้ด้วยกันทุกราย โดยไม่คำนึงว่าเป็นหญิงเป็นชาย
นักบวชหรือฆราวาส อำนาจวาสนานั้นเราสร้างมาด้วยกันทุกคน เราอย่าได้ประมาทอำนาจวาสนาของตน ทุกคนก็ต้อง
มีกิเลสด้วยกันเพราะกิเลสยังไม่มีสิ้น ต้องเป็นผู้มีกิเลส จะ ~~แสดง~~ ว่าคนมีวาสนามากน้อยก็อย่างไร ต่อเมื่อมีความรู้
ความฉลาดซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมนี้แล เราจะทราบว่าสิ่งใดมาเป็นข้อข้องใจ หรือสิ่งใดมาเป็นอุปสรรคต่อทาง
เดินของเรา จะได้พยายามแก้ไขสิ่งที่เป็อุปสรรคต่อทางเดินของตนนั้น เราจะได้ก้าวเข้าไปสู่จุดหมายปลายทางเป็น
ลำดับ ๆ กิริยาที่เราก้าวไปนั้นก็แสดงว่าเราเพิ่มอำนาจวาสนาของเราเอง เมื่อเต็มที่แล้วก็ผ่านพ้นไปได้เช่นเดียวกับ
กับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย

ฉะนั้นในอวสานแห่งพระธรรมเทศานี้ จึงขออำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัย จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลาย

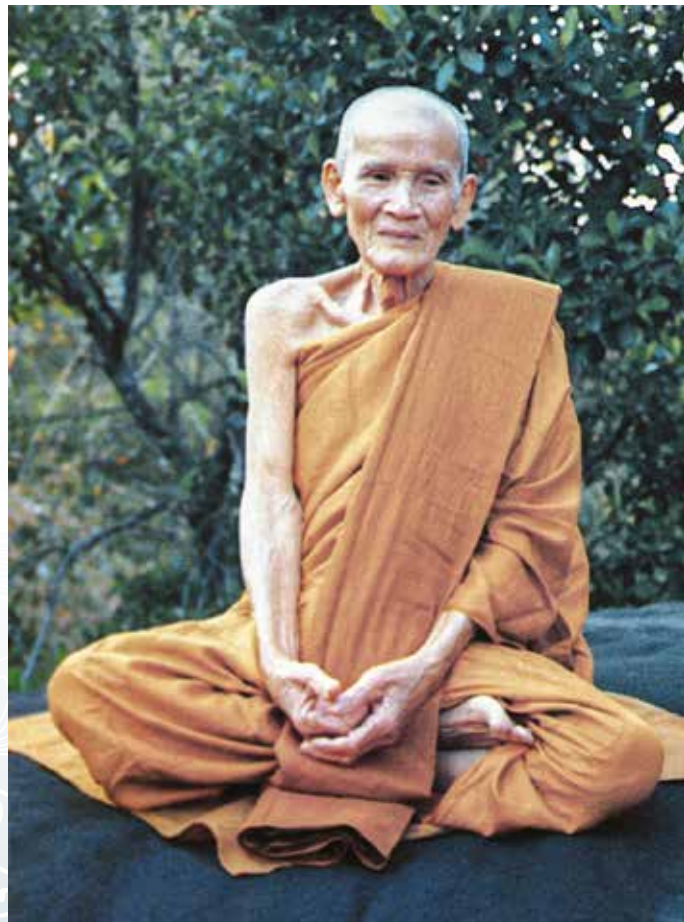
ในอันนี้ขอทอนไปจุด ขณะเวลานี้ ~~คือ~~ วิมุติคือ ในหัวนี้หรือหู
วิมุติในเวลานี้

หลวงปู่คำตัน จิตฺตมฺโ

หลวงปู่คำตันเคยมาพำนักที่วัดป่าบ้านตาด หลวงพ่อได้มีโอกาสไปสนทนาธรรมกับหลวงปู่ องค์ท่าน จึงเมตตาชวนให้ไปพักภาวนาด้วยกันที่วัดป่าदानศรีสำราญ จ.หนองคาย ในคราวนั้นหลวงพ่อได้กราบลา องค์หลวงตาไปพักภาวนาอยู่กับหลวงปู่นาน ๑ เดือน หลวงปู่ได้เมตตาให้คนสร้างกุฏิให้หลวงพ่อ โดยใน ขณะนั้นมีเพียงหลวงปู่กับหลวงพ่ออยู่กันเพียง ๒ องค์

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ หลวงพ่อเคยไปพักภาวนาอยู่วัดป่าหนองไผ่ จ.สกลนคร และได้ล้มป่วยเป็นมาลาเรีย ขึ้นสมองที่นี่ ใช้เวลารักษานาน ๖ เดือน กว่าจะหายกลับมาเป็นปกติ

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ หลวงพ่อได้กราบลาองค์หลวงตาทกลับไปภาวนากับหลวงปู่คำตัน อีกครั้ง ในครั้งนี้ได้พักภาวนาเป็นเวลา ๔ เดือน โดยในครั้งนี้นี้ องค์หลวงตาได้ให้คนไปตามหลวงพ่อกลับ วัดป่าบ้านตาดด้วย

หลวงปู่คำตัน จิตฺตมฺโ

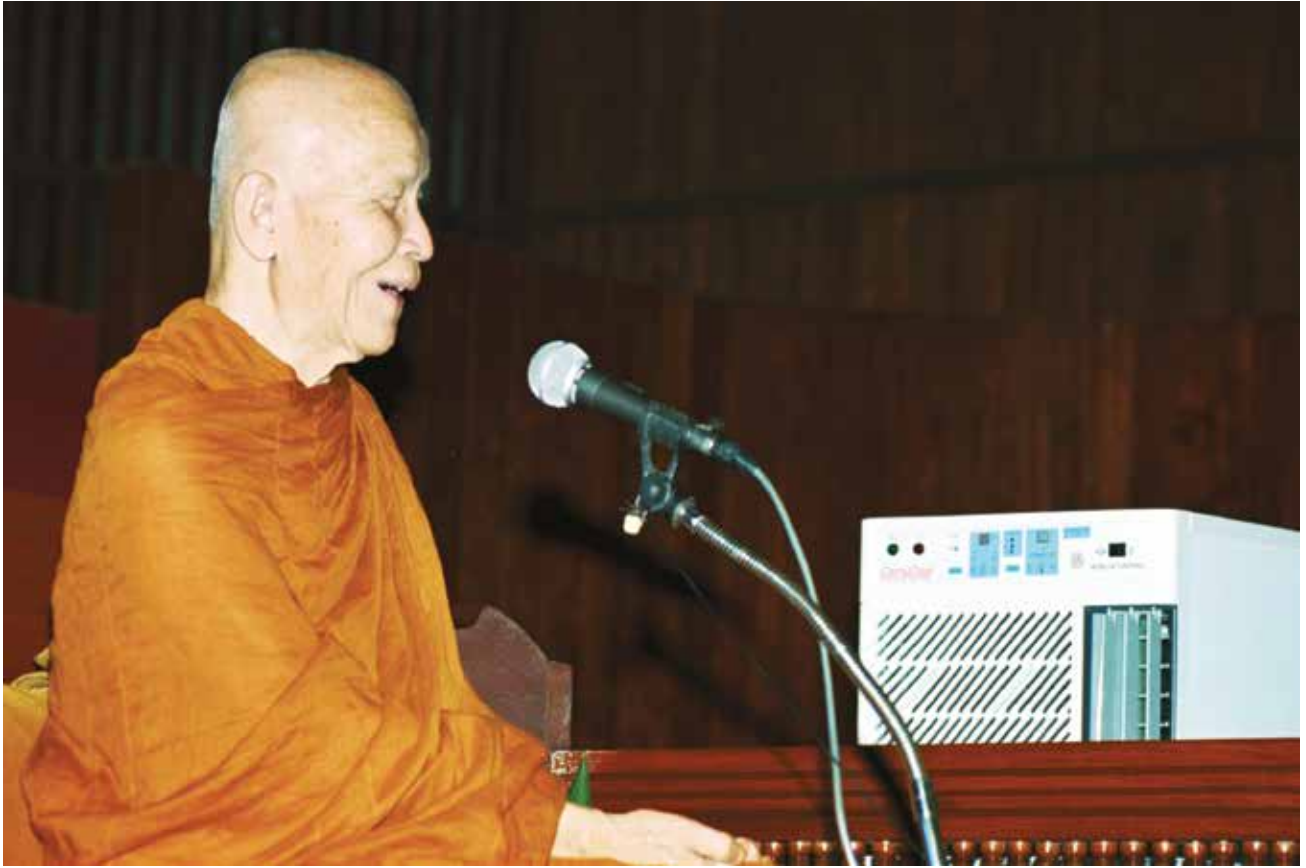

ความตั้งใจเดิมของหลวงปู่ ตั้งใจว่าจะอยู่ศึกษาอบรมกับองค์หลวงตาเพียง ๓ ปี แล้วจะออกไป
ภาวนากับหลวงปู่คำตัน

ตั้งนั้นเมื่อช่วยงานองค์หลวงตาถอดกัณฑ์เทศน์ พิมพ์หนังสือต่างๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ตั้งใจที่จะ
ออกไปภาวนากับหลวงปู่ ท่านจึงเก็บข้าวของต่างๆ เตรียมจะขึ้นไปกราบลาองค์หลวงตา ยังไม่ทันที่จะได้
กราบเรียนอะไร องค์หลวงตาก็ปรารภขึ้นมาว่า **“พระที่มาอยู่ศึกษาอบรมกับเรา พอได้เรื่องได้ราวแล้ว
ก็พากันออกไป เหลือแต่พระเล็กพระน้อยที่ไม่รู้ประสีประสาอะไร จะหาใครมาใช้ก็ไม่มี”** หลวงปู่จึง
ไม่ได้กราบลาองค์หลวงตาเพื่อที่จะขอออกไปภาวนาตามความตั้งใจ

ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ หลวงปู่เคยขอโอกาสกราบลาองค์หลวงตาออกไปภาวนาที่วัดถ้ำวิมานเจีย จ.กาฬสินธุ์
เมื่อท่านกลับมาแล้ว องค์หลวงตาได้ปรารภว่า **“เราไม่เคยทำอย่างนี้เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์”** เนื่องจาก
ในระยษณั้ที่วัดมีการยกศาลา ตั้งแต่นั้นมาหลวงปู่ก็ไม่ได้ออกไปวิเวกที่ไหนอีกเลยจนถึงปัจจุบัน

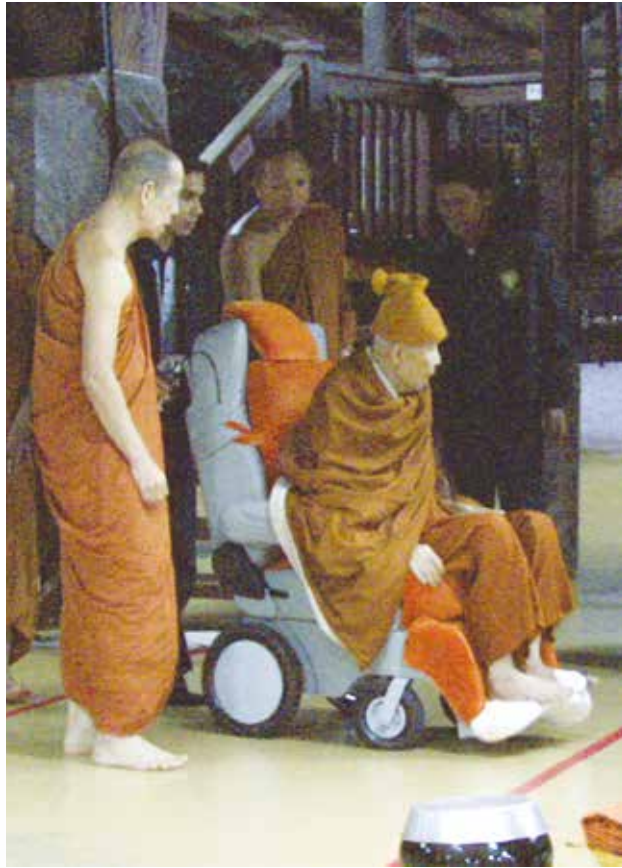
เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาด

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เริ่มมีการจัดทำเว็บไซต์หลวงตา ชื่อว่า **www.luangta.com** ซึ่งรวบรวมพระธรรมเทศนาที่องค์หลวงตาแสดงไว้ และหนังสือธรรมะต่างๆ ขององค์ท่าน โดยผู้ต้องการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นธรรมทาน สามารถที่จะดาวน์โหลดกัณฑ์เทศน์ขององค์หลวงตาได้จากเว็บไซต์นี้เลย ทำให้การเผยแพร่ธรรมะขององค์หลวงตาเป็นไปได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ในการนี้หลวงพ่อดุจใจเป็นกำลังสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับกัณฑ์เทศน์และหนังสือขององค์หลวงตาที่นำลงในเว็บไซต์ โดยองค์ท่านจะเป็นคนตรวจทาน และตั้งชื่อกัณฑ์เทศน์เอง

เว็บไซต์องค์หลวงตามหาบัว www.luangta.com

นอกจากงานที่เกี่ยวกับกัณฑ์เทศน์ขององค์หลวงตาแล้ว หลวงพ่อยังได้รับความไว้วางใจจากองค์หลวงตา ให้ช่วยดูแลพระเถร ตลอดถึงญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรมภายในวัด ในระยะที่องค์หลวงตาออกมาช่วยชาติ พระเถรและญาติโยมที่มาอยู่ศึกษาอบรมก็มีจำนวนมากขึ้น ดังนั้นเรื่องราวต่างๆ ที่องค์ท่านต้องมาเกี่ยวข้องกับผู้คนจึงมากขึ้นตามไปด้วย

หลวงปู่เป็นคนคิดตัวอย่างอันดีงามในเรื่องความสุข อ่อนน้อมถ่อมตน สมถะ เรียบง่าย ประหยัด มัธยัสถ์ แต่ก็มีชีวิตที่เด็ดเดี่ยวหาญสู้กับที่องค์หลวงตาให้ความไว้วางใจ ดังเช่นเหตุการณ์ในวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เวลาราวตี ๑ เศษ ณ โรงพยาบาลศิริราช ขณะที่หลวงปู่และพระอุปัฏฐากกำลังนวดเส้น ถวายองค์หลวงตา องค์หลวงตาได้มองและจับมือหลวงปู่และปรารภขึ้นว่า **“มือของครูอาจารย์กับมือ ลูกศิษย์ลูกหา ญาติมิตรเพื่อนฝูง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใช้แทนกันได้ ไว้วางใจกันได้ ตายใจกันได้”**

หลวงปู่สุดใจขณะติดตามองค์หลวงตามหาบัวเดินทางมารักษาอาการอาพาธ ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพฯ

พื้นที่องค์หลวงตามหาบัวฝากหลวงพ่อดูใจไว้

หลวงพ่อดุจใจ ทุตมโน

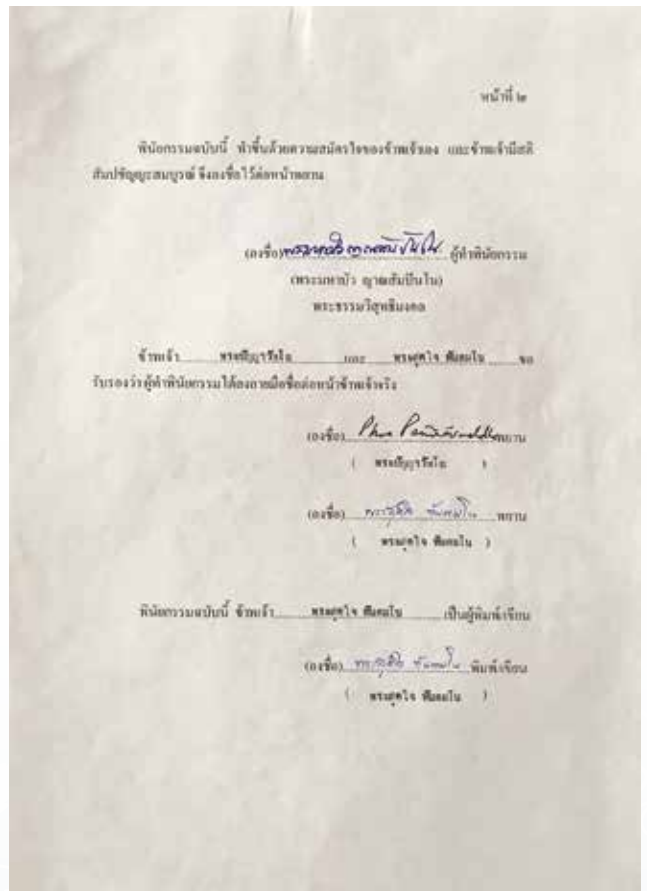
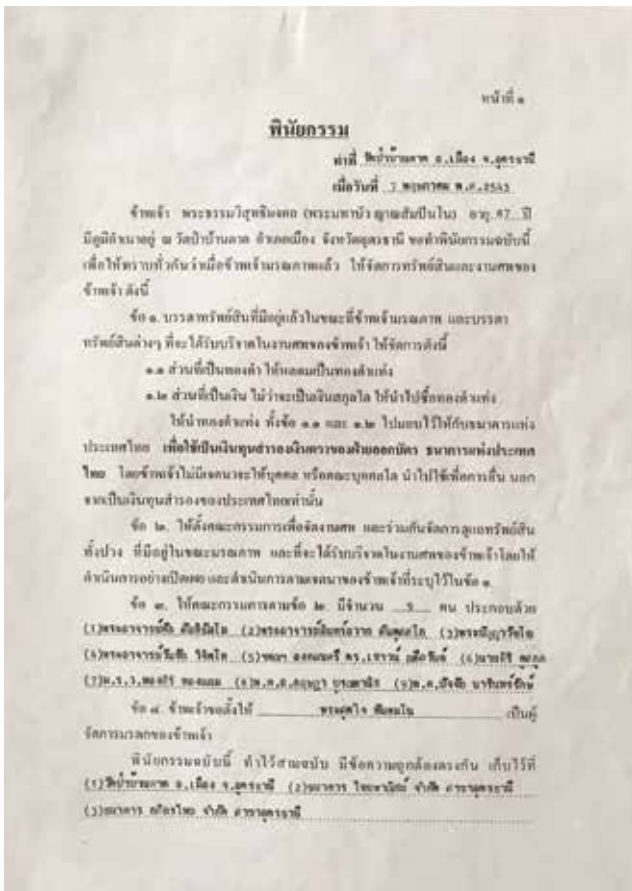
~ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี ~

กระดุกนี้ไว้ข้างซ้ายที่องค์หลวงตามหาบัวฝากหลวงพ่อดุจใจไว้

วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ขณะที่องค์หลวงตาอายุได้ ๘๗ ปี องค์ท่านได้เขียนพินัยกรรมไว้ข้อความในพินัยกรรมนั้น องค์ท่านได้แต่งตั้งให้หลวงพ่อสุดใจ ทนต์มโน เป็นผู้จัดการมรดก

หลังจากที่องค์หลวงตาได้เข้าสู่อนุภาติเสสนิพพานในวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๔ แล้ว ทางวัดป่าบ้านตาดจึงได้มีการแต่งตั้งหลวงพ่อสุดใจเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาดองค์ที่ ๒ ต่อจากองค์หลวงตาเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

พินัยกรรมขององค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

ใบตราตั้งตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดเกษรศีลคุณ (วัดป่าบ้านตาด) จ.อุดรธานี

งานพระราชทานเพลิงศพสังฆาร
องค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

เมื่อหลวงพ่อมารับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาดแล้ว ภารกิจต่างๆ ที่องค์หลวงตาเคยดำเนินไว้ เช่น มูลนิธิเสียงธรรมเพื่อประชาชน และการบริหารจัดการต่างๆ ภายในวัดป่าบ้านตาด หลวงพ่อก็ได้เข้ามาบริหารดูแลแทนอย่างเต็มที่ และต่อมาก็มีงานใหม่เพิ่มขึ้นคืองานก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ธรรมเจดีย์ ถึงแม้ท่านจะอาพาธด้วยโรคพาร์กินสัน ทำให้ธาตุขันธ์ไม่ค่อยแข็งแรงและอ่อนกำลังลง แต่องค์ท่านก็ไม่เคยแสดงความอ่อนแอให้เห็น ท่านยังคงมุ่งมั่นที่จะดูแลรักษามรดกธรรมต่างๆ ขององค์หลวงตาไว้อย่างสุดกำลังความสามารถ

โครงการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ธรรมเจดีย์ ณ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี

สถานีวิทยุและโทรทัศน์ มูลนิธิเสียงธรรมเพื่อประชาชน ณ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี

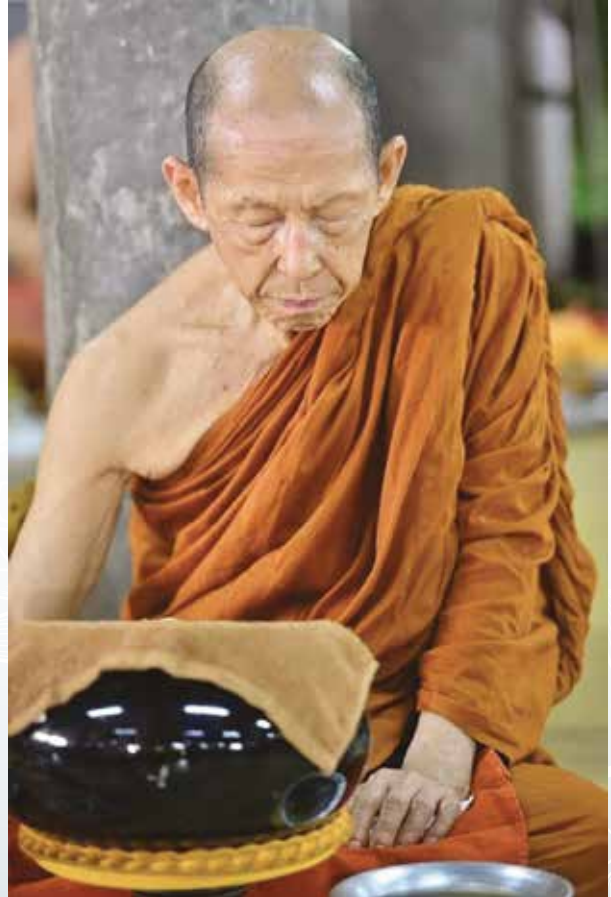

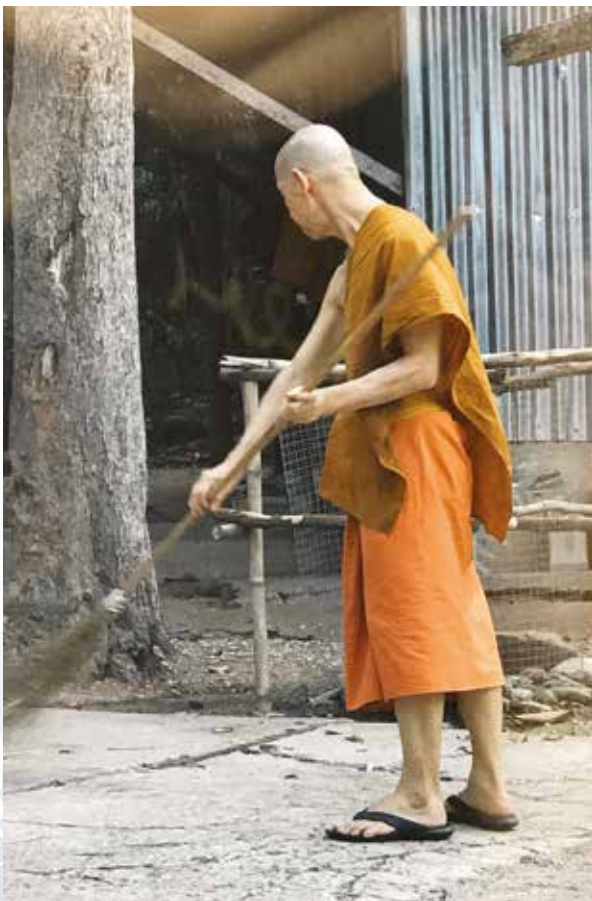
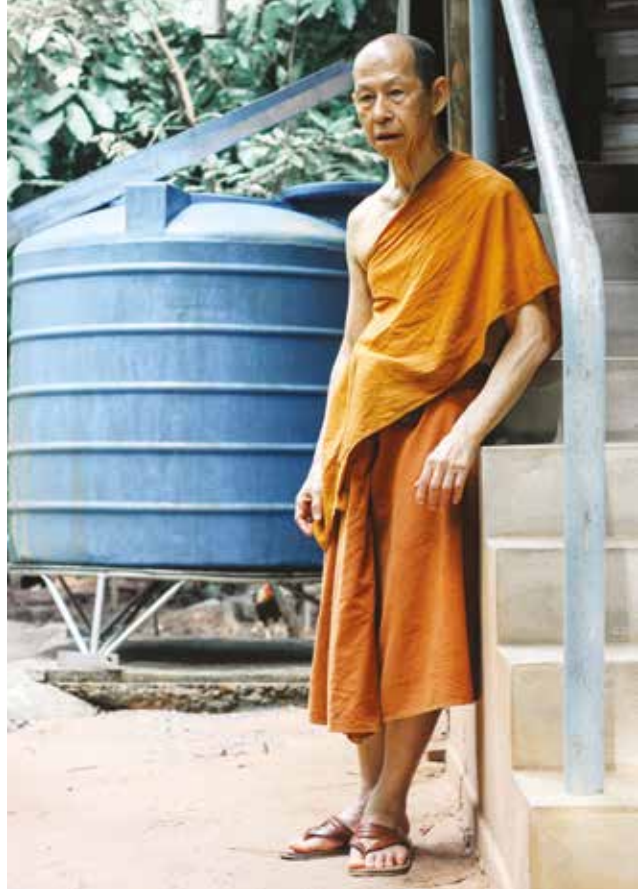
หลวงพ่อดุสิตอุ้มบาตรหลวงตามหาบัวเดินรับบิณฑบาตตั้งแต่เมื่อครั้งองค์หลวงต่ายังครองธำตุษณ์
จวบจนองค์หลวงตาระดับชั้นจากไปแล้ว หลวงพ่อดุสิตก็ยังอุ้มบาตรองค์หลวงตาเดินรับบิณฑบาตจนถึงวาระสุดท้ายขององค์ท่าน

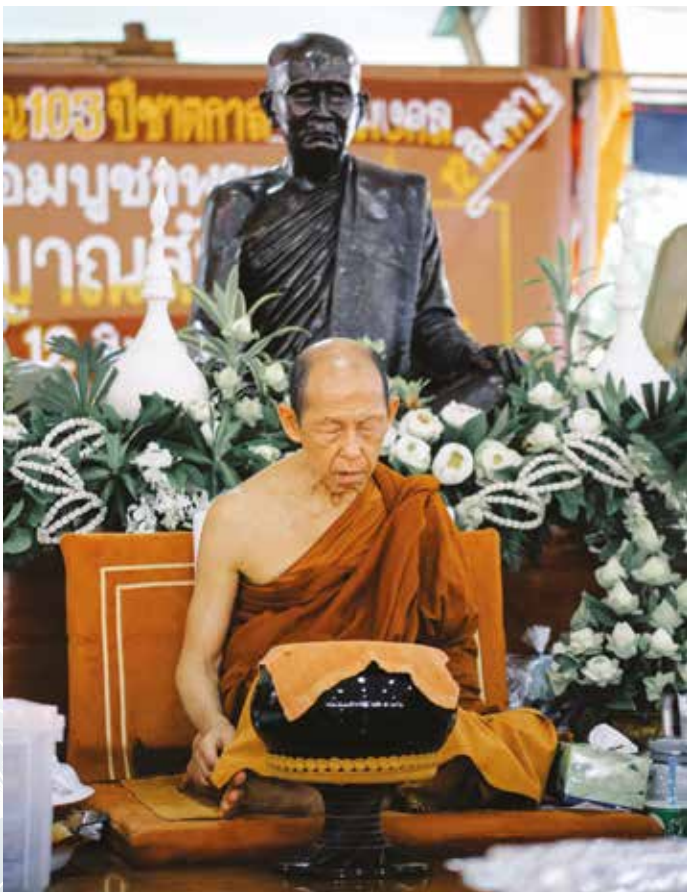
ตามรอยปฏิบัติทางคหหลวงตา

หลวงปู่สุดใจเป็นผู้รักษาปฏิบัติ ตลอดถึงข้อวัตรต่างๆ ที่องค์หลวงตาเคยพาดำเนินมาโดยตลอด นับตั้งแต่วันที่องค์ท่านมารับตำแหน่งเจ้าอาวาส จนถึงวันที่จากไป สิ่งที่พระเถรและญาติโยมจะเห็นจนคุ้นตา แม้ในยามที่อาพาธ ก็คือการรักษาข้อวัตร ปัดกวาด ถูศาลา ตลอดจนถึงการออกมารับบิณฑบาต แม้ธาตุขันธ์ จะไม่เอื้ออำนวยก็ตาม

ลูกศิษย์เคยกราบขอเมตตาหลายครั้งให้องค์ท่านใช้รถวีลแชร์ออกมารับบิณฑบาตแทนการเดิน เพื่อถนอมธาตุขันธ์ไว้นานๆ แต่องค์ท่านก็ปฏิเสธ หลวงปู่ไม่เคยแสดงความอ่อนแอให้เห็นเลยแม้แต่น้อย มีแต่ความเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว สมกับที่องค์หลวงตาเน้นอบรมพระเถรเสมอในเรื่องนี้ ซึ่งหลวงปู่ก็ได้ดำเนินรอยตามและเป็นคติตัวอย่างที่ดี

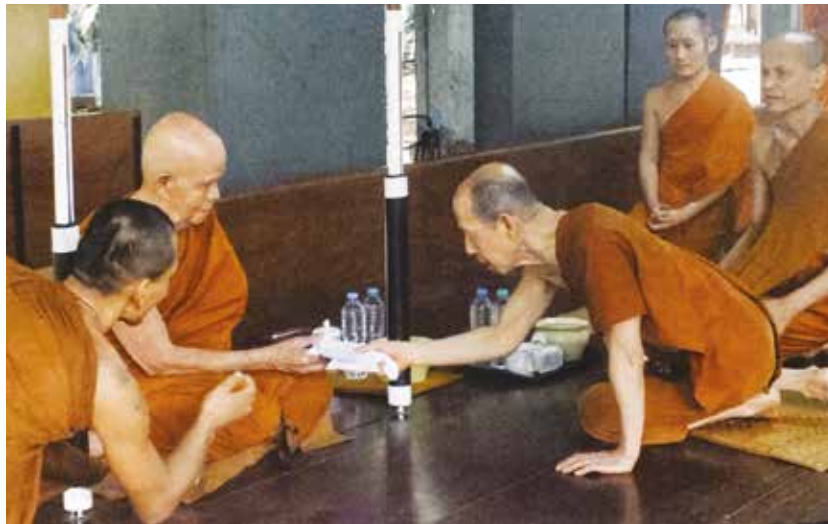

พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จันททีโป) กับหลวงพ่อสุดใจ ทนต์มโน

หลวงปู่บุญมี ปริบุญโณ กับหลวงพ่อสุดใจ ทนต์มโน

หลวงปู่ลี กุศลธโร กับหลวงพ่อสุดใจ ทนต์มโน

หลวงปู่ปัญญาวิฑโฒ กับหลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

หลวงปู่อุ่นหล้า จิตตมโม กับหลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

หลวงพ่ออินทร์ถวาย สนตุสสโก หลวงพ่อสุธรรม สุธมโม หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

บันทึกการอาพาธ

หลวงพ่อดุจใจเริ่มอาพาธด้วยโรคพาร์กินสัน และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยมีศาสตราจารย์นายแพทย์รุ่งโรจน์ พิทยศิริ เป็นแพทย์ประจำองค์ท่าน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา หลวงพ่อต้องใช้ความพยายามรักษาประคับประคองธาตุขันธ์มาโดยตลอด เนื่องจากโรคพาร์กินสันทำให้องค์ท่านมีปัญหาในการทรงตัว การเดิน การเคลื่อนไหว ตลอดถึงการพูด เสียงพูดที่เบา และบางครั้งไม่มีเสียง จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้องค์ท่านไม่ค่อยพูด การรักษาอาการโรคนี้ แพทย์แนะนำว่าจะต้องมีการฉีดยาเป็นประจำทุกวัน และต้องมีการทำกายภาพบำบัดร่วมด้วย ดังนั้นจึงมีนักกายภาพบำบัดที่ทางโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานีส่งมาทำกายภาพถวายหลวงพ่อบ้างเป็นประจำทุกอาทิตย์

นอกเหนือจากโรคพาร์กินสันแล้ว หลวงพ่อยังมีโรคคลื่นหัวใจรั่ว แพทย์ประจำองค์ท่านที่รักษาคือ รศ.ศาสตราจารย์นายแพทย์วสันต์ อุทัยเฉลิม การรักษาโรคคลื่นหัวใจรั่วซึ่งเกิดจากการเสื่อมสภาพของอวัยวะตามอายุขัย จึงรักษาโดยการฉีดยาเป็นประจำ และตรวจร่างกายตามแพทย์นัด

การดูแลธาตุขันธ์ของหลวงพ่อดีซึ่งต้องดูแลปฏิบัติอย่างใกล้ชิดไปตามสมมุติ เพื่อให้องค์ท่านสามารถประคองธาตุขันธ์ไปได้ดีที่สุด ส่วนธรรมภายในที่องค์ท่านใช้คือธรรมโอสถ ซึ่งเป็นเครื่องประสานด้วยองค์ท่านเองนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้สามารถควบคุมอาการของโรคให้เป็นปกติ สามารถที่จะปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ไปได้ด้วยดี

ในช่วงที่หลวงพ่อยังครองธาตุขันธ์ องค์ท่านจะเข้ารับการตรวจรักษาธาตุขันธ์จากแพทย์ประจำองค์เป็นประจำสม่ำเสมอ โดยได้รับการดูแลรักษาเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากคณะแพทย์และเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ คณะศิษย์ต้องกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

นอกจากคณะแพทย์และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ที่ช่วยดูแลองค์หลวงพ่อดีแล้ว ยังมีท่านเจ้าคุณวีระ (วีระ อภิวิโร) วัดบวรนิเวศวิหาร ที่คอยดูแลเอาใจใส่ ตลอดถึงให้คำปรึกษาแนะนำตลอดมา ในระหว่างที่หลวงพ่อบริหารรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จนถึงวันที่ท่านละขันธ์จากไป ท่านเจ้าคุณฯ จะมากราบเยี่ยมหลวงพ่อบ่อยครั้ง และคอยอำนวยความสะดวกความสะดวกทุกอย่าง ทำให้หลวงพ่อบริหารรักษาพยาบาลอย่างดีที่สุด คณะศิษย์กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

หลวงพ่อดุจใจ ทนตมโน กับท่านเจ้าคุณวีระ (วีระ อภิวิโร)

หลวงปู่สุดใจ ทุนมโน

~ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี ~

หลวงปู่สุดใจ ทุนมโน ขณะรักษาอาการอาพาธที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ

การสงเคราะห์โลก

หลวงพ่อดุสิตใจได้ดำเนินรอยตามปฏิปทาองค์หลวงตาเกี่ยวกับการสงเคราะห์โลกในด้านต่างๆ เช่น โรงพยาบาล สถานที่ราชการ และวัดต่างๆ ที่มาขอความเมตตาจากองค์ท่าน ดังรายการต่อไปนี้

๑. โรงพยาบาล

- โรงพยาบาลค่ายประจักษ์ศิลปาคม บริจาคเครื่องมือตา มูลค่า ๑,๑๐๐,๐๐๐ บาท
- โรงพยาบาลขอนแก่น บริจาครถรับส่งผู้ป่วย มูลค่า ๔๐๐,๐๐๐ บาท
- มูลนิธิหออภิบาลสงฆ์หลวงปู่มั่น พระภิกษุอาพาธ มูลค่า ๑๕๐,๐๐๐ บาท
- โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตึกพระภิกษุสงฆ์อาพาธ มูลค่า ๑,๒๒๘,๙๒๐ บาท

<p>เลขที่ 147 เลขที่ 07331</p> <p>มูลนิธิหออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่ฉัตร ภูริทัตโต อาคารสมเด็จพระศรีนครินทร์ศรีนครราชสีมา ถนนสาย ๓๓ ริมพหลโยธินนครราชสีมา ถนนพหลโยธิน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๔๒๓ ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๓ โทร. ๐-๔๓๓๒-๒๓๕๕</p> <p>ใบรับเงินบริจาค</p> <p>วันที่ ๑๕ มี.ย. ๕๖</p> <p>ชื่อผู้บริจาค <u>คุณสมศักดิ์ ภูริทัตโต จันทนาใน (วัดป่าบ้านตาด)</u></p> <p>เงินจำนวนเงิน = <u>๕๐,๐๐๐.-</u> บาท - สตางค์ (ห้าหมื่นบาทถ้วน)</p> <p>บริจาคเพื่อส่งเสริมและบำรุงมูลนิธิหออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่ฉัตร ภูริทัตโต</p> <p>ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญกุศลที่เป่าเสด็จนี้ จงดลบันดาลให้ท่านพร้อมด้วย ผู้ที่เคารพพร้อมด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธรรมสมบัติ และมีอันเป็นปรารถนา หมาย</p> <p><u>สมศักดิ์ ภูริทัตโต</u> <u>สมศักดิ์ ภูริทัตโต</u> ประธานมูลนิธิ / ผู้รับมอบอำนาจ เภสัชกร / เลขามูลนิธิ</p> <p>ผู้รับเงิน</p> <p>ยื่นต่อที่หออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่ฉัตร ๓๓ ถนนสาย ๓๐๒ บริเวณมหาวิทยาลัยนครราชสีมา</p>	<p>เลขที่ 134 เลขที่ 37</p> <p>มูลนิธิหออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่ฉัตร ภูริทัตโต อาคารสมเด็จพระศรีนครินทร์ศรีนครราชสีมา ถนนสาย ๓๓ ริมพหลโยธินนครราชสีมา ถนนพหลโยธิน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๔๒๓ ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๓ โทร. ๐-๔๓๓๒-๒๓๕๕</p> <p>ใบรับเงินบริจาค</p> <p>วันที่ ๙ มิ.ย. ๕๖</p> <p>ชื่อผู้บริจาค <u>ศิริลักษณ์ ภูริทัตโต ต.บ้านตาด</u> <u>ต.เมือง อ.เมือง จ.อุดรธานี ๕๐๐๐</u></p> <p>เงินจำนวนเงิน = <u>๕,๐๐๐.-</u> บาท - สตางค์ (ห้าพันบาทถ้วน)</p> <p>บริจาคเพื่อส่งเสริมและบำรุงมูลนิธิหออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่ฉัตร ภูริทัตโต</p> <p>ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญกุศลที่เป่าเสด็จนี้ จงดลบันดาลให้ท่านพร้อมด้วย ผู้ที่เคารพพร้อมด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธรรมสมบัติ และมีอันเป็นปรารถนา หมาย</p> <p><u>ศิริลักษณ์ ภูริทัตโต</u> <u>ศิริลักษณ์ ภูริทัตโต</u> ประธานมูลนิธิ / ผู้รับมอบอำนาจ เภสัชกร / เลขามูลนิธิ</p> <p>ผู้รับเงิน</p>
--	---

๒. สถานที่ราชการ

- อาคารอเนกประสงค์ “ญาณสัมพันธ์โนนสุวรรณ” กองพันทหารอากาศโยธิน กองบิน ๒๓ มูลค่า ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท
- กลุ่มงานจรรยาบรรณตำรวจภูธรจังหวัดอุดรธานี มูลค่า ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท
- ศูนย์วิทยุร่มโพธิ์ทอง สภ.อ.เมืองอุดรธานี มูลค่า ๒๐๔,๕๘๘ บาท
- ปรับปรุงอาคารศูนย์วิทยุ ๑๙๑ สภ.อ.เมืองอุดรธานี มูลค่า ๙๐๐,๐๐๐ บาท
- ตำรวจรถไฟ มูลค่า ๒๐๐,๐๐๐ บาท
- ซ่อมแซมโรงอาหารกองบิน ๒๓ มูลค่า ๗๐๐,๐๐๐ บาท
- สปก. สถานีตำรวจชุมชนบ้านตาด มูลค่า ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท
- โรงเรียนอุดรธรรมานุสรณ์ มูลค่า ๑,๑๕๐,๐๐๐ บาท

๓. วัดต่างๆ

- วัดโพธิสมภรณ์ มูลค่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท
- วัดป่าจงเจริญญาณสมปนโน จ.เชียงราย มูลค่า ๕๐๐,๐๐๐ บาท
- วัดป่าเป้า จ.เชียงใหม่ มูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท
- อนุสรณ์สถานชาติภูมิองค์หลวงตา มูลค่า ๑,๓๗๖,๒๗๔ บาท
- เจดีย์ศรีพระธรรมวิสุทธิมงคล (วัดป่าดอยปลื้ม) มูลค่า ๓๐๐,๐๐๐ บาท
- ศาลาวัดป่าชุมชนโคกใหญ่ จ.ขอนแก่น มูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ก่อนที่หลวงพ่อดูใจจะละชั้นนี้ไม่นาน ทวีโลกประสบกับโรคไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-๑๙) ระบาด แม้แต่ในประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบ จึงทำให้โรงพยาบาลต่างๆ ประสบปัญหาขาดแคลนอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยโรคระบาดนี้ ด้วยเหตุนี้ องค์ท่านจึงได้เมตตาให้ความช่วยเหลือโรงพยาบาลต่างๆ ดังต่อไปนี้

- โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ บริจาคเงินจำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
มอบชุด PPE จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด
- โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี มอบชุด PPE จำนวน ๑๐๐ ชุด
มอบชุด Isolating gown จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด

ช่วงโรคโควิด-๑๙ ระบาดในประเทศไทย
หลวงพ่อดูใจเมตตาบริจาคปัจจัยและอุปกรณ์ทางการแพทย์ให้กับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ช่วงโรคโควิด-๑๙ ระบาดในประเทศไทย
หลวงพ่อดุจใจเมตตาบริจาคปัจจัยและอุปกรณ์ทางการแพทย์ให้กับโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี

ต้นไม้ของหลวงปู่

หลวงปู่สุดใจมีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่องค์ท่านให้ความสนใจเป็นอย่างมาก นั่นคือต้นตะโก ซึ่งหลวงปู่นำมาปลูกไว้อยู่ข้างทางจงกรมบริเวณกุฏิขององค์ท่าน หลวงปู่เก็บพันธุ์ของต้นตะโกนำมาจากบ้านเกิดขององค์ท่านที่สมุทรปราการ นำมาเพาะพันธุ์ รดน้ำ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างมาก องค์ท่านมักจะปรารภถึงต้นตะโกให้ลูกศิษย์ฟังอยู่เสมอๆ และบางครั้งก็พาไปเยี่ยมชมต้นตะโก

ต้นตะโกเป็นไม้ยืนต้น และให้ผล สามารถรับประทานได้ องค์ท่านเล่าว่าลูกตะโกเก็บไว้ให้สัตว์ที่อยู่บริเวณนั้นกินเป็นอาหาร

หลวงปู่ได้เพาะพันธุ์ต้นตะโกไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อจะให้นำไปปลูกบริเวณพิพิธภัณฑสถานธรรมเจดีย์ องค์ท่านให้ความสนใจออกไปตรวจดูอยู่บ่อยๆ ในวันที่องค์ท่านจะละชั้นธจากไป หลังจากฉันเสร็จและกลับจากศาลา หลวงปู่ก็ยังได้เดินไปดูต้นตะโกนี้เป็นครั้งสุดท้ายก่อนจะกลับขึ้นพักบนกุฏิ

ต้นตะโกที่หลวงปู่ให้ลูกศิษย์เพาะพันธุ์ไว้

ปัจฉิมโอวาท

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. ก่อนที่หลวงพ่จะละชั้น์เพียงวันเดียว มีโยมส่งแผ่นเงินเพื่อจะให้องค์ท่านเมตตามิธาฐานจิตเพื่อนำไปหล่อพระพุทธรูป พอกราบเรียนองค์ท่านให้รับทราบ หลวงพ่อตอบกลับมาทันทีว่า **“เราไม่เคยทำ บอกเขาไปว่าเราสนใจแต่ความพ้นทุกข์”** จึงเป็นโอวาทธรรมครั้งสุดท้ายที่หลวงพ่อได้ปรารภไว้ให้เป็นข้อคิดสำหรับนักปฏิบัติทั้งหลาย และเป็นการตอกย้ำถึงวัตรปฏิบัติของท่านที่ได้ดำเนินมาตลอดในเพศบรรพชิตด้วยความสง่างาม

วันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๓๓ น. เกิดเหตุไฟไหม้กุฏิหลวงพ่อ แม้พระเณรและญาติโยมจะพยายามช่วยกันดับไฟอย่างสุดกำลังแล้ว แต่ไฟที่ลุกไหม้อย่างรุนแรง ประกอบกับอากาศที่ร้อนและกุฏิเป็นไม้ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ในเวลาเพียงไม่นาน ไฟก็ได้ลุกลามเข้าไปถึงในห้องพักขององค์ท่าน พระได้พยายามช่วยกันตัดเหล็กตัดบริเวณหน้าต่างห้องพักเพื่อจะนำร่างหลวงพ่ออกมา และได้รับนำส่งไปที่โรงพยาบาล แต่ไปได้เพียงระหว่างทาง หลวงพ่ก็ได้ละชั้น์จากไป จากนั้นจึงได้นำสรีรสังขารขององค์ท่านกลับมาวัดป่าบ้านตาด

หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน ได้เข้าสู่อนุภาติเสสนิพพาน ขณะอายุได้ ๗๖ ปี พรรษา ๔๖

ศิษย์ขออน้อมกราบบูชาวิสุทธิธรรมของหลวงพ่อสุดใจ ผู้เป็นนักรบธรรม ได้แสดงความเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ ไม่หวั่นไหวแม้กำลังเผชิญหน้ากับความตาย สมกับที่องค์ท่านได้เคยเมตตาสั่งสอนลูกศิษย์ไว้ว่า **“ให้หมั่นทำความดีเอาไว้เรื่อยๆ เป็นนิสัย เมื่อถึงวันสุดท้ายของชีวิต เราก็จะไม่กลัวตาย เพราะเรารู้แล้วว่าเมื่อตายแล้วเราจะไปอยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้นไม่ต้องกลัวตาย”**

สถาปัตยกรรมที่ถูกไฟไหม้

สรীরสังขารของหลวงพ่อสุดใจได้ตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่ที่ศาลาใหญ่วัดป่าบ้านตาด และมติของคณะสงฆ์
ได้กำหนดวันพระราชทานเพลิงสรীরสังขาร ในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

งานพระราชทานเพลิงสรีรสังขาร หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๕.๓๐ น. สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี โปรดให้นายชัช อรรรถยุกติ รองประธานสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ เป็นผู้แทนพระองค์ในพิธีพระราชทานเพลิงสรีรสังขารศพ หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน อดีตเจ้าอาวาสวัดเกษรศีลคุณ (วัดป่าบ้านตาด) อ.เมือง จ.อุดรธานี ณ วัดเกษรศีลคุณ

ในการนี้นายชัช อรรรถยุกติ ผู้แทนพระองค์ ชั้นยั้งจิตกาธาน ทอดผ้าไตรพระราชทาน สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี จำนวน ๕ ไตร ถวายพระเถระผู้ใหญ่ ประกอบด้วย พระเทพสารเมธี รักษาการเจ้าคณะภาค ๘ ประธานฝ่ายสงฆ์, พระราชรัตนาลงกรณ์ วัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย, พระราชวิสุทธิมุนี วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร จ.สุรินทร์, พระราชโกศล วัดโพธิ์สมภรณ์ จ.อุดรธานี และพระโสภณพุทธิธาดา วัดศรีนคราราม จ.อุดรธานี

พิธีพระราชทานเพลิงสรีรสังขารหลวงพ่อดุจใจ ทนต์มโน

หลวงพ่อสุดใจ ทุนตมโน

~ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี ~

ครูบาอาจารย์ที่มาร่วมงานพิธีพระราชทานเพลิงสรีรสังขารหลวงพ่อสุดใจ ทุนตมโน

หลวงปู่บุญมา คมกีรธมโม

หลวงปู่อินตอง สุภาวโร

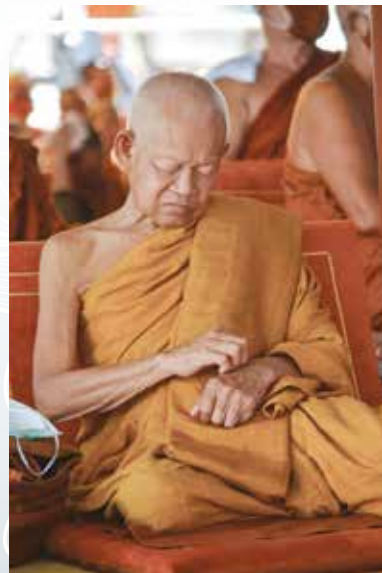
หลวงปู่เสถียร คุณวโร

หลวงปู่สวาท ปณณาธโร

หลวงพ่ออินทร์ถวาย สนตฺตสุสโก

หลวงปู่ไม อินทสิริ

หลวงพ่อสุดใจ กุญชรโม

~ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี ~

หลวงปู่ฉลาด คุรุชฌโม

หลวงพ่อเดิมศักดิ์ ยุตตธมโม

หลวงพ่อนุญทั้น จิตสีโล

หลวงตาสมหมาย อุตตมโน

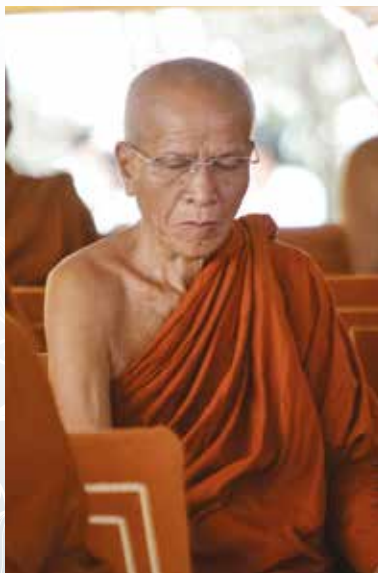
หลวงพ่อสุชิน ปริบุญโญ

หลวงพ่อนุญทั้น กนโตภาโส

หลวงพ่อนุญมี ธมฺมรโต

หลวงพ่อนิพนธ์ อภิปสนุโน

หลวงพ่อมานะ เทวธมฺโม

หลวงพ่อสุธรรม สุขุมโม

แสดงธรรมเนื่องในงานบำเพ็ญกุศลสรสังขารหลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

ในคืนวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

(ทำยเทศน์).....เพราะฉะนั้นปัญญานี้แล จะเป็นเครื่องมือกรุยทางแผ้วถางทางให้พวกเราเดินไปได้ เดินไปสู่จุดหมายปลายทางถึงซึ่งความพ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้นพระอาจารย์สุดใจนั้น หรือครูบาอาจารย์ทุกท่าน ทุกองค์ ผู้มีศิษยานุศิษย์ ล้วนแต่ปรารถนาให้ศิษยานุศิษย์ของตนเองมุ่งมั่นมุ่งมั่นต่อข้อปฏิบัติให้หนักแน่นมั่นคงอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าพวกเราทำทั้งหลายมีแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทที่มี ต่อท่านพระอาจารย์สุดใจแล้ว พวกเราก็ควรที่จะน้อมนำเอาปฏิบัติทั้งหลายที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติมา และเป็นแบบอย่างแบบฉบับให้พวกเราได้เห็นหรือได้ยินได้ฟังมา น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อแสดงตัวของ ตนเองว่า เราเป็นศิษย์มีครู ท่านเป็นครูของเราได้อย่างแท้จริง เราจะเดินไปตามรอยของครูอย่างมั่นคง ไม่หวั่นไหวเอนเอียงไปกับสิ่งที่ย่ำแย่หรือแยกแยะหรือชักจูงให้เราออกนอกเส้นทาง ออกไปจากเส้นทาง ของข้อปฏิบัติทั้งหลายเหล่านี้ เราจะมี ความหนักแน่นมั่นคงอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในปฏิบัติของ ครูบาอาจารย์ เมื่อเรามีความหนักแน่นมั่นคงอยู่อย่างนี้แล้ว นี้แลเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทที่มี ต่อครูบาอาจารย์ได้อย่างแท้จริง

และการอบรมจิตใจของพวกเราเองที่จะนำพาสุขมาสู่ตัวของเราได้ อย่างแท้จริง ดังเช่นพระพุทธเจ้า ได้ทรงกล่าวในภชาสิตว่า **“จิตตํ ทนตํ สุขาวทํ”** จิตที่อบรมดีแล้วย่อมนำสุขมาสู่ตน เพราะฉะนั้นจิตที่นำ ทุกข์มาสู่ตนนั้น ก็เพราะจิตนั้นไม่ได้รับการอบรมด้วยอรรถด้วยธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้นเมื่อจิตที่ได้อบรม ด้วยอรรถด้วยธรรมนั้น จึงเป็นจิตที่จะนำสุขมาสู่ชีวิตของพวกเราได้อย่างแท้จริง และเมื่อชีวิตของพวกเรา เราได้อบรมด้วยอรรถด้วยธรรมแล้ว ความเป็นผู้มีอรรถมีธรรมนี้แหละจะเป็นบุคคลผู้สร้างแก่นสารสาระ ประโยชน์ขึ้นมาแก่ตัวของตัวเองและต่อสังคมได้อย่างประเสริฐที่สุด

ดังที่เราเห็นชัดเจนว่า ท่านพระอาจารย์สุดใจนั้น เมื่อท่านได้บวชขึ้นมา มาอยู่กับครูบาอาจารย์ ท่านพยายามพากเพียรศึกษาในข้อปฏิบัติจากครูบาอาจารย์ ถอดแบบถอดปฏิบัติมาจากครูบาอาจารย์ มุ่งเน้นลงไปใน การอบรม ในการประพฤติปฏิบัติ จนกระทั่งท่านมีหลักจิตหลักใจพอเพียงต่อตัวของ ตนเองแล้ว สามารถที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมภายนอก ท่านก็พากเพียรไม่ได้นอนใจ ท่านพยายามที่จะ สร้างประโยชน์แก่นสารสาระให้แก่สังคมอย่างแท้จริง ดังเช่นเราเห็นผลงานของท่านว่า ธรรมะขององค์ หลวงตาที่ท่านได้แสดงเป็นธรรมเทศนามากมายกายกอง ล้วนแต่มีท่านพระอาจารย์สุดใจถอดออกมาเป็น

ตัวหนังสือ มาเป็นหนังสือมากมายกายกอง ให้พวกเราท่านทั้งหลายได้อ่านได้ศึกษา กระจายไปทั่วทุกหนทุกแห่ง เป็นประโยชน์ต่อสังคมชาวพุทธ ต่อนักปฏิบัติไปทั่วทุกหนทุกแห่ง หรือทั่วโลกก็ว่าได้ นี่แลเป็นสิ่งที่ท่านพระอาจารย์สุดใจได้สร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นมาต่อตนเองและต่อสังคมอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นพระอาจารย์สุดใจนั้น จึงเป็นบุคคลผู้สมบูรณ์อยู่ในอรรถในธรรมของพระพุทธเจ้าได้อย่างแท้จริง ดังเช่นพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมไว้ในปัจฉิมโอวาทเตือนสาวกทั้งหลายว่า **“วะยะธัมมา สังขารา อัปปะมาเทนะ สัมปาเทนะ”** ท่านบอกว่า **“สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”** นี่แลเป็นปัจฉิมโอวาทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในครั้งสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานไป เพราะฉะนั้นบุคคลผู้ที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงนั้น ก็คือบุคคลผู้สร้างประโยชน์แก่คนสารสาระขึ้นมาแก่ตนเองและต่อสังคมทั่วไปได้อย่างไม่ประมาท ไม่นอนใจ

ท่านพระอาจารย์สุดใจนั้นจึงเป็นบุคคลผู้สมบูรณ์อยู่ในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าได้อย่างแท้จริง เพราะท่านไม่ได้นอนใจในความเป็นอยู่ของท่านเลยว่า ชีวิตของท่านจะอยู่ได้ยาวนานขนาดไหน แต่ท่านทราบชัดเจนว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา แม้วันนี้ยังไม่ถึงวันสุดท้าย แต่อาจจะถึงวันสุดท้ายในวันข้างหน้า ในวันพรุ่งนี้ หรือนาทีข้างหน้า ชั่วโมงข้างหน้าก็ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงเป็นบุคคลผู้ไม่ประมาท ไม่นอนใจ รีบเร่งขวนขวายในการสร้างประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านอย่างแท้จริง

เพราะฉะนั้นพวกเราท่านทั้งหลาย เมื่อเราได้ครูบาอาจารย์มาเป็นแบบฉบับแล้ว เราก็ควรที่จะถอดแบบของครูบาอาจารย์เอานำไปประพฤติปฏิบัติ พวกเราก็จะเป็นบุคคลผู้มีความดีได้อย่างแท้จริง เพราะบุคคลผู้มีความดีไม่ใช่เพียงแค่อัตภาพในความเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น แต่บุคคลผู้จะมีความดีได้อย่างแท้จริงนั้น ก็เพราะการได้อัตภาพในความดีเป็นมนุษย์ของตนนั้นแล มาสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นให้กับตนเองและประโยชน์ต่อสังคมนั้นแล จึงเป็นเครื่องชี้ถึงความเป็นบุคคลผู้มีความดีอันแท้จริง

เพราะฉะนั้นเราท่านทั้งหลาย เมื่อเราเป็นบุคคลผู้มีครูมีอาจารย์ เราก็ควรที่จะเดินตามรอยของครูบาอาจารย์ เราก็จะเป็นบุคคลผู้มีความดีดังเช่นครูบาอาจารย์ได้อย่างสมบูรณ์อย่างแท้จริง ไม่เป็นที่สงสัยเลย

เพราะฉะนั้นในวันนี้ที่พวกเราได้มาปรารภถึงการละสังขารของท่านพระอาจารย์สุดใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่เหนือความคาดหมายหรือยังไม่ทันตั้งตัวของพวกเรา แต่ก็เป็นธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่รู้ทราบดีอยู่แล้วตามหลักธรรมว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เพราะโลกอนิจจัง เมื่อมีอุปบัติเกิดขึ้นมาแล้ว ก็มีความแตกดับ แต่แม้ความแตกดับจะมาเยือนท่าน จะมาในสภาพฐานะใดก็ตาม เมื่อท่านได้สร้างคุณงามความดีไว้ ดังเช่นที่ท่านพูดอยู่เสมอ ท่านแสดงต่อศิษยานุศิษย์อยู่เสมอว่า **“ให้หมั่นทำความดีอยู่เป็นเนืองนิตย์ เมื่อเราทำความดีอยู่เป็นเนืองนิตย์แล้ว เราก็ไม่กลัวความตาย เพราะเราทราบดีอยู่แล้วว่าข้างหน้าเราจะไปที่ใด”**

เพราะฉะนั้นพระอาจารย์สุดใจนั้น ท่านเป็นบุคคลผู้ได้สร้างคุณงามความดีอย่างสมบูรณ์แล้ว แม้ความตายนั้น จะมาถึงท่านในอิริยาบถใด ในสภาพฐานะกิริยาใด อาการใดก็ตาม มันก็เป็นเพียงแค่งิริยา แต่ก็เสมอกันที่ ความตาย

ความตายนั้นจะตายด้วยกิริยาอาการใดก็ตาม ไม่สามารถแปรเปลี่ยนคนดีให้กลายเป็นคนเลวได้ หรือไม่สามารถแปรเปลี่ยนคนเลวให้เป็นคนดีได้ คนดีจะตายในสภาพใดก็ตาม ก็ยังเป็นคนดีอยู่ตราบนั้น คนเลวจะตายอยู่ในสภาพใด ก็ยังเป็นคนเลวอยู่ตราบนั้น เปรียบประดุจเหมือนเศรษฐี เมื่อเขาอยู่ในบ้าน เขาเป็นเศรษฐีอยู่ในบ้าน เขาเดินออกจากบ้านในเวลาใดขณะใด เขาก็ยังเป็นเศรษฐีอยู่ ก็ไม่ใช่ว่าเศรษฐี เดินออกจากบ้านแล้วจะเป็นคนทุกข์คนจนไปได้ เป็นไปไม่ได้ เศรษฐีเดินออกจากบ้าน เขาก็เป็นเศรษฐี คนจนอยู่ในบ้านเป็นคนจน เขาเดินออกจากบ้าน เขาก็เป็นคนจน ไม่ใช่ว่าคนจนเดินออกจากบ้านแล้วจะเป็น เศรษฐี ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นความตายนี้อีกเช่นเดียวกัน ความตายนั้นไม่สามารถแปรเปลี่ยนคนดี ให้เป็นคนเลวได้ หรือคนเลวให้เป็นคนดีได้ เป็นคนดีจะตายอยู่อิริยาบถใด กิริยาใดก็ตาม ก็ยังเป็นคนดีอยู่ ตราบนั้น

เพราะฉะนั้นพระอาจารย์สุดใจท่านจะละชั้นในสภาพใดก็ตาม ก็ละชั้นในสภาพของคนดีอยู่นั่นเอง ความดีของท่านที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติและได้สร้างประโยชน์ขึ้นมาต่อพวกเราชาวพุทธทั่วไปนั้น จะเป็น อานุภาพนำพาท่านไปสู่ความพ้นทุกข์ถึงที่สุดได้อย่างแท้จริงอย่างไม่เป็นที่สงสัย....

ประมวลภาพอัฐิธาตุและตู้บริหาร หลวงพ่อสุดใจ ทนต์มโน

หลวงพ่อดุจใจ กนฺตมโน

~ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี ~

ทันตธาตุ

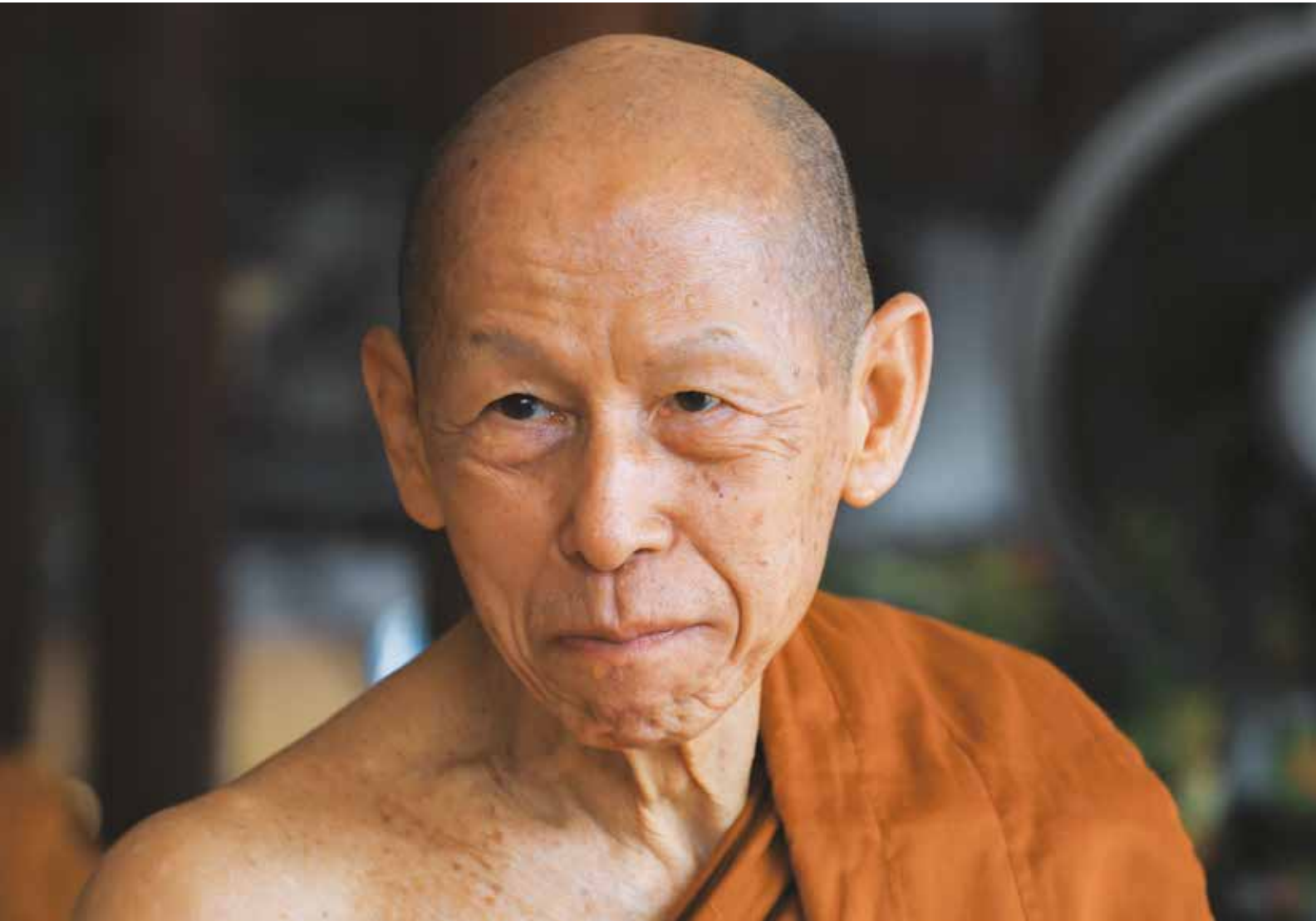
เกสา

ฉัฐธาตุ

เกสาหลวงพ่อดุจใจ
ซึ่งปลงที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒
ได้แปรจากเส้นผมเป็นผงสีดำ

รายการสงเคราะห์เป็นการสาธารณประโยชน์

โดยจัดสรรจากเงินบริจาคในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงพ่อดุจใจ ทนตมโน

๑. ถวายพระสงฆ์และค่าใช้จ่ายในการจัดงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงพ่อดุจใจ ทนตมโน จำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
 ๒. พิพิธภัณฑสถานธรรมเจดีย์ จำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
 ๓. มูลนิธิเสวยธรรมเพื่อประชาชนในพระอุปถัมภ์ฯ จำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
 ๔. ธนาคารแห่งประเทศไทย คลังหลวง (ทุนสำรองเงินตรา) จำนวน ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท
 ๕. โรงพยาบาลศิริราช โควิด-๑๙ จำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
 ๖. โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ขอนแก่น จำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท
 ๗. โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี รพพยาบาล จำนวน ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท
 ๘. โรงพยาบาลกองบิน ๒๓ รพพยาบาล จำนวน ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท
 ๙. โรงเรียนบ้านตาด รถ ๖ ล้อ รั้วนักเรียน จำนวน ๑,๓๖๐,๐๐๐ บาท
 ๑๐. ปรับปรุงระบบไฟฟ้าวัดป่าบ้านตาด จำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
- รวมทั้งสิ้น ๒๐,๒๖๐,๐๐๐ บาท**

ทั้งนี้เพื่อบูชาคุณความดีอย่างไม่มีประมาณของหลวงพ่อดุจใจ ทนตมโน

ผู้รักชาวมรดกธรรม องค์หลวงตา

หลวงพ่อสุดใจ ทนตมโน

กุฏิหลวงพ่อสุดใจ ทนต์มโน (ก่อนไฟไหม้)

“กุฎิเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาต”

กุฎินี้เป็นทั้งที่พักจำวัดและที่ทำงานของพระอาจารย์สุดใจ ทนตมโน เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันของวัดป่าบ้านตาต ผู้ซึ่งหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ไว้วางใจมาก

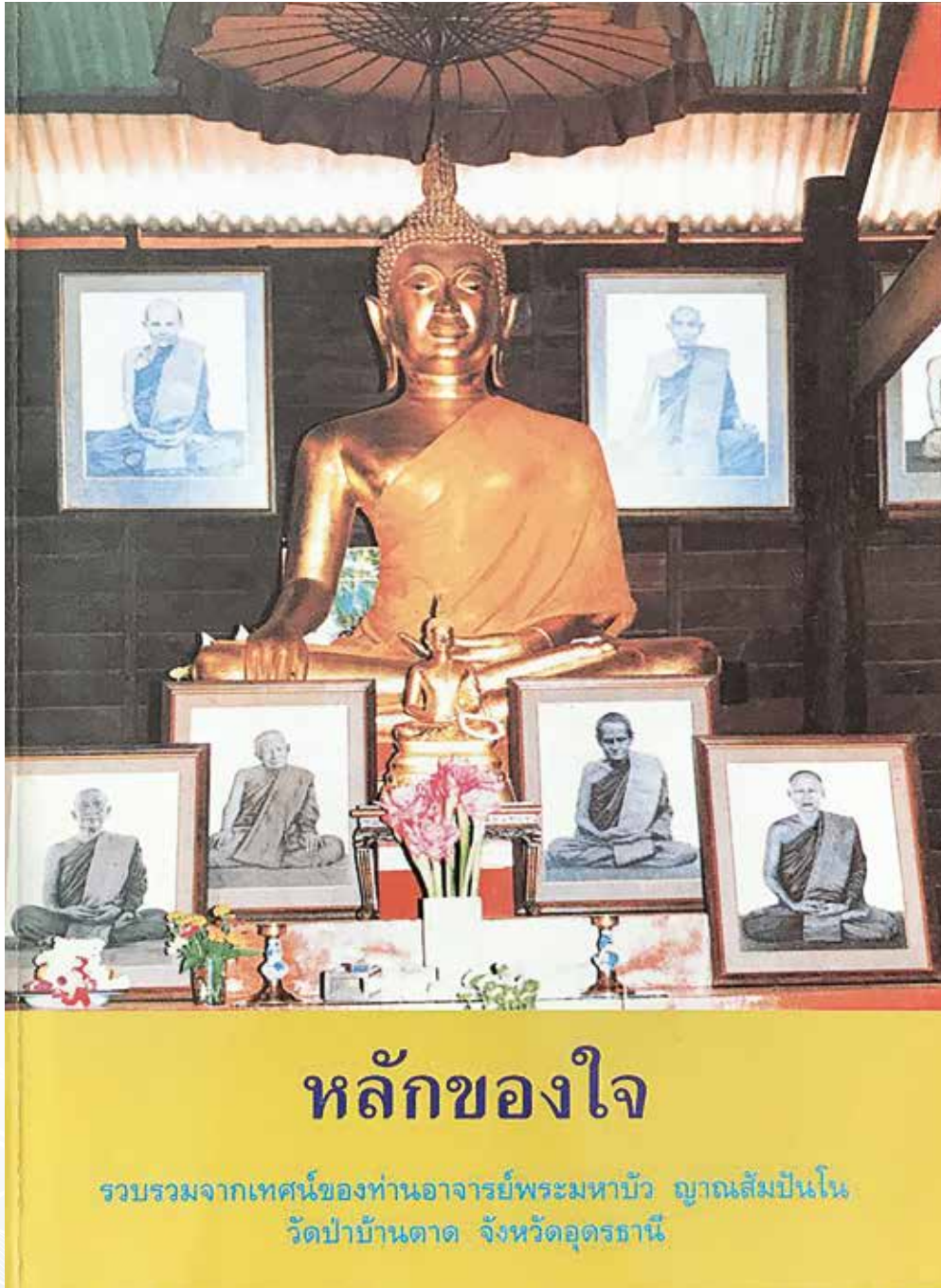
และ ณ ที่นี้เอง ที่เป็นเบื้องหลังการผลิตสื่อธรรมะที่มีคุณภาพการอย่างมาก ไม่ว่าจะพระธรรมเทศนาของหลวงตามหาบัวในยุคต้นๆ และการบันทึกเสียงอ่านหนังสือธรรมะที่สำคัญๆ เช่น ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ปฏิปทาพระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น และพระอานนท์พุทธอนุชา (ผลงานของอาจารย์วศิน อินทสระ) เป็นต้น ซึ่งแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางและเกิดประโยชน์อย่างมากมาย

วัดใหญ่โตและมีบทบาทสำคัญอย่างวัดป่าบ้านตาต คงมีน้อยคนนักที่จะรู้ว่ากุฎิเจ้าอาวาสเล็กเพียงเท่านี้ แถมยังเป็นที่ทำงานเสียมากกว่าจะเป็นที่พักผ่อนหาความสุขความสบายส่วนตัว

พระอาจารย์สุดใจท่านสมกับเป็นพระสมณศากยบุตร ผู้อุทิศตนเพื่อพระศาสนาโดยแท้

“พอ”

หนังสือ "หลักของใจ" จัดพิมพ์ครั้งแรกเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

ผู้รักษามรดกธรรมองค์หลวงตา

นอกจากการถอดกัณฑ์เทศน์ขององค์หลวงตาเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ทั้งเทศน์อบรมพระและฆราวาสแล้ว หลวงพ่อยังเคยเรียบเรียงหนังสือไว้อีกเล่มหนึ่ง ชื่อหนังสือว่า **“หลักของใจ”** ซึ่งจัดพิมพ์เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นหนังสือที่องค์ท่านได้คัดเลือกกัณฑ์เทศน์ขององค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน มาเรียบเรียง ทำให้ผู้อ่านเกิดแรงบันดาลใจและมีกำลังใจที่จะประกอบความพากเพียรเพื่อต่อสู้กับกิเลส หนังสือเล่มนี้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในสมัยนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากเรื่องหนังสือแล้ว หลวงพ่อต้องการที่จะโปรดโยมแม่ของท่านซึ่งอ่านหนังสือไม่ออก ให้ได้รับฟังธรรม องค์กรท่านจึงได้อ่านพระธรรมบทของอาจารย์วศิน อินทสระ (จำนวน ๓๐๑ ตอน) บันทึกเสียงลงในเทปคาสเซ็ท และส่งไปให้โยมแม่ที่บ้านฟัง องค์กรท่านเล่าว่าไม่ได้คิดว่าจะได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา ตอนที่บันทึกเสียงก็ไม่ได้ใช้เครื่องมือทันสมัยอะไร ใช้เพียงเครื่องบันทึกเสียงธรรมดาๆ จึงทำให้มีเสียงนก เสียงไก่ เสียงธรรมชาติรอบๆ บริเวณนั้นแทรกเข้ามาด้วย เพราะตั้งใจว่าจะอ่านให้โยมแม่ฟังคนเดียว ซึ่งเสียงอ่านพระธรรมบทของหลวงพ่อก็ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ได้ยินได้ฟังอย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุมาจากโยมแม่คนเดียว

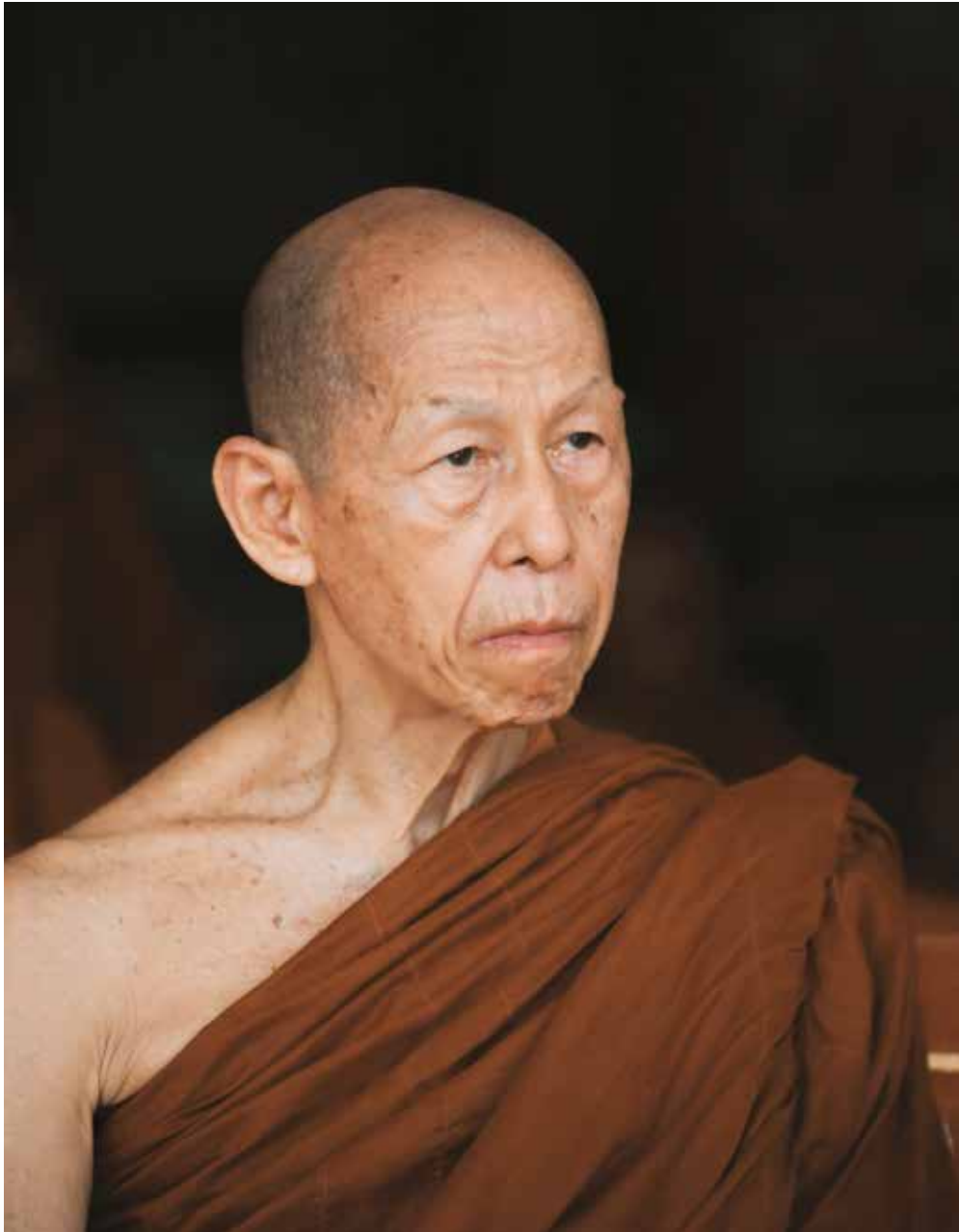

ในภายหลังกองค์ท่านยังได้อ่านและบันทึกเสียงไว้อีกหลายเรื่องดังนี้

- ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ
- ปฏิปทาพระอุดมคคกรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
- ประวัติหลวงปู่ขาว อนาลโย
- อันชนกชนนีนี้รักเจ้าเทียบเท่าชีวาก็ว่าได้
- พุทธโอวาทก่อนปรินิพพาน
- หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด
- ใต้ร่มกาสาฬพัศตร์
- ความมหัศจรรย์แห่งอุโบสถศีล
- พระอนาคตวงศ์
- ลีลาวดี
- โอวาทสี่ของท่านเหลียวผ่าน
- อริยสัง
- หนีชีวิต

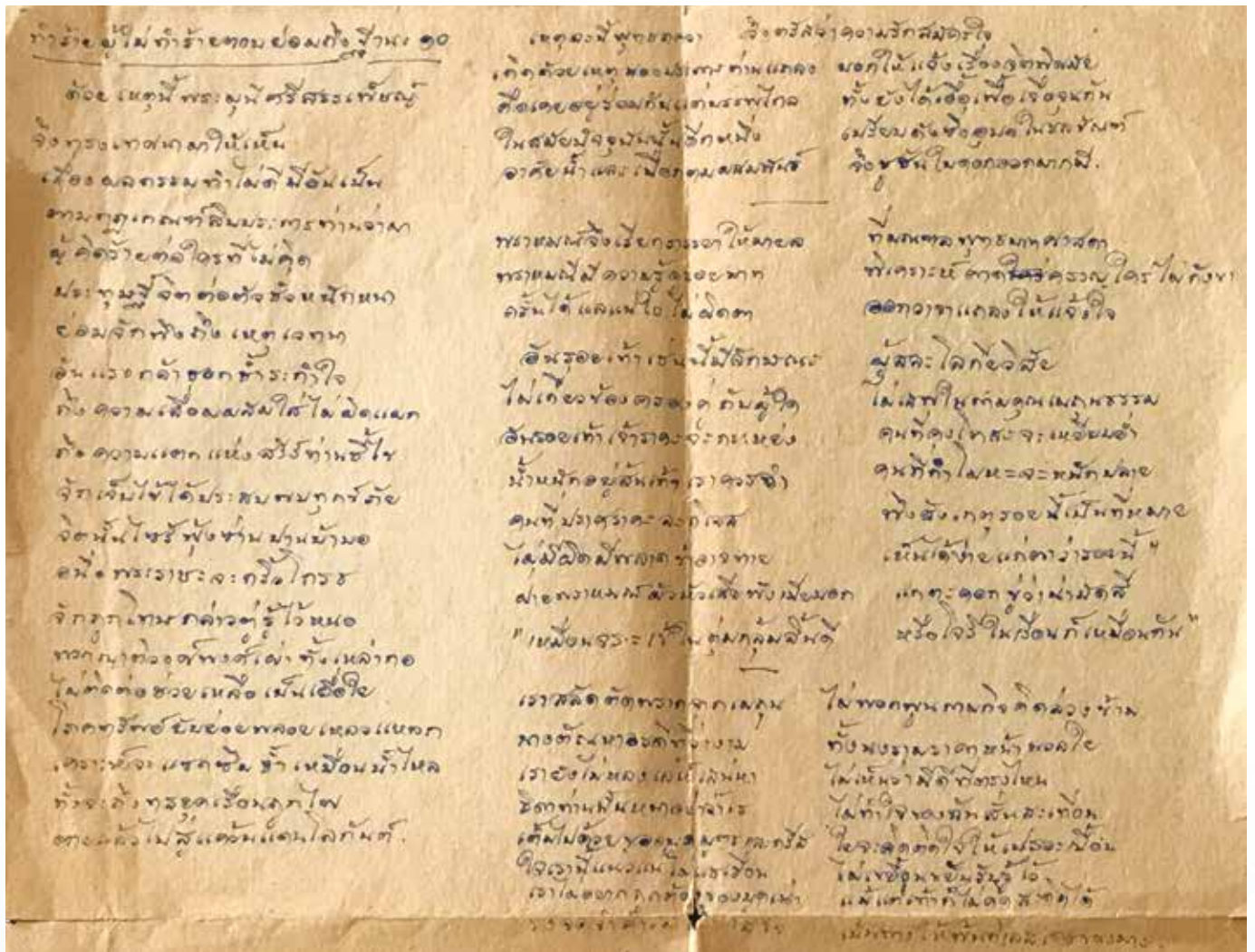
ฯลฯ

ในช่วงที่ธำตุชนธ์หลวงปู่ยังแข็งแรง ไม่มีอาพาธรบกวน องค์ท่านได้มีส่วนสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะทุกชั้นทุกภูมิแห่งธรรมขององค์หลวงตา และธรรมะอื่นๆ ที่องค์ท่านนำมาอ่านบันทึกเสียงไว้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจใคร่ในธรรมจะได้นำไปศึกษาและปฏิบัติตามกำลังความสามารถของตน จนเกิดผลประจักษ์ด้วยตัวเอง เป็นมรดกธรรมที่หลวงปู่ฝากเอาไว้

บันทึกจากลายมือของหลวงพ่อ

ทำร้ายผู้ไม่ทำร้ายตอบยอมถึงฐานะ ๑๐

ด้วยเหตุนี้พระมุนีศรีสรรเพชญ์
จึงทรงเทศนามาให้เห็น
เรื่องผลกรรมทำไมตีมีอันเป็น
ตามกฎเกณฑ์สืบประการท่านว่ามา
ผู้คิดร้ายต่อใครที่ไม่คิด
ประทุษร้ายจิตต่อตัวชั่วหนักหนา
ยอมจักฟังถึงเหตุเวทนา
อันแรงกล้าชอกช้ำระกำใจ
ถึงความเสื่อมผสมใสไม่ผิดแผก
ถึงความแตกแห่งสรীরท่านซีไซ
จักเจ็บไข้ได้ประสบพบทุกข์ภัย
จิตนั้นไซร์ฟุ้งซ่านปานบ่าบอ
อนึ่งพระราชาจะกริ้วโกรธ
จักถูกโทษกล่าวตู่รู้ไว้หนอ
พวกญาติวงศ์พงศ์เผ่าทั้งเหล่ากอ
ไม่ติดต่อช่วยเหลือเป็นเยื่อใย
โรคทรัพย์ยับย่อยพลอยเหลวแหลก
เคราะห์จะแทรกซึมซ้ำเหมือนน้ำไหล
ทั้งจะถึงทรยุคเรื้อนถูกไฟ
ตายแล้วไปสู่แคว้นแดนโลกันต์

พราหมณ์จึงเรียกรภรรยาให้มายล
พราหมณ์มีความรู้ตรอยบาท
ครั้นได้แลแนใจไม่ผิดตา
อันรอยเท้าเช่นนี้มีลักษณะ
ไม่เกี่ยวข้องครองคู่กับผู้ใด
อันรอยเท้าเจ้าราชาจะกระหยัง
น้ำหนักอยู่สั้นเท้าเราควรจำ
คนที่ปราศราชาละกิเลส
ไม่มีผิดมีพลาดข้าอาจทาย
ฝ่ายพราหมณ์ผิวห้าวเสียฟังเมียบอก
เหมือนจระเข้ในตุ่มกลุ้มสั้นดี
เราสลัดตัดพราวจากเมถุน
นางตัณหาอรดีที่ว่างาม
เรายังไม่หลงเล่ห์เสนหา
ธิดาท่านนั้นหนอย่าว่าไร
เต็มไปด้วยของบุญบุตรและกรีส
ใจเรานี้แน่วแนไม่แซเชือน
เราไม่อยากถูกต้องของบุญเนา
จงจดจำคำเราเข้าใส่ใจ

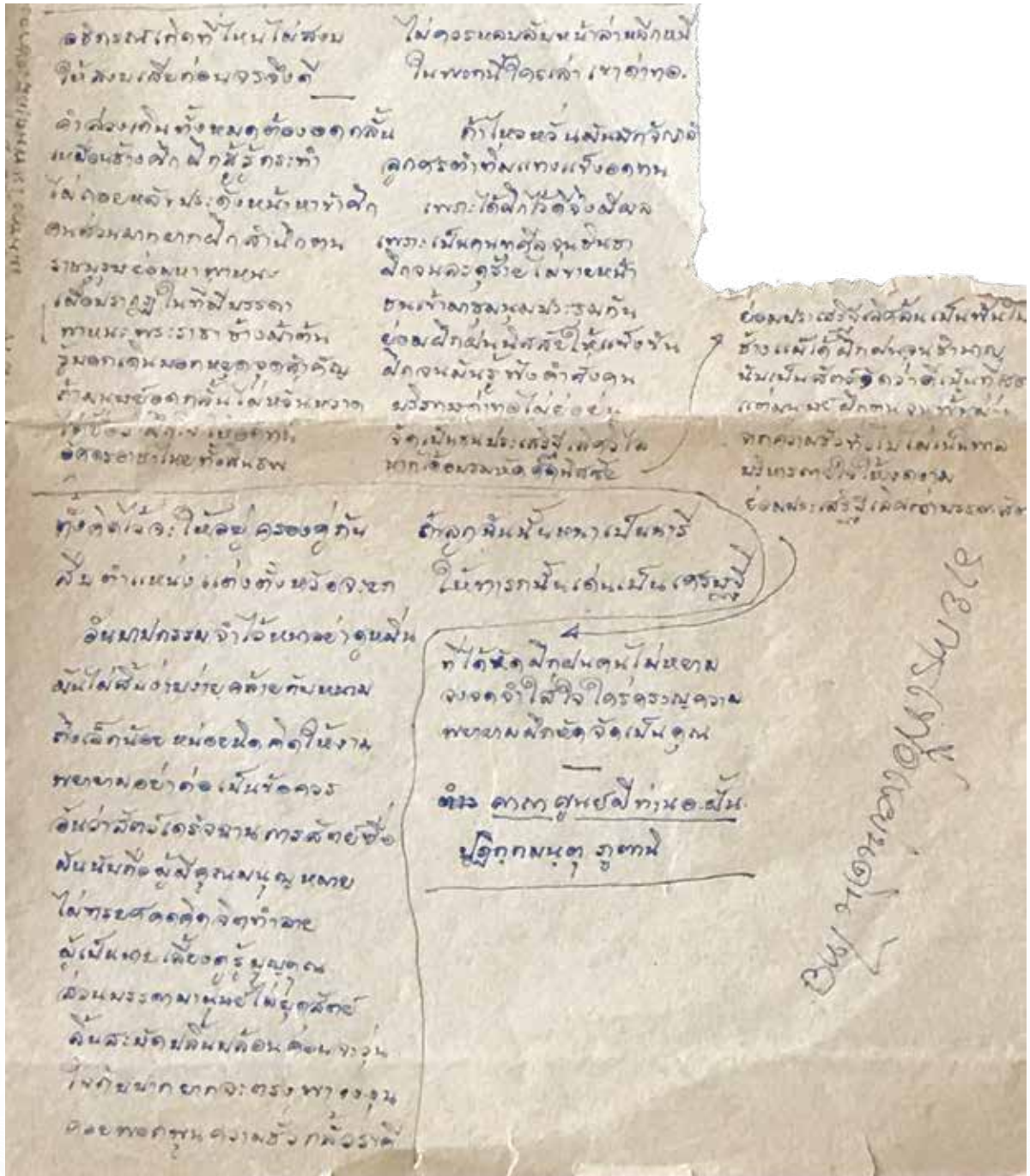
ที่มณฑลพุทธบาทศาสดา
พิเคราะห์คาดครวญใครไม่กังขา
ออกวาจาแถลงให้แจ้งใจ
ผู้สละโลกียวิสัย
ไม่เสพในกามคุณเมถุนธรรม
คนที่คงโทษจะเหยียบย่ำ
คนที่กำโมหะจะหนักปลาย
พึงสังเกตรอยนี้เป็นที่หมาย
เห็นได้ง่ายแก่ดาวารอยนี้
แกตะคอกขู่ว่าน่าบัดสี
หรือโจรในเรือนก็เหมือนกัน
ไม่พอกพูนกามกิจคิดลวงข้าม
ทั้งนงรามราคาหน้านวลโย
ไม่เห็นว่ามีดีที่ตรงไหน
ไม่ทำใจของฉันทันสะเทือน
ใยจะคิดติดใจให้เปรอะเปื้อน
ไม่เขยื้อนขยั้รับรู้ไว้
แม้แต่เท้าก็ไม่คิดสะกิดได้
เป็นทางให้พ้นกิเลสเดชของมาร

เหตุฉะนี้พุทธภควา
เกิดด้วยเหตุสองประการท่านแถลง
คือเคยอยู่ร่วมกันแต่บรรพโลก
ในสมัยปัจจุบันนั้นอีกหนึ่ง
อาศัยน้ำและเปือกตมผสมพันธ์

จึงตรัสว่าความรักสมัครใจ
บอกให้แจ้งเรื่องจิตพิสมัย
ทั้งยังได้เอื้อเพื่อเจือจุนกัน
เปรียบดังซึ่งอุบลในชลทัศน์
จึงชูชันในดอกออกมากมี

อธิกรณ์เกิดที่ไหนไม่สงบ
 ให้สงบเสียก่อนจรจึงดี
 คำล่วงเกินทั้งหมดต้องอดกลั้น
 เหมือนช้างศึกฝึกสู้รู้กระทำ
 ไม่ถอยหลังประดั่งหน้าหาข้าศึก
 คนส่วนมากยากฝึกสำนึกตน

ไม่ควรหลบลับหน้าล่าหศึกหนี
 ในพวกนี้ใครเล่าเขาต่ำทอ
 ถ้าไหวหวั่นมันมักจะกล้าหนอ
 ลูกศรตำทิ่มแทงแข็งอดทน
 เพราะได้ฝึกไว้ดีจึงมีผล
 เพราะเป็นคนทุศีลจนชินชา

ราชบุรุษยอมมหาพาหนะ
เมื่อปรากฏในที่มโบรรดา
พาหนะพระราชาช่างม้าต้น
รู้บอกเดินบอกหยุดจุดสำคัญ
ถ้ามนุษย์อดกลั้นไม่หวั่นหวาด
ได้ชื่อว่าฝึกใจให้ออดทน
อัศดรอาชาไนยทั้งสินธพ
ยอมประเสริฐเลิศล้ำเป็นพันไป
นับเป็นสัตว์จัดว่าดีเป็นที่สุด
จากความชั่วทั่วไปไม่เป็นพาล
ยอมประเสริฐเลิศกว่าบรรดาสัตว์
จงจดจำใส่ใจใคร่ครวญความ

ฝึกจนละดูร้ายไม่ขายหน้า
ชนเข้ามาชุมนุมประชุมกัน
ยอมฝึกฝนนิสัยให้แข็งขัน
ฝึกจนมันรู้ฟังคำสั่งคน
บริภาษด่าทอไม่ย่อย่อ
จัดเป็นชนประเสริฐเลิศวิไล
หากได้อบรมหัดดัดนิสัย
ช่างแม่ได้ฝึกฝนจนชำนาญ
แต่มนุษย์ฝึกตนจนพันผ่าน
บริหารกายใจให้ตรงงาม
ที่ได้หัดฝึกฝนคนไม่หยาม
พยายามฝึกหัดจัดเป็นคุณ

อันบาปกรรมจำไว้หนาอย่าดูหมิ่น
มันไม่สิ้นง่าย ๆ คล้ายกับหนาม
ถึงเล็กน้อยหน้อยนิดคิดให้งาม
พยายามอย่าต่อเป็นข้อควร
อันว่าสัตว์เดรัจฉานการสัตย์ชื่อ
มันนับถือผู้มีคุณมโนญหมาย
ไม่ทรยศคดคิดจิตทำลาย
ผู้เป็นนายเลี้ยงดูรู้บุญคุณ
ส่วนบรรดามนุษย์ไม่ยุติสัตย์
สิ้นสะบัดปลิ้นปล้อนก่อนจะวุ่น
ใจกับปากยากจะตรงพางงุน
คอยพอกพูนความชั่วกลัวราศี

ข้อธรรมของหลวงปู่

นานมาแล้ว หลวงปู่สุดใจ หนฺตมโน มีเมตตาส่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อชน ทั้งปวงมาให้ ข้อมูลที่ท่านกรุณาค้นคว้ารวบรวม มานี้ มีคุณค่ามิใช่ต่อใจของชาววัด หากเป็น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งบ่งบอกถึงที่มาที่ไป ของพิธีธรรมที่คนรุ่นหลังปฏิบัติสืบทอดกันมา การทอดผ้าป่าก็ดี กฐินก็ดี เราคิดกันแต่ว่าทำกัน เพื่อบุญกุศล แต่มักไม่รู้ว่ามันมาที่ไปอย่างไร

หลายสิบปีมาแล้ว ข้อมูลที่ส่งมาเก็บไว้ในแฟ้มใต้หิ้งพระ ต่อมาเมื่อศิษย์ผู้มีกุศลเจตนาได้ รวบรวมประวัติและข้อธรรมของท่านจัดพิมพ์ขึ้น เพื่อให้คนรุ่นหลังทราบว่าคุณานุประการ ต่อพระศาสนานับแต่บรมมา บางทีเวลาเราฟัง เทศน์ อ่านธรรมะของพ่อแม่ครูอาจารย์หลวงตา เราซาบซึ้งในธรรม แต่เรานึกไม่ออกเลยว่า หลวงพ่อนั่งหน้าโต๊ะเสี้ยกๆ บนพื้นกระดานในกุฏิ หลังเก่าๆ ทั้งวันทั้งคืน ถอดเทป จดจาร พิมพ์ ถ้อยธรรมอันทรงคุณมาเป็นเวลานานถึงสามสิบสี่สิบปี สังขารร่างกายร่วงโรยลงเป็นลำดับ การแตกดับของ สังขารเป็นไปตามสภาวะธรรม หากจิตอันผ่องแผ้วอันยังกุศลประโยชน์ยิ่งจากเนื้อธรรมที่ท่านรวบรวมไว้ จักปรากฏต่อโลกอีกนับนานไป

๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี

สมัยเมื่อนิครนถนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์เจ้าลัทธินักสำคัญคนหนึ่งสิ้นชีพ สวากเกิดแตกกัน พระจุนทเถระผู้เป็นน้องชายพระสารีบุตร เกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดแก่พระพุทธศาสนา จึงเข้าไปหาพระอานนท์ เล่าความให้ฟัง พระอานนท์จึงชวนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อกราบทูลแล้วพระองค์ก็ได้ตรัสตอบด้วยข้อความอันมาก แต่ที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่งคือ แนะนำให้รวบรวมธรรมภาสิตของพระองค์ และทำสังคายนา คือจัดระเบียบทั้งโดยอรรถและพยัญชนะเพื่อให้พรหมจรรย์ตั้งมั่นยั่งยืนสืบไป

หลังพุทธปรินิพพาน ภิกษุทั้งหลายร้องไห้เศร้าโศก แต่สุภทัตะ ผู้บวชเมื่อแก่ ได้ห้ามภิกษุเหล่านั้นมิให้เสียใจร้องไห้ เพราะเป็นการดีที่จะทำอะไรได้ตามใจชอบ ไม่ต้องมีใครมาคอยชี้ผิดชี้ถูก ว่าอะไรควรไม่ควรอีกต่อไป พระมหากัสสปสลดใจในคำกล่าวนั้น จึงนำเรื่องเสนอที่ประชุมสงฆ์แล้วเสนอชวนให้ทำสังคายนาร้อยกรองจัดระเบียบพระธรรมวินัย ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบ

การทำสังคายนาครั้งนั้น มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานและเป็นผู้สอบถาม พระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางวินัย พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามทางธรรม มีพระอรหันต์ประชุมกัน ๕๐๐ รูป กระทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จ หลังสังคายนาได้จัดแบ่งเป็น ๓ ปิฎก คือ วินัยปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี สุตตันตปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี และอภิธรรมปิฎก ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี อาจกล่าวได้ว่าปิฎกทั้งสามเมื่อจัดโดยชั้นเป็นหมวด ๆ มีอยู่ ๘๔,๐๐๐ ชั้นตรี จึงได้เรียกกันว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี และได้ท่องจำกันต่อ ๆ มา จนพุทธศาสนกาลล่วงแล้ว ๔๐๐ ปี พระเถระเจ้าทั้งหลายในลังกาทวีป เห็นกุลบุตรมีปัญญาน้อย ไม่อาจจะทรงไว้ด้วยปาก จึงจารึกเป็นอักษรไว้ในใบลาน

การทำสังคายนาจึงนับเป็นเรื่องสำคัญ เพราะทำให้แน่ใจได้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร เนื่องจากผู้ทำเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด การบิดเบือนจากพระธรรมคำสั่งสอนจึงตรวจสอบได้ง่าย นับเป็นการรักษาศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป ด้วยกรุหมายป้ายทางที่แสดงไว้แล้วนี้

ผ้าป่า

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาใหม่ ๆ ในแคว้นพาราณสี ได้สาวกอรหันต์ ๖๐ องค์ ได้ทรงส่งไปเผยแผ่ศาสนาในแคว้นต่าง ๆ โดยไม่ให้ไปซ้ำรอยกัน เพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก ส่วนพระองค์เองได้แยกไปโดยลำพัง ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อโปรดอุรุเวลกัสสปะและคณะ ในคราวนั้นนางปุลณทาสีได้ตายลงและ

ถูกนำไปทิ้งไว้ในป่าช้า ประจวบกับจิวรของพระองค์ชำรุดต้องการเปลี่ยนใหม่ จึงได้ชักผ้าบังสุกุลจากศพของนางปุนณฑาสีนั้น มาชกย้อมและตัดเย็บด้วยพระองค์เอง

สมัยต้นพุทธกาลนั้น ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเมื่อต้องการจิวร ล้วนได้จากผ้าบังสุกุลศพทั้งนั้น ต่อมาพุทธศาสนิกชนผู้ใญ่บุญคงเห็นความลำบากในการแสวงหา ที่ต้องรอจากศพที่ตายแล้ว จึงนำผ้าไปวางไว้ในทางที่ท่านผ่านไป และได้พัฒนามาจนเป็นหมูกณะนำมาทอดในที่สุด

กฐิน

หลังจากพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นแล้วในชมพูทวีป อารามต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ภิกษุชาวเมืองปาฐะยประมาณ ๓๐ รูป ล้วนทรงชดุงคคุณมีทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรเป็นต้น ได้ชวนกันเดินทางมาเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ กรุงสวัตถิ พอมายังเมืองสาเกตซึ่งห่างจากกรุงสวัตถิประมาณ ๖ โยชน์ ก็ถึงวันเข้าพรรษาเสียก่อน จึงจำเป็นต้องจำพรรษาที่นั่น ครั้นออกพรรษาปวารณาแล้ว หนทางสัญจรยังหลงไปด้วยน้ำทั้งเลอะเทอะด้วยโคลนตม ก็มีได้ร้งรอให้เสียเวลา รีบจาริกไปจนกระทั่งถึงกรุงสวัตถิ เพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ เขตวันมหาวิหาร

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมให้ฟัง ภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุอรหัตผลทั้งหมด และทรงอาศัยเหตุคือความทุรกันดารในการเดินทางของเธอเหล่านั้น ทรงอนุญาตภิกษุผู้จำพรรษาและกรานกฐินแล้วได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ประการหนึ่งคือ เทียวจาริกไปโดยไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบสำหรับ (ไม่ต้องอาบัตินด้วยพุทฺธิกฐินสิกขาบท)

กฐินนี้ปีหนึ่งทอดได้เพียงครั้งเดียวตามกำหนดเวลา คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒ เท่านั้น ไม่เหมือนผ้าป่าซึ่งทอดได้ตลอดทั้งปี งานกฐินเป็นงานใหญ่ ทางฝ่ายพระองค์เมื่อได้ผ้ากฐินมาแล้ว ต้องตัดเย็บและย้อมให้เสร็จในวันนั้น จะเป็น สบง จีวร หรือสังฆาฏิ ตัวใดตัวหนึ่งก็ได้ เสร็จแล้วจึงนำไปกรานที่ว่าเป็นงานใหญ่เพราะสมัยก่อนต้องเย็บด้วยมือทั้งหมด พระทั้งวัดจึงต้องช่วยกันทั้งหมด ทั้งตัดทั้งเย็บทั้งย้อม จึงจะเสร็จทันเวลา

การมีกฐินก็ดี ผ้าป่าก็ดี ก็เพื่อเป็นการทำนุบำรุงพระภิกษุสามเณรให้มีแก่ใจในการประพฤติปฏิบัติพระศาสนา โดยไม่ต้องกังวลในเรื่องปัจจัย ๔ ในส่วนของพุทธศาสนิกชนก็ได้มีโอกาสทำบุญให้ท่านสร้างทางกุศลให้แก่ตัวเอง

บรรพบุรุษไทยได้สละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อให้พวกเรามีผืนแผ่นดินอยู่ พวกเราไม่ถึงกับต้องสละเช่นนั้น เพียงทรัพย์สมบัติเงินทองที่อดออมไว้วันละเล็กละน้อย หากได้ทุกวันในแต่ละคนทั่วประเทศ รวมเป็นกฐินเป็นผ้าป่าเพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณประเทศชาติของเรา ซึ่งอยู่ในสภาพตกต่ำอย่างน่าใจหาย ให้ฟื้นฟูขึ้นอย่างรวดเร็วแล้วเราจะมีประเทศอยู่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จะมั่นคง

ค ตี ฐ ร ร ม และพระธรรมเทศนา

——
หลวงปู่สุดใจ ทนฺตมโน

คติธรรม หลวงปู่สุดใจ ทนุ ตม โน

“โลกนี้มันเป็นโลกที่ไม่เที่ยงนะ มีกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้าบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา แล้วมนุษย์เราแต่ละคน แต่ละคน ไม่ใช่ว่าอายุจะยืนยาวอะไรนักหนา แล้วก็บอกไม่ให้ได้ว่า คนแก่จะต้องตายก่อนวัยเด็กเสมอไป เพราะอาจเกิดอุบัติเหตุทำให้เสียชีวิตลง เกิดโรคภัยไข้เจ็บเข้ามาเบียดเบียน ทำให้ตายก่อนวัยอันควร ท่านจึงสอนว่าอย่าประมาทในคุณงามความดี อย่าคิดว่าทำน้อยนิดมันจะไม่ให้ผล เมื่อทำอยู่บ่อยๆ มันก็จะติดเป็นนิสัย แล้วสิ่งเหล่านี้แหละที่จะชักนำเราให้พ้นทุกข์ไปภายในวันหนึ่งแน่นอน”

“พิจารณาสิ่งทั้งหลายลงไปสู่ไตรลักษณ์จนกระทั่งถึงสุดท้าย ที่มันถอดถอนได้สุด **“หมดกิเลส”** และไ้ความทุกข์ของใจที่มันหมดกิเลสแล้ว มันหาอะไรเทียบไม่ได้นะ แล้วก็จะสามารถรู้ได้ด้วยตนเองได้ว่า... **“จะไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว”**

“ให้ตั้งหน้าตั้งตากาวนากัน วันทั้งวัน อย่าปล่อยให้มันไหลไปเรื่องของกิเลส
กิเลสไม่พาคนให้ดีนะ...มีแต่จะดึงคนให้ต่ำลง ไม่เหมือนธรรม ธรรมประพุดติ
เอาอกเอาใจในธรรมมากขึ้นเพียงไร ธรรมจะเป็นของเบา แล้วก็ดึงเราให้สูงขึ้น
ไม่เหมือนกิเลส กิเลสเป็นของหนัก มันมีแต่จะกดถ่วงเราให้ต่ำลงทั้งนั้นแหละ”

(หลวงพ่อดุสิต ทุมโต เทศน์อบรมครั้งสุดท้าย ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๒)

“ถ้าเรานั่งอยู่ มีคนเดินมาตำเรา เราจะโกรธมั๊ย คนทั่วไปที่ไม่ได้รับการฝึก
อบรมจิตใจมา ย่อมมีความโกรธเป็นธรรมดา แต่คนได้รับการฝึกฝนมาจะไม่โกรธ
กลับสงสารว่าเขาไม่เคยเจอความสุขที่แท้จริง เขาน่าสงสาร ถ้าเรารักตัวเอง
เราจะไม่สงจิตออกไปโกรธ แต่จะมีสติรักษาจิตใจให้มีความสุข สงบเย็น”

ทางเดินจกรรมหลวงพ่อดุสิต

พระธรรมเทศนา หลวงปู่สุดใจ ฑนุดมโน

เทศน์อบรม ณ วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี
วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตอนเย็น (วันกรรณกิจ)

วัดเรามันก็เหมือนมิงานอยู่ตลอดเวลา นั่นละ ออกพรรษาแล้วถ้าใครอยากจะไปเที่ยววิเวกก็ได้ คือพระเราถ้าจะอยู่ อยู่ไปวันหนึ่งๆ แบบขรวัสสาเขา มันก็ไม่ได้นะ นับวันภาละมันจะมีมากขึ้นตามพรรษา ที่มากขึ้นตามไปด้วย หน้าที่ของเราที่จะต้องปฏิบัติต่อตัวเราเอง อย่างน้อยให้มีความสงบเป็นที่พึ่งของใจ มันก็อยู่ได้ ถ้าไม่มีเลขนี้ เราก็จะคว้าเอาเรื่องของทางโลกมาปฏิบัติกัน

ในสายตาของครูบาอาจารย์ก็จะมองเห็นว่ามันไม่เป็นการดีเลยที่จะเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าออกบวช ก็มุ่งเพื่อที่จะชำระกิเลสซึ่งมีอยู่ในจิตใจของพระองค์ท่านให้ออกไปให้หมด ท่านให้เห็นอะไร ก็ไม่ว่าต้นไม้ ใบหญ้าหรือคน ท่านก็จะตีเข้ามาหาตัวเป็นธรรมเสมอว่า โลกนี้เป็นโลกที่ไม่เที่ยงนะ มีกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้าบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา และมนุษย์เราแต่ละคนๆ ไม่ใช่ว่าอายุจะยืนยาว อะไรหนักหนา และก็บอกไม่ได้ด้วยว่าคนแก่จะต้องตายก่อนคนวัยเด็กเสมอไป เพราะว่าอาจจะเกิดอุบัติเหตุ เกิดโรคร้ายไข้เจ็บนั้นละมาเบียดเบียน ทำให้ตายก่อนถึงเวลาอันควร ท่านจึงสอนให้ว่าอย่าประมาทเรื่อง คุณงามความดีอะไรต่างๆ ต้องพยายามสะสมไว้ แม้แต่เพียงน้อยนิด เราก็อย่าไปคิดว่ามันจะไม่มีผล ทำมากๆ เข้า มันเป็นการฝึกนิสัยของพวกเราให้เชื่อต่ออรรถต่อธรรม และสิ่งเหล่านี้แหละที่จะชักนำเราไปให้พ้นทุกข์ในวันหนึ่งได้แน่นอน

ทำอะไรก็พยายามเอาให้จริงให้จัง พอมาปฏิบัติทางด้านธรรมะ มันก็จะเอานิสัยอันนั้นละมาใช้ แล้วคนที่จริงจัง คือว่ามีการตั้งสติ ความรู้อยู่กับสติ ไม่ให้คลาดเคลื่อนไปไหน จิตที่มันเคยฟุ้งซ่านอย่างไรก็ตามที่ มันจะต้องสงบลงได้อย่างแน่นอน เมื่อจิตเรามีความสงบ เพียงครั้งแรกเท่านั้นแหละ มันก็จะตื่นตื่นแล้ว และยังสงบเข้าไปหลายครั้งหลายหน ใจความสว่างกระจ่างแจ้งมันก็จะเกิดขึ้น เราถึงจะเรียกว่าจิตเริ่มจะสัมผัสกับธรรมแล้ว ต่อจากนั้นความที่เคยขี้เกียจขี้คร้านในการที่จะทำความพากความเพียรมันก็ค่อยหมดไปๆ แล้วเราก็จะมองเห็นว่า เออ ใจตัวขี้เกียจขี้คร้านเนี่ย มันเป็นตัวกิเลสโดยแท้เลย ซึ่งแต่ก่อนเราก็ไม่เคยคิด เคยนึก พอจิตมันเจริญขึ้น มันมีความสงบอยู่ของมันเป็นปกตินี้ พอเวลาเดินจงกรมมันก็จะขยับเดิน เดินไป บางทีคิดว่ามันแค่ครึ่งชั่วโมงหรือชั่วโมง โน่น มันปาเข้าไปสามชั่วโมงหรือสี่ชั่วโมงก็มี

จากนั้นมีโอกาสก็ก้าวขึ้นทางปัญญา พิจารณาสິงทั้งหลายลงในไตรลักษณ์ จนกระทั่งถึงสุดท้ายของมัน
ที่มันถอดถอนได้ ไร้เรื่องความสุขของจิตใจที่มันเจริญแล้ว มันหาอะไรเทียบไม่ได้นะ แล้วก็สามารถที่จะรู้
ตัวเองได้ว่าจะไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว

วันนี้ก็ให้กำลังใจกันเพียงย่อๆ เท่านั้นละนะ เสียงก็ไม่ค่อยมี

พระธรรมเทศนา หลวงพ่อดุจใจ ทนุตมโน

เทศน์อบรมพระ - ขรราวาส (ครั้งสุดท้าย) ณ วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี
วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ตอนเย็น (วันกรานกฐิน)

นี่ก็ออกพรรษาแล้ว เราจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ทั้งพระเรา ทั้งญาติโยม ขรราวาสที่มาปฏิบัติธรรม ก็ให้แสงสว่างที่สงบสงัดภาวนาให้เหมือนกับอยู่ในเขตเข้าพรรษา เพราะชีวิตของคนเรานั้นไม่แน่นอน แกล้งไปทุกวัน ความตายจะมาเยือนถึงเมื่อไหร่ก็ไม่มีใครทราบได้แหละ เพื่อความไม่ประมาท เราก็ต้องภาวนาไปเรื่อยๆ การกระทำอยู่สม่ำเสมอ มันก็จะช่วยทำให้จิตมีที่ยึดที่เกาะ ที่ยึดที่เกาะก็คือการภาวนาของเรา นั่นแหละ ทำไปๆ แล้วจิตมันก็จะสงบเย็นลงเอง ผลเริ่มมีประจักษ์พยานว่าการภาวนาของเรา ถ้าทำจริงจัง ผลก็จะเกิดขึ้นจริงเหมือนกัน เพราะธรรมเป็นของจริงอยู่แล้ว

เมื่อปฏิบัติไปๆ จิตสงบรวมได้เหมือนมันจะมีกำลังที่จะทำให้ยิ่งไปกว่านั้น วิริยะ ความพากเพียร มันก็จะเกิดตามๆ กันมา เหมือนพวกเศรษฐีเค้า เค้าพอใจในการนับเงินนับสมบัติอะไรของเค้านี้เป็นประจำวัน ทำๆ ไป โอ้ เพลินไป เค้าเพลินในรายได้ของเค้า ส่วนของเราก็มันเพลินไปอีกอย่างหนึ่ง เพลินในความสงบ ในธรรมนี้ มันจะมีแรงจูงใจให้เกิดความขยันหมั่นเพียรขึ้นเอง การภาวนามันถึงจะก้าวหน้าไปได้

เออละ เออเพียงแค่นี้ละ

พูดท้ายเทศน์

ให้ตั้งหน้าตั้งตาภาวนากัน วันทั้งวันอย่าปล่อยให้มันไหลไปเรื่องของกิเลส กิเลสมันไม่พาคนให้ดีนะ สะสมเข้าไปมากๆ มีแต่จะดึงคนให้ต่ำลง ไม่เหมือนธรรม ธรรมประพฤติ เอาอกเอาใจในธรรมมากขึ้นเพียงไร ธรรมจะเป็นของเบา และก็ดึงเราให้สูงขึ้น ไม่เหมือนกิเลส กิเลสมันของหนัก มันมีแต่จะกดถ่วงเราให้ต่ำลง เท่านั้นแหละ

แล้วการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากก็ให้ระมัดระวังเรื่องกิริยามารยาท ไม่จู้จี้มันเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้นมา มันเสียชื่อเสียงปฏิบัตินะ คือถ้าทุกคนตั้งอกตั้งใจประพฤติธรรมแล้ว มันก็จะมีเรื่องมีราวอะไรกันเท่าไรๆ ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็ให้อภัยกันได้ ถ้าเราจะคิดว่าเราถูกแต่เพียงผู้เดียว มันก็ทะเลาะกันวันยังค่ำละ

หนังสือหลักของใจ และพระธรรมเทศนา

หลวงตามหาบัว ญาณสัมปนฺโน

เดิมการจัดพิมพ์กัณฑ์เทศน์ต่างๆ ของพ่อแม่ครูอาจารย์ หลวงตามหาบัวฯ ในช่วงแรกๆ หลวงพ่อสุดใจ หนุ ต ม โ น จัดพิมพ์ เต็มทั้งกัณฑ์ ต่อมาหลวงพ่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งเห็นว่า บางคน ไม่ชอบอ่านยาวๆ บางคนชอบธรรมะสั้นๆ ซึ่งคัดลอกตัดตอนมา และมีอุบายอย่างไรในการเอาสิ่งที่ตัดตอนมาผูกโยงเป็นประวัติ นำอ่านและชวนติดตามต่อเนื่อง หลวงพ่อจึงเริ่มค้นคว้าเรียบเรียง ผูกร้อยบทธรรมที่คัดลอกมาเข้าไว้ด้วยกัน

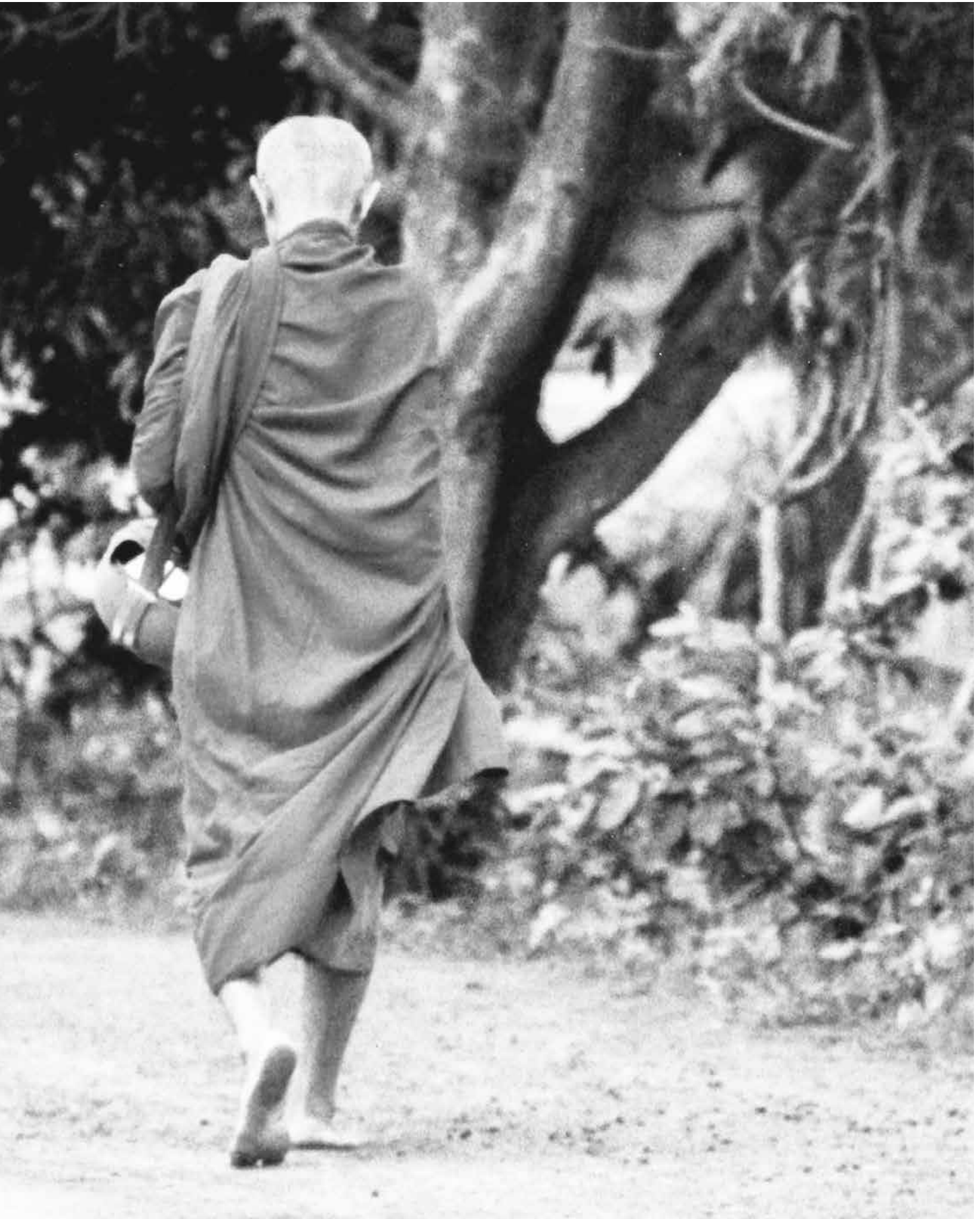
นับเป็นมรดกธรรมล้ำค่าเล่มหนึ่งของวัดป่าบ้านตาด เราจะ ได้อ่านตั้งแต่องค์หลวงตาเริ่มบวช บำเพ็ญเพียร จนบรรลุธรรม และการอบรมธรรม จนถึงภารกิจต่อโลก การติดต่อเชื่อมโยง เรียงร้อยนี้ละเอียดลอองดงามมาก ถ้าไม่ใช่ผู้รู้ธรรมและมีวิริยะยัง ยากจะทำออกมาได้ หากหลวงพ่อสุดใจได้ทำถวายบูชาคุณองค์ หลวงตาด้วยใจของท่าน

หนังสือหลักของใจมีผู้ติดตามและสนใจมากมาย มีการ จัดพิมพ์อีกหลายครั้ง และภายหลังมีศิษย์ผู้หนึ่งขอพิมพ์กัณฑ์ชื่อ ว่า นตฺถิทานี ปุณฺพุกโว และงานของหลวงตา ผนวกเข้าในท้ายเล่ม อีกสองกัณฑ์ดังปรากฏ หลักของใจจึงเป็นที่พึงของศิษย์ผู้ได้ฟัง ได้อ่านตลอดมา

หนังสือหลักของใจ

รวบรวมจากเทศน์ของท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปนฺโน
วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

คำนำ

โลกเราทุกวันนี้มีแต่ความวุ่นวาย หากความสงบสุขมิได้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่ปล่อยให้ใจไปตามอำนาจของราคะ โสกะ โทสะ โมหะ ใจไม่มีหลักมีเกณฑ์ ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้เทศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“ธรรมตาของจิตที่มีกิเลส พอมืออะไรมายั่วนิดๆ ส่งเสริมนิดๆ มันเป็นบ้าไปทันทีที่ทันควันทีเดียวแหละ นี่ไม่ว่าใจใคร ว่าให้ใจเราใจท่านที่อยู่ด้วยกัน และรู้ที่อยู่ด้วยกันนี่แหละ มันลืมตัวตรงนี้ เพราะจิตไม่มีหลัก...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๓๓)

“...ถ้าใจมีหลักมีเกณฑ์ การปฏิบัติย่อมมีหลักมีเกณฑ์ ใจเป็นหลักใหญ่ของการปฏิบัติ ถ้าจิตมีหลักแล้ว เป็นยังไงก็ไม่หวั่นไม่ไหว

เราจึงถือหลักใจเป็นสำคัญ ข้อปฏิบัติถ้าใจไม่มีหลักก็หาหลักเกณฑ์ไม่ได้ ถ้าใจเป็นหลักอยู่แล้ว การปฏิบัติย่อมเป็นหลักเป็นเกณฑ์สมำเสมอ จิตมีหลักย่อมไม่ฝ่าฝืนเหตุผลลอรรรถธรรม...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๖)

“...ผู้นำที่มีใจเป็นหลักและแนะนำสั่งสอนผู้มาอยู่อาศัยด้วยการอบรมให้การศึกษาก็เป็นหลักเป็นเกณฑ์ที่แน่ใจตายใจได้ ถ้าหลักใจไม่มี คนอื่นก็ไม่เกิดประโยชน์ ตัวเองก็ไม่เกิดประโยชน์ นอกจากนั้น ยังจะเป็นความเสื่อมเสียแก่ตนเองอีก ไม่ใช่ของดี ผู้นำคนอื่น ตัวเองต้องมีหลักเกณฑ์เครื่องนำทาง คนอื่นจึงจะได้รับการประโยชน์ด้วย...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๑๔๕)

“...ครูบาอาจารย์องค์ใดที่ท่านดำเนินมาเป็นสรวงของพวกเราในวงปัจจุบันนี้ ก็ได้เคยศึกษากับท่านมาพอประมาณ องค์ใดก็เดินตายกันทั้งนั้น ฟังแล้วลืมไม่ลง เพราะเป็นอุบายที่เด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ที่ท่านนำมาใช้ กิเลสไม่ตาย ท่านก็ตาย นั้น ฟังซี แต่สุดท้ายกิเลสตาย ท่านยัง ครองวิมุตติธรรม วิมุตติจิต ภายในจิตใจ เพราะความผาดโผนโชนทะยานกับกิเลส ท่านไม่มีความท้อถอยอ่อนแอ ท้อแท้เหลวไหลเหมือนเราๆ ท่านๆ ที่เป็นอยู่เวลานี้ ให้ยึดมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ถ้าเราอยากชนะ...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๓๗)

ท่านอาจารย์ได้บำเพ็ญเพียรโดยไม่ทอดทิ้ง ยอมสละตาย ไม่ยอมแพ้กิเลส โดยใช้อุบายต่างๆ ต่อสู้จนกระทั่งได้มาอบรมสั่งสอนศิษย์อยู่ ณ วัดป่าบ้านตาดในปัจจุบันนี้ ท่านได้เทศน์อบรมสั่งสอนทั้งพระภิกษุสามเณรและฆราวาส ซึ่งได้มีการถอดเทปและนำบางส่วนมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือจำนวนถึง ๒๓ เล่ม แจกจ่ายให้บรรดาศาสนุศิษย์ได้ศึกษาเป็นเวลานานเกือบ ๔๐ ปีแล้ว บรรดาศิษย์จึงมีความคิดที่จะรวบรวมเทศน์ของท่านอาจารย์ และคัดส่วนที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการบำเพ็ญความเพียรของท่านอาจารย์ อันประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา มาประมวลกันเป็นเรื่อง “**หลักของใจ**” เพื่อศิษย์ทั้งหลายจักได้ศึกษาและยึดถือเป็นแบบอย่าง เพื่อสร้างหลักของใจที่มั่นคงและให้มีสติและกำลังใจเข้มแข็งต่อสู้กับกิเลสในยามที่เกิดความอ่อนแอ ท้อแท้เบื่อหน่าย หรือพลัดเพลนไปตามอำนาจของกิเลส

การจัดทำหนังสือเล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยบุญคุณของท่านพระสุดใจ ทุนตมโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านให้คำแนะนำ ปรีกษา รวบรวมบางตอน และเขียนเพิ่มเติมบางตอนให้ ตรวจแก้ไขและตั้งชื่อหัวข้อบางหัวข้อให้ จึงกราบขอบพระคุณท่านพระสุดใจ ทุนตมโน ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เนื่องจากการจัดทำหนังสือนี้ใช้วิธีคัดเอาบางตอนจากหนังสือเทศน์ของท่านอาจารย์หลายๆ เล่ม มาปะติดปะต่อเรียงลำดับเอาตามความเข้าใจของผู้รวบรวมเอง ดังนั้น จึงอาจมีข้อผิดพลาดได้ หากมีสิ่งใดผิดพลาดและไม่เหมาะสม ผู้รวบรวมจัดพิมพ์ขอกราบขอขมาต่อท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ที่เคารพบูชายิ่งของบรรดาศิษย์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย และผู้รวบรวมขอน้อมรับผิดนี้ไว้แต่ผู้เดียว

ศิษย์ทั้งหลายขอถวายอานิสงส์ของการจัดพิมพ์หนังสือนี้เป็นพุทธานุชา ธรรมานุชา สังฆานุชา และเพื่อบูชาพระคุณของท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ผู้ได้อุทิศกายใจและถวายชีวิตเพื่อเผยแผ่ศาสนธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากมาเป็นเวลานานเกือบ ๔๐ ปีแล้ว ขอท่านอาจารย์เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ยั่งยืนนาน อยู่เป็นหลักใจและร่วมโพธิ์ร่มไทรแก่บรรดาศิษย์ที่หวังยึดเหนี่ยวเกี่ยวเกาะในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าตลอดชั่วนิรันดร์

คณะผู้จัดพิมพ์

สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

คำชี้แจง

ก่อนที่ท่านจะอ่านเรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ คณะผู้จัดทำขอชี้แจงว่า การนำเอาเทศน์เกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรของท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน มาเรียบเรียงจัดทำหนังสือเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ท่านผู้อ่านเกิดแรงบันดาลใจที่จะประกอบความเพียรในทางธรรมอย่างจริงจัง ไม่ทอดถอย เช่นเดียวกับท่านอาจารย์ ตลอดจนได้ทราบอุบายวิธีฝึกจิตบังคับใจเพื่อให้ได้แนวทางการต่อสู้กิเลสเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ท่านอาจารย์ได้เทศน์เตือนไว้ว่า การประกอบความเพียรนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตน จะให้เหมือนครูบาอาจารย์ท่านใดท่านหนึ่งทุกอย่างไม่ได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องใช้วิจารณญาณของตนเองว่าควรจะหนักจะเบาอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับตน

“...ธรรมะพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้นนะถึงจะแก้กิเลสได้ ไม่ใช่ว่าจะจำมาจากไหนจากนี่อะไร ถึงจะจำจากครูบาอาจารย์เท่าไรก็เป็นแนวทางต่างหาก ส่วนเจ้าของที่จะทำให้เกิดมีของเจ้าของต้องเป็นเงื่อนไขของอุบายสติปัญญาของเจ้าของที่จะผลิขึ้นมาคิดขึ้นมาให้เป็นสมบัติของเจ้าของ ถึงจะแก้กิเลสเจ้าของได้นะ นี่เป็นแนวทางต่างหากที่ครูบาอาจารย์สอนนี้ ให้จำเอาไว้เฉยๆ แต่เวลาเป็นหน้าที่ของตัวเองแล้วมันเป็นเรื่องของตัวเองที่จะผลิตจะค้นขึ้นมาทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นวงปัจจุบัน ให้เป็นสมบัติของเจ้าของและแก้กิเลสเจ้าของได้ เป็นผลขึ้นมาในขณะนั้น ให้จำให้ดี...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๖๗)

“...ความเพียรจึงควรให้มีเป็นบทเป็นบาทเป็นจังหวะ ที่ควรจะหนักให้หนัก นอกจากเรื่องว่าเบาหนะมันเป็นของมันเองละ ควรจะหนักก็ให้มันหนักบ้าง นักประกอบความพากเพียรให้ได้เห็นความอัศจรรย์อย่าให้มีแต่ครูบาอาจารย์ท่านพูดท่านอธิบายเรื่องธรรมเรื่องความเป็นมาของท่านหรือของธรรมให้ฟังเพียงเท่านั้น ให้ปรากฏในจิตใจของเราประจักษ์เอง มันถึงเชื่ออย่างลึก เชื่ออย่างฝังใจ ถ้าเราได้เห็นได้รู้โดยลำพังตนเองแล้วเรียกว่า **สนุทธิสุโข** ประจักษ์ หรือ **ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ** ประจักษ์ภายในแล้ว จะไม่มีวันลืมเลยนี่การประกอบความพากเพียร...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๔๗)

“...การอดอาหารต้องให้รู้จักเจ้าของนะ ธาตุชั้นของเจ้าของ ต้องรู้เองนะ ให้คนอื่นไปบอกไปแนะนำไม่เหมาะ คือการอดอาหารนี้มันเป็นอุบายช่วย เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยการแก้กิเลสให้ง่ายขึ้น แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องแก้กิเลส คือเวลาไม่อดอาหารมันเป็นอย่างหนึ่ง การภาวนามันไม่สะดวก จิตมันคึกมันคะนอง นี่ละสำคัญกว่าเพื่อน คือธาตุชั้นมันมีกำลัง และกายมันก็เป็นเครื่องส่งเสริมจิตให้คึกคะนองได้ เมื่อมีกำลังแล้ว

มันก็ไปหมุนจิตนั่นแหละทำให้คึกคะนองได้ แล้วภาวนาให้สงบมันไม่ยอมสงบ มันดิ้นรน เราจึงต้องพักอาหาร เพื่อให้อาหารน้อยลงไป เมื่ออาหารน้อยลงไป ร่างกายนี้มันก็ไม่หมุนจิต ไม่กวนจิต จิตมันก็ไม่ติดไม่ตื้นมาก เหมือนตอนที่ธาตุขันธ์มีกำลัง ที่นี้การภาวนาก็ค่อยสงบตัวเองไปได้ง่าย นี่เห็นชัด เพราะฉะนั้นจึงต้องได้อุดบ่อๆ เพื่อให้ภาวนาละเอียดเข้าไปๆ ช่วยการภาวนาของเราด้วยการอดอาหาร นี่พูดถึงเรื่องจิตที่ยังไม่สงบ มันสงบได้ง่ายกว่ากัน ถ้าจิตสงบแล้วก็สงบได้ดี ถ้าออกทางด้านปัญญา มันก็คล่องตัว นั่นมันเป็นอย่างนั้นนะ

เมื่อการอดจะมากไป เราก็ต้องรู้จักเราเอง การผ่อนผันสั้นยาวในตัวเอง จะให้คนอื่นไปบอกมันไม่ถูกนะ เจ้าของต้องรู้ในเจ้าของเอง จะสมกับว่าปฏิบัติเพื่อความฉลาด หากความฉลาด ก็ต้องให้รู้วิธีใดก็ได้ มันอยู่กับตัวแท้ๆ นี่ อุบายวิธีเหล่านี้ ถ้ามันจะหนักมากไป เราก็ผ่อนมันได้นี้..”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๐๘)

สารบัญ

บทที่

๑. ยึดมั่นในพลธรรม ๕ (หน้า ๑๒๒ ถึง ๑๒๗)

จริงจังตั้งแต่เป็นฆราวาส / ตั้งสัจอธิษฐาน / ความสงสัย / กิตติศัพท์ของท่านพระอาจารย์มั่น / ได้เห็นท่านพระอาจารย์มั่น / มุ่งออกปฏิบัติกรรมฐาน / ไม่ยอมทำลายสัจจะ / สubinนิมิต / จิตสงบ / จิตเสื่อม

๒. บทธรรมครั้งแรก (หน้า ๑๒๘ ถึง ๑๓๗)

ได้อยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น / หายสงสัยเรื่องมรรคผลนิพพาน / สubinนิมิตอีกครั้ง / ปรึกษาครูอาจารย์ / ท่านพระอาจารย์มั่นให้กำลังใจ / สมาทานธุดงค์วัตร / ไม่ฉันท่อน

๓. กำลังใจและอุปายแนะนำของครูอาจารย์ (หน้า ๑๓๘ ถึง ๑๔๖)

สภาวะจิตเสื่อม / ทุกข์หนัก / ท่านพระอาจารย์มั่นให้อุปาย / ไม่ถอย จึงตั้งหลักได้ / ควบคุมรักษาจิต / ระลึกถึงพระคุณของท่านพระอาจารย์มั่น

๔. เร่งความเพียร (หน้า ๑๔๗ ถึง ๑๕๙)

ภาวนาตลอดรุ่ง / ทุกขเวทนาใหญ่และอุปายพิจารณา / ปัญญาต้องเป็นปัจจุบัน ไม่ใช่สัญญาอดีต / ความรู้สึกอัศจรรย์ / ท่านพระอาจารย์มั่นให้กำลังใจอีกครั้ง / ถูกเตือน / ตัดสมาธิ / มารผจญ-ธรรมช่วย

๕. ผิกจิตบังคับใจ (หน้า ๑๖๐ ถึง ๑๗๒)

ต่อสู้กับกิเลส / ถูกจริตกับอดอาหาร / ไม่ฉันทนม / บังคับตัวเอง / ภาวนาอย่างเดียว / อยู่ลำพัง / อยู่ที่แร้นแค้น / อยู่สถานที่น่ากลัว / ไม่อยู่ในสถานที่ที่เคยชิน / คู้ยเขี่ยหากิเลส

๖. มีสมาธิใช้ปัญญา (หน้า ๑๗๓ ถึง ๑๙๔)

ตัดสมาธิ / สุขในสมาธิเหมือนเนื้อติดฟัน / ปัญญาเริ่มก้าว / ตำนานสมาธิว่านอนตายอยู่เฉยๆ / หลงสังขาร / กรรมฐาน ๔๐ เป็นได้ทั้งอารมณ์แห่งสมณะและวิปัสสนา / ท่านอาจารย์มั่นเพียบทางขั้น-ท่านเพียบทางจิต / จิตทำงานไม่หยุด / เห็นกายด้วยความจริง / ขุดคู้ยกิเลส : พิจารณาอสุภะ / ผลจากการพิจารณาอสุภะ / จิตอวิชชา / กำหนดรู้อาการของจิต อย่างหลงตามจิต / ธรรมสังเวชและอุปายธรรม / เพื่อความไม่ประมาท / ทุกข์หนักอีกครั้ง

๗. ธรรมเฉลย-ธรรมอัศจรรย์ (หน้า ๑๙๕ ถึง ๒๑๐)

งงกับปัญหา / ป่วยหนักอีกครั้ง / แก้ได้ด้วยอริยสัง / ย้อนกลับวัดดอยฯ / ไม่สงวนจิต / เกิดความ
สลดสังเวช / ป่วยหนักอีก / ความคิดเมื่อไปเยี่ยมพระป่วย

๘. ผู้พาดำเนิน (หน้า ๒๑๑ ถึง ๒๒๘)

ความสำคัญของครูบาอาจารย์ / กว่าจะไปวัดป่าบ้านตาด / มาตาปิตุภูมิฐานธรรม / ให้การอบรม
พระเถรและฆราวาส / เริ่มต้นตั้งแต่สมาธิภาวนา / สำหรับผู้ที่ยังตั้งหลักไม่ได้ / ยากที่สุดคือ
การฝึกคนให้ดี ไม่ลูบหน้าปะจมูก

๙. ธรรมและวินัยเหนือสิ่งอื่นใด (หน้า ๒๒๙ ถึง ๒๕๑)

เข้มงวดด้านจิตตภาวนา / วัดเป็นสถานที่สงบสงัด / วัดไม่เอนไปตามโลก / มีจุดคงวัตรประจำใจ /
ยินดีในเสนาสนะป่า / สัลเลขธรรม / ปัจจัย ๔ / เครื่องใช้ไม้สอย / สิ่งก่อสร้าง / ไม่สั่งสม /
ธรรมอยู่ที่ความสม่ำเสมอ-เสมอภาค / การช่วยโลก

๑๐. หลวงตาของเรา (หน้า ๒๕๒ ถึง ๒๗๘)

ภารกิจ / ธาตุขันธ์และภารกิจ / บำเพ็ญสาธารณกุศล / การนิมนต์ท่านไปเทศน์ / การขอถ่ายภาพ /
เรื่องทีอบรมสั่งสอน / การเดินบิณฑบาต / การทำความเพียรอย่างจริงจัง / การฝึกทรมานตัวเอง /
เรียนแล้วต้องนำมาปฏิบัติ / อย่าว่าผู้อื่น จงดูตัวเอง / การไปการมาของพระเถร / ไม่อยากให้พระ
เถรไปไหนมาไหน / ไม่ทำความคุ้นเคย ให้มีสติธรรม / มีสติไม่เกี่ยวเกาะ / สถานที่ที่ควรอยู่ควรไป /
สอนตนให้ได้เสียก่อน / อย่าลืมตัว / อย่าติดในลาภสักการะ / เตือนไว้ล่วงหน้า

คำปรารภของหลวงตา (หน้า ๒๗๙)

๑๑. นตฺถิทานิ ปุณฺหุวโ (หน้า ๒๘๒ ถึง ๒๘๗)

๑๒. งานของหลวงตา (หน้า ๒๘๙ ถึง ๒๙๔)

ยึดมั่นในพลธรรม ๕

ธรรมที่ท่านพระอาจารย์มั่นสั่งสอนไว้แก่บรรดาศิษย์อยู่เสมอ ได้แก่ พลธรรม ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา โดยให้เหตุผลว่า

“... ผู้ไม่ห่างเหินจากธรรมเหล่านี้ ไปอยู่ที่ไหนก็ไม่ขาดทุนและล่มจม เป็นผู้มี ความหวัง ความเจริญก้าวหน้าไปโดยลำดับ...”

(ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ หน้า ๗๓)

เมื่อได้อ่านเทศน์ของท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ซึ่งท่านได้แสดงไว้ในโอกาสและสถานที่ต่างๆ เป็นเวลาเกือบ ๔๐ ปีมาแล้ว ก็พอจะประมวลได้ว่า ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ดำเนินชีวิตของท่านโดยยึดมั่นในพลธรรม ๕ นี้ อย่างเด็ดเดี่ยวจริงจัง ดังได้รวบรวมเรื่องราวไว้ดังนี้

จริงจังตั้งแต่เป็นฆราวาส

“...แต่ว่าเรามันนิสัยจริงจังตั้งแต่เป็นฆราวาสมาแล้ว เวลาบวชก็ตั้งใจบวชเอาบุญเอากุศลจริงๆ และพร่ำสอนตัวเองว่า บัดนี้เราบวชแล้ว พ่อแม่ไม่ได้มาคอยติดสอยห้อยตาม คอยตักคอยเตือนเราอีกเหมือนแต่ก่อนแล้วนะ แม้เวลานอนหลับก็ไม่มีใครมาปลุกนะ แต่บัดนั้นมาก็ทำความเข้าใจกับตัวเองราวกับว่า **อตุตทา หิ อตุตโณ นาโถ** นะ อย่างนั้นแหละ

แต่ก่อนเราจะไปไหนแต่เช้าๆ ส่วนมากมีแต่บอกแม่ให้ปลุกว่า พรุ่งนี้เช้าจะออกไปธุระแต่เช้า แม่ก็ปลุกแต่เช้าแล้วก็ไป แล้วก็ล้มนอนตุ้มเหมือนตาย ทอดอาลัยหมด เพราะคิดแล้วว่าแม่จะปลุก ไม่สนใจเรื่องการตื่นนอน พอถึงเวลาแม่ก็ปลุกเอง ทีนี้แม่คงจะเห็นอย่างนั้นจึงเป็นห่วงในเวลาไปบวช เพราะติดกันกับพี่ชายสำหรับพี่ชายว่าพรุ่งนี้เช้าให้แม่ปลุก แต่แม่ยังไม่ได้ปลุก เขากลับตื่นเสียก่อน ไปก่อนแล้ว

พอก้าวออกจากบ้านเข้าวัดก็เตือนตัวเองทันที เออละนะ ทีนี้ไม่มีใครจะตามแนะนำตักเตือนเรา ตลอดถึงการหลับการตื่นไม่มีใครปลุกละนะ เราต้องเป็นเราเต็มตัว ตั้งแต่บัดนี้ไปไม่หวังพึ่งพ่อแม่ตั้งแต่ก่อนอีกแล้ว เรียนหนังสือตีสองบ้างตีสามบ้างเป็นประจำ ตีห้าบ้างเป็นบางคืน ตีห้าก็สว่าง เดือนมิถุนายน

กรกฎาคม พอสว่างก็ลงทำวัตรแต่เช้าก่อนแล้วจึงค่อยออกบิณฑบาต มันตื่นทันทำวัตรเช้า ดุชิ ผมก็แปลก เหมือนกันนะ มันตั้งท่าของมันอย่างจริงจังไม่เคยพลาดเลย จะนอนตีสองตีสามตีสี่ เรื่องทำวัตรนั้น ทั่วทุกวัน ในเวลาพรรษานี้ตั้งสัจอธิษฐานไว้เลยว่าจะไม่ให้ขาดทั้งเช้าทั้งเย็น การทำวัตร และกราบเรียนท่านพระครูไว้ด้วยหากว่าท่านสั่งให้เราไปในที่นิมนต์ว่า ให้ท่านรอจนเรากลับมาถึงค่อยทำวัตร เราขอท่านไว้เช่นนั้น นี่หมายถึงทำวัตรส่วนรวม ส่วนที่กุฎิเราทำอีกทีหนึ่ง นี่เราอธิษฐานไว้เป็นส่วนรวม ทำวัตรส่วนรวมไม่ให้ขาด ทั้งเช้าและเย็นในพรรษา...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๑๘-๑๑๙)

ตั้งสัจอธิษฐาน

ท่านได้เล่าต่อไปว่า พอบวชแล้วกลับไม่คิดจะสึก เพราะมีความซาบซึ้งในธรรมะของพระพุทธเจ้า

“...เวลาบวชแล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือ นี่เล่าเป็นคติให้หมู่เพื่อนฟังเรื่อง ความจริงจัง เรียนๆ จริงๆ ไม่ถอย แต่สำคัญที่เรียนธรรมะไปตรงไหนมันสะอิดใจ เอ๊ะๆ ขอบกลกๆ เข้าไป เรื่อยๆ ธรรมก็เข้ากับเราซึ่งเป็นคนจริงอยู่แล้วได้ง่าย ธรรมะเป็นของจริงอยู่แล้ว กับนิสัยจริงก็เลยเข้ากันได้สนิท เอ๊ะ ขอบกลกๆ

เวลาอ่านพุทธประวัติและอ่านสาวกประวัติเข้าไปอีก ใ้อ้อ ที่นี้ใจหมุนตัวๆ นั้นแลเรื่องที่จะอยู่ไปได้ เรื่องภายนอกก็ค่อยจืดไปจางไปๆ เรื่องธรรมะก็หมุนตัวๆ ดูดดื่มเข้าไปเรื่อยๆ จนกระทั่งได้ตั้งสัจอธิษฐาน เวลาเรียนหนังสือว่า จบเปรียญสามประโยคแล้ว เราจะออกปฏิบัติโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มีข้อแม้ไม่มีเงื่อนไข เพราะอยากพ้นทุกข์เหลือกำลัง พุดง่ายๆ อยากเป็นพระอรหันต์นั่นเอง เห็นพระพุทธเจ้าก็เป็น พระอรหันต์ สาวกทั้งหลายออกมาจากสกุลต่างๆ สกุลพระราชา มหาเศรษฐี กุฎุมพี พ่อค้า ประชาชน ตลอดคนธรรมดา องค์ไหนออกมาจากสกุลใดก็ไปบำเพ็ญในป่าในเขา หลังจากได้รับพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าแล้ว เดี่ยวองค์นั้น สำเร็จพระอรหันต์อยู่ที่นั่น องค์นั้นสำเร็จอยู่ในป่านั้น อยู่ในเขาภูกันนั้น อยู่ในท่าเลนี้ มีแต่ที่สงบสงัด

การประกอบความพากเพียรของท่านทำอย่างเอาจริงเอาจัง เป็นเนื้อเป็นหนัง เอาเป็นเอาตายเข้าว่า จริงๆ ท่านไม่ทำเหลาะๆ แหละๆ เล่นๆ ลูบๆ คล้ำๆ เหมือนอย่างเราทั้งหลายทำกัน ผลของท่านแสดงออกมา เป็นความอัศจรรย์ เป็นพระอรหันต์วิเศษๆ นี่ละมันถึงใจ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๑๙-๑๒๐)

ความสงสัย

“...เกิดความเชื่อเลื่อมใสขึ้นมาและคิดอยากบำเพ็ญตนให้เป็นเช่นนั้นด้วย แต่วิธีบำเพ็ญเพื่อเป็นเช่นนั้นจะบำเพ็ญอย่างไร? ธรรมคือปฏิบัติเครื่องดำเนินซึ่งจะชักจูงจิตใจให้เป็นไปเพื่อธรรมชั้นสูงคือการตรัสรู้เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายนั้น บัดนี้จะสามารถผลิตผลให้เป็นเช่นนั้นได้หรือไม่ หรือจะเป็นโมฆะและกลายเป็นความลำบากแก่ตนผู้ปฏิบัติไปเปล่าๆ หรือหากจะมีผลเช่นนั้นอยู่อย่างสมบูรณ์ตามสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว นี่เป็นความสงสัยเบื้องต้น แต่ความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็ดี พระสาวกตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ก็ดี รู้สึกเชื่อมั่นอย่างเต็มใจตามวิสัยของปุถุชน

สิ่งที่เป็นอุปสรรคแก่ตนอยู่ในระยะเริ่มต้นนี้ก็คือ ความสงสัยว่าปฏิบัติที่เราดำเนินตามท่านจะบรรลุถึงจุดที่ท่านบรรลุหรือไม่ หรือว่าทางเหล่านี้จะกลายเป็นขวากเป็นหนามไปเสียหมด หรือจะกลายเป็นอื่นจากนิยานิกรรมธรรม ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายดำเนินไปตามทางสายนี้แล้วถึงแดนแห่งความเกษมนี้เป็นความสงสัยปฏิบัติฝ่ายเหตุ ฝ่ายผลก็ให้มีความสงสัยว่าเวลานี้มรรคผลนิพพานจะมีอยู่เหมือนครั้งพุทธกาลหรือไม่ ความสงสัยที่ฝังอยู่ในใจทั้งนี้ไม่สามารถจะระบายให้ผู้หนึ่งผู้ใดฟังได้ เพราะเข้าใจว่า จะไม่มีใครสามารถแก้ไขความสงสัยนี้ให้สิ้นซากไปจากใจได้...”

(แฉ้วนดวงใจ หน้า ๒๒๑)

กิตติศัพท์ของท่านพระอาจารย์มั่น

“...นี่ละจึงเป็นเหตุให้มีความสนใจและมุ่งหวังที่จะพบท่านพระอาจารย์มั่นอยู่เสมอ แม้จะยังไม่เคยพบเห็นท่านมาก่อนเลยก็ตาม แต่เคยได้ยินกิตติศัพท์กิตติคุณของท่านฟุ้งขจรมาจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลานานแล้วว่าท่านเป็นพระสำคัญรูปหนึ่ง โดยมากผู้ที่มาเล่าเรื่องของท่านให้ฟังนั้นจะไม่เล่าธรรมชั้นอริยภูมิธรรมดา แต่จะเล่าถึงขั้นพระอรหันตภูมิของท่านทั้งนั้น จึงเป็นเหตุให้มั่นใจว่า เมื่อเราได้ศึกษาเล่าเรียนให้เต็มภูมิคำสัตย์ของตนที่ตั้งไว้แล้ว อย่งไรเราจะต้องพยายามออกปฏิบัติและไปอยู่สำนักของท่าน และศึกษาอบรมกับท่าน เพื่อจะตัดข้อข้องใจสงสัยที่ฝังใจอยู่ขณะนี้ให้จงได้...”

(แฉ้วนดวงใจ หน้า ๒๒๑-๒๒๒)

ได้เห็นท่านพระอาจารย์มั่น

“...พอเดินทางไปถึงจังหวัดเชียงใหม่ ก็เผชิญท่านพระอาจารย์มั่นถูกท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ จังหวัดอุดรธานี อาราธนาให้ไปพักจำพรรษาอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ท่านกำลังเดินทางออกจากที่เวกมาพักอยู่ที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ไล่เสียดกันกับทางนี้ไปถึง พอได้ทราบที่ท่านมาพักอยู่ที่วัดเจดีย์หลวงเท่านั้น ก็เกิดความยินดีเป็นล้นพ้น ตอนเข้าไปบิณฑบาตกลับมาได้ทราบจากพระเฝ้าให้ฟังว่า เช้านี้ท่านพระอาจารย์มั่นออกบิณฑบาตสายนี้และกลับมาทางเดิม ดั่งนี้ก็ยิ่งเป็นเหตุให้มีความสนใจใคร่อยากจะได้พบเห็นท่านมากขึ้น จะไม่พบซึ่งๆ หน้าก็ตาม แต่ขอให้พบเห็นท่านจะเป็นที่พอใจ ก่อนที่ท่านจะออกเดินทางไปจังหวัดอุดรธานี

พอวันรุ่งขึ้นเช้าก่อนท่านออกบิณฑบาต เราก็รีบไปบิณฑบาตแต่เช้าก่อนท่าน แล้วกลับมาถึงกุฏิก็คอยสังเกตตามเส้นทางที่ท่านจะผ่านมาตามที่ได้สอบถามกับพระไว้แล้ว ไม่นานก็เห็นท่านมา จึงรีบเข้าไปในห้องกุฏิ แล้วค่อยสอดสายตาออกดูท่านภายในห้องอย่างลับๆ ด้วยความหิวกระหายอยากพบท่านมาเป็นเวลานาน ก็ได้เห็นท่านมาจริงๆ เกิดความเลื่อมใสในท่านขึ้นอย่างเต็มที่ในขณะนั้นว่า เราไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งชาติ ได้เห็นพระอรหันต์ในคราวนี้เสียแล้ว ทั้งๆ ที่ไม่มีใครบอกว่าท่านพระอาจารย์มั่นเป็นพระอรหันต์ แต่ใจเรามันยังเชื่อแน่วแน่งไปอย่างนั้น พร้อมทั้งความปีติยินดีจนขนพองสยองเกล้าอย่างบอกไม่ถูกในขณะที่ได้เห็นท่าน ทั้งๆ ที่ท่านก็ไม่ได้มองเห็นเราด้วยตาเนื้อ คราวนั้นท่านพักอยู่ที่วัดเจดีย์หลวงไม่กี่วันก็ออกเดินทางมาจังหวัดอุดรธานีกับคณะลูกศิษย์ของท่าน...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๒)

มุ่งออกปฏิบัติกรรมฐาน

“...ความสัจที่เคียดตั้งต่อตนเองนั้น คือฝ่ายบาลีขอให้จบเพียงเปรียญ ๓ ประโยคเท่านั้น ส่วนนักธรรมแม้จะไม่จบชั้นก็ไม่ถือเป็นปัญหา พอสอบเปรียญได้ ๓ ประโยคแล้วจะออกปฏิบัติโดยถ่ายเดียว จะไม่ยอมศึกษาและสอบประโยคต่อไปเป็นอันขาด นี่เป็นคำสัจที่เคียดตั้งไว้ ฉะนั้น การศึกษาเล่าเรียนจึงมุ่งเพื่อเปรียญ ๓ ประโยค แต่จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วอย่างไรก็ไม่ทราบได้ การสอบเปรียญตกอยู่ถึง ๒ ปี ปีที่สามจึงสอบได้ แม้ฝ่ายนักธรรมที่เรียนและสอบยังไม่จบชั้นก็พลอยได้ตามกันไปจนจบชั้น เพราะเรียนและสอบควบกันไป...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๒)

ไม่ยอมทำลายสัจจะ

“...เราพยายามเรียนหนังสืออยู่ที่วัดเจตีย์หลวง พอสอบเปรียญได้ก็เข้าไปกรุงเทพฯ เพื่อมุ่งหน้าออกปฏิบัติกรรมฐานตามคำสัตย์ที่ตั้งไว้ แต่ถูกผู้ใหญ่สั่งให้อยู่ที่นั่นด้วยความเมตตาหวังอนุเคราะห์ทางด้านปริยัติพยายามหาทางหลีกเลี่ยงเพื่อปฏิบัติตามความตั้งใจและคำสัตย์ที่ตั้งไว้แล้ว เพราะคิดว่าคำสัตย์ได้สิ้นสุดแล้ว ในขณะที่สอบเปรียญได้ เราจะเรียนและสอบประโยคต่อไปอีกไม่ได้โดยเด็ดขาด ตามปกตินิสัยรักความสัตย์มาก ถ้าได้ตั้งคำสัตย์ลงคราวไหนแล้ว จะไม่ยอมทำลายคำสัตย์นั้น แม้ชีวิตก็ไม่รักเท่าคำสัตย์ นี้อย่างไรจะพยายามออกปฏิบัติให้จนได้ เผลอในระยะนั้นพระผู้ใหญ่ที่เป็นอาจารย์ถูกนิมนต์ไปต่างจังหวัด เราก็พอมิโอกาสปลีกตัวออกจากกรุงเทพฯ ได้ในเวลานั้น หากว่าท่านยังอยู่ที่นั่น จะหาทางออกยาก เพราะท่านก็เป็นเจ้าบุญเจ้าคุณเหนือกระหม่อมเราอยู่ อาจจะมีเกรงอกเกรงใจท่านและหาทางออกได้ยาก...”

(แฉ่วนดวงใจ หน้า ๒๒๒-๒๒๓)

สุบินนิมิต

“...พอเห็นเป็นโอกาสดีตอนกลางคืนก็เข้านั่งตั้งสัจจาธิฐานขอบันดาลจากพระธรรม เพื่อเป็นการสนับสนุนความแน่ใจในการออกคราวนี้ เมื่อทำวัตรสวดมนต์เสร็จแล้ว ในคำอธิฐานนั้นมีความมุ่งหมายว่า ถ้าจะได้ออกปฏิบัติกรรมฐานตามที่ได้ตั้งคำสัตย์โดยความสะดวกด้วย ออกไปแล้วจะได้สมความปรารถนาด้วย ขอให้นิมิตที่แปลกประหลาดแสดงขึ้นในคืนวันนี้ จะแสดงขึ้นทางด้านภาวนาหรือด้านความฝันก็ได้ แต่ถ้าจะไม่ได้ก็ออกปฏิบัติก็ดี ออกไปแล้วไม่สมหวังก็ดี นิมิตที่แสดงขึ้นมา นั้น ขอจงแสดงเหตุที่ไม่สมหวังและไม่เป็นที่พอใจ แต่ถ้าเป็นด้วยความสมหวังเมื่อออกไปแล้ว ขอให้เป็นนิมิตที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์ยิ่งแสดงขึ้นมาในคืนวันนี้

จากนั้นก็นั่งภาวนาต่อไป ก็ไม่ปรากฏว่ามีนิมิตใดๆ มาผ่านในระยະที่นั้งอยู่เป็นเวลานาน ก็หยุดและพักผ่อน ขณะที่พักสงบไปปรากฏว่าได้เหาะขึ้นไปบนอากาศสูง และในขณะที่เหาะนั้นได้เหาะขึ้นจากพระนครหลวง แต่ไม่ใช่พระนครหลวงกรุงเทพฯ เรา จะเป็นนครหลวงอะไรก็ไม่ทราบ กว้างสุดสายหูสายตา และเป็นนครหลวงที่สวยงามมาก เหาะรอบพระนครนั้นสามารถแล้วก็กลับลงมา พอกลับมาถึงที่ก็ตื่นขึ้นมา เป็นเวลาสี่นาฬิกาพอดี จึงรีบลุกจากที่นอนด้วยความรู้สึกอึดอัดภายในอกในใจ เพราะขณะที่เหาะไปรอบๆ พระนครหลวงนั้น ได้เห็นสิ่งที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์หลายประการ ซึ่งไม่สามารถจะนำมาพรรณนาให้ฟังโดยทั่วถึงได้ ขณะที่ตื่นขึ้นมาก็ตื่นด้วยความขี้มึนแจ่มใสและยินดีในนิมิตเป็นอันมาก ทั้งเกิดความคิดขึ้นในเวลานั้นว่า อย่งไรเราต้องสมหวังแน่นอน เพราะนิมิตประเภทอัศจรรย์เช่นนี้ เราไม่เคยปรากฏตั้งแต่กาลไหนๆ มา เพิ่งจะมาปรากฏในคืนวันนี้เท่านั้น ทั้งสมกับเจตนาที่เราตั้งไว้ในคำอธิฐานด้วย

คืนนี้รู้สึกเป็นของอัศจรรย์ยิ่งในนิมิตของเรา พอฉันจึงหันเสริจก็ถือโอกาสเข้าไปนมัสการกราบลาพระมหาเถระที่เป็นผู้ใหญ่ในวัดนั้น ท่านก็ยินดีต้อนญาติให้ไปได้...” (รวมเวลาศึกษาทางปริยัติอยู่ ๗ พรรษา)

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๓-๒๒๔)

จิตสงบ

“...ตอนปฏิบัติที่แรกก็เอาจริงเอาจัง และนิสัยเรานั้นจริงด้วยไม่ใช่เล่นๆ หยอกๆ ถ้าปักลงตรงไหนแล้วต้องเป็นอย่างนั้น พอออกปฏิบัติแล้ว มีหนังสือปาฏิโมกข์ปกเล่มเดียวเท่านั้นติดยามไป คราวนี้จะเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มเหตุเต็มผล เอาเป็นเอาตายเข้าว่าเลย อย่างอื่นไม่หวังทั้งหมด หวังความพ้นทุกข์อย่างเดียวเท่านั้น จะพ้นทุกข์ในชาตินี้แน่นอน ขอแต่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดได้ชี้แจงให้เราทราบเรื่องมรรคผลนิพพานว่ามีอยู่จริงเท่านั้น เราจะมอบกายถวายชีวิตต่อท่านผู้นั้น และมอบกายถวายชีวิตต่ออรรต้อธรรมด้วยข้อปฏิบัติอย่างไม่มีอะไรเหลือลอลเลย ตายก็ตายไปกับข้อปฏิบัติ ไม่ได้ตายด้วยความถอยหลัง จิตปักลงเหมือนหินตก

ออกมาที่แรกก็มาจำพรรษาโคราช อำเภอจักราช (ปีนั้นเป็นพรรษาที่ ๘) ก็เร่งความเพียรตั้งแต่มายังที่แรก ไม่นานจิตก็ได้ความสงบ เพราะทำทั้งวันทั้งคืน ไม่ยอมทำงานอะไรทั้งนั้นนอกจากงานสมาธิภาวนา เดินจงกรมอย่างเดียว ตามประสาของคนล้มลุกคลุกคลานนั่นแหละ จิตก็สงบได้ ก็เร่งใหญ่เลย...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๐)

จิตเสื่อม

“...ระยะต่อมาพระผู้ใหญ่จะให้เข้าไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ อีก และท่านอุตสาห์เมตตามาตามมาสั่งแล้วก็เลยไปต่างจังหวัด ขากลับมาท่านจะให้ไปกรุงเทพฯ ด้วย เรารู้สึกอึดอัดใจ จากนั้นเราก็เดินทางมาจังหวัดอุดรธานี เพื่อตามหาท่านพระอาจารย์มั่น ใจที่มีความเจริญในทางด้านสมาธิ ก็ปรากฏว่าเสื่อมลงที่บ้านตาดซึ่งเป็นบ้านเกิดของตน การเสื่อมทั้งนี้เนื่องจากทำกลดคั้นหนึ่งเท่านั้น และการมาอยู่บ้านตาดก็ยังไม่ถึงเดือนเต็ม จิตรู้สึกเข้าสมาธิไม่ค่อยสนิทเหมือนที่เคยเป็นมา บางครั้งเข้าสงบได้ แต่บางครั้งเข้าไม่ได้ พอเห็นท่าไม่ดี จะฝืนอยู่ไปก็ต้องขาดทุน จึงรีบออกจากที่นั่นทันที ตอนนั้นสมาธิก็ไม่ใช่เล่นเหมือนกันนะ แน่นปึ้งเลยเถียว เริ่มแน่ใจว่ามรรคผลนิพพานมีแล้วเพราะจิตแน่นปึ้ง ไม่สะทกสะท้านกับอะไร แม้ขนาดนั้นก็ยังเสื่อมได้แค่ทำกลดคั้นเดียวเท่านั้น...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๔)

- ๒ -

บทธรรมครั้งแรก

การเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์ของท่านอาจารย์นั้น ท่านได้เสาะหามาก แต่ผลสุดท้ายท่านก็ได้ ท่านพระอาจารย์มั่นมาเป็นครูอาจารย์ ท่านได้เทศน์ไว้ว่า

“...การที่เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ที่เป็นที่แน่ใจและปรากฏเป็นความอบอุ่นขึ้นมาภายในตนนั้น เป็นสิ่งที่หาได้ยาก เสาะแสวงเสียแทบล้มแทบตาย ดีไม่ดีไม่เจอ เลยล้มเหลวไปเฉยๆ ต่อหน้าต่อตาเรา เพราะ สิ่งตอบแทนความมุ่งหวังของเราความมุ่งหมายของเราไม่มี ถึงมีเราก็ไม่พบไม่เจอท่านเสีย ผลประโยชน์นี้ ก็ล้มเหลวไปได้ ดังที่ผมได้เคยพูดเสมอว่า เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์นั้น ผมนะเสาะแสวงหามากต่อมาก เพราะเราไม่ได้ตั้งความมุ่งหมายไว้อย่างธรรมดาๆ แม้จะตัวเท่าหนูนี้ก็ตาม การตั้งความมุ่งหมายไว้ภายใน ใจนี้ ตั้งไว้อย่างสูงสุดทีเดียว คือวิมุตติหลุดพ้นเท่านั้น...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๑๘๔)

“...ผมนี้จะว่านกล้าอาจารย์ก็ถูก มันเข้าหมด ทั้งปริยัติ ทั้งปฏิบัติ เพราะฉะนั้นถึงพูดได้ เรื่องปริยัติ ก็พูดได้ เรื่องปฏิบัติก็พูดได้ เพราะเคยเข้าเคยอยู่ทั้งนั้น ไม่ว่าจะวัดราชภูร์วัดหลวงอะไร วัดใหญ่วัดน้อย ได้ไป อยู่หมดก็รู้ซึ้ง ออกมาทางปากก็เหมือนกัน สำนักไหนผมก็ไป ครูบาอาจารย์ยังมีชื่อโด่งดังเท่าไรยังบุกเข้าไป...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๓๙๐)

เมื่อได้พบท่านพระอาจารย์มั่นครั้งแรก และได้ฟังบทธรรมจากท่านพระอาจารย์มั่นครั้งแรก ก็เกิดความเชื่อเลื่อมใสทันที เรื่องนี้ท่านได้เล่าไว้ดังนี้

ได้อยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น (ในพรรษาที่ ๙)

“...การจากนครราชสีมามาจังหวัดอุดรคราวนี้ จุดประสงค์ก็เพื่อจะมาให้ท่านท่านพระอาจารย์มั่น ซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าโนนนิเวศน์ อุดรธานี แต่ก็ไม่มาทันท่าน เพราะท่านถูกนิมนต์ไปจังหวัดสกลนคร เสียก่อน จึงเลยไปพักอยู่ที่วัดทุ่งสว่าง จังหวัดหนองคาย ประมาณสามเดือนกว่า พอถึงเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๕ (พรรษาที่ ๙) ก็ออกเดินทางจากหนองคายไปจังหวัดสกลนคร และเดินทางต่อไปถึงวัดท่านพระอาจารย์มั่น ที่ตั้งอยู่บ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร พอไปถึงวัด พบท่านกำลังเดินจงกรมอยู่

เวลาโพล้เพล้ (จวนมืด) ท่านก็ถามว่า “ใครมา” ก็กราบเรียนถวายท่าน จากนั้นท่านก็ออกจากทางจงกรม ขึ้นไปบนศาลา เพราะท่านพักอยู่ในห้องบนศาลานั้น ท่านก็ทักทายปราศรัยด้วยความเมตตาและเอ็นดู คนที่แสนโง่ไปหาท่าน...”

(แวนดวงใจ หน้า ๒๒๔)

ท่านอาจารย์ได้เล่าว่า เป็นจังหวะเหมาะพอดีที่ท่านจะได้อยู่กับหลวงปู่มัน

“... พอไปถึงหลวงปู่มันเท่านั้นละ ไม่อยากได้อินเลยคำที่ว่าที่นี่เต็มแล้ว รับไม่ได้แล้ว กลัวว่าหัวอก จะแตก ถึงขนาดนั้น เรายังไม่ลืมนะ คำพูดของท่าน คำนั้นเป็นสดๆ ร้อนๆ ว่า ‘นี่พอดีนะนี่ เมื่อวานนี้ ท่านเนตรไปจากนี้ แล้ววันนี้ท่านมหากีมา ไม่เช่นนั้นก็ไม่ได้อยู่ กุญชรไม่ว่าง’ นั่น ฟังซิ ท่านพูด อู๋ มันเสียวจะตาย เข้าถึงหัวดับโน่นนะ ทั้งๆ ที่จะได้ได้อยู่อยู่นะ ฟังซิ...”

(ความลึกลับซบซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๐)

“...และท่าน (พระอาจารย์มัน) ได้แสดงธรรมให้ฟัง ในบทธรรมที่ท่านแสดงให้ฟังในคืนวันที่ไปถึง ที่แรกนั้น จะนำใจความย่อเท่าที่จำได้มาเล่าให้ท่านผู้ฟังทราบ และเป็นบทธรรมที่ฝังลึกอยู่ในใจจนบัดนี้ว่า ‘ท่านมหากีนับว่าเรียนมาพอสมควร จนปรากฏนามเป็นมहा ผมจะพูดธรรมให้ฟังเพื่อเป็นข้อคิด แต่อย่าเข้าใจ ว่าผมประมาทธรรมของพระพุทธเจ้านะ เวลานี้ธรรมที่ท่านเรียนมาได้มากได้น้อย ยังไม่อำนวยประโยชน์ ให้ท่านสมภูมิที่เป็นเปรียญ นอกจากจะเป็นอุปสรรคต่อการภาวนาของท่านในเวลานี้เท่านั้น เพราะท่านจะอด เป็นกังวลและนำธรรมที่เรียนมานั้นเข้ามาเทียบเคียงไม่ได้ในขณะที่ทำใจให้สงบ

ดังนั้นเพื่อความสะดวกในเวลาจะทำความสงบให้แก้ไข ขอให้ท่านที่จะทำใจให้สงบยกภูเขาไว้ก่อน ในบรรดาธรรมที่ท่านได้เรียนมา ต่อเมื่อถึงกาลที่ธรรมซึ่งท่านเรียนมาจะวิ่งเข้ามาประสานกันกับทางด้าน ปฏิบัติและกลมกลืนกันได้อย่างสนิท ทั้งเป็นธรรมแบบพิมพ์ ซึ่งเราควรพยายามปรับปรุงจิตใจให้เป็นไป ตามนั้น ธรรมทั้งสองคือปริยัติและปฏิบัติจะวิ่งเข้าประสานกันเอง แต่เวลานี้ผมยังไม่อยากจะทำให้ท่านเป็น อารมณ์กับธรรมที่ท่านเล่าเรียนมา อย่างไรก็ตามจะสงบลงได้หรือจะใช้ปัญญาคิดค้นในชั้นนี้ ก็ขอให้ท่านทำอยู่ ในวงกายนี้ก่อน เพราะธรรมในตำราท่านชี้เข้ามาในชั้นนี้ทั้งนั้น แต่หลักฐานของจิตยังไม่มี จึงไม่สามารถนำ ธรรมที่เรียนมาจากตำราน้อมเข้ามาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ และยังคงกลายเป็นสัญญาอารมณ์คาดคะเน ไปที่อื่น จนกลายเป็นคนไม่มีหลัก เพราะจิตติดปริยัติในลักษณะไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ขอให้ท่านนำ ธรรมที่ผมพูดให้ฟังไปคิดดู ถ้าท่านตั้งใจปฏิบัติไม่ทอดทิ้ง วันหนึ่งข้างหน้าธรรมที่กล่าวนี้จะประทับใจท่าน แน่นอน...”

(แวนดวงใจ หน้า ๒๒๔-๒๒๕)

หายสงสัยเรื่องมรรคผลนิพพาน

“...เรารู้สึกเกิดความเชื่อเลื่อมใสท่านทันทีที่ได้เห็นองค์ของท่านชัดเจนในคืนวันนั้น เพราะทั้งความเชื่อในธรรมที่ท่านเมตตาแสดงให้ฟัง และท่านก็อนุเคราะห์รับไว้ให้อยู่ในสำนักของท่านตลอดมา เราก็อยู่กับท่านด้วยความพอใจจนบอกไม่ถูก แต่อยู่ด้วยความโง่เง่าอย่างบอกไม่ถูกอีกเหมือนกัน เฉพาะองค์ท่านรู้สึกมีเมตตาธรรมานุเคราะห์ทุกครั้งที่เราเข้าไปหา”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๕)

“... ท่านชี้แจงแสดงเรื่องอะไร ไม่ว่าจะดูท่านทางตาฟังท่านทางหู อะไรไม่มีคลาดมีเคลื่อนจากหลักธรรมหลักวินัย พูดอะไรตรงไปตรงมาเป้งๆ ใจออกอุทานว่า โอโฮ นี่ละอาจารย์ของเรา การแสดงเรื่องมรรคผลนิพพาน ไม่รู้ท่านเอามาจากไหน ไม่ได้มีคำว่าจะเห็นจะ-เห็นจะ เพราะถอดออกมาจากใจท่านแท้ๆ ที่ท่านรู้ท่านเห็นท่านปฏิบัติมาอย่างไร เหมือนอย่างว่านี่น่าๆ อยู่อย่างนั้น เห็นหรือไม่เห็น รู้หรือไม่รู้ นี่นามรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน อยู่ที่นี่ๆ จิตมันก็ฝังลึกฝังจริงๆ เหมือนกับทำทนายอยู่ตลอดเวลา ในการแสดงด้วย ทำทนายความจริงจังของท่าน ทำทนายด้วยความจริงของธรรมด้วย

ความจริงจังของท่านก็หมายถึงท่านเป็นผู้รู้ผู้เห็นเอง ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดเป็นผู้เห็น แล้วท่านหยิบยืมมาพูดมาเทศน์ให้เราฟัง ท่านเป็นผู้รู้เองเห็นเองในธรรมทั้งหลาย เวลาแสดงให้เราฟังจึงถึงใจ พอเข้าถึงใจแล้วที่นี้เราจะจริงไหม มรรคผลนิพพานจะสงสัยอีกไหมที่นี้ ไม่มีทางสงสัย หหมดแล้ว เรื่องมรรคผลนิพพานยังมีอยู่หรือไม่ นั่น เป็นอันว่าหมดปัญหาแล้วโดยประการทั้งปวง ไม่มีเหลืออยู่แม้เปอร์เซ็นต์เดียวเลย เชื่อแน่ว่า มรรคผลนิพพานมีอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ เอาละที่นี้เราย้อนมาถามตัวเองว่า จะจริงไหม จริงซี ไม่จริงให้ตายเสียอย่าอยู่หนักศาสนาและหนักแผ่นดินต่อไป ตั้งแต่บัดนั้นมาก็พัดกันใหญ่เลย...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๒๐-๑๒๑)

“...จากนั้นก็ตั้งสัจอธิษฐาน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ตราบใดแล้ว เราจะไม่หนีจากท่าน จนกระทั่งวันท่านล่วงไปหรือเราล่วงไป แต่การไปเที่ยวเพื่อประกอบความ پاکเพียรตามกาลเวลานั้น ขอไปตามธรรมดา แต่ถือท่านเป็นหลัก เหมือนกับว่าบ้านเรือนอยู่กับท่าน ไปที่ไหนต้องกลับมาหาท่าน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๑๑)

สุบินนิมิตอีกครั้ง

“... ความฝันเราก็ไม่ลืม ความฝันนี้ก็เคยเล่าให้หมู่เพื่อนฟังแล้ว แต่ก็รู้สึกว่ามันดูดีมีพอให้พูดได้อีก ไปอยู่กับท่าน พอตั้งสัจอธิษฐานแล้วด้วยความลงใจของเรา เชื้อต่อท่านเต็มเม็ดเต็มหน่วยหาที่แย้งไม่ได้ ไม่ว่าท่านจะแสดงออกมาภายนอกภายใน ตรงกับหลักธรรมหลักวินัยเป้งๆ ไม่มีอ้อมค้อม จึงได้ปลงใจอธิษฐานว่าจะอยู่กับท่าน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งปานนี้ ผมก็ยังไม่หนี ผมต้องอยู่กับท่าน แต่การไปเที่ยวที่นั่นที่นี้ก็เป้งธรรมดาดังที่คิดไว้

ไปอยู่กับท่านได้ประมาณสัก ๔-๕ คืนเท่านั้นกระมัง ความฝันนี้ก็เป้งความฝันเรื่องอัศจรรย์เหมือนกัน ฝันว่าได้สะพานบาตร แบกกลด ครองผ้าด้วยดีไปตามทางอันรกชัฏ สองฟากทางแยกไปไหนไม่ได้มีแต่ขวาก แต่หนามเต็มไปหมด นอกจากจะพยายามไปตามทางที่เป็นเพียงด้านๆ ไปอย่างนั้นแหละ รกรุงรัง หากพอรู้เงื่อนไขพอเป็นแนวทางไป พอไปถึงที่แห่งหนึ่งก็มีกอไผ่หนาๆ ล้มทับขวางทางไว้ หาทางไปไม่ได้ จะไปทางไหน ก็ไปไม่ได้ มองดูสองฟากทางก็ไม่มีทางไป เอ นี่เราจะไปยังไงนา เสาะที่นั่นเสาะที่นี้ไปก็เลยเห็นช่อง ช่องที่ทางเดินไปตรงนั้นแหละ เป็นช่องนิดหน่อยพอที่จะบิกรบินไปให้หลวมตัวกับบาตรลูกหนึ่งพอไปได้

เมื่อไม่มีทางไปจริงๆ ก็เปลื้องจีวรออก มันขัดขนาดนั้นนะความฝัน เหมือนเราไม่ได้ฝัน เปลื้องจีวร ออกพับเก็บอย่างที่เราพับเก็บเอามาวางนี้แล เอาบาตรออกจากบ่า เจ้าของก็ศิบคลานไปแล้วก็ดึงสายบาตร ไปด้วย กลดก็ดึงไปไว้ที่พอเอื้อมถึง พอบินไปได้ก็ลากบาตรไปด้วย ลากกลดไปด้วย แล้วก็ดึงจีวรไปด้วย บินไปอยู่อย่างนั้นแหละ ยากแสนยาก พยายามบิกรบินกันอยู่นั้นเป็นเวลานาน พอดีเจ้าของก็พ้นไปได้ เดียว ก็ค่อยดึงบาตรไป บาตรก็พ้นไปได้ แล้วก็ดึงกลดไป กลดก็พ้นไปได้ พยายามดึงจีวรไป จีวรก็พ้นไปได้ พอพ้นไปได้หมดแล้วก็ครองผ้า มันขัดขนาดนั้นนะความฝัน ครองจีวรแล้วก็สะพานบาตร นึกในใจว่าเราไป ได้ละที่นี้ ก็ไปตามด้านนั้นแหละ ทางรกมาก พอไปประมาณสัก ๑ เส้นเท่านั้น สะพานบาตร แบกกลด ครองจีวรไป

ตามองไปข้างหน้าเป็นที่เว้งว่างหมด คือข้างหน้าเป้งมหาสมุทร มองไปฝั่งโน้นไม่มี เห็นแต่ฝั่งที่ เจ้าของยืนอยู่เท่านั้น และมองเห็นเกาะหนึ่งอยู่โน้น ไกลมาก มองสุดสายตาพอมองเห็นเป้งเกาะดำๆ นี่แหละ นี่เราจะไปเกาะนั้น พอเดินลงไปฝั่งนั้น เรือไม่ทราบมาจากไหน เราก็ไม่ได้กำหนดว่าเรือยนต์เรือแจวเรือพายอะไร เรือมาเทียบฝั่ง เราก็ขึ้นนั่งเรือ คนขับเรือเขาก็ไม่ได้พูดอะไรกับเรา พอลงไปในเรือแล้วก็เอาบาตร เอาอะไรลงวางบนเรือ เรือก็บ่งพาไปโน้นเลยนะโดยไม่ต้องบอก มันอะไรก็ไม่ทราบ บิ่งๆ ไปโน้นเลย ไม่รู้สึกว่ามีภัยอันตรายมีคลื่นอะไรทั้งนั้นแหละ ไปแบบเจียบๆ ครูเดียวเท่านั้นก็ถึง เพราะเป้งความฝันนี้

พอไปถึงเกาะนั้นแล้ว เราก็ขึ้นของออกจากเรือแล้วขึ้นบนฝั่ง เรือก็หายไปเลย เราไม่ได้พูดกัน สักคำเดียวกับคนขับเรือ เราก็สะพานบาตรขึ้นไปบนเกาะนั้น พอขึ้นเขาขึ้นไปๆ ก็ไปเห็นท่านอาจารย์มั่น

กำลังนั่งอยู่บนเขabenเตี้ยงเล็ก ๆ กำลังนั่งตำหมากจ๊ก ๆ อยู่ พร้อมกับมองมาตุเราที่กำลังปีนเขาขึ้นไปหาท่าน ‘อ้าว ท่านมหามาได้ยังไงนี้ ทางสายนี้ใครมาได้เมื่อไหร่ ท่านมหามาได้ยังไงกัน’ ‘กระผม นั่งเรือมาขึ้นเรือมา’ ‘โอ้อโฮ ทางนี้มันมายากนา ใครๆ ไม่กล้าเสี่ยงตายมากันหรอก เอ้า ถ้าอย่างนั้นตำหมากให้หน่อย’ ท่านก็ยื่นตะบันหมากให้ เราก็ตำจ๊ก ๆ ได้ ๒-๓ จ๊ก เลยรู้สึกตัวตื่น แหม เสียใจมาก อยากจะฝันต่อไปอีกให้จบเรื่องค่อยตื่นก็ยังดี...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๑-๖๒)

ปรึกษาครูอาจารย์

“...พอตื่นเช้ามาก็เลยไปเล่าความฝันให้ท่านฟัง ท่านพูดทำนายได้ดีมาก ‘เอ้อ ที่ฝันนี้เป็นมงคลอย่างยิ่งแล้วนะ นี่เป็นแบบเป็นฉบับในปฏิปทาของท่านไม่เคลื่อนคลาดนะ ให้ท่านดำเนินตามปฏิปทาที่ท่านฝันนี้ เบื้องต้นจะยากลำบากที่สุดนะ’ ท่านว่าอย่างนั้น ‘ท่านต้องเอาให้ดี ท่านอย่าท้อถอย เบื้องต้นนี้ลำบากดูท่านลดทอนไม่มาทั้งกอง นั้นแหละลำบากมากตรงนั้น เอาให้ดี อย่าถอยหลังเป็นอันขาด พอพ้นจากนั้นไปแล้ว ก็วิ่งว่างไปได้สบายจนถึงเกาะ’ ท่านว่าอย่างนั้น ‘อันนั้นไม่ยาก ตรงนี้ตรงยากนา’

เราฟัง เราฟังจริงๆ นี่มันถึงใจๆ เป็นกับตายท่านอย่าถอยตรงนี้ ครั้งแรกนี้ยากที่สุด พอดีกับตอนจิตเจริญจิตเสื่อม ตอนนั้นแหละมันยากจนจะเอาหัวฟาดใส่ภูเขาไปโน้นแน่ะ มันไม่ไหว เจริญแล้วก็เสื่อมๆ ท่านก็แนะนำอย่างนั้น ‘พอพ้นจากนี้แล้วท่านจะไปด้วยความสะดวกสบายไม่มีอุปสรรคอันใดเลย มีเท่านั้นแหละ เบื้องต้นเอาให้ดีอย่าถอยนะ’ ท่านว่าอย่างนี้ ‘ถ้าถอยตรงนี้ไปไม่ได้แน่ เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ฟาดมันให้ได้ตรงนี้นะ ในนิมิตบอกแล้วว่าไปได้นี่ มันจะยากแค่ไหน มันก็ไปได้นี่ อย่าถอยนะ’ จำได้ฝังใจ ดีใจพอใจถึงได้ดำเนินตามนั้นเรื่อยมา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๒-๖๓)

ท่านพระอาจารย์มั่นให้กำลังใจ

“...กลางวันวันหนึ่งซึ่งเราไปถึงใหม่ๆ กำลังกลัวท่านเป็นกำลัง เผอิญเอนกายลงเลยเคลิ้มหลับไป ขณะที่เคลิ้มหลับไปนั้น ปรากฏว่าท่านมาดุใหญ่ๆ ‘ท่านมานอนเหมือนหมูอยู่ทำไมที่นี่ เพราะที่นี้มีไข้โรงเลี้ยงหมู ผมจึงไม่ส่งเสริมพระที่มาเรียนวิชาหมู เดี่ยววัดนี้จะกลายเป็นโรงเลี้ยงหมูไป ดังนี้’ เสียงท่านเป็นเสียงตะโกนดุๆ ชูเขี้ยวให้เรากลัวเสียด้วย จึงสะดุ้งตื่นทั้งหลับ และโผล่หน้าออกมาประต้อมองหาท่าน ทั้งตัวสั่นใจสั่นแทบเป็นบ้าไปในขณะนั้น เพราะปกติก็กลัวท่านแทบตั้งตัวไม่ติดอยู่แล้ว แต่บังคับตนอยู่กับท่านด้วยเหตุผล

ที่เห็นว่าชอบธรรมเท่านั้น แกรมท่านยังนำยาปราบหมูมารอกเข้าอีก นึกว่าสลบไปในเวลานั้น พอโผล่หน้า ออกมามองโน้นมองนี้ ไม่เห็นท่านมายืนอยู่ตามที่ปรากฏ จึงค่อยมีลมหายใจขึ้นมาบ้าง

พอได้โอกาสจึงไปกราบเรียนความเป็นไปถวายท่าน ท่านก็เป็นอุบายปลอบโยนดีมาก แต่เราคิดว่าไม่ค่อยดีนักในบางตอนซึ่งอาจทำให้คนนอนใจประมาท เมื่อได้รับคำปลอบโยนที่เคลือบด้วยน้ำตาลเช่นนั้น ท่านอธิบายนิมิตให้ฟังว่า ‘เรามาหาครูอาจารย์ใหม่ๆ ประกอบกับมีความระวังตั้งใจมาก เวลาหลับไปทำให้คิดและฝันไปอย่างนั้นเอง ที่ท่านไปคิดว่าเราเหมือนหมูนั้น เป็นอุบายของพระธรรมท่านไปเตือน ไม่ให้เรานำ ลัทธินิสัยของหมูมาใช้ในวงของพระและพระศาสนา โดยมากคนเราไม่ค่อยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของตัวเองว่ามีคุณค่าเพียงไร เวลาอยากทำอะไรทำตามใจชอบ ไม่คำนึงถึงความผิดถูกชั่วดี จึงเป็นมนุษย์เต็มภูมิ ได้ยาก ที่โบราณท่านว่า มนุษย์ขาดตาตั้งตาชั่งไม่เต็มบาทนั้น คือไม่เต็มตามภูมิของมนุษย์นั่นเอง เพราะเหตุแห่งความไม่รู้ลึกตัวเองว่าเป็นมนุษย์ที่มีคุณสมบัติสูงกว่าสัตว์ จึงทำให้มนุษย์เราต่ำลงทางความประพฤติ จนกลายเป็นคนเสียหายที่ไม่มีอะไรวัดระดับได้ เหลือแต่ร่างความเป็นมนุษย์ เจ้าตัวยังไม่รู้ว่าตนได้เสียไปแล้ว เพราะเหตุนี้ๆ ผู้ที่ควรจะมีสติปัญญาพิจารณาตามได้บ้าง

พระธรรมท่านมาสั่งสอนดังที่ท่านปรากฏนั้นเป็นอุบายที่ชอบธรรมดีแล้ว จงนำไปเป็นคติเตือนใจตัวเอง เวลาเกิดความเกียจคร้านขึ้นมาจะได้นำอุบายนั้นมาใช้เตือนสติกำจัดมันออกไป นิมิตเช่นนี้เป็นของดี หายาก ไม่ค่อยปรากฏแก่ใครง่าย ๆ ผมชอบนิมิตท่านเองนี้มาก เพราะจะพลอยได้สติเตือนตนมิให้ประมาท อยู่เนือง ๆ ความเพียรจะได้เร่งรีบ จิตใจจะได้สงบอย่างรวดเร็ว ถ้าท่านมหรานำอุบายที่พระธรรมท่านมาเทศน์ ให้ฟังไปปฏิบัติอยู่เสมอๆ ใจท่านจะสงบได้เร็ว ดีไม่ดีอาจถึงธรรมก่อนพวกที่ปฏิบัติมาก่อนเหล่านี้ด้วยซ้ำ นิมิตที่เตือนท่านมหรานั้นดีมาก มิใช่ นิมิตที่สาปแช่งแบ่งแหว่งในทางไม่ดี

เราได้อยู่กับครูอาจารย์อย่างกลัวท่านเกินไป ใจจะเดือดร้อนนั่งนอนไม่เป็นสุข ผิดถูกประการใด ท่านจะสั่งสอนเราไปตามจารีตแห่งธรรม การกลัวท่านอย่างไม่มีเหตุผลนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย จงกลัวบาปกลัวกรรมที่จะนำทุกข์มาเผาผลาญตนให้มากกว่ากลัวอาจารย์ ผมเองมิได้เตรียมรับหมู่คณะไว้เพื่อดูดำเห็นดี โดยไม่มีเหตุผลที่ควร การฝึกทรมานตัวก็ทำไปตามคลองธรรมที่ท่านแสดงไว้ การอบรมสั่งสอนหมู่คณะ ก็จำต้องดำเนินไปตามหลักธรรมคือเหตุผล ถ้าปลิกแวงจากทางนั้นย่อมเป็นความผิด ไม่เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ฉะนั้นนิมนต์อยู่เย็นใจและประกอบความเพียรให้เป็นขึ้นเป็นอัน อย่าลดละท้อถอยความเพียร ธรรมเป็นสมบัติกลางและเป็นสมบัติของทุกคนที่ใครต่อธรรม พระพุทธเจ้ามิได้ผูกขาดไว้แก่ผู้หนึ่งผู้ใด โดยเฉพาะ ต่างมีสิทธิครอบครองเป็นเจ้าของได้ด้วยการปฏิบัติดีของตนด้วยกัน

อย่าลืมนิมิตอันดีงามซึ่งเป็นมงคลอย่างนี้ไปเสีย จงระลึกถึงอยู่เสมอ ลัทธินิสัยหมูจะได้ห่างไกลจากพระเรา มรรคผลนิพพานจะนับวันใกล้เข้ามาทุกเวลาเวลาที่ แดนแห่งความพ้นทุกข์จะปรากฏเฉพาะหน้าในวันหรือเวลาหนึ่งแน่นอนหนึ่ไม่พ้น ผมยินดีและอนุโมทนาด้วยนิมิตท่านมหราอย่างจริงใจ แม้ผมสั่งสอนตัว

ผมเองก็สั่งสอนแบบเผด็จรื้อนทำนองนี้เหมือนกัน และชอบได้อุบายต่างๆ จากอุบายเช่นนี้เสมอมา จึงจำเป็นต้องใช้วิธีแบบนี้บังคับตัวตลอดมา แม้บางครั้งยังต้องสั่งสอนหมู่คณะโดยวิธีนี้เหมือนกัน' นี่เป็นคำอธิบายแก่นิมิตที่ท่านใช้ปลอบโยนเด็กที่เริ่มฝึกหัดใหม่ๆ กลัวจะเสียใจและทอดอวยปล่อยวางความเพียรเวียนไปเป็นมิตรกับหมู ท่านจึงหาอุบายสอนแบบนี้..."

(ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ หน้า ๒๓๙-๒๔๑)

สมาทานธุดงค์วัตร

ท่านอาจารย์ได้อยู่กับท่านพระอาจารย์มั่นเป็นเวลา ๘ ปี จนกระทั่งท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพไป ได้เห็นปฏิปทาการดำเนินของท่านพระอาจารย์มั่นและได้ยึดถือเป็นแบบฉบับ

"...พ่อแม่ครูอาจารย์มั่นเรานี้เป็นยังไง ท่านเดินตามนี้อย่างราบรื่นสม่ำเสมอหาที่ต้องติไม่ได้เลยนะ เท่าที่ผมไปอยู่กับท่านเป็นเวลา ๘ ปี จนกระทั่งท่านมรณภาพไป มีแต่ที่ถึงใจๆ ปฏิปทาเครื่องดำเนินที่เห็นอยู่ด้วยตาของเรานี้ก็มีอยู่ในแบบฉบับ มีในตำรับตำราอยู่แล้วค้ำได้ทีไหน ท่านดำเนินอย่างนี้อยู่ในข้อนั้นๆ นั้น มันเห็นอีกแหละ..."

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๒๐๔)

"...พอไปอยู่กับท่านปีแรกก็เห็นท่านพูดถึงเรื่องธุดงค์วัตร เพราะท่านเคร่งครัดในธุดงค์วัตรมากมาตามนิสัย มีการรับอาหารเท่าที่บิดนบาตได้มาเป็นต้น จากนั้นมาเราก็สมาทานธุดงค์เป็นประจำในหน้าพรรษาไม่เคยลดละเลย สมาทานธุดงค์ข้อฉันของที่ได้มาในบาตรเท่านั้น ใครจะเอาอาหารมาใส่บาตรนอกจากอาหารในบาตรของตัวเองแล้วเป็นไม่รับไม่สนใจ ตั้งแต่บัดนั้นมาเรื่อยไม่เคยลดละ คนเดียวเราก็ทำของเราไม่ให้ขาดแม้แต่ปีเดียว

ปีจำพรรษาบ้านนามน ท่านหุดิตาติท่านฉลาด จอมปราชญ์ในสมัยปัจจุบัน ใครจะไปเก่งกว่าท่านอาจารย์มั่นเล่า การสมาทานธุดงค์ท่านก็รู้ว่าเราไม่รับอาหารที่ตามมาทีหลัง แต่บทเวลาท่านจะใส่บาตรเราท่านก็พูดเป็นเชิงว่า 'ขอใส่บาตรหน่อยท่านมหา นี่เป็นสมณบริโภค' ท่านว่าอย่างนั้น 'นี่เป็นเครื่องบริโภคของสมณะ ขอนิมนตรีรับเถอะ' ก็หมายความว่าท่านเป็นผู้ใส่เองนั่นแล

บางครั้งก็มีคณะศรัทธาทางจังหวัดหนองคายบ้างและที่สกลนครบ้าง ที่อื่นๆ บ้าง ไปใส่บาตรท่านและพระในวัดบ้านนามน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร นานๆ มีไปทีหนึ่ง เพราะแต่ก่อนรกรากไม่มี ต้องเดินด้วยเท้า แต่เขาไปด้วยเกวียน จ้างล้อจ้างเกวียนไป เขาไปพักเพียงคืนสองคืน และไม่ได้พักอยู่ในวัดกับพระท่าน พวกกันไปพักอยู่กับกระท่อมนาของโยมแพง ตอนเช้าทำอาหารบิณฑบาต เสร็จแล้วก็มาถวายพระ

ในวัดนั้น เขาไม่ได้ไปตักใส่บาตรนอกวัด เราก็ไม่กล้ารับ กลัวรูดงค์ขาด เดินผ่านหนีมาเลย สำหรับท่านก็รับให้ เพราะสงสารเขาเท่าที่สังเกตดู

อาหารก็เหลือจากใส่บาตรมากมานำขึ้นมาบนศาลาอย่างนั้นแล เป็นหมกเป็นห่อและผลไม้ต่างๆ นะ เราก็ไม่รับ ส่งไปไหนก็หายเจียบๆ ไม่มีใครรับ จะมารับบ้างเพียงองค์สององค์ ผิดสังเกตศรัทธาเขาไม่น้อย ส่วนเราไม่กล้ารับเพราะกลัวรูดงค์ช้อนี่ขาด หลายวันต่อมาท่านก็ขอใส่บาตรเรา โดยบอกว่าเป็นสมณบริโกท ขอใส่บาตรหน่อย แล้วท่านก็ใส่บาตรเรา ท่านใส่เองนะ ถ้าธรรมดาแล้ว ไถ...ใครจะมาใส่เราได้วะ สำหรับเราเองกลัวรูดงค์จะขาด หรืออย่างน้อยไม่สมบูรณ์ ความจริงท่านคงเห็นว่านี่มันเป็นทิวี่แฝงอยู่กับรูดงค์ ที่ตนสมทานนั้น ท่านจึงช่วยตัดเสียบ้างเพื่อให้เป็นข้อคิดหลายแง่หลายกระทง ไม่เป็นลักษณะเถรตรงไป ถ้ายเดียว ท่านจึงหาอุบายต่างๆ สอนเราทั้งทางอ้อมและทางตรง

เฉพาะเราเถรตรง มีความคิดความมุ่งหมายอย่างนั้น จึงไม่ยอมให้ใครมาใส่บาตรอันเป็นการทำลาย รูดงค์เราได้เลย นอกจากท่านอาจารย์มั่นผู้ที่เราเคารพเลื่อมใสเต็มหัวใจเท่านั้น จึงยอมลงและยอมให้ใส่ บาตรตามกาลอันควรของท่านเอง เราเองมีความหนักแน่นในใจว่าจะไม่ยอมให้รูดงค์นี้บกพร่องแม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ระแคะระคายภายในใจ ต้องสมบูรณ์ทั้งรูดงค์ที่เราได้ทำลงไปและจิตใจที่มุ่งมั่นอยู่แล้ว แต่เพราะ ความเคารพเลื่อมใสท่าน ความรักท่าน ทั้งๆ ที่ไม่สบายใจก็ยอมรับ นี่แลที่ว่าหลักใจกับหลักปฏิบัติ ก็ยอมรับ ว่าถูกในความจริงจังที่ปฏิบัตินี้ แต่มันก็ไม่ถูกสำหรับธรรมที่สูงและละเอียดกว่านั้น เสด็จดูเราเสด็จดูท่าน มองเราและมองท่านนั้นผิดกันอยู่มาก อย่างท่านอาจารย์มั่นท่านมองอะไร ท่านมองตลอดทั่วถึงและพอเหมาะ พอสมทุกอย่างภายในใจ ไม่เหมือนพวกเราที่มองหน้าเดียวแ่งเดียวแบบโง่ๆ ไม่มองด้วยปัญญาเหมือนท่าน เราจึงยอมรับตรงนั้น นี่พูดการปฏิบัติธรรมอยู่บ้านนามนกับท่านอาจารย์มั่น

ที่นี้พูดถึงบ้านหนองผือใน เวลามาอยู่บ้านหนองผือ เราก็สมทานรูดงค์ควัตรอย่างนั้นอีก อยู่ที่ไหน ก็ตาม เรื่องรูดงค์ควัตรนี้เราจะต้องเอาหัวชนอย่างไม่ถอยเลย ยืนกระต่ายขาเดียวไม่ยอมให้ขาดได้เลย บิณฑบาตมาแล้วก็รีบจัดปุ๊บปั๊บ จะเอาอะไรก็เอาเสียนิดๆ หน่อยๆ เพราะการฉันไม่เคยฉันให้อิ่ม ในพรรษา ไม่เคยให้อิ่มเลย โดยกำหนดให้ตัวเองว่าเอาเพียงเท่านั้นๆ สัก ๖๐% หรือ ๗๐% เช่น ๑๐๐% เราหักไว้เสีย ๓๐% หรือ ๔๐% ซึ่งคิดว่าพอดี เพราะอยู่กับหมู่เพื่อนหลายองค์ด้วยกัน ถ้าจะอดก็ไม่สะดวก เพราะการทำงาน ในวงหมู่คณะเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ เราเองก็เหมือนเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งอย่างลับๆ ทั้งที่ไม่แสดงตัว ทั้งนี้เกี่ยวกับการคอยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะภายในวัด พรรษาก็ไม่มาก สิบกว่าพรรษาเท่านั้นแหละ แต่รู้สึกที่ท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเมตตาไว้วางใจในการช่วยดูแลพระเถรอย่างลับๆ เช่นกัน

เวลาเข้าพรรษาก็ต่างองค์ต่างสมทานรูดงค์กันทั้งวัด ครั้นสมทานแล้วไม่กี่วันก็ล้มไปๆ นี่ก็สื่อแสดงให้เห็นความจริงจังหรือความล้มเหลวของหมู่คณะ ก็ยังทำให้เรามีความระมัดระวังและขะมักเขม้นในหน้าที่ และรูดงค์ของเรามากขึ้น เมื่อได้เห็นอาการของหมู่เพื่อนเป็นอย่างนี้ ทำให้เกิดความอดทนระอาใจไป

หลายแง่หลายทางเกี่ยวกับหมู่คณะ จิตใจยิ่งพิศตัวเอง ปลุกใจตัวเองให้แข็งขัน และย้อนมาถามตัวเองบ้าง ว่าเราจะไม่ล้มไม่เหลวไปละหรือเมื่อเหตุการณ์รอบข้างเป็นไปอย่างนี้ ก็ได้รับคำตอบอย่างมั่นใจว่า จะเอาอะไรมาให้ล้มให้เหลวไหลวะ ก็ตัวใครตัวเรานี่ ประกอบกับนิสัยเราเป็นอย่างนี้มาดั้งเดิมอยู่แล้ว ทำอะไรต้องจริงทั้งนั้น ถ้าลงได้ทำแล้วต้องจริง ทำเล่นไม่เป็น เรายังจะล้มไม่ได้ นอกจากตายเสียเท่านั้นก็สุดวิสัย ใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้เป็นอันขาด ฟังซิว่า เป็นอันขาด ความรู้สึกเป็นอย่างไรในเวลานั้น

ฉะนั้นความเปลี่ยนแปลงของหมู่เพื่อนจึงเป็นราวกับแสดงธรรมเทศนาที่หนึ่งให้เราฟังอย่างถึงใจ จำไม่ลืมจนบัดนี้ พอบิดบาทกลับมาแล้วมีอะไรก็รีบจัดๆ ใส่บาตร เสร็จแล้วก็รีบไปจัดอาหารเพื่อใส่บาตร ท่านอาจารย์ ห่อนั้นหรือห่อนี้ที่เห็นว่าเคยถูกกับธาตุขันธ์ท่าน เราชูและเข้าใจก็รีบจัดๆ อันไหนควรแยกออก อันไหนควรใส่ก็จัดๆ เสร็จแล้วถึงจะมาที่นั่งของตน ตาคอยดู หูกอยสังเกต ฟังท่านจะว่าอะไรบ้างขณะก่อนลงมือฉัน

บาตรเราพอจัดเสร็จแล้วก็เอาตั้งไว้ลับๆ ทางด้านหลังข้างฝาติดกับต้นเส้า เอาฝาปิดไว้อย่างดีด้วย เอาผ้าอาบน้ำปิดอีกชั้นหนึ่งด้วยเพื่อไม่ให้ใครไปยุ่งไปใส่บาตรเรา เวลานั้นใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้ กำชับกำชาไว้อย่างเด็ดขาด แต่เวลาท่านจะใส่บาตรเรา ท่านก็มีอุบายของท่าน เวลาเราจัดอะไรของท่านเสร็จเรียบร้อยแล้วมานั่งประจำที่ ให้พรเสร็จ ตอนทำความสงบพิจารณาปัจจุขณะนั้นแล ท่านจะเอาตอนเริ่มจะฉัน ท่านเตรียมของใส่บาตรไว้แต่เมื่อไรก็ไม่รู้แหละ แต่ท่านไม่ใส่ซ้ำๆ ซากๆ นี้ ท่านก็รู้เหมือนกัน ท่านเห็นใจเรา บทเวลาท่านจะใส่ท่านพูดว่า ‘ท่านมหาขอใส่บาตรหน่อยๆ ศรีทามาสาๆ’ ท่านว่าอย่างนั้น พอว่าอย่างนั้น มือท่านถึงบาตรเราเลยนะ ตอนเราเอาบาตรมาวางข้างหน้าแล้ว กำลังพิจารณาอาหารนี้แหละ เราเองก็ไม่ทราบจะทำอย่างไรเพราะความเคารพ จำต้องปล่อยตามความเมตตาของท่าน เราให้ใส่เฉพาะท่านเท่านั้น นานๆ ท่านจะใส่ทีหนึ่ง ในพรรษาหนึ่งๆ จะมีเพียง ๓ ครั้งหรือ ๔ ครั้งเป็นอย่างมาก ท่านไม่ใส่ซ้ำๆ ซากๆ เพราะท่านฉลาดมาก คำว่ามัชฌิมาในทุกด้านจึงยกให้ท่านโดยหาที่ต้อติไม่ได้

นี่เรารักษาของเราอย่างนั้นเรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ ส่วนพระเถรไม่ได้เรื่องล้มเหลวไปหมด จึงทำให้คิด คิดอยู่ไม่หยุดเกี่ยวกับหมู่คณะ เอ...จิตใจมันเป็นยังงี้พระเรานี่ จึงหาหลักเกณฑ์ไม่ได้ ล้มเหลวๆ ไปอย่างนั้น จะเอาอะไรเป็นหลักอันมั่นคงในอนาคต เมื่อปัจจุบันเป็นความล้มเหลวอยู่แล้ว ทำให้คิดเรื่องเหล่านี้ภายในใจอยู่ไม่หยุด จนถึงหมู่คณะในปัจจุบันที่อยู่กับเราเวลานี้

ฉะนั้นหลักปฏิบัติตรงควัตรจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก การฉันในบาตร คนจำนวนมากตลอดถึงพระเรา ยังไม่เห็นคุณค่าของการฉันในบาตร นอกจากไม่เห็นคุณค่าตรงค้ำช้อนนี้แล้ว ยังอาจเห็นไปว่าไม่เหมาะไม่สวยงาม ทั้งในส่วนเฉพาะและสังคมทั่วไป เนื่องจากอาหารต้องรวมกันทั้งคาวทั้งหวานในบาตรใบเดียว และยังอาจเห็นเป็นของน่าเกลียดสกปรกมูมามาไปก็ได้ ซึ่งเป็นความคิดเห็นของกิเลสสล้างธรรมของจริง ถุดงค์ทั้ง ๑๓ นี้ ผู้จะเห็นคุณค่ามีน้อย ทั้งๆ ที่ถุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อเป็นเครื่องชำระกิเลสของพระเราทั้งนั้นนั่นเอง ผู้จะ

พลีชีพพลีดวงใจเพื่อบุชาพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ปฏิบัติตามธรรมที่ทรงสอนไว้ ส่วนผู้จะพลีชีพพลีดวงใจเพื่อบุชาก็เลสวิภัญญ์ ก็ปฏิบัติตามความเห็นของกิเลส...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๗-๒๐)

ไม่ฉันทอน

“...คิดดู ผมเคยฉันทอนเมื่อไร เวลาผมไปอยู่ที่นั่น ท่านก็รู้ความตั้งใจของผมมีขนาดไหน ท่านรู้้อย่างเต็มใจ เราตั้งใจขนาดไหน เราก็รู้เต็มใจของเรา ท่านก็รู้เต็มใจ

ที่นี้พ่อแม่ครูอาจารย์ท่านก็รู้ว่าผมไม่ฉันทอน เวลาผมออกจากท่านไปเที่ยวที่ไหนๆ ทั้งๆ ที่ท่านก็รู้ว่าผมไปด้วยความตั้งใจอย่างเต็มที่เต็มฐาน ไปทรมานอยู่ตามป่าตามเขาสูงๆ ไหนๆ ท่านก็รู้ แล้วท่านทำไมพูดขึ้นมาว่า ‘ท่านมหานานมากไปหลายวันแล้ว มัวไปชดช้ายชดชวอายุที่ไหนกัน’ นั้น ฟังซิ ท่านตีหน้าผากพระตีกระบาลพระรูโหม พระองค์ดี๊ดี มีที่แสดงให้ท่านเห็น ท่านไม่พูดตรงๆ ถ้าพูดตรงๆ มันจะเจ็บมากไป กิเลสตัวดีของพระจะเกิดขึ้นมา แล้วจะเป็นบาปแก่ตัวเอง ท่านจึงหาอุบายพูดอย่างนั้นว่า ท่านมหานานไปชดช้ายชดชวอายุที่ไหนด้า ไม่เห็นมา ทั้งๆ ที่ท่านก็รู้ว่าเราตั้งใจขนาดไหน เราไม่เคยตะขอนเลย ท่านก็รู้ แต่ทำไมท่านพูดอย่างนั้น ก็คือท่านสอนหมู่สอนคณะในวงนั้นนั่นเอง เวลาขากลับมา พระก็เล่าให้เราฟังจนได้แหละ ท่านพูดเรื่องอะไรเกี่ยวกับเรา พระจะต้องเล่าให้ฟังหมดบรรดาอุบายของท่านอาจารย์มัน เพราะผมเคยได้ยินท่านพูดถึงเรื่องการฉันทอน ท่านว่าพระกรรมฐานฉันทอนดูแล้วมันขวางตาขวางใจ สะดุดใจทันที ท่านว่ามันเหมือนพระเจ้าผู้ขุนนาง การฉันทเพื่อความเห็นภัย จะหาอะไรมาเป็นความสะดวกสบาย มาแก้ไก่ออย่างนั้น มันขัดกันกับความเห็นภัยในการฉันท

โดยหลักฐานพยานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า **ปฏิสังขยา โยนิโส ปิณฑปาต ปฏิเสวามิฯ** นั้น ฉันทพอยังอัตภาพให้เป็นไปเท่านั้น ไม่ได้มีอะไรกับรสกับชาติ ไม่ได้ไปดูดดื่มไปสนใจอะไรกับสิ่งเหล่านั้น ฉันทพอยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่งเพื่อระงับเวทนาความทุกข์ในธาตุในขันธไปเท่านั้น การเอาช่อนมาชดโหกๆ มันก็เป็น การส่งเสริมกิเลส เป็นพระเจ้าผู้โปละชิ ท่านว่าองค์ท่านเอง ท่านก็ไม่ฉันทอนด้วย

เราฟังท่าน ฟังด้วยความสนใจจริงๆ ไม่สักแต่ว่าฟัง ท่านว่าอะไรมันเยี่ยมๆ เข้าไปในหัวใจ มันถึงใจเลย เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังเสมอ อยู่กับท่านถึงแปดปี ไม่เคยมีความเคยชินกับท่านเลย ท่านจะพูดที่เล่นที่จริง มันก็จับบับๆ ตลอดเวลาเหมือนเทพ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๓๔-๓๕)

กำลังใจและอุปายแนะนำของครูอาจารย์

กำลังใจเป็นสิ่งสำคัญมากในการบำเพ็ญคุณงามความดี และยังได้รับอุปายจากครูบาอาจารย์ที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้องด้วยแล้ว ก็จะเป็นพลังเสริมการบำเพ็ญเพียรของลูกศิษย์ ท่านอาจารย์ได้เทศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“...อะไรจะไปเหนือกำลังใจไม่มีโลกนี้ ถ้าลงได้บรรลุตัวเต็มที่ไม่ว่าทางฝ่ายดีฝ่ายชั่ว มันทำให้หลงได้เหมือนกัน ทางชั่วก็หลงได้เลย ไม่ได้วิตกวิจารณ์กับบาปกับบุญคุณโทษอะไรเลย ถ้าลงกิเลสตัวนี้มันถึงใจแล้ว ทางธรรมก็เหมือนกัน ธรรมก็ถึงใจที่จะปราบกิเลส **อตตตา หเว ชิตํ เสยโย** การชนะตนนั้นแลประเสริฐสุด นี่ละตรงนี้อันหนึ่ง กับ **เอกญจ เขยฺยมตฺตานิ, ส เว สงคามชุตฺตโม** การชนะตนนั้นแลประเสริฐสุด นี่มันถึงใจ

กำลังของใจเป็นสำคัญนะการประกอบความพากเพียร เมื่อกำลังใจความมุ่งมั่นของใจมีมากแล้ว มันจะหมุนๆ ตัว ถ้ายังได้รับอุปายจากครูจากอาจารย์ที่ท่านแสดงถูกต้องแม่นยำต่ออรรถต่อธรรมต่อความจริงเพื่อฆ่ากิเลสทุกประเภทด้วยแล้ว นั้นแหละยิ่งถึงใจ มันดีดผิงๆ เลย เพราะฉะนั้น การได้ยินได้ฟังจึงเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว เราไม่ลืม เราได้ฟังธรรมกับพ่อแม่ครูบาอาจารย์ วันไหนท่านจะประชุมนี้ มันกระหึ่ม เหมือนจะได้เหาะจะบินโน่นนะ ข้อข้องใจตรงไหนๆ ที่มีอยู่ภายในใจจะต้องมากระจายกันวันนี้ ความหมายว่านั่นนะ ที่จะได้ฟังได้ต่อผลประโยชน์ต่อไปอีกก็มี สิ่งที่ยังขัดข้องอยู่ภายในใจวันนี้จะต้องถูกเปิดเผยด้วยธรรมของท่านทั้งนั้น แนะ เพราะมันเคยเป็นอย่างนั้นนี่ พอเทศน์ไปถึงจุดของเราแล้ว มันจ่อๆ พอไปถึงนั่นพื้ ท่านผ่านผิงเลย เพราะท่านผ่านไปแล้วนี่ ท่านรู้แล้ว ผ่านผิง เราก็โดดผิงไปตาม ได้ก้าวหนึ่ง สองก้าวก็เอา ฟังเทศน์แต่ละครั้งๆ นี้ ทีละก้าวสองก้าวไปเรื่อย แล้วก็เพิ่มเติมกันไปเรื่อยๆ นี่การฟังเทศน์จึงเป็นของสำคัญมากนะ...”

(แสงวงโลกแสงธรรม หน้า ๓๘๘)

เมื่อท่านเดินทางจากนครราชสีมาไปอุดรธานี เพื่อตามหาท่านพระอาจารย์มั่น และปรากฏว่าความเจริญในทางด้านสมาธิของท่านเสื่อมลงที่บ้านตาด ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน ท่านได้อธิบายภาวะจิตเสื่อมไว้ว่า เป็นภาวะที่จิตรู้สึกเข้าสมาธิไม่ค่อยสนิทเหมือนที่เคยเป็นมา บางครั้งเข้าสงบได้ แต่บางครั้งเข้าไม่ได้

ดังนั้น ท่านจึงรีบออกเดินทางไปขอยุอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น จนได้พบและได้อยู่จำพรรษาด้วยที่บ้านโคก จังหวัดสกลนคร

การแก้ไขภาวะจิตเสื่อมของท่าน อาศัยกำลังใจความมุ่งมั่นของใจ และได้รับอุบายจากท่านพระอาจารย์มั่น จึงสามารถเรียกจิตให้กลับคืนมาได้ เรื่องนี้ได้รวบรวมจากเทศน์ต่างๆ ของท่านไว้ดังนี้

สภาวะจิตเสื่อม

“...การบำเพ็ญอยู่กับท่านในระยษนั้น ก็มีแต่ความเจริญกับความเสื่อมภายในใจ ไม่ค่อยสงบอยู่คงที่เป็นเวลานาน พรรษาแรกที่อยู่กับท่านเป็นพรรษาที่ ๙ เพราะ ๗ พรรษาศึกษาทางปริยัติ เริ่มออกปฏิบัติได้ขึ้นมาจำพรรษาที่นครราชสีมา ๑ พรรษา ในพรรษาแรกที่จำอยู่กับท่าน (พรรษาที่ ๙) มีแต่ความเจริญกับเสื่อมทางด้านสมาธิ ออกพรรษาแล้วก็ขึ้นบนเขา...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๕)

“...ตอนที่จิตมันยังไม่ได้เรื่องได้ร่ามันฝันเราอย่างหนัก ทั้งๆ ที่เราตั้งอกตั้งใจขนาดนั้นยังเป็นได้ ก็เลยมันถอยใครเมื่อไร พอจากท่านอาจารย์มั่นไปได้ ๒-๓ วัน จิตมันติดมันดินหาเชิงสับยาเพื่อเป็นอาหารกิเลสอย่างเห็นได้ชัด ถึงทราบได้ชัดว่า อ้อ นี่มันกาจับภูเขาทอง...ว่าเจ้าของ อยู่กับครูบาอาจารย์จิตสงบร่มเย็น พอออกจากท่านมาแล้วไม่ได้เรื่องได้ร่า ทำความเพียรก็เดินไปเฉยๆ ไม่มีอุบายอะไรที่จะแก้กิเลสได้สักตัวเดียว มีแต่ความฟุ้งซ่านภายในใจ นับวันรุนแรงขึ้นทุกวันๆ อยู่ห่างท่านไม่ได้ถ้าเป็นอย่างนี้ เรารู้แล้ว นี่หนีจากครูบาอาจารย์ไม่ได้ เมื่อเป็นแบบนี้ เรารีบกลับคืนไปหาท่านทันที แต่เดชะบุญเวลากลับคืนไป ท่านไม่เคยตำหนิตีเตยน ท่านไม่เคยขับไล่ไสส่งเลย ความจริงเราก็ไปภาวนา คิดว่าประมาณเดือนนั้นเดือนนี้ก็จะกลับมาแต่มันไม่ทันถึงเดือนนั้นเดือนนี้นี้มา โปนรกในใจมันเผาขึ้นมาก่อน นี่ก็ต้องรีบกลับมา...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๕๔-๑๕๕)

“ประมาณสองเดือนกว่ากลับลงมาหาท่านอีก จิตก็มีเจริญกับเสื่อมอยู่เช่นนั้น โดยพิจารณาหาสาเหตุก็ไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด ทั้งๆ ที่ตั้งใจบำเพ็ญอยู่อย่างเต็มกำลัง บางคืนไม่ยอมหลับนอนตลอดรุ่ง เพราะกลัวจิตจะเสื่อม ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่เสื่อมได้ เฉพาะอย่างยิ่งเวลาจิตเริ่มก้าวเข้าสู่ความสงบ ความเพียรก็ยิ่งริบเร่เพราะกลัวจิตจะเสื่อมดังที่เคยเป็นมา แม้เช่นนั้นก็ยังฝืนเสื่อมไปได้ ต่อมาก็เจริญขึ้นอีก แล้วก็เสื่อมลงอีก ความเจริญของจิตนั้นอยู่คงที่ได้เพียง ๓ วัน จากนั้นก็เสื่อมลงต่อหน้าต่อตา...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๕)

“...ก็เสื่อมมาตั้งแต่ต้นเดือนอ้าย เดือนยี่ปกกลาย จนถึงเดือนอ้ายเดือนยี่ข้างหน้า และถึงเดือนเมษายน
นี้มันยังไม่เจริญนะ เจริญขึ้นไปถึงที่แล้วเสื่อมลงๆ เป็นปีแน่ะ...”

(เข้าสู่แดนอวาคของจิตของธรรม หน้า ๖๓)

ทุกข์หนัก

“...ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมากในการประพฤติปฏิบัติธรรม อยากให้รู้ให้เห็น เพราะการแสดงธรรมให้
หมู่เพื่อนฟังตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่เคยสั่งสอนด้วยความเลือนลอยเลย สั่งสอนด้วยความถึงจิตถึงใจ
ด้วยเจตนาที่มีความเมตตาสงสาร อยากให้หมู่เพื่อนได้รู้ได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาที่ตนรู้ตนเห็นและตน
แสดงออกนั้นๆ เหมือนกับตนที่ได้ปรากฏมา การแสดงธรรมแก่หมู่เพื่อนทั้งหลายนี้ ผมไม่ได้แสดงด้วยความ
ต้นเดา ผมเรียนตามตรงในฐานะที่หมู่เพื่อนมาอาศัยผม ผมมีความรู้สึกเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน จึงไม่มี
ปิดบังลึกลับ ได้รู้เห็นอย่างใดๆ ก็นำมาสอนจนไม่มีอะไรเหลือแล้ว ภายในพุงนี้ไม่มีเหลือ ได้แสดงออกมาอย่าง
หมดเปลือกทีเดียว ไม่มีความรู้สึกมั่นคงหนึ่งที่จะเป็นการโอ้อวดต่อหมู่เพื่อน แสดงตามสิ่งที่ปรากฏ เช่น
การประพฤติปฏิบัติ เคยประพฤติปฏิบัติอย่างไรหนักเบาขนาดไหน ได้ฝึกฝนทรมานตนหนักเบา
มากน้อยเพียงไร ก็ได้นำมาสั่งสอนหมู่เพื่อนหรือมาเล่าให้หมู่เพื่อนฟังเพื่อเป็นคติเครื่องเตือนใจ เพื่อเป็น
กำลังทางด้านปฏิบัติเรื่อยมาตามโอกาสสมควร ตลอดถึงผลที่ปรากฏเริ่มแรกตั้งแต่จิตเริ่มเป็นสมาธิคือความ
สงบเย็นใจก็ได้เล่าให้ฟัง จิตเสื่อมลงไปมากน้อยเพียงใดก็ได้เล่าให้ฟังเพื่อเป็นคติทั้งนั้น ทั้งความเจริญและ
ความเสื่อม ความเสื่อมก็เป็นอาจารย์ได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ได้ยินได้ฟังจากความเสื่อมของเราที่ได้แสดงให้
ฟังแล้ว จะได้ตั้งสติตั้งระมัดระวังอย่าให้จิตของตนเสื่อม ซึ่งเป็นการลำบากมากในการที่จะฟื้นฟูจิตใจให้มี
ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาตามเดิมและยิ่งกว่านั้นได้ เราได้เคยเป็นมาแล้ว

จิตเสื่อมเพียงเข้าสมาธิได้บ้างไม่ได้บ้าง ซึ่งแต่ก่อนเข้าได้สนิท กำหนดเมื่อไรได้ทุกครั้งๆ ไม่เคยเสีย
สักครั้งเลย แต่เวลาจิตเริ่มเสื่อมเท่านั้น เราารู้สึกตัวว่าจิตเข้าได้บ้าง ไม่ได้บ้าง รีบโดดหนีทันที แม้เช่นนั้น
ยังเสื่อมเป็นเวลาตั้งปี เข้าสู่ความสงบไม่ได้ดูซิ จิตเสื่อมเพียงเท่านั้นพยายามฟื้นฟูจุดลากให้ขึ้นมา ยังฝืน
เสื่อมถึงขนาดปีกว่า ยังไม่สามารถฟื้นขึ้นได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยดังที่เคยเป็นมานั้นเลย จึงได้เห็นโทษแห่งความ
เสื่อมนี้อย่างถึงใจ เหตุใดจึงว่าเห็นโทษอย่างถึงใจ เพราะเราเสียอกเสียใจเพราะความเสื่อมแห่งจิตนี้มาก
จริงๆ ในชีวิตนี้แน่ใจว่าจะลืมเรื่องนั้นไม่ลง เพราะทำให้เราเจ็บซ้ำใจมากแทบไม่มีโลกอยู่เพราะความเสียใจ
เพราะความเสียดาย...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๕๒)

“...จิตเสื่อมนี้ทุกข์มากจริงๆ จนหาประมาณไม่ได้เลย ไม่มีวันลืม แม้แต่ทุกวันนี้ยังไม่ลืม จะว่าอะไรกัน เพราะมันถึงใจจริงๆ จนกลายเป็นสังขารขึ้นมา ด้วยจำความที่ว่าจิตเสื่อมนั้นไม่ลืม มันกลายเป็นสังขารขึ้นมา ไม่ใช่ความจำเสียแล้ว มันเป็นความจริงขึ้นมากับตัวเอง

นี่ความเคียดแค้นนี้ถึงใจจริงๆ ไม่ลืมจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เพราะความเสียใจ ความเสียดาย คือเสียใจนี้ เกิดมาจากความเสียดายที่จิตเสื่อม จิตเสื่อมนี้ร้อนมากจริงๆ นะ ผู้ภาวนายังไม่เคยเห็น ยังไม่เคยเป็นสมาธิ ไม่เคยสงบ ยังพอเป็นพอไป ผู้ที่เห็นความสงบของจิตจนกระทั่งถึงแน่นบึงนี้ ผมเป็นจริงๆ นะ จิตนี้แน่น เหมือนภูเขาเลยทีเดียวนะ ทั้งๆ ที่จิตมีกิเลสอยู่นั้นแหละ พลังของสมาธิมีกำลังมากเหมือนกับเป็นหินทั้งแท่ง แต่ครั้นแล้วเพราะความไม่รอบคอบไม่ฉลาดในการรักษาจิตประเภทนี้นั่นเอง จึงทำให้ค่อยเสื่อมลงๆ โดยเจ้าตัวไม่รู้ นั้น

เมื่อเสื่อมลงไปๆ กลับเอาคืนมาไม่ได้ เพียงแต่เข้าได้บ้าง คือเข้าสมาธิสงบได้บ้าง ไม่ได้บ้างเท่านั้น ก็รู้ตัวว่านี่ๆ จิตของเราจะเสื่อมแล้ว รีบออกมาเพ็ญเอาเต็มเม็ดเต็มหน่วย ถึงขนาดนั้นมันก็เหยียบหัวเอา ต่อหน้าต่อตา จนปึกว่าๆ นั้น ฟังซิ จิตถึงได้ก้าวหน้า...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๓๗)

“...ขั้นที่ยังล้มลุกคลุกคลานก็เหมือนอย่างเราๆ ท่านๆ ทั้งหลายที่ปฏิบัติอยู่นี้แล เอาเกือบเป็นเกือบตาย ก็ให้มันเหยียบเอาๆ อยู่ นั้น เหมือนกลิ้งครกขึ้นบนจอมปลวก กลิ้งขึ้นไปมันก็กลิ้งทับหัวเราลงมาต่อหน้าต่อตา เพราะเราไม่มีกำลังสามารถต้านทานมันไว้ได้ นี่ก็เลสซึ่งเป็นเหมือนครกก็เหมือนกัน เวลามีสอนมาก มันกลิ้งทับเราอย่างนั้นเหมือนกัน

ผมเคยเป็นมาแล้วทั้งนั้น ไม่ใช่เอามาคุยอวดหมู่เพื่อนนะ ผมพูดไปตามความจริง...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕)

“...เพราะฉะนั้น เวลาจิตเสื่อมจากสมาธิ มันถึงจะเป็นจะตายจริงๆ เพราะทุกข์มากนี้ ผมเป็นอย่างนั้น ทุกข์ในเพศของนักบวชนั้นนอกจากประกอบความเพียรเรียนหนังสือแล้ว ยังทุกข์เพราะจิตเสื่อมเข้าอีก โอ๊ยโห ไม่ได้ลืมกระทั่งทุกวันนี้ เพราะเราเคยเห็นคุณค่าของสมาธิที่แน่นบึงๆ มาแล้ว และก็เสื่อมเอาชนิดไม่มีอะไรติดเนื้อติดตัวเลย มีแต่พินแต่ไฟเผาหัวใจตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน ทั้งยืนทั้งเดิน ทั้งนั่งทั้งนอน จะไม่ทุกข์ได้ยังไง ทุกข์เพราะอยากได้สมาธินั้นกลับคืนมา ไม่ได้สนใจมันก็ทุกข์ นอกจากกิเลสมันยั่วด้วยวิธีต่างๆ อีกด้วยแล้ว มันยังจะลากลงนรกอเวจีทั้งเป็นอีกด้วย ก็มันทุกข์มหันตทุกข์จริงๆ เพราะความอาลัยเสียดายสมาธิสมาบัติที่เสื่อมไป อยากได้กลับคืนมาอย่างเดิม แต่ไม่สมหวัง จะไม่เป็นมหันตทุกข์อย่างใครคนเรา ในชีวิตของนักบวชก็มีคราวที่จิตเสื่อมนั้นแลที่ทุกข์มากที่สุดสำหรับผมนะ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๗๙)

“...บางทีน้ำตาร่วงกัดฟัน ...แต่ก่อนจิตเข้าได้สนิทๆ เหมือนหินนะ เวลาจิตเป็นสมาธิแน่นเหมือนหินสุดท้ายมันก็มาเสื่อมเพราะความไม่รอบคอบของตัวเอง ไม่รู้จักวิธีการรักษา... ทีนี้เสื่อมไปแล้วติดอนขึ้นมาไม่ได้ กลับตัวไม่ได้ เจริญขึ้นแล้วเสื่อมลงๆ มีแต่เคียดแต่แค้น เหมือนกับว่าสู้เสียด้วยกำปั้นนั่นเอง เคียดก็เคียด แค้นก็แค้น เคียดแค้นให้เสีย แต่เวลาสู้ สู้มันไม่ได้ เรามีแต่กำปั้น มันมีทั้งเล็บมีทั้งเขี้ยว มันกัดเอาๆ ตะบปเอาเลือดสาดๆ เรามีแต่กำปั้นสู้มันไม่ได้ แต่แค้น เคียดแค้น พอขึ้นหัวมันได้แล้วเอาเลย เอาอีกแล้วที่นี้เทียบเข้าอีกเป็นข้ออุปมาหนึ่ง เหมือนกับข้างเมื่อขึ้นตะพองมันได้แล้ว ขอกระหน่ำลงไปเลย

เราจึงได้เชื่อเรื่องพระโคธิกะ ท่านเจริญญาณมาถึง ๕ หน ๖ หน เสื่อมแล้วเจริญ เสื่อมแล้วเจริญ ครั้งที่ ๖ ดูว่ายั้งนั้นจะถ้าจำไม่ผิด แต่ ๕ นี้แน่แล้ว ครั้งที่ ๖ ยังมีสงสัยอยู่หน่อย พระโคธิกะนี้มีในประวัติในธรรมบท ซึ่งเป็นหลักสูตรการเรียนของเปรียญ ๓ ประโยคนั้นนะ พระโคธิกะนี้ท่านเจริญสมาธิสมาบัติเจริญแล้วเสื่อมๆ ถึง ๕ หน จนกระทั่งถึงจะฆ่าตัวตาย นั้น พิจารณาซิ เราไม่ต้องเอาไปมากกว่านั้นหรอก เราบอกจนถึงจะฆ่าตัวตายนี้ก็ถึงจุดอันสมบูรณ์แล้ว

เราเป็นอย่างนั้นจริงๆ เวลามันเสื่อมลงไปความเคียดแค้นนี้ แหม... ทุกข์ ทุกข์แสนสาหัส ไม่มีอะไรทุกข์ยิ่งกว่าในหัวใจเรานะ ไม่มีอะไรทุกข์ยิ่งกว่าสมาธิเสื่อม แต่ก่อนไม่ได้สมาธิ จิตไม่เป็นสมาธิมันก็เทียบกันได้กับคนที่เขาหาเข้ากินเย็นนั้นแหละ เขาไม่เคยมีเงินหมื่นเงินแสนเงินล้าน เขาจะเอาอะไรมาเสียใจเพราะความล่มจมของเงินหมื่นเงินแสนเงินล้านแล้ว เขาหาเข้ากินเย็นเขาสบายกว่า คนมีเงินแสนเงินล้านที่ล่มจมไปด้วยเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง ผู้นั้นจะร้อนมากที่สุด นี่ก็เหมือนกัน คนที่ไม่เคยเจอสมาธิก็จะเอาอะไรมาเดือดร้อนนี้เคยเจอเคยเป็นมาแล้ว

เวลาจิตเสื่อมนี้ แหม ร้อนเป็นฟินเป็นไฟ อยู่ไหนหาความสะดวกสบายไม่ได้ แต่ตัวอย่างหนึ่งที่น่าขมก็คือว่าไม่ถอย จะเอาให้ได้ๆ เคียดแค้นๆ เพื่อสู้...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕-๒๖)

“...นี่ละ เสียใจขนาดไหนจิตเสื่อม ฟังซิ จนกระทั่งชีวิตก็ไม่เสียตายหรือตายเลยดีกว่า...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๘๑)

“...เคียดแค้นในทางธรรมจะเป็นอะไรไป เคียดแค้นทางโลกเป็นกิเลส เคียดแค้นด้วยอรรถด้วยธรรมเป็นธรรม ไม่งั้นไม่ทันกิเลส กำลังของจิตด้านธรรมะไม่มี สู้กิเลสไม่ได้ กิเลสมีกำลัง ธรรมะไม่มีกำลังสู้กันไม่ได้ ความเคียดแค้นของกิเลสแบบหนึ่ง ความเคียดแค้นของธรรมเป็นอีกแบบหนึ่ง ซ้ำกิเลสนั้น มันแก้กันแบบนี้ เช่นว่ามรรคแก้สมุทัย ชะล้างสมุทัย เป็นอย่างนี้ ธรรมะแก้กิเลสแก้แบบนี้ ให้ท่านทั้งหลายเข้าใจนะ นี่พูดด้วยความแน่ใจทีเดียว ไม่ได้มีความสงสัยในการปฏิบัติของตัวเอง เพราะได้ผ่านมาแล้วเป็นอย่างนี้...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๖-๒๗)

ท่านพระอาจารย์มั่นให้อุบาย

“...เมื่อไปหาท่าน (พระอาจารย์มั่น) ซึ่งเป็นขณะที่จิตกำลังเจริญแล้วเสื่อม เสื่อมแล้วกลับเจริญ และเป็นขณะที่กำลังได้รับความทุกข์ร้อนและกระวนกระวายมาก ท่านก็มีอุบายสั่งสอนแบบอนุโลมไปตามทำนองนี้ เหมือนกัน คือเวลาไปกราบท่าน ท่านถามว่าจิตเป็นอย่างไร ถ้าเป็นขณะที่จิตกำลังเจริญ ก็เรียนท่านว่า ะยะนี้กำลังเจริญ ท่านก็ให้อุบายว่า ‘นั่นดีแล้ว จงพยายามให้เจริญมากๆ จะได้พ้นทุกข์เร็วๆ’ ถ้าเวลาจิต กำลังเสื่อมไปหาท่าน ท่านถามว่าจิตเป็นอย่างไรเวลานี้ เราเรียนท่านตามตรงว่า ‘วันนี้จิตเสื่อมไปเสียแล้ว ไม่มีร่องรอยแห่งความสุขเหลืออยู่เลย ท่านแสดงเป็นเชิงเสียใจไปด้วยว่า ‘น่าเสียดาย มันเสื่อมไปทีไหนกันนา เอาเถอะ ท่านอย่าเสียใจ จงพยายามทำความเพียรเข้ามากๆ เต็มมันจะกลับมาอีกแน่ๆ มันไปเที่ยวเฉยๆ พอเราเร่งความเพียรมันก็กลับมาเอง หนีจากเราไปไม่พ้น

เพราะจิตเป็นเหมือนสุนัขนั้นแล เจ้าของไปไหนมันต้องติดตามเจ้าของไปจนได้ นี่ถ้าเราเร่งความเพียร เข้าให้มาก จิตก็ต้องกลับมาเอง ไม่ต้องติดตามมันให้เสียเวลา มันหนีไปไหนไม่พ้นเราแน่ๆ จงพยายามทำ ความเพียรเข้าให้มากเชียว มันจะกลับมาในเร็วๆ นี้แล ไม่ต้องเสียใจให้มันได้ใจ เต็มมันว่าเราคิดถึงมันมาก มันจะไม่กลับมา จงปล่อยความคิดถึงมันเสีย แล้วให้คิดถึงพุทโธติดๆ กัน อย่าลดละ พอกรรมพุทโธถี่ยิบ ติดๆ กันเข้า มันวิ่งกลับมาเอง คราวนี้แม้มันกลับมาที่ย่ำปล่อยพุทโธ มันไม่มีอาหารกินเต็มมันก็วิ่งกลับมาหาเรา จงนึกพุทโธเพื่อเป็นอาหารของมันไว้มากๆ เมื่อมันกินอิ่มแล้วต้องพักผ่อน เราสบายขณะที่มันพัก สงบตัว ไม่วิ่งวุ่นเช่นเคื่องที่เขวหาไฟมาเผาเรา ทำจนโลมมันไม่ยอมหนีไปจากเรา นั่นแลพอดีกับใจตัวทิวโหย อาหารไม่มีวันอิ่มพอ ถ้าอาหารพอกับมันแล้ว แม้ไล่หนีไปไหนมันก็ไม่ยอมไป ทำอย่างนั้นแล จิตเราจะไม่ยอม เสื่อมต่อไป คือไม่เสื่อม เมื่ออาหารคือพุทโธพอกับมัน จงทำตามแบบที่สอนนี้ ท่านจะได้ไม่เสียใจเพราะจิต เสื่อมแล้วเสื่อมเล่าอีกต่อไป’

นี่ก็เป็นอีกอุบายหนึ่งที่ท่านสอนคนที่แสนโง่ แต่ติไปอย่างหนึ่งที่เชื่อท่านตามแบบโง่ของตน ไม่เช่นนั้น คงจะวิ่งตามหาใจดวงเสื่อมแล้วเสื่อมเล่าไม่มีวันเจอและหยุดได้...”

(ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ หน้า ๒๔๑)

ไม่ถอย จึงตั้งหลักได้

ในภาวะจิตเสื่อมเช่นนี้ ท่านอาจารย์มีความเด็ดเดี่ยว ไม่ถอย เพื่อให้ได้สมาธิกลับคืนมา

“...หลังจากได้อุบายอันแยบคายจากท่านอาจารย์มั่น จึงนำมาตั้งเป็นข้อสังเกตขึ้น แล้วก็ตั้งคำมั่นสัญญาขึ้นอีกว่า ถึงอย่างไรเราจะต้องนำบทกรรมมากำกับจิตทุกเวลา ไม่ว่าจะเข้าสมาธิออกสมาธิ ไม่ว่าจะไปที่ไหน อยู่ที่ใด แม้ที่สุดปิดกวาดลานวัดหรือทำกิจวัตรต่างๆ จะไม่ยอมให้สติพลั้งเปลวจากคำบริกรรมคือพุทโธ เพราะชอบนำเอาบทพุทโธมาเป็นคำบริกรรมภาวนา คราวนี้เวลาภาวนาจิตสงบลงไป หากว่าความสงบนั้นยังจะนึกคำบริกรรมคือ “พุทโธ” ได้อยู่ จะไม่ยอมปล่อยให้วางคำบริกรรมนั้น แล้วจิตจะเสื่อมไปในทางใด จะต้องรู้กันในตอนนี้

พอตั้งข้อสังเกตและตั้งคำมั่นสัญญาไว้แล้ว ก็เริ่มบริกรรมภาวนาด้วยบทพุทโธ เมื่อบริกรรมตามนั้นจิตก็ลงสู่ความสงบได้ และได้อย่างรวดเร็ว ต่างจากที่เคยเป็นมาขณะที่จิตเว้นจากคำบริกรรม จะเว้นเฉพาะขณะที่จิตเข้าสู่ความสงบอย่างสนิท ขณะนั้นจะนึกพุทโธหรือไม่ก็ตาม แต่ความรู้ที่อยู่ในความสงบนั้นปรากฏเป็นพุทโธตายตัวอยู่แล้ว และไม่มีอาการประดังประเดอะไรทั้งนั้น ตอนนี้อยู่กับคำบริกรรม พอจิตจะเริ่มขยับตัวถอยขึ้นมา คือมีอาการกระเพื่อมนิดๆ ก็รีบจับคำบริกรรมอัดเข้าไปทันทีเพื่อให้จิตติดอยู่กับคำบริกรรม

ทำเช่นนั้นพร้อมทั้งตั้งความสังเกตว่าจิตจะมีความเสื่อมได้ตอนไหน และทอดอาลัยในความเสื่อมกับความเจริญของจิต จิตจะเสื่อมหรือเจริญไปไหนก็ตาม แต่คำบริกรรมในขณะนี้จะไม่ยอมปล่อยให้วาง แม้จิตจะเสื่อมก็ยอมให้เสื่อมไป เพราะการตั้งความอยากไว้ว่าไม่ให้จิตเสื่อมไป แต่ก็เสื่อมไปได้ทั้งๆ ที่ไม่ยอมให้เสื่อม บัดนี้ความเสื่อมและความเจริญนั้น เราทอดธุระเสียแล้ว จะบังคับจิตให้มีความรู้สึกอยู่กับพุทโธอย่างเดียว เสื่อมกับเจริญเราจะพยายามให้รู้อยู่กับใจที่มีพุทโธกำกับนี้เท่านั้น ให้รู้กันที่นี้และเห็นประจักษ์กันที่นี้ จะมั่นใจอยู่ที่นี้แห่งเดียว เสื่อมกับเจริญไม่ต้องไปสนใจ

ในระยะต่อมาจิตที่เคยเจริญและเสื่อมเป็นลำดับมากี่เลยไม่เสื่อม จึงเป็นเหตุให้รู้เรื่องราวของจิตว่า อ้อ จิตที่เคยเสื่อมบ่อยๆ นั้น เสื่อมเพราะขาดคำบริกรรม สติคงจะเปลวจากจิตไปในระยะนั้นแน่นอน แต่นั่นมาก็ตั้งคำบริกรรมมาเป็นลำดับ ไปไหน มาไหน อยู่ที่ใด ไม่ยอมให้เปลว เป็นกับตายจะไม่ยอมให้เปลวจากพุทโธ จิตจะเสื่อมไปไหนก็ให้รู้กันที่นี้เท่านั้น ไม่ยอมรับรู้ไปทางอื่น จิตก็เลยตั้งหลักลงได้ เพราะคำบริกรรมคือพุทโธ...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๖)

ควบคุมรักษาจิต

“...ที่นี้พอจิตนี้เริ่มเจริญขึ้นมาด้วยอุบายต่างๆ ที่เราทุ่มเทลงนั้นแล้ว จึงขนาบกันใหญ่ให้สมใจที่เคียดแค้นอยู่เป็นแรมปี ไม่ยอมให้เสื่อมได้ จนถึงกับว่า เอ้า ถ้าจิตเราจะเสื่อมลงไปแม้แต่น้อยเพียงไรก็ตาม ขอให้เราตายเสียก่อน จิตนี้จึงจะเสื่อมได้ ถ้าเรายังไม่ตาย จิตนี้จะเสื่อมไปไม่ได้ คำที่พูดอย่างนี้เหมือนกับพูดด้วยความอาฆาตมาดร้ายต่อกิเลสตัวทำให้จิตเราเสื่อม พูดด้วยการประกันตัว การรับรองตัว พูดด้วยความเข็ดหลาบอย่างถึงใจ ประทับใจ

หลังจากนั้นจิตจึงเป็นเหมือนนักโทษถูกคุมแฉตลอดเวลา ไม่ยอมให้พราวสายตา คือสติไปได้ไม่เพียงแต่ว่าพูดเฉยๆ ความระมัดระวังตัวนี้ระมัดระวังมากยิ่งขึ้นกว่าครั้งใดๆ ที่ผ่านมานับแต่ได้ทราบเรื่องจิตเสื่อมนั้นแล้ว ได้สอนตนให้รู้ให้เข็ดหลาบอย่างถึงใจ การระมัดระวังก็ระมัดระวังอย่างถึงใจ เวลาจิตเจริญขึ้นมาเต็มภูมิไม่ปรากฏว่าเสื่อมอีก แล้วก็ขยับความเพียรลงให้เต็มที่ เอ้า ตายก็ตาย รวากับว่ากัดเขี้ยวกัดฟันใส่กันนั้นแล เพราะความเคียดแค้นอย่างถึงใจ นี่คือความเคียดแค้นให้ตนเอง หรือเคียดแค้นให้กิเลสที่ดัดสันดานตน ความเคียดแค้นประเภทนี้คือมัชฌิมาปฏิปทาที่เด็ดกับกิเลสคู่อริ จึงไม่จัดว่าเป็นกิเลส (แต่จัดเป็นมรรคของธรรมป่า พระป่า)

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๕๓)

“...ในชีวิตของผมหรือในการปฏิบัติของผมก็มีพรรษานั้นนั่นละ คือพรรษา ๙ กับพรรษา ๑๐ เอากันอย่างหนักมากทีเดียว พอสมาธิได้ที่แล้ว ก็ได้บอกกับตัวเอง พูดกับตัวเองเลยทีเดียวภายในจิตใจนี้แหละ ไม่ได้พูดออกมาออกปากบ้างๆ แปะๆ อะไร ได้ตัดสันใจกับตัวเอง เรียกว่าทำความเข้าใจกับเราว่า ถ้าจิตของเราได้เสื่อมคราวนี้แล้วเราต้องตายเท่านั้น เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ หนุนนะ ฟังซิ นี่จะทำให้เชื่อพระโคธิกะนะ มันจะตายแน่ๆ ไม่ทราบว่าจะตายด้วยแบบไหน ผมก็ไม่รู้ละ แต่มันจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ถ้าลงได้เสื่อมคราวนี้

เพราะฉะนั้น เวลาจิตได้ก้าวเข้าสู่ความปกติของตนไม่เสื่อมแล้ว จึงเอากันใหญ่เลยที่นี้ กระหน่ำใหญ่เลยจะเป็นจะตายก็ เอ้า ตาย แต่จิตนี้เสื่อมไม่ได้ๆ มันเหมือนกับนักโทษครุโทษ ผู้ต้องหาครุโทษถูกบังคับบีบกันตลอดมานั้นแล จิตมันจะคิดไปไหน นั้น เวลานั้นได้ห้ามรุ่มหามคำก็เพราะอันนี้เองพาให้ผมเป็นไปได้นะ นั่งหามรุ่มหามคำ ตลอดรุ่งๆ ไม่รู้ก็คืนๆ แต่ไม่ได้ติดกันดังที่เคยเล่าให้ฟังนั้นนะ นี่เพราะความเคียดแค้น...”

(ความลึกลับซึ้งซ่อนของจิตวิญญูณ หน้า ๒๖)

“...พอจากนั้นจิตเป็นสมาธิแล้ว จิตไม่เสื่อมละ ทีนี้เรื่องความเสื่อมนั้นมันเป็นครูเอกทีเดียว จะเสื่อมต่อไปอีกไม่ได้เป็นอันขาดว่าอย่างนั้นเลย ถ้าเสื่อมเมื่อไรเราต้องตาย เราจะทนอยู่ในโลกแบกกองทุกข์แห่งความเสื่อมนี้ต่อไปอีกไม่ได้ เพราะเราเคยเสื่อมมาแล้ว ทุกข์แสนสาหัสเป็นเวลาปีกว่า ไม่มีทุกข์อันใดที่จะแผดเผายิ่งกว่าความทุกข์เพราะจิตเสื่อม หากยังจะเสื่อมต่อไปอีกได้แล้วเราต้องตายอย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นการระมัดระวังเจ้าของจากนั้นไปแล้ว จึงเข้มงวดกวดขันที่สุด ไม่ยอมให้เสื่อมได้จิตก็เจริญเรื่อย...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๓)

“...ต่อมาก็เป็นพรราชาที่สองที่ไปอยู่กับท่าน ก่อนจะเข้าพรราชาจิตก็รู้สึกสงบดีและแนบสนิทในทางสมาธิ ความเสื่อมไม่ปรากฏ แต่คำบริกรรมยังไม่ยอมลดละ จนถึงกับนั่งภาวนาได้แต่หัวค่ำตลอดรุ่งโดยไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอิริยาบถอื่น...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๖-๒๒๗)

“...จากนั้นมาก็เข้มงวดกวดขันนะซี ไปไหนเหมือนกับนักโทษเหมือนผู้ต้องหาด้วยการควบคุมจิตดวงนี้ การรักษาต้องครอบงำแน่นเลยมันจึงไม่เสื่อม เสื่อมไม่ได้และก็จริงด้วย รักษามันตลอด ไม่คั่นกับอะไรทั้งนั้น แล้วจิตก็ไม่เสื่อม เพราะมันรู้ตั้งแต่นั่งตลอดรุ่งอยู่แล้วที่ว่า เอ้อ ต้องอย่างนี้ซีนะ ทีนี้ไม่เสื่อมๆ ตั้งแต่ที่นั่งตลอดรุ่งคืนแรกเลยนะ มันได้หลักเกณฑ์ขึ้นมา เหมือนกับว่าจิตป็นตกๆ พอจิตเข้าไปถึงที่ก็เลยก็ทราบทีนี้ไม่ตก หมายความว่า ป็นขึ้นไปตกลงๆ พอไปถึงที่เกาะติดบีบ เอ้อ ต้องอย่างนี้ซี ทีนี้ไม่เสื่อม มันแน่ใจแล้ว ถึงขนาดนั้นก็ยังไม่นอนใจ เชื่อนั้นก็เชื่อ แต่ความที่เคยเข็ดนี้มันก็ถึงใจเหมือนกัน จิตก็ไม่เคยเสื่อมอีกตั้งแต่นั้นมา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๘๑)

ระลึกถึงพระคุณของท่านพระอาจารย์มั่น

“...ผมไปอยู่ที่ไหนถ้าไม่ได้กราบท่านอาจารย์มั่นแล้ว นอนไม่ได้ อยู่ที่ไหนก็เหมือนกัน แม้ที่สุดจะเดินจงกรมก็ต้องหันหน้าไปไหว้ท่านเสียก่อน ถ้ามีรูปท่านเป็นที่หมายของสมมุติ ก็กราบไหว้รูปของท่าน หากไม่มีอะไรเลย ก็เอาคุณธรรมของท่านประกอบเรื่องของสมมุติอ่อนน้อมสักการไป พระคุณของท่านไม่มีวันจิตจาง ประหนึ่งว่าท่านไม่ได้ล่วงลับไป ธรรมชาติอันหนึ่งเป็นอย่างนั้น เหมือนกับดูเราอยู่ตลอดเวลา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๘)

-๔-

เรื่องความเพียร

ท่านอาจารย์สงเสริมและให้กำลังใจแก่ศิษย์ผู้ปฏิบัติธรรม ให้เอาความเพียรขณะความเกียจคร้านอ่อนแอ ท่านสอนไว้ว่า

“...ความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงพากันทราบไว้ ความมั่งง่าย ความโยกคลอนเอนเอียง มีแต่กิเลสคอยให้เอนให้เอียงให้ล้มลุกคลุกคลานทั้งนั้น ไม่ใช่ธรรมเป็นผู้พาให้เป็นเช่นนั้น จงพากันทราบว่าเวลานี้กิเลสกำลังทำงานในตัวเราอย่างออกหน้าออกตา ซึ้งๆ หน้านักปฏิบัติคือเราแต่ละรายๆ จงทราบไว้เสียแต่บัดนี้ อย่าเข้าใจว่ากิเลสไม่ได้ทำงานบนหัวใจเราในขณะที่กำลังประกอบความเพียรจะข้ามมัน ในขณะที่เดียวกันนั้นกิเลสก็ฆ่าธรรมและฆ่าตัวเราไปด้วยในตัวโดยไม่รู้สึกรู้หา

อุปายของธรรมที่จะให้ทราบกลอุบายของกิเลสจึงต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่ง ในขั้นเริ่มแรกสำคัญมาก เพราะงานยังไม่เคยเห็นผลพอจะเพิ่มกำลังใจให้เข้มแข็งในความเพียร อย่าหวัง อย่าหวัง อย่าเสียตาย กิเลสไม่ได้ให้สารคุณอันใดแก่เรา ความขี้เกียจความอ่อนแอไม่ให้สารประโยชน์อันใด เราเคยขี้เกียจเคยอ่อนแอมามากและนานเพียงไรแล้ว จงเอามาบวกลบคูณหารกันเพื่อทดสอบผลได้ผลเสียของตัวกับกิเลส นักปฏิบัติไม่คิดไม่เทียบเคียงเหตุผลต้นปลายให้รู้ตัวรู้ชั่ว รู้หนักรู้เบาในสิ่งเหล่านี้แล้ว จะดำเนินธรรมเพื่อความสงบเย็นใจไปไม่ได้ จึงควรคิดแต่บัดนี้ อย่าให้เสียเวลาเวลาตายเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์ ผ้าเหลืองอยู่ที่ไหนก็มีตลาดร้านค้ายังไม่อด นั่นเป็นเครื่องหมายของเพศนักบวช ไม่ใช่เป็นผู้ฆ่ากิเลส นอกจากความเพียรของเราเอง จงเป็นผู้หนักแน่นในความพากเพียร เพื่อหักงกกรรมของวัฏจักรให้ขาดสะบั้นลงจากใจจะหายห่วง

เราได้ดำเนินมาเต็มสติกำลังความสามารถแล้ว จึงกล้าพูดได้อย่างเต็มปากว่า ไม่มีงานใดที่จะลำบากยากเย็นเข็ญใจถึงเป็นถึงตาย ยิ่งกว่างานต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะ งานนี้เป็นงานที่หนักมากสำหรับเราผู้เป็นคนหยาบ แต่ใครจะหยาบก็ตามละเอียดก็ตามพึงทราบว่า ความขี้เกียจความมั่งง่ายอ่อนแอไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่ทางแก้กิเลส อย่าหวังเอาไว้ มันเป็นเรื่องของกิเลสล้วนๆ เพื่อพอกพูนทุกข์ไม่สงบ

ใครจะหยาบละเอียดแค่ไหน นิสัยวาทสนามีมากมีน้อยเพียงไร จงยกตนให้เหนือกิเลสประเภทต่างๆ ด้วยความเพียร จะจัดว่าเป็นผู้มีวาสนาบารมีเต็มหัวใจด้วยกัน หากไม่มีความเพียรเป็นเครื่องแก้ ใดๆ ก็นอกรอดวาสนาที่เต็มไปด้วยกิเลสตัวหยิ่งๆ อยู่นั่นแล บางทีฟาดมันลงไปให้แหลกละเอียด หนาก็ฟาดมันลงไปให้แหลกเหมือนกันหมด จะสมนามว่าเป็นนักรบนักปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งที่ป็นข้าศึกออกจากใจโดยแท้...”

สำหรับท่านอาจารย์เองนั้น ท่านเล่าให้พระเณรของวัดป่าบ้านตาดฟังว่า

“...สำหรับผมเองที่ได้มาแสดงให้เพื่อนฝูงฟังนี้ ถ้าจะพูดว่าอำนาจวาสนาของเราหยาบ นิสัยวาสนาของเราหยาบ อย่างนี้ผมก็ยอมรับ...”

(ผู้บูชาตถาคต หน้า ๔๐)

“...แต่มีตัวอย่างหนึ่ง ถึงจะว่านิสัยวาสนาหยาบก็ตาม แต่ความไม่ถอยนั้นรู้สึกว่าจะเด่นอยู่ตลอดเวลา ยิ่งไงก็ไม่ถอย ไม่ได้ด้วยวิธีนี้จะเอาวิธีนั้น ไม่ได้ด้วยวิธีนั้นจะเอาวิธีนี้ มีแต่จะเอาๆ คำว่าจะถอยไม่มี นี่ตัวอย่างหนึ่ง ถ้าว่าหยาบก็น่าชมตรงนี้ หากว่าอันนี้มีลดหย่อนลงไป ความที่ว่าจะเอาไม่ถอยหลังกรุดลงไป แล้วเสร็จไปไม่รอดเลย นี่ไม่ถอย...”

(ผู้บูชาตถาคต หน้า ๔๕)

ท่านอาจารย์เล่าว่า ในพรรษาที่สองของการไปอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น (คือพรรษาที่ ๑๐) ท่านได้หักโหมเร่งความเพียร โดยถือเอาการนั่งภาวนาตลอดรุ่งเป็นสำคัญมากกว่าอิริยาบถอื่น

ภาวนาตลอดรุ่ง

“...ในพรรษาที่สองของการไปอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น รู้สึกว่าการนั่งภาวนาตลอดรุ่งจะถือเป็นสำคัญมากกว่าอิริยาบถอื่นในการบำเพ็ญ ต่อจากนั้นก็ค่อยผ่อนลงบ้าง เพราะเห็นว่าธาตุขันธ์เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ย่อมมีการชำรุดได้เมื่อไม่รู้จักประมาณ แต่การเร่งความเพียรด้วยวิธีนั่งตลอดรุ่งนี้ รู้สึกว่าใจมีกำลังมากกว่าวิธีอื่นๆ การรู้เรื่องของทุกขเวทนาที่แสดงขึ้นในขณะนั่งนานๆ เช่นนั้น ก็รู้ได้ชัดในระยะนั่งตลอดรุ่งนั่นเอง...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๒๒๗)

“...วัดบ้านนามนเป็นวัดที่ระลึกในชีวิตและความเพียรสำหรับผม เพราะตั้งแต่เราบวชมา การหักโหมทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน ก็มีพรรษานั้นในชีวิตของเรา คือพรรษาที่ ๑๐ ความเพียรและความหักโหมมันเริ่มมาตั้งแต่ยังไม่เข้าพรรษาเดือนเมษายนและพฤษภาคมนะ มาจากพระธาตุพนมกับพ่อแม่ครูอาจารย์ ท่านไปเผาศพพ่อแม่ครูอาจารย์เสาร์กลับมา ก็ไปรับท่านมาด้วยกัน ก็เข้ามาอยู่บ้านนามน จำพรรษาที่นั่นมันหมุนตัวๆ เริ่มแต่ฝนแล้ว สมาธิเริ่มแน่นไม่เสื่อมอีกมาแต่เดือนเมษายน แต่ไม่เกี่ยวกับสมาธิ แต่เป็นปัญญาในเวลาจนตรอก มันเป็นปัญญาสายฟ้าแลบ สติปัญญากับกิเลสราวกับมัดคอตติดกัน ไม่ใช่ปัญญาได้ยังไง เวลามันจะตาย มันจนตรอกจนมุมก็ต้องใช้ปัญญาซิ เวลาสูงขึ้นมันก็รู้ด้วยปัญญา

เป็นพรรษาที่หนักมากในชีวิตของนักบวช ผมหนักมากพรรษานั้น แต่ไม่ได้สนใจว่าเป็นภาระหนักมากนะ เพราะความมุ่งมั่นมาก มันจำไม่ลืม กลางวันไม่นอน เดินจงกรม หมากรพลูไม่แตะเลยในสามเดือน ทั้งเลย

พอหลังจากออกพรรษาแล้วไปที่ไหน แต่ก่อนมันมีหมากพลูเต็มไปหมดนี่ เขาเอามาถวายก็ฉันไปอย่างนั้นเอง เลยฉันมาเรื่อยๆ ปีนั้นมันหักใหม่เต็มที่ ทั้งหมดเรื่องหมากเรื่องอะไรไม่เอา มันเป็นกังวล ไม่เอาทั้งหมดเลย จิตเป็นเหมือนหิน สมาธิแน่นปึ๋งเหมือนหิน แต่มันไม่ใช่ปัญญานะซิ ถ้าใช้ปัญญามันก็จะไปรวดเร็วกว่านั้น มันเพลินกินเพลินนอนอยู่กับสมาธินั้นเสีย มันขี้เกียจ มันสบายไม่ยุ่งกับอะไร จิตอึดตัวของมัน อึดตัวในชั้นสมาธินะ ไม่ใช่อึดตัวด้วยการหลุดพ้นโดยประการทั้งปวงแล้ว มันอึดตัวในสมาธิไม่ยุ่งกับอารมณ์อะไร รูปเสียงอะไรๆ ไม่ยุ่ง สบายอยู่นั้นแบบหมูได้เขียง ไม่ได้คิดว่าเขียงคือที่รองสับยำหมูเลย...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๔๓๔-๔๓๖)

“..ในพรรษานั้นผมไม่นอนกลางวันนะ กลางวันผมไม่เคยจำวัดเลย นอกจากคืนไหนผมนั่งตลอดรุ่ง ผมก็พักผ่อนกลางวัน ถ้าธรรมดาแล้วเป็นไม่พักให้เลย ปีนั้นหรือพรรษานั้นความเพียรหักใหม่ที่สุดในชีวิตของเราที่เป็นนักบวช ก็เป็นพรรษาที่สับ นันหักใหม่มากที่สุดเกี่ยวกับร่างกายหักใหม่มาก จิตหักใหม่มาก พอๆ กัน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๗๕-๒๗๖)

“...ที่ว่าเกิดความอาจหาญในเรื่องความเป็นความตาย อะไรมันตาย พิจารณาจนกระทั่งหาสิ่งที่ตายไม่ได้เลย นี่มันกลัวอะไร มันกลัวตาย หือ โทหกกัน นั้น เวลาพิจารณาลงไป ดินก็เป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ใจที่กลัวตาย มันก็ไม่ตาย มันยังเด่น ยิ่งเห็นชัด มันตายได้ยังไง มันสง่าผ่าเผย รู้เด่น นี่มันตายได้ยังไง โทหกกัน นี่ละพรรษานี้เอาจันอย่างเต็มเหนี่ยวเลย หักใหม่ร่างกายหักใหม่มากจริงๆ กลางวันไม่นอนเลย เว้นแต่วันไหนเรานั่งสมาธิตลอดรุ่ง วันนั้นจะยอมพักกลางวันให้ ถ้าวันไหนทำความเพียรธรรมดา กลางวันไม่พักให้เลย ไม่นอนกลางวัน ในพรรษานั้นถึงว่าหักใหม่มาก เวลาที่เราไม่คิดจะต่อสู้มัน นั่งฉันจึงหันต้องได้พลิก นั่งขัดสมาธิฉันไม่ได้เพราะเจ็บกันมาก นี่มันไม่ลืม คือเรานั่งขัดสมาธิกลางคืนเหมือนกับมันพองหมดกันเรา กระดูกเหมือนจะแตกทุกข้อทุกท่อน กระดูกมันต่อกันตรงไหน แม้แต่ข้อมือก็เหมือนมันจะขาดจากกัน ทุกขเวทนาเวลาขึ้น มันขึ้นหมดทุกสิ่งทุกอย่างทุกแห่งทุกมุมในร่างกาย...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๔๓๕)

“...ตอนต่อสู้กับทุกขเวทนานั้นบังคับมันทุกด้าน หักใหม่ร่างกาย นั่งฉันจึงหันตอนเข้าได้นั่งพับเพียบ ขอรภัย กันเหมือนกับพองไปหมด นั่งขัดสมาธิไม่ได้ คือตอนนั้นตอนเราไม่ฝันเราไม่บังคับ ปล่อยธรรมดาจึงนั่งไม่ได้ ตอนนั้นเราไม่ตั้งใจจะทนกับมันจะสู้กับมัน เราจะสู้กับรสอาหารต่างหาก เราจะขึ้นสู้รสอาหารต่างหาก เราไม่ทนกับมัน จึงต้องนั่งพับเพียบฉันจึงหัน นี่หมายถึงวันที่หักใหม่กันเต็มที่จิตลงไม่ได้ง่าย มันแพ้วทางร่างกายมาก แต่ถ้าวันไหนที่พิจารณาติดบ๊ึบๆ เกาะติดบ๊ึบๆ อย่างงั้นมันก็ธรรมดา นั่งตลอดรุ่งเวลาเท่ากัน ก็ตาม ไม่มีอะไรขอกำภายในร่างกายเลย พอลุกขึ้นก็ไปเลยธรรมดาๆ เหมือนเรานั่งสามสี่ชั่วโมงเป็นประจำ ตามความเคยชิน

เพราะตามธรรมตามนั้งภาวนา ๓-๔ ชั่วโมงถือเป็นธรรมดานะ นั้งตามอัยยาคัยต้อง ๓-๔ ชั่วโมง ถ้ามีเวลาน้อยเช่นกลางวันก็นั้งราว ๑-๒ ชั่วโมง เช่นหน้าหนาว กลางวันมีน้อย กลางคืนมีมาก และลงเดิน จงกรมไม่ได้ กลางคืนหน้าหนาวตัวมันแข็งไปหมดจะเดินได้ยังไง นี่แหละเราต้องสงวนเวลาไว้สำหรับเดิน ให้มาก นั้งภาวนากลางวันเพียงชั่วโมงเดียว จากนั้นก็เดินจงกรมจนกระทั่งถึงเวลาปิดกวาด พอปิดกวาด เสร็จเรียบร้อยแล้วก็ไปอาบน้ำในคลองในอะไรก็แล้วแต่ เพราะเราไปอยู่ในที่ต่างๆ บางที่ตามชอกหินชอกผา อะไรก็แล้วแต่ ในห้วยในคลองที่ไหนพออาบก็อาบ ที่นี้เดินจงกรมอีกแล้ว จนกระทั่งเย็น หนาวเข้าๆ ก็เข้าที่พัก ออกเดินไม่ได้เพราะหนาวมาก ที่นี้ก็นั้งนานนะ มันจึงเหนื่อย

กลางวันพอฉันจ้งหันเสร็จแล้ว ล้างบาตรล้างอะไร เช็ดบาตรเรียบร้อยแล้วไม่เข้าถลกแหละ เอาไป วางไว้บูบ แล้วเข้าทางจงกรมเลย พัดมันจนโน้น ๑๑ โมงเป็นอย่างน้อย หรือเที่ยงวันออกมาจากทางจงกรม ก็พัก ออกจากพักก็นั้งภาวนา ราวชั่วโมงก็ลงเดินจงกรมอีกแล้ว อย่างนั้นเป็นประจำ ถ้าวันไหนร่างกายมัน บอบช้ำมาก จิตลงได้ยาก วันนั้นแหละได้นั่งพับเพียบ นั่งพับเพียบจ้งหัน มันเหมือนไฟเผาอยู่กัน บางที ได้เอามือคลำดู ก้นพองหรือ คลำดูก็ไม่พอง นี่หมายถึงเริ่มแรกนั่งตลอดรุ่ง พอนั่งหลายคืนไป ก้นก็พอง และแตกเลอะไปหมด กระจุกทุกส่วนเหมือนจะแตก กลางวันก็ตามมันเจ็บปวดรวดร้าวไปหมด ไม่ใช่เฉพาะ เวลาเรานั้งภาวนาจึงปวดกระจุกตามร่างกายส่วนต่างๆ เหมือนมันจะแตกจะหัก เพราะมันบอบช้ำมาตั้งแต่ กลางคืน ฉะนั้น จึงต้องเดินให้มากทีเดียวในเวลากลางวันหรือกลางคืนที่ไม่ได้นั่งตลอดรุ่ง...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๗๖-๒๗๗)

ทุกขเวทนาใหญ่ และอุบายพิจารณา

สำหรับท่านอาจารย์นั้น การนั่งสมาธิภาวนา ๔-๕ ชั่วโมงนั้นเป็นเรื่องธรรมดา แต่เมื่อท่านเริ่มนั่ง ตลอดรุ่งมา ปรากฏว่าเกิดทุกขเวทนาใหญ่ และท่านก็สามารถผ่านพ้นภาวะเช่นนี้มาได้ ท่านได้เล่าเรื่อง เกี่ยวกับทุกขเวทนาตลอดคืน พร้อมทั้งแนะนำอบรมพระเณรและผู้ปฏิบัติธรรมไว้ดังนี้

“...ท่านที่ขอบุขทรมานทางอื่น เช่น การนั่งสมาธิภาวนานานเป็นเวลาหลายชั่วโมง เกิดเวทนา ในบาง โอกาสท่านก็ฝีกของท่านไปตามเหตุการณ์ การนั่งนานรู้สึกจะเป็นความทุกข์ทรมานมากกว่าวิธีอื่นๆ เพราะ เกี่ยวกับทุกขเวทนาที่โหมกันมาในขณะนั้น ถ้าสติปัญญาไม่ทันกับทุกขเวทนาที่โหมกันมาอย่างหนักหน่วงแทบ ไม่มีปลงวางกายวางใจลงได้เวลานั้น ย่อมจะฝืนทนนั่งต่อไปมิได้ บัลลังก์สมาธิที่ขัดไว้ด้วยดีในเวลาปกติ น่าจะแตกจากกันไม่ก็ชั่วโมงอย่างไม่เป็นขบวน เพราะความเจ็บปวดรวดร้าวเป็นไปทุกอวัยวะน้อยใหญ่ หลังมือ หลังเท้า ราวกับถูกไฟเผา ทำให้อันกระดูกกระดูกวายเป็นไปทุกอวัยวะน้อยใหญ่ หลังมือ หลังเท้า ราวกับถูกไฟเผา ทำให้อันกระดูกกระดูกวายเป็นไปทุกอวัยวะน้อยใหญ่ ทุกท่อนที่ต่อกันจะแตกกระเด็นออกมาคนละชิ้นละอัน เพราะความเจ็บปวดระบมไปทั่วร่างกาย

นอกนั้นใจยังแสดงความระส่ำระสายไปด้วย เพราะกลัวตัวจะตายในขณะนั้นจนได้ ทำให้หันไปทั่วร่างกายและจิตใจ กลัวจะทนต่อไปไม่ไหว ทุกขเวทนาที่แสดงขึ้นในเวลานั้น ก่อนจะถึงเวทนาใหญ่ที่สำคัญกว่าเพื่อน มีถึงสามวาระ ล้วนแต่เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่นานๆ กว่าจะสงบลง ลำพังตัวเองโดยไม่มีอาการกำจัด ต้านทานด้วยวิธีต่างๆ อย่างไรก็ดี พอสงบลงไปแล้วก็เริ่มขึ้นมาอีก ทำนองนี้ถึงสามครั้ง แต่แต่ละครั้งเวทนาเหล่านี้ต้องตั้งอยู่และซาบซ่านไปตามสรรพางค์ร่างกายน้อยใหญ่เป็นเวลานานค่อยสงบลง จนถึงวาระที่สี่ ซึ่งเป็นวาระของทุกขเวทนาใหญ่ หรือกองทัพออกทุกขใหญ่เข้ามาถึงบัลลังก์ที่นั่งขัดสมาธิอยู่ นับแต่กองทัพออกทุกขใหญ่เข้าถึงตัวแล้วเท่านั้น ร่างกายทุกส่วนเป็นเหมือนกองเพลิงทั้งกองเอาเลย ข้างนอกกายเหมือนถูกไฟลน ข้างในกายเหมือนถูกทุบตีด้วยค้อนและทิ่มแทงด้วยเหล็กอันแหลมคม ปรากฏวาระบรมไปหมด ทั้งร่างราวกับจะแตกทลายจากกันเป็นผุยผงไปคนละทิศละทางในขณะนั้น เพราะอำนาจความทุกข์ทรมานเผาผลาญอยู่รอบด้าน

ทุกขเวทนาใหญ่นี้ นับแต่ขณะที่ก้าวเข้ามาถึงกายแล้ว ไม่มีเวลาขยับขยายตัวออก พอได้รับความผ่อนคลายทางกายบ้างเลย มีแต่บิณฑขยี้ทุบตีให้แหลกไปทำเดียว ตอนนี้อย่างไรก็ตามกำลังพิจารณากับธรรมแขนงใดอยู่ ก็จำต้องถอยทัพกลับย้อนสติปัญญาและกำลังทุกด้านเข้ามาพิจารณาตัดทานกันอย่างเอาจริง เอาจัง มิฉะนั้นร่างกายจิตใจจะกลายเป็นทะเลไฟไปเสียหมด เพราะทุกขเวทนามล้าสาหัสกำลังเหยียบย่ำทำลายกาย และยังเขย่าใจให้สั่นสะเทือนไปด้วยความกลัวตายว่าจะสู้ไม่ไหว เพราะกายทั้งร่างกลายเป็นไฟทั้งกองในตัวเรา ไม่มีส่วนใดอยู่เย็นใจได้โดยไม่ถูกความกระทบกระเทือนจากทุกขเวทนาประเภทนี้ นับแต่ขณะเริ่มนั่งจนถึงขึ้นเวทนาใหญ่เกิดขึ้น ถ้าผู้ยังไม่เคยประสบมาก่อนก็น่าจะไม่ทราบว่าเป็นเวทนาเล็ก อันไหนเป็นเวทนาใหญ่ กลัวจะเริ่มเหมาไปแต่เวทนาเล็กซึ่งเป็นเพียงลูกหลานของมันเท่านั้นว่าเป็นเวทนาใหญ่ไปเสียหมด ทั้งที่เวทนาใหญ่ยังไม่ตื่นนอนก็เป็นได้ แต่ถ้าผู้เคยประสบมาแล้วก็ทราบได้ทันทีว่าเป็นเวทนาอะไร เพราะเวทนาใหญ่จะเริ่มปรากฏตัวนับแต่ห้าหกชั่วโมงล่วงไปแล้ว ก่อนหน้านั้นมีแต่เวทนาเล็กซึ่งเปรียบกับลูกๆ หลานๆ เท่านั้นมาเยี่ยมหยอกเล่นพอให้รำคาญ

สำหรับผู้ยังไม่เคยนั่งนานและไม่เคยพบมาก่อน น่าจะเริ่มโดนทั้งลูกทั้งหลานทั้งปู้ย่าตายายของทุกขเวทนาแต่ขั้นแรก คือสองสามชั่วโมงแรก และให้เกิดความทุกข์ทรมานระวายนแต่บัดนี้เป็นต้นไป ถ้าสติปัญญาแก้ไขเหตุการณ์ไม่ทัน อาจจะทำนองต่อไปไม่ไหว ทั้งอาจจะรื้อบัลลังก์สมาธิเสียแต่ระยะนั่งได้เพียงสองสามชั่วโมงแรกก็ได้ ทั้งที่เวทนาใหญ่ยังไม่ปรากฏเลย แต่จะเหมาเอาว่าตนได้เผชิญกับเวทนาใหญ่จนทนไม่ไหวเสียแล้ว ความจริงยังไม่ถึงขั้นแตกหักกันเลย เฉพาะผู้เคยนั่งสมาธิภาวนาและเคยมีความสงบจิตมาพอประมาณ ตลอดการนั่งก็ได้ไม่นานพอสมควร ราวสองสามสี่ชั่วโมงเป็นประจำความเพียรในเวลาหนึ่งๆ ย่อมทราบทุกขเวทนาต่างๆ ได้พอประมาณ ทุกขเวทนาเล็กที่เกิดขึ้นสองสามวาระแล้วสงบลงไปเองนั้น ถ้ายังไม่เคยเจอเวทนาใหญ่มาก่อน ก็น่าจะเรียกว่าเป็นเวทนาใหญ่ได้เหมือนกัน แต่พอเจอเวทนาใหญ่จริงๆ แล้ว เวทนาเหล่านั้นเลยกลายเป็นเรื่องเล็กไป เพราะความรุนแรงระหว่างเวทนาทั้งสองนี้ผิดกันอยู่มาก ราวช้างกับแมวนั้นแล

เวทนาใหญ่เมื่อเกิดขึ้นเต็มที่แล้ว อวัยวะส่วนต่างๆ ปรากฏว่าเจ็บปวดรวดร้าวและระบมไปหมด รวากับจะแตกทลายลงในขณะนั้นจริงๆ ความออกร้อนตามหลังมือหลังเท้ารุนแรงมาก เหมือนมีคนมาก่อไฟ หุงต้มแกงอะไรๆ ในที่นั้น กระดูกในอวัยวะส่วนต่างๆ เหมือนมีคนเอาค้อนมาทุบตีให้แตกให้หักไปในขณะนั้น เพราะความเจ็บปวดแสบร้อนสาหัสจนไม่มีที่ปลงวางร่างกายจิตใจลงได้เลย ปรากฏเป็นกองเพลิงไปทั้งร่าง สิ่งที่จะสามารถต้านทานกันได้นั้น มีแต่สติปัญญาศรัทธาความเพียร มีความอดความทนเป็นเครื่องหนุนหลัง ไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้ข้าศึกที่กำลังโหมก้นมาอย่างเต็มที่ราวกับจะบดให้แหลกละเอียดเป็นผุยผงไปในเวลานั้น ไม่ยอมปล่อยให้ชีวิตลมหายใจสืบทอดกันไปได้อีกเลย

ขณะที่กำลังเข้าตาจนนั้น จิตจะหาทางออกด้วยวิธีอื่นใดไม่ได้ทั้งสิ้น นอกจากต้องปักหลักต่อสู้กันด้วยสติปัญญาอย่างถึงเป็นถึงตาย เพื่อความจริงในภายในจิตที่ควรรู้ควรเห็นจากความเพียรเท่านั้น ความอยากให้เวทนาหายและความคิดท้อใจว่าจะทนสู้ไปไม่ไหวเป็นต้น นี่คือสมุทัยเครื่องส่งเสริมทุกข์ให้มีกำลังกล้ายิ่งขึ้น จะปล่อยให้คิดขึ้นมาในขณะนั้นไม่ได้เด็ดขาดถ้าไม่ยอมล้มละลายแบบไม่เป็นท่า มีสติกับปัญญาเท่านั้นที่ต้องผลิตขึ้นมาด้วยอุบายต่างๆ เพื่อให้ทันกับเวทนาในเวลานั้น โดยแยกแยะกาย เวทนา จิต ออกทดสอบเทียบเคียงกันดูจนทราบความจริงของแต่ละสิ่งอย่างชัดเจนด้วยปัญญา

การแยกแยะกายควรถือเอาจุดสำคัญที่ว่าเป็นทุกข์มากกว่าที่อื่นใดออกพิจารณา เช่น กระดูกขาหรือกระดูกเข้าเป็นทุกข์มาก ก็กำหนดจิตตั้งสติพิจารณาปัญญาลงในจุดนั้นว่า กระดูกนี้เป็นทุกข์หรือทุกข์เป็นกระดูกกันแน่ ถ้ากระดูกเป็นทุกข์จริงดังที่เข้าใจ เวลาทุกข์ดับไปแล้วทำไมกระดูกจึงไม่ดับไปด้วยทุกข์เล่า ถ้าเป็นอันเดียวกันดังที่เข้าใจ สิ่งทั้งสองต้องดับไปด้วยกันจึงจะถูกกับหลักความจริง อนึ่ง เวลาคนตายและหมดทุกข์ในร่างกายไปแล้วกระดูกยังมีอยู่ ขณะนำไปเผาไฟ กระดูกแสดงอาการเป็นทุกข์อย่างไรให้ปรากฏหรือไม่ ถ้าไม่แสดงทุกข์คือความเจ็บปวดรวดร้าวให้ปรากฏเลยกระทั่งถูกไฟเผาจนกลายเป็นเถ้าเป็นถ่านไปเช่นนั้น การไปเหมาเอาด้วยความสำคัญว่ากระดูกเป็นทุกข์ทั้งที่กระดูกมิได้เป็นทุกข์ดังเข้าใจนั้น จะไม่อับอายกระดูกและอวัยวะส่วนต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน ซึ่งมีได้เป็นตัวทุกข์ตามคำกล่าวหาบ้างหรือ และถ้าทุกข์เป็นกระดูกจริงๆ กระดูกมีมาแต่วันเกิดจนถึงบัดนี้ แต่ทุกข์ทำไมจึงมีขึ้นเฉพาะกาล เช่นเริ่มมีขึ้นในขณะนั่งสมาธิเท่านั้น ทำไมจึงไม่มีทุกข์ติดทุกข์ต่อกันมาเช่นเดียวกับกระดูกที่มีต่อเนื่องกันมาแต่เริ่มแรกเกิดเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้จะถือว่ากระดูกเป็นทุกข์หรือทุกข์เป็นกระดูก ก็ต้องเป็นความเห็นผิด เป็นความถือผิดจากความจริง ซึ่งเป็นที่น่าอับอาย ความจริงอย่างยิ่งที่มีได้เป็นไปตามความสำคัญมั่นหมายใดๆ เลย

ขณะที่กำลังคลี่คลายแยกแยะกระดูกกับเวทนาเพื่อทราบความจริงนั้น จิตและสติปัญญาต้องจดจ่อและทำหน้าที่ด้วยความสนใจกับงานนั้นจริงๆ จะส่งจิตไปอื่นไม่ได้ ต้องหมั่นตัวอยู่กับกิจที่กำลังพิจารณา และพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังจนเป็นที่เข้าใจประจักษ์ จะพิจารณาก็เที่ยวไม่สำคัญ แต่พิจารณาจนเข้าใจอันเป็นจุดมุ่งหมายของงานนี้ เมื่อเข้าใจชัดเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว จิตย่อมซึมซาบไปในอวัยวะอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันไปเอง

อันดับต่อไป ในเวลาเดียวกันก็แยกเวหนากับจิตออกทดสอบเทียบเคียงกันดูด้วยสติปัญญาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่นเดียวกับการแยกกายกับเวทนาออกพิจารณาโดยตั้งปัญหาถามตัวเองว่า จิตเป็นเวทนาหรือเวทนาเป็นจิตอย่างไรกันแน่ ถ้าจิตเป็นเวทนาจริงดังความสำคัญ เวลาทุกขเวทนาดับไป ทำไมจิตจึงมิได้ดับไปด้วยเล่า และถ้าเวทนาเป็นจิต เมื่อจิตมีอยู่ตราบใด ทุกขเวทนานี้ต้องมีอยู่ตราบนั้น จะดับไปไม่ได้ แต่แล้วทุกขเวทนาทำไมจึงมีเกิดๆ ดับๆ ทั้งที่จิตทรงความรู้ความเป็นจิตอยู่ตลอดเวลา อกาลิโก มิได้ดับไปด้วยเวทนา เมื่อเป็นเช่นนี้จะถือว่าจิตกับเวทนาเป็นอันเดียวกันนั้น ไม่พินความจริงและไม่อับอายความจริงบ้างหรือ ที่คิดกลืนความจริงให้กลายเป็นของปลอมไปตามความรู้ความเห็นแบบป่าๆ เกื่อนๆ เช่นนั้น การแยกแยะ ไม่ว่าจะแยกแยะกายกับเวทนา หรือแยกแยะจิตกับเวทนา สติกับปัญญาต้องหมั่นตั้งอยู่ในวงงานที่ทำ จะส่งออกไปอื่นไม่ได้ เวลานั้นทุกขเวทนาแสดงตัวมากเพียงไร สติปัญญาจึงพิจารณาไม่หยุดหย่อน เพื่อรู้ความจริงในสิ่งที่ประสงค้อยากรู้อยากเห็นอยากเข้าใจ เวทนาจะกำเร็บหรือลดตัวลงหรือว่าจะดับไปก็ให้รู้ประจักษ์ในวงการพิจารณาเป็นสำคัญ

ข้อสำคัญอย่าตั้งความหวังให้ทุกขดับไปโดยที่พิจารณายังไม่เข้าใจความจริงของกาย ของเวทนา และของจิต ว่าต่างอันต่างเป็นความจริงของตนอย่างไรกันแน่ พิจารณาจนเข้าใจทั้งกายทั้งเวทนาทั้งจิต เมื่อเข้าใจด้วยสติปัญญาจริงๆ แล้ว กายก็สักแต่ว่ากาย ไม่ได้นิยามว่าตนเป็นทุกขเป็นเวทนา เวทนาจึงสักแต่ว่าเวทนาอยู่เท่านั้น ไม่นิยามว่าตนเป็นกายเป็นจิต แม้จิตก็สักแต่ว่าเป็นจิตอยู่เท่านั้น ไม่นิยามว่าตนเป็นกายเป็นเวทนา ดังที่เคยสำคัญแบบสุมๆ เตาะๆ มาแต่เวลาที่ยังมิได้พิจารณาให้เข้าใจ พอสติปัญญาพิจารณาครอบคอบแล้ว ทุกขเวทนาทั้งหลายก็ดับลงในขณะนั้น ไม่กำเร็บต่อไป จิตก็รวมลงอย่างสนิทชนิดไม่รู้ตัวกันเลย

อีกประการหนึ่ง แม้จิตจะไม่รวมลงถึงขั้นดับสนิท แต่ก็มีได้รับความกระทบกระเทือนจากเวทนา คือ กายก็จริง เวทนาจึงจริง จิตก็จริง ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างอยู่ตามความจริงของตน ขณะที่ต่างอันต่างจริงนั้น จะได้เห็นความอัศจรรย์ของจิตและเห็นความอาจหาญของจิตว่าสามารถแยกตนออกจากเวทนาทั้งหลายได้อย่างอัศจรรย์เกินคาด นอกจากนั้นยังเกิดความอาจหาญต่อความเป็นความตายที่ขวางหน้าอยู่อย่างไม่สะทกสะท้านใดๆ อีกด้วย เนื่องจากได้เห็นหน้าตาเวทนาที่เคยหลอกลวงให้กลัวเป็นกลัวตายอย่างประจักษ์ใจแล้วในขณะนั้น คราวต่อไป แม้เวทนาจะแสดงความกล้าสาหัสมากขนาดใด ใจก็สามารถพิจารณาได้ทำนองที่เคยพิจารณาและเข้าใจมาแล้ว การรู้เห็นอย่างนี้แลคือการรู้เห็นสังขารด้วยสติปัญญาแท้ แม้จะมีไข้รู้เห็นขั้นเด็ดขาดพาดกิเลสให้จมไปโดยสิ้นเชิงก็ตาม แต่กิเลสจะจมมิดหัวไม่มีพื้นได้ ก็ต้องอาศัยวิธีนี้เป็นเครื่องดำเนินในวาระต่อไป

ท่านผู้ใดกล้าหาญต่อสู้กับทุกขเวทนาด้วยการพิจารณาตามวิธีนี้ ไม่ยอมถอยทัพพบบัลลังก์แบบสิ้นท่า ท่านผู้นั้นต้องกำชัยชนะจากวิธีนี้โดยไม่มีทางสงสัย ทั้งยังจะเห็นรอยพระบาทที่พระศาสดากับพระสาวกเสด็จไปอย่างสดๆ ร้อนๆ โดยลำดับ และอาจลืมนึกว่าพระองค์ปรินิพพานไปได้ ๒,๕๐๐ ปีเศษแล้วซึ่งแสน

นานก็ได้ เพราะความจริงกับศาสดาเป็นอันเดียวกัน ศาสดาแท้มิใช่กาลสถานที่บุคคล พอจะเปลี่ยนแปลง
ห่างเหินว่าไกลกันลิบลับกับเราตั้ง ๒,๕๐๐ ปีเศษ แต่ควรทราบว่ ความจริงอยู่ที่ใด ศาสดาก็อยู่ที่นั่น เพราะ
ธรรมเกิดจากความจริงที่พิจารณารู้เห็นอย่างเต็มภูมิ ไม่นอกเหนือไปจากนี้

ดังนั้น ท่านที่สามารถพิจารณาทุกขเวทนาจนถึงความจริงของกาย ของเวทนา ของจิต ย่อมเห็นธรรม
อย่างประจักษ์โดยลำดับ ซึ่งไม่นิยมกาลสถานที่เป็นเครื่องพิสูจน์ตัดสินเลย ดังธรรมแสดงไว้ว่า ดูก่อนอาานนท์
ถ้าการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมยังมีอยู่ พระอรหันต์ย่อมไม่สูญจากโลกดังนี้ ซึ่งเป็นพระโอวาทที่ตรัส
เพ็งสิ้นพระกระแสเสียงไปเมื่อครุ่นนี้เท่านั้น เพราะธรรมของจริงย่อมไม่ขึ้นกับเวลาเวลาที่อะไรเลย แต่จริงอยู่
อย่างสม่ำเสมอ ไม่มีอะไรจะยิ่งใหญ่กว่าความจริงในโลกทั้งสาม

การอธิบายวิธีพิจารณาทุกขเวทนานี้เป็นเพียงโดยย่อ พอเป็นคติแก่ท่านผู้มีนิสัยในทางเป็นนักต่อสู้
เพื่อกู้ภพชาติ ประหยัดความเกิดตาย ไม่ปล่อยให้เรื้อราตสาดกระจายไปตามภูมิกำเนิดต่างๆ ไม่มีที่สิ้นสุด
เพื่อทรงวิมุตติหลุดพ้นไม่กังวลกับกองทุกข์น้อยใหญ่ทั้งหลายอีกต่อไปเป็นเวลานาน ซึ่งแสนนารำคาญและ
กังวลใจนักหนา ได้นำไปพิจารณาเพื่อหาทางออกโดยอาศัยกองทุกข์ในชั้นนี้เป็นหินลับสตีปัญญาให้คมกล้า
ตามแต่อุปบายจะพลิกแพลงแก้ไขตนด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งมีมากมายเหลือที่จะนำกล่าวได้ละเอียดทั่วถึง เพราะ
การพิจารณาธรรมทั้งหลายเป็นเทคนิคของแต่ละรายจะผลิิตมาใช้เพื่อเปลื้องตน...”

(ปฏิปทาของพระอัฐมกรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะ หน้า ๑๖๑-๑๖๖)

ปัญญาต้องเป็นปัจจุบัน ไม่ใช่สัญญาอดีต

ท่านอาจารย์ได้เมตตาแนะนำเพิ่มเติมซึ่งสำคัญมากเกี่ยวกับการพิจารณาทุกขเวทนาว่า การใช้ปัญญา
พิจารณาทุกขเวทนา จะต้องผลิิตอุปบายขึ้นมาใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ขณะเกิดทุกขเวทนาแต่ละครั้ง กล่าวคือ
ต้องเป็นอุปบายของสติปัญญาที่เป็นวงปัจจุบันจึงจะแก้กิเลสที่เป็นวงปัจจุบันได้ ไม่ใช่ไปเอาของเก่ามาใช้ เพราะ
มันเป็นสัญญาอดีตไปแล้ว

“...ตอนที่เห็นความอัศจรรย์ก็เห็นตอนนั่งภาวนาตลอดรุ่ง ตั้งแต่เริ่มคืนแรกเลย พิจารณาทุกขเวทนา
แหม มันทุกข์แสนสาหัสนะ ทีแรกก็ไม่นึกว่าจะนั่งสมาธิภาวนาตลอดรุ่ง นั่งไปๆ ทุกขเวทนาเกิดขึ้นๆ
พิจารณายังไงก็ไม่ได้เรื่อง เอ๊ะ มันยังงัยกันนี้ เอ้า วันนี้ตายก็ตาย เลยตั้งสัจอธิษฐานในขณะนั้น เริ่มนั่งตั้งแต่
บัดนี้ไปจนถึงสว่างถึงจะลุก เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ฟาดกันเลยทีเดียว จนกระทั่งจิตซึ่งไม่เคยพิจารณา
ปัญญายังไม่เคยออกแบบนั้นนะ แต่พอเวลานั้นจนตรอกจนมุมจริงๆ โอ้ย ปัญญามันไหวตัวทันเหตุการณ์ทุกแง่
ทุกมุม จนกระทั่งรู้เท่าทุกขเวทนา รู้เท่ากาย รู้เรื่องจิต ต่างอันต่างจริง มันปรากฏกันลงอย่างหายเจ็บเลย
ทั้งๆ ที่เราไม่เคยเป็นอย่างนั้นมาก่อนเลย กายหายในความรู้สึก ทุกขเวทนาดับหมด เหลือแต่ความรู้ที่สัึกแต่ว่ารู้

ไม่ใช่รู้เด่นๆ ชนิดคาดๆ หมายๆ ได้ นะ คือสักแต่รู้ว่ารู้เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนที่สุด อัศจรรย์ที่สุด ในขณะนั้น พอถอนขึ้นมาก็พิจารณาอีก แต่การพิจารณา เราจะเอาอุบายต่างๆ ที่เคยพิจารณามาแล้วมาใช้ ในขณะนั้นไม่ได้ผล มันเป็นสัญญาอดีตไปเสีย ต้องผลิตขึ้นมาใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ในขณะนั้น จิตก็ลง ได้อีก คิณนั้นลงได้ถึง ๓ ครั้งก็สว่าง โอ้ย อัศจรรย์เจ้าของละซิ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๓)

“...แต่เราจะไปเอาอุบายอันเก่ามาพิจารณาไม่ได้ นะ อันนี้สำคัญมาก เป็นอุบายสติปัญญาอะไรที่เราเคย พิจารณาพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงยังให้เกิดสติปัญญาหรือให้ได้ถอดได้ถอนกัน จนกระทั่งได้รู้สิ่งเหล่านี้ว่า เป็นของจริงแต่ละอย่างๆ นั้น เราจะยึดเอาอุบายเหล่านั้นมาเป็นเครื่องสอนให้เป็นอย่างนั้นไม่ได้ นะ แล้วแต่ อุบายของสติปัญญา เกิดจากอุบายของสติปัญญาที่เป็นขึ้นสดๆ ร้อนๆ จะไปพาดไปฟังไปซำกั้นก็ตาม ถ้าเป็น วงปัจจุบันๆ ก็ใช้ได้ เป็นอุบายใหม่ทั้งนั้น หาใหม่ๆ หมดยุคปัจจุบันๆ

ไม่ใช่เอาของเก่ามาใช้ มันเป็นสัญญาไปแล้ว นั่น ไม่ทันๆ กลอุบายของกิเลส ต้องเป็นอุบายของ สติปัญญาที่ผลิตที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ ถึงจะซ้ำของเก่าก็ตาม ให้เป็นวงปัจจุบัน เป็นของใหม่ ก็แก้กิเลสซึ่งเป็น วงปัจจุบันได้เหมือนกัน นี่สำคัญมาก เราจะไปหาคาดหาหมายว่าวันนั้นเอานี้มาใช้ได้ วันนี้ทำไม่ไม่เห็นได้ มันจะได้อะไรในเมื่อเป็นสัญญาอดีตไปแล้ว ต้องเอาวงปัจจุบันเข้าไปใช้ มันจะเกิดยังงี้ก็ตาม ถึงจะไปซ้ำ ของเก่าก็ตาม ถ้าเป็นวงปัจจุบันขึ้นสดๆ ร้อนๆ ของตัวเองแล้ว ใช้ได้ๆ แก้ได้เรื่อยๆ เลย

นี่จึงกล่าวพูดว่าเราไม่เคยพลาด นั่งครวไนยก็ครวไนยนั้นแหละ ได้เห็นความอัศจรรย์ทุกครั้งเลย เทียว ถึงได้กล่าวถึงเรื่องว่าจะอะไรจะตาย มันไม่มีอะไรตายนี้ พิจารณาหมดแล้ว นั่นถึงขั้นนั้น ธาตุ ๔ ดินน้ำลมไฟ เวลาพิจารณาลงไป มันสลายลงไปแล้วก็จริงของมันๆ ไม่เห็นมีอะไรตาย จิตนี้หรือตาย จิตดวงที่ว่าจะตาย กลับเด่น เอาอะไรมาตาย มันเด่นๆ ยิ่งเด่นละเวลานั้นนะ...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๖๖)

ความรู้สึกอัจฉริยะ

“...จิตเมื่อเข้าถึงขั้นนี้แล้วมันแยกได้สองอย่าง อย่างหนึ่งเวลาจิตรอบแล้วเวทนามีเป็นเวทนา ต่างอัน ต่างจริง กายก็สักแต่ว่ากาย เวทนาสักแต่ว่าเวทนา จิตก็เป็นความจริงของจิต ต่างอันต่างจริงไม่กระทบกัน นี่อันหนึ่ง อันหนึ่งพอจิตรอบของมันแล้ว เวทนามีที่ดับรูปลงไม่มีเหลือเลย กายก็หายพร้อมกันเลยในความรู้สึก มันเห็นเป็นสองอย่างสำหรับเรา แต่จะเป็นอย่างไรก็ตาม เราไม่ได้ปรุงได้แต่ง มันเป็นผลอย่างนั้นของมันเอง เป็นความรู้สึกอัศจรรย์บอกไม่ถูกและเป็นสักขีพยานซิ เพราะมันเป็นความจริงด้วยกันนี้ มันดับหมด ก็เป็นความจริงอันหนึ่ง มันยังคงอยู่ แต่ต่างอันต่างจริงก็เป็นความจริงอันหนึ่ง

ปัญญาพัดกันลงแหลกไปได้ นี่นะมันอัศจรรย์ มันล้างกันได้ เวทนาเจ็บเลย หายจนกระทั่งร่างกายไม่มีเหลือเลยในความรู้สึก เหลือแต่ความอัศจรรย์ของจิตดวงนั้นที่สักแต่ว่าปรากฏ แม้จิตนั้นจะมีวิชามันหากเป็นของอัศจรรย์ของมัน เพราะมันปรากฏอะไรออกมาหมดเหลือแต่ความรู้

ความรู้นั้นก็ป็นความรู้วิชานั้นแหละ แต่ตอนนั้นมันไม่รู้วิชาหรือไม่วิชาแหละ หากแต่เห็นความอัศจรรย์ อ้อ ธรรมชาตินี้เมื่ออะไรก็สิ้นไปหมดๆ ในความรู้สึกแล้ว เหลือแต่สักแต่ว่ารู้อันเดียวเท่านั้นธรรมที่สักแต่ว่ารู้อันนี้ ทำไมจึงอัศจรรย์นักหนานะ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๔๓๕-๔๓๖)

“...บทเวลามันได้ช่วยชนะและรวมสงบลง มันผ่านขั้นนี้ได้หมดด้วยอำนาจของปัญญาพาดพันกันลงไปๆ จนไม่มีอะไรเกาะเกี่ยวกันแล้วหายเจ็บไปเลย นี่ซิมันอัศจรรย์และมันหมดจริงๆ ปรากฏว่าไม่มีอะไรเหลือเลย มีแต่ผู้รู้อันเดียว และคำว่าผู้รู้อันนี้จะว่ารู้อันนี้ๆ อย่างนี้ก็ไม่ได้นะ เราเอาออกมาพูดได้อย่างเต็มปากก็คือสักแต่ว่ารู้ และอัศจรรย์เกินคาด ทั้งๆ ที่เวลานั้นอวิชายังครอบหุ้มมันอยู่นะ

แต่เราไม่เคยสนใจพิจารณาอวิชาตอนนั้น เทียบกันได้ว่ากินข้าวทั้งกาก เคี้ยวอาหารทั้งกระดูกทั้งก้าง ก็ยังอร่อยนะ นีมันเป็นขั้นๆ เมื่อต่อจากขั้นนี้แล้วก็พูดไม่ได้พูดไม่ถูก ขั้นนั้นก็ว่าอัศจรรย์เกินคาดแล้ว ขั้นกินข้าวทั้งกาก คืออวิชามันอยู่ในนั้น เคี้ยวมันทั้งอวิชา ความจริงมันเคี้ยวตายอะไร ไม่เห็นได้พิจารณาอวิชาสักนิดหนึ่ง จะว่าเคี้ยวมันยังไฉน ไม่ได้เคี้ยว มีแต่อวิชาปล่อยมือให้หลงสำคัญว่าเป็นของอัศจรรย์ๆ พูดพลิกไปหลายด้าน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๗๔)

ท่านพระอาจารย์มั่นให้กำลังใจอีกครั้ง

“...รุ่งเช้ามาพอได้โอกาสก็ขึ้นไปกราบเรียนท่านอาจารย์มั่น ซึ่งตามปกติมีความกลัวท่านมาก แต่วันนั้นไม่ได้กลัวเลย อยากจะกราบเรียนเรื่องความจริงให้ท่านทราบ ให้ท่านเห็นผลแห่งความจริงของเรา ว่าปฏิบัติมาอย่างไรจึงได้ปรากฏเช่นนี้ พูดขึ้นอย่างอาจหาญเลย ทั้งๆ ที่เราไม่เคยพูดกับท่านอย่างนั้น พูดชิงข้างตั้งตั้งใส่เปรี้ยวๆ เวลาเราพูดท่านนั่งฟังนะ ทางนี้ก็บึ้งๆ เลยนะ โอ้อ โอ้อบ้าตัวนี้มันไม่ใช่เล่น ท่านคงจะคิดยังงั้น บทเวลามันบ้ำขึ้น มันเอาจริงเอาจัง ท่านคงจะว่ายังงั้น

พอเราพูดจบ ท่านก็พูดผางออกมาเลย มันต้องอย่างนั้นซิ ท่านขึ้นเลยที่นี้ ท่านใส่บึ้งๆ เราก็หมอบฟัง เอ้า มันไม่ตายถึง ๕ หนในอัตภาพเดี๋ยวนี้ท่านว่า มันตายเพียงหนเดียวเท่านั้น เอ้า พาดกันลงไปที่นี่ เอ้า ได้หลักใจแล้วที่นี้ ได้การแล้วๆ ท่านว่า เอาพัดกันลงไปนะ พอท่านยอบ้างยุบ้าง หมาเราตัวโง่นี้ก็ทั้งจะกัด

ทั้งจะทำ พอวันคืนหนึ่งสองคืนก็นั่งตลอดรุ่งอีก วัน ๒-๓ คืนเอาอีก จนกระทั่งจิตอัศจรรย์ เรื่องความตายนี้หายหมดเวลามันรู้จริงๆ แล้ว แยกธาตุแยกชั้นธาตุความเป็นความตาย ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายตัวลงไปแล้วก็ดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟตามเดิม อากาศธาตุก็เป็นอากาศธาตุตามเดิม ใจที่กลัวตายก็ยิ่งเด่น มันเอาอะไรมาตาย รู้เด่นขนาดนี้มันตายได้ยังไง ใจก็ไม่ตาย แล้วมันกลัวอะไร มันโกหกกัน โลกก็เลสมัน โลกก็โกหกกันต่างหาก (คำว่าโกหกกันนั้น หมายถึงกิเลสโกหกสัตว์โลกให้กลัวตายทั้งที่ความจริงไม่มีอะไรตาย)

พิจารณาวันหนึ่งได้อุบายแบบหนึ่งขึ้นมา พิจารณาอีกวันหนึ่งได้อุบายแบบหนึ่งขึ้นมา แต่มันมีอุบายแบบเผ็ดๆ ร้อนๆ แบบอัศจรรย์ทั้งนั้น จิตก็ยิ่งอัศจรรย์และกล้าหาญจนถึงขนาดที่ว่า เวลาจะตายจริงๆ มันจะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราวะ ทุกขเวทนาทุกแง่ทุกมุมที่แสดงในวันนี้เป็นเวทนาที่สมบูรณ์แล้ว จากนี้ก็ตายเท่านั้น ทุกขเวทนาเหล่านี้เราเห็นหน้ามันหมด เข้าใจมันหมด แก้ไขมันได้หมด แล้วเวลาจะตายมันจะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราให้หลงอีกวะ หลงไปไม่ได้ เวทนาต้องเวทนาหน้านี้เอง พูดถึงเรื่องความตายก็ไม่มีอะไรตาย กลัวอะไรกัน นอกจากกิเลสมันโกหกเราให้หลงไปตามกลอุบายอันจอมปลอมของมันเท่านั้น แต่บัดนี้ไปเราไม่หลงกลของมันอีกแล้ว

นั่นละ จิตเวลามันรู้ และมันรู้ชัดตั้งแต่คืนแรกนะ ที่ว่าจิตเจริญแล้วเสื่อมๆ ก่อนมาภาวนาจนนั่งตลอดรุ่งคืนแรกมันก็ไม่เสื่อม ตั้งแต่เดือนเมษายนมาก็ไม่เสื่อม แต่มันก็ยังไม่ชัด พอมาถึงคืนวันนั้นแล้วมันชัดเจน เอ้อ มันต้องอย่างนี้ไม่เสื่อม เหมือนกับว่ามันปีนขึ้นไปตกลงๆ พอปีนขึ้นไปเกาะติดบีบ ๑๐๐% ไม่เสื่อม มันรู้แล้ว จึงได้เร่งเต็มที่เต็มฐาน ในพรรษานั้นนั่งภาวนาตลอดรุ่งถึง ๙ คืน ๑๐ คืนกว่าๆ แต่ไม่ติดกัน โดยวัน ๒ คืนบ้าง ๓ คืนบ้าง บางทีก็วัน ๖-๗ คืนก็มี จนเป็นที่แน่ใจในเรื่องของทุกขเวทนาหนักเบาเล็กน้อย เข้าใจวิธีปฏิบัติต่อกัน หลบหลีกปลีกตัวแก้ไขกันได้ทันช่วงที่ไม่มีสะทกสะท้าน แม้จะตายก็ไม่กลัว เพราะได้พิจารณาด้วยอุบายแยกคายเต็มที่แล้ว สติปัญญาทันความตายทุกอย่าง...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๓-๖๔)

ถูกเตือน

“...พอรานวันเช้า ท่านก็เตือนแย็บออกมา กิเลสมันไม่ได้อยู่กับร่างกาย กิเลสอยู่กับใจ ท่านเตือนท่านยกเอาเรื่องม้ามาเตือนเรา ม้าที่เวลามันกำลังคึกคะนอง มันไม่ยอมฟังเสียงเจ้าของเลย ต้องทรมานมันอย่างเต็มที่ ไม่ควรให้กินหญ้าก็ไม่ให้มันกินเลย ทรมานมันอย่างหนัก เอาจนมันกระดิกไม่ได้ ทีนี้พอมันยอมลดพยศลงก็ผ่อนการทรมาน เมื่อมันผ่อนความพยศลงมาก การฝึกทรมานก็ผ่อนกันลงไป ท่านพูดเพียงเท่านั้นนะ เราก็เข้าใจทันที ถ้าท่านจะพูดมากกว่านั้น เพราะท่านรู้นิสัยของเรา กลัวเราจะอ่อนเปียกไปเสีย ท่านเลยเตือนแย็บเพียงเท่านั้นเราก็เข้าใจ

กิเลสมันไม่ได้อยู่กับธาตุดูอยู่กับกายนะ มันอยู่กับจิต ท่านว่า ท่านพูดเบื่องตันขึ้นอย่างนี้แหละ จากนั้นท่านก็พูดเรื่องม้าไปเลย ความหมายก็ว่าความเพียรเรามันผาดโผน ท่านก็รู้ ไม่กี่วันก็กราบเรียนท่านเรื่อยนี้ เว้นสองวันบ้างสามวันบ้าง และในพรรษานั้นผมไม่นอนกลางวันนะ กลางวันผมไม่เคยจำวัดเลย นอกจากคืนไหนผมนั่งตลอดรุ่ง ผมก็พักผ่อนกลางวัน ถ้าธรรมดาแล้วเป็นไม่นอนให้เลย ปีนั้นหรือพรรษานั้น ความเพียรหักโหมที่สุดในชีวิตของเราที่เป็นนักบวช ก็เป็นพรรษาที่สิบนั้น หักโหมมากที่สุดทีเดียว เกี่ยวกับร่างกายหักโหมมาก จิตหักโหมมากพอๆ กัน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๗๕-๒๗๖)

ติดสมาธิ

“...พรรษาที่ ๑๐ เป็นความเพียรที่หักโหมที่สุดเลย ในชีวิตนี้ไม่มีความเพียรใดเกี่ยวกับเรื่องร่างกายที่จะหักโหมยิ่งกว่าพรรษาที่ ๑๐ ใจก็หักโหม ร่างกายก็หักโหมเต็มที่ หลังจากนั้นมาแล้วก็เจริญขึ้นเรื่อยๆ จนจิตนี้ราวกับเป็นหินไปเลย คือความแน่นหนามั่นคงของสมาธิมันชำนาญพอ จนเป็นเหมือนกับหินทิ้งแก่งไม่หวั่นไหวอะไรง่ายๆ เลย ติดสมาธินี้อยู่ถึง ๕ ปีเต็มๆ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๕)

มารพจญ-ธรรมช่วย

“...การอยู่คนเดียวมันสนุกประกอบความเพียร ไม่พูดคุยกับใครเลย มีคนเดียว ไม่มองเห็นใคร เห็นแต่เราคนเดียว ไม่กินข้าวก็วันก็ไม่เห็นใครทั้งนั้น เราสนุกทำความเพียรตลอดเวลาเว้นแต่เวลาหลับเท่านั้น ไม่มีอะไรมายุ่งเกี่ยวในวงความเพียร บางทีกิเลสมันกล่อมเราเหมือนกันนะ ไ้ มาอยู่อย่างนี้เหมือนคนลื่นท่า ไม่มีคุณค่ามีราคาอะไรเลย โลกสงสารเขาก็อยู่ได้สะดวกสบายสนุกสนาน ไม่ต้องมารับความทุกข์ทรมานเหมือนเราซึ่งเปรียบเหมือนคนลื่นท่านี้ ทำไมจึงต้องมาทรมานอยู่ในป่าในรกกับสัตว์กับเสืออย่างนี้ ไม่มีคุณค่าราคาอะไร

นี่มันจะทำให้ท้อถอยน้อยใจและอ่อนความเพียร มันมิได้ กิเลสมันกระชิบขึ้นมา เหมือนอย่างพระวัชชีบุตร พระวัชชีบุตรเป็นลูกชายคนเดียว เป็นลูกเศรษฐี ชื่อวัชชีบุตร สกุลวัชชีด้วยนะ เพื่อนของท่านมีแต่พวกกษัตริย์ พวกวงศ์กษัตริย์ลิจจวี ที่นี้ท่านไปอยู่ป่าช้าและมีทางไปมาข้างๆ ป่าช้านั้น เขาไปเล่นนักกษัตริย์แต่ก่อนเรียกว่านักกษัตริย์ ก็พวกมทรสพนี้แหละจะเป็นอะไร เขาร้องรำทำเพลงไปนั้น ท่านจำเสียงเขาได้ละซิ นี่มันทำให้จิตประหวัดกลับเข้ามาหาเจ้าของ ไ้ พวกเหล่านี้เขามีความสุขความสบายกัน เขาไปเที่ยวรื่นเริง

บันเทิงกัน ส่วนเราได้อยู่ในป่าช้ามีตาย เหมือนกับเราก็เป็นคนตายคนหนึ่งทั้งที่มีลมหายใจอยู่ เรายังเป็นคนหมดคุณค่ายังงถึงต้องมาอยู่ป่าช้ากับคนตายอย่างนี้ ทำให้น้อยใจนะ ตอนนั้นปรากฏว่าเกิดความท้อถอยน้อยใจ

เทวดาตนหนึ่งที่เคยเป็นเพื่อนกันมาแต่ชาติปางก่อน เคยบำเพ็ญความดีมาด้วยกันและเคยเป็นสหายกันมาแต่ก่อน มาสถิตอยู่บนอากาศร้องบอกลงมาเลยว่า เวลานี้เป็นเวลาที่มีคุณค่ามากสำหรับท่าน องค์ท่านเองก็เป็นผู้มีคุณค่ามาก ประกอบการงานที่ชอบธรรม และเป็นการทำงานที่มีคุณค่ามาก ไม่มีใครสามารถประกอบการงานที่มีคุณค่ามากเหมือนอย่างท่านได้ ทำไมท่านจึงมาตำหนิตีเดียในคุณค่าของตนอย่างนี้ไม่สมควรอย่างยิ่ง ขอท่านจงอยู่บำเพ็ญในที่เช่นนี้ด้วยความภาคภูมิใจเถิด ท่านได้สติปัฏ จิตย่อนเข้าสู่ความเพียรได้บรรลุธรรมในคืนวันนั้นนะ พระวัชชีบุตร นั้น มันมีเรื่องกิเลสคอยแทรกอยู่ตลอดในวงความเพียรดังกล่าวมานั้นแล

อันนี้เราบางทีก็มี อย่างวันหนึ่งผมยังไม่ลืม ผมไม่ได้ดูนาฬิกา เราก็นั่งภาวนาตลอดรุ่งเสียด้วยในคืนวันนั้น จะไปดูนาฬิกาอะไร มันตึกจริงๆ นะวันนั้น จิตมันยังลงไม่ได้ ทางภาคอีสานเขาเรียกลำ เขาลำยาวข้ามทุ่งนาไปจากบ้านนามน เขามาเที่ยวสาวทางบ้านนามน เขาอยู่บ้านโพหนอง ด้านตะวันออกวัดบ้านนามน นั้นนะ เขาลำยาวไปตามทุ่งนา ฟังอาการเขาร้องเพลง เขาลำยาวเพลงภาคนี้ จิตมันยังวิตกขึ้นมาได้ในขณะนั้น โอ้ เขายังมีความสนุกสนานรื่นเริง เดินขับลำทำเพลงตัดทุ่งนาไปอย่างเพลิดเพลิน ไม่มีความทุกข์กายทรมานใจเหมือนเรา โอ้เรานี้กำลังตกนรกทั้งเป็นอยู่เวลานี้ ใครไม่เคยเห็นนรกและคนตกนรก ก็จงมาดูเราซึ่งกำลังตกนรกทั้งเป็นอยู่เวลานี้

นี่มันคิดปรุงขึ้นมาในขณะที่ได้ยินเสียงลำ (เพลงอีสาน) เขา ธรรมะก็ปรากฏขึ้นในขณะนั้นว่า เราเคยตกนรกทั้งเป็นกับกิเลส ตกนรกทั้งตายกับกิเลสมากก็กับที่ก็กลับแล้ว นี่จะตะเกียกตะกายตนให้พ้นจากนรกของกิเลส ทำไมจึงเห็นว่าเป็นความทุกข์ความลำบาก เธอประกอบความเพียรหาอะไร หานรกอเวจีที่ไหนเวลานี้ นั้น มันปั๊บขึ้นเลย มันแก้กันทันที จากนั้นไม่นานจิตก็ลงได้ นี่แหละที่เรียกว่ามาร มันมีได้เป็นได้...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๗๗-๒๗๘)

- ๕ -

ฝึกจิตบังคับใจ

การต่อสู้กับกิเลสให้ได้ผลนั้นต้องฝึกทรمانตนเองอย่างหนัก แต่ผู้ปฏิบัติใหม่มักจะทนไม่ได้ จึงต้องพยายามฝึกจิตบังคับใจไม่ให้หลงไปตามอำนาจของกิเลส ท่านอาจารย์ได้เทศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“...แต่ก่อนมีแต่ความขี้เกียจขี้คร้านและความรำคาญ พอจะนั่งภาวนาเหมือนกับ ขอรักษามากๆ นะ พุดตามหลักความจริง จูงหมาใส่ฝนนั่นแหละ มันร้องเอ็งๆ ก็มันไม่อยากตากฝนนี้นะ อันนี้เราจะภาวนา มันก็เหมือนกับจูงหมาใส่ฝนนั่นแล ใจไม่อยากถูกบังคับ ไม่อยากทุกข์เพราะภาวนา แต่ทุกข์เพราะอย่างอื่น ไม่สนใจคิด เบื่องตันมันเป็นอย่างนั้น...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๑๘๓)

“...ครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ปรากฏชื่อสื่อนาม เราได้กราบไหว้บูชากันอย่างสมัยปัจจุบันนี้ ล้วนแต่เป็นผู้ฝึกทรมานตนมาแล้ว ท่านฝึกฝนอบรม ฝึกทรมานตนเองเต็มเม็ดเต็มหน่วยทั้งหมดที่ผล ทดสอบจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่า เจ้าของเองผู้ฝึกฝนทรมานเจ้าของก็ไม่มีอะไรเสียหายเพราะการฝึกนั้น นอกจากเป็นประโยชน์โดยถ่ายเดียว จากเหตุและผลของการฝึกฝนอบรมตัวเองที่เห็นว่าถูกต้องแล้ว จึงได้นำอุบายเหล่านั้น มาแนะนำสั่งสอนประชาชน ควรดูต้องดู ควรดำต้องดำ ควรดีต้องดี เพราะท่านแนะนำสั่งสอนท่านฝึกทรมานท่าน ท่านทำอย่างนั้นมาแล้ว ยิ่งเวลาท่านฝึกทรมานท่านด้วยวิธีต่างๆ ยิ่งหนักมากยิ่งขึ้นกว่าการมาสอนประชาชนเป็นไหนๆ สอนประชาชนนี้เพียงปากเท่านั้นแหละ ลมปากว่าไป เขาจะเอาก็เอา เขาไม่เอาก็เป็นเรื่องของเขา

แต่ท่านฝึกท่าน ท่านไม่เป็นอย่างนั้น ว่าเอานะวันนี้นะ ใส่ลงไป ขาดสะบั้นลงไป เอ้า วันนี้ต้องนั่งเท่านั้น ชั่วโมงนะ เอ้า วันนี้เดินจงกรมเท่านั้นชั่วโมง จะหนีไปไหนไม่ได้ อย่างน้อยต้องให้ได้ตามเวลาที่กำหนดนั้น ถึงจะออกไปได้ นั่งก็ เอ้า อย่างน้อยต้องให้ได้ตามเวลาที่กำหนดไว้จนถึงจะออกไปได้ มากกว่านั้นจะนั่งตามอัธยาศัยขนาดไหนก็ได้เมื่อพ้นเวลา พ้นเขตพ้นแดน พ้นความสัตย์ความจริงที่ตั้งไว้แล้ว ท่านฝึกท่าน ท่านฝึกจริงจังอย่างนั้น เอ้า จะกินหรือไม่กินก็ตามข้าวนี้ เราเคยกินมาแล้วตั้งแต่วันเกิด ระยะเวลาเราจะไม่กิน เราจะภาวนาอย่างเดียว ก็ไม่กินจริงๆ นั้น หนักไหม ท่านฝึกท่านเดินจงกรม ตั้งแต่จันจิ้งหันเสร็จแล้ว จนกระทั่งถึงเวลาปิดกวาดตอนบ่ายสามโมงสี่โมง ก็ชั่วโมงที่ไม่ให้ออกจากทางจงกรม นั้น...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๔๓-๔๔๔)

ต่อสู้กับกิเลส

การต่อสู้กับกิเลสไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เรื่องนี้ท่านอาจารย์ได้เทศน์เตือนไว้ว่า

“...เรื่องของจิตที่อยู่ในวงล้อมของกิเลสแล้ว อย่างโรมันต้องจุดต้องลากให้หาความสงบร่มเย็น ให้หาความเป็นอิสระ อยู่โดยลำพังตนเองไม่ได้อยู่โดยดี จิตดวงใดก็จะต้องเป็นเช่นนั้น จึงต้องได้ใช้สติทุกเวล่ำเวลาทุกกาลสถานที่ สำหรับนักปฏิบัติแล้วต้องเป็นเหมือนนักมวยที่ต่อยกันบนเวทีเปลือยไม่ได้ ต้องเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย สติปัญญากำลังวังชามีเท่าไรทุ่มกันลงหมดในเวลานั้น นี่ก็เหมือนกัน การต่อสู้กับกิเลสจึงไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย

สำหรับผมเองที่ได้มาแสดงให้เพื่อนฝูงฟังนี้ ถ้าจะพูดว่าอำนาจวาสนาของเราหยาบ นิสัยวาสนาของเราหยาบ อย่างนี้ผมก็ยอมรับ เพราะทำยากจริงๆ ทำยากถึงขนาดน้ำตาาร่วง เพราะสติก็มี ปัญญาก็มี แต่สู้กิเลสไม่ได้ ให้กิเลสจุดลากหัวใจไปสู่อารมณ์ต่างๆ อันเป็นพิษเป็นภัยอยู่ต่อหน้าต่อตา สติมีแต่กำลังไม่พอ ปัญญามีแต่กำลังไม่พอ ก็ให้มันจุดลากไปต่อหน้าต่อตา นี่ละในขั้นเริ่มแรกขั้นล้มลุกคลุกคลานเป็นอย่างนี้ มีตั้งแต่การต่อสู้ท่าต่อสู้ถ่ายเดียว แต่กำลังสติปัญญาไม่พอ...”

(ผู้บูชาตถาคต หน้า ๓๙-๔๐)

ถูกจริตกับอดอาหาร

“...พยายามหาวิธีต่อสู้หลายแง่หลายกระทรวง เช่น ผ่อนอาหารบ้าง อดอาหารบ้าง อดนอนบ้าง เดินนานๆ บ้าง นั่งนานๆ บ้าง หลายวิธีการ เพราะหาแง่หาทางที่จะให้มีกำลังต่อสู้กับกิเลสคือความฟุ้งซ่านรำคาญ จนหาหลักหาเกณฑ์ภายในตัวไม่ได้นี้ ให้สงบตัวลงและเห็นได้อย่างชัดเจนภายในจิตใจ จึงต้องได้ใช้หลายวิธี ดังที่เคยนำมาแสดงให้หมู่เพื่อนฟัง ตามความถนัดแห่งจริตนิสัยของตนก็คือการผ่อนอาหาร การอดอาหาร ดังที่แสดงให้ฟังอยู่เสมอ อย่างอื่นในขั้นเริ่มแรกไม่ปรากฏว่าสิ่งใดวิธีการใดที่ทำเจ้าของให้ปรากฏเป็นความสงบเย็นใจ และเป็นของแปลกประหลาดภายในจิตขึ้นมาให้เห็น

เช่นเดินนานก็เคยเดิน ยืนนานๆ ก็เคยยืน นั่งนานๆ ก็เคยนั่ง เว้นการนั่งตลอดรุ่งนั้นเสียที่ทำในระยะต่อมา มันก็ไม่แสดงผลอย่างไรขึ้นมา ก็ยังสู้ความวุ่นวายของจิตความส่ายสั่นของจิตนี้ไม่ได้อยู่นั่นแล

เฉพาะอย่างยิ่งราคาต้นทุนที่รวดเร็วมากสำหรับวัยที่ยังหนุ่มยังแน่น เช่นอย่างพวกเราๆ ท่านๆ นี้ใครๆ ก็จะต้องเหมือนกัน เพราะธาตุขันธ์มีกำลัง ย่อมจะเป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสให้มีกำลังมากขึ้นและรวดเร็วหรือคล่องตัวมากขึ้น เช่นราคาต้นทุนจะปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็ว คำว่าปรากฏแห่งราคาต้นทุนนี้

เราไม่ได้หมายถึงว่า เรามองเห็นรูปวิสภาพเช่นรูปผู้หญิงแล้วจะเกิดความกำหนัดยินดีขึ้นมาเสียอย่างออกหน้าออกตาอย่างนี้ หรือได้ยินเสียงหญิงเป็นต้น แล้วปรากฏความกำหนัดยินดีขึ้นมา เกิดความรักความชอบขึ้นมาอย่างออกหน้าออกตาอย่างนี้ก็ไม่ใช่ แต่มันปรากฏอยู่ที่จิตซึ่งเราเฝ้าดูอยู่นั้นด้วยสติตั้งของเรา มันแสดงความแปลกประหลาดไปในทางนั้นให้เห็นอยู่ชัดๆ

จะพยายามระงับเท่าไรมันก็มี มีอยู่ภายในจิตโดยเฉพาะ ไม่ถึงกับว่าแสดงออกมาทางอาการหรืออวัยวะต่างๆ ก็ตาม แต่มันเป็นความเจ็บแสบเอามากที่สุด เพราะเราตั้งหน้าตั้งตาจะฆ่ามันอยู่แล้ว เหตุใดมันจึงจะมาตั้งหมัดตั้งมวยต่อหน้าต่อตาเตะลมเตะแล้ง เตะเฉียดหน้าเฉียดหลังเราอยู่ต่อหน้าต่อตาเรา นี่ทำไมคนเราจะจะไม่เสียใจ ทำไมคนเราที่มีหัวใจอยู่ด้วยกันจะไม่เจ็บไม่แสบภายในจิตใจ นี่ละเป็นเหตุที่จะให้ตั้งข้อสังเกตขึ้นมา หาอุบายวิธีการต่างๆ ขึ้นมาแก้กัน

จึงต้องได้ทราบหลายวิธีการ ครั้นสุดท้ายก็ไม่พบวิธีที่จะได้รับความทุกข์ความลำบากมากๆ จนได้แหละ เช่น อดอาหารไม่ฉันเลยเป็นวันๆ ไปหลายๆ วัน ผ่อนก็ดีแต่มันไม่สนใจไม่ทันใจ ไม่ได้อย่างใจหวังของเรา เมื่ออดนี้รู้สึกว่ามีสติเด่นขึ้นๆ อดวันแรกสติค่อยมีขึ้น เหมือนกับว่าถ้าเป็นคนก็ค่อยรู้ภาษาขึ้นมาบ้าง อดวันที่ ๒ อดวันที่ ๓ เข้าไป ด้วยความเพียรที่ขะมักเขม้นอย่างเต็มที่อยู่นั้นแล กับวิธีการใดแห่งความเพียรก็ตาม แต่มันสู้วิธีการอดอาหารนี้ไม่ได้ เมื่อหลายวันเข้าไปกำลังของธาตุของขันธ์นี้ค่อยอ่อนตัวลงๆ นี่ละสิ่งที่ว่าเครื่องเสริมกิเลสมีราคาจะค้นหาเป็นต้นค่อยอ่อนตัวลงไป ไม่รวดเร็ว สติค่อยเด่นขึ้นมา สติเด่นขึ้นมา สุดท้ายใจก็สงบตัวลงได้ เพราะกิเลสทั้งหลายความวุ่นวายทั้งหลายไม่รบกววจิตใจ ไม่จุตลาคจิตใจไปอย่างรุนแรง ต่อหน้าต่อตาของเราเหมือนที่เราฉันอยู่ตามปกติ

เมื่อปรากฏเห็นผลประจักษ์แล้ว ไม่เพียงแต่ว่าผลประจักษ์เพียงแค่นั้น ยังเห็นผลแปลกประหลาดอยู่ภายในจิตใจขณะที่สงบแน่วแน่ลงไป ซึ่งเราก็ไม่เคยสงบอย่างนั้น ก็ปรากฏขึ้นมาเพราะการอดอาหารด้วยความเพียรโดยวิธีการอดอาหารเด่นชัดขึ้นมาๆ จนถึงกับมีความรื่นเริงภายในจิตใจในธรรมทั้งหลาย จิตใจอยู่กับตัว สติตั้งจนกระทั่งเราอยากจะพูดว่า เพราะบางครั้งมันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ทั้งวันมันไม่เพลอเลย ตั้งกันได้ทั้งวันไม่เพลอในขณะหรือในเวลาทีอดอาหารอยู่นั้น เพราะตั้งทุกเวลาตั้งทุกขณะ ไปวันนี้และวันหน้าต่อไปก็อดอยู่อย่างนั้น

ตั้งสตินานไปๆ สติติดต่อกันเป็นเรื่องกันเป็นประหนึ่งว่าสัมปชัญญะ จิตคิดปรุงออกไปเรื่องอะไร รู้ทันๆ ตับได้ทัน นี่ยิ่งเด่นชัดขึ้นแล้ว ทำให้เจ้าของมีแก่ใจ มีความกล้าหาญชาญชัยต่อความเพียร เพราะเห็นผลประจักษ์ภายในจิตใจของตัวเอง นี่แลที่ทำให้ลำบากมาก ถึงไม่อย่างลำบากแต่ทางเดินเป็นอย่างนี้ จะเรียกว่านิสสัยวาสนาเราหยาบก็ยอมยกให้ เมื่อวิธีการนี้เป็นวิธีการที่ได้ผล ถึงจะยากลำบาก เราก็ต้องได้ฝ่าฝืนได้ ทำอยู่นั้นแล ทั้งๆ ที่ไม่อย่างทำ จนกระทั่งเห็นได้ชัดเลยว่ากิเลสนี้สงบตัวลงไปอ่อนกำลังลงไป เพราะการอดอาหารเป็นเครื่องสนับสนุน และสติก็ตั้งขึ้นได้โดยสะดวกยิ่งกว่าเวลาปกติเราเห็นได้ชัด

ผลของการระมัดระวังรักษาตัวเองตลอดเวลาด้วยวิธีการอดอาหาร ทำให้จิตแน่วแน่งไปโดยลำดับ และเป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์อยู่ภายในตัวเอง จิตไม่ได้รวมแน่วแน่งเป็นอันเดียวก็ตาม แต่มันสงบอยู่ภายในตัวเอง มันก็รื่นเริงอยู่ภายในนั้น นี่ขั้นที่เราฝึกหัดเบื้องต้นต้องได้ทำหนักมากอย่างนี้ หนักจริงๆ สำหรับนิสัยผม จำได้อย่างฝังลึกลงในชั่วหัวใจ ไม่มีวันหลงลืมได้เลยตลอดวันตายโน่นแหละ

แต่มีตัวอย่างหนึ่ง ถึงจะว่านิสัยวาสนาหยาบก็ตาม แต่ความไม่ถอยนั้นรู้สึกว่าจะเด่นอยู่ตลอดเวลา ยังไงก็ไม่ถอย ไม่ได้ด้วยวิธีนี้จะเอาวิธีนั้น ไม่ได้ด้วยวิธีนั้นจะเอาวิธีนี้ มีแต่จะเอาๆ คำว่าจะถอยไม่มี นี่ตัวอย่างหนึ่ง ถ้าว่าหยาบก็หน้าขมตรงนี้ หากว่าอันนี้มีลดหย่อนลงไป ความที่ว่าจะเอานี่ถอยหลังกรูดลงไปแล้วเสร็จไปไม่รอดเลย นี่ไม่ถอย จึงยึดหลักได้ว่าการอดอาหารนี้เป็นวิธีสำคัญวิธีหนึ่งในการฝึกหัดตนเองเพื่อได้หลักได้เกณฑ์ คือจิตเข้าสู่ความสงบจิตเป็นสมาธิ ซึ่งเราเคยเรียนตามตำรับตำราที่เรียนมาเสียจนปากแฉะ แต่ก็ไม่เห็นผล บัดนี้ได้เห็นแล้วด้วยวิธีการอันนี้ นั่น ก็จับได้ยึดได้

ทีนี้เมื่อยึดได้อย่างนั้น เราจะไปเดินทางไหน ทางไหนก็ไม่เหมือนทางนี้ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องบิ๊งต้องบิ๊ง ต้องฝ่าต้องฝ่า ทุกข์ก็ยอมทุกข์ ทรมานขนาดไหนก็ยอมทรมาน เวลาอดไปหลายๆ วันแล้วนี้ เดินจงกรมไม่ได้ก็ตลบนะ จะก้าวขาไม่ออกเพราะอ่อนไปหมด แต่สำคัญที่ภายในจิตใจมันต่างกันคนละโลก ใจนั้นสว่างกระจ่างแจ้ง เพียงสมาธิเท่านั้นก็พออยู่พอกิน ความสว่างกระจ่างแจ้งของสมาธินี้ก็ไม่น้อยเหมือนกัน เพราะเราไม่เคยเห็นธรรมที่สูงกว่านี้ละเอียดยกกว่านี้ เราเห็นเพียงแค่ว่าจิตสงบเพราะจิตเราไม่เคยสงบ เพียงเท่านี้เราก็พออยู่พอกิน รื่นเริงบันเทิงในความสงบเย็นใจนี้ นี่ละเป็นเหตุที่จะขยับไปเรื่อยๆ

ขากันจะก้าวไม่ออกแล้ว แต่ส่วนจิตนี้ยังเด่นเหมือนจะเหาะเหินเดินฟ้า นั่น มันต่างกันอย่างนี้เอง ที่ทำให้เราได้ตะเกียกตะกาย ทั้งๆ ที่ทุกข์ลำบากแทบเป็นแทบตายจะเอาชีวิตไม่รอด แต่ความที่จะเอาหากไม่ถอยเท่านั้นเอง มันถึงได้หมุนกันไป จากนั้นก็ตั้งหลักได้ นี่ละความตั้งหลักได้นี้ก็เพราะความตะเกียกตะกายนะ ไม่ใช่ความสูงเอาเผากิน ไม่ใช่ความเร่ง ร้อนๆ ตามสบายๆ กินสบาย นอนสบาย อยู่สบาย ไปสบาย ทำความเพียรเดินสบายอยากหยุดเมื่อไรก็หยุด นั่งก็นั่งสบาย อยากหยุดเมื่อไรก็หยุด อยากนอนเมื่อไรก็นอน ไม่ใช่เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่แบบนี้ไม่ใช่อย่างนี้ แต่แบบเอาเป็นเอาตาย แล้วก็ตั้งขึ้นมาได้จนถึงขั้นที่ว่าแน่ใจว่าจิตนี้มีหลัก...”

(ผู้ขาดถาคต หน้า ๔๐-๔๗)

“...ออกมาหนองผือบางครั้งจนพ่อกับแม่ครูอาจารย์ตกตะลึง ตัวเหลืองเหมือนกับทาชิมัน ยังเหลือแต่หนังห่อกระดูกลงมาจากเขา ท่านมองเห็นก็คงตกตะลึงแหละ ไ้ ทำไม่เป็นอย่างนี้ละ ท่านว่า

เราไม่ได้ป่วยอะไรนะ คือทรมานตัวเอง จนตัวเหลืองหมดก็แสดงว่าดีชานนั่นแหละ ถึงได้เป็นอย่างนั้น เพราะเอาหนักนี้ ฝึกเจ้าของไม่ใช่ฝึกเล่นๆ นะ ฝึกจริงๆ ฝึกหนักจริงๆ การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนดูว่ากล่าวนี้มันขี้ประติ๋ว นี่เพียงพูดแต่ปาก สอนเจ้าของไม่ได้พูดแต่ปาก ว่าอย่างไรเอาอย่างนั้นเลย ขาดสะบั้น

ไปเลย เอาคำสัตย์คำจริงลงตีเอาแหลกเลย ชีวิตจิตใจไม่มีความหมาย คำสัตย์นี้จะต้องให้อยู่กับโลกกับศาสนากับหัวใจเราต่อไป แต่เรื่องชีวิตจิตใจนี้ดีก็ตาย ชั่วก็ตายไม่สำคัญ ขนาดนั้นแล้วถึงได้ลงกันหนัก...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๓๓)

ไม่ฉันทม

“...ใจถ้าหาความสงบไม่ได้แล้วอย่าเข้าใจว่าเพศพระนี่จะมีความสุขนะ สุขเพียงร่างกายเฉยๆ นั้นไม่มีคุณค่าอะไร ยังเป็นเครื่องเสริมกิเลสขึ้นไปอีก มีแต่กินแต่นอนอยู่เฉยๆ มันเสริมกิเลสให้มีกำลังมากนะ ร่างกายเนื่อมีกำลังมาก ต้องทับใจ ราคะก็มาก ฉันทอะไรเข้าไปพอมีกำลังแข็งแรง กิเลสคอยแต่จะกำเร็บผมเองรู้ แม้สมัยกำลังเรียนหนังสืออยู่ก็ยังไม่รู้ กำลังวังชาทางกายของเรามีเต็มที่เราไม่รู้ว่ามันทับจิตใจให้กวัดแกว่งผิดปกติ ฉันทไม่ได้ จิตคอยแต่จะกำเร็บทำเดี๋ยว ต้องได้ระมัดระวังอาหารที่เป็นภัยต่อจิตใจอยู่เสมอ

เพราะฉะนั้น แม้กำลังเรียนหนังสือก็ไม่ยอมฉันทม เวลาเข้ามาทำบุญให้ทานได้มาก็ถวายพระผู้ใหญ่ไปเสีย เราไม่ฉันท ยิ่งออกมาปฏิบัติแล้ว ไม่ฉันทเลย จนท่านอาจารย์มั่นท่านรู้นิสัย เมื่อตาปะขาวต้มมัน เขาเทเอานมผสมแจกพระ ท่านรีบสั่งตาปะขาวเลยนะว่า ‘นี่ตาปะขาว ท่านมหาท่านไม่เอานมนะ ตักถวายท่านมหาก่อน แล้วค่อยผสมนมทีหลังนะ’ ท่านรู้นิสัยเรา รู้เรื่องของเราและยกเราเป็นต้นเหตุ แล้วหาอุบายสอนพระในวงนั่นเอง ท่านฉลาดมากนี่...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๓๔)

บังคับตัวเอง

“...เวลาจะเอาให้กิเลสสงบตัวลงไปจิตใจจะได้สบายนี่ก็ต้องเอาหนักความเพียรนะ มีแต่หนักๆ ทั้งนั้นนะ มองหาระยะไหนที่ว่าพอจะสะดวกสบาย ผมพูดจริงๆ นะ สำหรับผมไม่มี จึงได้พูดในปัญหาบางข้อยังมีที่ตอบปัญหา ที่ว่าตกรกทั้งเป็นอยู่ ๙ ปี นั้นเป็นอย่างนั้นจริงๆ นี่จะให้ว่าไง คือไม่มีเวลาที่จจะมองหรือได้ยินได้ฟังอะไรเต็มหูเต็มตาสักที ยิ่งเฉพาะเรื่องรูปนี้ตัดกันใหญ่เลย บังคับกันอย่างใหญ่เลย ไม่ให้มันดู ที่จะตั้งใจไปดูนี้ไม่ได้เลยแหละ นอกจากมองไปพลาดไปเจอ ที่จะให้ตั้งใจดูนี้ไม่เลยนะ โนนนะ มันก็บังคับข้อย่างนั้นไซ้ใหม่ละ ที่ว่าไม่ลืมหูลืมตาอะไรเลย มันก็ถูก จึงว่าบังคับ จึงว่าตัดกันซิ มันอยากเห็นไม่ให้เห็น เพราะความอยากนั้นเป็นความผิด อยากดูไม่ให้ดู อยากฟังไม่ให้ฟัง มีแต่สิ่งบังคับกันอยู่ตลอดๆ ก็ทุกข์ละซี

นอกจากนั้นก็เวลาทำความเพียรโดยลำพังก็หนักโดยตลอด ไม่มีคำว่าเบาๆ มันลืมไม่ได้นะในชีวิตของเรา จนกล้ำพูดได้เลยว่า งานการอะไรที่เราเคยทำมาตั้งแต่เป็นฆราวาสจนกระทั่งถึงวันบวช ที่ว่าหนักอะไรๆ เราก็เคยหนัก แต่ไม่ได้ถึงใจเหมือนอันนี้ เหมือนกับการฆ่ากิเลส อันนี้ โอ้โฮ หนักทุกอย่าง ทุ่มกันลงหมดเลย ทุ่มกันลงหมด

จิตขั้นนี้ต้องบังคับเรื่องหลับเรื่องนอน ไม่บังคับไม่ได้ ที่จะให้มัน่วงเหงาหาวนอนนี่ ผมยังระลึกไม่ได้เลยว่าผม่วงเหงาหาวนอนในเวลาสติปัญญาขั้นนี้ได้ออกทำงาน ยังระลึกไม่ได้เลย ฟังซิ ก็ได้บังคับให้มันหลับมันนอน มันเพลินถึงขนาดนั้นนะ ไม่งั้นเดินจงกรมจนกระทั่งฝ่าเท้านี้เอกร้อนได้ยังไง เหมือนไฟลนไฟเผาเลย ในเวลาที่เราหยุดนี้ โอ้ บางทีต้องได้ดูว่าฝ่าเท้าแตกหรือ ฟังซิ เราก็ไม่ได้เดินรวดเร็วอะไรนะ เป็นบางจังหวะของมัน บางจังหวะก็มีเร็ว ถ้าเร็วแล้วโครมครามเข้าป่า อย่างนั้นจะไปเร็วได้ยังไง เดินอยู่นั้นทั้งวันที่เดียว ตั้งแต่มันเสร็จแล้วจนกระทั่งถึงเวลาปิดกวาด ก็ชั่วโมงดูซิ มันลืมไปหมดเวลาลำเวลาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า หมุนอยู่บนเวทีนี้ๆ หัวใจนั่นคือเวที

อันนี้มันขัดสืมได้เมื่อไร ก็เป็นสังขารอะไรมาสืม คือตามันไม่เห็นเพราะจิตไม่ออก ตาก็เลยมัวเลยฝ่าเลยฟางไปเสีย มีแต่ซาก้าวไป เตียวเข้าป่าไหนดียวเข้าป่านี่ พอเข้าป่าถอยกลับมาบ๊ีบ สักเดียวเข้าป่าอยู่นั้น แต่ก็เพลินของมัน ไม่ได้สนใจกลัวใครจะมาว่าอะไร หากเป็นของมันอยู่นั้นเพราะจิตไม่ออก จิตหมุนอยู่นี้เพราะกิเลสอยู่นี้ มันก็พัดกันอยู่ภายในจิต เมื่อจิตไม่ออกเสียอย่างเดียว ตาก็ฝ่าก็ฟาง มองอะไรก็ไม่เห็น เดินก็โครมครามเข้าป่าอย่างนั้น มันเดินเร็วไม่ได้ ถึงขนาดนั้นยังเอกร้อนฝ่าเท้าเพราะไม่ได้เดินเพียงวันหนึ่งวันเดียว เดินอยู่นั้นเป็นประจำ กลางคืนก็เดินอยู่อย่างนั้น ออกจากสมาธิแล้วก็เดินเท่านั้นจนออกร้อนฝ่าเท้า

(จากแก้วของศาสนา หน้า ๔๔๖)

ภาวนาอย่างเดียว

“...นี่เราเคยทำมาแล้ว เวลาออกปฏิบัติเพื่อเอาจริงเอาจังหลังจากหยุดเรียนแล้ว ไม่ยุ่งกับงานอะไรเลย มีแต่ภาวนาอย่างเดียว เตชะนะ ผมไม่มีงานอะไรภายนอกมายุ่ง ยุ่งผมก็ไม่ยุ่งด้วยนี่ เพราะงานนี้มันหนัก มันหนา ต้องพัดกันทั้งวันทั้งคืน ยิ่งเวลาจิตเดินทางปัญญาด้วยแล้ว โอ้อ้อ ใครจะมายุ่งกับผมได้หรือ แม้แต่เรานั่งอยู่บนกุฏิ เช่น เวลาอยู่วัดหนองฝือ พอได้ยินเสียงบันไดก็อกแก๊ก ใครมานั้น ว่างั้นเลย พอว่าองค์นั้นองค์นี้มาเท่านั้น ไม่ต้อง ไม่จำเป็น ไม่ให้ใครมาเกี่ยวข้องให้เสียเวลาเลย โน่นนะฟังซิ นั่นหมายถึงเวลาปัญญาออกก้าวเดิน มันไม่มีวันมีคืนนี้ คิดดูซิ เรื่องของกิเลสเป็นยังงั้นเหี้ยมแค้นไหม ต้องต่อสู้กันขนาดนั้นนะ กิเลสเหี้ยมไหม แก้ง่ายหรือแก้งาย ฆ่าง่ายหรือฆ่ายาก ฟังดู คิดดูก็แล้วกัน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๔๓๓)

อยู่ลำพัง

“...เราคิดดูตั้งแต่เวลาไปประกอบความพากเพียร ไป ๒ องค์เป็นอย่างหนึ่ง ๓ องค์เป็นอย่างหนึ่ง ไปถึง ๒ องค์ ๓ องค์แล้วไม่เป็นท่า สำหรับนิสัยของผมเองเป็นเช่นนั้น ถ้าไปคนเดียวแล้วมันมอบไปเลยนะ เหมือนน้ำไหลลงช่องเดียว มีกำลังมาก เป็นกับตายก็อยู่กับเราคนเดียว อยากขบ อยากฉั่น อยากกินก็กิน ไม่อยากกินก็ไม่กิน เพราะไม่มีความห่วงใยกับใคร ไม่มีสัญญาตัญญาณที่จะไปรับผิดชอบใคร มีความรับผิดชอบในตัวคนเดียว จะเป็นจะตายมันก็รู้ตัวอยู่แล้ว การฝึกกรรมาจะถึงขั้นไหนก็รู้ตัวอยู่ เพราะเราฝึกเราทราบ เพื่อความรู้ความฉลาด ไม่ใช่เพื่อความเ่ง ทำไมจะไม่รู้วิธีปฏิบัติต่อตัวเองหนักเบาอย่างน้อยเพียงไร ต้องรู้ การประกอบความพากเพียรก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย อยู่ที่ไหนก็เป็นตัวของตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่มีผู้ใดมาแย่งมาชิงเอาเวล่ำเวลาหน้าตาการทำงานของตนให้ขาดวรรคขาดตอนไป มีแต่เรื่องของตัวเองโดยเฉพาะๆ จนกระทั่งจิตมีความสามารถที่จะพึงตัวเองได้ตามลำดับลำดับแล้ว นั่นก็ยิ่งแหละ ยังไม่เกี่ยวข้องกับหมู่กับเพื่อน อยู่คนเดียวทั้งวัน เป็นความสนิทแนบแน่นภายในจิตเป็นความเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๑๗๒-๑๗๓)

“...ยิ่งก้าวเข้าสู่ปัญญาขั้นตะลุมบอนด้วยแล้ว ไอ้ไอ้ เข้าไม่ติดนี้ แม้แต่หมู่เพื่อนวิ่งตามไปด้วยก็ไล่กลับเท่าไรไม่ยอมกลับ นี่ก็ต้องเรไปอยู่โน้น ไปอยู่ไม่ให้เห็นตัวกันเลย เหมือนกับไปอยู่องค์เดียวจริงๆ บอกเวลาผมอยู่ที่นี้อย่างมานะ โน่น บอกขนาดนั้นนะ บอกว่าอย่ามาเป็นอันขาด ถ้าผมอยู่ในร้านนี้อย่าเข้ามานะ ว้างนั้นเลย ถ้าจะมาทำข้อวัตรปฏิบัติอะไรตอนผมไม่อยู่ค่อยมา นั่นแหละไม่เห็นกันขนาดนั้นละ เอาขนาดนั้นนะ ไปบิณฑบาตถ้ามีสองบ้านก็ไปคนละบ้านเสีย ถ้าจำเป็นมีบ้านเดียวก็ไปด้วยกัน จะพบกันก็ระยะนั้นๆ ต่อจากนั้นก็เจียบเลย

เพราะจิตของเราหมุ่นอยู่ตัวๆ มันทำงานตลอดเวลาจะไปเสียเวลากับใคร นอกจากเอาเวลามาทุ่มใส่กิเลสอย่างเดียวนั้น มันเป็นของมันเองนี่ พูดให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยก็เหมือนว่าพระนิพพานอยู่ชั่วเอี่ยมนี้ เหมือนอย่างนั้น มันหมุ่นของมันละซิ นอนก็ไม่ทราบมันหลับเมื่อไรไม่หลับเมื่อไร ขนาดนั้นนะเวลามันเป็นไม่ว่ากลางวันกลางคืน จนจะตายเสียก่อนได้บังคับกันเสียทีหนึ่ง จนกระทั่งมันไปหมดฤทธิ์หมดเดชหมดกำลังวังชาของมันแล้ว ไม่ได้บอกมันอยู่เอง เเห่ เป็นอย่างนี้หรือที่นี้ แต่ก่อนหมุ่นเหมือนกงจักรที่นี้หายหน้าถ้าเราจะมาคิดอย่างนี้ละ เหมือนกับว่า เเห่ อย่างนี้หรือ ที่นี้เป็นอย่างนี้หรือ...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๕๐)

อยู่ที่แร้นแค้น

“...บ้านไหนคนนับถือมากๆ ยุงมาก อาหารการบริโภคมาก เขากวน มันไม่ได้ภาวนา ก็เราหาภาวนา อย่างเดียวนี้ เพราะฉะนั้นที่ไหนที่เห็นว่าเป็นความสะดวกในการภาวนา เราจึงชอบที่นั่น ก็ที่คนไม่ยุงนั่นเอง เมื่อคนไม่ยุงอาหารก็ไม่ค่อยมีละ และนอกจากนั้นยังไปหาบ้านเล็กๆ น้อยๆ ๓-๔ หลังคาเรือนบ้าง ๔ หลัง ๑๐ หลังคาเรือนบ้างก็อยู่อย่างนั้น ถ้าเราไม่ฉันทันทีวันก็ไม่ได้พบคนละ พบแต่เราคนเดียวนี้ เขาก็ไม่มา มาหา กันอะไร เขาก็ไม่ใช่เป็นคนอยู่กับพระด้วย เราก็ไปหาที่เขานั้นด้วย แน่ะ ก็อยู่สบาย

นั่นแหละที่ได้พุดกับกิเลสทั้งวันทั้งคืน เห็นดำเห็นแดงกัน ข้าวไม่กิน ภาวนายิ่งดี หลายวันกินทีหนึ่ง หลายๆ วันถึงกินทีหนึ่ง สมาธิก็แนว ทางด้านปัญญาก็เหมือนกัน ปัญญาที่คล่องตัว ถ้าวอดอาหารนะ มันช่วยกันจริงๆ นี่หมายถึงสำหรับผมเอง จะว่านิสัยหยาบอะไรก็แล้วแต่เถอะ เรื่องอาหารนี้สำคัญมาก กับเรา เพราะฉะนั้นเราจึงได้ต้องเสีย เพราะเราชอบอด เนื่องจากว่าอดอาหารแล้วภาวนาดี ช่วยได้ดิ้นะ ไม่ได้บังคับบัญชาอะไรกันมากนัก

ถ้าฉันทันทีแล้ว ไอ้เหี้ย ชี้เกียจก็มาก นอนก็เก่ง ราคะตณฺหาที่มักเกิด ได้ระวังอันนี้ละมากนะ คือ ธาตุขันธ์เวลามันคึกคะนองมันเป็นของมันนะ เราไม่ได้ไปคึกคะนองกับมัน ไม่ได้ไปสนใจยินดีโยติกับมัน ก็ตามนะ แต่เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เป็นเครื่องเสริม มันแสดงออกมาเราก็รู้ อย่างอาหารดีๆ ตามสมมุตินิยมนี้ ด้วยแล้ว พวกผักๆ มันๆ โห เก่งมากนะ ได้ระวัง ผมไม่ได้กินแหละ ถึงจะไปในเมืองในที่ไหนจำเป็นก็กิน นิดๆ ระวังขนาดนั้นนะ อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ในธรรมที่ท่านสอนไว้ว่า ที่สบายในการภาวนา ต่างหากนี้ ไม่ได้สบายเพื่อระคาตณฺหาเกี่ยวกับธาตุขันธ์นี่นะ อาหารสัปปายะคืออาหารเป็นที่สบายในการ ภาวนา กินแล้วธาตุขันธ์ก็ไม่กำเริบ การภาวนาก็สะดวกสบาย นั่น อาหารสัปปายะ ท่านหมายเอาอย่างนั้น ต่างหาก เพราะฉะนั้นจึงต้องได้ระมัดระวัง โอ๊ย กินแบบนักโทษนั่นแหละ พุดง่ายๆ...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๘๔)

“...ความหนาวทางภาคอีสานนี้ไม่เหมือนภาคกลางนะ เวลาหนาว หนาวจริงๆ ทางเชียงใหม่กับทาง ภาคนี้ความหนาวเห็นจะพอๆ กันเท่าที่ไปอยู่แล้ว ไปอยู่เชียงใหม่ก็หนาวมากเหมือนกัน ทางภาคอีสานนี้ ทั้งเฉียงเหนือทั้งตะวันออกเหมือนกันแหละความหนาวนะ แบบสู้เอาเลย ผ้าห่มมีก็ไม่เอา นั่นแหละที่ทนทุกข์ ทรมานมาก ทั้งๆ ที่มีผ้าห่มอยู่แต่ก็ไม่เอาไป มีเฉพาะ ๓ ผืน คือ สบง จีวร สังฆาฏิ และผ้าอาบน้ำ เพียงเท่านั้น เอามากกว่านั้นไม่ได้...หนัก

เที่ยวกรรมฐานไม่ได้ไปด้วยรถยนต์อะไร อาศัยเดินด้วยเท้า แต่ก่อนรถยนต์ก็ไม่มี ทางถนนก็ไม่มี ทุกวันนี้มันกลายเป็นกรรมฐานจรวดดาวเทียมไปแล้วแหละ ไปถึงไหนก็ไม่รู้ มันปิดกันคนละโลก ถ้าว่าหนาว ก็หนาวจริงๆ คือหนาวไม่มีผ้าห่ม ให้เฉพาะที่กล่าวเท่านั้น จีวรกับผ้าสังฆาฏิพับครึ่งแล้วห่ม ถ้าคืนไหนหนาว

มากจริงๆ คิวนั้นนอนไม่ได้เลยนะ หนาวถึงขนาดว่านอนไม่หลับ มีแทบทุกปีนั่นแหละ เพราะไม่ได้เอาผ้าห่มไปนี่ ผ้าห่มจะใช้เฉพาะเวลาอยู่กับครูบาอาจารย์และกับเพื่อนฝูงภายในวัดเท่านั้น เช่นเราอยู่หนองผือหรืออยู่ที่ไหนก็ตาม เวลาออกวิเวกต้องได้ทั้งหมด แม้ผ้าห่มมีอยู่ แต่ใครจะไปเห็นว่าผ้าห่มวิเศษวิโสยิ่งกว่ามรรคผลนิพพานล่ะ เพราะไปหาบำเพ็ญธรรมนี่ นั่นละเรื่องมันนะ

เมื่อหาบำเพ็ญธรรมเพื่อมรรคผลนิพพาน และเห็นมรรคผลนิพพานว่าประเสริฐเลิศเลอยิ่งกว่าผ้าห่มแล้ว ก็ต้องทิ้งผ้าห่มเพื่อสิ่งที่ประเสริฐกว่านั้น ทุกข์ก็ยอมรับละซิ นั่นละเหตุผลมันรับกันตอนเข้าสู่แนวรบ ต้องขอยกยหน้าตาแขนขาเหล่านี้แตกหมด มันหนาวมากจนแตกหมด ริมฝีปากไม่มีเหลือเลย ตกกระหมด มันหนาวมากขนาดนั้น มุ้งเปียกทุกคืน พอตื่นเช้ามาก็เปียกเหมือนกับเราซัก เปียกขนาดนั้น เพราะน้ำค้างที่ตกลงมามากตลอดทุกคืน

ที่อยู่เราทำเหมือนปะรำ เอาใบไม้มาวางทำเป็นร้าน เอาใบไม้วางข้างบนแล้วเอากลดแขวนข้างล่าง ถึงอย่างนั้นน้ำค้างคงพัดปลิวเข้ามาถึงได้เปียกขนาดนั้น เปียกเหมือนกับเราซักผ้านั่นแล เปียกทุกคืนทุกเช้า พอฉันเสร็จแล้วถึงจะเอาออกไปตากแดดได้ ถ้าตากแต่เช้า แดดก็ยังไม่ มี ก็ต้องทิ้งไว้นั้นก่อน กางทิ้งไว้ อย่างนั้น พอฉันเสร็จแล้วก็เอามุ้งออกไปตากที่แดด ตากอย่างนั้นทุกวันๆ ถึงกระนั้นมันยังขึ้นราได้ จุดดำๆ ของรามันเหมือนกับลายเสือดาวนั่นแหละ ทั้งๆ ที่มุ้งสะอาดอยู่ที่ขึ้นรา เนื่องจากมันไม่ได้แห้งตามเวลาลำเวลา จึงขึ้นราจนได้

ส่วนผิวหนังนี้ตกกระหมด ผิวหน้าแตก เพราะมันหนาวมาก หนาวทุกวันทุกคืน จนกระทั่งหมดฤดูหนาว ก็สู้กันจนกระทั่งเวตีพังว้างนั่นเถอะนะ ไม่ได้ลงเวตี สู้จนกระทั่งเวตีพังคือหมดฤดูหนาว เป็นอย่างนั้นทุกปีๆ ไม่ใช่ปีหนึ่งปีเดียว ถ้าหน้าร้อนก็สู้ร้อน หน้าหนาวก็สู้หนาวอยู่อย่างนั้นตลอด จะมาห่วงใยแต่ในกฎในที่สะดวกสบาย สถานที่อยู่อาหารการบริโภค อย่างนี้ก็เท่ากับว่าเราเห็นธรรมทั้งหลายไม่เป็นของอัครจรรย์เท่านั้นซิ เมื่อเห็นธรรมทั้งหลายเป็นของอัครจรรย์แล้ว ทุกข์ยากลำบากก็ไม่ถือเป็นของสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าสิ่งที่เราต้องการ

หนาวนี้สำคัญมาก พอตะวันตกย่ำหนอยต้องไปอาบน้ำแล้ว อาบน้ำมันไม่ได้ มันหนาวมาก ทั้งๆ ที่แต่ก่อนอายุยังหนุ่มน้อยนะ ไม่น่าจะหนาวมากอะไรเลย แต่มันก็หนาวขนาดนั้นแหละ อย่างทุกวันนี้ทำไม่ได้ ซักเลยนะ ซักเลยแหละ แต่ก่อนแม้หนาวมันก็หนาวแต่ผิวๆ ไม่ถึงกับสะบัดเข้าข้างใน ถึงอย่างนั้นเรายังต้องได้อาบน้ำ ตั้งแต่วันๆ หลังปิดกวาดแล้วประมาณบ่าย ๓ โมงหรือ ๓ โมงกว่าเล็กน้อย ก็ต้องไปอาบน้ำ ทำอย่างนั้นทุกๆ วันในฤดูหนาว

ปิดกวาดลานวัดของผู้อยู่คนเดียวไม่ได้กว้างนัก ปิดกวาดบริเวณที่อยู่ ทางจงกรม ทางจงกรมมีหลายสาย คือ สายนั้นเวลาประมาณนั้นมื้อม สายนี้เวลาประมาณนั้นมื้อมอย่างนี้ละ มันไม่ได้ร่มตลอดวัน บางแห่งมันจะร่มตามเงาของต้นไม้ ฉะนั้นจึงต้องทำทางจงกรมไว้หลายแห่ง คือเวลานั้นทางสายนั้นร่มดี

ตอนกลางวันก็ไปเดินอยู่โน่น ทางสายนั้นร่วมนั้นๆ ก็ไปเดินเวลานั้น กลางคืนก็ต้องหาที่โล่งๆ แฉ่งๆ ที่ไม่มีร่มไม้ เพื่อให้โล่ง มองลงพื้นก็ให้เห็นเพราะไม่มีไฟ เทียนไขใครจะเอาไปหวาดไปไหวมันหนัก เอาไปเฉพาะจุดเวลาที่มีความจำเป็น ประมาณ ๓-๔ ห่อก็พอแล้ว นับว่ามากพอ ไม้ขีดไฟก็กล่องหรือ ๒ กล่องพอ เอามากกว่านั้นหนัก

เวลาเดินจงกรมในที่มืดแต่ให้มองเห็น สมมุติว่ามีผู้ผ่านมากลางคืน จะมองเห็นผิดปกติ มันจะเป็นเงาดำๆ เพราะเคยเจออุปสมอที่ทางเดินจงกรมตอนกลางคืนไม่มีไฟ เราเดินไปเวลางูออกมาเราจะเห็น ทั้งๆ ที่เดือนมีตนะ เพราะอากาศโล่งพอมองเห็น นี่สำหรับเดินจงกรมกลางคืน คือจะเดินที่ชั่วโมงไม่มีกำหนด ถ้านักภาวนาไปหาคอยกำหนดเวลาล่วงเวลาอยู่แล้ว ก็ไม่ทันกับกิเลสซึ่งไม่มีเวลา กิเลสเหยียบอยู่บนหัวใจคนหัวใจสัตว์โลกมีกำหนดเวลาเมื่อไร ท่านจึงเรียกว่าอกาลโก เช่นเดียวกันกับธรรม ธรรมก็อกาลโก หาเวลาล่วงเวลาไม่ได้...”

(ที่สุตแห่งทุกข์ หน้า ๑-๕)

อยู่สถานที่น่ากลัว

“...นิสัยของผมเองนั้นเป็นนิสัยที่หยาบ จะว่าคนหยาบก็ได้ ไปอยู่ในสถานที่ธรรมดาความเพียรไม่ค่อยดี ไม่เห็นมีความเด่น ไม่มีความรู้สึกภูมิใจในเจ้าของเท่าที่ควรเลยและไม่ภูมิใจ ผลที่จะพึงได้ก็ไม่ค่อยปรากฏนัก นี่จะทำให้จิตใจของเราติดดิน หาเหตุหาผลที่สะกดจุดธรรมที่สำคัญ ซึ่งจะเกิดขึ้นภายในใจในเวลาคับขัน หรือในสถานที่เช่นนั้นคือที่กลัวๆ จึงมักเสาะแสวงในสถานที่กลัวๆ เสมอ ทั้งๆ ที่เราก็ก้าว แต่ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากความกลัวนั้นเป็นผลประโยชน์อัศจรรย์มหาศาล เราจึงจำเป็นต้องได้สละเป็นสละตายเข้าอยู่บำเพ็ญเพื่อธรรม เพราะชีวิตจิตใจนี้ไม่มีคุณค่าเท่ากับธรรมที่เรามุ่งหวังอยู่นั้นเลย นี่จะเป็นเหตุที่จะให้ก้าวเข้าสู่สถานที่ดังกล่าวนี้ตามนิสัยเรื่อยมา

เมื่อก้าวเข้าไปสู่สถานที่ดังกล่าวก็ต้องเป็นดังที่เราคิดไว้ เพราะที่นั่นเป็นสถานที่น่ากลัวจริงๆ พอไปถึงสถานที่น่ากลัว กลางวันก็กลัว กลางคืนก็กลัว เวลาไหนก็กลัว ยิ่งกลางคืนด้วยแล้ว จิตก็ยังมีแต่ตั้งหน้าตั้งตาที่จะกลัว ในขณะที่เดียวกันสติต้องติดแนบอยู่ตลอดเวลาที่จิตมีความรู้สึกกลัวหรือจิตผิดปกติจากธรรมดา แสดงตัวเป็นความกลัวขึ้นมาเล็กน้อย สติจะจดจ่อต่อเนื่องกันเรื่อยๆ ยิ่งในเวลาที่น่ากลัวมากที่สุดก็คือในเวลากลางคืนหนึ่ง เวลาดึกสงัดหนึ่ง เพราะเราเดินจงกรมนี้จะเป็นกลางค้ำกลางคืนเวลาดึกตื่นอะไรก็ตาม ฟังแต่ว่าความเพียรเพื่อฆ่ากิเลส เราจะไปเลือกกาลสถานที่เวลาล่วงเวลาอยู่ ไม่สมกับเราต้องการในสถานที่เด็ดๆ เช่นนั้น จึงต้องได้เดินจงกรมทั้งๆ ที่กลัวๆ นั้นแหละที่ได้เห็นเหตุเห็นผลกันในเวลานั้น

พอความกลัวเริ่มขึ้นมาก สติเริ่มจับ คือจิตนี้ห้ามหรือบังคับเด็ดขาดไม่ให้เคลื่อนจากจุดที่ตนต้องการ เช่นเราบริกรรมพุทโธๆ ก็ให้อยู่กับคำบริกรรมนี้เท่านั้น เป็นก็ตาม ตายก็ตาม เสือกก็ตาม ช่างก็ตาม สัตว์อันตรายใดๆ ก็ตาม ไม่ไปคิดไม่ไปยุ่ง ให้อยู่อยู่กับจุดเดียวคือคำบริกรรมนี้เท่านั้น นี่หมายถึงขั้นเริ่มแรกของการภาวนาซึ่งต้องอาศัยคำบริกรรม กลัวมากเท่าไร จิตยิ่งติดแนบกับคำบริกรรมไม่ให้ปราศจากเลย ความมุ่งหมายนั้นคือหมายตายกับธรรมนี้เท่านั้น ไม่ให้จิตไปสู่อารมณ์ที่กลัวนั้นๆ

ธรรมคืออะไร คำบริกรรมนั้นแลคือบทแห่งธรรม ชื่อแห่งธรรม ธรรมแท้จะปรากฏที่จิต ที่จิตกำลังบริกรรมอยู่นั้นแหละ คือสังสมพลังของธรรมให้เกิดขึ้นที่ใจมากน้อยตามความพากเพียรของตน เมื่อสติได้ติดแนบอยู่กับคำบริกรรม บังคับจิตไม่ให้แยบออกไปสู่อารมณ์ที่เป็นภัย ซึ่งทำให้น่ากลัวน่าหวาดเสียวนั้น ให้อยู่เฉพาะกับคำบริกรรมนี้ติดต่อกันเป็นลำดับลำดับ ก็เป็นการสังสมพลังคือกำลังของอรรถของธรรมขึ้นภายในจิตใจ หนุนใจให้มีความแน่นหนาหรือให้มีความอบอุ่นมากขึ้นๆ สุดท้ายจิตใจดวงนั้นก็แน่นเหมือนกับหินทั้งก้อนหรือภูเขาทั้งลูก สติก็ติดอยู่นั้นไม่พราวจากใจ

ทีนี้ความที่เคยว่ากลัวๆ คิดออกไปหาสิ่งที่น่ากลัวก็ไม่กลัว คิดไปถึงอันใด คำว่าน่ากลัวไม่กลัวทั้งนั้น เอ้า คิดหมดในแดนโลกธาตุนี้กลัวอะไร จะมีสิ่งน่ากลัวแม้สิ่งหนึ่งมาปรากฏที่ใจนี้มีไหม ไม่มีเลย นั้น ฟังซิ นั้นละเมื่อถึงขั้นจิตเป็น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** คือช่วยตัวเองช่วยอย่างนั้น ฟังตนเองฟังอย่างนั้น อยู่กับตัวเองด้วยความแน่นหนานั้นคงก็อยู่แบบนั้น แบบที่ตนสังสมขึ้นมาแล้วนั้น ผลก็ปรากฏเด่นชัด นี้ละการประกอบความพากเพียรมันถึงเห็นผล

นี่ก็เป็นสิ่งที่เราลืมไม่ได้ในชีวิตและการภาวนาของเราซึ่งไปอยู่ในสถานที่เช่นนั้น และไม่อยู่เพียงวันหนึ่งวันเดียว สถานที่แห่งหนึ่งแห่งเดียว เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ พอจิตจะมีความคุ้นในสถานที่ใดจะเป็นความชินชาก็เลสจะเกิดขึ้นแล้วนะ ตัวหน้าด้านตัวขี้เกียจขี้คร้านประกอบความพากเพียร การตั้งสติสดับจะค่อยเหลวไหลไป นี่ต้องเปลี่ยน นั้นละอุบายของการประกอบความพากเพียร ให้ท่านทั้งหลายจำเอาไว้ น้ออธิบายเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้บำเพ็ญให้ได้คิดหลายแง่หลายทาง เพื่อทันกับกลมายาของกิเลสที่คอยสอดแทรก อยู่เสมอภายในจิตใจ เราจึงต้องพลิกหลายสัณหลายคม..."

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๔๙-๕๒)

ไม่อยู่ในสถานที่ที่เคยชิน

"... พอมีความรู้สึกที่ว่าสถานที่นี้จะเป็นความเคยชินขึ้นมาแล้ว เปลี่ยนแปลงทันที เปลี่ยนขยับเข้าไปในสถานที่ที่จิตเข้าใจว่าจะเป็นสถานที่น่ากลัวมากยิ่งขึ้นกว่านี้ หรือว่าเป็นว่าตายก็เรียกว่าถึงขั้นเป็นขั้นตาย มากยิ่งกว่านี้ๆ เอาชีวิตเป็นตัวประกันเลย เมื่อไปอยู่สถานที่เช่นนั้น จิตใจก็เปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ ความพากเพียร

สติสตั้ง ตลอดปัญญาอุบายต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ การที่สติปัญญามีความเปลี่ยนแปลงไปตามความพากเพียรและกาลสถานที่ที่มากน้อยเพียงไร ก็เป็นการสั่งสมกำลังของธรรมขึ้นภายในจิตใจของตน และในขณะที่เดียวกันก็ตัดกำลังวังชาของกิเลส ซึ่งเคยเป็นตัวข้าศึกห้อมล้อมอยู่ตลอดเวลา นั้นให้เบาบางลงไปๆ จนถึงกับเหมือนผ้าขี้ริ้ว ชีวิตไม่มีราค้าราคาเลย ตายที่ไหนก็ตายได้ทุกกาลสถานที่

ทั้งๆ ที่เรากลัวมากที่สุด ความกลัวนั้นหายไปหมดไม่มีอะไรเหลือ อยู่เป็นธรรมดาเป็นเอกเทศ ประหนึ่งว่าไม่มีอะไรเป็นภัยต่อเราเลยในโลกนี้ เพราะตัวของเราเองก็เป็นผ้าขี้ริ้วหาค้าราคาไม่ได้แล้ว อะไรหรือสิ่งใดจะมาทำอะไรให้เป็นอย่างไรก็เป็นไปไม่ได้ ไม่นอกเหนือจากผ้าขี้ริ้วนี้ไปเลย นั้น จิตปล่อยลงถึงขนาดนั้น ยิ่งสนุกประกอบความพากเพียร ความพากความเพียรนี้ยิ่งเด่น สติยิ่งดีปัญญายิ่งเฉียบยิ่งแหลม นี่คืออันหนึ่งเป็นผ้าขี้ริ้ว อันหนึ่งกลับเด่นขึ้นเป็นทองทั้งแท่งขึ้นภายในจิตใจ นี่คืออุบายของการประพฤติปฏิบัติที่พระทั้งหลายในครั้งพุทธกาลท่านอยู่อย่างนี้เป็นส่วนมาก เพราะเป็นแนวทางที่จะให้หลุดพ้นอย่างกระจ่างแจ้ง และรวดเร็วกว่าสถานที่ธรรมดา ซึ่งมักจะเป็นการสั่งสมกิเลสมากกว่าสั่งสมธรรมๆ

ในตำรับตำรามีมากต่อมาก นี้ได้ยกมาอธิบายให้ท่านทั้งหลายฟังตามฐานะที่เคยศึกษามาตามกำลังของตน และได้เข้าสู่แนวรบคือภาคปฏิบัติด้วย ได้เปลี่ยนแปลงตนอย่างไร วิธีการประกอบความพากเพียรได้พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทั้งอุบายวิธีการต่างๆ ภายในจิตใจ ทั้งสถานที่ที่จะให้จิตมีความรู้สึกแปลกต่างไปจากสถานที่เดิม เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ อย่างนั้น ใจก็มีความกล้าหาญชาญชัย อยู่สบาย

คำว่าสมาธิ คือความแน่วหนามั่นคงของใจนั้นไม่ต้องบอกแล้ว กลางวันก็ไม่กลัว กลางคืนก็ไม่กลัว เวลาไหนก็ไม่กลัว เมื่อจิตได้รวมตัวเข้าเป็นพลังทั้งแท่ง เหลือแต่ความรู้ที่เด่นอยู่ภายในจิตใจอย่างเดียวนั้นแล้ว เหมือนหนึ่งว่ามีอำนาจมากที่สุด มีพลังมากที่สุดครอบหุ้มทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่อันตรายที่เคยกลัวๆ นั้นก็ครอบไปหมด หากความกลัวไม่ได้เลย และยังคงคิดว่าสิ่งทั้งหลายจะไม่สามารถทำลายตัวเองได้อีกด้วยซ้ำ นี่เป็นความรู้สึกของจิต ส่วนที่จะทำลายได้ไม่ทำลายได้นั้น เราไม่ต้องยกมายุงมาเหยงวุ่นวาย จะเป็นการทำลายการประกอบความพากเพียรเพื่อสั่งสมธรรมของเราให้เสียไป

การตายนั้นอยู่ที่ไหนก็ตาย เสือกินก็ตาย ไม่กินก็ตาย อยู่ในบ้านไม่มีเสือมากินก็ตายได้ นี่เมื่อสรุปให้สรุปลงไปอย่างนั้นเพื่อเป็นผลประโยชน์ในทางด้านธรรมะ ไม่ให้กิเลสมาแบ่งสันปันส่วนเอาไปได้เลย ถ้าเราแยกไปทางเป็นทางตาย ถ้าเผื่อว่าเสือมากินจริงๆ เราสำคัญว่าเสือกินไม่ได้ มันเกิดมากินจริงๆ จะว่ายังไง นี่สร้างปัญหาเป็นขวากเป็นหนามกั้นตัวเอง จะว่ายังไงตั้งแต่เสือกินก็ตายนี้ นั่นแก้กันแล้ว นี่ละอุบายวิธีการต่างๆ ของการปฏิบัติท่านดำเนินมา พาดำเนินมาอย่างนี้ นี่หลักของศาสนา...”

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๕๒-๕๕)

คุยเขียนหากิเลส

“...นี่แหละกำลังของจิตเวลาสู้มันสู้จริงๆ เวลาหมอบมันก็หมอบจริงๆ อำนาจของกิเลสเหยียบให้หมอบมันเคยรู้เคยเห็นมาแล้ว ตอนกิเลสเหยียบหมอบก็เห็นแล้วราวกับจะไม่มีวันโง่หัวได้เลย เอ้า เวลาสติปัญญาเหยียบกิเลสจนหมอบก็เห็นแล้วที่นี้ พอกิเลสชนิดนี้ขาดไปบ๊ีบก็ขุดค้นหาอีก คุยเขียนหาอยู่นั่นละ การคุยเขียนหากิเลสก็เป็นงานอันหนึ่ง พอเจอแล้วก็เอาละที่นี้ นั่น ได้งานแล้ว พัดกันอีกแหละ บางอย่างพอเข้าใจแล้วหลุดลอยไปเร็วก็มี ช้าก็มี ที่มันช้ามันชิวเราจะตาย เพราะเราไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ครูบาอาจารย์ตลอดไปนี่ เราอยู่โดยลำพังก็มีเวลาออกเที่ยวภาวนา เวลาปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นก็เป็น **อตตาทิ อตตโน นาโถ** นะซิ ถ้าปัญหาหนัก มันทุกข์เหลือกำลังจะตายจริงๆ ยิ่งแก้ไม่หลุดก็วิ่งมาหาท่านเสียทีหนึ่ง ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ ก็ไม่มาเพราะมันไกล ลำบากการไปการมา ต้องสละเวลามาเป็นวันๆ ถ้าอยู่ไกลก็หลายวัน มาแล้วก็ต้องศึกษาจนเป็นที่เข้าใจแล้วค่อยไป ถ้าอยู่ไกลก็จำต้องค้างคืนกลางทางทั้งเวลาพักอยู่ศึกษากับท่าน

เดินตั้งแต่ออกจากที่พักมาหาท่าน จิตไม่ไปไหน อยู่กับตัว เดินจงกรมมาเลย พอออกจากท่านไปก็เดินจงกรมไปเลย ไม่ได้สนใจกับความกล้าความกลัว ว่ามีดว่าสว่าง ค่าๆ จนเริ่มมืดแล้วค่อยออกจากวัด ท่านไปก็มี ทางตั้ง ๑๓-๑๔ กม. ไกลกว่านั้นก็ มี ต้องมาค้างคืนก็มี แน่ะ มันไปของมันได้สบาย เจย ไม่สนใจกับอะไร ดูเผินๆ ก็เหมือนบ้านนั้นแหละเวลาเดินมาเดินกลับไปในั้น แต่มันไม่ได้บ้า สติปัญญาทำงานอยู่ข้างในนี้ ใครไม่เห็นไม่รู้เรื่องก็ช่างเขาซิ เราดูอยู่เห็นอยู่ พอไปถึงที่พักก็เป็นความเพียรอยู่แล้ว ไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นความเพียร อะไรไม่เป็นความเพียร เพราะมันเป็นความเพียรตลอดอยู่แล้ว ถึงระยะมันเป็นของมัน เวลาหมอบมันก็หมอบจริงๆ อำนาจของกิเลส แหม แหมเลยนะ พุดไม่ถูก พอเวลามันได้ก็ถึงได้พัดกันเสียอย่างไม่มีปราณีปราศรัย...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๔๓๔)

- ๖ -

มีสมาธิใช้ปัญญา

ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า หลังจากท่านอาจารย์โหมความเพียรในพรรษาที่ ๑๐ จนจิตได้เจริญขึ้นเรื่อยๆ สมาธิของท่านมีความแน่นหนามั่นคง แต่ท่านก็ติดสมาธินี้อยู่ถึง ๕ ปีเต็ม ยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่ปัญญา จนกระทั่ง หลวงปู่มันได้ไล่ให้ออกจากสมาธิ ท่านจึงมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้นไปอีก ดังจะเห็นได้จาก เทศน์ของท่านที่ได้รวบรวมมา

ในเทศน์ของท่านอาจารย์ที่อ่านในหนังสือต่างๆ จึงพบว่าท่านสอนและเตือนบรรดาศิษย์อยู่เสมอ ให้ระวังว่าจะติดสมาธิจนกระทั่งวันตาย

ติดสมาธิ

“...เพราะสมาธินี้เป็นความสุขที่พอจะให้ติดได้ถึงติดได้คนเรา ความสุขในสมาธิก็พออยู่พอกินแล้ว จิตใจไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ พอจิตหยั่งเข้าสู่ความรู้อันเดียวแน่วอยู่อย่างนั้น ไม่อยากออกยุ่งกับอะไรเลย ตาไม่อยากมองหูไม่อยากฟัง มันเป็นการยุ่งกวน รบกวนจิตใจของเราให้กระเพื่อมเปลวๆ

เมื่อจิตได้แน่วแน้อยู่ในสมาธินั้น อยู่สักก็ชั่วโม่งก็อยู่ได้ นี่ละมันติดได้เองนี่เอง สุดท้ายก็นึกว่า ความรู้ที่เด่นๆ อยู่นี่เองจะเป็นนิพพาน อันนี้จะเป็นนิพพาน จ่อกันอยู่นั้นว่าจะจะเป็นนิพพานๆ สุดท้ายมันก็เป็นสมาธิอยู่อย่างนั้นละจนกระทั่งวันตาย ก็จะต้องเป็นสมาธิและติดสมาธิจนกระทั่งวันตาย ถ้าไม่มีครูบาอาจารย์ มาจุดมาลาก ผมเองก็คือหลวงปู่มันมาจุดมาลาก เกียงกันเสียจนตาดำตาแดง จนกระทั่งพระทั้งวัดแตกฮือกันมาเต็มอยู่ได้ถุน นี่เพราะฟังการโต้กับหลวงปู่มัน ไม่ใช่ได้ด้วยทริฏิมานะอวดรู้ฉลาดฉลาดนะ ได้ด้วยความที่เราก็มัวใจว่าจริงอันหนึ่งของเรา ท่านก็จริงอันหนึ่งของท่าน สุดท้ายก็หัวเราแตกเพราะท่านรู้ดี เราพูดต่างๆ ที่กิเลสเต็มหัวใจ แต่เข้าใจว่าสมาธินี้มันจะเป็นนิพพาน แล้วสุดท้ายก็ท่านมาไล่ออก...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๑)

สุขในสมาธิเหมือนเนื้อติดฟัน

“...ที่แรกไปหาท่านเมื่อไร ท่านถามว่า ‘สบายดีหรือ สงบดีหรือ’ ‘สงบดีอยู่’ เราก็ว่าอย่างนี้ ท่านก็ไม่ว่าอะไร พอนานเข้าๆ ก็อย่างว่านั่นแหละ ‘เป็นยังไงท่านมหาสบายดีหรือใจ’ ‘สบายดีอยู่ สงบดีอยู่’ ‘ท่านจะนอนตายอยู่นั้นหรือ’ ฟังซิ ทีนี้ขึ้นละนะ พลิกเปลี่ยนไปหมดสีหน้าสีตาอะไร แสดงท่าทางออกหมด แล้วนะนี่ จะเอาเต็มทีละ จะเขกเต็มทีละ ‘ท่านจะนอนตายอยู่นั้นหรือ’ ท่านว่า ‘ท่านรู้ไหมสุขในสมาธิเหมือนกับเนื้อติดฟัน ท่านรู้ไหม สมาธิก็เหมือนกับเนื้อติดฟันนั่นแหละ มันสุขขนาดไหน เนื้อติดฟัน ท่านรู้ไหมๆ’ นี้เราไม่ลืมนะ จากนั้นมา ‘ท่านรู้ไหมว่าสมาธิทั้งแท่งนั่นละคือตัวสมุทัยทั้งแท่ง ท่านรู้ไหมๆ’ นั่น

ตรงนี้มันก็ต่อยกับท่านอีก ดุชิ ‘ถ้าหากว่าสมาธิเป็นตัวสมุทัยแล้ว สัมมาสมาธิจะให้เดินที่ไหน’ นั่นเอาซิ ได้ท่าน ‘มันก็ไม่ใช้สมาธิตายนอนตายอยู่อย่างนี้ซิ สมาธิของพระพุทธเจ้าสมาธิต้องรู้สมาธิ ปัญญาต้องรู้ปัญญา อันนี้มันเอาสมาธิเป็นนิพพานเลย มันบ้าสมาธินี้’ นั่นเห็นไหม ท่านใส่เข้าไป ‘สมาธินอนตายอยู่นั้นหรือ เป็นสัมมาสมาธินะ เอ้าๆ พุดออกมาซิ’ มันก็ยอมละซิ

พอออกจากท่านไปแล้ว โห นี่เราไปเก่งมาจากทวีปไหนนี่ เรามามอบกายถวายตัวต่อท่านเพื่อศึกษา อรรถศึกษาธรรมหาความจริง ทำไมวันนี้จึงมาได้กับท่าน ยิ่งกว่ามวยแชมป์เขา นี่ มันเป็นอย่างไง เราที่นี่มันไม่เกินครูเกินอาจารย์ไปแล้วหรือ และท่านพูดนั่นท่านพูดด้วยความหลงหรือใครเป็นคนหลงละ เอาละที่นี้ ย้อนเข้ามาหาตัวเอง ถ้าไม่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามที่ท่านสอนนี้ มาหาท่านทำไม ถ้าว่าเราวิเศษวิโสแล้วทำไม เราจึงต้องมาหาครูบาอาจารย์ที่ตนว่าไม่วิเศษละ แต่เราก็ไม่เคยดูถูกท่านแหละ นี่หมายความว่าตีเจ้าของ ย้อนขึ้นมาเช่นเจ้าของ...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๒-๓๔๓)

ปัญญาเริ่มก้าวเดิน

“...สุดท้ายก็ออกก้าวทางด้านปัญญา เมื่อก้าวทางด้านปัญญามันก็ผิงเลยที่นี้ ไม่ผิงยังไงก็สมาธิพอตัวแล้ว ถ้าเป็นประเภทอาหารก็คือว่า ผักก็มี เนื้อก็มี ปลาที่มี อะไรๆ เครื่องทำครัวมีหมดแล้ว จะทำให้เป็นแกงเป็นอะไรก็ได้ เป็นหุงเป็นต้มอะไรได้หมด เพราะเครื่องที่จะทำครัวมันครบแล้ว เป็นแต่เพียงว่าเอามาแช่ไว้เฉยๆ ต่อไปสิ่งเหล่านี้ก็จะเน่าเฟะไปละซี มันไม่เป็นแกงให้

อันนี้ก็เหมือนกัน สมาธิก็เหมือนกับเครื่องครัวที่เราเอามาพร้อมแล้วนั่น แต่ไม่ปรุงให้เป็นสติปัญญา ให้เป็นมรรคผลนิพพานขึ้นไป มันก็ไม่เป็นละซี ทีนี้พอออกทางด้านปัญญาเท่านั้นที่ผิงเลยที่นี้ เพราะพร้อมอยู่แล้วนี่ สมาธิพร้อมอยู่แล้ว เครื่องทำครัวพร้อมหมดแล้ว จะทำให้เป็นแกงประเภทใดอาหารประเภทใด

มันพร้อมแล้วๆ นี่ นี่ก็เหมือนกัน เอ้า จะพิจารณาทางด้านปัญญา จะพิจารณายังไง มันพร้อมแล้วนี่ เพราะสมาธิหนุนตัวอยู่เต็มที่แล้ว ทำไมจึงจะมากินสมาธิว่าเป็นมรรคผลนิพพาน ทำไมจึงมากินผักกินหญ้าเข้าใจว่าแกลงๆ ทั้งๆ ที่ยังไม่ได้ปรุงเป็นแกง นั้น พัดกัน เจ้าของนั้นแหละ...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๒-๓๔๓)

ตำหนิสมาธิว่านอนตายอยู่เฉยๆ

“...พอออกทางด้านปัญญาเท่านั้น มันก็รู้เรื่องราว ช่างกิเลสตัวนั้นได้ ตัดกิเลสตัวนี้ได้โดยลำดับๆ เกิดความตื่นเนื้อตื่นตัวขึ้นมา โอ้ เราอยู่ในสมาธิเรานอนตายอยู่เฉยๆ มากี่ปีก็เดือนแล้วไม่เห็นได้เรื่อง ได้ราวอะไร คราวนี้ก็เร่งทางปัญญาใหญ่ หมุนตัวทั้งกลางวันกลางคืนไม่มีหามลือบ้างเลย แต่ผมมันนิสัยโลดโผนนะ ถ้าไปแ่งไหนมันไปแ่งเดียว พอดำเนินทางปัญญาแล้วมันก็มาตำหนิสมาธิว่านอนตายอยู่เปล่าๆ ความจริงสมาธิก็เป็นเครื่องพักจิต ถ้าพอดีจริงๆ ก็เป็นอย่างนั้น นี่มันกลับมาตำหนิสมาธิว่านอนตายอยู่เปล่าๆ ก็ปีไม่เห็นเกิดปัญญา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๕)

“...เดินจงกรมไม่รู้จักหยุด เดินตั้งแต่เช้าตั้งแต่จันจันหันแล้วจนกระทั่งถึงปิดกวาด ฟังซิ ไม่ได้รู้ว่าเหนื่อยว่าอะไร เพราะมันหมุนตัวๆ อยู่นี่ งานอยู่ที่นี่ เดินไป บางทีเดินจงกรมนี้ โนนเซซัดเข้าไปในป่าโน่น ไครมครามในป่าโน่น เพราะจิตมันไม่ออก ตาก็มีดมัวไปหมดละซี มีแต่ขาก้าวไปๆ ก็เข้าไปโน่น แล้วออกมาอีก เอาอีกอยู่ยั้น คำว่าน้ำท่าอะไรๆ ไม่สนใจทั้งนั้นเมื่อถึงขั้นมันตะลุมบอนกัน นี่ละปัญญาเป็นอย่างนั้น...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๓)

“...การเดินจงกรมถ้าอยู่ในวงหมู่เพื่อน เช่นมาอยู่บ้านหนองผืออย่างนี้ ผมจะเดินจงกรมให้หมู่เพื่อนเห็นไม่ได้ โนน ต้องเวลาสงัด ๔ ท่า ๕ ท่าล่องไปแล้ว หมู่เพื่อนเจียบหมดแล้วถึงจะลงเดินจงกรม กลางวันก็เข้าไปอยู่ในป่าโน่น ถ้าวันไหนออกมาแต่วัน เช่น ๕ โมงเย็น ออกมาอย่างนี้ ก็เข้านั่งสมาธิเสียในกุฏิ จนกระทั่งหมู่เพื่อนเจียบไปหมดแล้วถึงจะลงทางจงกรม เป็นนิสัยอย่างนั้นมาดั้งเดิม ไม่ให้ใครมาเห็นการประกอบความเพียรของเราว่ามากน้อยขนาดไหน แต่ธรรมดาใครก็รู้ ทางจงกรมจนเป็นขุมเป็นเหวไปใครจะ 모르 เดินจงกรมก็ชั่วโมงมันถึงจะเป็นขนาดนั้น อยู่ในป่าก็ดี อยู่ภายในวัดก็ดี มองดูก็รู้ แต่หากนิสัยเป็นอย่างนั้น ถ้าภาษาอีสานเขาว่านิสัยคนหลักความ ลักๆ ลอบๆ ทำอยู่คนเดียว แต่เรามันไม่สนใจที่จะทำความเพียรให้ใครๆ เห็นอย่างโจ่งแจ้ง...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๒๑)

หลงสังขาร

“...พอปัญญาก้าวแล้วก็ยังกลับไปสู้อีกกับท่านอีกนะ คือเวลานั้นออกทางด้านปัญญานี้เอาอีกแล้ว กลางคืนไม่ได้นอน บางคืน ๒ คืน ๓ คืน มันไม่ยอมนอน กลางวันยังไม่ยอมนอนอีก เอ้า ภูนี้จะตายละนะ ว่าเจ้าของ ภูนี้มันจะตายละนะ มันยังงี้เนี่ย บทเวลาอนอยู่ในสมาธิมันก็อยู่อย่างนั้น ทีนี้เวลาออกก็ออกอย่างนี้ ทำงี้เนี่ย แล้วก็ขึ้นไปหาท่านอีก นี่พ่อแม่ครูอาจารย์ว่าให้ออกทางด้านปัญญา เวลานี้มันออกแล้วนะ ถึงขนาดที่ว่าไม่ได้นอน ๒-๓ คืนแล้วนี่นะ กลางวันมันยังไม่นอนอีก ‘นั่นละ มันหลงสังขาร’ ‘ถ้าไม่พิจารณา มันก็ไม่รู้ขึ้นมา’ ‘นั่นละบ้าสังขาร บ้าหลงสังขาร แล้วก็เอาใหญ่เลย’ พอคราวนี้หมอบเลยนะ ภูเห่าค้อยหมอบลง ทีนี้มันอาจจะถูกอย่างที่ท่านว่านั่นแหละ เรานึกในใจนะ ทีนี้ก็หนึ่ง พอออกไปก็ ถึงอย่างนั้นก็ตามเถอะ มันก็ หมุนตัวๆ ของมันเหมือนกัน แต่บทเวลา มันจะตายจริงๆ ก็เข้าสมาธิด้วยการบังคับนะ ถ้าธรรมดาแล้ว มันจะไม่ยอมเข้าเพราะเห็นว่าไม่ได้งาน มันไม่พอดีนะ เห็นว่าสมาธิมันอนตายอยู่เฉยๆ มันไม่เห็นได้ผลได้ ประโยชน์อะไร นอนตายอยู่เฉยๆ สมาธิ ปัญญาต่างหากได้ผล ว่างั้น

ทีนี้ก็จะเอาปัญญาแบบไม่หยุดอีกแหละ ว่าการทำงานได้งาน การพักไม่ได้งานก็ไม่พัก...จะทำแต่งงาน ก็จะตายอีกเหมือนกัน ทีนี้เวลานั้นเต็มที่เต็มฐานแล้วจะไปไม่รอดเพราะมันอ่อนไปหมดสกลกาย การทำงาน ด้วยปัญญา การคิดด้วยปัญญาเป็นอัตโนมัติก็ตาม แต่ก็เป็งานของจิตควรที่จะได้พัก เห็นว่ามันหนักเกินไป แล้วก็บังคับ ถึงขนาดที่ได้บริการมนะ พุทโธๆ ถีบไม่ยอมให้ออก คือออกจะทำงาน ไม่ใช่ออกฟุ้งซ่านรำคาญ ไปที่ไหนนะ ออกจะออกไปหางานที่ทำยังไม่เสร็จ บังคับไว้ๆ จนกระทั่งถึงสุดท้ายจิตก็ลงแนว เยียบเลย และปรากฏว่ากำลังวังชาเนี่ย โอ้โฮ เพิ่มขึ้นมา ทีนี้เลยพูดไม่ถูกนะ

เมื่อใจมีกำลังในการพักสมาธิแล้ว พอถอนเท่านั้นละ โดดผิงใส่งานเลย ทีนี้เหมือนกับว่าเราได้พักผ่อน นอนหลับแล้ว นี่พูดถึงการงานนะ หรือได้รับประทานอาหารมีกำลังวังชาแล้วทำงานทำการ งานขึ้นนั่นแหละ แต่มันเสร็จได้อย่างรวดเร็ว นี่ก็เหมือนกันไม่ท่อนั่นแหละ ปัญญาอันนี้แหละ ฟันลงไปมันขาดสะบั้นลงไปเลย เพราะปัญญาได้พักตัว แต่ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ มันไม่อยากจะพักนะ ต้องฝืนเอาเฉยๆ แม้ระลึกถึงคำของท่านพูด มันหลงสังขารนั้นอยู่เสมอ แต่อำนาจแห่งการเพลนในการพิจารณานี้มีกำลังมากกว่า มันถึงไม่ยอมพัก ง่ายๆ...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๓-๓๔๔)

กรรมฐาน ๔๐ เป็นได้ทั้งอารมณ์แห่งสมณะและวิปัสสนา

“...ครูบาอาจารย์ทั้งหลายก็ดี หรือนับตั้งแต่พระสาวกทั้งหลายลงมาก็ดี ท่านหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งกรรมฐาน ๔๐ นี้ทั้งนั้นแหละ กรรมฐาน ๔๐ นี้แลเป็นธรรมที่สร้างจิตท่านให้มีความสงบร่มเย็น ต่อจากนั้นก็สร้างทางด้านปัญญาให้รู้แจ้งแทงทะลุไป ไม่พ้นจากกรรมฐานที่กล่าวมาเหล่านี้เลย เพราะกรรมฐาน ๔๐ นี้ไม่ใช่จะเป็นอารมณ์แห่งสมณะอย่างเดียว ยังเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาได้ด้วย เมื่อจิตควรแก่วิปัสสนาแล้วจะเป็นวิปัสสนาไปได้โดยไม่ต้องสงสัย

ในขณะที่จิตยังไม่เป็นปัญญา จิตยังไม่เป็นวิปัสสนา ก็เอาธรรมเหล่านี้แลมาอบรมจิตใจด้วยความเป็นสมณะ คือเพื่อความเป็นสมณะ ได้แก่ความสงบของใจ พอจิตก้าวเข้าสู่ปัญญาแล้ว ธรรมที่เคยเป็นอารมณ์แห่งสมณะนี้แล จะแปรสภาพเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาไปได้โดยไม่ต้องสงสัย นี่ละหลักใหญ่อยู่ตรงนี้...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๕๑)

ท่านอาจารย์มั่นเพียบทางชั้นธ-ท่านเพียบทางจิต

“...พ่อแม่ครูอาจารย์ท่านพูด ผมไม่ได้ลืมนะ เวลาสงบอุโบสถสังฆกรรมตอนบ่ายโมง เพราะพระมีจำนวนมากมาจากที่ต่างๆ ต้องเอาบ่ายโมงเป็นเวลาฟังปาฏิโมกข์ เช่นอย่างวัดนี้เป็นศูนย์กลาง วัดนั้นๆ เต็มไปหมดในตำบลแถวนั้น ฉันทจ้งหันแล้วต่างองค์ต่างมา พระ ๕๐-๖๐ ส่วนแฉกรที่ติดตามพระมาไม่นับ ท่านพูดเสมอเรื่องความตั้งอกตั้งใจ เรื่องการอยู่ด้วยกันไม่ใช่เป็นของจิ้งจกฉกร ธรรมเท่านั้นเป็นสิ่งที่ควรยึดอย่างมั่นคงอย่างตายใจ ท่านว่า ครูอาจารย์เป็นของไม่แน่นอน อย่างอนใจว่าได้มาอยู่กับครูกับอาจารย์ แล้วว่าท่านจะอยู่ตลอดไปกับเรา หนักเข้าๆ ท่านก็เปิดออกมา ‘ใครจะเข้มแข็งความพากความเพียรอะไรก็ให้เข้มแข็ง มีความรู้ความเป็นอะไรภายในจิตใจ เอ้า ให้มาถามมาเล่าให้ฟัง ภิกษุเฒ่าจะแก้ให้’ นั่น ท่านว่า ท่านภิกษุเฒ่าๆ ‘นี่เวลาภิกษุเฒ่าตายแล้วยากนะ ใครจะแก้เรื่องจิตใจทางด้านจิตตภาวนา นี่ไม่นานนะ’ ท่านย้าลง ‘ไม่เลย ๘๐ นะ’ นั่น ฟังซี ท่านรู้ล่วงหน้าไว้หมดแล้ว ย่นเข้าไปๆ ท่านจนนับข้อมือให้ดู นี่เวลานี้อายุก็เท่านั้นแล้ว และนับไปเท่านั้นๆ พอถึงจุด ๘๐ ‘ก็มีมันนานอะไร พากันมานอนใจอยู่ได้เทรอ’ ถึงขนาดนั้นนะ ท่านพูด พูดเปิดใจเที่ยว ลูกศิษย์ลูกหาใครจะไปว่าท่านไอ้ฮวด พระแฉกรก็ไม่มิกิเลสเครื่องไอ้ฮวดภายในใจ ก็มีแต่สลดสังเวชเท่านั้น ‘จะตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติก็เร่ง’ ท่านว่า

ไอ้เราเองก็เหมือนกับว่าจิตนี้มันสั้นริๆ อยู่ พอได้ย่นอย่างนั้นแล้วความเพียรก็หนัก เวลาครูบาอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ เราก็ได้ฟังพาอาศัยร่วมเงาท่านแก้ข้อธรรมข้อธรรมที่สงสัย ก็เร่งความเพียรเข้าเต็มทีๆ พอท่านย่างเข้า ๘๐ ปี ท่านก็เริ่มป่วยแหละ พอป่วยแล้วท่านบอกไว้เลยเขี้ยว แนะ ฟังซี ซึ่งท่านเคยป่วยเคยไข้มา

ไม่รู้ก็ครั้งก็หน เป็นไข้มาลาเรียเป็นไข้อะไร ท่านไม่เคยพูดถึงเรื่องเป็นเรื่องตาย แต่พอเป็นคราวนี้เพียงเริ่มเป็นเท่านั้นไม่ได้มากอะไรเลย ท่านบอกว่าผมเริ่มป่วยมาตั้งแต่วานขึ้นนี่นะ เพราะเราอยู่อำเภอวาริชภูมิ เราไปถึงวันแรมค่ำหนึ่ง ท่านป่วยวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ผมจำได้ขนาดนั้นนะ

วันแรมค่ำหนึ่งเราก็ไปถึงท่าน ‘ผมเริ่มป่วยตั้งแต่วันขึ้น’ วันขึ้นก็หมายถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ‘นี่ป่วยครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายนะ ไม่หาย ยากจากเทวดาชั้นพรหมไหนๆ ก็มาเถอะ’ ท่านว่า ‘ไม่มียาขนานใดในโลกนี้จะมาแก้ให้หาย ไข้จึงเป็นไข้สุดท้าย แต่ไม่ตายง่ายนะ เป็นโรคทรมาณ เขาเรียกว่าโรคคนแก่ อย่าไปหาหยูกหายามาใส่มารักษา มันเป็นไปตามสภาพของชั้นนี้แหละ’ ท่านว่าอย่างนั้น ‘เอาการรักษาที่เหมือนกับใส่ปุ๋ยแล้วรดน้ำไม้ที่ตายยืนต้นแล้วนั้นแหละ จะให้มันผลิดอกออกใบออกผลเป็นไปไม่ได้ ยิ่งแต่เวลาของมันเหลืออยู่ที่จะล้มลงจมแผ่นดินเท่านั้น นี่ก็อยู่แต่มันยังไม่ล้มเท่านั้นเอง จะให้หายด้วยยาไม่หายนะ’ นี่เพียงเริ่มเป็นเท่านั้น ท่านบอกแล้ว แม่ใหม่ท่านอาจารย์มัน ฟังซิ ผมถึงได้กราบสวดหัวใจผม ท่านเปิดออกมาอย่างนั้นไม่มีอะไรผิด อย่างเข้า ๘๐ ไม่เลย ๘๐ หนา ก็ฟังซิ

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๒๐-๑๒๑)

“...ยังงี้ก็ต้องตายเพราะป่วยครั้งนี้ไม่สงสัย แต่ไม่ตายง่ายนะ โรคนี้เป็นโรคทรมาณ เขาเรียกว่าโรคคนแก่ ท่านว่าไม่ตายง่าย แล้วเราก็นับมาจริงๆ ๘ เดือน นั้น ตั้งแต่เดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ผมจำได้ถึงขนาดนั้นละท่านเริ่มป่วย จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ท่านมรณภาพ พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นเวลา ๘ เดือน โอ้โฮ เหมือนกับฟ้าดินถล่มหัวใจเรานะ เพราะจิตมันจ่ออยู่กับท่านเท่านั้น เหมือนท่านเป็นแม่เหล็กคอยดึงคอยช่วยเรา จิตเราตอนนั้นก็ขลุมนเอาเหลือประมาณ

ตอนท่านเริ่มป่วย จิตเราก็ขลุมนวุ่นวายของมันไม่มีวันมีคืนเลย ตั้งแต่นั้นมาเรื่อยๆ จิตเราก็ไม่ว่างเลย ท่านป่วยหนักเข้าเท่าไร เราก็ยังต้องเป็นตัวตั้งตัวตีเกี่ยวกับการดูแลรักษา ตลอดถึงหมู่เพื่อนที่ไปเกี่ยวข้องอยู่กับท่าน เราเป็นผู้คอยให้อุบายคอยแนะนำตักเตือน โอ้เราเองก็หุนตั่วๆ ชี ลงจากกฐิท่านก็เข้าทางจงกรม ณะพอออกจากทางจงกรมมาก็ขึ้นกฐิท่าน นี่หมายถึงอยู่หนองผือ ออกจากกฐิท่านก็เข้าทางจงกรม ปล่อยท่านก็ปล่อยไม่ได้ เป็นเรื่องสำคัญมากที่เราจะปล่อยไม่ได้ แม้หมู่เพื่อนจะมีมากก็ตาม แต่เราคอยแนะนำให้อุบายคอยอะไรอยู่ตลอดเวลาที่นั่นแหละ พอมีเวลาบ้างนิดหน่อยก็เข้าทางจงกรมๆ เพราะตอนนั้นจิตมันพิลึกพิลั่นจริงๆ ที่เรียกว่ามันเป็นของมันเอง ไม่มีใครบอกใครสอน ไม่มีใครแนะนำใครนำแหละ หากเป็นในตัวของมันเอง ถึงวาระที่มันเป็น นี่ถ้าเราเรียกก็เรียกว่าภาวนามยปัญญาอย่างว่า

ตอนกลางวันท่านก็พัก ถ้ามีหมู่เพื่อนดูแลเป็นประจำ เราก็ไม่ได้ไปตอนนั้น ตอนค่ำละตอนเวรสำคัญอยู่ในวัดหนองผือ เราไม่ได้เข้าเวรเข้ายามกับหมู่เพื่อน แต่เป็นผู้คอยตรวจเวรตรวจยามอยู่ตลอด จิตของเราก็เป็นอย่างนั้นละ ท่านก็เพียบทางขันธ์ เราก็เพียบทางจิต ต่างคนต่างเพียบคนละด้านละทาง นี่พูดถึงเรื่องความพะวัภพะวนกับท่านที่เป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทร...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๓-๑๕๔)

จิตทำงานไม่หยุด

“...เมื่อก้าวถึงขั้นภาวนามยปัญญาแล้ว ต้องหมั่นตัวเองไปเองเป็นอัตโนมัติไม่หยุด ไม่ถอย มีแต่หมั่น อยู่ตลอด หมั่นกับกิเลสอันนั้นแหละ ไม่ใช่หมั่นกับอะไร สิมวันสิมคืนสิมปีสิมเดือนสิมเวล่ำเวลา ไม่ได้ส่งออกนอก มีแต่พันกันกับกิเลสอาสวะประเภทต่างๆ อยู่ภายในนั้น น้ำท่ามากพลุกุหรือไม่คิดถึงกันเลยนะ แปลกอยู่นั้นละเวลามันหมั่นของมันมันหมั่นขนาดนั้น มีแต่กิเลสกับสติปัญญาพันกันอยู่นั้น ถ้าสมมุติว่าอันนี้ขาดลงไปแล้ว จิตก็เสาะก็ขุดค้นหาที่เป็นงานอันหนึ่งเหมือนกัน พอเจอแล้วเอาละที่นี้ เจอเมื่อไรเป็นเอาหนักทีเดียว เหมือนเข้าตะลุมบอนกันเลย ถอยไม่ได้ ไม่มีคำว่าถอย ไม่เจอก็ค้นหา

เวลาอันนี้ผ่านไปแล้ว เรียกว่าแก้ได้แล้วเรียบร้อยแล้วอย่างนี้ มันค้นหาของมัน มันค้นเองนี่นะ มันเสาะมันแสวงซอกแซกซิกแซก หาเรื่องหาราวขึ้นมา ให้เกิดเหตุเกิดผลขึ้นมา จนกระทั่งได้พบตัวข้าศึก พอพบข้าศึกก็เท่ากับว่าได้งานแล้วนั่นเอง แล้วมันจะคิดไปอะไรถึงเวล่ำเวลานาที่ชั่วโม่ง มันไม่ได้คิดนี่นะ มีแต่ความรู้กับสิ่งนั้นเท่านั้น ไม่รู้ร้อนรู้หนาว ไม่รู้เหน็ดรู้เหนื่อย จิตไม่ออกมาเลยหากอยู่กับมัน มันจะไปเดินได้ยังไง ตั้งแต่จ้งหันแล้วจนกระทั่งถึงปิดกวาง...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๘-๑๕๙)

“...งานการอะไรที่เราเคยทำมาตั้งแต่เป็นฆราวาสจนกระทั่งถึงวันบวช ที่ว่าหนักอะไรๆ เราก็เคยหนัก แต่ไม่ได้ถึงใจเหมือนอันนี้ เหมือนกับการฆ่ากิเลสนี้ โอ้โฮ หนัก ทุกอย่างทุ่มกันลงหมด ทุ่มกันลงหมด ถึงขั้นที่จะควรใช้สติปัญญาก็เอากันอย่างหนัก บางคืนนี้ไม่หลับตลอดรุ่งเลย ความเพียรประเภทนี้เป็นอย่างนั้น กลางวันก็ไม่หลับ ถ้าจะให้หลับต้องบังคับด้วยสมถะความสงบ ไม่ให้คิดไม่ให้อปรุง เรื่องปัญญาที่ทำงานระงับให้หมด เข้าสู่สมาธิสงบ อย่างนั้นก็พอหลับได้ บางทีก็ไม่หลับ ดุชิ บังคับไว้ให้สงบ มันก็ใสแจ๋วอยู่กับความสงบ ไม่ยอมลงกวางค์หลับ สงบลงไปแล้วก็จิตเป็นสมาธิทำไมจะไม่ใสแจ๋วละ ใสในขั้นสมาธินะ สงบก็ใสแจ๋ว ก็อยู่นั้นเสียไม่หลับให้ พอขยับเขยื้อนก็ฟุ้งเลย ฟุ้งกับงานนะ นั้น วันจะไม่หลับเป็นอย่างนั้น วันจะหลับพอให้เข้าจิตสงบแล้วก็หลับไปได้

จิตขั้นนี้ต้องบังคับเรื่องหลับเรื่องนอน ไม่บังคับไม่ได้ ที่จะให้มัน่วงเหงาหาวนอนนี่ผมยังระลึกไม่ได้เลยว่า ผม่วงเหงาหาวนอนในเวลาสติปัญญาขั้นนี้ออกทำงาน ยังระลึกไม่ได้เลยฟังซิ ก็ได้บังคับให้มันหลับมันนอน มันเพลินถึงขนาดนั้นนะ มันเดินจนจนกระทั่งฝ่าเท้าออกร้อนได้ยังไง เหมือนไฟลนไฟเผาเลย ในเวลาที่เราหยุดนี้ โถ บางทีต้องได้ดูว่าฝ่าเท้าแตกหรือ ฟุ้งซิ เราก็ไม่ได้เดินรวดเร็วอะไรนะ เป็นบางจังหวะของมัน บางจังหวะก็มีเร็ว ถ้าเร็วแล้วโครมครามเข้าป่าอย่างนั้นจะไปเร็วได้ยังไง เดินอยู่นั้นทั้งวันทีเดียว ตั้งแต่จ้งหันเสร็จแล้วจนกระทั่งถึงเวลาปิดกวาง ก็ชั่วโม่งดุชิ มันลืมไปหมด เวล่ำเวลาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า หมั่นอยู่เวที่อันนี้ๆ หัวใจนั่นคือเวที่ อันนี้มันขัด สิมได้เมื่อไร ก็เป็นสังกรรมเอาอะไรมาสิม คือตา

มันไม่เห็นเพราะจิตไม่ออก ตาก็เลยมัวเลยฝ่าเลยฟางไปเสีย มีแต่ขาก้าวไป เตี้ยวเข้าป่าโน้นเตี้ยวเข้าป่านี้ พอเข้าป่าถอยกลับมาบ๊ีบ สักเตี้ยวเข้าป่าอยู่นั้น แต่ก็เพลินของมัน ไม่ได้สนใจกลัวใครจะมาทำอะไร หากเป็นของมันอยู่นั้นเพราะจิตไม่ออก จิตหม่นอยู่นี้เพราะกิเลสอยู่นี้ มันก็พัดกันอยู่ภายในจิตนี้ เมื่อจิตไม่ออก เสียอย่างเตี้ยว ตาก็ฝ่าก็ฟาง มองอะไรก็ไม่เห็น เดินก็โครมครามเข้าป่าอย่างนั้น มันเดินเร็วไม่ได้ ถึงขนาดนั้น ยังออกร้อนฝ่าเท้าเพราะไม่ได้เดินเพียงวันหนึ่งวันเดียว เดินอยู่นั้นเป็นประจำ กลางคืนก็เดินอยู่อย่างนั้น ออกจากสมาธิแล้วก็เดินเท่านั้นจนออกร้อนฝ่าเท้า...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๔๔๕-๔๔๖)

เห็นกายด้วยความจริง

ท่านอาจารย์ได้พิจารณากายและเห็นกายครั้งแรกอย่างชัดเจนที่วัดบ้านหนองผือ นาใน

“...เรื่องสัญญาอารมณ์มันติดกับความจริงมาก รู้เห็นด้วยความจำกับความจริงเป็นคนละโลก ดังเรา เห็นอเมริกาด้วยการวาดภาพ กับเห็นประจักษ์ตา ย่อมประจักษ์ใจติดกับการนึกคิดด้วยมโนภาพอยู่มาก ดังที่ว่าเห็นกายด้วยความจริงก็เหมือนกัน นี่ผมเคยเห็นมาแล้ว ทีแรกก็อาศัยคิดคาดไปเสียก่อน หมายถึง เสียก่อน พิจารณาไปคิดคาดไป พอได้จังหวะจิตกำหนดติดบ๊ีบๆ เข้าไปในส่วนหนึ่งของร่างกาย เมื่อติดบ๊ีบ ได้ทีแล้วจิตไม่ยอมปล่อย พอจิตไม่ปล่อยก็เห็นชัดเข้าๆ และเห็นชัดไปหมดทั่วร่างกาย และกระจายเป็นวงกว้างออกไปเหมือนกระดาดขิม มันขิมไปหมดทั่วร่างกาย จนกระทั่งร่างกายตายเน่าพองและแตกสลาย ก็เป็นไปในขณะนั้น ให้เราเห็นให้เราดูร่างกายพังลงไป แตกกระจายลงไป เปื่อยเน่าลงไปให้เห็นอย่างชัดเจน และเป็นไปอย่างรวดเร็วนะ บุปบ๊ีบๆ ยิ่งเกิดความสลดสังเวช อ้อ เห็นอย่างนี้หรือเห็นกายนะ เห็นอย่างนี้หรือ มันชัดมากนะ นี่เรียกว่า **ปจฺจกฺขยทฺวิภูจฺฉิ** รู้จำเพาะเห็นจำเพาะตน คือเห็นด้วยตนเองจริงๆ เห็นเป็นความจริง ประจักษ์ใจเป็นอย่างนี้ ผิดกับเห็นด้วยความจำความคาดหมายอยู่มาก เมื่อเห็นชัดเข้าๆ อันนั้นขาดออกอันนี้ หลุดลงไป โดยที่เราไม่ได้บังคับให้กำหนดให้ทำงานขณะนั้น มันเป็นขึ้นมาเองเมื่อกำหนดได้ทีแล้ว เป็นแต่เพียง เอาความรู้หยั่งไว้ในจุดเดียว จากนั้นกระแสจิตระดมของปัญญาหากกระจายไปเองทั่วร่างกายของเราทั้งคน

ในขณะที่พิจารณาร่างกายอยู่นั้น ปรากฏว่าอวัยวะส่วนนั้นขาดลง อันนี้ขาดลง ตกลงไป ขณะพิจารณา เพลินๆ อยู่นั้น มันไม่มีความรู้สึกที่ว่ากายมีนะ มันหายเจ็บไปหมด ทั้งๆ ที่พิจารณากายอยู่นั้นแล พิจารณา ไปเรื่อยจนกระทั่งลงถึงที่มันแล้ว ส่วนดินก็เห็นได้ชัด มันค่อยกระจายไปเป็นดิน ส่วนน้ำก็ซึมลงไปเป็นดินบ้าง เป็นไอขึ้นไปบนอากาศบ้าง ลม ไฟก็ไปตามสภาพของมัน ต่อจากนั้นจิตก็ว่างเปล่าไปหมด

ที่เห็นกายทีแรกเห็นอย่างชัดเจนเห็นที่วัดบ้านหนองผือ นาใน นะ ขณะที่กระดูกกำลังกระจายกันอยู่ จิตตะล่อมคือรวมกระดูกเข้ามา นอกนั้นมันกระจายไปหมด มันกลายเป็นน้ำกลายเป็นดินไปหมด น้ำก็ไป

ตามน้ำเหือดแห้งไป ส่วนที่เปื่อยง่ายมันก็เป็นดินไปอย่างรวดเร็ว ส่วนที่ไม่เปื่อยง่ายเช่นกระดูกมันก็ยังเหลือเรี่ยราดกันอยู่ ขณะที่จิตเป็นเช่นนี้มันทำงานของมันเองนะ เหมือนกับมันกวาดกระดูกเข้ามาตะล่อมเข้ามารวมกันเป็นกอง แทนที่จะเอาไฟเผามันกลับไม่เผา มันหากเป็นของมันเอง จิตเกิดวิตกว่า เอ ร่างกายทั้งร่างนี้มันกลายเป็นอย่างนี้เอง เป็นธาตุอย่างนี้เอง มันรำพึงมันสลดสังเวชนะ ร่างกายตัวเองถูกพิจารณาจนเปื่อยปรักหักพังลงไปยังเหลือแต่เพียงกระดูกแห้งๆ ตูมัน โอ กระดูกกลายเป็นดินมันเป็นอย่างนี้เอง

ขณะที่กำลังกำหนดพิจารณาอยู่ในกองกระดูกนั้น ไม่ทราบแผ่นดินมาจากที่ไหน ปีบมาปิดกองกระดูกอันนี้ เหมือนว่ามากลบกองกระดูกที่เรา กำลังกำหนดพิจารณาอยู่นั้น ตอนนั้นแผ่นดินมาจากที่ไหนมากลบกัน ปีบเดียว นี่ก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง พอดินมากลบกองกระดูกก็ก็เดียว กระดูกกองนั้นก็กลายเป็นดินไปด้วย ในขณะที่นั้น อ้อ มันเป็นดินอย่างนี้เอง จากนั้นจิตก็ว่างหมด ว่างหมดไม่มีอะไรเหลือเลย จิตเงียบ ไอ้ไอ ที่จิตเงียบอยู่นั้นเป็นชั่วโหม่งๆ หมดความสำคัญมันหายไปทุกอย่าง ทั้งสิ้น ไม่ทราบอยู่สูงอยู่ต่ำ อยู่ที่ไหน นั่งอยู่หรือนอนอยู่ อยู่ภูหรืออยู่ร่มไม้หรืออยู่ที่ไหน ไม่สำคัญทั้งนั้น มีแต่ความว่าง ความรู้อย่างละเอียดสุขุม เป็นความอัศจรรย์กับความรู้อยู่เท่านั้น

จนกระทั่งได้จังหวะแล้ว จิตก็ค่อยขยายตัวออกมาๆ จนเป็นจิตธรรมดาตามขั้นภูมิของจิต จิตยังว่างอยู่เลย กำหนดดูภูหลังไหน ดูต้นไม้ใบหญ้าแถวบริเวณนั้นก็ไม่เห็น มันว่างไปหมด เพราะอำนาจแห่งความว่างภายในสมาธินั้นมันยังไม่ जाงไป เนื่องจากตอนนั้นจิตเรายังไม่ถึงขั้นว่างตามภูมิจิตว่างนี่นะ คำว่าจิตว่างนั้นมันมาว่างตอนเราพิจารณาขั้นปัญญาแล้วต่างหาก คตินั้นเกิดอัศจรรย์ใจอย่างบอกไม่ถูก ศัพท์ทางโลกก็ว่าครึ้ม อึมเิบอย่างละเอียดสุขุม พูดไม่ออกบอกไม่ถูกตามความจริงที่เป็น มันแลเห็นร่างกายเห็นชัดจริงๆ ไม่มีสงสัยได้เห็นกายประจักษ์จากการภาวนาคตินั้นแหละ วันนอกนั้นมาก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้นอีก เห็นก็เหมือนกันแต่มันเปลี่ยนสภาพการเห็นไปเรื่อยๆ แต่เราก็ไม่ได้อาลัยเสียตายว่าอยากให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันเป็นอย่างนี้ ก็ให้เห็นให้เป็นไปตามเรื่อง พิจารณาในวงปัจจุบันไปเรื่อยๆ ความเห็นก็เห็นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งกายหมดความหมาย หมดความจำเป็น เมื่อจิตรู้เท่าทันหมดแล้ว และกลายเป็นอากาศธาตุ ว่างเปล่าไปหมด จิตก็ว่างจะว่าไฉน มันรู้เท่ากายด้วยและก็ว่างไปด้วย การพิจารณาเราไม่สงสัยเพราะเป็นกับเจ้าของเองอย่างชัดเจน...”

ขุดคุ้ยกิเลส : พิจารณาอสุภะ

“...จิตในขั้นสมาธิหรือจิตธรรมตาย่อมจะมีความรักชอบเป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจในอารมณ์ที่เป็นวิสมภาค เฉพาะอย่างยิ่งก็รูปขันธ์ จึงต้องได้พิจารณารูปขันธ์อันเป็นสิ่งสำคัญ ให้เป็นคู่ปรับกันกับความรักสวयरักงาม...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๔๖๑)

“...อสุภะอสุภังปฏิกุศลโสโครกนี้เป็นยาระดับต่ำระคายเคือง ความฟุ้งเพื่อเห่อเหิม ความฟุ้งชานรำคาญเกี่ยวกับโลกสงสารได้เป็นอย่างดี ยากนานนี้เหมาะสมกับโรคประเภทที่มันหยาบโลน ขอบวังแต่ม้วนกระโดด เข้าบ้านเข้าเมือง เข้ารูปนั้นเข้าเสียงนี้ เข้าสถานที่นั้นสถานที่นั้นอยู่ไม่หยุดไม่ถอย ยิ่งกว่าสุนัขค่นองในฤดูหมาเป็นบ้า เพราะความเห็นว่าเป็นของสวยของงาม เห็นว่าเป็นของที่นารี้นเริงบันเทิง เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าชมชอบน่ารักใคร่ชอบใจน่าเพลิดเพลิน ราวกับจะไม่มีป่าช้าอยู่ในสิ่งนั้นๆ ในสถานที่นั้นๆ และกับตัวเองเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องเหยียบเบรกห้ามล้อและย้อนจิตเข้ามาพิจารณาอสุภะอสุภังในกายเรากายเขาเพื่อแก้โรคร้ายชนิดนี้

การพิจารณาอสุภะคือความไม่สวยงามภายในร่างกายเราหรือร่างกายเขาเป็นสำคัญมาก ให้เห็นเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดีความรักใคร่ทั้งหลาย นั่นเป็นความถูกต้องสำหรับแก้โรคเคตธนา เป็นความเหมาะสมสำหรับผู้จะบรรเทาและแก้กิเลสประเภททำคนให้เป็นบ้าสติ ร้อนๆ ไปโดยลำดับ ย่อมพิจารณาได้ทั้งข้างในข้างนอกไม่ขัดกัน...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๓๐๙-๓๑๐)

“...พระพุทธเจ้าจึงสอนให้มีปริยัติ คือแบบแปลนแผนผัง เอ้า จำให้แม่นย่ำ วิธีการท่านสอนว่าอย่างไร จำวิธีการเอาไว้ ปฏิบัติดำเนินตามวิธีการนั้น อย่าโยก อย่าคลอน อย่าเอนอย่าเอียง อย่าให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเป็นของจอมปลอมเข้ามาแทรกแซงจิตใจ ดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า โอวาทของกิเลสมันแทรกเร็ว เป็นกับตายให้มอไว้กับสวากขาตธรรมที่ท่านสอนไว้นั้น ดำเนินไป ดังที่ท่านสอนเบื้องต้นว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** นี้ธรรมชั้นเอกในการที่จะบุกเบิกเพิกถอนสิ่งจอมปลอมทั้งหลายซึ่งปกคลุมหุ้มห่ออยู่ภายในอาการทั้งห้าและอวัยวะทั้งหมดนี้ได้เป็นอย่างดีและดีเยี่ยม นี้ให้จำตรึงนี้เอาไว้ แล้วพิจารณาตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนอันเป็นหลักความจริง

กิเลสมันปกเสียบ มันเสกสรรปั้นยอเอาไว้ฝังใจเราจนเชื่อมั่นอย่างตื้นใจนั้นก็คือว่า สิ่งเหล่านี้มันสวยงามงามไปทั้งนั้น มันหาอันไหนงาม เอาหลักความจริงไปจับสิ ระหว่างกิเลสกับธรรมจะรู้กันอย่างไร **เกสา** ผมแต่ละเส้นๆ นั้นหรืองาม แม้แต่เด็กก็รู้ ผมเท่านั้นเอาอะไรมางาม ที่เกิดที่อยู่ของผมมันงามที่ไหน ก็เกิด

จากเนื้อจากหนังจากบุพโพไฟโหลหิตซึ่งคลุกเคล้ากันอยู่ในเนื้อในหนังนั้น ผมก็เกิดขึ้นจากที่นั่น ขนก็เกิดจากที่นั่น เล็บก็เกิดขึ้นจากสิ่งสกปรกโสภณ แล้วจะเอาความสะอาด ความสวยงาม ความจีรังถาวร ความยั่งยืน ความไม่ลี้มไม่ตาย ไม่พลัดไม่พรากไม่จาก ไม่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** ไปได้อย่างไร

นี่ละการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ว่าสวากขาตธรรม กำหนดไว้ให้ดีให้แม่นยำ เดินตามนี้ พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า ซ้ำๆ ซากๆ อย่างกำหนดสถานที่ กาลเวลาลำเวลา ตลอดถึงเที่ยว ก็เที่ยวก็ตลบทบทวน ไม่ต้อง พิจารณาลงไป เอานี้เป็นที่ทำงาน ทำอยู่ที่นี้ไม่ไปทำที่ไหน แม้จะไปเรื่องอื่นก็ให้ทำแบบเดียวกันนี้ **เกสา โลมา นขา ทนฺตา** งามที่ตรงไหน คำว่างามนั้นได้มาจากไหน มีแต่ลมๆ แล้งๆ ไม่มีความจริง ถ้าว่าไม่งามแล้วเติมตัว นั้น เห็นกันอย่างชัดเจน **ตโจ** หนังผิวบางๆ ที่หุ้มห่อหุลอกบุรุษตาฟางไว้ทั้งนั้น อย่างพวกเราๆ ท่านๆ เชือกกันอย่างจม ความจริงแล้วไม่มีอะไร แม้แต่ผิวหนังนั้นก็เติมไปด้วยซี่ ซี่เหงื่อซี่ไคลเติมไปหมด เยี่ยมออกมาจากภายในซึ่งเป็นกองแห่งความปฏิกุศลโสโครกซึมซาบออกมา ริวไหลออกมา ต้องชะต้องล้าง ไม่ชะไม่ล้างไม่ได้ สงกลินพุ่งเข้ามาหาตัวเองนี่ละก่อนอื่น ถ้าตั้งใจจะดูความจริงมันก็เห็น รู้ทั้งกลืน เห็นทั้งตัวจริงของมัน ซาบซึ้งด้วยปัญญาทุกสิ่งทุกอย่างตามความจริงของมันที่ประกาศหรือแสดงออกมาให้เห็น ชัดเจนอยู่ตลอดเวลา นี่ละการปฏิบัติ...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๒๓๒-๒๓๓)

“...นี่เราพูดถึงเรื่องปริยัติ พอได้เรียนแล้วแยกมาเป็นภาคปฏิบัติ ไม่เพียงแต่ **ตโจ** เท่านั้น เมื่อเข้าไปถึงนี้แล้ว อวัยวะน้อยใหญ่ในสกลกายนี้มันจะตลอดทั่วถึงไปหมด เป็นสภาพเหมือนกัน ถ้าว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** เติมหมดตัวนี้ ถ้าว่าอสุภะอสุภัง ตรงไหนมันสะอาดพอที่จะไว้วางใจได้มีไหม มันไม่มี เติมหมดตัว แต่กิเลสมันบอกว่าดี ว่าสวยงาม มันเอาลมๆ แล้งๆ มาหลอกเราก็เชื่อมัน มันไม่มีความจริงอะไรเลย เรายังเชื่อมันจนกระทั่งปานนี้ เอาธรรมพระพุทธเจ้าจับเข้าไปซิ จับเข้าไป จับเข้าไปตรงไหนไม่หยุดไม่ถอย แล้วก็ฟังๆ เมื่อความจอมปลอมมันฟังแล้ว อยู่สบายเพราะมีแต่ความจริงล้วนๆ อยู่ด้วยกันสบายไปหมด...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๒๒๑-๒๒๒)

“...รูปก็มีอยู่ตามสภาพของมัน ก็รู้อยู่แล้วว่ารูปนี้คือธาตุ ๔ แน่ะ ดิน น้ำ เป็นสำคัญ ที่เด่นเพราะเป็นธาตุที่หยาบ ก้อนร่างกายของเรานี้มันก็ก้อนดินเหนียวนั่นเอง ฉาบทาด้วยน้ำขึ้นๆ และๆ อยู่ในตัวของเรา ไม่ผิดอะไรกับซี่ตมซี่ไคลนที่เปียกแฉะและชื้นๆ อะไรเลยแหละ ความร้อนเราก็เห็นอยู่แล้ว ไฟ ตีนมันอะไร ไฟในร่างกายนี้ก็เป็นอันเดียวกัน ลม ก็ลมหายใจ หายใจเข้าหายใจออก ตีนอะไรลม ลมนั้นหรือเป็นคน ลมทั่วโลก ทั่วดินแดนไม่เห็นเป็นคน ทำไมลมในจมูกเป็นคนได้ ถ้าไม่ถูกหลอกเอาเสียอย่างเปื่อย นั้น ถ้ามตัวเองบ้างซิกิเลสอยู่กับตัวเองต้องถามตัวเอง สติปัญญาซึ่งเป็นเรื่องของอรรถของธรรมอยู่กับตัวเองค้นขึ้นมาใช้ ค้นขึ้นมา ทำลายมัน สิ่งจอมปลอมทั้งหลายเหล่านี้

ดูให้เห็นชัดธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีเท่านั้น มีความวิเศษวิโสอะไร ดิน น้ำ ลม ไฟ เหยียบย่ำไปมาก็มีแต่ดิน แต่น้ำ แต่ลม แต่ไฟ ทั้งนั้น อยู่ในตัวของเรานี้ก็ตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ มันให้ความวิเศษวิโสอะไรต่อเราบ้าง อันดิน น้ำ ลม ไฟ นี้ ทำไมจึงไปเสกสรรปั้นยอเอาหนักหนา เสกสรรเท่าไรยิ่งพันเข้าไปๆ เหมือนลิงทอดแหนี้ เอ้า คลี่คลายออกด้วยสติปัญญามีเท่าไร ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมะที่เปิดเผย เป็นธรรมะที่เป็นความจริง งามจากล้าหาญมาก นำมาใช้แก้กิเลสให้หมดไปหมด ไม่ให้มันเหลือ สิ่งจอมปลอมทั้งหลายหมดไปแล้ว ยังเหลือแต่ความจริงล้วนๆ อยู่แสนสบาย ไม่มีอะไรมาทรมานใจแหละ ที่เรียกว่า ชันธ์ล้วนๆ คืออย่างนี้แหละ มีแต่ชันธ์ รูปชันธ์ก็เป็นชันธ์ล้วนๆ เสีย ไม่มีกิเลสตัวใดเข้าไปแทรก ถึงจะมีกำลังวังชาก็เป็นกำลังวังชาของธาตุของชันธ์ ไม่ใช่เป็นกำลังวังชาของอำนาจกิเลส ราคะตัณหาอะไร...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๒๒๒-๒๒๓)

“...ราคะตัณหาเป็นเครื่องเขย่าก่อกวนให้ตื่นระแวกวัดแกว่ง ตื่นรณกระวนกระวาย นั้นละตัวมันตื่นที่สุดคือตัวนี้ เมื่อฆ่าสาเหตุตัวพาให้ตื่นเสียแล้วอะไรจะมาตื่น คนตื่นตาย มีความสุขไหม คนไม่ตื่นต่างหากมีความสุข นี่ตัณหาราคะพาตื่นล้มตื่นตายอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน ทุกเพศทุกวัย มันมีความสุขเหวอ ความไม่ตื่นต่างหาก ความสลัดปลดทิ้งสิ่งที่พาให้ตื่นทั้งหลายนี้ออกเสียจากใจ ใจไม่ติดใจไม่ตื่น ใจอยู่ด้วยความสงบเย็นต่างหาก เป็นใจที่ทรงความสุขไว้ เป็นผู้หาความสุขได้ นี่ละปรารถนาสิ่งนี้เจอ เพราะเป็นความจริง ถ้าเป็นความจอมปลอม ปรารถนาเท่าไรก็ไม่เจอ ท่านจึงว่าเป็นทุกข์ๆ เรื่อย **ยมปิจจํ น ลกตติ ตมปิ ทุกขํ ทุกขํ** เรื่อย ไม่มีคำว่า **สุขๆ...**”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๒๒๔)

และอีกตอนหนึ่งท่านเทศน์ว่า

“...ปัญญานี้มีหลายชั้น ตั้งแต่ชั้นอสุภะอสุภังไปโดยลำดับจนกระทั่งถึง **อนิจจํ ทุกขํ อนตตตา** ทั้งส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด ปัญญาจะเดินตลอดทั่วถึงไปหมด เช่น ชันธ์หยาบ ปัญญาที่จะพิจารณาทางด้านอสุภะเป็นส่วนมาก ชันธ์หยาบคืออะไร รูปชันธ์ที่เห็นว่าเป็นของสวยงามน่ารักใคร่ชอบใจน่ากำหนดยินดี นี่เป็นความสำคัญของกิเลสที่เสี้ยมสอนมาแต่กาลไหนๆ ทำสัตว์โลกให้ตื่นให้หลงอยู่ไม่มีวันอัมพอ ไม่มีวันเห็นโทษของมัน ปัญญาจึงต้องสอดแทรกเข้าไปตรงนั้น แก่ความที่ว่าสวยงาม มันสวยงามยังไง ดูให้เห็นหาความสวยงามให้เห็น ถ้ามีจริงๆ มันจะเห็นมันจะพบในสิ่งนั้น

แต่เวลาพิจารณาเข้าไปที่ไหนๆ ที่ว่าสวยงาม ไม่มีปรากฏ มีแต่อสุภะอสุภังเต็มเนื้อเต็มตัว ทำไมจะทนต่อความจริงได้ ต้องยอมรับว่าหาความสวยงามไม่มีในสกลกายนี้ มีแต่ความอสุภะอสุภังเต็มเนื้อเต็มตัวของเรา ทั้งเป็นทั้งตายเป็นอสุภะอยู่ด้วยกันทั้งนั้น นี่คือหลักของปัญญา พิจารณาคลี่คลายในชั้นหยาบคือรูปชันธ์ ส่วนมากพิจารณาเรื่องอสุภะอสุภัง จากนั้นก็แปรสภาพลงเป็น **อนิจจํ ทุกขํ** เป็นยังงี้ บิบบังคับ

ขนาดไหน ดูเอาที่รู้ **อนตตา** เป็นสาระสำคัญควรจะต้องถือว่าเป็นเราเป็นของเราได้ที่ไหน ทั้งรูปกายของเราที่ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ อากาโรเหล่านี้

เมื่อเลื่อนจากรูปขันธ์นี้ไปแล้วมักจะพิจารณาเป็นไตรลักษณ์ ไม่ยึดหรือไม่พิจารณาเป็นอสุภะ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เกี่ยวกับเรื่องสุภะ อสุภะ ซึ่งมีเฉพาะเรื่องของกายนี้เท่านั้น ที่สำคัญมันหมายถึงไปต่างๆ จึงต้องแก้ความสำคัญมันหมายความว่า เป็นของสวयของงามนั้น ด้วยการพิจารณาอสุภะอสุภัง พอขั้นนี้สมบูรณ์ภายในจิตใจ คือประจักษ์กับปัญญาอย่างชัดเจนแล้ว ย่อมปล่อยวางทั้งสุภะคือความสำคัญว่าสวयว่างามด้วย ทั้งอสุภะที่สำคัญว่าไม่สวयไม่งามด้วย ไม่สนใจไม่ยึดในเงื่อนไขเงื่อนไขหนึ่ง พอตัวในการพิจารณาแล้วผ่านไป ในท่ามกลางแห่งความพอดีของตัวเอง นั้น ท่านเรียกว่า ปัญญา ผ่านไปนั้นแล้วไปพิจารณาอะไร ก็เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นขันธ์ละเอียด คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เรียกว่านามขันธ์

นามขันธ์นี้พิจารณาด้วยไตรลักษณ์ คือ **อนิจจัง** ก็ตาม **ทุกขัง** ก็ตาม **อนตตา** ก็ตาม ขอให้มีความถนัดชัดภายในจิตใจ ถนัดใจ แน่ใจ ในอาการใด ชอบใน **อนิจจัง** ก็ดี ใน **ทุกขัง** ก็ดี ใน **อนตตา** ก็ดี พิจารณาอันนั้นส่วนใดส่วนหนึ่งได้ หากถึงถึงกันหมดเพราะธรรมเหล่านี้เกี่ยวโยงกัน นี้เรียกว่าปัญญา หยั่งทราบตามความเป็นจริงในสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ แล้วย่อมปล่อยวางเช่นเดียวกันกับรูป คือรูปกายของเรา นี้แล้วก็เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งห้านี้เป็นอาการอันหนึ่งของจิตเท่านั้น ไม่ใช่จิต นักภวณะจะทราบเองโดยไม่ต้องสงสัย ยิ่งถึงขั้นพิจารณาทางด้านปัญญาด้วยแล้ว ทราบได้อย่างชัดเจน ว่ารูปนี่คืออะไร ไม่สงสัย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่างๆ เป็นธรรมชาติของมัน เป็นอาการของจิตแต่ละอย่างๆ เท่านั้น หากความเป็นจิตมีที่ไหนไม่ นี้ทราบได้อย่างชัดเจนและปล่อยวางได้ตามเป็นจริง ลงได้ตามเป็นจริงของมัน นี้แหละหลักของการพิจารณาทางด้านปัญญา ท่านเรียกว่าภาคปฏิบัติ รู้ต้องรู้อย่างนี้ จึงรู้อันหนึ่งจริง รู้อย่างนี้พิจารณาอย่างนี้ เรียกว่าพิจารณาอริยสัง

การที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นอะไร เป็นการพิจารณาอริยสังทั้งนั้น อสุภะอสุภัง คืออะไร สมุทัยมันว่าสวयว่างาม นั้น อสุภะ ความไม่สวयไม่งามคือมรรคนั้น สับกันเข้าไป ฟันกันเข้าไป เอาให้แหลกแตกกระจายลงไป หากความสวयงามก็ไม่ได้ หากความไม่สวयไม่งามก็ไม่ได้ มันเป็นสภาพแห่งธาตุอันหนึ่งหรือดินน้ำลมไฟเท่านั้น หากความสวยที่ไหนได้ในดินในน้ำในลมในไฟ นี้จึงเรียกว่าอริยสัง นี้ละการพิจารณา

ตะกี้ได้พูดแล้วว่า หลักพุทธศาสนาคือหลักอริยสังเป็นเครื่องยืนยัน การพิจารณาที่ต้องพิจารณาตามหลักอริยสังนี้ให้เห็นตามความเป็นจริง ในรูปก็พิจารณาอย่างนี้ นี้ก็เรียกว่าพิจารณาอริยสังเหมือนกัน อันหนึ่ง และเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** ไม่เป็นอริยสังแล้วจะเป็นอะไรไปพิจารณาให้เห็นชัดตามความเป็นจริง และถอนตัวออกมาจากนั้น เรียกว่าปล่อยวางลงตามสภาพแห่งความเป็นจริงของมัน เมื่อปล่อยวางลงไปแล้ว จิตก็เด่นละซิ...”

ผลจากการพิจารณาอสุภะ

“...ตอนอสุภะนี้สำคัญอยู่มากนะ สำคัญมากจริงๆ พิจารณาอสุภะนี้มันคล่องแคล่วแกล้งวกล้าง มองดูอะไรทะเลลุไปหมด ไม่ว่าจะหญิงจะชาย จะหนุ่มจะสาวขนาดไหน เอ้า พุดให้เต็มตามความจริงที่จิตมัน กล่าวหาอสุภะ (ต้องขอร้องด้วยถ้าพุดตามความจริงนี้มันเกิดผิดไป และขอร้องทุกๆ เพศด้วยที่เกี่ยวข้องกัน) ไม่ต้องให้มีผู้หญิงเต๋มาๆ แก่ๆ ละ ให้มีแต่หญิงสาวๆ เต็มอยู่ในขุมขุมนั้นนะ เราสามารถจะเดินบุกเข้าไปในที่นั้น ได้โดยไม่ให้มีราคะตันทนาอันใดแสดงขึ้นมาได้เลย นั่น ความอาจหาญของจิตเพราะอสุภะ

มองดูคนมีแต่หนังห่อกระดูก มีแต่เนื้อแต่หนังแดงโรไปหมด มันเห็นความสวยความงามที่ไหน เพราะอำนาจของอสุภะมันแรง มองดูรูปไหนมันก็เป็นแบบนั้นหมด แล้วมันจะเอาความสวยความงามมาจากไหนพอให้กำหนดยินดี เพราะฉะนั้น มันจึงกล้าเดินบุก เอ้า ผู้หญิงสาวๆ สวยๆ นั้นแหละ (ต้องขอร้องไปเรื่อยๆ จนเรื่องบ้าของป่าจะยุติลง) บุกไปได้อย่างสบายเลยถึงคราวมันกล้า เพราะเชื่อกำลังของตัวเอง แต่ความกล้านี้ ก็ไม่ถูกกับจุดที่จิตอิมตัวในขั้นกามราคะ จึงได้ตำหนิตัวเองเมื่อจิตผ่านไปแล้ว ความกล้านี้มันก็บ้าอันหนึ่ง เหมือนกัน แต่ตอนที่ดำเนินก็เรียกว่าถูกในการดำเนิน เพราะต้องดำเนินอย่างนั้น เหมือนการตำหนิอาหาร ในเวลาอิมแล้วนั้นแล จะผิดหรือถูกก็เข้าไปทำนองนี้

การพิจารณาอสุภะอสุภังพิจารณาไปจนกระทั่งว่าราคะนี้ไม่ปรากฏเลย ค่อยหมดไปๆ และหมดไป เอาเฉยๆ ไม่ได้บอกเหตุบอกผล บอกกาลบอกเวลา บอกสถานที่ บอกความแน่ใจเลยว่าราคะความกำหนัด ยินดีในรูปหญิงรูปชายนี้ได้หมดไปแล้วตั้งแต่ขณะนั้นเวลานั้นสถานที่นั้น ไม่บอก จึงต้องมาวินิจฉัยกันอีก ความหมดไปๆ เฉยๆ นี้ ไม่เอา คือจิตมันไม่ยอมรับ ถ้าหมดตรงไหนก็ต้องบอกว่าหมด ให้รู้ชัดว่าหมดเพราะเหตุนั้น หมดในขณะนั้น หมดในสถานที่นั้น ต้องบอกเป็นขณะให้รู้ชัด ฉะนั้นจิตต้องย้อนกลับมาพิจารณา หาอุบายวิธีต่างๆ เพื่อแก้ไขกันอีก เมื่อหมดจริงๆ มันทำไมไม่ปรากฏชัดว่าหมดไปในขณะนั้นขณะนี้นะ พอมอง เห็นรูป มันทะเลลุไปเลย เป็นเนื้อเป็นกระดูกไปหมด ในร่างกายนั้น ไม่เป็นหญิงสวยหญิงงาม คนสวยคนงามเลย เพราะอำนาจของอสุภะมีกำลังแรง เห็นเป็นกองกระดูกไปหมด มันจะเอาอะไรไปกำหนดยินดีเล่าในเวลา จิตเป็นเช่นนั้น

ที่นี้ก็หาอุบายพลิกใหม่ว่าราคะนี้มันสิ้นไปจนไม่มีอะไรเหลือมันสิ้นในขณะใด ด้วยอุบายใด ทำไม ไม่แสดงบอกให้ชัดเจน จึงพิจารณาพลิกใหม่ คราวนี้เอาอสุภะเข้ามาบังคับพลิกอันที่ว่าอสุภะที่มีแต่ร่างกระดูก นั้นออก เอาหนังหุ้มห่อให้สวยให้งาม นี่เราบังคับนะ ไม่งั้นมันทะเลลุไปทางอสุภะทันทีเพราะมันชำนาญนี่ จึงบังคับให้หนังหุ้มกระดูกให้สวยให้งาม แล้วนำเข้ามาติดแนบกับตัวเอง นี่วิธีการพิจารณาของเรา เดินจงกรม ก็ให้ความสวยความงามรูปอันนั้นติดแนบกับตัว ติดกับตัวไปมาอยู่อย่างนั้น เอ้า มันจะกินเวลานานสักเท่าไร หากยังมีอยู่มันจะต้องแสดงขึ้นมา หากไม่มีก็ให้รู้ว่าไม่มี

เอาวิธีการนี้มาปฏิบัติได้ ๔ วันเต็มๆ ที่มันไม่แสดงความกำหนดยินดีขึ้นมาเลย ทั้งๆ ที่รูปนี้สวยงามที่สุด มันก็ไม่แสดง มันคอยแต่จะหยั่งเข้าหนังห่อกระดูก แต่เราบังคับไว้ให้จิตอยู่ที่ผิวหนังนี้ พอถึงคืนที่ ๔ น้ำตาร่วงออกมา บอกว่ายอมแล้ว ไม่เอา คือมันไม่ยินดีนะ มันบอกว่ายอมแล้ว ด้านทดสอบก็ว่ายอมอะไร ถ้ายอมว่าสิ้นก็ให้รู้ว่าสิ้นซิ ยอมอย่างนี้ไม่เอา ยอมชนิดนี้ยอมมีเล่ห์เหลี่ยมเราไม่เอา กำหนดไปกำหนดทุกแง่ทุกมุมนะ แง่ไหนมุมใดที่มันจะเกิดความกำหนดยินดี เพื่อจะรู้ว่าความกำหนดยินดีนั้นมันจะขึ้นขณะใด เราจะจับเอาตัวแสดงออกมานั้นเป็นเครื่องพิจารณาถอดถอนต่อไป พอติกเข้าไปๆ กำหนดเข้าไปๆ แต่ไม่กำหนดพิจารณาอสุภะตอนนั้น พิจารณาแต่สุภะอย่างเดียวเท่านั้น ๔ วันเต็มๆ เพราะจะหาอุปายทดสอบหาความจริงมันให้ได้

พอสัก ๓-๔ หุ่ม ล่วงไปแล้ว ในคืนที่ ๔ มันก็มีลักษณะยุบยับเป็นลักษณะเหมือนจะกำหนดในรูปสวยๆ งามๆ ที่เรากำหนดติดแนบกับตัวเป็นประจำในระยะนั้น มันมีลักษณะยุบยับขอบกล สติทันนะเพราะสติมีอยู่ตลอดเวลา นี่พอมีอาการยุบยับ ก็กำหนดเสริมขึ้นเรื่อยๆ นั้น มันมีลักษณะยุบยับ เห็นไหม จับเจ้าตัวใจหลบซ่อนได้แล้วที่นี้ นั่นเห็นไหม มันสิ้นยังงี้ ถ้าสิ้นทำไมจึงต้องเป็นอย่างนี้ กำหนดขึ้นๆ คือ คำว่ายุบยับนั้นเป็นแต่เพียงอาการของจิตแสดงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ได้ทำอวัยวะให้ไหวนะ มันเป็นอยู่ภายในจิต พอเสริมเข้าๆ มันก็แสดงอาการยุบยับๆ ให้เป็นที่แน่ใจว่า เอ้อ นี่มันยังไม่หมด เมื่อยังไม่หมดจะปฏิบัติยังงี้

ที่นี้ต้องปฏิบัติด้วยอุปายใหม่โดยวิธีสับเปลี่ยนกัน ทั้งนี้เพราะทางไม่เคยเดิน สิ่งไม่เคยรู้ จึงลำบากต่อการปฏิบัติอยู่มาก พอเรากำหนดไปทางอสุภะนี้ สุภะมันดับพริบเดียวนะ มันดับเร็วที่สุดเพราะความชำนาญทางอสุภะมาแล้ว พอกำหนดอสุภะ มันเป็นกองกระดูกไปหมดทันที ต้องกำหนดสุภะความสวยงามขึ้นมาแทนที่ สับเปลี่ยนกันอยู่เช่นนี้ ก็เป็นเวลานานเพราะหนทางไม่เคยเดิน มันไม่เข้าใจ ก็ต้องทดสอบด้วยวิธีต่างๆ จนเป็นที่แน่ใจจึงจะตัดสินใจลงทางใดทางหนึ่งได้

ที่นี้วาระสุดท้ายนะ เวลาจะได้ความจริง ก็นั่งกำหนดอสุภะไว้ตรงหน้า จิตกำหนดอสุภะไว้ให้ตั้งอยู่อย่างนั้น ไม่ให้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด คือตั้งให้คงที่ของมันอยู่นั่นละ จะเป็นหนังห่อกระดูกหรือว่าหนังออกหมดเหลือแต่กองกระดูกก็ให้มันรู้ที่อยู่ตรงหน้านั้น แล้วจิตเพ่งดูด้วยความมีสติจดจ่ออยาก رؤ้อยากเห็นความจริงจากอสุภะนั้นว่า เอ้า มันจะไปไหนมาไหน กองอสุภะกองนี้จะเคลื่อนหรือเปลี่ยนตัวไปไหนมาไหน คือเพ่งยังงี้มันก็อยู่อย่างนั้นละ เพราะความชำนาญของจิต ไม่ให้ทำลายมันก็ไม่ทำ เราบังคับไม่ให้มันทำลาย ถ้ากำหนดทำลาย มันก็ทำลายให้พังทลายไปในทันทีนะเพราะความเร็วของปัญญา แต่ที่เราไม่ให้ทำลาย ให้ตั้งอยู่ตรงหน้านั้นเพื่อการฝึกซ้อมทดสอบกันหาความจริงอันเป็นที่แน่ใจ

พอกำหนดเข้าไปๆ อสุภะที่ตั้งอยู่ตรงหน้านั้นมันถูกจิตกลืนเข้ามาๆ อมเข้ามาๆ หาจิตนี้ สุดท้ายเลยรู้เห็นว่าเป็นจิตเสียเองเป็นตัวอสุภะนั้นนะ จิตตัวไปกำหนดว่าอสุภะนั้นนะมันกลืนเข้ามาๆ เลยมมาเป็นตัวจิตเสียเองไปเป็นสุภะ และอสุภะหลอกตัวเอง จิตก็ปล่อยผลัวะทันที ปล่อยอสุภะข้างนอก ว่าเข้าใจแล้วที่นี้

เพราะมันขาดจากกันมันต้องอย่างนี้ซิ นี่มันเป็นเรื่องของจิตต่างหากไปวาดภาพลอกตัวเอง ตื่นเงาตัวเอง อันนั้นเขาไม่ใช่ราคะ อันนั้นไม่ใช่โทสะ ไม่ใช่โมหะ ตัวจิตนี้ต่างหากเป็นตัวราคะ โทสะ โมหะ ทีนี้พอจิตรู้เรื่องนี้ชัดเจนแล้ว จิตก็ถอนตัวจากอันนั้นมาสู่ภายใน พอจิตแยกออกไปมันก็รู้ว่าตัวนี้ออกไปแสดงต่างหาก ทีนี้ภาพอสุภะนั้นมันก็เลยมาปรากฏอยู่ภายในจิตโดยเฉพาะ

กำหนดอยู่ภายในพิจารณาอยู่ภายในจิต ทีนี้มันไม่เป็นความกำหนดอย่างนั้นนะซิ มันติดกันมาก เรื่องความกำหนดแบบโลกๆ มันหมดไปแล้ว มันเข้าใจชัดว่ามันต้องขาดจากกันอย่างนี้ คือมันตัดสินกันแล้ว เข้าใจแล้ว ทีนี้ก็มาเป็นภาพปรากฏอยู่ภายใน จิตก็กำหนดอยู่ภายในนั้น พอกำหนดอยู่ภายใน มันก็ทราบชัดอีกว่าภาพภายในนี้ก็เกิดจากจิต มันดับมันก็ดับไปทีนี้ มันไม่ดับไปที่ไหน พอกำหนดขึ้นมันดับไป พอกำหนดไม่นานมันก็ดับไป ต่อไปมันก็เหมือนฟ้าแลบนั่นเอง พอกำหนดพับขึ้นมาเป็นภาพก็ดับไปพร้อมๆ กัน เลยจะขยายให้เป็นสุภะ อสุภะ อะไรไม่ได้ เพราะความรวดเร็วของความเกิดดับ พอปรากฏขึ้นพับก็ดับพร้อมๆ ต่อจากนั้นนิมิตภายในจิตก็หมดไป จิตก็กลายเป็นจิตว่างไปเลย ส่วนอสุภะภายนอกนั้นหมดปัญหาไปก่อนหน้านี้แล้ว เข้าใจแล้วตั้งแต่ขณะที่มันกลืนตัวเข้ามาสู่จิต มันก็ปล่อยอสุภะข้างนอกทันทีเลย รูป เสียง กลิ่น รส อะไรข้างนอกมันปล่อยไปหมด เพราะอันนี้ไปลอกต่างหากนี่ เมื่อเข้าใจตัวนี้ชัดแล้ว อันนั้นไม่มีปัญหาอะไร มันเข้าใจทันทีและปล่อยวางภายนอกโดยสิ้นเชิง

หลังจากภาพภายในดับไปหมดแล้ว จิตก็ว่าง ว่างหมดทีนี้ กำหนดดูอะไรก็ว่างหมด มองดูต้นไม้ภูเขา ตึกรามบ้านช่องเห็นเป็นเพียงรางๆ เป็นเงาๆ แต่ส่วนใหญ่คือจิตนี้มันทะลุไปหมด ว่างไปหมด แม้แต่มองดูร่างกายตัวเองมันก็เห็นพอเป็นเงาๆ ส่วนจิตแท้มันทะลุไปหมด ว่างไปหมด ถึงกับออกอกุทานในใจว่า โอ้โฮ จิตนี้ว่างถึงขนาดนี้เชียวนา ว่างตลอดเวลา ไม่มีอะไรเข้าผ่านในจิตเลย ถึงมันจะว่างอย่างนั้นมันก็ปรุปรุภาพ เป็นเครื่องฝึกซ้อมอยู่เหมือนกัน เราจะปรุปรุภาพใดก็แล้วแต่เถอะ เป็นเครื่องฝึกซ้อมจิตใจให้มีความว่าง ขำของเข้าไป จนกระทั่งแยกเดี่ยวว่างๆ พอปรุขึ้นแยกมันก็ว่างพร้อมๆ ไปหมด

ตอนนี้แหละตอนที่จิตว่างเต็มที ความรู้อันนี้จะเด่นเต็มทีที่นี้ คือรูปก็ดี เวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดี มันรู้รอบหมดแล้ว มันปล่อยของมันหมดไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่ความรู้อันเดียว มันมีความปฏิพัทธ์ มันมีความสัมผัสสัมพันธ์อ้อยอิ่งอยู่อย่างละเอียดสุขุมมาก ยากจะอธิบายให้ตรงกับความจริงได้ มันมีความติดต่อกับความรู้อันนี้อย่างเดียว พออาการใดๆ เกิดขึ้นพับ มันก็ดับพร้อม มันดูอยู่นี้ สติปัญญาขั้นนี้ ถ้าครึ่งพุทธกาลท่านก็เรียก มหาสติ มหาปัญญา แต่สมัยทุกวันนี้เราไม่อาจเอื้อมพุด เราพูดว่าสติปัญญาอัตโนมัติก็พอตัวแล้วกับที่เราใช้อยู่ มันเหมาะสมกันอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องให้ชื่อให้นามสูงยิ่งไปกว่านั้น มันก็ไม่พ้นจากความจริงซึ่งเป็นอยู่นี้เลย จิตดวงนี้ถึงได้เด่น ความเด่นอันนี้มันทำให้สว่างไปหมด...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๕-๖๙)

จิตอวิชชา

๔ เดือนก่อนหน้าที่ท่านพระอาจารย์มั่นจะมรณภาพ ท่านอาจารย์ได้เข้าถึงความละเอียดอ่อนของจิต และเห็นว่าอวิชชาเป็นของดีและประเสริฐ ดังท่านกล่าวว่า

“...ที่อัศจรรย์ที่สุดทำยคือไปอัศจรรย์อวิชชานั้นซิ นี่จึงว่าจอมกษัตริย์วัฏจักรถึงขนาดนั้นเขยวนะ ไม่รู้เลยว่าอันนั้นเป็นกิเลส ทั้งๆ ที่สติปัญญานี้เป็นธรรมจักร ยังไปตายใจกับอันนั้นได้ ยังไปรักไปสงวน ไปติดอันนั้นได้ อัศจรรย์ทั้งวันทั้งคืนเฝ้ากันอยู่นั้นรักษากันอยู่นั้น อะโรมาแตะะไม่ได้...”

(จากแก้วของศาสนา หน้า ๔๔๙)

กำหนดรู้อาการของจิต อย่าหลงตามจิต

ท่านอาจารย์ได้เทศน์เตือนบรรดาศิษย์เกี่ยวกับอาการของจิตที่เกิดขึ้นในระหว่างการภาวนา พร้อมทั้งประสบการณ์ของท่านเพื่อให้นำไปพิจารณา ดังนี้

“...จิตบางนิสสัยพิสดารมาก ถ้าไม่มีครูอาจารย์ก็จะเสียหาย ถ้ามีครูอาจารย์คอยแนะให้ ผู้นั้นจะด้ รับประโยชน์เร็ว ใช้ได้ดี ต้องอบรมสติปัญญาให้ทันจิตจึงจะไม่เสียไปได้ และเป็นประโยชน์กว้างขวางไม่มี ประมาณ จิตและอารมณ์ของจิตรู้สึกพิสดารมาก ยากจะพรรณนาให้ถูกต้องกับความจริงที่ปรากฏนั้นๆ แต่ถ้า เป็นนักปฏิบัติธรรมด้วยกัน มีนิสัยคล้ายคลึงกัน รู้เห็นสิ่งต่างๆ เหมือนกันก็พูดกันรู้เรื่อง เช่นเดียวกับเรา เรียนวิชาแขนงเดียวกันย่อมพูดกันรู้เรื่อง แม้คนอื่นจะไม่เข้าใจ

คราวหนึ่งกำลังนั่งภาวนาอยู่ในกระท่อมในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งมี “ปอบ” ดุมาก พระมันก็เข้า ได้ไป ภาวนาในป่าเวลาตี ๔ เห็นคนหนึ่งชาวบ้านว่าเป็น “ปอบ” นั้นมา ตามันลอกแลก มันเข้ามาที่เราพักแล้ว เดินแยกไปหมู่บ้านอื่น เวลาภาวนาเราไม่รู้ที่เราอยู่ที่ไหน พอผีมาเจอเราในขณะที่นั่งสมาธิภาวนา เราหลบ ตอนนั้นกายเราก็หล่นตุ้บลงมา รู้ตัวแล้วขบขันเหลือเกิน เรารู้ว่าจิตทำเรา แต่เราไม่ได้พูดกับใคร เราเห็นอะไร รู้สึกอะไร ต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่าอะไรแน่ ต้องหาทางแก้ ถ้าอะไรผ่านเข้ามา หลงว่าเป็นจริงไปหมด ก็จะมีผล เราต้องมีความรู้ตัวและพิจารณาอยู่เสมอ ถ้าไม่รู้ก็สอนคนไม่ได้

ที่จริงเรื่องของจิตชนิดนี้มีไม่มากนัก มีราว ๕ เปอร์เซ็นต์ เห็นจะได้ ถ้ามีครูอาจารย์ที่ถูกต้อง พวกนี้ดี นิสัยผาดโผน อาตมาก็เคยเป็นมาเหมือนกัน แต่จิตไม่สงบไปข้างนอก เรารู้ทัน ความสว่างพุ่งขึ้นแบบเหาะเหิน เดินฟ้า ตายไม่มีป่าช้า เรารู้แล้วถอนจิตมาที่ฐานเดิมของจิต พอจิตเห็นแล้วก็ดับได้ทันที เจ้าของต้องผ่าน

เรื่องบ้าง เช่นนี้มามาก จึงพอทราบเรื่องต่างๆ ของนักปฏิบัติได้พอสมควร และแก้ไขกันได้ไม่แหวกแนว หรือเหาะเหินเดินฟ้าทั้งที่ไม่มีปีก...”

(ท่านอาจารย์พระมหาบัวฯ ในกรุงลอนดอน หน้า ๒๑๖ จากหนังสือ ธรรมคู่แข่งชนะ)

“...จิตผมพูดไม่ถูกมันเป็นหลายแบบนะ เวลามันรวมนี้ก็เหมือนกัน มีอย่างค่อยๆ สงบลงไปๆ มันก็เป็นของมัน บทเวลามันจะเป็นของมันแบบที่นี้ก็เป็นของมัน แต่ส่วนนั้นมักจะเป็นเวลาผาดโผนนะ เราใช้สติปัญญาให้มากใช้กันอย่างเต็มที่มันเป็นได้อย่างนั้น เป็นได้ ๒ อย่างของผม จะเรียกว่า **อุกโต** ก็ถูก เราก็ไม่คิดไม่ได้ตกแต่งให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้นะ หากเป็นในหลักธรรมชาติในภาคปฏิบัติที่ถึงวาระใดถึงเหตุการณ์ใดที่ควรจะแสดงออก มันก็แสดงออกมาของมันเอง

อย่างค่อยสงบตัวเข้าไป ก็เป็น แต่ชนิดนี้ไม่ค่อยอาจหาญนะ ชนิดที่อาจหาญจริงๆ ก็คือเรื่องของปัญญา มันสงบลงด้วยอำนาจของปัญญานี้ แหม อันนี้อาจหาญมาก ประจักษ์ใจและประทับใจด้วย อาจหาญก็อาจหาญ ประทับใจก็ประทับใจ ถึงใจพูดง่ายๆ ความสงบนี้เป็นพื้นฐานของสมาธิที่เราเคยเป็นอยู่แล้ว มันไม่มีอะไรที่น่าเสียหาย ถ้าพูดตามปกติจิตของผม เรื่องสมาธินี้ชำนาญมากจริงๆ กำหนดให้หยุดเมื่อไรหยุดได้เลย เพราะมันอยากจะหยุดอยู่แล้ว มันขี้เกียจคิดปรุง พอกำหนดเข้าไปก็แล้วหายเจ็บไปหมดอะไรๆ หายเจ็บหมด เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ ดิ่งอยู่อันเดียวเท่านั้น ที่นี้เลยกลายเป็นสมาธิขี้เกียจ ไม่มีอะไรเข้าไปรบกวน เหลือแต่ความรู้แล้ว สุดท้ายก็ว่านี่ละนิพพานก็ตรงนี้แหละๆ เลยอยู่นั้น ไม่ได้เรื่อง...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๑๒๐)

“...ผมเคยเป็น ความสว่างที่มันพุ่งออกไปเหมือนกับไฟพะเนียงที่เขาจุดฟุ้งๆ ฟุ้งขึ้นนั่นนะ แต่แสงสว่างของจิตนี้ โอ้ มันมันนวลพูดไม่ถูก พอกำหนดดูมันสว่าง โห ทำไมจึงเป็นอย่างนี้จิตนี้วะ ทีแรกก็หลงมันแหละ แต่เรายังคอยดูมันจะเป็นยังไง แสดงอะไรๆ พอเรากำหนด โห ทำไมเป็นอย่างนี้ มันพุ่งๆ ฟุ้งๆ เราก็ตามดู มันก็พุ่งขึ้นเรื่อยๆ จดเมฆโน่นนะ ดูซิ อ้อ เป็นอย่างนี้เองเธอ เพราะเราดูด้วยปัญญาไม่ได้ดูด้วยแบบเชื่อที่เดียวนี้

ทีแรกมันก็ออกไปจากจิตแท้ๆ ฟุ้งๆ ขึ้นไป พอกำหนดจิตค่อยๆ จิตย่อกลงมาๆ อันนั้นก็ค่อยอ่อนลงๆ ต่ำลงๆ ความสว่างนั้นหดลงๆ ค่อยย่อจิตเข้ามาๆ เพราะเป็นภาคที่เราปฏิบัติเราไม่ได้เชื่อมั่นนี้ เหมือนกับว่าเป็นเครื่องทดลองให้เข้าใจ ถ้าหากว่าเราฉลาดก็เป็นหินลับปัญญา เราค่อยถอยจิตเข้ามาๆ ย่นจิตเข้ามาเรื่อย อันนั้นก็หดลงมาๆ ก็มันเป็นกระแสของจิตนี้ พอจิตเข้าถึงตัวก็ อั้นนั้นก็หายเจ็บไป นั่นเป็นอย่างนั้นเอง อ้อ อาการของจิตพิสดารมาก ทีหลังๆ อย่างนี้เอง เราก็รู้มันไม่ไปถึงไหนเพราะไม่ได้หลงมันนี่ มันเป็นเครื่องทดลองเป็นเครื่องทดสอบกัน ถ้าเราไม่หลงเสียอย่างเดี๋ยวก็นี่เป็นเครื่องทดสอบให้รู้เรื่องอาการของจิตว่าเป็นไปได้หลายแง่หลาย तरहมากทีเดียว...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๑๑๙-๑๒๐)

ธรรมสังเวชและอุบายธรรม

สถานที่ที่ท่านอาจารย์ได้จำพรรษาพร้อมกับท่านพระอาจารย์มั่นโดยลำดับมีดังนี้ บ้านโคก ๑ พรรษา บ้านนามน ๑ พรรษา บ้านโคกอีก ๑ พรรษา และแห่งสุดท้ายที่บ้านหนองผือ ๕ พรรษา ออกพรรษาแล้ว ท่านพระอาจารย์มั่นได้ประชุมเดือนบรรดาศิษย์ให้ทราบทั่ว ถ้าปล่อยให้ท่านมรณภาพที่หนองผือจะเป็นการกระเทือนและทำลายชีวิตสัตว์ไม่น้อย เนื่องจากประชาชนและพระเถระมีจำนวนไม่น้อยที่จะหลงไหลมาแต่ตลาดที่นี่ไม่มี จึงขอให้ท่านไปมรณภาพที่สกลนคร เพราะที่นั่นเขามีตลาดอยู่แล้ว คงไม่กระเทือนชีวิตของสัตว์มากเหมือนที่นี่ บรรดาศิษย์ต่างจำนวนต่อเหตุผลของท่าน จึงพาท่านไปสกลนครหลังจากประชุมนั้นไม่นานเลย เพราะท่านให้เร่งเดินทาง กลัวจะไม่ทันกับขั้นธัมมซึ่งเพียบเต็มที่แล้ว ขณะไปถึงวัดสุทธาวาส สกลนครเป็นเวลาเที่ยงวันของวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ และพอถึง ๒ นาฬิกา ๒๓ นาที ของคืนวันนั้น ท่านก็มรณภาพ

ท่านอาจารย์ได้เกิดธรรมสังเวชและอุบายธรรม เมื่อได้พิจารณาธรรมในใจ เมื่อการมรณภาพของท่านพระอาจารย์มั่นผ่านไป ซึ่งท่านได้เทศน์ไว้ ดังนี้

“...วันท่านอาจารย์มั่นมรณภาพ ได้เกิดความสลดสังเวชอย่างเต็มที่จากความรู้สึกว่าหมดที่พึ่งทางใจแล้ว เพราะเวลานั้นใจก็ยังมีอะไรๆ อยู่ และเป็นความรู้ที่ไม่ยอมจะเชื่ออุบายของใครง่ายๆ ด้วย เมื่อชี้ไม่ถูกจุดสำคัญที่เรากำลังติดและพิจารณาอยู่ได้อย่างท่านอาจารย์มั่นเคยชี้ ซึ่งเคยได้รับผลจากท่านมาแล้ว ทั้งเป็นเวลาเร่งความเพียรอย่างเต็มที่ด้วย ฉะนั้น เมื่อท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้วจึงอยู่กับหมู่คณะไม่ติดคิดแต่จะอยู่คนเดียวเท่านั้น จึงพยายามหาที่อยู่โดยลำพังตนเอง และได้ตัดสินใจว่าจะอยู่คนเดียวจนกว่าปัญหาของหัวใจทุกชนิดจะสิ้นสุดลงจากใจโดยสิ้นเชิง จึงจะยอมรับและอยู่กับหมู่เพื่อนต่อไปตามโอกาสอันสมควร...”

(แว่นดวงใจ หน้า ๓๓๖-๓๔๐)

เมื่อนั่งอาลัยอาวรณ์ถึงท่านด้วยความเคารพรักและเลื่อมใส พร้อมทั้งความหมัดหวังในท่าน ก็ได้อุบายต่างๆ ขึ้นมาในขณะนั้นว่า วิธีการสั่งสอนของท่านเวลามีชีวิตอยู่ท่านสั่งสอนอย่างไร ต้องจับเงื่อนไขนั้นแลมาเป็นครูสอน และท่านเคยย้ำว่าอย่างไรอย่าหนีจากรากฐานคือผู้รู้ภายในใจ เมื่อจิตมีความรู้แปลกๆ ซึ่งจะเกิดความเสียหาย ถ้าเราไม่สามารถพิจารณาความรู้ประเภทนั้นได้ ให้ย่อนจิตเข้ามาสู่ภายในเสีย อย่างไม่เสียหาย ท่านสอนอย่างนี้ก็จับเอาเงื่อนไขไว้ แล้วนำไปปฏิบัติต่อตนเองจนเต็มความสามารถ

เมื่อการมรณภาพของท่านอาจารย์มั่นผ่านไป เข้าไปกราบเท้าท่าน นั่งรำพึงรำพันปลงความสลดใจสังเวชน้ำตาไหลนองอยู่ปลายเท้าท่านเกือบ ๒ ชั่วโมง พร้อมทั้งพิจารณาธรรมในใจของตนกับโอวาทที่ท่านอาจารย์ให้ความเมตตาอุทิศสำหรับสั่งสอนเรามาเป็นเวลา ๘ ปีที่อาศัยอยู่กับท่าน การอยู่เป็นเวลานาน

ถึงเพียงนี้ แม่คู่สามีภรรยาซึ่งเป็นที่รักยิ่ง หรือลูกๆ ผู้เป็นที่รักของพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ก็จะต้องมีข้อข้องใจต่อกันเป็นบางกาล แต่ท่านอาจารย์กับศิษย์ที่มาฟังธรรมะของท่านเป็นเวลานานถึงเพียงนี้ ไม่เคยมีเรื่องใดๆ เกิดขึ้น ยิ่งอยู่นานก็ยิ่งเป็นที่เคารพรักและเลื่อมใสหาประมาณมิได้ ท่านก็ได้จากเราและหมู่เพื่อนผู้หวังดีทั้งหลายไปเสียแล้วในวันนั้น **อนิจจา วต สขุขารา** เรือนร่างของท่านนอนสงบนิ่งอยู่ด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสและอาลัยยิ่งกว่าชีวิตจิตใจ ซึ่งสามารถสละแทนได้ด้วยความรักในท่าน กับเรือนร่างของเราที่นั่งสงบกาย แต่ใจหัวน้ไหวอยู่ด้วยความหมตหวังและหมตที่พึ่งต่อท่านผู้จะให้ความร่มเย็นต่อไป ทั้งสองเรือนร่างนี้รวมลงในหลักธรรม คือ **อนิจจา** อันเดียวกัน ต่างก็เดินไปตามหลักธรรม คือ **อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฌนฺติ** เกิดแล้วต้องตาย จะให้เป็นอื่นไปไม่ได้

ส่วนท่านอาจารย์มันท่านเดินแยกทางสมมุติทั้งหลายไปตามหลักธรรมบทว่า **เตสํ วุปฺสโม สฺโย** ท่านตายในชาติที่นอนสงบให้ศิษย์ทั้งหลายปลงธรรมสังเวชชั่วขณะเท่านั้น ต่อไปท่านจะไม่มาเป็นบ่อแห่งน้ำตาของลูกศิษย์เหมือนสมมุติต่างๆ ไป เพราะจิตของท่านที่ขาดจากภพชาติ เช่นเดียวกับหินที่หักขาดจากกันคนละชิ้น จะต่อให้ติดกันสนิทอีกไม่ได้ฉะนั้น ผมนั่งรำพึงอยู่ด้วยความหมตหวัง และปัญหาทั้งหมดภายในใจที่เคยปลดเปลื้องกับท่าน บัดนี้เราจะไปปลดเปลื้องกับใคร และใครจะมารับปลดเปลื้องปัญหาของเราให้สิ้นซากไปได้เหมือนอย่างท่านอาจารย์มันไม่มีแล้ว เป็นกับตายก็มีเราคนเดียวเท่านั้น เช่นเดียวกับหมอที่เคยรักษาโรคเราให้หายไม่รู้กี่ครั้ง ชีวิตเราอยู่กับหมอคนเดียวเท่านั้น แต่หมอผู้ให้ชีวิตเรามาประจำวันก็ได้สิ้นไปเสียแล้วในวันนี้ เราจึงกลายเป็นสัตว์ป่าเพราะหมดยารักษาโรคภายใน

(แว่นดวงใจ หน้า ๓๓๖-๓๓๗)

เพื่อความไม่ประมาท

ท่านอาจารย์ได้เทศน์ชี้ทางเดินเพื่อความไม่ประมาทไว้ดังนี้

“...ความจะเป็นผู้ใหญ่ย่อมเป็นมาจากผู้น้อยอย่างเราเห็นกันอยู่ทุกท่าน และต่างจะได้ผ่านไปเช่นเดียวกัน ความยากลำบากมีอยู่ด้วยกันทุกคน ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยต้องผ่านทางสายนี้ด้วยกัน จะต้องผ่านทางลำบากซึ่งเป็นทางเดินเพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกทางธรรม ใครๆ ไม่เคยเป็นเศรษฐีมาด้วยความเกียจคร้านนอนอยู่เฉยๆ ต้องเป็นขึ้นเพราะความขยัน ซึ่งจะต้องยึดความลำบากเป็นเส้นทางเดิน เพราะความลำบากเพื่อผลที่มุ่งหวังโดยถูกต้อง เป็นทางเดินของคนฉลาดและมั่งคั่งเดินกันเป็นประจำ

แม้ทางธรรมก็ควรทราบว่าการลำบากเป็นทางเดินของนักปราชญ์ทุกชั้น มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ในบทธธรรมก็มีรับรองไว้ว่า **ทุกฺขสฺसानุตรํ สุขํ** คนมีสุขเพราะยึดความลำบากเป็นทางเดิน ทางทุกข์ก็มีบทธธรรมอ้างไว้ว่า **สุขสฺसानุตรํ ทุกฺขํ** คนมีทุกข์เพราะยึดสุขเป็นทางเดิน ผู้มีความขยันหมั่นเพียรไม่ถ้อ

ความลำบากเป็นอุปสรรค ผิดหัดคิดค้นในสภาวะธรรมซึ่งมีอยู่รอบตัวไม่หยุดยั้ง ผู้นั้นก็จะเป็นคนประเภทที่ ๓ เรียกว่าประเภทที่ไม่ขอเกิดในโลกนี้อีกแล้ว จะกลายเป็นคนประเภท **เตส์ วุปลโม สุโย** ความระงับดับเชื้อแห่งความเกิดเป็นสังขารทุกประเภท เป็นความสุขปราศจากโลกามิสสิ่งก่อกวน และเป็นความสุขที่สมหวังโดยแท้จริง ฉะนั้น ขอให้ท่านนักปฏิบัติทุกท่านจงตระหนักใจในคนทั้ง ๓ ประเภทนี้ แล้วเลือกเฟ้นเอาเองว่าคนประเภทไหนเป็นประเภทที่เยี่ยมอยู่ในตัวของเรา ณ บัดนี้ เพราะเราทำได้ด้วยกันทุกคนโดยไม่ต้องกลัวตาย เพราะความเพียรเพื่อพ้นทุกข์ไปตามพระพุทธเจ้าไม่ใช่เพชฌฆาต จะรอกฆ่าหรือตัดศีรษะผู้พากเพียรในทางดี

จงเป็นผู้आจหาญต่อการปลดเปลื้องตนจากเครื่องผูกพัน เรื่องความทุกข์ ความลำบากซึ่งเป็นเงาของขันธที่ผู้มีขันธจะต้องได้รับเป็นภาระด้วยกันทุกราย ใครจะมาโกหกกันไม่ได้ ต้องเป็นทุกข์และกังวลเท่าที่ทราบกันอยู่ในขันธของตนๆ และควรจะทราบไว้ว่า ทั่วโลกต้องเป็นเช่นเดียวกับขันธของเราที่ครองตัวอยู่นี้

ฉะนั้น จงอย่าพากันทำความพอใจในความหมุนเวียน คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย จงเป็นผู้มีความไม่ประมาทเสมอ...”

(แฉวนดวงใจ หน้า ๓๓๗-๓๓๘)

ทุกข์หนักอีกครั้ง

“...ปีพ่อแม่ครูจารย์มรณภาพเป็นปีที่ทุกข์ที่สุด หัวเลี้ยวหัวต่อ หมุนตีวๆ ไม่มีเวลาล่าเวลาเลย เข้ากับใครไม่ได้ ตั้งแต่พ่อแม่ครูจารย์ยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว แต่ความจำเป็นท่านป่วยก็ต้องบังคับตัวเองเพื่อท่าน เพราะความจำเป็นของท่านเหนือนี้ ท่านเป็นเจ้าบุญเจ้าคุณของเรา เราจึงต้องติดพันกับท่านตลอดเลย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ได้ห่าง ทางนี้มันก็หมุนของมัน ทางนั้นก็หมุน หมุนเพื่อท่านและหมุนเพื่อตัวเอง

ที่นี้สรุปเอาเลย พอท่านมรณภาพแล้วก็ติดผิงเลย เข้ากับใครไม่ได้นะ เข้าในป่าในเขาอยู่คนเดียวๆ ไม่เอาใครไปด้วย ใครไปด้วยไม่ได้เลย ขนาดนั้นถึงเวลามันเป็น เวลาอยู่คนเดียวไม่ได้ก็มี คืออยู่คนเดียวมันก็เหมือนกับสัตว์ตัวหนึ่งอยู่ในป่านั้นแล อยู่ในป่าภาวนาไม่ได้เรื่อง มันก็เป็นทำนองสัตว์ป่าไปเสีย ป่าดงพงไพรสงบแต่หัวใจมันไม่สงบ มันดิ้นของมันอยู่นั่นละ กิเลสสะพาให้ดิ้น จนถึงกับอุทานในใจ โถ ถ้าเป็นอย่างนี้เราอยู่คนเดียวได้ยังไง นี้อยู่ไม่ได้ ปราศจากครูบาอาจารย์ไม่ได้ถ้าเป็นอย่างนี้ มันจึงต้องอยู่กับท่านๆ ออกไปชั่วคราวแล้วเข้ามา ออกไปชั่วคราว ถ้าเห็นว่าแปลกๆ แล้วก็รีบเข้ามาๆ นี้เวลาอยู่คนเดียวไม่ได้มันก็เป็นให้เห็นอยู่ชัดๆ ในหัวใจเรานั้นแหละ เอาหัวใจผู้ปฏิบัตินี้ดีกว่ามันถึงชัดเจนดี ในระยะที่อยู่คนเดียวไม่ได้ก็เห็นอยู่ชัดๆ ในเจ้าของคนเดียวนี้แหละ

เฮ้า ที่นี้พลิกออกมาจากนี้ ถึงระยะที่จะอยู่กับหมู่เพื่อนไม่ได้ เอาอีกละนะ มันอยู่ไม่ได้จริงๆ เสียเวล่ำเวลา ใครมาอยู่ไม่ได้นะ คิดดูซิไปบิณฑบาตที่ไหนหมู่บ้านใหญ่ๆ ไม่อยู่ ไปหาอยู่บ้าน ๕ หลังคาเรือน ๖ หลังคาเรือน บ้านใหญ่ไม่เอา ถ้ายิ่งบ้านไหนไปแล้วเขารุมมาหา โอ้ย บ้านนี้ไม่ได้เรื่องแน่ นั่น เขาจะมาอยู่เรา หาเวลาภาวนาไม่ได้ ไม่เอา หนีไปหาอยู่หมู่บ้าน ๓ หลังคาเรือน ๔ หลังคาเรือน บิณฑบาตกับเขา พอมีชีวิตบำเพ็ญธรรมให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเท่านั้น ไปบิณฑบาตก็ทำความเพียรตลอด อยู่กับใครเมื่อไร ทั้งไปทั้งกลับมีแต่เรื่องความเพียรเหมือนกับเดินจงกรม มันเป็นอยู่ในหลักธรรมชาติของมันเองเวลามันหมუნของมัน เห็นชัดๆ อยู่ในหัวใจว่าอยู่กับใครไม่ได้ นี่มันก็รู้อยู่กับใจเราเอง

ระยะหนึ่งมันบอกว่าอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องได้วิงหาครุหาอาจารย์ ไม่งั้นจมนแน่ๆ มันรู้ชัดอยู่ ก็ต้องได้เข้าหาครุหาอาจารย์ ถึงวาระที่จะอยู่คนเดียวนี้ จะอยู่กับใครไม่ได้แล้วมันก็รู้อีก ใครติดตามไม่ได้นะ โอ้ย ขโมยหนีจากพระจากเณรเหมือนขโมย ขโมยใหญ่ๆ เลขนี้ โน่น หัวใจระหิวใจกันนั้น ขโมยหนีกลางคืน กลางวัน หมู่เพื่อนจะเห็น ถ้าพอไปกลางวันได้ก็ไป พอไปกลางคืนได้ก็ไปกลางคืน ดึกตื่นไม่ว่านะ หนีจากหมู่เพื่อน มันไม่สบาย มันอยู่ไม่ได้ ก็งานของเราเป็นอยู่อย่างนี้มีเวลาว่างเมื่อไร อยู่อย่างนี้ตลอด แล้วจะไปอำปากพูดคุยกับคนนั้น อำปากพูดคุยกับคนนี้ได้ยังไง งานเต็มมืออยู่ที่นี่ นั่นถึงวาระมันเป็นในหัวใจรู้เอง...”

(ที่สุดแห่งทุกข์ หน้า ๒๐๖-๒๐๙)

- ๗ -

ธรรมเฉลย-ธรรมอัศจรรย์

ท่านพระอาจารย์มั่นเป็นหลักยึดทางจิตใจของพระเถรและฆราวาสที่เป็นลูกศิษย์ของท่านเปรียบเสมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดและพยุงจิตใจได้ดี ท่านอาจารย์ได้เทศน์ไว้ดังนี้

“...เราเห็นอย่างพ่อแม่ครูอาจารย์นี้หม่อมสำคัญมากนะ ท่านเป็นแม่เหล็กจริงๆ ท่านไปอยู่ที่ไหนพระเถรหลังไหลไป ถึงจะเข้าไปอยู่สำนักท่านไม่ได้ก็ไปอยู่ตามบ้านเล็กบ้านน้อยแถวๆ ใกล้เคียงพอไปมาหาสู่ได้ เช่น วันปาฏิโมกข์ก็มาฟังปาฏิโมกข์และโอวาทของท่านที่นั่น เวลามีโอกาสมากราบเยี่ยมท่านแต่ละครั้งๆ ได้อุบายไปเพราะการอบรมสั่งสอนอันอบอุ่นของท่าน นี้ละผู้มีหลักเกณฑ์ ยิ่งอย่างพ่อแม่ครูอาจารย์นี้เป็นผู้ที่บริสุทธิ์พุทธโรเต็มที่แล้วอย่างนั้นก็ยิ่งร่มเย็น นี้ท่านก็เคยพูด วันอุโบสถนั้นละเป็นสิ่งสำคัญ เพราะวันอุโบสถนั้นพระมามากนี้ บางที ๕๐-๖๐ พระต่างถิ่นต่างฐานแถวใกล้เคียงนั้นแหละ เณรก็ติดตามมาด้วยนอกจากพระแล้ว...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๖)

“...ผมเคยเป็นมาแล้ว เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์ มั่นเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดและพยุงจิตใจได้ดี แม้จะยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์ทางด้านธรรมภายในใจ แต่ก็ได้อาศัยครูบาอาจารย์เป็นหลักเป็นเกณฑ์ ให้ท่านเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดให้มีความชุ่มใจ เพราะความหวังนั้นเป็นสิ่งสำคัญ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๘๔)

เมื่อท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพ บรรดาพระเถรซึ่งเป็นศิษย์ของท่านก็ขาดที่พึ่งทางใจ ท่านอาจารย์ได้เทศน์ถึงสภาวะการระส่ำระสายของพระเถรเมื่อท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพไว้ว่า

“...จนกระทั่งท่านได้ล่วงไป บรรดาพระเถรทั้งหลายระส่ำระสายวุ่นวายกัน แทบจะพูดได้ว่าเป็นประวัติการณ์ของพระรัตนตรัยฐานสายท่านอาจารย์มั่นนี้ก็ได้ เพราะขาดที่พึ่งขาดหลักใจขาดร่มโพธิ์ร่มไทร ทั้งๆ ที่ธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีอยู่ แต่เมื่อยังต้องพึ่งพิงอิงอาศัยครูอาจารย์แล้ว ครูอาจารย์จึงเป็นเรื่องสำคัญอยู่มากภายในจิตใจ เวลาท่านพลัดพรากจากไป สิ่งที่เคยได้เห็นก็จะไม่ได้เห็น สิ่งที่เคยได้ยินจะไม่ได้ยิน สิ่งที่เคยให้ความอบอุ่นแก่เราซึ่งท่านเป็นเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรก็ประหนึ่งว่าขาดสะบั้นลงไปหมดราวกับว่าศาสนธรรมนี้ไม่มีเลย ทั้งๆ ที่ความแน่ใจอันหนึ่งก็ไม่ได้คลาดเคลื่อนแม้นิดเดียวว่า

ศาสนธรรมหาได้เคลื่อนย้ายจากความจริงไปไม่ แต่เพราะความติดพันความเคารพความเลื่อมใสในองค์ท่าน เป็นองค์ปัจจุบันที่ได้เห็นอยู่ประจักษ์ตาเรานี้ได้ล่องลับไป จึงเป็นเหมือนฟ้าดินถล่ม...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๑๗๕)

สำหรับท่านอาจารย์เองนั้น ได้เทศน์ให้เห็นความสำคัญของครูบาอาจารย์ไว้ว่า

“...พอออกจากท่านไปทั้งที่จิตยังหาหลักยึดอะไรไม่ได้ มันอะไรบอกไม่ถูก ผมนี่เคยเป็นมาแล้วนะ เราก็ตั้งหน้าตั้งตาทำความเพียรอยู่เช่นกัน แต่มันไม่ได้เรื่องอะไร นี่หมายถึงใจยังไม่ได้หลักทางสมาธินะ ภาวนานี้มันไม่ได้เรื่องอะไรเลย จนงงในตัวเองว่า เอ๊ะ ทำไมเป็นอย่างนี้ จิตใจเราถ้าฝืนอยู่อย่างนี้ไม่นาน จะจมแน่ๆ ต้องกลับไปหาครูบาอาจารย์ อยู่กับท่านความรู้สึกก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แน่ มันอยู่ได้สบาย ทั้งๆ ที่ ก็ไม่ได้หลักได้เกณฑ์อะไรขณะอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่มันไม่เดือดร้อนวุ่นวายเหมือนอยู่คนเดียว อาศัยยึด ท่านเป็นหลักในทางจิตใจก็พออยู่ได้สบายๆ นี่ผมเคยเป็นมาแล้ว ทำยังไงมันก็ไม่ได้เรื่อง ภาวนาอย่างไร ก็ไม่ได้เรื่อง ใจเวลามันดีมันดีต่อหน้าต่อตานั่นแหละ จนกว่ามันได้หลักได้เกณฑ์แล้ว ทีนี้ไปไหนก็พอไป อย่างน้อยจิตเป็นสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้ว ก็พอไปของมันพอสู้ของมัน คือต้นทุนมันมี ถึงความแยกกาย ทางด้านปัญญาไม่เกิด ก็อาศัยสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อยู่ได้ด้วยสมาธิคือความสงบใจ ไม่ฟุ้งเพื่อเห่อเหิม เหมือนแต่ก่อนที่ไม่มีหลักมีเกณฑ์...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๘๔-๓๘๕)

งกับปัญหารธรรม

“...หลังจากถวายเพลิงของพ่อแม่ครูบาอาจารย์แล้วนะ (ตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ พ.ศ. ๒๕๔๓) ปีนั้นแหละขโมยหนีจากหมู่เพื่อนไปอยู่ในป่าในเขาลำพังตัวคนเดียว เพราะความเพียรในขั้นนั้นในเวลานั้น เป็นความเพียรที่อยู่กับใครไม่ได้ ต้องอยู่คนเดียวเท่านั้น จึงเหมาะกับการงานของเราที่ไม่มีเวลาว่าง เว้นแต่หลับ เท่านั้น หมุนกันตัวๆ ทั้งวันทั้งคืน เรียกว่าเป็นสติปัญญาอัตโนมัติแล้ว โดยแวะไปพักวัดดอยธรรมเจดีย์ ก่อน...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๑๘)

“...ไปภาวนาอยู่นั้น ตอนนั้นจิตของเรามันสว่างไสว ก็อย่างว่านั่นแหละ คนเป็นบ้าอัจฉริยะตัวเอง ไม่มีใครอัจฉริยะเท่าเจ้าของอัจฉริยะบ้าในตัวเอง ไม่ใช่อัจฉริยะธรรมแต่เป็นอัจฉริยะบ้า ความหลงความยึด จิตอวิชชา มันจึงอัจฉริยะตัวเอง เวลาเดินจงกรมอุทานออกมาในใจว่า แหม... จิตเราทำไมสว่างเอานักหนานะ ร่างกายเรามองดูมันเห็นพอเป็นร่างๆ เป็นเงาๆ เพราะความรู้ทะลุไปหมด สว่างไปหมดเลยก็อัจฉริยะละชิ เราถึงว่าอัจฉริยะบ้า วันนั้นเป็นวันจะฉันทังหัน

ระยะนั้นไม่ได้อดอาหารมากนะเพราะท้องไม่ตีมาแล้ว อดเพียง ๓ วันมาฉันมันก็ถ่ายแล้ว นั่นก็อด ๓ วัน ตอนนั้นพรรษา ๑๖ เพราะเรื่องอดอาหารเราเริ่มสมบุกสมบันมาตั้งแต่เริ่มปฏิบัติอยู่แล้ว นิสัยของเราเองมัน ถูกกับการทรมานด้วยการอดอาหาร วันนั้น (เป็นวันเดือนสามข้างแรม) ไม่ได้บิณฑบาต ท่านอาจารย์กงมา ท่านอนุญาตให้ชาวบ้านมาใส่บาตรวันพระในวัดทุกๆ วันพระที่วัด วันนั้นพอดีเป็นวันที่จะฉัน พอได้อรุณแล้ว ก็ออกจากกุฏิไปเดินจงกรมทางด้านตะวันตก เดินอยู่จนกระทั่งถึงเวลาบิณฑบาต เดินไปเดินมา และรำพึง ขึ้นมาว่า เอ...จิตนี้ทำไมอัศจรรย์นักหนานะ มันสว่างไสวเอามาก นี่ถ้าพ่อแม่ครูจารย์ยังอยู่ จิตอวิชชาดวง สว่างไสวมันจะพังทลายลงไปตั้งแต่ระยะนั้นแหละ มันจะขาดสะบั้นไปเลย นี่ก็เพราะอุบายเราไม่ทัน มีหนายัง ติดที่ยึดมันเข้าเสียอีก

พอนึกว่าจิตอัศจรรย์นักหนานอย่างนั้น ขณะจิตหนึ่งผุดขึ้นมาอย่างไม่คาดไม่ฝันว่า ‘ถ้ามีจุดมีต่อมแห่ง ผู้รู้อยู่ที่ไหน นั่นแหละคือตัวภพ’ เพียงเท่านั้นเราเลยงงเป็นไก่ตาแตกไปเลย แทนที่จะได้อุบายจากอุบายนั้นเลย ไม่ได้ ยังกลับเพิ่มความสงสัยเข้าไปอีก แหม...เมื่อเรามาพิจารณาทีหลัง อุบายนี้ถูกต้องจริงๆ แต่ปัญญา เรามันงอต่างหาก จึงไม่ทันกับอุบายที่ผุดขึ้นมาบอกรู้ เมื่อรำพึงถึงความอัศจรรย์ของจิต พอหยุดลง เท่านั้น อุบายก็ผุดขึ้นมาเป็นคำๆ เป็นประโยคๆ ทีเดียวนะ (นี่ถ้าเป็นท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ท่านก็ว่า ‘ธรรมเกิด’ แต่เรามันงอจึงไม่อาจคิดขึ้นได้) จากนั้นมาไม่ลืมเลยว่า ‘ถ้ามีจุดมีต่อมแห่ง ผู้รู้อยู่ตรงไหน นั่นแหละคือตัวภพ’ ว่าอย่างนี้เรางงเหมือนไก่ตาแตก แทนที่จะเข้าใจก็จุดสว่างไสวระะชิ มันมีจุดอยู่นั้นนะ นั่นแหละคือจุดคือต่อม แห่งผู้รู้ ก็มันอยู่ที่ผู้รู้มันเอง...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๕๖)

“...ความจริงคำว่าจุดก็หมายถึงจุดผู้รู้นั่นเอง ถ้าเราเข้าใจปัญหานี้ตรงตามความจริงที่พูดบอกขึ้นมา มันก็ดับกันได้ในขณะที่นั้นแหละ แต่ที่มันกลับงงไปเสียแทนที่จะเข้าใจ เพราะเราไม่เคยรู้เคยเห็น ถ้ามีจุดก็ จุดผู้รู้ ถ้ามีต่อมก็หมายถึงต่อมผู้รู้ที่อยู่สถานที่ใด ก็ที่จิตดวงรู้ๆ นั่นแหละคือตัวภพ อุบายที่ผุดขึ้นภายในจิตนั้นก็บอกชัดๆ แล้วไม่ผิดอะไรเลย แต่เรามันงงไปเอง เอ๊ะ นี่มันยังงอกันนะไปเสียอีก จึงไม่ได้ประโยชน์จาก อุบายที่ผุดขึ้นบอกรู้ในเวลานั้น ปลอ่ยให้เวลาผ่านไปเปล่าๆ เป็นเวลา ๓ เดือนกว่า ทั้งที่ปัญหานั้น ก็แบกอยู่ในจิตนั้นแล ยังปลงวางกันไม่ได้

ก็แบกปัญหานี้ไปคนเดียวทางอำเภอบ้านผือ ท่าบ่อ ในป่าในเขา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๙)

ป่วยหนักครั้งแรก

ลงจากวัดดอยฯ ท่านได้เดินธุดงค์ไปทางบ้านกะโหม-โพหนอง ซึ่งอยู่ระหว่างอำเภอบ้านฝืด กับอำเภอท่าบ่อ และได้ไปล้มป่วยลงที่นั่นด้วยโรคเจ็บชัดในหัวอก ท่านแก้ได้ด้วยอริยสังข์ ท่านเทศน์ไว้ดังนี้

“...อันนี้ยังทำให้คิดย้อนหลังไปถึงคราวป่วยอยู่อำเภออะไร ระหว่าง อ.บ้านฝืด กับ อ.ท่าบ่อ ต่อแดนต่อเขตกัน มีแม่น้ำทอนเป็นเขตแดน ก็ไปป่วยอยู่ตรงนั้น ป่วยอันนี้เขาเรียกว่าไข้เจ็บชัดในหัวอก เราทำให้สงสัยเหมือนกันว่าถ้าไม่มีเชื้อ ทำไมคนป่วยจึงดาดาชกันไปหมด เหมือนอหิวาต์ เหมือนโรคฝีดาษ วันหนึ่งๆ เป็นกันเท่าไรๆ ตายกันเท่าไรๆ วันละ ๓ คน ๔ คน ๕ คน ๗, ๘ คน นั้น ฟังซิโรคเจ็บชัดในหัวอกนะ เราไปพักอยู่ในป่า เขาก็ไปนิมนต์มา **กุสลา มาติกา** ให้คนตาย เพราะแถวนั้นไม่มีพระอีกด้วย ก็ลำบากอีกแหละ มีอะไรมีแต่ **กุสลา มาติกา** ให้บุญคนตายไม่หยุดไม่ถอย ทั้งวันๆ เพราะวันหนึ่งตายสักเท่าไร เลยจะไม่ได้หนีจากป่าช้านะ ถึงขนาดนั้นแหละ บ้านกะโหมโพหนองตายกันถึงขนาดนั้น และสุดท้ายก็มาเป็นขึ้นกับเราเอง จนรู้สึกว่าจะจะเป็นความแน่ใจในเวลา นั้น

แต่มีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า ธรรมของเรานี้ก็แข็งกร้าวเหมือนกัน ไม่ใช่เล่นนะ พอมันมาปรากฏขึ้นในหัวอกของเราเท่านั้น โอ้ คราวนี้เราละคนหนึ่ง นั้น เริ่มแล้ว อ้อ โรคเจ็บชัดหัวอกเป็นอย่างนี้เอง และรู้ทันทีคือมันเหมือนกับเหล็กแหลมกับหลาวทิ่มแทงเข้าไปในหัวอกในหัวใจนั่นนะ หายใจแรงก็ไม่ได้ ชัดเจ็บ มันชัดมันอะไรชอบกล พุดไม่ถูก ธรรมตามันเจ็บในหัวอก แน่นในหัวอก จากนั้นพอเราหายใจแรงๆ หน่อยก็เป็นเหมือนหอกเหมือนหลาวทิ่มเข้าไปในนั้น ก็ทราบทันที อ้อ โรคอย่างนี้เองที่โรคเจ็บหัวอกเขาเป็นกันเป็นอย่างนี้เอง เรารู้ โอ้ ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วไม่นาน เพราะมันจะหายใจไม่ได้ คับเข้า แน่นเข้าๆ หายใจแรงไม่ได้ แล้วสุดท้ายก็เลยไม่ไป **มาติกา กุสลา** ให้เขาแหละ ก็บอกเขาขอตัวเถอะ ที่นี้เป็นแล้วเป็นอย่างนั้นแล้ว บอกเขาต้องหลบตัวมาอยู่ที่พัก เพราะอยู่ป่าไผ่ กอไผ่ที่ตีนภูเขา

นี่ละเป็นเหตุให้คิด ที่ไม่สิ้นนะ ในระยะนั้นจิตก็ละเอียดมากทีเดียว เรื่องร่างกายนี้เป็นอันว่าปล่อยกันไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่นามธรรม ความคิดความปรุงที่พัดเหวี่ยงกันอยู่ตรงนั้น จิตก็รู้สึกละเอียดมาก ผ่องใสมาก กล้าหาญมากในขั้นนั้น นี่หลังจากถวายเพลิงของพ่อแม่ครูบาอาจารย์แล้วนะ ปีนั้นแหละขโมยหนีจากหมู่เพื่อนไปอยู่ในป่าในเขาลำพังคนเดียว เพราะความเพียรในขั้นนั้นในเวลานั้นเป็นความเพียรที่อยู่กับใครไม่ได้ ต้องอยู่คนเดียวเท่านั้น จึงเหมาะกับงานของเราที่ไม่มีเวลาว่างเว้นแต่หลับเท่านั้น หมุนกันตัวๆ ทั้งวันทั้งคืน เรียกว่าเป็นสติปัญญาอัตโนมัติแล้ว ที่นี้เมื่อโรคเจ็บชัดหัวอกนี้ได้ปรากฏขึ้นก็ชักจะรวนเร เออ เรานี้จะไปเสียแล้วหรอ นี่ทำให้คิดนะ

ไปเวลานี้เรายังไม่ออกไป นั่น เพราะในหัวใจนี้ยังรู้ชัดๆ ว่าถึงจะละเอียดขนาดไหนก็ตาม จิตนี้ ยังไม่ได้เป็นอิสระ ยังมีอะไรอยู่ในจิตของเรา หากว่าตายนี้เราก็มั่นว่าจะไปเกิดในที่นั้นๆ ยังไงก็ต้องค้างไม่ถึงที่ ค้างก็ไม่อยากค้าง นี่ละที่ทำให้วิตกวิจารณ์ว่ายังไม่อยากตาย เพราะจิตยังจะค้างอยู่ในชั้นใดชั้นหนึ่ง

ในความรู้สึกของเรามันรู้ชัดๆ อย่างนั้นไม่สงสัย ไม่มีใครมาบอกแหละ **สนทฺธิภูจิกโก** บอกอยู่ชัดๆ ในภูมิของจิตภูมิของธรรม และสถานที่ที่จิตจะไป ไปอยู่ พุดจะว่าไปเกิดก็ไปเกิด พุดง่าย ๆ มันรู้ได้ชัดๆ ยังไงก็ตามเรื่องค้างนี้ไม่อยากตกอยากค้างในสถานที่ใด มีอย่างเดี๋ยวนั้นทำให้หลุดพ้นไปเสียต่อหน้าต่อตาเท่านั้น ตายเมื่อไรก็ไม่ว่า แต่เวลานี้ยังไม่อยากตาย ในความรู้สึกยังมีอาลัยอาวรณ์อยู่กับไม่ใช่ชีวิตนะอยู่กับมรรคผลนิพพานที่ตนต้องการจะได้ เพราะความปรารถนาความมุ่งมั่นในจิตเวลานั้น ไม่ต้องการอะไรนอกจากถึงนิพพานโดยถ่ายเดียวเท่านั้น นั่น ถ้าเป็นภูมิธรรมก็อรหัตภูมิเท่านั้น เวลานี้ยังไม่ถึงรู้เจ้าของอยู่ชัดๆ นี่ละทำให้เจ้าของมีความอาลัยให้รู้ชัดๆ ไม่สิ้นนะ

อาลัยนี้เพราะยังไม่ถึงจุดที่ต้องการ จึงอาลัยยังไม่อยากตาย อยากจะเร่งให้ถึงนั้นก่อนแล้วไปเมื่อไรไม่ว่า แต่เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วโรครันก็บีบบังคับตลอดเวลา ต้องหมุนตัวกลับย้อนหลังเอา ไม่อยากตายก็ต้องได้ตายเมื่อถึงกาลมันแล้วห้ามไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นคติธรรมดา ยุ่งไปทำไม ใจย้อนกลับมา แล้วก็ทำให้คิดเรื่องของเจ้าของเองว่า เรื่องทุกขเวทนามันเราเคยผ่าน เราเคยรบมาแล้ว ได้ความอัศจรรย์ไม่รู้กี่ครั้งก็หน ในเวลาที่เรา เฉพาะอย่างยิ่งเรานั่งหามรุ่งหามค่ำนี้ ทุกขเวทนามากแสนสาหัส เราก็เคยต่อสู้ได้ความอัศจรรย์มาแล้ว นี่ก็เป็นทุกขเวทนาหน้าเดียวกัน อริยสังขันธ์เดียวกัน เราจะถอยไปไม่ได้ จะต้องเอาให้เห็นดำเห็นแดงกันในคืนวันนี้ เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ให้ตายอยู่ในสนามรบนี้เท่านั้น ถอยไม่ได้ นั่น ฟังซิ จิตมันกล้า ถึงคราวกล้า มันกล้าขนาดนั้นนะ จะเป็นจะตายอยู่ไม่ได้ถอย คำว่ากลัวตายก็มีแต่ที่ว่ามันไม่ถึงที่เท่านั้นเอง ไม่ใช่กลัวแบบที่โลกเขากลัวกันนะ ถ้าว่ากลัวก็มีเท่านั้น ไม่เพียงไม่อยากตาย คือยังไม่ถึงที่แล้วไม่อยากตาย อยากให้ถึงที่ก่อนแล้วไปเมื่อไรไปเถอะ นั้น

จากนั้นมาก็โหมกำลังสติปัญญาหมุนเข้าในจุดตรงกลางอกนี้เลย เอ้า ทีนี้เป็นยังงี้ก็เป็นกันเถอะ ญาติโยมก็ไปเยี่ยม ยกกันไปทั้งบ้านเลยนะ เป็นร้อยๆ เราก็มั่นใจกลับหมด ไม่ให้ใครมายุ่งเลย เพราะวันนี้เราจะขึ้นเวทีต่อกรกันกับทุกขเวทนา เอาให้ถึงเหตุถึงผลถึงพริกถึงขิงถึงเป็นถึงตาย ไล่เขา เขาก็กลับไปหมด ยังเหลืออยู่ผู้เฒ่าคนหนึ่งแอบอยู่ที่ต้นกอไผ่ในป่า แกไม่กลับเพราะกลัวเราจะตาย แกคงจะเหมือนกับว่าจะคอยมาดูหัวใจเราเวลาจะตาย เพราะทราบอยู่ประจักษ์นี้ว่าคนตายเกลื่อนอยู่ตลอดเวลา ในระยะนั้นคนกำลังตายก็กลัวว่าเราจะตายเช่นเดียวกัน นั่นละที่นี้พัดกันไปตั้งแต่หัวค้ำจนกระทั่งถึง ๖ ทุ่ม เวลานั้นเรามีนาฬิกาแล้วเรารู้แล้วว่านี่เอาตั้งแต่หัวค้ำ โยมเข้าไปเยี่ยมก็รีบไล่เขากลับ แล้วเข้าที่เลย...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๑๗-๓๒๐)

แก้ได้ด้วยอริยสัจ

“...คันเรื่องทุกข์เวทนาที่มันอยู่ในหัวใจนี้ เอากันหมุนอยู่ในหัวใจนี้เลย เป็นยังไง เกิดขึ้นจากอะไร เสียตแห่ง เสียตแห่งอะไร เวทนาเป็นหอกเป็นหลาวเมื่อไร มันก็เป็นทุกข์ธรรมดาๆ ทุกข์นี้ก็เป็นสภาพอันหนึ่ง ท่านว่าเป็นของจริง **ทุกข์ อริยสัจ** คันกันไปคันกันมาไม่ถอยเลย เป็นกับตายไม่ได้สนใจ สนใจแต่ให้รู้ความจริง ในวันนี้ เมื่อเวลาเข้าตะลุมบอนกันอย่างไม่หยุดไม่ถอย ที่นี้ทุกข์เวทนามันมากเท่าไรมันแทงในหัวอก สติปัญญา ยิ่งหมุนตัวๆ เช่นเดียวกับเรานั่งหามรุ่งหามค่ำนั่นเองละสติปัญญาอันนี้ เพราะมันเคยอยู่แล้วนี่ ปล่อยให้เข้า สนาม ให้ขึ้นเวทิมันก็ขึ้นเลย ทันทิเลยไม่ถอย เอาอยู่จนกระทั่งถึง ๖ ทุ่มกว่า เวลาตึกนาฬิกาแล้ว

พอเอากันเต็มทีเห็นประจักษ์นะ โห ถอน เวลาถอนนี่ถอนอย่างประจักษ์เช่นเดียวกับทุกข์เวทนา ของเรา ถอนเวลาที่เรานั่งหามรุ่งหามค่ำ จิตรอบด้วยปัญญา ทุกขเวทนาถอนแบบเดียวกัน ที่นี้เวลาถอนนี้ แหม มันเหมือนกับเป็นตัวเป็นตนจริงๆ นะ ถอนออกจากหัวใจนี้ ถอนออกๆ กำหนดตามกันๆ ที่นี้ถอนออก จนโล่งหมดเลย หายเจ็บไม่มีอะไรเหลือ กำหนดดูให้ชัดเจนขนาดนั้น มันไม่มีอะไรเหลือ โล่งหมดในหัวอกนี้ สุดท้ายก็เหมือนกับร่างกายไม่มี ร่างไปหมดเลย เอ้า พักอยู่นั่นก่อน คือหมายความว่าพักดูความอัศจรรย์ ของจิต ที่นี้เมื่อทุกข์เวทนาดับไปหมดแล้ว มีแต่ความว่างของร่างกาย จากนั้นก็เป็นความว่างของจิต ภายหายเจ็บ เอากันเต็มทีเลย จนกระทั่งจิตมันพอตัวแล้วก็ยิบแย็บๆ ถอยออกมาๆ จิตก็ยิ่งว่าง ร่างกาย แม้จะมีอยู่ก็ตาม แต่ไม่มีเจ็บมีปวดมีเสียดแทงในหัวอกอย่างที่เคยเป็นมาเลย โล่งไปหมด เอาละที่นี้ไม่ตาย นั้น พอจากนั้นก็ตึกนาฬิกา ๖ ทุ่มกว่า ที่นี้แน่ใจว่าไม่ตาย รู้สึกเป็นความแน่ใจเพราะโล่งหมดและยังงี้ก็หาย โรคนี้หาย ไม่ยากอะไรเลย แน่ะ แก้กันด้วยอริยสัจ

พอหลังจากนั้นแล้วก็ลงเดินจงกรม เขาเรียกตะเกียงอะไร แก้วครอบเล็กๆ นั้นนะ ภาษาทางอีสาน เขาเรียกตะเกียงไ้ะ เล็กๆ นั้น จุดไว้ข้างนอกมุ้งไหม่ ตั้งไว้ไหม่ ตั้งแต่ต่อสู้กันอยู่ไหม่ นะ จุดไว้แล้วก็เข้าที่ละ มองเห็นไฟอยู่นอกมุ้งไหม่ ไม่ได้เอาเข้ามาในมุ้ง จากนั้นก็ลงเดินจงกรม โอ้ย เดินก็ตัวปลิวไปเลย หายเจ็บ ไม่มีอะไรเหลือ นั้น ฟังซิเพื่อนฝูง นี่ละเวลาต่อสู้กันเห็นได้ชัด นี่ละอริยสัจ เป็นยังไงอริยสัจ ทำให้เราเห็น เป็นยังไงบ้างฟังซิ

ทุกข์สัจนี้เป็นเหมือนหินลับปัญญานะ ถ้าเราพิจารณาแบบพระพุทธเจ้าสอนแบบอริยสัจเป็นของจริงๆ เรื่องทุกข์เวทนานี้เป็นหินลับปัญญาให้คมกล้า ทุกขเวทนามล้าสาหัสเข้าไปเท่าไร สติปัญญายิ่งหมุนตัวตัวๆ ถอยไม่ได้ จนกระทั่งได้ถอนพรวดออกมาให้เห็นประจักษ์ชัดเจน จนถึงขนาดที่ว่า เอ้า ไม่ตายแล้วที่นี้ ร่างกาย ก็โล่ง นอกจากนั้นจิตก็โล่งไปหมด สุดท้ายก็หายเจ็บไปหมด จากนั้นก็ลงเดินจงกรม และสุดท้ายวันนั้นไม่ลง นอนเลยนะ ตลอดรุ่ง พอสว่างบ้างไม่บ้างนี้ โยมนั้นปุบปุบเข้ามาหา ‘เอ้า โยมมาทำไมละ’ ‘โห ผมนอนอยู่ที่นี่ ข้างกอไผ่’ ‘เอ้า นอนทำไม ก็บอกให้ไปตั้งแต่เมื่อคืนนี่’ ‘โอ้ย ผมไม่ไป ผมกลัวท่านจะตาย ผมคอยแอบอยู่ที่นี่

ผมก็ไม่ได้นอนเหมือนกันเมื่อคืน' ว่าอย่างนั้นนะ 'ไฟของท่านสว่างตลอดรุ่ง เห็นท่านมาเดินจงกรม ผมก็
ดีใจบ้าง' ว่างั้น

นั่นแหละพูดถึงเรื่องว่าจิตที่มันอาลัย อาลัยในความเป็นอยู่ในชีวิตคือยังไม่อยากตายนั่น มันมีส่วนมีสิ่ง
ที่หมายอยู่ ความมุ่งมั่นยังไม่ถึงขั้นจบสิ้นลงไป มันจึงเหมือนกับว่ายังไม่อยากตาย นี่เป็นได้ พูดถึงเบื้องต้น
มาถึงขั้นนี้ละ มันเป็นได้ เวลาตายมันก็รู้สึกๆ ว่าไม่ถึงจะต้องค้างอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ไม่อยากค้างเพราะไม่เป็น
จุดที่เราต้องการ เราต้องการให้พ้นไปเสียอย่างเดียวเท่านั้น เอา ไปเมื่อไรไม่ว่า นี่ละจิตเป็นอย่างนั้น

เราจึงว่าลำบากสำหรับเราเองการประพฤติปฏิบัติตัว แต่มันได้สิ่งที่อัศจรรย์ในเวลาจนตรอกจนมุม
ทุกครั้งเขียวนะ ตั้งแต่เริ่มนั่งตลอดรุ่งมาจนถึงขั้นที่ว่าเจ็บขัดหัวอกนี้ นี่ก็เอากันจนได้ ออกได้ เห็นได้อย่าง
ชัดเจน ไม่งั้นผมแน่ใจว่าผมต้องตายเช่นเดียวกับชาวบ้านที่เขาตายวันละน้อยวันละ ๓ วันละมากวันละ ๘ คน
ฟังซิ โรคอันนี้เหมือนกับว่าจะจะเป็นโรคระบาด มีเชื้อมีอะไรอย่างนั้นแหละ ตามอย่างที่เป็นในผมนี้ มันขัด
หัวอกนะ ขัดอยู่ในหัวอก มันทิ่มแทงเข้าไปเหมือนกับหอกกับหลาว ทิ่มเข้าไปๆ แล้วทำให้แน่นในหัวอก
อยู่ปกติแน่นในหัวอกมาก ออกจากนั้นพอกระดิกอย่างนี้ มันจะเสียดแทงเข้าไป หายใจแรงๆ ก็เหมือนกับ
เป็นหลาวทิ่มเข้าไปๆ นี่ละเราก็มองเห็นได้เท่านั้นว่าเป็นเชื้อมาจากที่ไหนก็ไม่เห็น มันก็มีเท่านั้น

แต่เวลาพิจารณาแล้วแก้ถอนกัน มันก็ถอนให้เห็นชัดๆ นี่นะ ก็ไม่ทราบว่ามันโรครึมีเชื้อหรือไม่มี ผมทราบ
ไม่ได้ ทราบได้แต่มันแก้กันได้ด้วยอริยสังข์ ปัญญาพิจารณาของทุกข์ แยกแยะกันกับร่างกายของเราออกให้
เห็นอย่างชัดเจน ดังที่เราเคยปฏิบัติมาในสมัยที่นั่งหามรุ่งหามค่ำ ไม่ได้ผิดกันเลย แต่เรื่องสติปัญญาต้องขึ้น
สดๆ ร้อนๆ เราจะไปเอาเรื่องเก่าเรื่องที่เคยเป็นมาปฏิบัติไม่ได้ เป็นเรื่องนิทานหรือเป็นเรื่องปริยัติเป็น
ตำรับตำราไปเสีย มันไม่ขึ้นสดๆ ร้อนๆ แก้ไม่ได้นะ เรื่องแก้กิเลส แก้อะไรทุกสิ่งทุกอย่าง แก้ทุกขเวทนามี
มันต้องสดๆ ร้อนๆ หากว่าจะจะเป็นอุปายของสติปัญญาที่เคยเป็นมาแล้ว ก็ให้เกิดขึ้นมาโดยสดๆ ร้อนๆ อย่าให้
เกิดขึ้นมาด้วยการคาดการหมาย นี่วิธีการพิจารณาต้องเป็นอย่างนั้น มันถึงแก้สดๆ ร้อนๆ จริงๆ พูดถึง
เรื่องชัดในอริยสังข์ ทุกขเวทนามีเป็นอย่างนั้นจริงๆ กล้าพูดได้อย่างเต็มปากไม่สงสัย..."

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๒๐-๓๒๒)

ย้อนกลับวัดดอยฯ

ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า เมื่อท่านอยู่วัดดอยธรรมเจดีย์นั้น มีปัญหาธรรมที่ท่านยังหาคำตอบมิได้
ปัญหานั้นคือ

“...ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้โดยตรงไหน นั่นแลคือตัวภพ นั่น บอกชัดๆ เลยนะ แต่เรามันงงเป็นไก่ตาแตก
ไปได้ เอ...จุดที่ไหน ต่อมที่ไหน เอาอีกแหละ ก็มองเห็นชัดๆ อยู่แล้ว เพราะจุดสว่างมันเห็นเป็นดวงอยู่ในจิต

สว่างจ้าอยู่ภายในจิตนี้ พุดง่าย ๆ ก็เหมือนตะเกียงเจ้าพายุ มันสว่างจากไส้ตะเกียง นั่นตัวไส้มันละคือที่จุดที่สว่าง มันก็เห็นอยู่แล้ว นี่ก็เป็นอย่างนั้น มันสว่างจ้าอยู่กับจิต จุดแห่งความสว่างมันก็เห็นได้อย่างชัด ๆ แต่มันไม่จี้เข้าตรงนี้ซี กลับลูบคลำไปที่ไหนตามประสาความโง่งมันแล อุบายผุดขึ้นมาขนาดนั้นแล้วน่าจะยึดได้ มันยังไม่เห็นยึดได้ โง่งขนาดไหนพระเราเนาะ

ก็แบกปัญหานี้ไปคนเดียวทางอำเภอบ้านฝ้อ ท่าบ่อ ในป่าในเขา (เล่าไว้แล้วข้างต้น) ที่แรกท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ท่านไปด้วย เราก็จำเป็นให้ท่านไปด้วย แต่เวลาอยู่ด้วยกัน เราก็คอยหลีกเลี่ยงท่านอยู่เรื่อย เพราะกลัวขาดการสืบทอดทางความเพียร ไม่ค่อยมาสนทนาธรรมกับท่านบ่อยนัก ท่านจึงได้ใส่ปัญหาเราว่า ‘เธอเอ๊ย เรากลับไปแล้วเธอก็จะสบายหรือ เธอยังเพราะเรา’ ท่านว่าอย่างนั้น คือเรามันไม่สะดวกจะอยู่ด้วยใคร ๆ เวลานั้น ท่านก็มีเรื่องจะพูดจะคุยอะไรกับเราอยู่เรื่อย ส่วนเรามันขาดความเพียรไม่อยากให้เสียเวลา เวลาพูดคุยกับท่านมันก็ชะงักไปบ้างในทางความเพียร พอออกจากท่านไปมันติดฝิ่ง ๆ จึงต้องกลับมาที่วัดดอยฯ อีก เดือนเมษายนมาบวชหลวงตาเจริญ พอบวชแล้วก็ขึ้นวัดดอยฯ อีก อยู่ที่นั่นจนถึงเดือน ๖ แรมดับ คือแรม ๑๕ ค่ำ เป็นพรรษาที่ ๑๖ จุดต่อมนี้มันถึงได้ไปเข้าใจกันที่ตรงนั้นแหละ ที่วัดเก่าวัดที่เกิดปัญหานั้นแล เป็นแต่เพียงคนละกุฏิเท่านั้น...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๕๗)

“...ทีนี้ถึงเวลา มันจะรู้เนาะ ก็พิจารณาจิตอันเดียวไม่ได้กว้างขวางอะไร เพราะสิ่งต่างๆ ที่เป็นส่วนหยาบมันรู้หมด รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั่วโลกธาตุ มันรู้หมดเข้าใจหมดและปล่อยวางหมดแล้ว มันไม่สนใจพิจารณา แม้แต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยังไม่ยอมสนใจพิจารณาเลย มันสนใจอยู่เฉพาะความรู้ที่เด่นดวงกับเวทนาส่วนละเอียดภายในจิตเท่านั้น สถิติปัญญาสัมผัสสัมพันธ์อยู่กับอันนี้ พิจารณาไปพิจารณามา แต่ก็พึงทราบว่าจะจุดที่ว่ามันยังเป็นสมมุติ มันจะส่งฝ่าเผยขนาดไหนก็ส่งฝ่าเผยอยู่ในวงสมมุติ จะสว่างกระจ่างแจ้งขนาดไหนก็สว่างกระจ่างแจ้งอยู่ในวงสมมุติ เพราะอวิชชายังมีอยู่ในนั้น

อวิชชานั้นแลคือตัวสมมุติ จุดแห่งความเด่นดวงนั้นก็แสดงอาการลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตามขั้นแห่งความละเอียดของจิตให้เราเห็นจนได้ บางทีก็มีลักษณะเศร้าหมองบ้าง ผ่องใสบ้าง ทุกข์บ้างสุขบ้าง ตามขั้นละเอียดของจิตภูมินี้ให้ปรากฏพอจับพิรุณได้อยู่ที่นั่นแล สถิติปัญญาขั้นนี้เป็นองค์รักรักษาจิตดวงนี้อย่างเข้มงวดกวดขัน แทนที่มันจะจ่อกระบอกปืนคือสติปัญญาเข้ามาที่มันไม่จ่อ มันส่งไปท้อวิซชาหลอกไปโน้น จึงได้ว่าอวิชชาี้แหลมคมมาก ไม่มีอะไรแหลมคมมากกว่าอวิชชาซึ่งเป็นจุดสุดท้าย ความโลภมันก็หยาบ ๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกันโลกคิดดูซิ ความโกรธก็หยาบ ๆ โลกยังพอใจโกรธ ความหลง ความรักความชัง ความเกลียดความโกรธอะไร เป็นของหยาบ ๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกัน

อันนี้ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้น มันเลยมาหมด ปล่อยมาได้หมด แต่ทำไมมันยังมาติดความสว่างไสวความอัศจรรย์อันนี้ ทีนี้อันนี้เมื่อมันมีอยู่ภายในนี้ มันจะแสดงความอับเฉาขึ้นมานิด ๆ แสดงความทุกข์ขึ้นมานิด ๆ

ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน ไม่คงเส้นคงวา ให้จับได้ด้วยสติปัญญาที่จดจ่อต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ลดละความพยายามอยากรู้อยากเห็นความเป็นต่างๆ ของจิตดวงนี้ สุดท้ายก็หนีไม่พ้น ต้องรู้กันจนได้ว่าจิตดวงนี้ไม่เป็นที่แน่ใจตายใจได้ จึงเกิดความรำพึงขึ้นมาว่า จิตดวงเดียวนี้ ทำไมจึงเป็นไปไม่ได้หลายอย่างนักนะ เดี่ยวเป็นความเศร้าหมอง เดี่ยวเป็นความฟ่องใส เดี่ยวเป็นสุข เดี่ยวเป็นทุกข์ ไม่คงที่ดังงามอยู่ได้ตลอดไป ทำไมจิตละเอียดถึงขนาดนี้แล้วจึงยังแสดงอาการต่างๆ อยู่ได้

พอสติปัญญาเริ่มหันความสนใจเข้ามาพิจารณาจิตดวงนี้ ความรู้ชนิดหนึ่งที่ไม่คาดไม่ฝันก็ผุดขึ้นมาภายในใจว่า ความเศร้าหมองก็ดี ความฟ่องใสก็ดี ความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี เหล่านี้เป็นสมมุติทั้งสิ้น และเป็นอนัตตาทั้งมวลนะ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๖๙-๗๐)

“...ธรรมเหล่านี้เป็นอนัตตานะ นั้น ฟังซิ ธรรมเหล่านี้เป็นอนัตตานะ นี้ละ ผุดขึ้นอย่างไม่คาดไม่ฝันนะ คือเวลานั้นมันเข้าวงนี้แล้วเข้าพิจารณากันแล้ว ธรรมก็สอนขึ้นภายในอย่างนั้น เหมือนกันกับอันนั้นละ ธรรมนี้เป็นอนัตตานะ พอว่าอย่างนั้นมันก็ผิงเลย มันไม่ได้ข้ามวันข้ามคืนนะ เพียงเวลาประมาณเท่านั้นเอง นานเมื่อไรไม่ได้นาน ถ้าเข้ามาจ่อนี้ไม่นาน ถ้าหากว่าจ่อแต่ก่อนๆ มันก็เสร็จไปนานแล้วตั้งแต่โน้น ตั้งแต่ที่ว่ามิจุดมีต่อมแห่งผู้รู้โน้น จะไปตั้งแต่โน้นนะ นี่มันหากไม่รู้วิธีจับไม่ได้เท่านั้นเอง มาคราวนี้จับได้ปุบทันทีเลย ขณะนั้นเลยเชียะ

บอกเป็นเงื่อนๆ สอนขึ้นมาในนี้ เป็นเองนะ แะบๆๆ คำว่าสุขก็ดี คำว่าทุกข์ก็ดี คำว่าเศร้าหมองก็ดี คำว่าฟ่องใสก็ดี ธรรมเหล่านี้เป็นอนัตตานะ ลักษณะเป็นเหมือนกับว่าสองเงื่อน อัดตากับอนัตตา เป็นลักษณะสองเงื่อน ธรรมเหล่านี้เป็นสมมุติเป็นอนัตตา จากนั้นมันม้วนไปเลย เป็นลักษณะอย่างนั้นนะ ถ้าเป็นมะพร้าว ก็ ๒ หน่อ มันคว่ำไปเลยเป็นลักษณะอย่างนั้น...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๔๕๑-๔๕๒)

“...เท่านั้นแลสติปัญญาก็หยั่งทราบจิตที่ถูกอวิชชาครอบงำอยู่นั้นว่า เป็นสมมุติที่ควรปล่อยวางโดยถ่ายเดียว ไม่ควรยึดถือเอาไว้ หลังจากความรู้ที่ผุดขึ้นบอกเตือนสติปัญญาผู้ทำหน้าที่ตรวจตราอยู่ขณะนั้น ผ่านไปครู่เดียว จิตและสติปัญญาเป็นราวกับว่าต่างวางตัวเป็นอุเบกขามัชฌิมา ไม่กระเพื่อมตัวทำหน้าที่ใดๆ ในขณะที่จิตเป็นกลางๆ ไม่จดจ่อกับอะไร ไม่เผลอส่งใจไปไหน ปัญญาก็ไม่ทำงาน สติก็รู้อยู่ธรรมตาของตน ไม่จดจ่อกับสิ่งใด

ขณะจิต สติ ปัญญา ทั้งสามเป็นอุเบกขามัชฌิมาอันนั้นแล เป็นขณะที่โลกธาตุภายในจิตอันมีอวิชชา เป็นผู้เรืองอำนาจ ได้กระเทือนและขาดสะบั้นบรรลัยลงจากบัลลังก์คือใจ กลายเป็นวิสุทธิจิตขึ้นมาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันกับอวิชชาขาดสะบั้นหันแหลกแตกกระจายหายชากลงไปด้วยอำนาจสติปัญญาที่เกรียงไกร

ขณะที่ฟ้าดินถล่มโลกธาตุหวั่นไหว (โลกธาตุภายใน) แสดงมหัศจรรย์ขั้นสุดทำปลายแดนระหว่างสมมุติ กับวิมุติ ตัดสิ้นความบนศาลสถิตยุติธรรม โดยวิมุติญาณทัสสนะเป็นผู้ตัดสินคู่ความ โดยฝ่ายมัชฌิมา ปฏิภา มรรคอรียสัจเป็นฝ่ายชนะโดยสิ้นเชิง ฝ่ายสมุทย์อรียสัจเป็นฝ่ายแพ้หรือแบบหามลงเปล ไม่มีทางฟื้นตัวตลอดอนันตกาลสิ้นสุดลงแล้ว

เจ้าตัวเกิดความอัศจรรย์ล้นโลก อุทานออกมาว่า โอ้โหๆ อัศจรรย์หนอๆ แต่ก่อนธรรมนี้อยู่ที่ไหนๆ มาบัดนี้ธรรมแท้ ธรรมอัศจรรย์เกินคาด (เกินโลก) มาเป็นอยู่ที่จิต และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตได้อย่างไร และแต่ก่อนพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกอยู่ที่ไหน มาบัดนี้องค์สรณะที่แสนอัศจรรย์มาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตดวงนี้ได้อย่างไร โอ้โห ธรรมแท้ พุทธะแท้ สังฆะแท้ เป็นอย่างนี้หรือ ไม่อยู่กับความคาดหมายดินแดนใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นความจริงล้วนๆ อยู่กับความจริงล้วนๆ อย่างเดียว...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๗๐-๗๑)

ไม่สงวนจิต

จากการที่กิเลสมารวมตัวอยู่ในจิตดวงเดียว หรือที่ท่านเรียกว่าจิตอวิชชาดวงสว่างไสวนี้ ท่านอาจารย์ได้เทศน์เตือนผู้ปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้โดยสรุป ดังนี้

“...ปัญหาเรื่องอวิชชานี้มันทำให้งงอยู่นานเหมือนกัน คือขณะนั้นจิตมันสว่าง จนตัวเองเกิดความอัศจรรย์ในความสว่างไสว ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเป็นเหตุให้อัศจรรย์นั้นรู้สึกมารวมตัวอยู่ในจิตนั้นหมด จนเกิดความอัศจรรย์ในตัวเองว่า แหม จิตของเราทำไมถึงได้อัศจรรย์ถึงขนาดนี้ละ มองดูกายทั้งกายไม่เห็น มันเป็นอากาศธาตุเสียหมด ว่างไปหมด จิตมีความสว่างไสวอย่างเต็มที่

แต่เดชะนะ พอเวลาเกิดความอัศจรรย์ตัวเองขึ้นมา ถึงกับอุทานในใจในเวลานั้นด้วยความหลงไม่รู้สีกตัว ถ้าพูดถึงธรรมะส่วนละเอียดมันเป็นความหลงอันหนึ่ง มันอัศจรรย์ตัวเอง ทำไมจิตของเราถึงได้เป็นขนาดนี้ พอว่าอย่างนั้นก็ธรรมะบันดาลขึ้นมา อันนี้ก็ไม่ได้คาดไม่ฝันเหมือนกัน ผุดขึ้นมาเหมือนกับมีคนพูดอยู่ในจิตนี้ แต่ไม่ใช่คนพูดผุดขึ้นมาเป็นบทๆ ว่า ‘ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้ที่อยู่ไหน นั่นแหละคือตัวภพ’ ว่าอย่างนั้น

ธรรมชาตินั้นมันเป็นจุดจริงๆ จุดของความรู้ จุดของความสว่างนั้นมันมีจุดจริงๆ ตั้งอุบายผุดขึ้นมาบอก ที่นี้เราก็ไม่ได้คำนึงว่าอะไรมันเป็นจุด เลยงงไปเสียอีกแทนที่จะได้อุบายจากคำเตือนที่ผุดขึ้นนั้น เลยเอาปัญหานั้น มาขบคิด จนกว่าได้มาพิจารณาถึงตอนนี้ ตอนที่ว่าจุดนี้ ปัญหาอันนี้จึงยุติลงไปถึงได้ย้อนกลับคืนไปรู้เรื่องที่ว่า ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้ที่อยู่ไหนนั่นแหละคือตัวภพ ได้อย่างชัดเจน ถึงได้ความ อ้อ คำว่าจุดต่อมหมายถึงอันนี้เอง แต่ก่อนไม่เข้าใจ มันเป็นจุดจริงๆ จะอัศจรรย์แค่ไหน มันก็เป็นจุดของความอัศจรรย์ มันเป็นจุดให้รู้อยู่ พออันนั้น สลายลงไปแล้วมันไม่มีจุด เพราะจุดมันเป็นสมมุติทั้งนั้น จะละเอียดแค่ไหนมันก็เป็นสมมุติ

ถึงได้เทศน์สอนหมู่เพื่อนเสมอว่า เมื่อเข้าไปถึงจุดนั้นแล้วอย่าไปสงวนอะไรทั้งนั้น ให้พิจารณาลงไป แม้ที่สุดจิตจะฉิบหายลงไปด้วยการพิจารณาจริงๆ ก็ขอให้ฉิบหายไป อะไรจะรับรู้ว่ามีอะไรก็ให้รับรู้ไป หรือจะฉิบหายไปหมดไม่มีอะไรจะรับรู้ว่ามีอะไรก็ขอให้รู้กัน อย่าได้สงวนอะไรไว้เลย ก็เพื่อกันไว้ว่ากลัวจะมาสงวนอันนี้เอง ถ้าหากไม่เตือนถึงขนาดนั้นแล้วอย่างไรก็ต้องติด ขอให้รู้เท่านั้น อะไรๆ จะดับไปก็ดับไปเถิด แม้ที่สุดจิตดวงนี้ก็จะดับไปด้วยอำนาจของการพิจารณาก็ขอให้ดับไป ไม่ต้องสงวนเอาไว้ เวลาพิจารณาต้องลงถึงขนาดนั้น

แต่จะหนีความจริงไปไม่พ้น สิ่งใดที่เกิดสิ่งนั้นก็ต้องดับ สิ่งใดที่จริงเป็นหลักธรรมชาติของตัวเองแล้วก็จะไม่ดับ คือจิตที่บริสุทธิ์นั้นจะไม่ดับ ทุกสิ่งทุกอย่างดับไป ผู้ที่รู้ว่าดับนั้นไม่ดับ อันนั้นดับไป อันนี้ดับไป ผู้ที่รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นดับไปนั้นไม่ดับ จะว่าเอาไว้ก็ได้ไม่เอาไว้ก็ได้ มันก็รู้้อยู่อย่างนั้น ถ้าเราสงวนนี้ก็เท่ากับเราสงวนอวิชชาไว้แน่นอน เพราะอวิชชามันละเอียด มันอยู่กับจิต ถ้าสงวนจิตก็เท่ากับสงวนอวิชชา เอา ถ้าจิตจะฉิบหายไปด้วยกันก็ขอให้ฉิบหายไป อุปมาเหมือนกับฟันก็ฟันลงไปเลย ไม่ให้มีอะไรเหลือ ให้มันม้วนเสื่อลงไปด้วยกันหมด ขนาดนั้นพอดี

ถ้าหากจะมีการแบ่งสู้แบ่งรับกันอยู่ อย่างไรก็ต้องติดในขั้นนี้แน่ จึงไม่ยอมแบ่งสู้แบ่งรับเลย เอากิเลสออกให้หมด อะไรจะดับก็ดับให้หมด พอดี ส่วนที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะดับยังงี้ก็ไม่ดับ พุดง่ายๆ ก็เหมือนกับว่าโจรมันเข้าไปอยู่ในบ้านนี้ ถ้าเราจะสงวนบ้านโจรมันก็อยู่ที่นั่น เดียวโจรมันก็ยิงข้างออกมาตาย เอา ควรจะเผาบ้านทิ้งหลังก็เผาเสีย หากว่าจะปล่อยโจรมันไว้มันก็จะทำลายสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าบ้านต่อไปอีก ยอมเสียสละเสียบ้านหลังนี้ เอาไฟเผาเข้าไปเลย นี่แหละที่ว่าเผาอวิชชา เอา จิตจะดับจริงๆ ก็ให้ดับไปซิ แท้จริงจิตไม่ดับ เมื่อเผาทั้งหมดถึงจะรู้ อ้อ สิ่งที่มีคุณค่านี้อยู่ที่อำนาจอวิชชา มันครอบไว้หมด พออวิชชาดับไปปั๊บ อันนี้ก็เปิด แทนที่จะดับไปด้วยแต่ไม่ดับ ถ้าสงวนไว้แล้วเป็นอันติดไปไม่รอด...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๒๖-๒๗)

เกิดความสลดสังเวช

ท่านอาจารย์ได้เทศน์โดยสรุปเกี่ยวกับการบำเพ็ญความเพียรของท่านตั้งแต่พรรษาที่ ๗ จนถึงพรรษาที่ ๑๖ และความรู้สึกสลดสังเวชในความหลงอวิชชาและในทุกข์ทั้งหลายไว้ดังนี้

“...นี่พูดอย่างถึงใจที่เราทำอย่างถึงใจ เอาเป็นเอาตายเข้าว่า ในขณะที่บำเพ็ญอยู่นั้นไม่เคยคิดว่าตนจะได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อน ไม่ว่าฆราวาสและพระเถรดังที่เป็นมานี้เลย เพราะนิสัยของเราเป็นคนมีนิสัยวานาน้อย มีความสนใจใฝ่ต่อการประพฤติปฏิบัติหรือฝึกฝนทรมาณตนถ่ายเดียวเท่านั้นไม่เคยสนใจกับผู้อื่นผู้ใดในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่

เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ได้เทศน์สอนคนในเวลาเราปฏิบัติอยู่ แต่ขุลงมุนวุ่นวายหรือเข้าตะลุมบอนกับกิเลส ไม่สนใจกับอะไรในโลกสงสารอยู่ถึง ๙ ปี ตั้งแต่พรรษา ๗ ที่เราออกปฏิบัติที่แรกจนกระทั่งถึงพรรษาที่ ๑๖ ออกพรรษาแล้ว ถึงเดือน ๖ แรมดับ คือ แรม ๑๕ ค่ำ เอ้า พุดให้เต็มภูมิโง่เต็มเปานี้เสีย จนถึงคืนวันดับนั้นถึงได้ตัดสิ้นใจกันลงได้ด้วยความสามารถใจหายสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างเรื่องภพเรื่องชาติ เรื่องความเกิดแก่ เจ็บ ตาย เรื่องกิเลสต้นหาอาสวะทุกประเภทได้ขาดกระเด็นออกไปจากใจในคืนวันนั้น ใจได้เปิดเผยโลกธาตุให้เห็นอย่างชัดเจน เกิดความสลดสังเวช น้ำตาร่วงตลอดคืน ในคืนนั้นไม่ได้หลับได้นอนเลยเพราะสลดสังเวชความเป็นมาของตน สลดสังเวชเรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะอำนาจแห่งกิเลสมันวางเชื้อแห่งกองทุกข์ฝังใจไว้ ไปเกิดในภพนั้นชาตินี้มีแต่แบกกongทุกข์หามongทุกข์ไม่มีเวลาปล่อยวาง จนกระทั่งถึงตายไปแล้วก็แบกอีกๆ คำว่าแบกก็คือใจเข้าสู่ภพใดชาติใดจะมีสุขมากน้อย ทุกข์ต้องเจือปนไปอยู่นั้นแลจึงได้เห็นโทษ เกิดความสลดสังเวช แล้วก็มาเห็นคุณค่าแห่งจิตใจซึ่งแต่ก่อนไม่เคยคิดว่าจิตใจจะมีคุณค่ามหัศจรรย์ถึงขนาดนั้น การไม่นอนในคืนนั้นเพราะความเห็นโทษอย่างถึงใจและความเห็นคุณอย่างถึงจิตใจธรรม

ในตอนท้ายแห่งความละเอียดอ่อนของจิต เราก็เห็นว่าอวิชชาเป็นของดีและประเสริฐไปอย่างสนิทติดจมไปพักหนึ่ง และหลงอวิชชาอยู่เป็นเวลา ๘ เดือน ไม่เคยลืม เพราะรักสงวนอวิชชาซึ่งเป็นตัวผ่องใสตัวสง่าผ่าเผย ตัวองอาจกล้าหาญ จึงรักสงวนอยู่นั้นเสีย พยายามระมัดระวังรักษาอวิชชา ทั้งๆ ที่สติปัญญาก็มีเต็มภูมิแต่ไม่นำมาใช้กับอวิชชาในขณะนั้น เมื่อเวลาได้นำสติปัญญาหันกลับมาใช้กับอวิชชาอย่างเต็มภูมิเรื่องอวิชชาจึงแตกกระจายลงไป ถึงได้เห็นความอัศจรรย์ขึ้นมากภายในจิตใจ นั้นแหละจึงเป็นความอัศจรรย์อย่างแท้จริง ไม่อัศจรรย์แบบจอมปลอมดั่งที่เป็นมา

ถึงกับน้ำตาร่วง ร่วงสองอย่าง ร่วงด้วยความสลดสังเวชภพชาติแห่งความเป็นมาของตนหนึ่ง เพราะความอัศจรรย์ในพระพุทเจ้า สาวกทั้งหลายที่ท่านหลุดพ้นไปแล้ว ท่านก็เคยเป็นมาอย่างนี้หนึ่ง เราก็เป็นมาอย่างนี้ คราวนี้เป็นความอัศจรรย์ในวาระสุดท้ายได้ทราบชัดเจนประจักษ์ใจ เพราะตัวพยานก็มีอยู่ภายในจิตนั้นแล้ว แต่ก่อนจิตเคยมีความเกี่ยวข้องกับพัวพันกับสิ่งใด บัดนี้ไม่มีสิ่งใดจะติดจะพัวพันอีกแล้ว

มาสลดสังเวชอีกตอนที่เคยคาดอวิชชาว่าเป็นเหมือนเสือโคร่ง เสือดาว เหมือนยักษ์ เหมือนผี แต่เวลาพิจารณาเข้าไปเจออวิชชาจริงๆ แล้ว กลับเป็นนางงามจักรวาล เป็นเพชรเป็นพลอย เป็นสิ่งที่อัศจรรย์มีค่ามาก โดยไม่รู้สึกรู้สึกันซี้ จึงต้องคิด เมื่อแก่สิ่งนี้ได้แล้ว ธรรมแท้อันเป็นของวิเศษอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นก็ปรากฏขึ้นมา จึงต้องเกิดความสลดสังเวชในความหลงอวิชชาและในทุกข์ทั้งหลาย และเกิดความอัศจรรย์ในธรรมที่ปรากฏขึ้นโดยปราศจากสมมุติใดๆ เข้าไปเจือปนในจิตดวงนั้น ถึงกับให้เกิดความขวนขวายน้อยไม่คิดจะสอนผู้หนึ่งผู้ใดได้ เพราะคิดในเวลานั้นว่าสอนใครก็ได้ ถ้าลงธรรมกับใจเป็นของอัศจรรย์เหลือล้นถึงขนาดนี้แล้วไม่มีใครที่จะสามารถรู้ได้เห็นได้ในโลกอันนี้เพราะเหลือกำลังสุดวิสัยที่จะรู้ได้ เบื้องต้นที่เป็นทั้งนี้เพราะจิตยังไม่ได้คิดในแง่ต่างๆ ให้กว้างขวางออกไปถึงปฏิบัติเครื่องดำเนิน จึงได้ย้อนกลับมาพิจารณาทบทวนกันอีก

ทั้งฝ่ายเหตุคือปฏิบัติ ทั้งฝ่ายผลที่ปรากฏในปัจจุบันว่า ถ้าธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่สูญวิสัยที่คนอื่น ๆ จะรู้ได้แล้ว เราทำไม่ถึงรู้ได้ เราก็เป็นคนๆ หนึ่งเหมือนกับมนุษย์ทุกๆ ไป เราทำได้เพราะเหตุใด ก็ย้อนเข้ามาหาปฏิบัติ พิจารณากระจายออกไปจนได้ความชัดเจนว่า อ้อ ยอมรับละทีนี้ ถ้ามีปฏิบัติคือข้อปฏิบัติแล้วก็จะต้องได้รู้ อย่างนี้

ท่านผู้ใดบำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติให้สมบูรณ์เต็มภูมิดังที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้แล้ว ธรรมชาตินี้ไม่ต้องมีใครมาบอกจะรู้เองเห็นเอง เพราะอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องบุกเบิกทำลายสิ่งที่ยึดมั่นรั้งพัน อยู่ภายในใจ จะแตกกระจายออกไปหมด เหลือแต่ธรรมล้วนๆ จิตล้วนๆ ที่เป็นจิตบริสุทธิ์ จากนั้นจะเอาอะไรมา เป็นภัยต่อจิตใจ แม้สังขารร่างกายจะมีความทุกข์ความลำบากแค่ไหน ก็สักแต่ว่าสังขารร่างกายเป็นทุกข์ เท่านั้น ไม่สามารถที่จะทับถมจิตใจให้บอบช้ำให้ขุ่นมัวได้เลย เพราะธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติ ชั้นนี้ทั้งหมดนี้เป็นสมมุติล้วนๆ ธรรมชาตินั้นเป็นวิมุติ หลุดพ้นจากสิ่งกีดขวางทั้งหลายซึ่งเป็นตัวสมมุติแล้ว แล้วจะเกิดความ เตือดร้อนได้อย่างไร เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เรื่องของชั้นนี้สลายลงไปตามสภาพของมันที่ประชุมกันเท่านั้น

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๕๓-๕๕)

ป่วยหนักอีก

“...ตอนลงจากวัดดอยฯ ก็เป็นเดือน ๖ ดับแล้ว กลับมาอยู่วัดสุทธาวาส ๒-๓ คีน ก็หนีไป อ. วาริชภูมิ คิดว่าจะไปจำพรรษาที่นั่น ภูเขานั้น แต่ก็มาทราบเสียว่าวัดหนองผือไม่มีพระเลย มีหลวงตา ๒-๓ องค์ เขามา เล่าให้ฟังเกิดความสลดสังเวช เพราะบ้านนี้มีคุณต่อพระสงฆ์มากมาฝากอง เลยย้อนกลับมาจำพรรษา ที่บ้านหนองผือนี้อีก...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๒๒)

ในพรรษานั้นเอง เจ้าหน้าที่อนามัยได้นำยาถ่ายมาให้พระเณรในวัดฉัน เพื่ออะไรก็ลืมเสีย พระเณร องค์อื่นๆ ฉันแล้วก็ถ่ายปกติตามที่เจ้าหน้าที่กำหนดไว้ ส่วนท่านอาจารย์หลังจากฉันไปแล้ว เกิดถ่ายถึง ๒๕ วัน และอาเจียนอีก ๒ วัน

“...เวลาอาเจียนนี้ มันพุ่งไปติดฝาโน้นนะ ความแรงของมัน อาเจียนนี้เศษอาหารนี้พุ่งจากนี้ติดฝา ที่นี้ ร่างกายก็อ่อนลงทันทีเลยนะ มันจะไปละเห็นได้ชัดทีเดียว อ่อนลงๆ อย่างรวดเร็ว แล้วความรับผิดชอบของ ร่างกายส่วนต่างๆ ที่อยู่ในตัวของเราเนี่ยะ ข้างล่างก็ขึ้นมา ข้างบนก็ลงไป ลงไปตรงกลางเนี่ยะ ความรับผิดชอบ ของจิตที่ขานออกไปตามร่างกายส่วนต่างๆ นี้หดตัวเข้ามาอย่างรวดเร็วทีเดียว ข้างล่างก็ขึ้นมาเนี่ยะ เรา นั่งอยู่ เขียงส้วม แต่มันแปลกอยู่เนาะที่ไม่ล้ม ก็มันรู้ตัวอยู่นี้ไม่ได้ผลออกไปไหน เวลามันหดเข้ามา มันหดเข้ามาตรงกลาง ศีรษะเรานี้ก็ลงมาเนี่ยะ ข้างล่างก็ขึ้นมาอยู่ตรงกลาง

จากนั้นมาก็ปล่อยเลยหมด ร่างกายก็เป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืน ตาไม่ใช่มันตาบอดนะ มันเลยบอด คือฟังแต่ว่าท่อนไม้ท่อนฟืนก็แล้วกันเถอะ ตาจึงไม่มีความหมาย ตาก็เป็นฟืนไปหมด หูเป็นฟืนไปหมดนั่นแหละ คือไม่มีคำว่าบอด มันเลยบอด เพราะบอดเช่นเราหลับตานี้เรายังเห็นดำๆ หูหนวกเราอุดหูเรานี้ยังได้ยินเสียงอ้อๆ ของมัน อันนี้มันเป็นท่อนไม้ท่อนฟืนไปเลย ประสาทส่วนต่างๆ หมด นั่นฟังซิ แล้วก็ท่อนไม้ไปหมด

เวทนาของกายที่มันเป็นอย่างสาหัสนั้นก็ดับวูบหมดเลยไม่มีอะไรเหลือ ร่างกายดับ ทุกขเวทนาในร่างกายที่มันอ่อนลงมา ตอนมันจะตายนั่นละที่ร่างกายเวทนาที่มันเป็นอย่างสาหัสนั่นละมันอ่อนตัวลงๆ คือเวทนามันเต็มที่แล้วมันอ่อนตัวลงๆ คือมันจะไป พออ่อนตัวลงมันก็เข้าไปจุดกลาง แล้วทุกขเวทนาที่เป็นอย่างสาหัสก็ดับวูบลงพร้อมกันกับกายหมดความหมายนะ พอกายหมดความหมาย ทุกขเวทนาจึงหมดความหมาย หมดไม่มีอะไรเหลือเลย นั่น ฟังซิ ยังเหลือแต่ความรู้อันเดียวเท่านั้น ความรู้นั้นเราก็พูดไม่ถูกนะ คือตอนที่มันปล่อยใส เราก็รู้ว่ามันปล่อยใส แต่ก่อนรู้กันทุกระยะๆ แต่ตอนนั้นคำว่าปล่อยใสหรือเศร้าหมองมันก็ไม่มีความหมาย ในตอนที่ว่ามันจะตายนั่นนะ ก็เรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้แหละจะว่าอะไร มันเป็นไปละ

ที่นี้พอมันมีสักแต่รู้ว่ารู้เท่านั้น แต่มันแปลกอยู่นะ สังขารมันยังใช้ได้อยู่นะ ความปรุงของจิตยังใช้ได้อยู่ ทั้งๆ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ทุกส่วนมันเป็นท่อนไม้ท่อนฟืนไปหมดแล้ว หมดความหมายแล้ว แต่ทำไมสังขารนี้ อยู่ในวงชั้นมันปรุงได้ มันเห็นได้ชัดๆ นี่จะว่ายังไง ถ้าว่าขัดแย้งกันตรงไหนก็ยอมรับว่ามันขัดแย้ง เพราะมันปรุงได้อยู่ที่ ร่างกายทุกส่วนมันหมดความหมายไปแล้ว แต่ความปรุงอันนี้หรือมันเกี่ยวกับจิตอย่างว่านะ เพราะปรุงออกมามันก็ออกมาจากจิต สัญญาก็ออกมาจากจิตก็ถูก มันปรุงของมันว่า หือ จะไปเดี๋ยวนี้เขียวหรือ ตอนมันหดเข้ามาแล้วเรียบริ้อยหมดทุกสิ่งทุกอย่าง เหมือนยังเปอร์เซ็นต์เดียว เรียกว่า ๙๙% ก้าวเข้ามาถึง ๙๙% พอ ๑๐๐% ก็ติดพับ ออกเลย ประโยคหลังประโยคสุดท้ายก็จิตเคลื่อนออก แต่นี่ยังไม่เคลื่อน แต่มันปรุงได้ทั้งๆ ที่มีแต่ความรู้ที่สักแต่รู้ว่ารู้ ร่างกายก็หมดความหมาย เวทนาจึงหมดความหมาย ไม่มีอะไรเหลือแล้ว ก็เหลือแต่สักแต่รู้ว่ารู้ แล้วมีอันหนึ่งปรุงขึ้นมาว่า หือ จะไปเดี๋ยวนี้เขียวหรือ เอ้า ไปก็ไปวางั้นนะ

แปลกอยู่นะ เอ้า ไปก็ไป กำหนดบับลงไปอีกเหมือนกับจะเสริมให้มันไป จะช่วยให้มันไปเลย เอ้า จะไปก็ไป มันก็ตั้งท่าไป ตั้งหน้าไปพูดง่ายๆ นะ แต่แล้วมันกลับไปสนับสนุนกัน พอจ่อจิตเข้าไปตั้งท่าจะไปอยู่นี้ อยู่กับผู้รู้เท่านั้นไม่ได้อยู่กับอะไร เท่านั้นแหละ แล้วทำไมความรับผิดชอบของจิตนี้ชานออกไปอีกนะ แทนที่มันจะไปกลับไม่ไป ชานออกไปอีกนะ ทางนี้ก็ขึ้นมา ทางนั้นก็ลงไปข้างล่าง ลงไปทั่วสรรพางค์ ออกทั่วสรรพางค์ ร่างกายอย่างรวดเร็วเลย หือ ไม่ไปหรือ ไม่ไปก็อยู่ชิวๆ มันไม่เห็นเสียดายหึงหวงอะไรเลย เอ้ มันก็คิดได้นี่นะ มันแปลกอยู่นะ สังขารนี้มันปรุงได้

ที่นี้พอความรู้มันชานออกไปทั่วสรรพางค์ร่างกายแล้ว ตาก็เริ่มรู้ว่ามันฝ้าฟาง หูก็เริ่มรู้เริ่มได้ยินเสียงอย่างนั้นละ นี่มันออกไป พอความรับผิดชอบมันออกไปสู่อวัยวะส่วนต่างๆ ประสาทส่วนต่างๆ มันก็รับทราบ

ของมัน แต่ก่อนนี้เจ็บหมดเลย มีแต่รู้อันเดียว นั่นละ ๙๙% ถ้าเป็นอาการอีกสมมุติหนึ่ง คือ สมมุติสุดท้าย ก็ว่าแสดงอาการสุดท้าย เปอร์เซ็นที่ร้อยละเรียกว่าแยะ ความเคลื่อนไหวของจิตที่ออกจากร่างนี้ไปเลย ร้อยเปอร์เซ็นต์ เขาเรียกว่าตายเลย

นี่ก็ทำให้คิดเหมือนกันว่า คนเราถ้าสติดี ๆ มีสติอยู่แล้ว เราจะทราบ เวลาตายนี้ คนเวลาจะตายจริงๆ เวทนาจะดับหมดนะ เวทนาจะไม่เหลือเลย ทุกขเวทนาจะดับหมด ถ้าจะตายจริงๆ ในขณะที่จะตาย ก่อนจะตายนั้นจะเห็นชัดเจนว่าเวทนานี้ดับหมดแล้ว จิตถึงจะเคลื่อนตัวออก จิตดวงนี้เคลื่อนออกละ แต่นั่นมันไม่รู้ อย่างนั้นซิคนเรา บางทีทั้งเนื้อทั้งตัว เลยไม่รู้ทุกขเวทนาเป็นยังไง มันหมดสติสตั๋งไปเลยนั่นก็มีเยอะ ถ้ามีสติแล้วก็อย่างว่านี่ต้องรู้ เวลาจะตายจริงๆ นี้ ทุกขเวทนาต้องดับหมดไม่มีอะไรเหลือ แล้วจิตถึงจะเคลื่อนออก นั่นหมายถึงการถ่ายที่ว่าถ่าย ๒๕ หนนี้...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๘๘-๑๙๐)

คำเทศน์ของท่านอาจารย์เกี่ยวกับเรื่องการป่วยครั้งแรกที่บ้านกระโหมะ-โพนทอง ด้วยโรคเจ็บขัดใน หัวอกซึ่งมีคนตายกันมากนั้น ท่านอาจารย์ยังติดปัญหาอยู่กับความผ่องใสที่เรียกว่า จิตตวิชชา พอโรคกำเริบ รุนแรงขึ้นราวกับว่าจะให้ตายได้จริงๆ ท่านจึงแสดงออกซึ่งความอภัยอาวรณ์ยังไม่อยากตาย เพราะถ้าตาย ตอนนี้ จะต้องไปเกิดในสุทธาวาส ๕ ชั้น ชั้นใดชั้นหนึ่งเป็นแน่

หลังจากขึ้นวัดดอยธรรมเจดีย์อีกครั้ง ปัญหาเรื่องจิตตวิชชาจึงเข้าใจกันได้ เมื่อท่านได้ลงจากวัดดอยฯ มาจำพรรษาที่วัดหนองผือ และล้มป่วยลงที่นั่นด้วยโรคถ่ายท้อง ๒๕ หน อาเจียนอีก ๒ หน เป็นตายมีอาการ เท่ากัน ด้วยเหตุที่ว่ากิจในพระศาสนาได้สิ้นสุดลงแล้ว พรหมจรรย์ได้ประพฤติกบแล้ว ในสภาวะเช่นนั้นท่านจึง ไม่ได้แสดงความอภัยอาวรณ์อะไรออกมาในความที่ไม่อยากตายอย่างกับการป่วยหนักครั้งแรก เพราะทราบแน่ชัดประจักษ์ใจว่า การบวชได้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งใจไว้แล้ว การเป็นอยู่หรือตายจึงมีน้ำหนักเท่ากัน ไม่มีอันใดมากดถ่วงใจท่านอีกต่อไป หากเอาไว้ไม่อยู่เพราะธาตุขันธ์หนักมาก ท่านก็พร้อมจะตายได้ทุกเมื่อ

ความคิดเมื่อไปเยี่ยมพระป่วย

“...เมื่อวานนี้ก็ได้ไปเยี่ยมพระป่วย โห สลดเหมือนกันนะ จึงพูดออกมา จะว่าบ้างก็ตาม ว่าอาจหาญก็ตาม ว่าเวลาเราจะตายอย่ามาทำเราอย่างนั้นเป็นอันขาดนะ อะไรต่ออะไรระโยงระยางเต็มมูก มันทนอยู่ได้จะทน ทนไม่ได้จะไป อย่าเอาอะไรมาทรมานนะ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นสิ่งดี เป็นสิ่งทรมานที่สุด ยิ่งเป็นผู้ปฏิบัติกำจัด กิเลสให้หมดไปจากใจด้วยแล้ว สิ่งเหล่านี้มันจำเป็นอะไรว่างั้นเลยนะ มันเห็นประจักษ์อยู่ในหัวใจเจ้าของนี่แล้ว สงสัยอะไร ลวดลายของความบริสุทธิ์ของใจเป็นยังไง ลวดลายของสมมุติเป็นยังไง มันรู้กันหมดแล้วนี่ จะเอามาบิบบังคับกันยังไง ไม่สงสัยว่าท่านจะเสียท่าเสียที เรื่องสติปัญญามันเป็นกิริยาอันหนึ่ง เป็นสมมุติ

เพื่อเครื่องใช้เท่านั้น ความบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ไม่ขึ้นกับอะไร โรคภัยไข้เจ็บจะเป็นขนาดไหน แบบใดก็ตาม มันก็เป็นเรื่องของธาตุของชั้นนี้ เป็นเรื่องของสมมุติทั้งนั้น ไปเกี่ยวข้องกับจิตวิมุตติไม่ได้ นั่น ฟังซิ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรให้ท่านทรมาน จะเป็นผู้ใดก็ตาม โอ๊ย ดูแล้วทุเรศนะเรา

นี่เคยพูดกับหมู่กับเพื่อนเสมอ เวลาเป็นหนักเข้า บอกว่ายาหยุดนะ ให้หยุดว่าจั้นเลยนะ แล้วใครอย่ามาแตะต้องกายนะ อย่ามาแตะ จะทำหน้าที่วาระสุดท้ายพูดง่ายๆ ว่าเอาไว้ลวดลายให้เต็มทีในหัวใจเจ้าของนี่เสียว่าจั้นก็ได้ไม่ผิด เพราะไม่สะทกสะท้านในเรื่องเหล่านี้แหละ กลัวก็ไม่กลัว กล้าก็ไม่กล้า อยู่ตามความจริง ไปตามความจริง ไม่สงสัยอะไรทั้งนั้น เรื่องเหล่านี้มันอะไร สมมุติที่รู้จักกันอยู่ว่าสมมุติ เรียนมาก็เรียนสมมุติ ปฏิบัติก็ปฏิบัติให้รู้สมมุติ หากว่ารู้จักแล้วจะสงสัยกันอะไร จะหลงกันอะไร ให้มันเห็นชัดๆ อย่างนั้นซิ นักปฏิบัติ นี่ไปเห็นแล้ว โห ทุเรศ สะดุดใจก็เลย เราไปเห็นแล้ว เอาไปทรมานอะไรนักหนา

ดูมันจะไปไม่รอดแล้วเหอ ธาตุชั้นนี้จะไม่อยู่แล้วเหอ ก็ปล่อยเสียซิ ปล่อยเลย ไม่มีคำว่าสะทกสะท้านละ ขอให้มันถึงขั้นนั้นเถอะนะ รายใดก็ตาม หมิ่นๆ แสนๆ ล้านๆ รายก็จะไม่มีแม้รายเดียวที่จะมาสงสัยในเรื่องความเป็นความตายของตัวเอง แล้วจะมาสะทกสะท้านกับเรื่องความเป็นความตายอันนี้ไม่มี เพราะเป็นความจริงด้วยกันแล้ว..."

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๒๖๘-๒๖๙)

- ๘ -

ผู้พาดำเนิน

ปกติของท่านอาจารย์คืออยู่ตามลำพัง ซึ่งเมื่อก่อนนี้ท่านพอทำได้ แต่ภายหลังเมื่อท่านพระอาจารย์มั่นมรณภาพแล้ว พระเถรต่างก็แยกย้ายกันไป สำหรับท่านนั้นใช้เวลาประมาณ ๗ ปี (พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๔๙๙) จึงได้มาอยู่วัดป่าบ้านตาด

“...แต่ก่อนเราไม่เคยสนใจกับใคร มีพ่อแม่ครูอาจารย์เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรและช่วยเราด้วย พอขึ้นไปหาท่านเพื่อจะลาไปเที่ยว ก็ครองผ้าขึ้นไป ถ้าไปปรึกษาปรารภธรรมดานั้นไม่ได้ครองผ้าหอก เป็นธรรมดา คือก่อนจะไปที่ไหนคุยกันไปเรื่องนั้นเรื่องนี้แล้วก็ปรึกษาปรารภท่านเสียก่อน เราไม่เคยลาท่านไปเลยทีเดียว ทางท่านๆ ให้โอกาสแล้วนั้นละ ที่นี้เวลาจะลาท่านไปเที่ยว เราครองผ้า ‘จะไปที่ไหนที่นี้’ ท่านก็ว่า ‘จะไปก็องค์ไปกับใคร’ ‘ไปองค์เดียว’ ‘เฮ้อ นั่นแหละดี’ ท่านช่วยทันทีนะ ‘ใครอย่าไปยุ่งท่านมหานะ ให้ท่านมหาไปองค์เดียว สนุกดี’ ท่านว่า ท่านพูดอย่างนั้น ใครจะไปกล้าละ แล้วท่านเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรอย่างนั้นอยู่แล้ว เราก็ไปสะดวกสบาย ไม่ได้คิดว่าใครจะจตจ้องมองดูเรา สังเกตเราจับเราในแง่ใดต่อแง่ใดละ เราก็ไปตามประสีประสาของเรา...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๔๙)

“...ท่านล่วงไปนี้ ไฉน ปรากฏว่าเหมือนฟ้าดินถล่มเขี้ยวนะ พระเถรแตกกระจัดกระจาย เกะก้านไม่ติด เป็นเวลาตั้ง ๓ ปี ๔ ปี แตกขนาดนั้นนะ จึงเป็นสิ่งที่จำไม่ลืมละ ใครอยู่ไหนก็แตกกระจัดกระจายไปหาครูหาอาจารย์ ต่างองค์ต่างไป แตกกันไปเพราะเกะก้านไม่ค่อยติด ระยะนั้นไม่ติด พอ ๓-๔ ปีมานี้ ครูบาอาจารย์ผู้ใหญ่ เช่นอย่างหลวงปู่ฝั้น ท่านก็มาอยู่เป็นหลัก หลวงปู่ขาวก็มาอยู่เป็นหลัก ก็เข้าเกาะติดๆ เรื่อยไปละ...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๙)

“...พระเถรแตกกระจัดกระจายกันไป กว่าจะเกาะกันได้ก็ ๔ ปี ๕ ปี อย่างหลวงปู่ขาววัดถ้ำ (หมายถึงวัดถ้ำกลองเพล) ๔ ปี ๕ ปี ท่านถึงได้มาอยู่วัดถ้ำกลองเพล แต่ก่อนท่านก็อยู่ตามป่าทางอำเภอสว่าง หมู่เพื่อนก็เข้าท่านไม่ค่อยติด ครูบาอาจารย์ทั้งหลายก็แยกย้ายกันไป อย่างหลวงปู่อ่อนก็มาอยู่ที่หนองบัวบาน ที่แรกก็ไปอำเภอกุมภวา แล้วก็โยกย้ายมานี้ เราเองก็ระเห่ร่อนไปตามประสีประสาของเรา แล้วก็ได้มาอยู่ที่นี้ (วัดป่าบ้านตาด) ท่านอาจารย์ฝั้นก็อยู่ที่อำเภอพรรณา บรรดาพระเถรทั้งหลายก็ได้เกาะได้อาศัยท่าน เรื่อยมา...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๑๘๕)

“...นี่อยากให้หมู่เพื่อนรู้เห็นนี่นา ตั้งแต่เกี่ยวกับหมู่เพื่อนมานี้เป็น ๓๐ กว่าปีแล้วแหละ อย่างพ่อแม่ ครูอาจารย์มรณภาพไปก็ได้ ๓๐ กว่าปีแล้วนี่ เริ่มแบกภาระมาตั้งแต่โน่นละ พ่อพ่อแม่ครูอาจารย์มรณภาพไปเท่า่นั้น หมู่เพื่อนก็เกาะพริบเลยเต็มไปหมด...”

“...พ่อก่อนล่วงพับเท่า่นั้นแหละรุมเลย ตั้งแต่โน่นมาจนปานนี้คิดดูซิ ขโมยหนีไปไหนก็รุ่มๆ ไม่รู้ก็ครั้ง ก็หนแล้วที่ขโมยหนีจากหมู่เพื่อน เพราะอัยยาศัยของผมเป็นอย่างนั้นนี่ อยู่สบายๆ วันทั้งวันไม่ได้พบใคร ก็ตาม พบแต่เจ้าของเท่านั้นพอใจแล้ว ไม่สนใจกับอะไรเลย ถ้าพูดถึงว่าปล่อย มันปล่อยขนาดนั้นแหละ เพราะเรียนมันเสียพอ ปฏิบัติมันพอ รู้มันจนกระทั่งเต็มหัวใจแล้วสงสัยอะไรในโลกนี้ว่างั้นเลย นี่ก็หมู่เพื่อนรุม หากขโมยหนีกลับเป็นตกรอกแล้ว ผมนี่จมอยู่ใต้ก้นเทวทัตโน่นแหละ ขโมยหนีจากหมู่จากเพื่อนตั้งแต่เริ่มแรก โน่น อยู่มันไม่สบาย มีหนึ่งมีสองก็มีความรับผิดชอบกันอยู่ในนั้นแหละตามสัญญาตัญญาณ มีมากเข้าไปเท่าไร ก็ต้องรับผิดชอบมาก หนักมากเข้าไป ขโมยหนีก็ไม่พ้น ไปอยู่ไม่กี่วันแหละ สองอาทิตย์สามอาทิตย์เดียวรุม ไปอีกแล้ว สุดท้ายก็เลยเกาะกันเต็มเรือยมาอย่างนี้ละ...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๔๙-๕๐)

ความสำคัญของครูบาอาจารย์

ความสำคัญของครูบาอาจารย์ที่จะเป็นผู้ให้อุบายสั่งสอนให้ปฏิบัติถูกต้องโดยไม่ต้องเสียเวลาทำไปแบบตันเตาและล้มลุกคลุกคลานนั้น ท่านพระอาจารย์มั่นก็ได้แสดงไว้แก่พระมหาเถระเมื่อถูกถามปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

พระมหาเถระ “...ผมยังสงสัยอยู่อีกเป็นบางข้อ คือที่ว่าพระสาวกท่านทูลลาพระศาสดาออกไปบำเพ็ญอยู่ในที่ต่างๆ เวลาเกิดปัญหาขึ้นมาก็กลับมาเฝ้าทูลถามเพื่อทรงช่วยชี้แจงปัญหานั้นๆ จนเป็นที่เข้าใจ แล้วทูลลาออกไปบำเพ็ญตามอัยยาศัยนั้น เป็นปัญหาประเภทใดพระสาวกจึงไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเอง ต้องมาทูลถามให้พระองค์ทรงช่วยชี้แจงแก้ไข...”

หลวงปู่มั่น “...เมื่อมีผู้ช่วยให้เกิดผลรวดเร็วโดยไม่ต้องเสียเวลานาน นิสัยคนเราที่ขอบหวังพึ่งผู้อื่น ย่อมจะต้องดำเนินตามทางลัด ด้วยความแน่ใจว่าต้องดีกว่าตัวเองพยายามไปโดยลำพัง นอกจากทางไกลไปมาลำบากจริงๆ ก็จำต้องตะเกียกตะกายไปด้วยกำลังสติปัญญาของตน แม้จะช้าบ้างก็ทนเอา เพราะพระพุทธเจ้าผู้ทรงรู้เห็นโดยตลอดทั่วถึง ทรงแก้ปัญหาคือข้อข้องใจ ย่อมทำให้เกิดความกระจ่างแจ้งชัดและได้ผลรวดเร็ว ผิดกับที่แก้ไขโดยลำพังเป็นไหนๆ ดังนั้นบรรดาสาวกที่มีปัญหาข้องใจจึงต้องมาทูลถามให้ทรงพระเมตตาแก้ไขเพื่อผ่านไปได้อย่างรวดเร็วสมปรารถนา

“ความมีครูอาจารย์สั่งสอนโดยถูกต้องแม่นยำ คอยให้อุบายทำให้ผู้ปฏิบัติตามดำเนินไปโดยสะดวก ราบรื่นและถึงเร็ว ผิดกับการดำเนินไปแบบสุ่มเดาโดยลำพังตนเองอยู่มาก...”

(ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ หน้า ๒๒๐)

ท่านอาจารย์ได้เทศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“...เวลาเรายู่กับอาจารย์ มรรค ผล นิพพาน ดูเหมือนจะเอื้อมมือถึง ทำอะไรก็เป็นขึ้นเป็นอัน ปรากฏผลขึ้นมาเป็นลำดับ เมื่อจากท่านไปแล้วไม่เป็นอย่างนั้น กลับกลายเป็นคนละมุมโลก ถ้าจิตไม่มีหลักฐาน โดยมากต้องเป็นอย่างว่านี้ แต่ถ้าจิตมีหลักฐานคือมีสมาธิและมีปัญญารักษาตัว อยู่ที่ไหนก็ดีและเป็นประโยชน์ ถ้ามีข้อข้องใจเกิดขึ้นซึ่งตนไม่สามารถแก้ไขได้ ต้องรีบไปหาท่านเพื่อรับการศึกษา เมื่อได้รับแก้ไขแล้ว โดยมากปัญหาข้อข้องใจย่อมขาดสะบั้นลงทันทีประหนึ่งท่านช่วยตัดช่วยฟันให้ สำหรับผมเองเป็นอย่างนั้น บางทีจากท่านไปเพียง ๕-๖ วัน เกิดข้อข้องใจขึ้นมา จะรอไปอีกสัก ๒-๓ วันไม่ได้ ถ้าเราแก้ปัญหาคือข้อข้องใจนี้ไม่ได้ จากขณะปัญหาเกิดขึ้น สว่างของวันรุ่งขึ้นตอนเช้าต้องรีบไปหาท่าน เพราะข้อข้องใจบางอย่างสำคัญมาก เมื่อเกิดขึ้นแล้วตนเองแก้ไขไม่ได้ต้องรีบไปศึกษากับท่าน แต่ข้อข้องใจบางอย่างไม่ค่อยสำคัญนัก แม้เกิดขึ้นแล้วเราจะรอๆ ไปก็ยังได้ ปัญหาทั้งนี้เทียบกับโรคบางชนิด แม้เกิดขึ้นแล้วจะไม่รีบด่วนในการตามหมอก็ได้ แต่โรคบางชนิดลงได้เกิดขึ้นแล้ว ถ้าตามหมอไม่มา เราต้องไปหาหมอ ไม่เช่นนั้นจะเป็นอันตรายต่อชีวิต

ข้อข้องใจชนิดสำคัญนี้เมื่อปรากฏขึ้น ถ้าเราไม่สามารถแก้ไขตนเองได้ ต้องรีบไปหาครูบาอาจารย์ จะปล่อยให้หายโดยลำพังยอมเป็นไปไม่ได้ ผลปรากฏจากข้อข้องใจซึ่งไม่ยอมแก้ไขจากอาจารย์ อย่างน้อยก็เป็นคนเผอเรอหลงๆ สิมๆ กลายเป็นคนบอๆ ไป อย่างมากถึงเป็นบ้าไปเลย ที่โลกให้มาว่าธรรมดา แตก โดยมากเกิดจากปัญหาข้อข้องใจซึ่งตนไม่รู้วิธีแก้ไขและไม่ยอมแก้ไข ปล่อยให้วนไปก็ปรากฏผลสองอย่างขึ้นมา ปัญหาดังกล่าวนี้ผมเคยเป็นในจิตของผมมาแล้ว จึงเรียนให้บรรดาท่านนักปฏิบัติทราบไว้พอเป็นแนวทาง...”

(แฉ่งดวงใจ หน้า ๓๓๕-๓๓๖)

“...การไปศึกษาจากท่าน ไม่เพียงจะศึกษาข้อธรรมข้อธรรมโดยถ่ายเดียว ยังต้องพยายามทำตนให้เชื่องชินต่อข้อวัตรปฏิบัติคือทางดำเนินที่ท่านพาดำเนิน จนเป็นที่เชื่องชินติดจิตติดใจและติดกายวาจาของเรา การอยู่กับท่านเป็นเวลานานเป็นทางกลมกลืนนิสัยและข้อวัตรปฏิบัติ ตลอดจนคุณงามความดี ความรู้ ความเห็น เป็นการถ่ายทอดจากท่านวันละเล็กวันละน้อยจนกลายเป็นความมั่นคงขึ้นได้ในตัวของเรา เพราะการอยู่กับท่าน ความปลอดภัยมีมาก โดยมากผู้เข้าไปหาและศึกษากับท่านย่อมได้รับความเชื่อถือและเลื่อมใส เพราะท่านเป็นธรรมอยู่แล้ว ผู้เข้าไปอาศัยก็ยอมเป็นธรรมตามฐานะของตน นอกจากนั้นยังเป็นความเคยชินต่อการระวังสำรวมอีกด้วย หากว่าได้จากท่านไป เราเป็นผู้สนใจต่อธรรมอยู่ ก็พอจะพยุงตัวได้ด้วยอุบายต่างๆ ที่ได้รับจากท่านมา...”

(แฉ่งดวงใจ หน้า ๓๓๕)

“...ความโง่เขลาของเราก็เหมือนกัน หัวใจมันมีแต่กิเลสเต็มอยู่ มันก็เท่ากับคนตาบอด พูดไม่รู้เรื่อง รู้ทาง ไม่รู้ธรรมดาธรรม ไม่ได้ผู้มาสั่งสอนให้รู้ธรรมดาธรรมแล้วมันจะไปได้ไหม ก็อย่างที่เรเห็นนั่นนะ แม้แต่มีคัมภีร์ไบเบิลอยู่ก็ยังไม่ลงใจที่จะรับได้ ต้องเข้าถึงครูบาอาจารย์ที่ถูกต้องแม่นยำในภาคประพฤติปฏิบัติ ทั้งเหตุทั้งผลสมบูรณ์บริบูรณ์ ดังในสมัยปัจจุบัน ยกตัวอย่างพ่อแม่ครูบาอาจารย์มัน พอเข้าไปถึงหมอบเลย หัวใจ ธรรมอยู่ที่ไหน ก็เรียนคัมภีร์เดียวกัน เราไปอยู่อย่างนั้นก็ดูท่านทำอะไรทำอย่างไร ถูกกับข้อธรรม ข้อไหน มีข้อไหนมาเทียบเคียง เมื่อหาที่คำไม่ได้แล้วก็ยอมจริงๆ นี่ในสิ่งที่เราพอเทียบเคียงได้นะ ส่วนที่เราเทียบเคียงไม่ได้ก็ยกไว้บูชา เช่น สมาธิ ท่านอธิบายหมด ปัญญาขั้นใดภูมิใด จนกระทั่งวิมุตติหลุดพ้น ท่านแสดงให้ฟังอย่างเปิดเผยหมด เราหาที่สงสัยไม่ได้ นั่นมันเป็นกำลังใจ...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕๕)

ด้วยเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงยอมรับพระเณรไว้อยู่ด้วย เมื่อเปรียบเทียบกับตอนที่ท่านเสาะแสวงหา ครูบาอาจารย์แล้วได้ไปขออยู่กับท่านพระอาจารย์มันเป็นครั้งแรก

“...การรับหมู่เพื่อนไว้ก็ด้วยความสงสารเห็นอกเห็นใจ เทียบหัวใจเราหัวใจท่านทั้งหลายใส่กัน ดังที่เรา เคยพูดให้ฟังว่าไปเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์นี้ แหม แสบล้มแทบตาย พอไปถึงหลวงปู่มันเท่านั้นละ ไม่อยาก ได้ยินเลยคำที่ว่า นี่ ที่นี้เต็มแล้ว รับไม่ได้แล้ว กลัวว่าหัวอกมันจะแตก ถึงขนาดนั้น เรายังไม่ลืมนะคำพูด ของท่าน คำนั้นเป็นสวดๆ ร้องๆ ว่า ‘นี่ พอดีนะนี่ เมื่อวานนี้ท่านเนตรไปจากนี้ แล้ววันนี้ท่านมหาภิมา ไม่เช่นนั้น ก็ไม่ได้อยู่ กุฎิไม่ว่าง’ นั่น ฟังซิท่านพูด อู๋ย มันเสียวจะตายเข้าถึงหัวดับโน่นนะ ทั้งๆ ที่จะได้อยู่อยู่นะ ฟังซิ นี่จะนำมาพิจารณาถึงหมู่เพื่อน เพื่อนฝูงทั้งหลาย มากน้อยก็ทนเอาๆ นอกจากมันเหลือกำลังแล้ว...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๔๐)

กว่าจะเป็นวัดป่าบ้านตาด

“...เดือนเมษายน (ปี ๒๔๙๓) ไปอยู่ในป่าในเขาที่ว่า (ท่าบ่อ หนองคาย) นั่นละ พอหลังจากนั้นก็กลับมาสกลนคร ก็ขึ้นไปวัดดอยธรรมเจดีย์นั่น มันก็ก้าวไปเดือนหกแล้วนั่น มาถึงนี้เป็นเดือนหก แล้วก็ไปอยู่ วัดดอยธรรมเจดีย์นั่น ลงจากวัดดอยฯ ก็เป็นเดือนหกดับแล้ว ก็มาอยู่ (วัด) สุทธาวาส ๒-๓ คีน ก็หนีไป อ.วาริชภูมิ (จังหวัดสกลนคร) คิดว่าจะไปจำพรรษาที่นั่น ภูเขานั้น แต่ก็มาทราบเสียว่าวัดหนองผือไม่มีพระเลย มีหลวงตา ๒-๓ องค์ เขามาเล่าให้ฟังเกิดความสลดสังเวช เพราะบ้านนี้มีคุณต่อพระสงฆ์มากมายก่ายกอง เลยย้อนกลับมาจำพรรษาที่บ้านหนองผือนี้อีก (เมื่อเดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปี ๒๔๙๓) ออกพรรษาแล้วถึงได้ ออกเที่ยวต่อไปจนกระทั่ง ๓๐ ปี นี่ถึงได้ย้อนกลับไปอีก เป็นเวลา ๓๐ ปีตั้งแต่จากหนองผือไป...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๒๒)

“...สำหรับเราก็กลับมาจำพรรษาหนองผือ จากนั้นก็ไปห้วยทราย (อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร) หมู่มิตรก็ติดตามไปด้วยตั้งมากมาย นั่นก็ไปอยู่ ๔ ปี (จนถึงปี ๒๔๙๗) พระเณรก็มากอยู่ชั้นละ อยู่ตาม บ้านเล็กบ้านน้อยเหมือนกัน อยู่สำนักเราจริงๆ มีสัก ๑๐ กว่าองค์...ไม่มาก ที่นั่นที่มีหลายแห่งหลายหน รวมกันก็มาก พอเราหนีจากห้วยทรายมาก็ยุบไปอีกเหมือนกันสำนัก...”

(จากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๙)

จากห้วยทราย ท่านอาจารย์ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดใกล้กับบริเวณสถานีทดลองการเกษตร อำเภอ แหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี กม. ที่ ๓๔๗ พอออกพรรษา ท่านอาจารย์ก็ไปอยู่ที่วัดเขาน้อย บ้านสามผาน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี จนกระทั่งปี ๒๔๙๙ ท่านอาจารย์จึงได้มาอยู่ที่วัดป่าบ้านตาด

“...สุดท้ายก็มาตั้งตรงนี่ละ... วัดป่าบ้านตาด และตั้งแต่นั้นมาตั้งที่แรกจนปานนี้พระเณรก็หลั่งมา แต่ก่อน ไม่รับมาก อย่างดีรับแค่ ๑๘ องค์อยู่เป็นเวลาหลายปี ตั้งแต่ ๒๔๙๙ มาจนกระทั่งถึง ๒๕๑๙ หรือ ๒๕๒๐ มีแค่ ๑๗-๑๘ องค์เท่านั้น ไม่รับมาก จากนั้นมาก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้นๆ เพราะเห็นว่าครูบาอาจารย์ท่านล่วงลับไปๆ หมู่มิตรไม่มีที่เกาะ เราก็อนุโลมบ้าง ที่นี้ก็มากขึ้นโดยลำดับ ปีหนึ่งก็ขึ้นไปๆ ขึ้นไป สูงขึ้นไปเรื่อย สูงจนผิดปกติตา อย่างปีกลาย (พ.ศ. ๒๕๒๗) เท่าไร ๓๕ แน่ะ ก็อย่างนั้นซิ...”

(จากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๙)

มาตาปิตุอุปถัมภ์ธรรม

บรรดาท่านผู้มีธรรมครองใจหรือใจได้ครองธรรม นับแต่น้อยไปหามากและมากที่สุด ดังเช่นองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ท่านมักเสาะแสวงหาแต่ที่สงบสัจ เป็นต้นว่าป่าเขาลำเนาไพร อันปราศจากผู้คนพลุกพล่านวุ่นวาย เป็นสถานที่ที่อยู่อาศัยและบำเพ็ญเพียรเรื่อยมา เนื่องจากใจที่ได้สัมผัส ธรรมแล้วนี้ สามารถให้ความสุขแก่ผู้ทรงธรรมนั้นได้เพียงพอ โดยไม่จำเป็นต้องไปเสาะแสวงหาความสุขจาก บุคคลใดและอะไรอื่นอีก แต่ที่ท่านต้องออกมาเกี่ยวข้องกับผู้คนใจในธรรมมาน้อยนั้น เป็นเพราะวาสนา บารมีของท่านที่สร้างมาแต่หนหลังชักนำมา เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ ท่านไม่มีอุปนิสัยในทางสั่งสอนผู้คน เมื่อบรรลุธรรมแล้ว ท่านจึงปลีกเร้นไปอยู่ในป่าแต่ลำพังเพียงองค์เดียวที่สระฉันทันต์ มีช้างป่าคอยอุปถัมภ์ รักษารักษา พอถึงกาลอายุขัยของท่าน จึงออกจากป่ามาราบรื่นลลาพระพุทเจ้า ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงดำหนิใน การปลีกเร้นอยู่ลำพังผู้เดียวแต่อย่างใด

สำหรับท่านอาจารย์นั้น นับแต่ท่านได้บำเพ็ญธรรมเต็มสติกำลังความสามารถของท่านแล้ว อธิษาศัย นึกน้อมไปในทางปลีกเร้นอยู่แต่ผู้เดียวมีกำลังมาก ท่านจึงเสาะแสวงหาอยู่แต่ในป่าในเขา แต่ไม่วายที่ลูกศิษย์ ที่เป็นพระเณรจะติดตามไปพบและขออยู่อาศัยด้วยจนได้ แม้ว่าท่านจะขโมยหนีไปไม่ทราบวาก็ครั้งก็ครา

ก็ตาม เมื่อท่านเห็นว่าท่านหนีไม่พ้นจริงๆ แล้ว “สำนักสงฆ์บ้านห้วยทราย” จึงเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ก็เป็นเวลาอันสั้นเพียง ๔ ปี เท่านั้นก็ล้มไป เพราะท่านย้ายไปจำพรรษาอยู่ทางจังหวัดจันทบุรี การอยู่ไม่เป็นที่ของท่านเป็นประโยชน์ดีกับลูกศิษย์ที่เป็นพระเถรเสียเป็นส่วนมาก เนื่องจากสามารถติดตามท่านได้ง่าย เพราะไม่ต้องหอบข้าวของพระรุงพระรังอะไรมาก เพียงบริวาร ๘ เท่านั้นก็สามารถติดตามท่านไปได้ทุกแห่งหน จะเป็นประโยชน์กับประชาชนญาติโยมอยู่บ้างก็อยู่ในวงแคบๆ ที่สำนักตั้งอยู่และหมู่บ้านใกล้เคียงที่พอจะมาร่วมทำบุญได้เท่านั้น

แต่ก็มีบุคคลสำคัญที่ทำให้ท่านอาจารย์ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นที่ ทำให้ลูกศิษย์ทั้งพระเถรและฆราวาสสะดวกในการไปทำบุญและฟังธรรมคำสอนของท่าน บุคคลผู้นั้นก็คือโยมมารดาของท่าน ด้วยบุพการีย่อมมีความสนิทติดพันกับบุตรแต่ไหนแต่ไรมา ไม่ยกเว้นชาติขึ้นวรรณะใด และเป็นบุคคลสำคัญยิ่งของบุตร

“...เรามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้เห็นเด็กของชาติในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งที่เต็มไปด้วยวิชาเครื่องต้านทานและป้องกันตัวอย่างเยี่ยมยอด ได้ศึกษาและยึดหลักธรรมไปปฏิบัติต่อตัวเองเท่าที่ควร แก่ฐานะขึ้นไปเป็นลำดับ อย่างน้อยก็ควรได้รู้ว่าบุคคลสำคัญของโลกคือใคร ที่ควรส่งเสริมเทิดทูนให้สมเกียรติของบุคคลนั้นๆ ก็คนสำคัญของโลกนั้นคือแดนกำเนิดแห่งบุตรธิดา ได้แก่บิดามารดาหนึ่ง ได้แก่ตัวเรา ผู้ถือกำเนิดอันสมบูรณ์เต็มภูมิมนุษย์หนึ่ง นี่คือนักบุคคลสำคัญของโลก ถ้าไม่มองข้ามไปเสียจนกลายเป็นคนไม่มีสาระอะไรติดตัวเลย ที่ว่าบิดามารดาเป็นบุคคลสำคัญของโลกนั้น เพราะท่านเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรธิดามาก่อนใครๆ ในโลก ผู้ที่ได้รับอุปการะจึงครองตัวเป็นเราเป็นท่านมาได้นับจำนวนเต็มโลกเลย ถ้าไม่ใช่ท่านแล้ว จะไม่มีมนุษย์หญิงชายทนมชีวิตเหลืออยู่ในโลกได้เลยแม้แต่คนเดียว...”

(หลวงตาสอนเด็ก พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๓๙)

“...มาตาปิตุอุปภูฐานธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงเคยบำเพ็ญด้วยความเคารพเอื้อเพื่อตลอดมา แม้ในคราวเสวยพระชาติเป็นสัตว์ที่ถือว่าเป็นชาติที่อาภัพก็ไม่ทรงลดละ จนถึงเป็นศาสดาสอนโลกก็ยิ่งทรงเทิดทูนธรรมข้อนี้ให้ประจักษ์แก่โลกอย่างเปิดเผย ไม่ทรงดัดแปลงแก้ไขให้เป็นอย่างอื่น เพราะทรงเห็นว่าเป็นธรรมอันถูกต้องเหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว ที่กุลบุตรธิดาทั้งหลายผู้ตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้บุญคุณของบิดามารดา จะมีทางล้างบาปล้างกรรมของตนเสียบ้างพอให้เบาบางลงจากกรรมที่ได้ทำให้ท่านได้รับความลำบากทรมานจนไม่มีขอบเขตจะประมาณได้...”

(หลวงตาสอนเด็ก พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๑๒-๑๑๓)

“...ภิกษุทั้งหลาย บุคคลสองท่านที่เรากล่าวว่ามันใครๆ สนองคุณไม่ได้โดยง่าย คือมารดากับบิดา
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลพึงแบกมารดาไว้บนบ่าข้างหนึ่ง แบกบิดาไว้บนบ่าอีกข้างหนึ่ง ต่างว่าผู้นั้นมีอายุยืนถึง ๑๐๐ ปี ทำการบำรุงมารดาบิดาด้วยการนวดการบีบและการให้อาบน้ำ และมารดาบิดาพึง

ถ้าอยู่จาระบีสสาวะบนบ้านนั้นแล แม้เช่นนั้นก็ยังไม่นับว่าได้สนองพระคุณท่านได้บริบูรณ์ ก็แต่ว่าผู้ใดทำมารดาบิดาให้ตั้งอยู่ในคุณความดี มีศรัทธา ศีล ปัญญา เป็นต้น ผู้นั้นชื่อว่าได้สนองคุณท่านเต็มที่...”

(มาตาปิตุคุณสูตร)

ด้วยความระลึกถึงพระคุณของโยมมารดา อยากให้รู้เห็นและพบความสุขจากธรรมนี้เอง ท่านอาจารย์จึงจากห้วยทรายมาที่บ้านตาด และทดแทนพระคุณของโยมมารดาโดยจัดการบวชชีให้ และให้การอบรมปฏิบัติภาวนา โยมมารดาบวชชีเมื่อมีอายุครบ ๖๐ ปีพอดี ส่วนโยมบิดาของท่านนั้นได้สิ้นชีวิตไปก่อนหน้าเมื่อมีอายุได้ ๕๕ ปี จากนั้นท่านอาจารย์จึงได้พาโยมมารดาไปจำพรรษาด้วยที่จังหวัดจันทบุรี เป็นเวลา ๑ พรรษา โยมมารดาได้ล้มป่วยลงด้วยโรคอัมพาต ท่านจึงพามารักษาที่บ้านตาด

“...เอ้า ที่นี้มาวัดนี้อีก นั้น เราปลูกอ้อยดำไว้ให้โยมแม่เราอยู่ข้างๆ ญาติโยมแม่ โยมแม่เราเป็นโรคอัมพาต รักษาที่หมอบอยู่บ้านจัน ยาของหมอนั้นเขามีอ้อยดำผสม นี้เราก็ได้เอาอ้อยดำจากหมอมาปลูกไว้สำหรับผสมยาให้โยมแม่...”

(หลวงตาสอนเด็ก พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๐๓)

หมอได้ทำการรักษาโยมมารดาของท่านอยู่ถึง ๓ ปี โรคจึงหายขาด จากการที่ต้องอยู่พยาบาลโยมมารดาเป็นเวลานาน ทั้งโยมมารดาก็มีอายุมากแล้ว การจะหอบหิ้วไปอยู่ด้วยกันในสถานที่ทุรกันดารตามอัยาศัยเดิมที่เคยเป็นมาของท่าน ก็จะสร้างความลำบากให้กับโยมมารดามาก ท่านอาจารย์จึงดำริที่จะสร้างวัดขึ้น ประจวบกับในเวลานั้นชาวบ้านตาดก็ได้ยินกิตติศัพท์กิตติคุณของท่านอาจารย์มานานแล้ว มีความประสงค์อยากให้ท่านตั้งวัดขึ้นเช่นกัน และได้พร้อมใจกันถวายที่ดิน วัดป่าบ้านตาดจึงเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นตั้งแต่นั้นมา

เนื่องจากโยมมารดาของท่านนั้นมิได้ฝึกหัดอ่านเขียนหนังสือมา เพราะสมัยก่อนการศึกษายังไม่เจริญดังเช่นปัจจุบันนี้ จึงต้องอาศัยลูกหลานอ่านหนังสือที่ท่านอาจารย์เป็นผู้เขียนขึ้น เช่น ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ให้ฟังทุกวัน รวมทั้งท่านอาจารย์จะให้การอบรมธรรมแก่โยมมารดาของท่านโดยสม่ำเสมอ ความซาบซึ้งในธรรมจึงมากยิ่งขึ้นทุกวัน ความเพียรก็เข้มแข็ง จึงสามารถปฏิบัติภาวนาได้เป็นอย่างดี และก้าวหน้าไปโดยลำดับเต็มความสามารถของท่าน

ในวาระสุดท้ายก่อนหน้าที่โยมมารดาจะจากโลกไป ท่ามกลางทุกขเวทนาใกล้พร้อมจะให้สิ้นชีวิตได้ทุกเมื่อ ท่านอาจารย์ได้เข้าไปเยี่ยม และถามว่าอาการเป็นอย่างไรบ้าง โยมมารดาได้ตอบว่า ‘ร่างกายเจ็บไข้ได้ป่วยก็จริง แต่ใจนั้นใสสว่างกระจ่างแจ้งอยู่ตลอดเวลา’ จึงเป็นที่เชื่อแน่ว่า โยมมารดาของท่านได้ทรงอริยธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งอย่างแน่นอน นับว่าสมเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์อย่างยิ่งที่ได้ทดแทนพระคุณโยมมารดาอย่างเต็มที่ ดังที่พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญไว้

โยมมารดาได้จากโลกนี้ไปด้วยอาการอันสงบประสพสุคติ เมื่อมีอายุย่างเข้า ๙๓ ปี ตรงกับวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ให้การอบรมพระณเรและฆราวาส

การอบรมพระณเรและฆราวาสของท่านอาจารย์ จะมีส่วนแตกต่างกันอยู่บ้างกับบรรดาครูบาอาจารย์องค์อื่นๆ ตรงที่แยกการอบรมพระกับฆราวาสออกจากกันอย่างเด็ดขาด เนื่องจากพระและฆราวาสมีชีวิตความเป็นอยู่และความมุ่งมั่นต่างกัน เนื้อธรรมที่แสดงจึงแปลกต่างกันไป หากแสดงรวมๆ กัน ผลย่อมไม่เต็มที่เหมือนกับแสดงโดยเฉพาะๆ ดังที่ท่านไปเทศน์ในงานต่างๆ ซึ่งคละเคล้าไปด้วยทั้งพระและฆราวาส ธรรมที่แสดงต้องมุ่งชนกลุ่มใหญ่เป็นสำคัญ จากนั้นถ้ามีเวลาพอจึงแสดงเพื่อชนกลุ่มน้อยด้วย เพื่อให้ได้รับประโยชน์ทั่วถึงกัน

ความถี่ห่างของการอบรมขึ้นอยู่กับความสะดวกในธาตุขันธ์และความว่างจากภารกิจของท่านเป็นสำคัญ จึงกำหนดตายตัวไปทีเดียวกว่าที่วันครั้งไม่ได้ ในระยะที่ธาตุขันธ์ท่านดีและผู้คนพระณเรมาเกี่ยวข้องไม่มากนัก การอบรมพระณเรเป็นไปอย่างสม่ำเสมอและบ่อยครั้ง เฉพาะนับแต่ตั้งวัดป่าบ้านตาดเป็นต้นมา ปี ๒๕๒๐ ภายในพรรษาท่านแสดงธรรมให้ฟังถึงเป็นพิเศษ ๓-๕ วันต่อครั้ง น่าเสียดายที่ไม่ได้มีการบันทึกเทปไว้ เพิ่งได้รับอนุญาตจากท่านเมื่อปี ๒๕๒๒ จากนั้นก็ได้ทำการบันทึกเรื่อยมา และปี ๒๕๒๒ นี้เองที่ท่านแสดงธรรมบ่อยครั้งที่สุดเมื่อเทียบกับปีอื่นๆ หลังจากนั้น รวมทั้งปีถึง ๕๓ กัณฑ์ ต่อจากนั้นก็มากบ้างน้อยบ้าง

ในฝ่ายอุบาสิกา ท่านอาจารย์จะเทศน์อบรมให้ที่ศาลาหลังเล็ก เฉพาะวันพระ ที่มีคนมาพักปฏิบัติธรรมกันมาก ท่านจะลงไปอบรมสมาธิภาวนาให้ โดยเริ่มแต่เวลาใกล้ค่ำเป็นต้นไป เพิ่งมาเลิกเอาประมาณปลายปี ๒๕๒๓ เพราะภารกิจท่านมากขึ้น จะมีเทศน์เป็นกรณีพิเศษอยู่บ้างก็สมัยคุณแพพงา วรรณนะกุล มาพักรักษาตัวและบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่วัด ซึ่งท่านอาจารย์เมตตาไปเทศน์ให้ฟังทุกคืนตลอดระยะเวลา ๓ เดือน วันเพียงไม่กี่คืนเท่านั้นเพราะกิจธุระอย่างอื่น จนกระทั่งกลับไปรักษาตัวต่อที่กรุงเทพฯ ดังรายละเอียดที่มีแจ้งไว้ในหนังสือ “ธรรมชุดเตรียมพร้อม” อยู่แล้ว

การอบรมสั่งสอนของท่านอาจารย์ได้ยึดหลักปฏิบัติของท่านพระอาจารย์มั่นเป็นแบบฉบับ

“..ในสมัยปัจจุบันก็ได้นำมาอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อน ได้มาจากไหนถ้าไม่ได้มาจากพ่อแม่ครูบาอาจารย์มั่นของเรา ซึ่งเป็นหลักยึดที่ตายใจได้โดยไม่ต้องสงสัย ไม่ว่าแง่ธรรมไม่ว่าแง่วินัย ท่านประพฤติปฏิบัติโดยความถูกต้องแม่นยำ ไม่ให้เป็นที่สงสัยแก่ผู้ไปศึกษาอบรมกับท่าน นี้เราได้ศึกษาอบรมกับท่านมานาน้อยเพียงไร

ก็นำมาอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนด้วยความตะเกียกตะกายของตนเอง ก็ควรจะเป็นสารประโยชน์แก่ผู้มาศึกษา
อบรม และควรที่จะเข้มแข็งขึ้นทุกวัน ไม่ใช่อ่อนลงไปๆ จนอ่อนเปียกล้มเหลวไป อย่างนั้นใช้ไม่ได้เลย...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๒๖)

ธรรมะที่ท่านอาจารย์เทศน์อบรมพระและฆราวาสนั้นมีมากมาย ได้มีการถอดเทปและรวบรวมพิมพ์
เป็นหนังสือหลายเล่ม ในที่นี้จะนำเทศน์ของท่านเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิภาวนาที่ได้แสดงไว้บางตอน
มาพิมพ์ไว้พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

เริ่มต้นตั้งแต่สมาธิภาวนา

“...เอาซิ พาดฟันกันลงไปในภาคปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยเหตุผลกลไกใดประทานไว้หมดแล้ว
ทางฝ่ายเหตุคือวิธีดำเนินขุดค้นด้วยภาคปฏิบัติ ขุดค้นลงไป เริ่มต้นตั้งแต่สมาธิภาวนา ว่าสมาธิก็ให้เห็นตัวจริง
ของสมาธิภายในใจ ไม่อยู่ที่ไหน ไม่อยู่ในตำรา ไม่อยู่ที่ดินฟ้าอากาศ ไม่อยู่ที่ดินน้ำลมไฟ แต่อยู่ที่ใจ สงบลงที่ใจ
ด้วยอำนาจแห่งการอบรมหรือการฝึกฝนทรมาณคือการภาวนานี้เป็นสำคัญ

เมื่อสติตั้งตัวได้ไม่พลั้งเผลอ มีความจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ขณະจิตใดที่จะเพ่นพ่าน
ออกไปด้วยอำนาจของกิเลสผลักดันให้ออก มีเฉพาะอารมณ์ที่เป็นธรรมบทรกรรมเครื่องยึดของจิตเท่านั้น
ให้จิตได้ยึดอารมณ์นั้นเป็นที่พักพิงเพื่อสั่งสมกำลังความสงบ

ถ้ากำหนดอานาปานสติ ก็ให้รู้ลมเข้าลมออกจริงๆ ด้วยสติ ไม่จำเป็นต้องตามลมเข้าไปตามลมออกมา
เพียงแต่มีสติรู้อยู่กับลมที่สัมผัสเข้า-ออก ขณะที่ลมเข้าก็รู้ ลมออกก็รู้ มีสติบังคับอยู่ที่ประตูแห่งลมออก
ลมเข้านั้นเท่านั้น จิตจะผินไปไหนได้เมื่อถูกบังคับด้วยความเอาจริงเอาจัง ไม่ให้จิตคิดเถลไถลไปกับอารมณ์
ต่างๆ ให้อยู่กับที่ตั้งลมอันจะให้เกิดความสงบ คือคำบริกรรมหรือลมหายใจเท่านั้น จิตจะต้องหยั่งเข้าสู่
ความสงบ เห็นองค์ของสมาธิได้อย่างแท้จริงภายในใจดวงที่เคยวุ่นวายมานักต่อนักนี้โดยไม่ต้องสงสัย

เอาให้เห็น ลบล้างกิเลสเหล่านี้ให้ออกให้ได้ด้วยความพากเพียรอย่างเข้มแข็ง บังคับบัญชาด้วยสติให้ตี
ทำไมจะไม่รู้ พระพุทธเจ้ารู้มาแท้ๆ สาวกทั้งหลายรู้มาแท้ๆ เป็นมาแท้ๆ ด้วยสมาธิเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ทำไม
เราจะไม่รู้ จิตแท้ๆ เป็นผู้รับรองธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม นอกเหนือไปจาก
จิตจากสตินี้ไปไม่ได้เลย

การบำเพ็ญของเรา ก็บำเพ็ญโดยถูกทางอยู่แล้ว ทำไมจะรู้ไม่ได้ เมื่อสมาธิปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา
ให้เห็นอย่างประจักษ์ ต้องหายสงสัยทันที ว่าสมาธิอยู่ที่ไหนแน่ อยู่ในตำรับตำราหรืออยู่ดินฟ้าอากาศแบบลมๆ
แล้งๆ ที่ไหน จะหมดปัญหาไปทันที เพราะความสงบประจักษ์อยู่กับใจดวงสงบสุขนี้แล้วเวลานี้

ความสงบมีหลายชั้นหลายภูมิ เมื่อทำลงไปโดยสม่ำเสมอ ความสงบนี้จะละเอียดลงไปโดยลำดับๆ จนกระทั่งแนบแน่น ท่านให้ชื่อว่า ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ นั่นเป็นชื่อ ขอให้เป็นชั้นภายในใจเกิด จะไม่มีชั้นใดภูมิใดก็ตาม เจ้าของจะรู้อย่างเดียวกับการรับประทานอาหาร พอเริ่มรับประทานก็จะรู้รสเปรี้ยวหวานเผ็ดเค็มต่างๆ ภายในชีวหาประสาทของผู้รับประทานโดยไม่ต้องไปถามใคร ความอึดหน้ำสำหรับาก็ค่อยติดตามกันมา ปรากฏขึ้นมาภายในตัวเอง จะไม่มีชั้นมีภูมิก็ตาม หากรู้ภายในตัว เผ็ดก็รู้ เค็มก็รู้ เปรี้ยวหวานก็รู้ ความอึดหน้ำสำหรับาในธาตุชั้นนี้เพราะการรับประทานมาน้อยเพียงไรก็รู้ รู้ไปตลอดจนถึงความพอตัวแล้วในอาหารทั้งหลายก็หยุดเอง จำเป็นอะไรจะต้องไปตั้งชื่อตั้งนามว่า อึดขนาดนี้เป็นชั้นนั้น อึดขนาดนั้นเป็นชั้นนั้นๆ จำเป็นอะไรจะต้องไปตั้งชื่อตั้งนาม เพราะความจริงอยู่กับความจริงของผู้สัมผัสรับรู้ต่างหาก หลักระรรรชชาติมีอยู่ อยู่กับหลักระรรรชชาติ รู้ตามหลักระรรรชชาติก็พอกันแล้ว นี่ก็เหมือนกัน เรื่องของสมาธิ ให้รู้ตามหลักระรรรชชาติของสมาธิที่เกิดขึ้นภายในใจของตนด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

เมื่อสมาธิความสงบตัวปรากฏขึ้นมา นั้นแลเป็นพื้นฐานหรือเป็นเสปียงเครื่องสนับสนุนปัญญาให้ทำงานได้อย่างคล่องตัวหายกังวล เวลาที่จิตไม่มีความสงบเลย จะพาพิจารณาทางด้านปัญญามันกลายเป็นสัญญาไปเสีย เพราะอำนาจของกิเลสหลุดลากไป ใครจะไปรู้รอบเรื่องของกิเลสกับเรื่องของธรรมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจึงสอนให้อบรมสมาธิให้เกิดให้มี จิตใจจะได้สงบ จิตใจสงบแล้วยอมอึดในตัวในชั้นนี้ แล้วพาทำงานด้วยการคิดค้นในสิ่งต่างๆ ใจก็ตั้งหน้าตั้งตาทำให้ ไม่ฝ่าฝืนไปไปตามกิเลสถ่ายเดียว ดังที่เคยเป็นมาเมื่อคราวที่จิตยังไม่สงบ และเห็นเหตุเห็นผลไปตามปัญญาโดยลำดับลำดับ นั่นคือการก้าวออกทางด้านปัญญาด้วยสมาธิชั้นนั้นๆ เป็นพลังหนุนเพื่อปัญญาชั้นนั้นๆ

เมื่อจิตละเอียดเข้าไป ปัญญาก้าวไปเห็นเหตุเห็นผลของสภาวะธรรมคือ อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ซึ่งเต็มอยู่ภายในร่างกายและชั้นห้าของเราเอง และกระจายไปทั่วโลกธาตุ เต็มไปด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ไม่มีเกาะไม่มีดอนไม่มีที่ยกเว้น ขึ้นชื่อว่าแดนสมมุติแล้วต้องเป็นแดน อนิจจัง ทุกขัง อนตตา เต็มไปหมด เห็นประจักษ์หรือซึ่งด้วยปัญญาของเราแล้ว จะสงสัยอะไรอีก แม้จิตจะยึดมั่นหนาแน่นกว่าภูเขาทั้งลูกก็ถอนตัวออกมาได้ เพราะอุปาทานความยึดมั่นนั้นเกิดขึ้นจากความเสกสรรปั้นแต่งตามความสำคัญผิดของกิเลสต่างหาก

เมื่อปัญญาได้หยั่งลงไปถึงไหน ก็ถือว่าการทำลายกิเลสไปถึงนั้น และทำลายอุปาทานในขณะเดียวกัน จนถอนตัวออกมาได้ เข้า เมื่อจะพูดถึงเรื่องอสุภะอสุภัง ความปฏิกูลโสโครก ก็ดูขี้ร่างกายนี้มีตรงไหนที่สดสวยงดงาม มีแต่ความเสกสรรปั้นยอตามกลมาษาของกิเลสทั้งหมด ความจริงไม่ปรากฏ แยกแยะถอยหน้าถอยหลังหลบหลบหวนด้วยความสนใจอยากรู้ อยากเห็นความจริง ไม่สนใจกับสิ่งใดนอกไปจากงานของตนที่กำลังทำอยู่เวลานั้น ในโลกมีงานอันเดียวนี้ ย่นจิตเข้ามาตรงนี้ให้รู้ พิจารณาจุดไหนให้มีเจตนาจดจ่อ มีสติควบคุมไตร่ตรองเทียบเคียงกับหลักความจริงในจุดนั้น อย่าให้สติเคลื่อนคลาด เช่น อสุภะอสุภัง มันเป็นอสุภะจริงไหม เทียบลงไปให้ซึ่ง เพราะความจริงก็เป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว เป็นแต่กิเลสตัวจอมปลอมมันเปลี่ยนแปลง

เสียใหม่ว่าเป็นของสวยของงาม ว่าเป็นของจริงยั่งยืน ว่าเป็นตนเป็นของตนไปเสียหมด เมื่อพิจารณาตามธรรมด้วยปัญญาชอบแล้ว มันไม่มีคำว่าสวยงาม ไม่มีคำว่าจริงยั่งยืน ไม่มีคำว่าเป็นตนเป็นของตน มันเหลวไหลทั้งเพ หากความจริงไม่มี

กลมาของกิเลสมันไปแถวนี้ ความจริงของธรรมไปแถวนั้น เดินสวนทางกัน จึงนำสติปัญญาไตร่ตรองให้ถึงความจริงของธรรม ปัญญาเท่านั้นจะสามารถคลี่คลายสิ่งจอมปลอมทั้งหลายนี้ให้ลงสู่ความจริงอันดั้งเดิมได้ เช่น ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นของดั้งเดิม คั่นลงไปๆ จากอสุภะอสุภังนี้แล้ว จะกลายลงไปเป็นธาตุ เมื่อกลายลงไปเป็นธาตุอย่างชัดเจน ไม่ว่าภายนอกภายในเป็นธาตุไปหมด เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ไปหมด จะไปยึดไปถือสิ่งใดที่นี้ ก้าวเดินอย่างนี้ เดินปัญญาตามอุบายที่อธิบายผ่านมาแล้วนั้น

ปัญญาขั้นใดก็ตาม สติต้องติดแนบไปด้วยกัน สติกับปัญญาคือเคียงกันอย่างสนิท แยกกันไม่ออก เบื้องต้นสติต้องไปก่อน พอพยายามผลิตปัญญามาแล้ว สติเป็นพี่เลี้ยง ปัญญาตามกันไป พอถึงขั้นเต็มกำลัง ทั้งสติทั้งปัญญาย่อมกล้าหาญชาญชัยต่อการทำงานหน้าที่ของตน ปราบกิเลสค้นหาอัสวะประเภทต่างๆ ไม่มีคำว่ากลัวว่าถอย นอกจากรุดหน้าทำเดี่ยว สติปัญญาเป็นเหมือนเชือกที่พันกันเป็นเกลียวเดียว กลมกลืนกันไปเลย ไม่มีแยกกันเหมือนแต่ก่อน

เฮ้ ที่นี่ก็เลสตัวไหนจะมาแฟนผ่านอวดอำนาจวาสนาเหมือนแต่ก่อน คำว่าสมาก็สลัดปิดทิ้งหรือปราบปรามความฟุ้งซ่านรำคาญออกไป ความโง่เขลาเบาปัญญาที่เคยสำคัญมั่นหมายว่าธาตุขั้นนี้ก็เป็นแห่งแห่งทอง เป็นทองทั้งแท่ง ก็แยกจากกันไปหมดแล้ว ตามความจริง มันจะเป็นทองทั้งแท่งไปได้อย่างไร เป็นของสวยของงาม เป็นของมีคุณค่ามีราคาได้อย่างไร ปัญญากำหนดจจจจลงไป คลี่คลายลงไปจนถึงความจริงเต็มส่วนของร่างกาย อันไหนมีราคาแล้ว มีแต่กอง **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** เต็มขั้นเต็มหัวใจเต็มโลกธาตุ อันไหนเป็นสิ่งที่น่ายึดน่าถือน่าเกาะ น่ารักใคร่ชอบใจ น่าอาลัยเสียตาย มีที่ตรงไหน

ปัญญาคลี่คลายดูหมดแล้ว มันหมด ไม่มีที่อาลัยเสียตาย ใจก็ถอนตัวเข้ามา รูปร่างกายของเราที่เคยยึดมั่นถือมั่นหนักยิ่งกว่าภูเขา มันก็ถอนตัวออกมา จากนั้นก็พิจารณาเวทนา เมื่อกายนี้พิจารณาได้อย่างชัดเจน ชำของคล่องแคล่วทุกอย่างแล้ว มันก็ปล่อยของมันเองไม่ต้องบอก ขอให้ปัญญาได้หยั่งถึงความจริงเต็มที่ เกิด ในขั้นใดก็ตาม ขั้นรูปธรรมมันก็ปล่อยของมันได้อย่างเต็มที่ ปล่อยได้เต็มสติกำลังของปัญญาที่รู้ นั่นแล นี่เป็นขั้นหยาบคือรูปขั้นนี้ ขอสรุปเพียงเท่านี้

ขั้นละเอียด คือ เวทนา สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา มีได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่สำคัญใจเป็นผู้หลงเป็นผู้ไปยึด พิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เวทนาปรากฏขึ้นมาก็เป็นความจริงอันหนึ่งของมันเท่านั้น ตามหลักธรรมชาติแล้ว ถ้าไม่ใช่กิเลสเข้าไปเคลือบแฝงไปบังคับบัญชาให้ว่า เวทนาคือสุขเป็นเรา ทุกข์เป็นเรา อุเบกขาเป็นเราเป็นของเรา และสร้างกองทุกข์ขึ้นมาภายในจิตใจอีกเท่านั้น ก็ไม่มีทุกข์ทางใจ ปัญญาจะต้องหยั่งลงถึงความจริงเป็นลำดับ

เมื่อสติปัญญาหยั่งทราบความจริงแล้ว เวทนาก็สั๊กแต่ว่าเวทนา ดังที่ท่านอธิบายไว้แล้วในสติปัฏฐานสี่ ไม่ผิดไปไหนเลย เป็นความจริงล้วนๆ แต่เราไปฝืนความจริงทั้งหลาย เพราะกิเลสพาให้ฝืน พาให้เหยียบย่ำ ทำลายความจริง เพราะกิเลสเคยเหนื่ออำนาจของใจ จึงต้องหลุดลากจิตใจไปในทางผิด และเหยียบย่ำ ทำลายความจริงนั้นๆ โดยไม่รู้ตัวว่าเหยียบย่ำทำลาย นี่คือตัวจอมปลอมที่จิตเคยเชื่อมั่น ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติ จำต้องใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างละเอียดแยกแยะคายจึงจะพบความจริงตามหลักกรรมท่าน

การคลี่คลาย การพิจารณาทางด้านปัญญาก็เพื่อแก้สิ่งจอมปลอมทั้งหลายซึ่งป็นเกลียวกับธรรม คือความจริงล้วนๆ ออกโดยลำดับ จิตจะเปิดเผยตัวเองขึ้นอย่างชัดเจน ความยึดมั่นถือมั่นภายในร่างกาย เมื่อพิจารณาจนถึงขั้น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** อย่างซึ่งภายในใจแล้ว จะยึดถือไว้ไม่ได้ จะสลัดอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นภายในร่างกายนี้ออกโดยสิ้นเชิง รู้ประจักษ์กับจิต ภาย เวทนา ก็สั๊กแต่ว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ตาม ธรรมชาติของมัน เป็นความจริงแต่ละอย่างๆ ภายก็ไม่ทราบความหมายของทุกขเวทนา หรือสุขเวทนา อุเบกขาเวทนา เวทนานั้นจะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา ก็ไม่ทราบความหมายของตนและไม่ทราบความหมายของกายของใจ เป็นแต่ธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นตามหลักความจริงของตน แล้วก็ดับไปตาม ธรรมชาติของมัน

ถ้าจิตมีสติปัญญารอบตัวอยู่แล้ว จะพิจารณารู้แจ้งเห็นจริงในความจริงทั้งหลาย ทั้งส่วนกายทั้งส่วน เวทนาทั้งสาม แยกตัวออกโดยลำดับๆ ส่วนสัญญา สังขาร ไม่ต้องพูด มันก็เป็นอาการเหมือนกันนั้นแล เกิดขึ้นแล้วดับไป มันเป็นกองไตรลักษณ์ทั้งหมด คือ **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** และเบิกออกๆ จิตถอยตัวเข้ามา การพิจารณาก็แคบเข้าไปๆ เพราะสิ่งไรที่พิจารณารู้แจ้งเห็นจริงแล้ว มันปล่อยเอง จะพิจารณาเพื่ออะไรอีก ก็รู้แล้วเห็นแล้วนี่

มันต้องชัดอย่างนั้นจึงเชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งเห็นจริง ต้องรู้ภายในตัวเองจริงๆ ไม่อย่างนั้นไม่เรียกว่า สันติภูมิ เห็นเอง เมื่อได้ค้ำเขี่ยขุดค้นเต็มสติปัญญา ผลจะปรากฏขึ้นมาอย่างเต็มภูมิ เต็มภูมิของสติปัญญา หนีไม่พ้น นี่แหละการพิสูจน์เรื่องเกิดการเกิดการตายของจิต

จิตเป็นสิ่งลึกลับมากเพราะกิเลสพาให้ลึกลับ กิเลสมันเอาจิตเข้าไปหมกไปซ่อนไว้ในสถานที่ที่เรา ไม่อาจเอื้อมรู้ได้เห็นได้ ถูกกิเลสตัวจอมปลอมปิดบังไว้หมด ตัวมันออกหน้าออกตา หลอกไว้ตลอดเวลา จึงไม่เห็นโทษของตน ไม่เห็นโทษของกิเลสที่พาให้เกิดให้ตาย

เมื่อใช้สติปัญญาพิจารณาลงไปดังที่กล่าวมาแล้วนี้ กิเลสประเภทต่างๆ ที่เคยหุ้มห่อจิตใจ หลอกหลวง จิตใจ ปิดบังจิตใจนั้น จะขยายตัวออกไป เปิดตัวออกไปๆ จนกระทั่งไม่มีเหลือ เมื่อกิเลสหมดสิ้นไปจากใจ ไม่มีเหลือเพราะสติปัญญารู้เท่าทันและตัดขาดกระเด็นออกจากความสืบทอดกันระหว่างขั้นกับจิต รูป เสียง กลิ่น รสทั้งหลาย ไม่ต้องพูด เพราะมันห่างไกลมากไป เอาในระหว่างขั้นกับจิต รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น วิญญาณขั้น ทราบตามอาการของมันซึ่งเป็นความจริงแต่ละอย่างๆ และทราบภายในจิตคือ

ตัวอวิชชา ตัดสะพานทางเดินของมันหมดแล้ว ก็เหลือแต่จิตกับอวิชชาที่พัวพันกันอยู่อย่างลึกลับ แต่จะพันมหาสติ มหาปัญญาอัตโนมัติไปไม่ได้

นี่กำลังของสติ กำลังของปัญญา เมื่อฝึกให้เป็นย่อมเป็นได้อย่างนี้ รู้ได้อย่างนี้ เห็นได้อย่างนี้ และสามารถทำลายจิตอวิชชาออกเหมือนระเบิดทำลายทีเดียว อวิชชาแตกกระจายไปหมดไม่มีเหลือ ทีนี้ทำไมจะไม่รู้ ที่เคยเกิดมาก็กับกิเลสไม่ต้องไปนับก็ได้ ความจริงบอกอยู่ในจิตที่บริสุทธิ์ดวงนี้อย่างประจักษ์ และเริ่มรู้มาตั้งแต่จิตที่มีเชื้อสืบทอดเกี่ยวเนื่องกันมานาน้อยโดยลำดับมา ค่อยรู้เข้ามา เพราะตัดเข้ามาเรื่อยๆ ด้วยปัญญา รู้เข้ามาๆ สิ้นเข้ามาๆ จนกระทั่งขาดสะบั้นไปหมด ไม่มีอะไรสืบทอดกันระหว่างจิตกับกิเลส อาสวะต่างๆ ที่จะพาให้เกิดภพเกิดชาติ เพราะขาดออกไปจากจิตหมดแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลือ เป็นจิตที่ยืนยัน ปฏิญาณตนได้อย่างอาจหาญไม่สะทกสะท้านใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องหาสักขีพยานมาจากไหนอีก สักขีพยานพอตัวอยู่กับความบริสุทธิ์ที่รู้ๆ เห็นๆ อยู่จำเพาะตนหมดแล้ว

โทษเราก็เคยเห็นมาประจักษ์ใจ พันโทษก็เห็นประจักษ์ใจแล้วทีนี้ ความเป็นนักโทษก็เพราะถูกคุมขังของกิเลส ความพันโทษก็เพราะกิเลสบรรลี่ยไปจากใจแล้วเพราะอำนาจแห่งสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เรื่องความเกิดตายแต่ก่อนเป็นมาจากไหน จะไปสงสัยที่ไหนว่าไม่เป็นมาจากกิเลสประเภทต่างๆ จนถึง **อวิชชาปัจจยา สงฺขารา** สิ่งเหล่านี้ก็ได้บรรลี่ยลงไปหมดแล้ว ทีนี้จิตจะไปเกิดที่ไหนอีกไหม จิตดวงนี้ก็รู้ชัดๆ ว่าไม่เกิดที่ไหนอีกแล้ว เพราะเป็นอฐานะแห่งการเกิดอีกต่อไป

นั่นแล จึงเรียกว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเห็นความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย รู้ที่ใจ อย่าไปคาดไปคิดกาลโน้น สถานที่นี้ให้เสียเวลา และถูกกิเลสหลอกไปโน้นหลอกไปนี่อยู่ไม่หยุด จุดที่กิเลสของสมุทกันอยู่ที่หัวใจนี้ **ชาติปิ ทุกฺขา ขราปี ทุกฺขา** เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ออกไปจากดวงใจเป็นเชื้ออันสำคัญให้เกิดภพนั้นภพนี้ คือ **อวิชชาปัจจยา** นี้เอง เมื่อถูกทำลายขาดสะบั้นลงไปหมดแล้ว นั่นแลคือความบริสุทธิ์พุทโธแท้ ไม่มีแล้ว ขึ้นชื่อว่าสมมุติซึ่งเป็นคู่เคียงกับกิเลสประเภทต่างๆ ภายในใจ ยืนยันได้ในตัวเองว่า **นตฺถิทานิ ปุนฺพกาโว** ความเกิดไม่มีอีกแล้ว จะมีได้อย่างไร เพราะเชื่อให้เกิดมันดับไปหมดแล้ว

ผู้ที่รู้ว่สิ่งทั้งหลายนั้นดับไปหมดแล้ว อันนั้นดับไหมทีนี้ และนั่นสูญไหมทีนี้ เรียนให้ถึงซี เรียนให้ถึงจิตซี ลึกลับที่สุดก็คือจิต เพราะกิเลสพาให้ลึก ตื้นที่สุดจนประจักษ์ใจก็คือจิต เพราะธรรมพาให้ตื้น สติปัญญาพาให้ตื้น นี่แหละหลักรับรองมรรคผลนิพพาน รับรองความพ้นทุกข์ และรับรองเรื่องความเกิดความตาย เกิดตายมาอย่างไรต่ออย่างไร ตายเกิดหรือตายสูญ รับรองกันที่ตรงนี้ ยืนยันกันที่ตรงนี้ หายสงสัยที่ตรงนี้ ใครจะสงสัยอย่างไรไม่สนใจ ใครจะว่าเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ก็ร้อยก็พันเรื่องก็ว่าไป ตามความคิดความเห็นของนานาจิตตัง ถ้าอยากฟังก็ฟังไป ไม่อยากฟังก็อยู่ตามความไม่หิวโหย ขอให้รู้ความจริงประจักษ์ใจเสียเท่านั้น อันเรื่องความหิวโหยความโยกคลอนต่างๆ มันหมดไปเอง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งเคลือบแฝง เป็นความหลอกลวง เมื่อถึงความจริงเต็มส่วนแล้วจะหลงไปไหน สามโลกธาตุมาหลอกก็ไม่หลง

เอาให้จริงให้จิงนักปฏิบัติ อยู่ที่ไหนให้ถือความเพียรเป็นสำคัญ ให้ถือว่ากิเลสเป็นข้าศึกต่อเราอยู่เสมอ ผู้ที่นั่นแหละจะพ้นจากแหล่งแห่งทุกข์นี้ไปได้โดยไม่สงสัย สติปัญญาที่มีหุงต้มแกงกินไม่ได้ นำมาฆ่ากิเลสแก่ กิเลสเท่านั้น หน้าที่ของสติปัญญานะ เอาให้จริงจิง อย่าลดละความพากเพียร คำว่ากิเลสเป็นภัย ธรรมะ เป็นคุณแก่สัตว์โลก นั่นคือศาสดาองค์เอกเป็นผู้สอนไว้ มิใช่คนหูหนวกตาฝ้าฟางเป็นผู้สอนไว้พอจะไม่สะอึกใจ คิดกัน...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๒๙-๒๓๖)

สำหรับผู้ที่ยังตั้งหลักไม่ได้

ท่านอาจารย์ยังมีเมตตาสอนผู้ที่ยังตั้งหลักตั้งฐานเบื้องต้นไม่ได้ไว้ดังนี้

“...ถ้าจับจุดของความรู้ไม่ได้ ก็อย่าลืมคำบริกรรมภาวนา ไปที่ไหนอยู่ในท่าอิริยาบถใดคำบริกรรมให้ ติดแนบกับจิต ให้จิตเกาะอยู่กับคำบริกรรมภาวนานั้นเสมอ เช่น พุทโธ ก็ตาม อัญชิ ก็ตาม เกสา โลมา นขา ทนตา ตโจ บทใดก็ตาม ให้จิตติดอยู่กับบทนั้น ไม่ให้จิตไปทำงานอื่น ถ้าปล่อยนี้เสียจิตก็เผลอเผลอไป ทำงานอื่นซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสไปเสีย ไม่ใช่เรื่องของธรรมที่เป็นความมุ่งหมายของเรา บทธรรมที่เราตั้ง ขึ้นมานั้น เพื่อให้จิตเกาะอยู่กับคำบริกรรมบทนั้นๆ ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมที่เราเป็นผู้กำหนดเอง อาศัยธรรมบท ต่างๆ เป็นเครื่องยึดเครื่องเกาะของจิต ขณะทำลงไปก็เป็นธรรม จิตใจก็สงบ นี่แลหลักการปฏิบัติที่จะทำให้ จิตสงบเยือกเย็นได้โดยลำดับของนักภาวนาทั้งหลาย

การที่จะตั้งหลักตั้งฐานเบื้องต้นนี้ลำบากมากเหมือนกัน แม้ลำบากแค่ไหนก็อย่าถือเป็นอารมณ์ จะเป็น อุปสรรคแก่การดำเนินเพื่อมรรคเพื่อผลที่ตนต้องการ จงถือความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์นี้เป็นธรรมจำเป็น อย่างยิ่งที่จะเพิ่มพูนให้มาก สติซึ่งเป็นธรรมสำคัญจะต้องเพิ่มพูนให้มาก เพื่อความเหนียวแน่นมั่นคง เพื่อความสืบทอดแห่งความระลึกตัวอยู่เสมอ ปัญญา ในโอกาสที่ควรพิจารณาก็ควรพิจารณาแยกแยะทั้ง ภายในนอกทั้งภายในเทียบเคียงกัน มรรคนั้นเป็นได้ทั้งภายในนอกทั้งภายใน ปัญญาเป็นได้ทั้งภายในนอกภายใน ถ้าทำให้เป็นปัญญาที่เรียกว่ามรรค

เราจะพิจารณาเรื่องใด เรื่อง **อนิจจัง** เอาภายนอกมาพิจารณาเทียบกับภายในก็ได้ จะพิจารณาภายใน เทียบกับภายนอก มันก็เป็นอันเดียวกันนั่นแหละ ไม่ได้ผิดแปลกอะไร เรื่อง **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** อสุภะอสุภัง ของปฏิกุศลโสโครก มันมีเต็มไปหมดทั้งภายในนอกภายใน รูปสัตว์ รูปบุคคล หญิงชาย จะพิจารณาแยกแยะ อย่างไม่ให้เป็นอุปายวิธีของเราในการพิจารณา

แต่ในเวลาต้องการความสงบ ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำเพื่อความสงบ ด้วยคำบริกรรมบทใดหรือ อานาปานสติได้ตามแต่จริตนิสัยชอบ แต่ให้มีสติสืบทอดเนื่องอยู่เสมอ ความรู้จะได้สืบทอดกันกับงาน เมื่อความรู้

สืบทอดกัน จิตใจไม่มีเวลาสายแสบไปภายนอกแล้ว จิตก็รวมตัวเข้ามาๆ กระแสจิตทั้งหมดรวมเข้ามาเป็นตัว
ของตัวกลายเป็นจุดแห่งความสงบ

เมื่อจุดปรากฏเด่นขึ้นมาที่ใจ เรียกว่าใจเริ่มสงบ ความคิดปรุงก็เบาบางลงไปๆ กระทั่งความคิดปรุง
ในคำบริกรรมก็ค่อยเบาบางไปๆ กลายเป็นความรู้ที่เด่นขึ้นมา จะบริกรรมหรือไม่บริกรรมความรู้ก็เป็นความรู้
อยู่อย่างนั้น ที่เรียกว่าจิตรวมตัวเข้าเป็นตัวของตัวแล้ว ก็อยู่กับตรงนั้นเสีย คำบริกรรมก็ปล่อยวางกันใน
ขณะนั้น นี่คือจิตสงบ ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำให้เกิดผลตามที่กล่าวมา...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๑๒๒-๑๒๓)

ยากที่สุดคือการฝึกคนให้ดี ไม่ลูบหน้าปะจมูก

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ท่านอาจารย์ไม่ยอมให้กิเลสเหนือธรรม และท่านก็ได้เทศน์ไว้แล้วว่า

“...ความเกรงอกเกรงใจกันนั้นเป็นเรื่องของโลก เป็นเรื่องของบุคคล ไม่ใช่เรื่องของธรรมของวินัย
อันเป็นหลักดำเนินตายตัวด้วยกัน การพูดกันโดยอรรถโดยธรรมเพื่อให้เป็นที่เข้าใจและปฏิบัติถูกนั้นเป็น
ธรรมแท้ เพราะฉะนั้น คำว่าลูบหน้าปะจมูกจึงไม่มีในธรรมทั้งหลายของผู้มุ่งต่อธรรมด้วยกัน...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๐๗)

ด้วยเหตุนี้ ทั้งพระเณรและฆราวาสที่ได้เข้ามามีสมาธิท่านตอนแรกๆ มักจะคิดว่าท่านดู แต่เมื่อได้
ฟังเทศน์ของท่านในระยะหนึ่งและได้ใช้ดุลยพินิจของตนแล้วก็จะเข้าใจว่า แท้จริงนั้นท่านดูกิเลสที่มีอยู่ใน
ตัวเรา เพื่อให้เราเป็นคนดี มีสติ และมีพลังของธรรมอยู่ตลอดเวลา ขอนำเทศน์ของท่านอาจารย์เกี่ยวกับ
เรื่องนี้มาไว้ในที่นี้

“...การจะดูหรือไม่ดู ตามหลักธรรมชาติหลักธรรมตาของธรรมแล้ว ควรดูก็ต้องดู ควรดีก็ต้องดี
ควรชมต้องชม ควรตำหนิต้องตำหนิ นี่เป็นหลักธรรม **นิคฺคห ปคฺคห** เป็นธรรมประจำ หรือเป็นคู่เคียงของ
ศาสนามาดั้งเดิม แยกกันไม่ออก ในธรรมสองประเภทนี้ **นิคฺคห** ได้แก่ การดูดำว่ากล่าว หรือตำหนิติเตียน
ในคนที่ผิดหรือพระที่ผิด **ปคฺคห** ชมเชยสรรเสริญผู้ที่ทำถูก ให้มีแก่จิตแก่ใจว่าการทำนี้ทำถูกต้องแล้ว และ
ส่งเสริมให้ทำดียิ่งขึ้นกว่านี้ไปอีก ธรรมทั้งสองบทยนี้เป็นหลักธรรมประจำศาสนา แยกกันไม่ออก เพราะ
พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งบัญญัติเอง ใครไม่กล้าอุทรบัญญัติขึ้นมาเองได้...”

(ศาสนธรรมปลุกคนให้ตื่น หน้า ๔๔๖)

“...นี่เวลายังมีชีวิตอยู่ไม่สนใจกับบรรดากับธรรมกับบุญกุศลอะไรเลย มัวสูมอยู่กับอบายมุขตลอดด้วย เวลาตายแล้วให้พระไปหาบุญหากุศลที่ไหนมาให้ ถ้าหากเป็นไปได้อย่างนั้นจริงๆ แล้ว มันจะยากอะไร หลวงตาบัวนี่ก็ไม่ต้องบวช จะอยู่ให้สะดวกสบาย อยากกินเหล้าเมาสุรา เกี้ยวพาราสีสีกาอย่างสนุกสนาน สะดวกสบายไปตามแบบคนที่มีผู้รับรอง **กุสลา มาติกา** อย่างอุณหนาฝาคั่งอยู่แล้ว ตายแล้วจึงให้พระมา **กุสลา ธมมาๆ** ไปสวรรค์กันเลย ไม่ต้องยุ่งยากลำบากใจ ขวนขวายบุญกุศลศีลทานใดๆ ในเวลาที่มีชีวิตอยู่ แต่มีมันไม่ได้เป็นอย่างนั้นนี้ ต้องฝึกฝนอบรมเจ้าของให้เป็นคนดีทุกวิถี ทุกวิถีทางแทบล้มแทบตาย

การจะทำอะไรให้ดี ผู้การทำคนให้ดีไม่ได้ ยากที่สุดก็คือการทำคนให้ดี เพราะเหตุนี้จึงต้องมีแบบ มีฉบับสำหรับการสร้างการฝึกอบรมคนให้ดี พระพุทธเจ้ามาสอนก็สอนคนเพื่อทำคนให้ดีขึ้นเอง มาตรัสรู้ ก็เพื่อจะมาหล่อหลอมคนให้ดี ไม่ได้มาหล่อหลอมวัตถุ ต้นไม้ ภูเขาให้ดีอะไรแหละ มาหล่อหลอมมนุษย์ สอนมนุษย์ ให้มนุษย์เป็นคนดี มีความฉลาดรักษาปฏิบัติตน ผลคือความสงบสุข จะพึงมีในแดนมนุษย์

ถ้ามนุษย์ไม่ดีแล้ว มนุษย์ก็เลวที่สุดในโลกนี้ เป็นโลกาวินาศ เพราะมนุษย์นี่ฉลาด สามารถทำได้ทุกอย่าง ทุกอย่าง ไม่มีใครเกินมนุษย์ ถ้าฉลาดไปในทางชั่ว ก็โลกพินาศได้จริงๆ มนุษย์เรา แต่ถ้าฉลาดในทางที่ดี เช่น ผู้มีความรักชอบในศีลในธรรม ดังท่านทั้งหลายที่ได้อุตสาหะพยายามบำเพ็ญเรื่อยมานี้ โลกไม่มีใครจะให้ความร่มเย็นแก่กันไต่ยิ่งกว่ามนุษย์เรา เพราะมนุษย์เราฉลาด มนุษย์สามารถทำความร่มเย็นเป็นสุขแก่กันได้ ชนิดไม่คาดไม่ฝัน

เดี๋ยวจะว่าหลวงตาบัวดูๆ ท่านทั้งหลายแบกกิเลสมา ไม่สนใจคิดบ้าง สมกับมาแสวงธรรม มาว่า หลวงตาบัวดู หลวงตาบัวไม่ได้ดูให้ใครนี่ เราพูดตามอรรถตามธรรมตามเหตุตามผล เพื่อผู้ฟังที่มุ่งอรรถ มุ่งธรรมได้เข้าใจตามความจริง กรุณาทำความเข้าใจว่าพลังของกิเลสมี พลังของธรรมไม่มี ปราบกันได้ อย่างไร กรุณานำไปพิจารณาสิ พลังของกิเลสเวลาแสดงออกมา มันเป็นความโมโหโทโสใช้ไหม พลังของธรรม แสดงออกมา ปราบความโมโหโทโสให้แหลกไปเลย นั่น ถ้ากำลังของธรรมไม่มี ปราบกิเลสไม่อยู่ ปราบกิเลส ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พลังของกิเลสมี พลังของธรรมต้องมี ไม่มีปราบกันไม่อยู่ ปราบกันไม่ได้ แต่ไหนแต่ไรมา ไม่ใช่หลวงตาบัวมาอุทรพิศุทโดยหาเหตุผลความจริงไม่ได้ ต้องมีความจริง คือกิเลสมีอยู่ที่หัวใจเรา บิบบันเรา ธรรมมีสติปัญญาเป็นต้น ก็ผลิตขึ้นที่หัวใจเรา และปราบกิเลสให้หมอบราบไปจากใจเรา ตามกำลังของกิเลส และกำลังของธรรมที่ควรแก่การปราบปรามกันได้ กรุณานำไปพิจารณาเพื่อถือเอาประโยชน์เท่าที่ควร

พระพุทธเจ้าก่อนที่จะมาตรัสรู้ในชาติปัจจุบันเรานี้ ท่านสลบสามหน ยากหรือไม่ยากการฆ่ากิเลส การทำคนให้ดี ยากหรือไม่ยาก ไม่มีอะไรทำยากยิ่งกว่าการทำคนให้ดี และไม่มีอะไรยาก ไม่มีการสอนใคร ยากยิ่งกว่าสอนคน สอนคนคือสอนใคร ก็สอนเราละซิ เราต้องสอนเราเสียก่อน พระพุทธเจ้าสอนพระองค์ สลบสามหนเห็นไหม แม้ที่ไม่ถึงขั้นสลบไสล ก็ล้วนแต่เป็นทุกข์ธรรมดา เพราะการฝึกกรรมอยู่นั้นแล อย่าเข้าใจ ว่าท่านไม่ทุกข์ พระสาวกแต่ละองค์ย่อมได้รับความทุกข์ธรรมดา เพราะการฝึกกรรมเช่นเดียวกัน เป็นแต่

ไม่ได้จดจารึกไว้หมดเท่านั้น บางองค์ฝ่าเท้าแตก บางองค์จักขุแตก เห็นไหมในตำรับตำรา ยากหรือไม่ว่ายาก สอนมนุษย์ฝึกกรรมมนุษย์นะ เราต้องคิด เพื่อเป็นแบบฉบับ แม้ได้น้อยก็ยังดีกว่าไม่ได้สนใจคิดเสียเลย

เวลาสอนเรา จะให้ง่ายๆ เหมือนปอกกล้วยหอมได้อย่างไร ศาสนาไม่ใช่ศาสนากล้วยหอม ก็เลสไม่ใช่กล้วยหอม พอจะปอกเอาๆ กินเอากลิ่นเอาอย่างนั้นนะ เอาไปพิจารณาซี การสั่งสอนที่ยากที่สุดก็คือสั่งสอนเรา ฝึกเรา ยากที่สุดฝึกคนๆ นี้ เมื่อเวลาฝึกดีแล้วก็เยี่ยมที่สุด ไม่มีอะไรเยี่ยมยิ่งกว่าคนที่ฝึกตนดีแล้ว พวกกันจดจำนำไปปฏิบัติต่อตัวเองให้เป็นคนดี

ข่าวร้ายลือลือเกิน ได้ยินนะหลวงตาบ๊ว เพราะกิริยาที่ว่าดูนั้น ออกจากปากหลวงตาบ๊ว แล้วก็ย้อนกลับมาเข้าหูหลวงตาบ๊ว ใครก็ว่าหลวงตาบ๊วดูๆ เราหาเหตุผลไม่ได้ว่าเราดูคนเพราะเหตุผลกลไกอะไร ตัวเราเองก็ฝึกตัวเรามาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ฝึกพระองค์มาอย่างนั้น พระองค์ก็ตีด้วยการฝึกการกรรม ครอบหนักต้องหนัก ครอบเบาต้องเบา พระองค์ได้เป็นพระพุทธเจ้าเพราะการฝึกด้วยแ่งหนักเบา ตามเรื่องของสิ่งชั่วช้าต่ำทรามซึ่งมีกำลังมาน้อย แ่งของธรรมเครื่องฝึกเครื่องปราบปรามก็ต้องให้หนักเบาตามๆ กัน จนกิเลสประเภทต่างๆ สู้กำลังของธรรมไม่ได้ ขาดหลุดลอยออกจากพระทัยไม่มีเหลือ จึงได้ผุดขึ้นมาเป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยการฝึกการกรรม

พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายที่หนักแน่นในธรรมและเป็นครูเป็นอาจารย์ของเรา ล้วนแต่ผ่านชีวิตเดนตายมาทั้งนั้น แล้วดูอะไรพิจารณาซี ท่านดูอะไร ถ้าการดูเป็นความผิดความเสียหาย ท่านทำไมไม่ล้มจมฉิบหายไปก่อนที่จะประชาชนพระเถระจะได้กราบท่าน ท่านควรที่จะฉิบหายเพราะท่านเป็นตัวดูเจ้าของก่อนมาดูพวกเรา การสั่งสอนโลก สั่งสอนประชาชน อุบายวิธีการอย่างไรที่ท่านเคยได้รับผลได้รับประโยชน์จากการกรรมฝึกฝนท่านมา ท่านก็นำอุบายนั้นมาสอนเรา แล้วมันผิดไปตรงไหน ตัวกิเลสมันแบกมาๆ ไม่ได้มองดูอรรถกถาธรรมเลย เออะอะก็ว่าแต่ท่านดู อะไรที่ท่านดู ให้กิเลสเอาเป็นเครื่องมือเสียแหลๆ ธรรมหาทางก้าวเดินไม่ได้เลย แล้วจะไปหาผลประโยชน์อะไรจากผู้ใด จากครูอาจารย์ใด จึงจะเหมาะกับกิเลสที่บงการอยู่บนหัวใจ...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๑-๔๖๔)

“...การฝึกใครก็ไม่ฝึกกรรมยากยิ่งกว่าฝึกคน คำว่า “คน” ท่านทั้งหลายอย่าไปหมายถึงคนนั้นคนนี้ อันเป็นการเหยียดหยามทำลายดูถูกเหยียดหยามกัน ให้หมายถึงตัวของท่านของเราแต่ละคนๆ นี้ การสอนใครก็ไม่สอนยากยิ่งกว่าสอนคน การฝึกกรรมไม่มีฝึกอะไรกรรมอะไรยากยิ่งกว่าฝึกกรรมคน นั้น คนคือใครคนคือเรานั้นแล จะเป็นใครที่ไหนไป ให้น้อมเข้ามาหาตัวของเราแต่ละท่านละคน คนก็คือเรานี้ ฝึกยากก็คือเรานี้ จะเป็นผู้ฝึกให้ได้ให้อยู่ในขอบเขตเหตุผลก็คือเรานี้ ย้อนเข้ามาสู่ตัวเรานี้แล ฝึกยากคือเรา เราจะฝึกให้ได้แม้ยากขนาดไหนก็คือการฝึกเราเพื่อเป็นคนดี นี้ได้ประโยชน์ การปฏิบัติตามหลักศาสนาต้องมีหนักมีเบา สับปนกันไปบ้างซีถ้าอยากพบของดีนะ...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๕๐)

“...การสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมจะดูดำกว่ากล่าวหนักเบาขนาดไหน ก็คือการตีการฆ่ากิเลสของพระทั้งนั้น ไม่ใช่ตีพระฆ่าพระนี่ ถ้ามาหาความดีงามมาหาธรรมอย่างใจจริงแล้ว ก็ทราบเองว่าครูอาจารย์ท่านดี ท่านฆ่าอะไร ก็ตีกิเลส ฆ่ากิเลสที่มันทำลายพระนะชิ บกพร่องตรงไหนกิเลสต่อเยอะๆ ครูอาจารย์ท่านมองเห็นอยู่ได้ยินอยู่ที่นี่ กิริยาที่แสดงออกทางหูทางตา คำพูดจา กิริยาอาการที่เคลื่อนไหวออกมา ออกมาจากอะไร ออกมาจากความผิด ความผิดนั้นมันเป็นอะไร มันดีละหรือ ถ้าไม่เป็นกิเลสมันจะเป็นอะไร เพราะมันฝังลึกภายในใจในกายจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมานานแล้ว มันจึงเป็นนิสัยสันดานและแสดงออกมาจากอันนั้น จึงตีเข้าไปตรงนั้นให้ถูกกิเลสตรงนั้น ผู้ตั้งใจหาอรรถาธรรมก็รู้ผิดถูกของตัวเอง และรู้ช่องทางที่จะแก้กันไปโดยลำดับนะชิ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๗๓)

“...นี่แหละมาหาหลวงตาบัว ท่านทั้งหลายอยากจะฟังนักฟังหนาเรื่องคุณ ดูอย่างไร วันนี้ฟังเสีย ฟ้าร้องเปรี้ยงๆ อยู่บนฟ้าโน้นก็ไม่เห็นเป็นไร ฝนตกมายังเย็นได้ไซ้ไหม เวลาเจียบๆ ไม่มีเสียงฟ้าคึกฟ้าคะนองบ้าง เสียงฟ้าเปรี้ยงโน้นเปรี้ยงนี้บ้าง ฝนก็ไม่มีสักหยดสักหยาด พอฟ้ากระหึ่มๆ เออ นี่ดูเหมือนฝนจะตกแล้วนะหาอะไรมารองน้ำชิ นี่ ไซ้ไหม เสียงฟ้ามันดังลั่น แต่ฝนตกลงมามันเย็น นี่เสียงครูบาอาจารย์ดังลั่น แต่น้ำอรรถมน้ำธรรมอาจเย็นก็มี ให้พิจารณาเอาเอง วันนี้ได้เทศน์ต้อนรับท่านทั้งหลายเรื่องคุณเรื่องดีนะ ให้พากันนำไปปฏิบัติ ได้ให้ธรรมะอย่างนี้แล้ว กรุณานำไปปฏิบัติตัวเองนะ ที่พูดอย่างนี้เพื่อเป็นคติสำหรับท่านทั้งหลายผู้อุตสาหมา...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๕๐)

- ๙ -

ธรรมและวินัยเหนือสิ่งอื่นใด

วัดป่าบ้านตาดนี้ ตามความเห็นของผู้รวบรวม มีสิ่งที่เห็นชัดเจนอยู่ ๒ ประการ คือ เข้มงวดด้านจิตตภาวนา และไม่ให้สิ่งใดมีคุณค่าเหนือธรรมเหนือวินัย วัดไม่เอนไปตามโลก และนอกจากนั้นยังมีข้อวัตรอื่นๆ อีก เช่น มีจุดงควัตรประจำใจ ยินดีในที่สูงดี สัลเลขธรรมและอื่นๆ ดังได้รวบรวมจากเทศน์ของท่านอาจารย์หลายๆ ตอนมาดังนี้

เข้มงวดด้านจิตตภาวนา

ท่านอาจารย์อบรมสั่งสอนพระเณรโดยเฉพาะ คือ ไม่ให้เห็นงานใดสำคัญยิ่งกว่างานถอดถอนกิเลส

“...เฉพาะวัดนี้เราเคยพูดเสมอ เรามีความเข้มงวดกวดขันกับทางด้านจิตตภาวนามากกว่าสิ่งอื่นใดทั้งนั้น สิ่งเหล่านั้นเพียงอาศัยชั่วระยะเวลา อย่าได้ถือมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นการเป็นงานภายในวัดนี้ จะเป็นการให้เสียทางด้านจิตตภาวนาและเสียขนบธรรมเนียมประเพณีที่ครูบาอาจารย์พาดำเนินมา ซึ่งล้วนแล้วแต่เสาะแสวงหาความสงบ เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ดูเรื่องของจิต เรื่องทั้งมวลจะไม่เกิดจากที่ใด แสดงออกจากที่ใด นอกจากออกจากจิตโดยถ่ายเดียวนี้เท่านั้น หากไม่สังเกตก็ไม่รู้ว่าตนมีเรื่อง จนกระทั่งเต็มหัวอกยกไม่ขึ้นแล้วถึงทราบว่าเป็นหนัก แต่ก็หาทางแก้ทางออกไม่ได้เพราะความไม่มองดูจิตนั่นแล...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๒๖)

“...วัดนี้ไม่ให้มีงานอะไร เพราะสงวนหมู่เพื่อนเพื่อให้ได้ภาวนา แล้วผมไม่ชอบมาแต่ไหนด้วย ไม่ใช่ชี้แจงเรื่องงานทั้งหลาย แต่เรื่องภาวนาเป็นของสำคัญมาก นั้น เราถือเอาตรงนั้นเลย จึงเป็นเรื่องชี้แจงเรื่องยุ่งกับการสร้างนั้นสร้างนี้ ไม่เอา เอาแต่อันนี้...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๘๒)

“...ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย จงคำนึงถึงพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนพระสาวกในครั้งพุทธกาล หรือสั่งสอนภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ทรงเน้นหนักลงในงานที่จะรื้อถอนสิ่งที่รกรุงรังฝังอยู่ภายในใจ ซึ่งทำให้สัตว์ทั้งหลายได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนตลอดมา ด้วยความเกิดแก่เจ็บตาย อันเป็นผลของสิ่งที่รกรุงรังนั้นคือกิเลสประเภทต่างๆ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนวิธีการ งานที่จะรื้อถอนสิ่งเหล่านี้แก่ภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ไม่มีงานใดที่พระโอวาทใดที่ทรงเน้นหนักลงยิ่งกว่าการสั่งสอนพระสงฆ์เพื่อให้เห็นโทษเห็นภัยในสิ่งที่ เป็นพิษเป็นภัยอยู่ภายในใจเรา ซึ่งมุ่งมาประพาศปฏิบัติเพื่อความพ้นจากทุกข์อยู่แล้วให้เห็นอย่างเต็มใจ นี่เป็นหลักใหญ่ของพระโอวาทคำสั่งสอนที่ทรงมุ่งหวังอย่างยิ่งแก่บรรดาสัตว์ เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทซึ่งพร้อมแล้วที่จะออกแนวรบเพื่อชัยชนะในสิ่งที่ เป็นข้าศึกต่อตนเอง ได้แก่กิเลสประเภทต่างๆ ซึ่งล้อมหน้าล้อมหลังอยู่เวลานี้ ไม่มีขยับขยายบ้างเลยถ้าไม่ถูกขับไล่ด้วยความเพียรของนักต่อสู้เพื่อชัยชนะ

นี่เป็นการเป็นงานอันสำคัญมาก แม้พระองค์เองก็ทรงถือเป็นภาระอันใหญ่หลวงมากทีเดียว ไม่ปรากฏนับแต่ขณะที่พระองค์เสด็จออกทรงผนวชว่า ได้ทรงทำกิจการงานใดๆ นอกเหนือไปจากงานปราบปรามสิ่งที่ เป็นข้าศึกอยู่ภายในพระทัย การหวังความตรัสรู้ก็คือหวังความพ้นทุกข์ การหวังความพ้นทุกข์ก็ต้องฝ่าฟันสิ่งที่ เป็นข้าศึกปกคลุมอยู่ภายในพระองค์ให้ขาดไปโดยลำดับ เป็นสายทางที่ราบรื่นดีงามต่อความพ้นทุกข์ ด้วยการประพาศปฏิบัติ

แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นสยัมภู จะพึงรู้เองเห็นเอง จึงไม่มีครูมีอาจารย์ที่แนะนำหรือถวายพระโอวาทแก่พระองค์ ทรงบำเพ็ญโดยลำพังพระองค์เอง รู้สึกว่าลำบากมากอยู่ไม่น้อย ผิดบ้างถูกบ้าง เป็นธรรมดา งานที่ไม่เคยทำหรือทางไม่เคยเดิน แต่อย่างไรก็ตาม ความมุ่งมั่นของพระองค์มีอยู่กับการงานทุกกระยะเพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะ ซึ่งเป็นเชื้อแห่งวัฏจักรเครื่องพาสัตว์ให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายอยู่ที่นี่ ทรงถือเป็นงานสำคัญยิ่งกว่างานอื่นใด

นับแต่วันทรงผนวชจนกระทั่งถึงวันตรัสรู้ มีแต่งานนี้ล้วนๆ สำหรับพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินมา จนได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลกขึ้นมาก็เพราะงานชิ้นนี้สำเร็จ กิเลสขาดสะบั้นไปจากพระทัยไม่มีเหลือเหลืออยู่แม้นิดเดียว การที่กิเลสแต่ละประเภทจะขาดหรือหลุดลอยไปนั้น ล้วนเกิดจากการรื้อถอนการพาดฟันเห็นแหล่งด้วยงาน คือการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท นี่พระองค์ถือเป็นงานใหญ่โตมาก เหนือชีวิตของพระองค์เอง หากจะทรงสิ้นพระชนม์ในเวลาบำเพ็ญก็ไม่ทรงเสียดาย เพราะความมุ่งมั่นในความหลุดพ้นมีกำลังกล้า อันดับต่อไปคือความเป็นศาสดาของโลก เป็นสิ่งที่มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้นกว่าความมุ่งมั่นอื่นใดในสกลโลก

การบำเพ็ญของพระองค์จึงเป็นไปด้วยการปฏิบัติเพื่อถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียวเท่านั้น หลังจากได้ตรัสรู้แล้วทรงนำพระโอวาทมาสั่งสอนบรรดาสัตว์มีภิกษุเป็นต้น ก็ทรงเน้นหนักลงในงานที่พระองค์ทรงบำเพ็ญและได้เห็นผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้วทั้งนั้น

พระองค์ไม่ทรงชมเชยกิจการงานใดสำหรับสมณะผู้เป็นนักบวชอยู่แล้ว ว่าให้ทำสิ่งนั้นให้ทำสิ่งนี้ หรือ สิ่งนั้นดีงานนั้นดี นอกจากความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด พระองค์ไม่ให้ทอดยในการบำเพ็ญในการต่อสู้ นั่งอยู่ก็ต่อสู้ ยืน เดิน นอน เว้นเสียแต่หลับ เป็นท่าต่อสู้ ของนักรบ

การแก้กิเลสประเภทต่างๆ ออกจากจิตใจ ด้วยงานที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้แล้วนั้น เป็นภาระสำคัญ เฉพาะหน้าของเรา ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดแม้ทั้งสามแดนโลกธาตุจะมาช่วยภาระธุระของเราให้เบาลงหรือให้หมดสิ้น ไปได้ โดยที่เราไม่ต้องประกอบงานซึ่งเป็นความจำเป็นเฉพาะเรานี่เลย ต้องเป็นหน้าที่ของเราอย่างเดียว เท่านั้น หนักหรือเบาก็เป็นหน้าที่ของเราจะต้องต่อสู้แบกหามแต่ผู้เดียว ไม่มีใครสามารถทำหน้าที่แทนเราได้ ฉะนั้น จงตั้งหน้าทำหน้าที่ของเราให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความภาคภูมิใจ ตามพระโอวาทว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งของตน...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๐๖-๒๐๘)

“...ให้หนักในความเพียรนะ สถานที่นี้เป็นสถานที่หนักความเพียรนะ ครูบาอาจารย์พาถือความเพียรนี้ เป็นหัวใจของพระกรรมฐาน ของผู้ต้องการความพ้นทุกข์ อย่าลืม วันหนึ่งๆ เราไม่ให้มีงานอะไรเลย ให้มีแต่ เวลาประกอบความพากเพียรของพระของเณรเท่านั้น เราสงวนมากเรื่องอย่างนี้ เพราะเราไม่เห็นสิ่งใดว่าเป็นของเลิศเลอยิ่งกว่าการประกอบความเพียรเพื่อสังหารกิเลสตัวเป็นภัยภายในจิตใจของเราแต่ละคนๆ แต่ละองค์ๆ อันนี้เป็นสำคัญมาก จึงต้องให้มีเวลาเพื่ออันนี้โดยเฉพาะเท่านั้น เราอยากพูดว่าอย่างเดียว เท่านั้น สิ่งอื่นอาศัยช่วงกาลช่วงเวลานิดหน่อยจึงไม่ไปกั๊กเวลากับมัน ให้มีหน้าที่การงานอยู่กับใจอย่างเดียว นี้เรียกว่าอยู่กับความเพียรอย่างเดียว ใครอยู่ที่ไหนก็ให้เป็นความเพียรอยู่นั้นซิ เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา นี้คืองานของพระ อย่าให้ลดน้อยถอยลงไปนะ จะลดคุณค่าของพระไปโดยลำดับ หากพระเรายังพอมีคุณค่า อยู่บ้างนะ ถ้าไม่ให้กิเลสเอาไปถลุงเสียจนหมดคุณค่าแห่งธรรมที่ควรจะมีอยู่ในใจนั้นนะ...”

(ความลึกลับซบซ่อนของจิตวิญญาน หน้า ๒๘๔)

“...เข้าพรรษาแล้วก็ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำภาวนากันนะ ไอ้เรื่องศาลานี้ยามาเพ่นๆ ฟ่านๆ ให้เห็นเถอะ รำคาญตาจะตายละ เพ่นๆ ฟ่านๆ โดยหาเหตุหาผลไม่ได้ เพราะนี่ไม่คุยนะ เคยปฏิบัติมายังไงมันติดหัวใจ ถ้าพูดถึงเรื่องติดหัวใจ มันเคยมันชินต่อนิสัย ไอ้เรื่องความสงบตัวประกอบความพากเพียร ไม่เพ่นๆ ฟ่านๆ นั้นะ มันเป็นเรื่องที่เคยชินต่อผู้ปฏิบัติ และเคยปฏิบัติกับครูบาอาจารย์มาอย่างนั้น ทีนี้เมื่อมาเห็นหมู่เพื่อน เพ่นๆ ฟ่านๆ อะไรต่ออะไรดูไม่ได้ มันขัด ไม่พูดมันก็เป็นอยู่อย่างนั้น

เพราะเราเป็นผู้สอนหมู่เพื่อนนี้ ทำไมเมื่อมันขัดหูขัดตาจึงจะไม่เป็นในจิต ก็เราเป็นผู้รับผิดชอบทุกด้าน ทุกทาง มันก็ต้องได้ดู ขัดตรงไหนก็ต้องได้รู้แหละ อย่างนี้ให้ระวังอย่าให้ยุ่งๆ เหยิงๆ มากมายนักนะ ให้ดูใจ

เจ้าของนั้นนะ ให้เดินจงกรม เอามันหลงทิศหลงแดนไปเป็นโรกิเลสนะ นั่งภาวนาก็เหมือนกัน ถึงคราวนั่งก็เอาให้จริงจังซี อยู่ไหนก็ให้ประกอบความพากเพียร อย่าได้ลดได้ละ...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๑๐๑)

“...ไม่ให้มีงานมีการอะไร ให้ประกอบความเพียร เดินมากดีก็เอาเดินให้มาก ถ้ามันเหนื่อยมันเพลีย เพราะเราไม่ได้ทำงานก็ควรเดินมากๆ ร่างกายมันก็ชอบเคลื่อนไหวไปมาเหมือนกัน ถ้าไม่ได้ทำการทำงานอะไร อันนี้รู้สึกเส้นเอ็นมันจะมีอาการแปลกๆ แสดงความไม่สะดวกสบายภายในร่างกาย เดินมากๆ เดินทำความเพียรนั่นแหละ คืองานของพระเราล่ะ

นั่ง จะควรนั่งมากนั่งนานเพียงไร อันนี้ตามแต่ความสามารถของตัว บอกกันไม่ได้ บังคับกันไม่ได้ ให้เป็นไปตามอัธยาศัย ตามความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติ...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๑๒๖)

“...ให้ขยันเดินจงกรม ก็ชั่วโมงก็เข้าเดินไป ให้มันเห็นความยากความลำบากในการเดิน ให้เห็นความเหน็ดเหนื่อยในการเดินจงกรม เช่นเดียวกับเขาทำงานทางโลก เราทำงานทางธรรมก็ให้เห็นความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในการประกอบความพากเพียรของเรา เช่น นั่งนานเป็นยังไง ต้องเจ็บปวดแสบร้อน ดีไม่ดีก็ล้มทั้งหงายเป็นโรไป เพราะสิ่งเหล่านี้ได้เคยบำเพ็ญมาแล้ว ก่อนที่จะมาเทศนาว่าการแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนตามสติกำลังนี้ได้บำเพ็ญมาแล้วทั้งนั้น

นั่งสมาธิก็เหมือนกัน ฟาดมันลงไป สมาธิเวลานั่งมากๆ นี้สำคัญมักจะมีเวทนาให้เป็นเครื่องพิจารณา งานอื่นๆ ต้องได้ปล่อยทิ้งหมด รวมตัวเข้ามาสู่ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในร่างกายจุดต่างๆ จุดไหนที่เด่นกว่าเพื่อนถือจุดนั้นเป็นสนามรบ สติปัญญาหยั่งลงไปทีนั้น

ออกมาบวชแล้วมีเราเท่านั้น เป็นกับตายก็เรา สุขกับทุกข์ก็เรา จะจุดลากตนได้มากน้อยเพียงไร ก็เป็นกำลังวังชาสติปัญญาของเราเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดที่จะมาช่วยปลดช่วยเปลื้องเราให้หลุดพ้นไปได้ เป็น **อตตาทิ อตตโน นาโถ** คือใครคือเรา พี่เรานี้แล ให้ประกอบความพากเพียรเต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าได้ลดละถอยหลัง...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๙๔-๒๙๕)

“...ผู้ปฏิบัติทางจงกรมก็จะไม่มี ต่อไปจะไม่มีทางจงกรม ไม่มีสถานที่ทำงานสังหารกิเลสของพระปฏิบัตินะ มันจะมีแต่สถานที่กิเลสสังหารธรรม สังหารตัวของผู้ปฏิบัติให้ล่มจมฉิบหายไปด้วยแบบไม่เอาไหน นั่นแหละพูดง่าย...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๕๒)

“...พูดง่าย ๆ ก็รู้แล้วว่าเรื่องของกิเลสมันเป็นอย่างไร รู้เต็มหัวใจแล้วถึงได้มาพูด จะให้พูดยังไงอีก ไม่ได้มาไม่มาอดหมุ่นเพื่อนนะ เมื่อกิเลสเต็มหัวใจแต่ธรรมะไม่เต็มหัวใจก็ไม่ทันกัน เอาให้มันเต็มสิ สติปัญญา เอาให้ถึงขั้นเต็มหัวใจสิ สติปัญญาเต็มหัวใจ จะเต็มขั้นใดถ้าไม่ใช้มหาสติมหาปัญญา เมื่อถึงขั้นนั้นแล้ว ไม่ต้องบอก นั้นละกิเลสพังขั้นนั้นแหละ ขั้นธรรมดาไม่พัง กิเลสไม่ใช่ขั้นธรรมดา ตัวเหนือที่สุด นี่ก็สอนหมดแล้ว ทำไมมาแก่งๆ ก้างๆ วันหนึ่งๆ ไม่ได้หน้าไม่ได้หลังอะไรเลย เดินจงกรมก็ไม่เป็นท่า นั่งสมาธิภาวนาก็ไม่ได้ ความอะไร ที่มันเด่นๆ มีแต่กินกับนอนเท่านั้นแหละ มันอัศจรรย์อะไร สัตว์เขาก็กินได้นอนได้จะว่าอะไร มนุษย์เรา มนุษย์ทั่วโลกเขาก็กินได้นอนได้ มาว่าอะไรกรรมฐานเราแก่งกับการกินการนอนล่ะ ถ้าไม่แก่งทางธรรมแล้ว ร้อนวันยังค่ำคืนยังรุ่งนั้นแหละ อย่าสงสัยว่าจะเป็นอื่นไปเลย

ให้ประกอบความพากเพียร อริยาบททั้งสี่ความเคลื่อนไหวอันใดให้มีสติกำกับใจเป็นสิ่งสำคัญมากนะ เคยบอกเสมอ

กิเลสอยู่ที่ใจนั้นแหละ ไม่ได้อยู่ที่อื่น สติปัญญาก็อยู่ที่ใจ ผลิตขึ้นมาแก้กัน วันหนึ่งๆ เดินจงกรมได้ ก็ชั่วโม่ง กลัวตายเหวอ เดินจงกรมตายเหวอ เราไม่เห็นเป็นอะไร ทั้งๆ ที่เคยเดินหลายๆ ชั่วโม่งจนเข้าอ้อมมาแล้ว หาอุบายวิธีการต่างๆ ต่อสู้กับกิเลส ไม้จิ้มไม้ได้นะ มีสักแต่ว่ากินแล้วนอน กอนแล้วนิน อยู่ไปวันหนึ่งๆ ไม่มีประโยชน์อะไรเลยจะทำยังไง...”

(ความลึกกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕๐-๒๕๑)

“...การปฏิบัติต้องฝึกฝนกิเลส สู้กิเลส ฝึกฝนความทุกข์ความลำบากเพราะความพากเพียรในการฝึกฝนนั้น เป็นการทำลายกิเลส เป็นการถอดถอนกิเลส เพื่อความสุขความสมหวังอันเป็นผลที่จะให้เกิดธรรมขึ้นภายในใจ สมกับว่าใจเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมอยู่แล้ว ท่านกล่าวไว้เสมอว่า ธรรมมีอยู่ทั่วไป ธรรมมีอยู่ตลอดเวลา ทำไมธรรมจึงไม่ปรากฏแก่ผู้ปฏิบัติ เป็นเพราะเหตุไร เพราะเราไม่แสวงหาธรรม ไปไล่ไปแสวงหาโลกหากิเลสก็มี แสวงหาธรรมแต่ไม่ถูกทางก็มี แสวงหาธรรมเพียงสักแต่ว่ากิริยา แต่ความจริงใจไม่มีในธรรมก็มี จึงไม่เจอธรรม การแสวงหาตามประเภทที่หนึ่งและที่สามนั้นเลวถึงใจและเข้าใจ ขอย่าให้ได้ยินเลยตลอดวันตาย ธรรมแม้มีอยู่ตลอดเวลา แต่ที่ไม่ปรากฏก็เพราะใจซึ่งเป็นสิ่งคู่ควรแก่ธรรมนั้น ไม่ยอมรับธรรม เพราะถูกกิเลสประเภทเลวๆ กีดกันไว้ ธรรมจึงไม่ปรากฏภายในใจ

การมาปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสด้วยความเพียร คือ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิภาวนา เป็นต้น นี่คือการก้าวขึ้นสู่เวทีดีต่อแล้ว จะมัวเพลินเผลออยู่ไม่ได้ จะถูกน็อคตกเวทีแบบไม่เป็นท่า ขายหน้าครูจะทนดูต่อไปได้

การอยู่ด้วยกันมากมันจะเริ่มโลเลไปละนะ ถ้ามากเข้าๆ มักเป็นดั่งที่ว้านี้เสมอ ไม่ว่าจะที่ใดมองเห็นแต่พระเต็มวัดเต็มวา แต่อรรถธรรมที่จะแฝงอยู่ในหัวใจของพระจะไม่มี เมื่อสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม ไม่มีในใจแล้ว จะหวังเอามรรคผลนิพพานมาจากที่ไหน--ไม่ได้ ถ้ามีวิริยธรรม ขันติธรรม

สติธรรม ย่อมจะสามารถมีสมาธิธรรมขึ้นมาได้ และค่อยเลื่อนขึ้นชั้นปัญญาธรรมโดยลำดับ เพราะการพิจารณาพิจารณาตามขั้นตามภูมิของจิตของธรรม จนกลายเป็นมรรคผลนิพพานขึ้นมาประจักษ์ใจไม่สงสัย

เราหาความเที่ยงถาวรที่ไหนในโลกธาตุนี้ เห็นไหมนั่น องค์กรนั้นตายไปองค์กรนี้ตายไป คนนั้นตายไป คนนี้ตายไป เราจะอยู่ค้าฟ้าได้หรือ ทำไมจึงไม่วิ่งเต้นชวนชวหาสารคุณเสียตั้งแต่บัดนี้ เสียตายอะไรในแดนสมมุติแดนป่าช้าแห่งการเกิดตายนี้ ก็เลสพาคนให้วิเศษวิโสอย่างไรบ้าง ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วไม่ว่าตัวใดต้องเป็นพิษเป็นภัยเป็นเสนียดจัญไรต่อจิตใจและมรรยาทแห่งการแสดงออกอันดีงามทุกแง่ทุกมุม และกิดขวางธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นของดีพอที่จะทะนุถนอม สัมเนื้อสัมผัสตัวไปตามมันตลอดไปดังที่เป็นอยู่นี้...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๑๕๙-๑๖๐)

“...หัดคิดอ่านซิ สติปัญญาที่อยู่ อยู่ทำไมอยู่ไปวันหนึ่งๆ ตื่นอะไร ตื่นมืดตื่นแจ้งตื่นปีตื่นเดือนตื่นวัน ตื่นคืนตื่นอะไร มันมีมืดมีแจ้งมาตั้งแต่กับไหนกลับใด มันได้ผลได้ประโยชน์อะไร ความคิดความปรุงการกระทำของตัวเองต่างหากจะทำให้ลุ่มจมเสียหายก็ดี ทำให้เจริญรุ่งเรืองก็ดี มันเรื่องของเรานี้ต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของมืดของแจ้ง ดินฟ้าอากาศและแร่ธาตุต่างๆ อันใดเลย นอกจากใจดวงเดี่ยวนั้นเท่านั้นเป็นรากฐานอันสำคัญที่จะสร้างความคิดและความลุ่มจมแก่ตน มีเท่านั้น คุณลงไปตรงนี้ซิ ธรรมอยู่ตรงนี้ ไม่อยู่ที่อื่น ไม่อยู่กับมืดกับแจ้งวันคืนปีเดือน อยู่ที่หัวใจ กิเลสมันบิบบอยู่หัวใจนั้น มีมากมีน้อยแสดงขึ้นที่ใจให้เห็นอยู่ชัดๆ ธรรมก็เกิดขึ้นที่นั่น ผลิตขึ้นได้ที่นั่น ทำไมไม่มองดูตรงนั้น...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๕)

“...ผู้ปฏิบัติต้องสังเกตรัตนนิสัยของตน จะเอาแต่ความสะดวกสบายเข้าไปว่าไปทำงานกับกิเลสความสะดวกสบายเป็นเรื่องของกิเลส เราจะเอาความสะดวกสบายไปสู่กับกิเลสได้ยังไง นอกจากนอนจมเท่านั้น กิเลสมันชอบสบาย อยู่ไปกินไปวันหนึ่งๆ เพลิดเพลินรื่นเริงบันเทิงไป หิวโหยไปตลอด หากความอัมพอไม่ได้ แล้วก็ยังไม่เข็ดไม่หลาบ...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๙)

“...เราอยากให้หมู่เพื่อนปฏิบัติให้รู้ภายในจิตใจแล้วมาเล่าให้ฟังนา ผลเป็นยังไง เราอยากรู้ผลแห่งการอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนและการปฏิบัติของหมู่เพื่อน มีแต่ผ้าเหลืองมีแต่รูปพระเฉยๆ ไม่มีอรรถมีธรรมในหัวใจไว้เป็นสมบัติของตนออกไขว่กันบ้าง มันน่ารื่นเริงน่าอนุโมทนาสาธุการที่ไหน ถ้าเอาจริงเอาจังมันต้องรู้ไม่ต้องสงสัย อย่างทุกวันนี้พูดจริงๆ ตามความรู้สึกโง่ๆ นี่แหละ มันไม่เคยไปหนักในอดีตอนาคตอะไรเลย เช่นครั้งพุทธกาลท่านเป็นอย่างนั้นๆ ครั้งนี้เป็นอย่างนี้ๆ ไม่เลย เพราะแน่ใจว่ามีสมาธิมาปฏิบัติท่านคงเส้นคงวาตลอดมา กิเลสก็เป็นตัวคงเส้นคงวาในหัวใจสัตว์นั่นเอง ถ้าไม่แก้ไม่ถอดถอนออกจากใจให้เบาบางและสิ้นไป...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๕๙-๑๖๐)

วัดเป็นสถานที่สงบสงัด

เนื่องจากวัดป่าบ้านตาดเป็นวัดทางด้านจิตตภาวนา จึงต้องมีความสงบและเงียบ

“...ในธรรมท่านก็แสดงเอาไว้ ผู้ที่เสาะแสวงหรือดำเนินทางด้านจิตตภาวนาพึงระมัดระวัง วัดใดเป็นวัดที่ก่อสร้าง สถานที่ใดเป็นที่ไม่สงบ แม้ที่สุดต้นไม้ที่มีดอกมีผล พวกนกพวกสัตว์อะไรมาเกินให้เกิดเสียง อึกเกริกบนต้นไม้ ก็ยังไม่ควรไปอยู่ในที่เช่นนั้น นั่น นี่ท่านสอนไว้แล้วในมหาขันธกัมมิ ให้ไปหาอยู่ในที่สงบสงัด สถานที่ขึ้นลงเช่นท่าน้ำ เป็นที่ขึ้นลงของผู้คนหญิงชายก็ไม่ควรไปพัก ให้หาพักในที่สงบสงัด

ทำไมท่านจึงให้พักในที่สงัด เพราะความสงบนั้นเป็นเหตุที่จะให้รู้วิถีของจิตที่คิดออก จะคิดออกนอกกลุ่ม นอกทาง คิดในแง่ใด ย่อมจะทราบได้ง่ายกว่ามีสิ่งรบกวนรบกวนอยู่ตลอดเวลา ท่านจึงสอนให้อยู่ในที่สงบสงัด เสียงเป็นอย่างไร รูปเป็นอย่างไร ท่านจึงไม่ให้ยุ่งไม่ให้เกี่ยว เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นข้าศึกทั้งนั้น ในเวลาที่ต้องเป็นข้าศึกต้องเป็นอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่มีคำว่าขาดวรรคขาดตอน เพราะกิเลสย่อมจะก้าวเข้ามาสิ่งเหล่านั้นเข้ามาเป็นสมบัติของตน แต่เป็นพินเป็นไฟสำหรับจิตใจของผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อธรรม ท่านจึงสอนไม่ให้ยุ่งไม่ให้เกี่ยว ให้หาอยู่ในที่สงัด สงัดจากรูปจากเสียงจากกลิ่นจากรสอันจะเป็นข้าศึกต่อจิตตภาวนา นี่ละ เป็นของสำคัญ แล้วผู้ปฏิบัติก็เห็นคุณค่าของความสงบจริง ๆ

เราอยู่ธรรมดาอย่างสถานที่เราอยู่นี้เป็นที่สงัดก็จริง แต่หาที่สงัดยิ่งกว่านี้เข้าไป และที่เปลี่ยวยิ่งกว่านี้เข้าไป จิตใจจะมีความเปลี่ยนแปลงตัวเองไปเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงของจิตใจในสถานที่เปลี่ยว สถานที่น่าหวาดเสียวมากแล้ว ย่อมจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ธรรมได้ง่ายกว่าที่เราอยู่ธรรมดา นี่ละท่านจึงสอนให้ อยู่ในที่สงัดในที่วิเวก...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๓๕๐-๓๕๑)

“...แล้วนี้มีหมู่เพื่อนมาก พระเถรมีมาก เสียงจอบแจจ ระยะเวลานี้ โนนอยู่กุฏิโนนก็ได้ยิน หูกับปาก เจ้าของอยู่ติดพันกันอยู่ทำไมไม่ได้ยิน นี่ก็น่าคิดเหมือนกัน เคยพูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว เสียงดังลั่นไปหมด ทำอะไรไม่พูดไม่ได้หรอก สิ่งที่ต้องพูดจำเป็นพูดก็พูดให้มีสติ คนที่พูดมีสติจะไม่แว๊กๆ วักๆ เสียงเอ็ดตะโรโฮเฮ เหมือนคนหาสติไม่ได้ จวนจะเป็นบ้าแล้วนั่น เดี่ยวจะไปปากคลองสานนะจะว่าไม่บอก โรงพยาบาลปากคลองสาน สำหรับรับคนบ้า พระบ้า มี หรือเราอยากไปหรือปากคลองสานนั่น เราถึงไม่มีสติสติตั้งยับยั้งกิริยาแห่งการ แสดงออกของตนไว้บ้างเลย ถ้ามีสติก็รู้ ถ้าไม่มีสติมันก็วักๆ โนน หูคนอื่นอยู่ไกลๆ ยังได้ยิน หูเจ้าของกับปากเจ้าของอยู่ติดกัน มันไม่ได้ยิน เพราะไม่มีสติจึงไม่ได้ยิน นี่ก็ให้สำรวจระวังนะ เสียงมันดังขึ้นเรื่อยๆ แล้วเวลานี้ มันหากมีอยู่ในนั้นแหละ เดินมาเมื่อไรก็ได้ยิน ไม่เดินมาก็ได้ยินอยู่ จะว่าไป ผู้สอนมันนอกจะแตกแล้วนะ สอนแทบล้มแทบตายเพื่อความละเอียดลออ แต่เพียงเท่านี้เป็นของไม่ละเอียดเลยมันก็ทราบไม่ได้ จะทำยังไง...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๓๖)

วัดไม่เอนไปตามโลก

“...วัดนี้เราไม่ปฏิบัติตามความรู้ความเห็นความต้องการของคน แต่เราปฏิบัติเพื่อหลักธรรมหลักวินัยหลักศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เพื่อประชาชนทั้งแผ่นดินซึ่งอาศัยศาสนาอันเป็นหลักปกครองที่ถูกต้องดีงามที่เนื่องมาจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องด้วยดีของพระเถร ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาของประชาชนชาวพุทธ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สนใจที่จะปฏิบัติต่อผู้ใดเพราะความเกรงใจเป็นใหญ่ให้ออกเหนือจากธรรมจากวินัยอันเป็นหลักศาสนาไป หากใจเกิดเอนเอนไปตามความรู้ความเห็นของผู้หนึ่งผู้ใดหรือของคนหมู่มากซึ่งหาประมาณไม่ได้แล้ว วัดและศาสนาก็จะหาประมาณหรือหลักเกณฑ์ไม่ได้ วัดที่เอนเอียงไปตามโลกโดยไม่มีเหตุผลเป็นเครื่องยืนยันรับรอง ก็จะทำให้เขาแตกหาประมาณไม่ได้ และจะกลายเป็นวัดไม่มีเขตมีแดนไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีเนื้อหนังแห่งศาสนาติดอยู่บ้างเลย ผู้หาของดีมีคุณค่าไว้เทิดทูนสักการบูชาก็คือคนฉลาด จะหาของดีเนื้อแท้ไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจก็จะหาไม่ได้เลย เพราะมีแต่สิ่งจอมปลอมเหลวไหลเต็มวัดเต็มวาเต็มพระเต็มเถรเถรซี เต็มไปหมดทุกแห่งทุกหนตำบลหมู่บ้าน ไม่ว่าวัดไม่ว่าบ้าน ไม่ว่าทางโลกทางธรรมคละเคล้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความจอมปลอมหลอกลวงหาสาระสำคัญไม่ได้

ด้วยเหตุนี้จึงต้องแยกแยะออกเป็นสัดส่วน ว่าศาสนธรรมกับโลกแม้อยู่ด้วยกันก็ไม่เหมือนกัน พระเถรวัดวาอารามศาสนาตั้งอยู่ในบ้านตั้งอยู่นอกบ้านหรือตั้งอยู่ในป่าก็ไม่เหมือนบ้าน คนมาเกี่ยวข้องก็ไม่เหมือนคน ต้องเป็นวัดเป็นพระเป็นธรรมวินัยอันเป็นตัวของตัวเองอยู่เสมอ ไม่เป็นน้อย ไม่ขึ้นกับผู้ใดสิ่งใดหลักนี้จึงเป็นหลักสำคัญที่จะสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนที่มีความเฉลียวฉลาด หาหลักความจริงไว้เป็นที่สักการบูชาหรือเป็นขวัญใจได้ เราคิดในแง่นี้มากกว่าแง่อื่นๆ แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์ศาสดาก็ทรงคิดในแง่นี้เหมือนกัน ดังจะเห็นได้ในเวลาที่พระองค์ประทับอยู่โดยเฉพาะกับพระนาคิตะเป็นต้น

เวลาที่มีประชาชนส่งเสียงเอิกเกริกเฮฮาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงรับสั่งว่า นาคิตะ นั้นใครส่งเสียงอีกก็ทวงวายกันมานั้น เหมือนชาวประมงเขาแย่งปลากัน เราไม่ประสงคฺสิ่งเหล่านี้ซึ่งเป็นการทำลายศาสนา ศาสนาเป็นสิ่งที่รักษาไว้สำหรับโลกให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เหมือนกับน้ำที่ใสสะอาดที่รักษาไว้แล้วด้วยดี เป็นเครื่องอาบดื่มใช้สอยแก่ประชาชนทั่วไปได้ด้วยความสะดวกสบาย ศาสนาก็เป็นเช่นน้ำอันใสสะอาดนั้น จึงไม่ต้องการให้ผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามารบกวน ทำศาสนาให้ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนไป นี่คือพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงกับพระนาคิตะ จากนั้นก็สั่งให้พระนาคิตะไปบอกเขาให้กลับไปเสีย กิริยาการแสดงออกเช่นนี้กับเวลาค่าคืนเช่นนี้ ไม่ใช่เวลาที่จะมาเกี่ยวข้องกับพระ ซึ่งท่านอยู่ด้วยความวิเวกสงบ กิริยาที่สุภาพดีงามเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ผู้ฉลาดคัดเลือกมาใช้ได้ และเวลาอื่นมีถมไป เวลาที่ท่านต้องการความสงบ จึงไม่ควรมารบกวนท่านให้เสียเวลาและลำบากโดยไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด นี่คือหลักดำเนินอันเป็นตัวอย่างจากองค์ศาสดาของพวกเรา ไม่ใช่จะคลุกคลีตีโมงกับประชาชนญาติโยมโดยไม่มีขอบเขตเหตุผล ไม่มีกฏมีเกณฑ์ ไม่มีเวล่ำเวลาดังที่เป็นอยู่ ซึ่งราวกับศาสนาและพระเถรเราเป็นโรงกลั่นสุรา เป็นเจ้าหน้าเจ้าตาจ่ายสุราให้

ประชาชนยึดไปมอมแมมกันไม่มีวันสร้างชา แต่ศาสนาเป็นยาแก้ความเมาเมา พระเถระเป็นหมอรักษาความเมาเมาของตนและของโลก ไม่ใช่ช่างจ่ายสุราเครื่องเมาจนหมดความรู้สึกในความนึกกระดากอาย

ใครก้าวเข้ามาวัดก็ว่าเขาเลื่อมใสศรัทธา อนุโลมผ่อนผันไปจนลืมนื้อลืมนิ้ว ลืมธรรมลืมวินัย ลืมกฎระเบียบอันดีงามของวัดของพระของเถระไปหมด จนกลายเป็นการทำลายตนเองและวัดวาศาสนาให้เสียไปวันละเล็กละน้อย และกลายเป็นตมเป็นโคลนไปหมด ทั้งชาววัดชาวบ้านหาที่ยึดเป็นหลักเกณฑ์ไม่ได้ เพราะเต็มไปด้วยมูตรด้วยคุณคือสิ่งเหลวไหลภายในวัดในตัวพระเถระ

ด้วยเหตุนี้เราทุกคนผู้บวชในพระศาสนา จงสำนึกในข้อเหล่านี้ไว้ให้มาก อย่าเห็นสิ่งใดมีคุณค่าเหนือธรรมเหนือวินัย อันเป็นหลักใหญ่สำหรับรวมจิตใจของโลกชาวพุทธให้ได้รับความมั่นใจ ศรัทธาและร่วมเย็น ถ้าหลักธรรมหลักวินัยได้ขาดหรือด้อยไปเสีย ประโยชน์ของประชาชนชาวพุทธที่จะพึงได้รับก็ต้องด้อยไปตามจนถึงกับหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ ทั้งๆ ที่ศาสนามีเต็มคัมภีร์ไบเบิล มีอยู่ทุกแห่งทุกหน พระไตรปิฎกไม่อดไม่อันเต็มอยู่ทุกวัดทุกวา แต่สาระสำคัญที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติให้ประชาชนทั้งหลายได้รับความเชื่อความเลื่อมใสยึดเป็นหลักจิตหลักใจไปประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นประโยชน์หรือเป็นสิริมงคลแก่ตนนั้นกลับไม่มี ทั้งๆ ที่ศาสนายังมีอยู่ เราก็ก็นั่งอย่างชัดเจนอยู่แล้วเวลานี้..”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๙๒-๙๔)

“...นี่ก็ได้ปฏิบัติมาพอสมควร เป็นผู้น้อยผมก็เคยได้เป็น ไปศึกษาอบรมกับครูบาอาจารย์เฉพาะอย่างยิ่ง ท่านอาจารย์มั่น ฟังจริงๆ ฟังท่านพูด ท่านจะพูดที่เล่นที่จริงเป็นธรรมดาของลูกศิษย์กับอาจารย์ เราจะไม่มีฟังเล่น จะมีแต่ฟังจริงอย่างตั้งใจตลอดมา มีความเคารพรักความเลื่อมใส ความกลัวท่านมากที่สุด ยึดเอาทุกแง่มุมที่จะพึงประพฤติปฏิบัติได้ ได้มาสั่งสอนลูกศิษย์ลูกหานี้ก็เพราะอำนาจครูบาอาจารย์ที่ท่านให้การสั่งสอนมา เพราะฉะนั้น การปฏิบัติในวัดของเรานี้แม้จะผิดแผกแตกต่างกับวัดทั้งหลายบ้าง ผมก็แน่ใจตามหลักเหตุผลและหลักธรรมวินัย จึงไม่สะทกสะท้าน ผมไม่ได้คิดว่าเป็นการทำผิด เพราะมีแบบฉบับที่ได้รับมาจากศาสนธรรมและจากครูบาอาจารย์ ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบฉบับมาตั้งเดิมอยู่แล้ว จึงได้พาหมู่เพื่อนดำเนินเรื่อยมาอย่างนี้ ผิดถูกประการใดจะต้องพูดกันตามหลักเหตุผล ความเกรงอกเกรงใจกันนั้นเป็นเรื่องของโลกเป็นเรื่องของบุคคล ไม่ใช่เรื่องของธรรมของวินัยอันเป็นหลักดำเนินตายตัวด้วยกัน การพูดกันโดยอรรถโดยธรรมเพื่อให้เป็นที่เข้าใจและปฏิบัติถูกนั้นเป็นธรรมแท้ เพราะฉะนั้นคำว่าลูบหน้าปะจมูกจึงไม่มีในธรรมทั้งหลายของผู้มุ่งต่อธรรมด้วยกัน...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๐๗)

มีจุดคงควัตรประจำใจ

“...หลักปฏิบัติที่พ่อแม่ครูบาอาจารย์มั่นพาดำเนินมา ซึ่งได้สืบทอดมาถึงพวกเราเวลานี้ เป็นปฏิบัติที่ถูกต้องแม่นยำ ไม่มีเงื่อนไขที่จะให้สงสัยแม้แต่น้อย เพราะท่านดำเนินตามแบบฉบับของศาสดาที่มีไว้แล้วในตำราจริง ๆ ไม่ใช่แบบแอบ ๆ แฝง ๆ หรือแฝง ๆ ไปดั่งที่เห็น ๆ กันทั่ว ๆ ไปนี้ มีลักษณะอยากเด่นอยากดัง ไม่เข้าร่องเข้ารอย อย่างนั้นไม่มีสำหรับหลวงปู่มั่น เป็นปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมล้วน ๆ จึงไม่มีเงาใดที่นำสงสัย

เท่าที่พาดำเนินมาก็พอจะทราบเรื่องราวบ้าง เช่น จุดคงควัตร การฉันมือเดียวหนเดียว นี้ก็มีอยู่แล้วในจุดคง ค ๑๓ ข้อ การบิณฑบาตเป็นวัตร คือไม่ให้ขาดเมื่อยังฉันอยู่ อันนี้ก็มีในจุดคง ค ๑๓ นั้นแล้ว การฉันในบาตรก็มีในจุดคง ค นั้นแล้ว ที่ปฏิบัติกันอยู่นี้ก็เห็นได้อย่างชัดเจนไม่มีลึกลับอันใดเลย เพราะในตำรามิใช้อย่างชัดเจนอยู่แล้ว ท่านดำเนินตามตำรานั้นจริง ๆ

พูดถึงด้านภาวนา นี้เราพูดเพียงแง่จุดคง ค เพียงเล็กน้อย เช่น การอยู่ในป่า อยู่ในป่าช้า เหล่านี้มีในจุดคง ค หมดแล้ว ไม่เป็นข้อที่น่าสงสัย ในถ้ำ เจื่อมผา เหล่านี้มีในอนุศาสน์และในจุดคง ค ๑๓ อยู่แล้วนั้น เป็นธรรมที่ตายใจได้จริง ๆ ที่ท่านพาดำเนินมา เราทั้งหลายได้ยึดเป็นแนวทางสืบกันมาจนปัจจุบันนี้เพราะท่านเป็นผู้พาดำเนิน

นี้พูดถึงเรื่องจุดคง ค ๑๓ เราพูดเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ไม่พูดโดยตลอดทั่วถึงทุกข้อไป เช่น เนสัชชิ ก็สมาทานไม่นานเป็นวัน ๆ หรือคืน ๆ ไป อย่างนี้ก็มีในจุดคง ค นอกจากนั้นวิธีดำเนินทางด้านจิตตภาวนา ท่านก็ได้พาบำเพ็ญหรือปฏิบัติให้นอกเหนือไปจากหลักธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้แล้วนั้นเลย เช่น สอนพุทโธหรือสอนอานาปานสติ หรืออาการ ๓๒ นับแต่กรรมฐาน ๕ ขึ้นไปจนกระทั่งถึงอาการ ๓๒ เหล่านี้มีในตำรับตำราโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว ไม่เป็นข้อสงสัย ไม่เป็นที่ให้เกิดความระแวงอะไรทั้งสิ้น

ที่ท่านพาดำเนินมาไม่ได้มีบทแปลก ๆ ต่าง ๆ และเป็นสิ่งที่ผูกขาดบ้าง หรือเป็นที่อะไรขลัง ๆ บ้างอย่างนี้ไม่ปรากฏ ถ้าขลังก็ขลังด้วยความเป็นธรรมจริง ๆ คือเอาจริงเอาจังประหนึ่งว่าขลัง ไม่ใช่ขลังแบบโลก ๆ ขลังด้วยความเป็นธรรม ขลังด้วยความแน่ใจตัวเอง และทำความอบอุ่นแก่ตนเองด้วยความขลังนั้นจริง ๆ...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๒๙-๑๓๐)

“...นี่ครูบาอาจารย์ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านก็มีจำนวนมากพากันดำเนินมา ยึดถือหลักนั้นแหละมาปฏิบัติได้แพร่หลายหรือกระจายออกไปแก่บรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายเป็นแขนง ๆ จนกระทั่งถึงพวกเรานี้ ก็มาจากสายของท่านนั่นเอง เป็นที่แน่ใจไม่สงสัย คือไม่มีคำว่าแฝง ๆ หรือแฝง ๆ อะไรออกไปให้เป็นที่สะดุดตาไม่แน่ใจอย่างนี้ไม่มี ท่านดำเนินอะไรเป็นที่เหมาะสมทั้งนั้น คือมีแบบมีฉบับเป็นเครื่องยืนยัน ไม่ผิดเพี้ยนไปเลย

นี่เพราะเหตุไร เพราะเบื้องตันท่านก็ตะเกียกตะกายจริง แต่ตะเกียกตะกายตามหลักธรรมหลักวินัย ไม่ได้นอกเหนือไปจากหลักธรรมหลักวินัย หลักวินัยคือกฎของพระระเบียบของพระท่านตรงเป้งเลย และหลักธรรมก็ยึดจุดดงค์ ๑๓ ข้อนี้เป็นทางดำเนิน แม้จะล้มนุกคคูกคคานในเบืองตัน ท่านก็ล้มนไปตามแถวตามแนวของจุดดงค์ ๑๓ ไม่ได้ออกนอกนุ่อกนุ่อกทางนี้ไปทางอื่นบ้างเลย นี่จึงเป็นที่น่าอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่งมาตั้งแต้ชั้นเร่มแรกของท่าน

ต่อจากนั้นท่านก็ปรากฏเห็นผลขึ้นมาโดยลำดับลำดับ ดังที่เคยเขียนไว้แล้วในประวัติของท่าน จนกระทั่งเป็นผู้ทรงมรรคทรงผลโดยสมบูรณในหัวใจท่าน แล้วก็ประกาศสั่งสอนธรรมแก่บรรดาศิษย์ทั้งหลาย พร้อมทั้งปฏิบัติเครื่องดำเนินด้วยความองอาจกล้าหาญ ไม่มีคำว่าจะทงสะท่านแม้ชนิดหนึ่งเลย นี่เพราะความแนใจในใจของท่านเองทั้งฝ่ายเหตุทั้งฝ่ายผล ท่านเป็นที่แนใจทั้งสองแล้ว บรรดาลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลายที่เข้าไปศึกษาอบรมกับท่าน จึงได้หลักเกณฑ์จากความถูกต้องแน้นยำที่ท่านพาดำเนินมา มาเป็นเครื่องดำเนินของตน แล้วถ่ายทอดไปโดยลำดับลำดับไม่มีประมาณ เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทมีกว้างขวางอยู่มาก สำหรับลูกศิษย์ของพ่อแม่ครูอาจารย์นั้นแตกกระจายออกไป..”

(ความลึกลับซ้บซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๖๒-๖๓)

“...จุดดงค์ ๑๓ มีแต่เครื่องชำระกิเลส กิเลสประเภทต่างๆ มีเต็มไปหมด แต่ไม่พ้นจากจุดดงค์ ๑๓ ข้อนี้เลย ที่จะกำจัดกิเลสทั้งหลายเหล่านั้นได้ เช่น การซักผ้าบังสุกุล ครึ่งพุทธกาล ท่านซักเอาตามของเศษของเดนที่เขาทิ้งอยู่ตามถนนหนทางจริงๆ ครั้นต่อมาก็มีศรัทธาญาติโยมถวายเป็นขันเป็นอันเป็นผ้าอย่างดิบๆ ดิๆ ดังที่เราเคยเห็นนั้นละ จนกลายเป็นผ้าพับผ้าไม้เรียมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ นั้น เพื่อดัดความสวยความงามความโลเลโลกเลกของตัวเอง ทำตัวเหมือนผ้าเช็ดเท้า เหมือนผ้าขี้ริ้ว ให้มีคุณค่าด้วยธรรม การทำตัวให้เหมือนผ้าขี้ริ้วนั้นก็คือการทำกิเลสให้หมดคุณค่าลงไป อย่าให้มันแสดงฤทธิ์แสดงเดชอยู่ในทุกอากัปกิริยาที่แสดงออกนั้นเลย ความหมายว่าอย่างนั้น..”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๓๔๙)

“...จุดดงค์ ๑๓ ผู้สมทานยังงี้ก็ให้ดำเนินตามนั้น เช่น จุดดงค์ ๑๓ การไม่รับอาหารที่เขาตามมานี้ พ่อแม่ครูบาอาจารย์พาดำเนินมา รู้สึกว่าท่านหนักแน้นมาก ต่อไปจะไม่มีเหลือจริงๆ นี่จะไม่เห็นเลย จุดดงค์ ๑๓ ข้อที่ทรงแสดงไว้เพื่อเป็นเครื่องชำระกิเลสทั้งมวล เมื่อไม่มีธรรมนี้แล้วจะเอาอะไรไปชำระกิเลส นี่ละหลักใหญ่อยู่ตรงนี้..”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๑๑๖)

“...อยู่ที่ไหนก็ตามเรื่องจุดดงค์ ๑๓ นี้ เราจะต้องเอาหัวชนอย่างไม่ถอยเลย ยืนกระต่ายขาเดียวไม่ยอมให้ขาดได้เลย..”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๘)

ยินดีในเสนาสนะป่า

“...พระพุทธเจ้าท่านสอนให้หลักให้เร้น **รุกขมูลเสนาสน์** ฟังซิ ให้ไปอยู่ในป่า ในเขา ในถ้ำ เชื่อมผา สถานที่ใดเป็นที่พลุกพล่านวุ่นวายด้วยผู้คนอย่าไปอยู่ นั่น ท่านสอน แม้ที่สุดต้นไม้ที่เป็นที่หาอยู่หากิน เช่น มันมีผลหมากรากไม้สุก พวกสัตว์พวกนกอะไรมาหากินอยู่ที่นั่น ก็อย่าไปอยู่สถานที่นั้น มันวุ่นวายท่านว่า ทำน้ำเป็นที่ขึ้นลงของผู้คนหญิงชาย ก็อย่าไปอยู่ใกล้แถวนั้น วัดที่สร้างใหม่ก็อย่าไป มันวุ่นวาย ให้หาที่อยู่ ที่สงบสงัดวิเวกนะ ให้ประกอบความพากเพียรทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน ตลอดถึงการพักผ่อนก็บอกไว้หมด ในอปถัมภกปฏิบัติปาฐุสตร ท่านแสดงไว้เป็นสูตรจริงๆ เอามาสดมนต์อยู่ที่นี่ ผู้สวดก็สวดอยู่ที่นี่ เวลานั้นให้พัก เวลานั้นให้เดินจงกรม ให้นั่งสมาธิภาวนา ท่านสอนไว้โดยละเอียดลเอียดมากที่สุด...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๖๑)

“...จะหมดแล้วนะวงกรรมฐานเวลานี้ จะเป็นกรรมฐานหากินไปแล้ว เป็นแล้วนะเวลานี้ เป็นกรรมฐาน หากินหาซุ่มหาซ่อนกินนั่นกินนี่อยู่งั้น นอกจากนั้นก็เอาครูอาจารย์ไปประกาศขายกินอีก ช่วยขายกิน หากิน ได้ง่าย เอาครูอาจารย์ไปขายพากันจำ หลังไหลลงไปกรุงเทพฯ โฉนดแหละ ไปก็ไม่อะไร สะพายย่าม ดีไม่ดี เงินจะเต็มย่ามนะ มันจะเป็นแล้วนะเดี๋ยวนี้ หรือเป็นแล้วเราก็ไม่ทราบได้ นี่เลวขนาดนั้นนะกรรมฐานเรา มันจะเลวลงขนาดนั้นนะ นำทุเรศจริงๆ แล้วคำว่าสายพ่อแม่ครูจารย์มันๆ นี่จะต้องออกหน้าๆ ตลอดเวลา เพราะเป็นการเบี่ยงทางหากินได้ง่ายๆ กว้างขวางออกไป อันนี้อันหนึ่งนะให้พากันจำเอาไว้...”

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๑๑๓-๑๑๔)

สัลเลขธรรม

“...พูดเรื่องอะไรก็เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นเหตุเป็นผลเป็นคติตัวอย่างแก่กันและกัน เป็นเครื่องรื่นเริง ไม่ใช่พูดเพื่อสั่งสมกิเลส หรือทำความกระทบกระเทือนให้แก่ผู้ฟังทั้งหลาย นี่เรียกว่าสัมมาวาจา ในหลักธรรม ท่านกล่าวสัมมาวาจาไว้ในสัลเลขธรรม นี้ก็เคยอธิบายให้ฟังแล้ว

นั่นละพระครั้งพุทธกาลท่านพูดกันท่านคุยกัน คุยถึงเรื่องความมักน้อย ความสันโดษ ความวิเวกสงัด สถานที่นั้นที่วิเวกสงัด ความไม่คลุกคลีตีโมงซึ่งกันและกัน ปลีกตัวออกเป็นบุคคลผู้เดียว มีความเพียร เต็มเม็ดเต็มหน่วยอยู่กับตน ศีลก็ระมัดระวังรักษาอย่างเข้มงวดกวาดขันยิ่งกว่าชีวิตจิตใจ สมาธิก็เอาจริง เอาจัง พูดถึงเรื่องสมาธิให้เป็นความรื่นเริงซึ่งกันและกัน จิตใครมีความสงบร่มเย็นอย่างไรก็มาเล่าสู่กันฟัง เป็นการสนทนากันให้เป็นกำลังใจจากการได้ยินได้ฟัง พูดถึงเรื่องปัญญา ใครรู้มากรู้หน่อย ใครมีความฉลาด

แหลมคมในการต่อสู้กิเลสประเภทต่างๆ ได้มากน้อยเพียงไรก็เล่าสู่กันฟัง จนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น นี้
 สัลเลขธรรม

พระครั้งพุทธกาลท่านพูดท่านคุยกันอย่างนั้น ท่านไม่ได้คุยถึงการบ้านการเมือง การได้การเสีย
 ความรื่นเริงบันเทิง การซื้อการขายอะไรต่างๆ ท่านไม่พูด เพราะนั่นเป็นเรื่องของโลก เรื่องของธรรมมีแต่
 การแก้สิ่งไม่ดีทั้งหลาย ชะล้างสิ่งไม่ดีทั้งหลายออก เวลาพูดก็พูดเพื่อความชะล้าง ไม่ได้พูดเพื่อความสั่งสม
 นี่เป็นสัมมาวาจาของท่าน...”

(แสงวงโลก แสงวงธรรม หน้า ๘๖)

ปัจจัย ๔

“...เวลานี้เราเห็นไหม ไม่ได้ดูถูกเหยียดหยาม ไม่ว่าท่านว่าเรามันพอๆ กัน วัตถุเป็นสิ่งสำคัญขึ้นมาใน
 วงศาสนา สิ่งที่สำคัญของศาสนาจะไม่ปรากฏหรือไม่ปรากฏ สถานที่อยู่ที่อาศัยปัจจัยทั้งหลาย นี่คือด้านวัตถุ
 สิ่งเหล่านี้กลายเป็นศาสนาขึ้นมาเต็มวัดเต็มวา กุฎิสวยๆ งามๆ ก็ขึ้นก็ห้องก็ทับ ห้องน้ำห้องส้วมที่สะอาดสบาย
 จนพรรณนาไม่จบ นี่คือศาสนา เครื่องบำรุงบำเรอให้ได้รับความสะอาดสบาย ทั้งการอยู่การกิน การหลับ
 การนอน การไปการมา นี่คือศาสนา แน่ะ ใครมีสิ่งเหล่านี้แล้วถือว่ามีหน้ามีตา มีดีกรี มีอำนาจวาสนา
 นี่ศาสนาแปรไปอย่างนี้เวลานี้

ที่จะให้แปรลงทางอรรถทางธรรม ที่เกี่ยวกับจะทำใจให้สงบให้เยือกเย็น ให้มีความเฉลียวฉลาดโดย
 หลักธรรมจริงๆ จนถึงเอาตัวรอดเป็นยอดคนดังครั้งพุทธกาลนั้นจะไม่ปรากฏหรือไม่ปรากฏโดยลำดับลำดับ
 มาแล้ว เพราะวัตถุมีอำนาจมาก คำว่าวัตถุมีอำนาจมากก็คือกิเลสแทรกเข้าไปมีอำนาจ ทำจิตใจของผู้ปฏิบัติ
 หรือของพระเณรเราทั้งหลายให้สนใจให้ชวนขวายในสิ่งเหล่านี้ จนไม่มองดูเรื่องศีลสมาธิปัญญา ซึ่งเป็น
 หลักใหญ่ของศาสนาที่จะพาให้หลุดพ้น หรือให้รู้แจ้งแทงทะลุ นั่นเลย เพราะมันมีอำนาจมาก กิเลสมันแทรก
 อย่างนี้แหละ

ที่อยู่ก็แทรก ที่หลับที่นอนก็แทรก เครื่องใช้ไม้สอยก็แทรก มีแต่ของดิบๆ ดิบๆ เพื่อสนองความสะอาด
 สบาย ความสะอาดสบายประเภทนี้มันเป็นเรื่องของกิเลสทำงาน ไม่ใช่เรื่องของธรรมทำงาน

เรื่องของธรรมทำงานเห็นไหม พระพุทธเจ้าทรงหุรหุราทีไหน เวลาทรงอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้ใด ก็ยก
 สถานที่อยู่อาศัยขึ้นเป็นหลักเป็นเกณฑ์เลย เช่น **รุกขมุลเสนาสน** นั้น เต็ดใหม่ นั้นละสถานที่ฆ่ากิเลส ทำลาย
 กิเลสเบอร์หนึ่งหรือที่หนึ่งอันดับหนึ่ง คือให้ไปอยู่ตามรุกขมุล รมไม้ ชายป่าชายเขา จากนั้นก็ตามถ้ำ เชื้อมผา
 ต่างๆ อันเป็นสถานที่เปลี่ยวๆ สถานที่อดอยากขาดแคลน ไม่ใช่สมบุรณ์พูนผลเพื่อกิเลสจะได้พองตัว
 อย่างนั้น

ท่านอยู่เป็นยังงัย ท่านผู้ผลิตธรรมเข้าสู่ใจเป็นยังงัย กับผู้ผลิตกิเลสให้พอกพูนหัวใจต่างกันอย่างไรบ้าง แล้วนักบวชเวลานี้เป็นยังงัยนักบวช พอกพูนกิเลสเข้าสู่หัวใจด้วยวิธีการใด พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านพอกพูนอรรถธรรมเข้าสู่ใจท่านพอกพูนด้วยวิธีใด การอยู่ของท่านเป็นอย่างไร การกิน การหลับ การนอน การใช้การสอยของท่านเป็นอย่างไร นั้นแหละสนามรบกิเลส

สถานที่อยู่ก็เป็นสถานที่เหมาะสมกับการรบกิเลส ที่หลับที่นอนก็เป็นที่พักผ่อนเพื่อฆ่ากิเลส ปัจจัยเครื่องอาศัยต่างๆ เช่นอย่าง **ปัสสูกจิวร** เป็นของดีของดีเมื่อไร **ปัส** ก็คือขี้ฝุ่นขี้ผอยนั่นเอง ไปหาซักผ้าบังสุกุลที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทางเอามาเย็บปะติดปะต่อขึ้นเป็นสบง จิวร สังฆาฏิ พอได้ใช้ไปวันหนึ่งๆ เพื่อฆ่ากิเลสโดยถ่ายเดียว นั่นแหละฟังแต่ว่า **ปัสๆ ปัสกุล** ก็หมายถึงทิ้งอยู่ตามพื้นขี้ฝุ่น ไปซักเอามา

ส่วนบิณฑบาตก็ให้หามาด้วยกำลังปลื้มแข่งของตน ให้ทำความอุตสาหะพยายาม ถือเป็นการเป็นงานในการเลี้ยงชีพของตนให้ถูกต้องตามหลักของพระ สอนให้บิณฑบาต **ปิณฑยาโลปโกชน** **นิสสาช ปพพชชา ตตถ เต ยาวชิว** **อุสสาโ** **กรณีย** นั้น ส่วนพิเศษ **อติเรก** แปลว่าของเหลือเฟือ ท่านก็บอกไว้ อันนั้นเป็นสิ่งที่เหลือเฟือ ไม่ใช่เป็นของจำเป็นท่านก็บอก เช่น **นิมนตน์ สลากภตต์ ปกขิก** **อุโปสถิก** **ปาฏิพทิก** รับนิมนต์เขาไปฉันที่นั่นที่นี้ ถึงวันปาฏิพท วันอุโปสถ วันปักข์ เขาถวายในวันปักข์ ถวายเป็นสังฆทานอะไรก็รับ แต่ไม่ให้ถือเป็นความยินดียิ่งกว่าการบิณฑบาตหามาด้วยกำลังปลื้มแข่งของตน นั้น ฟังซิเป็นยังงัย

การทำเลี้ยงชีพของพระพุทธเจ้ากับพระสาวกทั้งหลาย ท่านหาเลี้ยงวิธีไหน ผู้ฆ่ากิเลสและผู้เป็นสรณะของพวกเรา ท่านหาเลี้ยงองค์ของท่านด้วยวิธีใด ผิดกันไหม นี่ละกินก็กินเพื่อฆ่ากิเลส กินแบบนี้แหละ หาอยู่หากินมาเพื่อฆ่ากิเลส หาอย่างนี้ท่านหา นี่หลักใหญ่ ส่วนเหลือเฟือก็เคยได้พูดแล้ว นั่นท่านก็ไม่ได้ห้าม แต่ไม่ได้ถือเป็นเรื่องลักษณะ เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นเนื้อเป็นหนังเหมือนกับการบิณฑบาต ด้วยกำลังปลื้มแข่งของตน มารับมาฉัน

ยากี่ฉันขาดองด้วยน้ำมูตรเน่า แนะ เพียงเท่านั้นละ เพียงเหยี่ยวยาเท่านั้น ท่านไม่ได้มารักมาสงวนชีวิตจิตใจยิ่งกว่าธรรม จนถึงกับถือเอาเรื่องหยูกเรื่องยาเป็นเรื่องใหญ่เรื่องโต แล้วก่อความกังวลวุ่นวายให้แก่เจ้าของจนลิมอรรถลิมธรรมไปหมด มีแต่จะให้ชีวิตอยู่ค้ำฟ้าโดยถ่ายเดียว เจ็บท้องปวดศีรษะบ้างเล็กน้อย ก็กลัวแต่จะตาย วังหาแต่หมดแต่หมอล

ไม่ปฏิเสธเรื่องหยูกเรื่องยา แต่เรื่องความกังวลจนเกินเหตุเกินผลผิดหลักของสมณะ นี่ผิดทางของพระพุทธเจ้า ผิดทางของผู้จะฆ่ากิเลส ผิดทางของผู้เรียนเพื่อรู้สัจธรรม เรื่องหยูกเรื่องยาก็นำมารักษากันไป แต่ไม่ให้หลงจนเกิดความกังวล อันเป็นเรื่องของกิเลส เห็นชีวิตจิตใจมีคุณค่ามากกว่าธรรมไปเสีย เลขลิม สัจธรรม ลิมหลัก **อนิจจ** **ทุกข** **อนตตา** ที่จะพาตนให้รอบคอบต่อสิ่งทั้งหลายมีมาเป็นต้นไปเสีย อย่างนี้ละพระพุทธเจ้าและสาวกท่าน ท่านทำอย่างนี้...”

“...ท่านก็กล่าวไว้ว่า คันถุระ วิปัสสนาธุระ อันเป็นของคู่เคียงกัน แต่หลักใหญ่ของศาสนาที่ท่านทรงมุ่งมั่นจริงๆ ก็คือ จิตตภาวนา ด้านนามธรรมเป็นสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าด้านวัตถุ ถ้าจะว่าไม่มีก็ความจำเป็นมันยังมี พระก็มาจากคน ประชาชนญาติโยมเขามีบ้านมีเรือน พระก็ต้องมีที่พักที่อาศัย จำเป็นก็ต้องสร้างต้องทำขึ้นพอได้อยู่อาศัยเพื่อจิตตภาวนาเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้เพื่อความหรูหราโก้เก๋มีชื่อเสียงมีเกียรติยศจากการก่อสร้างอย่างนั้น มุ่งทางด้านจิตตภาวนาเป็นสำคัญมาก...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๖๘)

เครื่องใช้ไม้สอย

“...รถยนต์ก็จะเอาก็ค้นถ้าจะเอาสำหรับวัดนี้ไม่ใช่คุณนะ เขาจะถวายรถยนต์ เอามาทำไมรถเต็มแผ่นดินจะขึ้นคันไหนลูกศิษย์คนไหนเขาพร้อมเสมออยากให้อันไหนเขา เรามีเหตุมีผลทุกอย่างที่ห้ามอะไร พระห้ามอะไรหารอด ไม่ใช่ขมขระวาลี อันนี้เป็นเรื่องของโลกเขาใช้กัน พระเป็นเพียงอาศัยความสะดวกไปกับเขาเท่านั้น จะมาเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นตัวของตัวเอง เป็นเจ้าของรถของราชันมามันก็เหมือนโลกเขาณะชี่

ไฟฟ้าเขาจะเอาเข้ามา เราก็ห้ามมานานแล้ว นี่ถ้าเอาไฟเข้ามาลองดูซิ สิ่งที่แอบแฝงเข้ามา ที่จะตามเข้ามาให้วัดเสีย มาฟังเพื่อห่อหุ้มกันเต็มวัดวาเลอะๆ เทอะๆ ไปหมด ไม่ทราบว่ามีวิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น จะแอบตามกันมา เดี่ยวโทรศัพท์ก็จะมาติดขึ้นอีก ตั้งแต่ไม่มีไฟฟ้านี้ก็ยังมีโทรศัพท์มา โทรศัพท์มาก็ต้องเอาไฟฟ้ามานะ มาขอ ๒ ครั้งแล้วนะ ผู้ว่าฯ มาติดต่อเราจะขอตั้งโทรศัพท์ที่วัดเพื่อการติดต่อสะดวกสำหรับเกี่ยวกับท่านอาจารย์ นี่เราก็ไม่เอา เพราะผลประโยชน์ที่จะได้มีเพียงนิดเดียว ผลเสียที่ตามมาเนี่ยมากต่อมากพรรณาไม่จบไม่สิ้นเลย สมควรแล้วหรือจะเอาข้างแลกแมว มันจะกริ่งกร้างๆ ทั้งวันทั้งคืนไม่มีเวลาเลย ทางไหนก็โทรฯ มา ผู้รับสายหนีไปไหนไม่ได้แหละ นั้น ฟังซิ ไม่เกิดประโยชน์อะไร มันโทรฯ มาได้หมดทั่วประเทศนี้วันหนึ่งๆ จะเข้ามาเท่าไร แม้แต่มาจ้งหันมาวัดมาวาก็เข้ามาโทรฯ จะโทรฯ ไปไหนก็โทรฯ อย่าว่าแต่ข้างนอกจะโทรฯ เข้ามาเลย ข้างในนี่ก็เป็นบ้าไปเลยแหละ โทรฯ แหก นั้น ฟังซิ

เราก็ให้เหตุผลกับผู้ว่าฯ ไป ก็อุดรฯ กับวัดนี้ไม่เห็นไกลกัน มีเหตุผลอะไรมีความจำเป็นอะไร รถวิ่งไปหาครูเดียวก็ได้ ไม่เห็นจะต้องก่อกองความยุ่งยากให้วัดให้วาทตลอดเวลาไปเพราะการมีโทรศัพท์ เราว่าอย่างนี้นั้นเหตุผลของเรา ความมีโทรศัพท์เป็นความเสียหายมากมาย แล้วพระเถรจะคึกคะนองขึ้นอีก เราว่ายังงี้เลยจึงไม่ยอมให้ตั้ง ทุกสิ่งทุกอย่างเราคิดด้วยเหตุผลทั้งนั้น ไม่ว่าจะอนุญาตไม่ว่าจะห้าม เรามีเหตุผลของเราทุกอย่าง เอาให้ค่านมาว่างั้นเลย ถ้าเหนือนี้เรายอมรับไม่ว่าใครก็ตาม ถ้าไม่เหนือแล้วเราไม่ทำนะ ที่นี้เหตุผลไหนมันไม่เห็นอ่ะชี่ ถึงได้รอดตัวมาเรื่อยๆ แก่ตกไปเรื่อยๆ เพราะเหตุผลของเราเหนือกว่านี้ ไม่ใช่

เรามีปฏิมานะไม่ให้ทำนะ เราต้องการเหตุผลนี้ รักษาศาสนาที่ต้องรักษาด้วยเหตุด้วยผล อะไรที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับวัดกับวาศาสนาพระณาก็ต้องมีเหตุมีผลซิ ทำแบบสุ่มเดาได้หรือ...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๓๗-๑๓๙)

“...เฉพาะอย่างยิ่งวิถีโณนี้เป็นเครื่องทำลายอันสำคัญมากนะ หลายเล่มี่หลายเหลี่ยมหลายสันพันคมจะว่าเครื่องทำลายประเภทปรมาณูก็ไม่ผิด จะว่าประเภทนิวเคลียร์นิวตรอนก็ไม่ผิด นี่คือการเปิดทำลายหัวใจพระ ทำลายพระศาสนา ทำลายพระณรให้แหลกเหลวไปหมดชนิดไม่มีอะไรเกินอันนี้ ต้องการชนิดใดจะไปค้นไปคว้าหามาจนได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง ประเภทนรกจกเปรตมีอยู่กับสิ่งเหล่านี้แหละ ผู้มีจิตเลวทรามชนิดนรกจกเปรตขนาดนั้นแล้ว ทำไมจะไม่ไปเสาะแสวงหามาทำลายเจ้าของและผู้เกี่ยวข้องให้แหลกเหลวไปได้ละ ถ้าลงถึงขนาดที่ว่านี้แล้วหมดศาสนาไม่มีอะไรเหลือเลย พระณรในวัดถ้าลงได้มีอันนี้เข้าวัดแล้วหมดจริงๆ เรื่องสมมติเรื่องภาวนาเรื่องอะไรๆ ก็ตาม ขึ้นชื่อว่าธรรมทั้งหลายไม่มีอะไรมีความหมายเลย

จึงได้วิตกวิจารณ์อยู่เสมอเกี่ยวกับวงคณะปฏิบัติของเรา ถ้าลงอันนี้ได้เข้าวัดแล้วหมดๆ คำว่ากรรมฐานอย่าถามถึงเลย นอกจากเอาไฟเผาเสียทั้งหมดวัด อย่าให้มันมีสะดุดตาประชาชนญาติโยมให้เขาได้สลดสังเวชไปนานเลย เพราะมองเห็นแล้วก็ โห นี่วัด เป็นวัดของพวกเขาเทวดาทัด เป็นวัดของพวกเขาวิถีโณ ที่ทำลายศาสนาอย่างฉิบหายป่นปี้หน้าด้านๆ นั้นแหละ เขาจะได้คิดอยู่เรื่อยไปและกวนใจไม่หยุด ทั้งเป็นความทุกข์ ความทรมาน ความสลดสังเวชแก่ประชาชนญาติโยมที่เขามีศีลมีธรรม เขามีสมบัติผู้ดี อย่าให้เขาได้เห็นไปนานเลย เผาทิ้งเสียให้หมดอย่าให้มีเหลือเลยพอเหมาะพอดีกัน...”

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๑๙๐-๑๙๓)

สิ่งก่อสร้าง

“...การปฏิบัติเคยพูดให้ฟังเสมอ นอกจากหลักการแห่งการปฏิบัติที่อธิบายมาแล้ว เบื้องต้นที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกท่านพาดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนั้น ถือจิตตภาวนาเป็นสำคัญยิ่งกว่างานใดสำหรับที่อยู่อาศัยพอบังแดดบังฝนพักผ่อนนอนหลับเท่านั้น แม้แต่สัตว์เขายังทำรังทำรังเพื่ออยู่อาศัยตามสภาพของเขา มนุษย์เราที่มาขอเป็นพระก็มาจากคน คนมีบ้านมีเรือนมีที่อยู่อาศัยมีเครื่องใช้ไม้สอย พระก็จำเป็นต้องมีตามสภาพของสมณะ อะไรขาดตกบกพร่องก็จำเป็นต้องขวนขวายในกิจที่สมควรแก่สมณะที่ควรจัดควรทำ แต่ไม่ถึงกับเป็นกิจการพรั่าเพริอ่วนวายจนถึงกับเป็นอารมณ์ขุ่นมัวมั่วสุมกับงานนั้นจริงๆ ซึ่งในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเหยียบย่ำทำลายจิตใจของตนลงไป เพราะความกังวลกับงานภายนอกจนกลายมา

เป็นข้าศึกต่องานจิตตภาวนา ผู้ปฏิบัติต้องระวังให้มากไว้นั้นแลพอดี เพราะพระเราส่วนมากชอบเลยเถิดจนกลายเป็นเตลิดเปิดเปิงแหวกแนวซึ่งมีมากต่อมากในวงปฏิบัติ

นี่จึงได้พยายามระวังเสมอ ที่คิดไว้ก็แน่ใจว่าไม่ผิด เช่น มีท่านผู้ศรัทธาจะถวายเงินสร้างโบสถ์ทิ้งหลังเรายังไม่อาจรับได้ นั้น เคยมีบ้างไหมในประเทศไทยและองค์ไหนที่มีผู้ถวายเงินสร้างโบสถ์ทิ้งหลังแล้วไม่รับนอกจากขรัวตาवासนาหน่อยนี้เท่านั้นจึงไม่อาจรับได้ ที่ไม่อาจรับได้นั้นก็มีเหตุผลเหมือนกัน แต่เวลาพูดกับวงภายนอกก็พูดว่าไม่มีवासนาจึงไม่อาจรับได้ พูดเสียงไปเสียพอให้เรื่องผ่านไป ความจริงหลักธรรมที่เราเล็งอยู่ยึดถืออยู่ กราบไหว้บูชาเป็นขวัญใจและเทิดทูนสุดจิตสุดใจอยู่ตลอดเวลา นั้น เป็นสิ่งที่ใหญ่โตมากยิ่งขึ้นกว่าสิ่งใดในโลกธาตุ สิ่งเหล่านั้นเราไม่ได้เทิดทูนเหมือนธรรม เพราะเป็นเพียงปัจจัยเครื่องอาศัยไปเป็นวันๆ เท่านั้น ส่วนธรรมเป็นเรื่องใหญ่โตมากที่ต้องรักสงวน เรื่องการสร้างโบสถ์สำหรับวัดนี้ยังไม่มี ความจำเป็น สิ่งใดที่จำเป็นก็ทำสิ่งนั้น เช่น จิตตภาวนาเป็นงานจำเป็นอย่างยิ่ง นี่ต้องทำ การทำอุโบสถสังฆกรรมทำที่ไหนก็ได้ ตามร่มไม้ชายเขาที่ไหนก็ได้ไม่ขัดข้องอะไร ตามหลักพระวินัยจริงๆ แล้วไม่มีอะไรขัดข้องการสร้างโบสถ์สร้างวิหารควรให้เป็นที่เป็นที่ฐานที่เหมาะสมสมควร ไม่ใช่จะสร้างตะไปหมด

การสร้างโบสถ์หลังหนึ่งเป็นยังไง นับตั้งแต่เริ่มแรกตกลงกับช่างในการสร้างโบสถ์เป็นยังไง ถนนหนทางเข้าไปในวัดจนถึงบริเวณที่จะสร้างโบสถ์จะต้องเปิดโล่ง ตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งถึงวันสร้างโบสถ์สำเร็จ ต้องบุกเบิกไปหมดยิ่งกว่าโรงงาน คนงานก็ต้องมีทั้งหมดทั้งชายจำนวนมากมายที่จะเข้ามานอนกองกันอยู่ที่นี่ ทั้งช่างทั้งคนงานไม่ทราบมาจากแห่งหนตำบลใด บางรายหรือส่วนมากก็ไม่เคยรู้เลยว่าศาสนาเป็นยังไง พระเณรในวัดท่านปฏิบัติยังไง แล้วเขาจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยพอเป็นความสงบงามตาแก่พระเณรในวัดได้ยังไง มันต้องเหมือนกับเอายักษ์เอาเปรตเอาผีเข้ามาทำลายวัดนั่นเอง ในขณะที่เปิดโอกาสตกลงกันเรียบร้อยแล้วนั้นนะ ไม่ว่าผู้คนหญิงชาย รถมารถต่างๆ ต้องเข้าต้องออกกันตลอดเวลา ประตูวัดปิดไม่ได้เลย และสถานที่ที่จะสร้างโบสถ์ขึ้นมาให้เป็นของสง่างามแก่วัดแก่พระสงฆ์ในวัด แต่พระกลับตายกันหมดจากจิตตภาวนา จากมรรคจากผลนิพพานที่ควรจะได้จะถึงจากสมณธรรมคือจิตตภาวนา แล้วจะเอาอะไรมาเป็นความสง่างามอร่ามตา ลองพิจารณาดูซิ นี่เราคิดอย่างนั้นและพูดอย่างนี้นะ จะเป็นความคิดผิดผิดหรือถูกประการใดบ้าง

ธรรมเป็นสิ่งสำคัญมากมาตลอดอนันตกาล พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกก็ดี ไม่ใช่สักสร้างโบสถ์สร้างวิหารสร้างสิ่งไรฐานสำราญตาอะไรเลย แต่เวลาท่านรู้ธรรมรู้ธรรมภายในใจของท่านแล้ว เป็นยังไงบ้างการประกาศธรรมสอนโลกของท่านนะ ยกตัวอย่างสมัยปัจจุบัน ท่านอาจารย์มั่นท่านสร้างอะไร นอกจากท่านสร้างจิตสร้างใจท่านอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มสติกำลังความสามารถด้วยจิตตภาวนา จนเป็นผู้ฉลาดแหลมคมเต็มภูมิแล้วย้อนมาสั่งสอนโลกอย่างเต็มภูมิ เป็นยังไง เราดูเอา คนนับถือท่านอาจารย์มั่นทั่วประเทศไทยเราจนตลอดถึงเมืองนอก นั้น ผลแห่งการปฏิบัติธรรมรู้ธรรมเห็นธรรม มีใจเป็นหลักเป็นเกณฑ์

ด้วยอรรถด้วยธรรมแล้ว ส่องส่องโลกได้ลึกซึ้งกว้างขวางขนาดไหน พิจารณาดูซิ นี่ละธรรมภายในใจ สมบัติภายในใจแท้เป็นอย่างนี้ ผิดกับสมบัติกาฝากเป็นไหนๆ

ใจเป็นสิ่งสำคัญ มีอำนาจมาก สามารถทำประโยชน์ได้มากมายเมื่อมีคุณสมบัติอยู่ภายในใจแล้ว แล้วโบสถ์หลังไหนที่มีอำนาจวาสนามากไปเที่ยวประกาศศาสนาสอนโลกสงสารให้คนเข้าถึงธรรม ธรรมถึงใจซาบซึ้งเป็นคนดีขึ้นมาได้ เราเคยเห็นโบสถ์หลังไหนบ้าง ทั้งนี้เราไม่ได้ประมาท แต่แยกมาเทียบเคียงตามหลักเหตุผล เราไม่ได้ประมาทและไม่ได้ห้ามว่าไม่ให้สร้างโบสถ์ สถานที่ควรสร้างเราไม่ว่า แต่สถานที่ที่ไม่ควรสร้างก็ไม่ควรมาทำลาย สถานที่นี้เป็นสถานที่สร้างจิตใจด้วยจิตตภาวนาให้มีหลักฐานมั่นคง พระองค์หนึ่งๆ ได้ประโยชน์ทางด้านจิตใจแล้วจะทำประโยชน์ให้โลกได้รับกว้างขวางมากมายเพียงไร เราคิดหมดแล้วเรื่องเหล่านี้

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๓๙-๑๔๑)

“...ศาสนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่ามากยิ่งขึ้นกว่าวัตถุเครื่องก่อสร้างให้กังวลวุ่นวาย เราคำนึงถึงเรื่องนั้นต่างหากนะ กุฎีหลังที่สร้างขึ้นนี้ เขาส่งเงินมา ก็บอกตรงๆ เลย เขาเห็นเราอยู่กระตือรือร้นแค่เข้า พื่นก็สับไม้ไผ่เป็นฟากปู สร้างด้วยฟาง มุงด้วยหญ้า เราอยู่นั้นฟังไป ๓ หลัง หลังที่ ๔ ถึงได้ปลุกหลังนี้ขึ้นมา เพราะปลวกกินต้นเสาล้มลงปลุกใหม่ ช่างพอทราบว่าเป็นกุฎีของเราที่มาต่อว่าเรา ที่ศาลาก็คนมากมาย นี้ มาต่อว่าเรายังร้องให้อีกด้วย บอกว่าครูบาอาจารย์ชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศไทย มาดูกุฎีแล้วหลังเท่ากำปั้น จะอยู่ได้ยังไง เฮ้อ ตั้งแต่อยู่ในท้องของแม่นี้เป็นยังไง ท้องของแม่กับกุฎีหลังนี้อะไรใหญ่กว่ากัน

กุฎีหลังนี้ ยืนได้เดินได้ นั่งได้นอนได้อย่างสะดวกสบาย ไปมาได้ ในท้องแม่ไปไหนได้ไหม คับแคบยิ่งกว่านี้ยังอยู่ได้ ตั้ง ๙ เดือน ๑๐ เดือน อันนี้ขนาดนี้แล้วทำไมจะอยู่ไม่ได้ ถ้าต้องการกว้างๆ ก็ไปอยู่ทุ่งอยู่ชานันชี่ ก็กว้างนั้น เขาไม่ยอมชี่ กลับไปเขาส่งเงินตุ้มมา ทีนี้เราไม่ได้มีข้อสงสัย หรือมีข้อแม้อะไรเอาไว้จะส่งกลับคืนก็เหมือนประชดกัน นี่เลยได้ฝืนปลุกนะ เรื่องเป็นอย่างนั้น ใครไม่ทราบก็ให้ทราบเสีย จากนั้นเราก็ตีลังเลเที่ยว ใครจะส่งสิ่งส่งของเงินทองมาให้เกี่ยวกับการก่อสร้างในวัดป่าบ้านตาดนี้แล้ว ต้องให้เราทราบเสียก่อน ถ้าส่งมาสุ่มสี่สุ่มห้าก่อนหน้าอย่างนั้นไม่ได้ ถ้ายังไม่ได้ตกลงกันแล้ว ส่งมาเท่าไรก็ไม่สำเร็จ ต้องบอกอย่างนั้นเลย เราก็ตีปฏิบัติอย่างนั้นมา ใครจะมาสร้างไม่ได้ขออนุญาตให้เป็นที่ตกลงใจกันเสียก่อน เราไม่ให้ทำ ไม่อย่างนั้นวัดไหนจะหุหุร่ายิ่งกว่าวัดป่าบ้านตาด พูดถึงเรื่องความหุหุร่าของวัดทุกแห่งโลกเขานั้น แต่ธรรมจะแห้งผากขนาดไหนนั้นชี่ เราไม่รับรอง ถ้าลงวัตถุหุหุร่า ธรรมต้องยุบยอบไปหมดจนไม่มี

ศาลานี้เขาก็อยากจะทำใหม่ให้เราที่ไม่เอา ตีเพดานให้เราที่ไม่ให้ตี นั้น มันเหมาะแล้ว พอดีแล้ว ใ้หุหุร่าอะไรเรื่องโลกๆ ให้ใ้หุหุร่าอยู่ในหัวใจชี่ ไสสว่างกระจ่างแจ้งอยู่ภายในใจ นั้น ของอัครจารย์อยู่ตรงนั้นต่างหาก ไม่ได้อยู่กับหินกับทรายกับอิฐกับปูนกับเหล็กเหลาอะไรนี้ อยู่กับธรรมต่างหาก ธรรมกลมกลืน

กับใจแล้ว ใจก็บรรทมต่างหากประเสริฐหรรษา ทำพออยู่ได้พอ ไปตื่นอะไรกับโลกเขา โลกก็รู้แล้วว่าโลก ถ้าโลกกับธรรมเป็นอันเดียวกันจะมาแยกพูดทำไมว่าโลกว่าธรรม มันไม่เหมือนกันนะซิ วัดกับบ้านจะให้เหมือนกันได้ยังไง เราไม่อยากจะขัดธรรม ขอให้ธรรมเจริญรุ่งเรือง อยู่ไหนอยู่ได้ทั้งนั้นแหละเรา บอกตรงๆ อย่างนี้...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๓๖-๑๓๗)

ไม่สั่งสม

“...ไม่รู้เป็นไงมันขัดจริงๆ นะสำหรับหัวใจผม จะเป็นใจเทวทัตอะไรก็แล้วแต่ใครจะว่า ถ้าเรื่องการซื้อ การขายมันขวางจริงๆ นี้นะ เพราะได้เชื่อพระพุทธเจ้าอย่างหัวใจขาดสะบั้นไปตามเลยนะ ไม่มีอะไร เสียตายเลยที่ว่าพระพุทธเจ้าเป็น **มหากาภูมิโก นาโถ หิตาย สัพพปาณิน** นี่ที่มันยึดหลักนี้เป็นจิตเป็นใจจริงๆ เป็นตายก็ยอมเลยเชียว พระจิตของท่านอ่อนน้อมกับสัตว์โลกทั้งสามแดนโลกธาตุนี้ เคยเห็นไม่เคยเห็นไม่สำคัญ สำคัญแต่ว่าสัตว์โลกกับอันนี้ซึ่มไปหมดเลย ท่านจะไปทำด้วยการซื้อการขายได้ลงคอยังไง นี่ท่านทำไมลง มีแต่ยื่นให้ๆ ด้วยความเมตตาสงสาร จะไปเอาอะไรตอบแทนเขา มา เอาของเขามาให้เขาเสียไปทำไม ก็เรา จะให้เขาด้วยความเมตตา เอาของเขาให้เสียของเขาทำไม มันก็ขาดความสมดุลซึ่งมีอยู่ในตัวของเขา และขาดความสมดุลที่มีเมตตาธรรมอยู่ในใจของเราไป ผมเชื่อแน่ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงซื้อทรงขายอะไร ทั้งนั้น

ศาสนาทำไมจึงกลายเป็นตลาดร้านค้าไปได้ นี่เราจึงให้เป็นไปไม่ได้ ผมนะให้ด้วยความเมตตาสงสาร ให้โดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนเราพอใจ มันพอใจเต็มใจอยู่ในหัวใจเจ้าของ ภูมิใจ ไม่มีอะไรกินก็ให้เห็นดูซิว่าเรา สงเคราะห์โลกจนกระทั่งเราไม่มีอะไรกิน ตายเพราะความอดอยากให้มันเห็นนะ ว่างั้นเลย มันไม่เคยสะทก สะท้านกับการหมกมุ่นอะไร เชื้ออย่างนั้นจริงๆ การซื้อการขายเป็นเรื่องของโลก แล้วกิเลสมันเข้าไป แฝงธรรมแฝงศาสนา เข้าไปเป็นเจ้าของตัวการอยู่ในวัดในวา ใครรู้ได้เมื่อไรว่าการซื้อการขายนั้นเป็นเรื่องของ กิเลสเป็นเรื่องของโลกล้วนๆ ทีนี้เราเป็นพระเป็นนักบวชอยู่ในวัดในวาอีกด้วยซ้ำแล้วไปทำยังงั้น จะไม่ว่า ตั้งกองสั่งสมกิเลสได้ยังไง หาอะไร ได้มาเพื่ออะไร เอ้าว่าซิ อยู่ไปวันหนึ่งๆ กินไปเท่านั้นพอแล้วนักบวช มีเท่าไรเอาออกเพื่อโลกซิ บวชมาก็เพื่อทางพระพุทธเจ้า เป็นยังงั้นทางพระพุทธเจ้าช่วยโลก ช่วยตัวเองให้ได้ แล้วก็ช่วยโลก แน่ะ ก็มีเท่านั้น ไม่ไช่จะไปกอบโกยเอากับโลกเขานี้

นี่มีเท่าไรหมดละผม ใครจะว่าบ้างก็ตาม มันพอใจเป็นบ้าแบบนี้ล่ะ ไม่ทราบเป็นยังงั้น มีเท่าไรเป็น หมดเลยนี่ เก็บไว้ไม่ได้ เพราะอำนาจแห่งความเมตตาสงสารมีกำลังมากเกินกว่าที่จะมาสนใจเก็บไว้ ไว้ก็ไว้ สำหรับหมู่เพื่อน เพื่อความจำเป็นกันหน้ากันหลังของหมู่ของเพื่อนเอาไว้ยังงั้น เมื่อจำเป็นก็เอาได้ ผมไม่ได้

มาหิงมาหวงแม้สต่างค์หนึ่งนะว่าเป็นของผม เมื่อหมู่เพื่อนก็ยงพอเป็นไปอยู่ เพราะเราก็ดูแลอยู่ตลอดเวลา ความจำเป็นอะไรเราก็ดูทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว

ที่ไหนที่จำเป็นเราก็จช่วยเท่านั้นเอง ผมจึงไม่ได้มาปรึษาหมู่เพื่อนก็เพราะเหตุนี้เอง อะไรๆ ที่ตกมาในวัดในวา ผมไม่ถือเป็นของผมนี่ ถือเป็นของทั้งวัด ใครไม่มีมาเอา ไม่ต้องมาขอกัน ขอกันทำไม เราเป็นนักบวชด้วยกัน มาอาศัยซึ่งกันและกันยงจะต้องมาร้องขอ ว่านั่นเป็นของท่าน นี่เป็นของเราอะไรกันอีกนี่นะ พุดให้เต็มบทเต็มบาทก็พุดอย่างนั้น มีอะไรก็เอากันไปช ก็จะได้ไปใช้ไปสอยไปขบไปฉั่นไปอะไร ไม่เห็นมีอะไร...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๒๖๐-๒๖๑)

“...เครื่องไทยทานที่เขามาทอดกฐินวันนี้ ใครต้องการอะไรๆ ก็มาเอาเลย ไม่ต้องมาบอกมากล่าวผมผมไม่ให้มาบอก ผมเปิดไว้ตลอด เพราะนี่เป็นของทุกคน ใครขาดตกบกพร่องอะไรก็มาเอาเลย นั้นจะเหมาะสมกว่าการแจก ไม่ทราบจะแจกอะไร มีอะไรบ้างที่จะแจกให้เหมาะสมกับความต้องการของหมู่เพื่อน มันก็มองไม่เห็น เพราะฉะนั้นจึงให้หาเอา ต้องการอะไรให้เอาไปใช้เลยเท่านั้นเอง มันก็มีเท่านั้น

ส่วนปัจจัยที่แยกสำหรับหมู่เพื่อนใช้ก็มี สำหรับแยกทำประโยชน์โลกสงสารเขาก็มี ผมก็เคยปฏิบัติมาอย่างนั้น สำหรับความจำเป็นในวัดก็มีแยกไว้ประเภทหนึ่ง สำหรับช่วยโลกดั่งที่เคยปฏิบัติเรื่อยมาก็แยกอีกประเภทหนึ่งไว้ใช้...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๓๕)

ก่อนที่ท่านอาจารย์จะช่วยเหลือนั้น ท่านจะไปดูสภาพของที่นั้นๆ แล้วจึงพิจารณาให้ความช่วยเหลือ

ตัวอย่างเช่น ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ คณะแพทย์โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานีเข้ากราบนมัสการ พร้อมขอร้องให้ท่านอาจารย์รับเป็นประธานจัดหาทุนสร้างตึก “รวมเมตตาตามหาคุณ” ซึ่งได้ชื่อต่อมาในภายหลัง ท่านยอมรับโดยคุณเพราะได้เห็นสภาพของคนป่วยและญาติที่นั่งรอนอนรออยู่บนระเบียบงทางเดิน เนื่องจากอาคารและเตียงคนไข้ไม่พอ เป็นภาพที่น่าอเนจอนาถใจอย่างมาก ท่านได้เล่าไว้ในเทศน์ตอนหนึ่งว่า

“...ที่ตะเกียกตะกายเรื่องโรงพยาบาลก็เหมือนกัน...ก็เพราะความสงสาร คิดไปหมดทุกแง่ทุกมุม พอที่จะให้เขาอาศัยได้ตรงไหนก็เอาสร้างลงไป เงินก็ไม่มี เรื่องมีนะ แต่ก็เดชะนะ ค่อยเป็นค่อยไป อย่างที่เป็นมานี้จะมีอะไร...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๒๖๒)

การบำเพ็ญสาธารณกุศลด้วยเมตตาสงสารของท่านนั้น ยังมีอีกหลายแห่ง เช่น วัดต่างๆ โรงเรียน การช่วยเหลือเด็ก และโรงพยาบาลอื่นๆ ทุกครั้งบรรดาศิษย์ของท่านต่างก็ร่วมทำกุศลกับท่านด้วย

ธรรมอยู่ที่ความสม่ำเสมอ-เสมอภาค

“...การแจกอาหารเป็นยังไง เคยพูดซ้ำๆ ซากๆ ใครแจกอาหารดูทุกบาตรให้ละเอียดลออไหม หรือว่าทำชุ่มๆ ซ้ำๆ แบบพอมันมีอยู่ พอแล้วมีอยู่ อย่ามาทำให้เห็นอย่างนั้นนะ การทำนี้เป็นข้อวัตร เป็นการปฏิบัติตัวเองทั้งนั้น อย่าทำสักแต่ว่าทำ ความเป็นธรรมอยู่ที่ความสม่ำเสมอ อย่างหมู่เพื่อนเอามาสูมอยู่กับผม ผมไม่ได้ยินดินะ ผมไม่คิดอยู่แค่นี้ละ คิดอยู่หมดทุกปากทุกท้องที่อยู่ร่วมกัน จากความดูแลและความรับผิดชอบของเรา ถ้าเทียบกับโลก ผิดอะไรกับลูกของเรา ลูกแต่ละคนๆ พ่อแม่จะมีความรักสม่ำเสมอ ในคำว่าเป็นลูก แน่ะ อันนี้ก็เหมือนกัน เราอะไรมันจริง จริงๆ นี่มันไม่ลืม จริงทุกอย่าง เพราะฉะนั้นใครจะมาทำเหล่าๆ เหล่าๆ ให้เห็นมันถึงขวางตา มันกระเทือนหัวใจ เพราะนี่ไม่เหล่าเหล่านี้ มีมากมีน้อยให้สม่ำเสมอ แจกใส่บาตรไหนก็ดู นอกจากเจ้าของไม่เอาอันนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง แจกสม่ำเสมอเป็นธรรม

ธรรมอยู่ที่ความสม่ำเสมอ อะไรเอามาให้หัวหน้าๆ มาเสกเอาเฉยๆ นี่ หัวหน้าจริงๆ ไม่เห็นไปเสกอย่างนั้น อย่างผมเป็นหัวหน้า ผมไม่เสกนะว่าผมเป็นผู้ใหญ่กว่าหมู่เพื่อน ผมควรจะได้ฉันของดิบของดีกว่าหมู่เพื่อน ผมไม่ยินดียอย่างนั้นเลย ถึงไหนถึงกันอย่างนั้นละ อันนี้พูดได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ถึงไหนถึงกัน มากน้อยเหมือนกัน ให้เหมือนกันเลย จิตของเราอยู่กับหมู่กับเพื่อน ไม่ได้มาอยู่กับเรา เพราะสิ่งเหล่านี้มันเสมอกัน เหมือนกัน ปากท้องมันเหมือนกัน ไม่ว่าจะปากเณรปากพระปากครูอาจารย์ ท้องครูท้องอาจารย์ท้องพระท้องเณร มันเหมือนๆ กัน ต้องให้มันเสมออย่างนี้ๆ เสมอภาค

เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างจึงไม่ให้มาขอผม ของมีไว้สำหรับทุกคน ใครมีอะไรก็ใช้ไปฉันไปอย่างนั้น เหล่านี้อย่ามาอยู่กับผมยิ่งกว่าที่จะให้หมู่เพื่อนได้รับความผาสุกสบายตามวิสัยของสมณะ แต่ไม่ให้ผิตวิสัยสมณะ...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๓๘๙-๓๙๐)

การช่วยโลก

“...เรื่องของพระก็มีเท่านั้น จะมาหึงมาหวงไว้เพื่ออะไร การหึงหวงไม่ใช่เรื่องของพระ เป็นเรื่องของกิเลส พระจะมาชำระกิเลสจะไปทำอะไรอย่างนั้น นี่หมดเท่าไรก็หมด จึงได้ว่างั้นแหละ ช่วยอยู่ตลอด จนกระทั่งวันตายนั้นแหละ มันเป็นอยู่ในจิตอย่างนี้อยู่แล้ว จะไปทำอย่างอื่นไม่ได้ ต้องทำแบบที่เคยทำนี่... เราไม่เคยมีเงินก้อนเงินสั่งสม มีแต่เงินช่วยโลกเท่านั้น

เมื่อพระเณรเราพอเป็นไปแล้วก็ช่วยโลกหมด ถ้าพระเณรมีความจำเป็นอะไรก็เอา ผมไม่ได้ว่านะ ผมเปิดโอกาสตลอดเวลาจำเป็นเราก็ก๊อเช่นกับโลกเขาจำเป็น ทำไมจะไม่ถือเรื่องพระเรื่องเณรของเราจำเป็นเหมือนโลกเขาละ เราถืออยู่แล้วอันนี้ ถ้าเมื่อพอเป็นไปอยู่แล้ว ทีไหนจำเป็นก็เอาสิ ได้ช่วยไป มากอบโกยเงินไปอะไร ของเหล่านี้เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยเท่านั้น ไม่หวังจะเป็นเนื้อเป็นหนังกับมันแหละ เอามันมาอาศัยพอให้เป็นเนื้อเป็นหนังขึ้นภายในการบำเพ็ญของตนเท่านั้น จะไปหึงไปหวงไปเห็นเป็นสาระแก่นสารอะไร ถ้าเห็นอะไรเป็นสาระแก่นสารเกิดความรักชอบติดพันกันเข้าไป ก็นั่นแหละมันเป็นไฟเข้ามาเผาเจ้าของ...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๒๖๒)

“...พระช่วยโลกไม่ได้ใครจะช่วยได้ พระไม่มีเมตตาใครจะมีเมตตา พระไม่เสียสละใครจะเสียสละ พระสั่งสมเสียเองหมดทำ แนะ ฟังซิ โห ทำลายเจ้าของขนาดไหน เป็นพระสั่งสม ยิ่งตายแล้วมีเงินเท่านั้น แสนเท่านั้นล้าน โอ๊ย ฆ่าเจ้าของทำลายเจ้าของ ตายแล้วไม่มีอะไร มีแต่บริวาร ๘ นั้นละเทิดเจ้าของมากที่สุดเลย เด่นในศาสนาก็เด่น นั่นเรื่องมันอยู่ตรงนั้น ตายไม่มีอะไรมีแต่บริวาร ๘ เท่านั้นพอ ผิดกันกับพระตายมีเงินเท่านั้นมีเงินเท่านั้น

การช่วยโลกอะไรจำเป็นๆ เราคิดว่าเหมาะสมแล้วเราก็ทำๆ เรื่อยไปเลย ความจำเป็น ความทุกข์ ไม่ถูกใครก็ดูดี เราก็พิจารณา เราก็เคยทุกข์แล้วนี่ ถึงไม่ได้ทุกข์แบบเขาทุกข์นั้นก็ตาม ทุกข์แบบไหนก็คือทุกข์ ถ้าธรรมดาความทุกข์ปรากฏขึ้น ใครจะไม่ต้องการความช่วยเหลือ มนุษย์เราหวังความพึ่งพิงทั้งนั้นแหละ จึงต้องได้ช่วยกัน เรื่องสงสารนี่ละสำคัญ จำเป็นไปธรรมดาที่เป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นโดยหลักธรรมชาติ เป็นจากความสงสารเป็นพื้นในหัวใจนี้สำคัญอยู่มากนะ ก็เหมือนอย่างเรามีความมุ่งหวังต่ออะไรอย่างมากมาย ความเสาะแสวงความคิดจะต้องคิดไปในแ่งนั้นมาก ความสนใจจะสนใจในสิ่งนั้นมาก เราต้องการสิ่งนั้นหรือจิตใจของเราหนักไปในทางนั้นมันจะสนใจในทางนั้นมาก

นี่ก็เหมือนกัน ความเมตตานี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญอยู่มากที่จะทำให้คิดในเรื่องต่างๆ ในการช่วยเหลือ เพราะฉะนั้นคำที่ว่าสั่งสมไว้เพื่อเป็นของเรา นี่ แม้สตาบ์หนึ่งผมพูดจริงๆ นะ พูดได้ถึงขนาดนั้นละว่างั้น

เถอะนะ ว่าไม่มีว่่างั้นเลย อย่าว่าแต่บาทหนึ่งเลย แม้สตาจค์เดียวจะมาถึงว่าเป็นของเรานี้ไม่เลย สำหรับเป็นความรักความสงวนที่จะว่าเป็นของเรานะ มีแต่ได้มา โนน่อยุโนนๆ ออกออยู่โนนแล้วตลอดเวลา ได้มาเท่าไร ก็พุงๆ เลย ถึงหมดก็ยงพุงออยู่ ไม่มีอะไรจะช่วยใจยงพุงออยู่จะว่ายังงใจ ไม่ได้มาหาเจ้าของนี้ เจ้าของก็ดูชิบาตรวันหนึ่งถ่ายสั๊กเท่าไร กินให้ตายมันก็ตายนี้ ผู้เขาทุกข์-เขาทุกข์จนจะตายนี้ ต้องคิดอย่างนั้นซิ มนุษย์เรา...”

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๑๕๘-๑๖๐)

หลวงตาของเรา

เมื่อท่านอาจารย์ยอมให้การอบรมสั่งสอนโดยมีสถานที่แน่นอนคือวัดป่าบ้านตาด พระเถรและฆราวาส ก็พากันมาฝากตัวเป็นศิษย์เป็นจำนวนมาก และมีจำนวนเพิ่มขึ้นตลอดมา ทำให้ท่านมีภาระเพิ่มขึ้น การอบรมสั่งสอนของท่านก็ทำอย่างเต็มกำลัง ไม่ได้หวังใญ่สุขุภาพเลย เพื่อให้ศิษย์ทั้งหลายโดยเฉพาะพระเถรมีสติปัญญาสามารถถอดถอนกิเลสที่ฝังจมอยู่ในจิตออกให้หมดสิ้นไป

“...ผมนะเป็นหวังใญ่หมู่เพื่อนเต็มหัวใจ ไม่ได้หวังธรรมดาเหมือนที่โลกหวังกัน จิตผมไม่เป็นอย่างนั้น รับแล้วรับถึงเป็นถึงตายทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนในด้านใดที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ เป็นอุบายวิธีการแก้สิ่งไม่ดีทั้งหลายในจิตของผู้มาอาศัยอยู่ด้วย เราทุ่มเทลงเต็มกำลังความสามารถทุกแง่ทุกมุม เราไม่ได้ทำเล่นๆ ทำจริงทำจัง สั่งสอนจริงๆ เพราะกิเลสมีหลายประเภทที่ควรแก้และถอดถอน ประเภทที่รุนแรงทำให้จิตหัวนโหวอยู่ตลอดเวลา ก็มี ประเภทที่หมักหมมอยู่ลึกๆ ก็มี ประเภทที่แสดงอย่างออกหน้าออกตาเห็นได้อย่างชัดเจนจนถึงทำให้จิตให้กายไหวไปตามก็มี

ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นนักบวชมุ่งต่ออรรถต่อธรรมด้วยการแก้กิเลสอยู่แล้ว จึงไม่ควรเห็นกิเลสประเภทต่างๆ ว่าเป็นของไม่สำคัญ พอที่จะนอนใจ ไม่คิดอ่านเรื่องสติปัญญาที่จะนำมาแก้สิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นภัยต่อตนมาแต่กาลไหนๆ อยู่แล้ว...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๒๒)

“...ผมพยายามที่สุดที่จะให้ท่านที่มาอบรมศึกษาทั้งหลายได้รับความรู้ ความฉลาด ความเข้าใจ ในวิธีการประพฤติปฏิบัติ ความเคลื่อนไหวไปมาทุกแง่ทุกมุม ถ้าเห็นว่าผิดพลาดจากหลักธรรมวินัยแล้ว ผมรีบแนะนำสั่งสอนหรือดูต่าว่ากล่าวทันที เพราะถือว่าสิ่งนั้นคือความเป็นภัย การดูต่าว่ากล่าวจะหนักเบาขนาดไหน ไม่ปรากฏว่ามีภัยในการสอนการให้อุบายแก้สิ่งที่ผิดนั้นเลย เป็นคุณประโยชน์โดยถ่ายเดียว นอกจากผู้ฟังซึ่งเคยเชื่อกิเลสจนฝังนิสัยอยู่แล้วอาจจะหลงกลอุบายของกิเลส พลิกแพลงความรู้สึกให้ผิดจากความมุ่งหมายของธรรมและการแสดงไปอย่างอื่นเสีย อันเป็นข้าศึกต่อธรรม และเป็นฝ่ายกิเลสเข้าโจมตีธรรมภายในตน ว่าท่านดูต่าว่ากล่าวด้วยเจตนาไม่ดีเป็นต้น ก็ช่วยไม่ได้

กลมาษาของกิเลสนั้น เคยจุดลากจิตใจของสัตว์โลกให้คิดในแง่อันเป็นฝ่ายของมันอยู่เสมอมา ไม่เคยลดละเลยแม้ชั่วระยะพักแรงแพราะฉะนั้น ขณะที่ฟังธรรมก็อย่าเข้าใจว่ากิเลสจะไม่แฝงอยู่ภายในการฟังนั้น

อุปายวิธีคิดออกแต่ละแง่มุมแต่ละขณะของจิตก็อย่าเข้าใจว่าจะเป็นการเป็นธรรมเป็นธรรมเสมอไป เพราะกิเลสที่นั่นแหลมคมมาก ทั้งๆ ที่เรามาปฏิบัติธรรมะ กิเลสก็เคลือบแฝงอยู่ในนั้นด้วยไม่ลดละฝีก้าว คอยตบคอยต้อยคอยจูดคอยลากออกนอกถ่วงนอกทางในขณะที่เราเผลออยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้เองที่เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญของผู้ปฏิบัติ ที่ไม่ค่อยปรากฏผลแห่งธรรมเท่าที่ควร นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ก็เพราะกิเลสเข้ากีดเข้าขวาง เข้าทำลายธรรมที่ตนกำลังดำเนินอยู่ไม่ให้งอกเงยขึ้นได้ และคอยปิดกั้นทางเดินเพื่อสันติธรรมอยู่เสมอ แต่เราไม่ทราบได้ ก็เข้าใจว่าตนบำเพ็ญธรรม นั่งสมาธิภาวนา ความจริงมีแต่เรื่องของกิเลสกลุ้มรุมทำงานของมันอยู่ภายในใจตลอดเวลา เพราะสติปัญญาตามไม่ทัน ในขั้นเริ่มแรกฝึกหัดอบรม...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๒๓-๒๒๔)

“...นี่ก็ได้พยายามสอนหมู่สอนเพื่อนจนเต็มเหนี่ยว ผมไม่ได้สงสาร ผมไม่ได้ห่วงใยผมยิ่งกว่าห่วงหมู่ห่วงเพื่อนนะ จงเห็นใจ หมู่เพื่อนนี้ผมเอาใจใส่จริงๆ ในจิตของเราปฏิบัติและรักสงวนหมู่เพื่อนมาก ตาก็แหลมหูก็กางรับหมู่เพื่อนตลอดเวลา ไม่ใช่อดนะ พุดตามเจตนาความรู้สึกของจิต พาให้ตาแหลมตาสอดส่องหูก็แหลมไปตามกัน อะไรๆ ว่าแล้วดูเลวๆ เพราะอันนั้นมันผิดนี่ จะเปิดโอกาสให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายลูกศิษย์เราอยู่ได้ยังไง เราเป็นอาจารย์ก็บอกละซิ นั่นเหมือนกับว่าช่วยตบออก ช่วยตีกออก ปิดป้องให้ตีซิ อย่าเปิดตรงนั้น กิเลสจะต้อยตรงนั้น อย่าเปิดตรงนี้ นั่น เหมือนนักมวยเข้าฝึกซ้อมมวยกัน ครูกับลูกศิษย์ฝึกซ้อมมวยกัน ครูต้องเตือนเสมอว่า อย่าเปิดตรงนั้นๆ พอครั้งที่สามครูก็เตะตุม พอเตะก็เตะ พอศอกก็ศอก เข้าไป พอหมัดก็หมัดเข้าไป พร้อมกับคำเตือนว่า อย่าเปิดตรงนั้น ในเวลาฝึกซ้อมกัน

ครูมวยตี ครูมวยต้อย ครูมวยเตะ มันไม่ได้เจ็บเท่าคู่ต่อสู้ตบหรือต้อย คู่ต่อสู้ต้อยตีไม่ตีตาย ครูนั้นตีบอกตีสอน เตะบอกเตะสอน แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังต้องเตือนต้องบอก ฝึกซ้อมกันไปๆ เตือนบอกกันไปๆ อย่าเปิดตรงนั้น และเตะต้อยที่เผลอ พร้อมบอกว่า แนะ บอกแล้วนะ ฝึกซ้อมกันไปๆ อย่าเปิดตรงนั้น แล้วฝึกซ้อมกันไป พอครั้งที่สามก็ตุมเข้าไป อย่าเปิดตรงนั้น

นี่มันก็ทำนองนั้นแหละ ดูตรงนั้นดูตรงนี้ ดูองค์นั้นดูองค์นี้ ก็เหมือนกับอย่าเปิดตรงนั้นๆ นั่นเอง เพราะไหวพริบปัญญาของเรามันไม่ทันกิเลส เห็นแต่กิเลสมันเหยียบหัว เตะโน้นเตะนี้ ทั้งศอกทั้งเข่า เรากลึงไปกลึงมา ยังเพลินหลับครอกๆ อยู่ได้ ถูกกิเลสเตะเอาขนาดนั้น มันก็น่าไม่โหละซิผู้เป็นครูอาจารย์ฝึกอบรมนะ อย่าเปิดตรงนั้นๆ ก็ต้องว่าละซิ ทำไมองค์นั้นเป็นอย่างนั้น ทำไมองค์นี้เป็นอย่างนี้ แนะ ก็เหมือนกับว่าอย่าเปิดตรงนั้นๆ นั่นแล

เมื่อสติปัญญาเหนือกิเลสอยู่แล้ว มันจะอยู่ในหัวใจดวงใด จะแสดงออกมาด้วยท่าทางหรืออาการใด จะไม่พ้นจากสติปัญญาที่เหนือมันไปได้ ต้องรู้เห็นหมดทั้งๆ ที่ผู้ไม่รู้ ถ้าลงได้เหนือกิเลสแล้วเป็นอย่างนั้น กิเลสมันเคยอยู่ในหัวใจเรามาจนเท่าไรแล้ว และเคยต่อสู้กับมันด้วยวิธีการต่างๆ มาแล้ว เข้า สมมุติว่ากิเลส

พินาศจับหายไปจากหัวใจนี้แล้ว แม้กิเลสอยู่หัวใจอื่นทำไมจะไม่รู้ เพราะมันเป็นเพลงเดียวกัน พุทริชาเดียวกัน ที่มันไปเสี้ยมสอนสัตว์โลก กล่อมสัตว์โลก ทำไมจะไม่รู้กลุมาของมันเล่า พุดไป เตือนไป ดุด่าไป ซึ่งเป็นเหมือนคลังกิเลสสำหรับผู้ฟัง ฟังเสียงเบรียงๆ ขณะพุดอรรถพุดธรรมให้หมู่เพื่อนฟัง ทั้งนี้ก็เพราะพุดด้วยความตั้งใจ บอกสอนให้เห็นจุดบกพร่องจริงๆ ผู้ฟังจะได้ถึงใจไม่ผิดพลาดบ่อยๆ”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๗๐-๓๗๑)

ภารกิจ

เหมือนกับบรรดาครูบาอาจารย์ฝ่ายกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระทั่วๆ ไป งานประจำวันของท่านอาจารย์เริ่มขึ้นหลังจากตื่นจากจำวัดซึ่งตกประมาณตีสามของทุกวัน ด้วยการบริหารกายก่อน ถัดจากนั้นจึงนั่งสมาธิภาวนาเรื่อยไปจนกระทั่งได้เวลารุ่งอรุณ ซึ่งเป็นเวลาที่พระอุปัฏฐากเข้าไปทำหน้าที่องค์ท่านเองจะลงไปเดินจงกรมอยู่ในป่า นอกจากมีธุระอะไรอื่นที่ควรจัดทำในเวลานั้น อย่างนั้นก็ไม่ได้เดินจงกรม แต่ถ้าไม่มีอะไรก็เดินจงกรมเสียก่อน จนใกล้เวลาจะบิณฑบาตจึงออกจากทางจงกรมมากราบพระและออกบิณฑบาตในหมู่บ้านซึ่งอยู่ห่างจากวัดประมาณ ๑ กม.

สมัยที่สุขภาพท่านเป็นปกติ ได้บิณฑบาตร่วมสายกับพระเถระอยู่โดยสม่ำเสมอ เพิ่งจะย่นระยะทางลงเหลือเพียงแค่ชายบ้าน ๓-๔ หลังคาเรือนก็ต่อเมื่อธาตุขันธ์ท่านเริ่มทรุด เบื่ออาหาร นอนไม่ค่อยหลับ ราวปี พ.ศ. ๒๕๒๖ นี้เอง แต่ไม่ว่าสมัยใด การออกบิณฑบาตท่านมักไปตามลำพัง โดยปล่อยให้พระเถระล่วงหน้าไปก่อน ท่านให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้

“...เดินก็เดินจงกรมไปบิณฑบาตนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ใ้ใครไปยุ่งกับเรา เราไปคนเดียวเหมาะพอดีจริงๆ เดินไปกำหนดพิจารณาไป มีรอยแปดพันประการที่จะเป็นขึ้นภายในจิตใจนี้ ใครไปรู้ได้เห็นได้ในความเป็นของเรา เพราะฉะนั้นจึงไม่ใ้มีอะไรไปยุ่ง บางทีก็กำหนดในเงื่อนไขธรรมต่างๆ ว่ามีความลึกตื่นหยาบละเอียดแค่ไหน มันจะวิ่งตามกันพ้ๆ พอเข้าใจแล้วปล่อย ปล่อยจากนี้ปั้จับนั้นปั้มาพิจารณาต่อ

แต่ก่อนมันเป็นเรื่องของภาวาฆ่ากิเลส ทุกวันนี้จะเป็นเพราะความแหม่ความแค้นหรืออะไร มันไม่ไปแบบนั้นเสีย มันไปพิจารณาเรื่องอรรถเรื่องธรรมลึกตื่นหยาบละเอียดของธรรมบทต่างๆ แ่งต่างๆ ไปเห็นไปเจออะไรเข้าไปนี้มันหากเป็นของมันนั่นแหละ สติหากเป็นหลักธรรมชาติแล้วลองดูซิ เจออะไรเข้าไปนี้จะไม่สะดุดยังงี้ ได้ยินอะไรสะดุดเพราะสติอยู่กับตัว เป็นเจ้าของบ้านเฝ้าบ้านอยู่ที่นี่ มันจะไปถ่อยๆ มองๆ เลินเล่อเปลอสติไปไหนเหมือนคนผีบ้านนั้น ถ้าสติอยู่กับตัว พอสัมผัสอะไรปั้ มันเหมือนกับว่าความจงใจเพราะสติอยู่ในนั้น รู้ๆ มองไปโน้นก็มองไปด้วยความรู้อยู่กับเจ้าของไม่ได้เปลอ ถ้าลงเป็นหลักธรรมชาติแล้วเป็นอย่างนั้น มันเป็นกับใครก็รู้เอง คำว่าเปลอเอามาจากไหน

คำว่าผลอไม่ผลอเป็นเรื่องของสมมุติต่างหาก หลักธรรมชาตินั้นอยู่กับตัว พุทไม่ถูกก็ตามแต่มันรู้ อยู่ถูกๆ นี่จะว่าไง รู้ชัดๆ ภายในหัวใจว่าธรรมชาตินี้เป็นอย่างนี้ ขอให้จิตได้เข้าถึงจะเป็นยังไง นอกจาก ยอมเอง ยอมพระพุทธเจ้า ยอมพระสาวกท่าน ก็มันเป็นอันเดียวกันนี่จะเป็นอื่นมาจากไหน พระพุทธเจ้า สอนลงเพื่อความเป็นอันหนึ่งนั้นะ สอนสาวก ไม่ให้แยกทางออกจากศาสดาว่าไปตรงไหน จะวิเศษวิโสอยู่ที่ ตรงไหนเอามาแข่งศาสดานี้ไม่เคยมี สอนลงจุดเดียวกัน มีวงอริยสังข์เป็นกำแพงกันเอาไว้ เอ้า ก้าวลงไป พิจารณาลงไปในวงอริยสังข์ ความบริสุทธิ์จะไม่นอกเหนือจากวงอริยสังข์นี้เลย เมื่อถึงขั้นนั้นแล้ว ความเห็น ทุกสิ่งทุกอย่างจะเต็มอยู่ในนั้นหมดเลย...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๓๖๑)

ฉันจึงหันเสร็จแล้ว หากไม่ตรงกับวันหยุด แต่มีคณะศรัทธาหน้าใหม่ๆ มาทำบุญ แม้จำนวนไม่มาก ท่านก็แสดงธรรมให้ฟัง แต่ถ้ามีจำเพาะผู้มาทำบุญอยู่เสมอ ท่านอาจพูดให้ฟังเล็กน้อยแล้วบอกให้กลับ สำหรับ วันหยุดราชการและวันพระซึ่งคนมามาก ท่านจะเทศน์อบรมเป็นประจำ จากนั้นจึงเข้าที่พัก

ช่วงเวลาที่ท่านไม่รับแขกนี้ ท่านใช้ไปในการพักผ่อนบ้าง อ่านหนังสือบ้าง ตอบจดหมายบ้างตาม อธิษาศัย แต่ส่วนมากท่านจะออกเดินตรวจตราไปตามที่อยู่ของพระเณร ซึ่งกระจายอยู่ทั่วบริเวณวัดที่มีเนื้อที่ ๑๖๔ ไร่ อยู่เป็นประจำไม่ค่อยขาด ผลจากการตรวจนอกจากจะทำให้ท่านทราบชีวิตความเป็นอยู่การบำเพ็ญ ภาวนาของพระเณร ว่ามีความขยันหมั่นเพียรเพียงใดแล้ว ยังถือโอกาสนี้กำชับกำชาพระเณรให้ใส่ใจต่อการเลี้ยงดูและระวังรักษาภัยอันตรายให้กับสัตว์เลี้ยงต่างๆ ที่มาอาศัยอยู่ภายในวัดซึ่งมีจำนวนไม่น้อย มีไก่ป่า กระรอก กระแต กระจ๊อน นกชนิดต่างๆ แะ เป็นต้นอีกด้วย

การออกตรวจตรานี้ความถี่ห่างขึ้นอยู่กับสภาพธาตุขันธ์ของท่าน หากปกติดีจะมีถึง ๓ วาระ คือ เข้าช่วงหนึ่ง บ่ายช่วงหนึ่ง และค่ำอีกช่วงหนึ่ง กับสถานที่บางแห่งที่ท่านเคยจำพรรษาอยู่ ถ้าพบพระเณร องค์ใดว่าขี้เกียจทำความเพียร เอาแต่หลับแต่นอนหรือมัวสุมคุยกันในเรื่องไม่เกี่ยวกับบรรณธรรม ไม่สมกับ ท่านรับไว้ศึกษาอบรมด้วยความเมตตาแล้ว แม้เวลาตีกลองตีสองหรือเข้ามิดตีสี่ ท่านก็ออกไปตรวจดู หากพบว่าเป็นเช่นนั้นติดต่อกันถึง ๓ ครั้งโดยไม่ยอมแก้ไขปรับปรุงตัวเอง รายเช่นนั้นจะถูกขับออกจากวัดในเวลา ไม่ช้าเลย ด้วยเหตุที่ท่านเมตตาออกสอดส่องนี้เอง จึงทำให้พระเณรไม่หนึ่งนอนใจอยู่ด้วยความประมาท พากันชวนขวายทำความพากความเพียรอยู่โดยสม่ำเสมอ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นแก่ ตัวเองแล้ว ยังส่งผลไปถึงหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันให้มีความสงบสุขร่มเย็นไปด้วย

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นไป ธาตุขันธ์ท่านเริ่มทรุดเห็นประจักษ์ การออกตรวจเหลือเพียงวาระ เดียว ส่วนมากมักเป็นช่วงบ่ายที่ว่างจากแขก แม้ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ไปแล้ว ธาตุขันธ์ท่านจะดีขึ้นก็ตาม แต่ความ ที่มีผู้คนประชาชนพระเณรหลังไหลมากราบนมัสการขอพึ่งธรรมจากท่านมากขึ้นผิดหูผิดตา ความบอบช้ำ ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ท่านจึงต้องการเวลาเยียวยาให้กับธาตุขันธ์มากขึ้น แม้กระนั้นก็ตาม

ความที่เคยกะทำมาเป็นประจำ ก็ทำให้มีเวลาใดเวลาหนึ่งที่ท่านจะต้องออกเดินตรวจอย่างน้อยวันละครั้งอยู่เสมอ

ไม่แต่เพียงเขตพระเท่านั้น แม่ฝ่ายที่พักอุบาสิกาก็เช่นกัน แต่ท่านมักจะไปยามที่มีผู้มาพักน้อย เพื่อตรวจดูความเรียบร้อยของสถานที่พักอาศัย ตลอดจนร้านอาหารสำหรับกระรอกกระแต เพราะสัตว์พวกนี้จะกระจายกันอยู่ทั่วบริเวณวัดและอาศัยอาหารที่ทางวัดให้เป็นหลัก เนื่องจากสัตว์พวกนี้จะไม่ยอมให้พวกอื่นมาหากินในถิ่นของตัว จึงต้องตรวจดูในแต่ละร้านว่ามีอาหารเพียงพอหรือไม่

ประมาณบ่ายโมง ท่านจึงเริ่มรับแขก จะมีพักบ้างเพียงเล็กน้อยสำหรับเวลาปิดกวาดลานวัดและสรองน้ำ กับการปิดกวาดลานวัดนี้ ดูท่านจะไม่เคยเว้นเลยนับแต่เริ่มให้การศึกษาอบรมแก่บรรดาลูกศิษย์เป็นต้นมา ซึ่งอยู่ระหว่างบ่าย ๓-๔ โมง ต่อใกล้ค่ำจึงงดรับ แขกที่ว่านี้หมายถึงผู้มาจากจังหวัดอื่น สำหรับชาวอุดรฯ เอง ท่านถือว่าเป็นเจ้าของบ้านและทราบความจำเป็นในการปฏิบัติเพื่อความอยู่สบายในองค์ท่านดีอยู่แล้ว จึงอนุญาตให้พบได้ในช่วงจ้งหันเท่านั้น เวลานั้นนอกจากนี้ต้องมีความจำเป็นและรีบด่วนจริงๆ จึงจะเข้าพบท่านได้ เวลาประมาณ ๖ โมงเย็น ท่านมักเข้าไปเดินจงกรมอยู่ในป่า หรือไม่ก็ออกตรวจตามที่พักของพระเถรดังได้กล่าวมาแล้ว พอควรแก่กาลจึงขึ้นกุฏิและนั่งภาวนาต่อไปจนถึง ๕ ทุ่ม จึงเข้าจำวัด

นับแต่การล่องลับไปของหลวงปู่บัว วัดหนองแขง อุดรฯ ปี ๒๕๑๘ หลวงปู่ฝั้น วัดป่าอุดมสมพร สกลนคร ปี ๒๕๒๐ ท่านอาจารย์สิงห์ทอง วัดป่าแก้วชุมพล สกลนคร ปี ๒๕๒๓ ท่านอาจารย์จวน วัดเจติยาภิรติวิหาร (ภูทอก) หนองคาย ปี ๒๕๒๓ หลวงปู่อ่อน วัดป่านิโครธาราม อุดรฯ ปี ๒๕๒๔ หลวงปู่ขาว วัดถ้ำกลองเพล อุดรฯ ปี ๒๕๒๖ หลวงปู่คำดี วัดถ้ำผาปู่ เลข ปี ๒๕๒๗ และหลวงปู่แหวน วัดดอยแม่ปิ้ง เชียงใหม่ ปี ๒๕๒๘ การล่องลับไปของครูบาอาจารย์ฝ่ายกรรมฐานผู้ทรงคุณธรรมแต่ละท่านละองค์ นับเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ ทำให้ขาดการได้เห็นได้ยินได้ฟังอรรถธรรมจากองค์ท่าน ผู้จะโตเต้าขึ้นมาและทรงคุณธรรมเยี่ยงท่านนับวันหาได้ยาก เพราะถูกกระแสของโลกพัดผันเสียจนแทบตั้งตัวไม่ติด และมีมากต่อมากที่ล้มเหลวไปเลยเพราะต้านกระแสของโลกไม่ไหว เมื่อเป็นเช่นนั้นครูบาอาจารย์องค์ใดที่ยังเหลืออยู่พอให้เป็นที่กราบไหว้ทำบุญ ทำทานได้ด้วยความสนิทใจ เป็นใจใครก็อยากมา จึงมีผู้มานมัสการท่านที่วัดป่าบ้านตาดมากขึ้น เพื่อมาพบกราบไหว้และฟังอรรถธรรมจากท่าน แม้เพียงเล็กน้อยก็ขึ้นอกขึ้นใจและถือเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง ดังนั้นภาระการรับแขกจึงหนักขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งพระเถรและประชาชน

ธาตุขันธ์และภารกิจ

ระหว่างปี ๒๕๒๖-๒๕๒๙ กล่าวได้ว่าเป็นช่วงอาพาธของท่าน โดยเริ่มแต่ต้นปี ๒๕๒๖ เป็นต้นมา ธาตุขันธ์ท่านเริ่มทรุด โรคหัวใจคอยแต่จะกำเริบ เบื่ออาหาร เวลาลุกขึ้นมีอาการวิงเวียนหน้ามืด เดินชนเข จะล้ม บางวันท่านจึงอดอาหาร ที่อดติดต่อกันก็มี

“...๒ วันมานี้ไม่ทราบมันวิ่งมันเวียนอะไร เดินไปไหนก็จะได้ไม่ได้ ล้มลุกคลุกคลาน ลูกขี้ขี้มันนั่งลงมันจะล้มเดี๋ยวนั้น หน้ามืดบ๊อบทันทีต้องรีบนั่งเลย ไม่รีบมันจะล้มก่อน ถ้าล้มแล้วมันหนักมาก เรายรีบนั่งเสียมันยังไม่หนัก กลัวว่าเราจะรีบทำไม่ทันมันนะซี ความรู้มันรู้จิตนะ พอแย้มมันรู้ทันทีเลย แต่ที่นี้เรื่องของจิตเป็นเรื่องของจิต เรื่องของธาตุที่จะต้องปฏิบัติต่อกันนี่ซี ถ้าไม่เร็วทันมัน มันก็เอาจริงๆ เช่นรีบนั่งไม่ทันนี่ล้ม มันยิ่งหนักนั้น ที่ไม่บิณฑบาตนี้ มันเดินไปไม่ไหวนี้ โชชัดโชชอคอยแต่จะล้ม ถ้าไม่แน่ใจไปมันก็เอาจริงๆ เลยไม่ไปไปก็เมื่อขามันก้าวไม่ออกแล้ว ท้องจะก้าวไปทำไมละ ไม่กิน นั่น ขาไม่ก้าวก็อย่าให้ท้องมันก้าวซี อย่าให้ลื่นอย่าให้ปากมันก้าวซี ไม่ให้มันกินเสียก็ดี นิสัยอย่างนี้มันเคยตัดสันดานเจ้าของมายังมีอยู่ละ ทุกวันนี้ก็ยังมีจะเป็นนิสัยอะไรก็แล้วแต่ แต่ก่อนมันเป็นอย่างนั้นนี่ ไม่ได้คุย เราทำจริงๆ มันบิณฑบาตไม่ได้ ไม่ฉันที้ผมเคยปฏิบัติอย่างนั้นมา จนระลึกไม่ได้เลยว่าเราไปบิณฑบาตไม่ได้ แต่เราฉันทตรงไหนนี่ โนมนะ หากไปไม่ได้ ไม่เอาไม่ฉันท ถ้าไม่ได้มันจะไปของมันได้เอง ฉันทได้เองนะ มันฝึกเจ้าของ...”

(แสงวงโลก แสงวงธรรม หน้า ๑๙๙)

แขกที่มารอพบท่านมีมาอยู่เรื่อยๆ บางวันแม้มีไม่มากแต่ก็มาไม่ค่อยขาด ทำให้ท่านต้องรับแขกอยู่เรื่อยๆ และโรคเจ็บเอวรุนแรงขึ้น ท่านถึงกับต้องเอ่ยปากให้เขาทราบและได้หลบไปพักผ่อนอยู่ที่วัดอื่นเป็นระยะๆ

“...นี่เกี่ยวกับภาระภายนอกผมก็ลดลงมาก เลยเตือนประชาชนญาติโยมที่จะปฏิบัติอย่างแต่ก่อนนั้นมันไม่สะดวกและเป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างทุกวันนี้ เพียงพูดคำสองคำเท่านั้นก็รู้สึกแล้วเหนื่อยแล้ว เราต้องได้ขอร้องและแสดงเหตุผลให้ทราบว่าการปฏิบัติต่อประชาชนญาติโยมในเวลาแต่ก่อนกับเวลานี้มีความต่างกัน เพราะธาตุขันธ์เป็นเครื่องบังคับให้ต่างเราก็บอก การแนะนำสั่งสอนจะให้เหมือนแต่ก่อนเป็นไปไม่ได้ พูดคำสองคำก็ไป เพราะธาตุขันธ์ไม่เห็นแก่ใคร เมื่อขัดกับมันเมื่อไรมันก็แสดงผลไม่ดีขึ้นให้เห็น

ถ้าอยู่โดยลำพังเจ้าของ กับมาเกี่ยวข้องกับประชาชนพระเถรต่างกันนะ อยู่โดยลำพังเจ้าของมันพอติบพอดีอยู่นั้น ปฏิบัติต่อกันได้สะดวก เวลาเกี่ยวข้องกับญาติกับโยมกับพระกับเถรเข้ามาหลายๆ เหมือนกับมารับภาระ มันก็ตกก็ถ่วงลง โรคที่เคยเป็นอยู่แล้วก็แสดงขึ้นมา ถ้ายังฝืนมันไปมันก็ยิ่งเอาหนัก หนักหลายหนักหนักหลายครั้งหลายหนทนไปได้อย่างไร มนุษย์เรามันตายได้ เนอะ จึงต้องมีหลบหลีกปลีกตัว ผ่อนผันสั้นยาวต่อกันพอให้สะดวกสำหรับโรคนี้ จะได้อยู่ไปยืนนานกว่าปกติ หรือยืนนานกว่าการหักโหมมัน...”

(จากแก้วของศาสนา หน้า ๑๒๖)

“...ผมก็ยังอ่อนลงทุกวันๆ ท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่แล้ว หลบหลีกเลี่ยงไปไหนเพื่ออะไร แต่ก่อนผมก็ไม่ได้หลบไม่ได้หลีกเลี่ยง แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนเต็มสติกำลังความสามารถ ทั้งประชาชนญาติโยมพระเถระมีมากเท่าไรก็สอนทุ่มลงไปๆ ผลสุดท้ายธาตุขันธ์ก็อย่างที่ว่านั่นแหละ เครื่องมือๆ ฟังซิ ค่อยร่อยหรือลงไปๆ อ่อนลงไปๆ จนกระทั่งมันจะไปจริงๆ ผมก็เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟัง...”

(จากแก้วของศาสนา หน้า ๑๔๙)

แม้ท่านจะพยายามรักษาตัวเองด้วยการหลบหลีกเลี่ยงไปไหน แต่ความที่โรคสุกงอมเต็มที่จึงแสดงอาการขึ้นมา ปลายปี ๒๕๒๗ ปรากฏว่าโรคหัวใจผสมกับโรคหอบที่เกิดขึ้นปัจจุบันทันด่วนได้กำเริบอย่างรุนแรง ทำให้ท่านต้องฝืนไม่ยอมนอนติดต่อกันถึง ๓ คืน เนื่องจากโรคหอบนี้มักเกิดขึ้นในเวลากลางคืน หากตกใจหรือกำเริบขึ้นขณะนอนหลับนั้นยอมแก้ไขไม่ทัน เดชะที่ท่านปรารภเรื่องนี้ให้บรรดาลูกศิษย์ฟังหลังจากไม่ได้นอนติดต่อกันมา และหมอจีนที่ลูกศิษย์นำมารักษาได้ถวายยาถูกกับโรค โรคหอบที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันจึงสงบลงอย่างเด็ดขาดและไม่ปรากฏว่าได้แสดงอาการขึ้นอีกในภายหลัง

“...ความที่สงสารหมู่เพื่อน ไม่อยากจะพูดอะไรให้กระทบกระเทือนจิตใจ ผมก็เคยรักษาเต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังคราวที่ผ่านมาแล้วนี้เกือบไปจริงๆ ยังเหลือไม่กี่เปอร์เซ็นต์ โรคหัวใจกับโรคอะไรที่มันหอบบวกกันเข้า ถึงกับเจ้าของได้กำหนดเองโน่น และถ้าหากว่ายาไม่ถูกนี้ก็จริงจริงๆ นะ ป่านนี้ไปแล้วไม่เหลือเพราะได้คิดได้คาดมาแล้วไม่เคยผิด

นี่เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ของเจ้าของ ทุกข์เกิดขึ้นในเจ้าของ ในขันธ์เจ้าของ กำหนดกันอยู่ ต่อสู้กันอยู่ หรือยับยั้งกันอยู่ทำไมจะไม่รู้ สิ่งเหล่านี้มันหนักมันเบาขนาดไหน เคยยับยั้งกัน เคยรั้งกันเอาไว้ ก็เคยมานานแล้ว บทเวลาหนักเข้าๆ จะสู้กันไม่ไหว นี่ก็ได้วิตกวิจารณ์เสียมากมาย ไม่อยากจะพูดให้หมู่เพื่อนฟังเกรงจะกระทบกระเทือน เพราะไม่มีอะไรเป็นผลเป็นประโยชน์เกิดขึ้นจากการพูดให้หมู่เพื่อนฟังเลย หากจะแย้มบ้างก็เป็นบางองค์นิดหน่อยเท่านั้น นอกจากจะดูอาการกับกิริยาหรืออาการที่เคลื่อนไหวไปมาเท่านั้นหนักขนาดนั้นก็ไต่เป็นแล้วก็ไต่เห็นแล้ว แต่ก่อนผมก็ไม่เคยเป็น โรคหัวใจก็เคยเป็นมานาน แม้ว่าจะจะเป็นโรคที่ตายง่ายก็ตาม แต่ก็พอทำเนา พอยับยั้งกันได้ พอโรคอะไรพูดไม่ถูก เป็นขึ้นมาซัดๆ อย่างที่เล่าให้ฟังเหมือนกับโรคหอบ มันจะพาให้ชักให้สลบไปในขณะนั้น ผมก็ยังไม่เคยเห็น โรคหัวใจผมนี้ได้ถึง ๙๙% ผมเคยเล่าให้ฟังแล้วว่า ๙๙% ตั้งแต่คราวถ่ายท้องอยู่หนองผือ ส่วนโรคหัวใจเพียง ๙๘ เท่านั้น ยังไม่ถึง ๙๙ แต่คราวนี้ถึงเสียแล้ว จึงอดไม่ได้ที่จะวิตกวิจารณ์กับเรา คำว่าวิตกวิจารณ์กับเราก็คือกับหมู่กับคณะนั่นเองไม่ใช่อะไร ขันธ์นี้เราใช้เพื่อหมู่เพื่อคณะ ไม่ได้ใช้เพื่อเรา จึงได้วิตกวิจารณ์ อ้อ ถ้าลงขนาดนี้แล้วเรานี้จะไม่เลย ๗ วัน จะต้องไปแน่ๆ เพราะรุนแรงขึ้นทุกวันๆ รั้งกันไว้ๆ เมื่อเหลือกำลังแล้วก็จำต้องปล่อยเท่านั้นเอง

พระพุทธเจ้าก็ยังมีนิพพานจะว่ายังไง เราเพียงหนูตัวหนึ่งเท่านั้น จะไปวิเศษวิโสเกินพระพุทธเจ้ามาจากไหน พอที่จะค้าโลกอยู่ได้ไม่ต้องตาย โรคนี้พอหอบเต็มๆ เหมือนกับว่าชักไปเลย ชักไปๆ ลมหายใจนี้หายไปข้างบนหมดเจ็บ เหลือแต่ความรู้ เวทนาดับหมด เช่นเดียวกับที่ว่าถ่ายท้อง ๒๕ หน อาเจียน ๒ หนนั่นเอง เวทนาดับหมด เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ เท่านั้น ไม่มีอะไรปรากฏ แข็งขาอวัยวะทุกส่วนเป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืนไม่มีความรู้สึกอะไร เวทนาอะไรดับหมด เหลือแต่ความรู้เท่านั้น นั่น ๙๙% อันนี้ก็มาเป็นแล้ว

ถ้าหากว่ายานี้ไม่ทันไม่ถูกกับยาหมอจีนนี้ต้องไปแน่ๆ ไม่สงสัย เพราะถึง ๙๙% แล้ว เนื่องจากโรคที่ว่าหอบนี้เข้าไปบวกกับโรคหัวใจ พอขึ้นถึงขีดแล้ว ลมหายใจนี้ดับเจ็บไปเลย แต่ความรู้ยังไม่หมด บังคับไว้ไม่ให้ออกไม่ให้ขึ้นไม่ให้ลงไปไหน ให้อยู่อยู่กับรู้ บังคับไว้ ในขณะที่บังคับไว้ นั้น ทุกขเวทนาหายหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย ร่างกายทุกส่วนเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืน มีสักแต่ความรู้ บังคับกันไว้ นั้น ไม่นานนักลมหายใจค่อยแสดงขึ้นมานิดๆ ทั้งที่มันหมดไปแล้วนะ ถ้าธรรมดาาก็ไปเลย เพราะคนเราต้องตื่นตื่น เวลาเป็นถึงขนาดนี้แล้วตื่นตื่น หาสติสติไม่ได้ ต้องปล่อยเลย ความรู้มันก็ออกไปขณะนั้นเลย เจ้าของก็ไม่รู้ แต่นี้สาธุ ไม่ได้รอด มันรู้นี่ อะไรๆ หมดไปๆ รู้หมด แต่ความรู้ไม่หมดนี้ อยู่นี้ก็ต้องอาศัยนี้บังคับไว้ไม่ให้ออก บังคับไว้ภายในตัว ไม่นานนักลมหายใจค่อยปรากฏขึ้นมานิดๆ บังคับกันไว้ตรงนั้น ไม่คิดไม่ปรุง ปล่อยให้ค่อยแสดงขึ้นมา

สักเดียวเวทนาความอ่อนเพลียทั้งหลายก็ค่อยปรากฏขึ้น พร้อมกับกับลมหายใจค่อยแสดงขึ้นมา นี้โรคหัวใจนี้ได้ปรากฏถึง ๙๙% เสียแล้ว นี่รู้ไว้ก็เพื่ออะไร ก็เพื่อหมู่เพื่อคณะ ลำพังผมเองไม่ได้เสียตายอะไร ผมไม่ได้คุย...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๐-๑๕๑)

ด้วยเหตุที่ธาตุขันธ์ท่านไม่เป็นปกตินี้เอง และงานภายนอก เช่น ขุดสระ สร้างกุฏิ และถ้ำที่ท่าลาน จอดรถหน้าบริเวณวัดมีอยู่ ท่านเองด้วยความเป็นห่วงเกรงจะไม่เรียบร้อย ก็ต้องออกตรวจอยู่เป็นประจำ การประชุมอบรมธรรมแก่พระเณรในช่วงระหว่างปี ๒๕๒๖-๒๕๒๙ เทียบกับที่แล้่วๆ มานับว่าลดลงมาก เฉพาะปี ๒๕๒๙ มีเพียง ๑๔ กัณฑ์เท่านั้น

ต้นปี ๒๕๓๐ ท่านเข้ารับการรักษาโรคหัวใจที่โรงพยาบาลศิริราช และผ่าตัดต่อกระຈกที่โรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ จากนั้นมาแล้วโรคหัวใจแทบไม่ปรากฏอาการใดๆ ออกมาอีกเลย การเทศน์ว่าการพระเณรปีนี้จึงมีมากขึ้นเป็น ๒๓ กัณฑ์ด้วยกัน

ทางคณะแพทย์ผู้ให้การรักษาโรคตาแก่ท่านได้นิมนต์ให้ท่านมาตรวจอยู่เป็นระยะ ท่านเองจึงต้องมาพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ หลายครั้งหลายคราว จากการที่ท่านมาพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ บ่อยครั้งนี้เอง บรรดาลูกศิษย์เมื่อทราบข่าวจึงชักชวนกันไปทำบุญและฟังธรรมจากท่านเป็นประจำ ก่อนหน้านี้แทบและหนังสือธรรมที่แจกเปล้าเป็นเวลานานติดต่อกันมาอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกประเทศ ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านที่ไม่เคยพบเห็น

ท่านก็อยากพบ ผู้เคยพบเห็นแล้วก็ไม่ถอยศรัทธาในการทำบุญและขอพึ่งธรรมจากท่าน จำนวนผู้มาทำบุญ จึงทวีจำนวนสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทุกครั้งที่ท่านลงไปพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ ตลอดจนติดตามมาบำเพ็ญธรรม ด้วยภายหลังที่ท่านกลับวัดแล้ว

เพราะฉะนั้น ระหว่างปี ๒๕๓๑-๒๕๓๓ ศาลาที่เคยกว้างขวางใหญ่โตจึงกลับแคบไปถนัดกับจำนวน คนที่มาวัดเพิ่มขึ้น ทุกวันนี้จนแทบจะแยกไม่ออกว่าวันไหนเป็นวันหยุดไม่หยุด เพราะคนมามากสม่ำเสมอ ทุกวัน ทั้งจากต่างถิ่นต่างแดนและในอุดรฯ เอง ความเข็ดขยาดต่อเรื่องดูของท่านซึ่งเคยรำลือมานาน ดูจะไม่มีใครคำนึงถึงพอจะเป็นอุปสรรคไม่ให้นำมาพบท่านอีกต่อไปแล้ว เพราะต่างทราบกันดีว่าท่านกระทำไป ด้วยความเมตตาเป็นพื้น และอยู่ในกรอบแห่งเหตุผลธรรมดาธรรม การแสดงธรรมของท่านจะมีขึ้นภายหลัง จังหันเป็นประจำทุกวันไม่เคยขาด ส่วนเวลาอื่นๆ ขึ้นอยู่กับจำนวนคนมามากน้อยเพียงไร หากเป็นคณะใหญ่ ท่านจะลงมาแสดงที่ศาลา ถ้าเป็นคณะเล็กๆ ไม่เกิน ๑๐-๑๕ คน ท่านจะรับที่กุฏิของท่าน

“...เมื่อวานนี้หลังเจ็บบรมไปหมดเลยเพราะรับแขกทั้งวัน พอตกตอนเย็นมาพูดอะไรอีกไม่ได้แล้ว เหนื่อย เพราะคนมาทั้งแผ่นดินแล้วเราคนเดียวรับแขกมันหวาดไหวได้ยังไง พระก็มาจากคน คนเจ็บบได้ พระเจ็บบได้ คนตายได้ พระตายได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นคนพักเครื่องได้ พระก็พักเครื่องได้ชิ ไม่งั้นตายได้จริงๆ วันหนึ่งๆ แขกคนไม่ใช่เล่นๆ นะ ออกมาข้างนอกนี้ไม่ได้นะ โผล่ออกมานี้เขาเห็นเข้าเป็นรุมเลยๆ เลยต้องอยู่ แต่ในกุฏิเหมือนกับผู้ต้องหา เขาไม่ได้คิดเรื่องของเรา นิชิตมันหนักมาก

ตั้งแต่มาจากกรุงเทพฯ แล้วไม่มีว่างเลย แขกมาทั้งวันๆ เดินเหยือกๆ แหย็กๆ ไปไหนก็ไม่ได้ รุมเอา เหมือนแม่ต่อแม่แดนแม่ฝั่ง พี่ๆ แล้วพูดกับคนนั้นบ้างพูดกับคนนี้บ้าง...ตาย ต้องรวมแล้วพูดทีเดียวๆ ไม่งั้นกำลังไม่พอที่จะทำประโยชน์ให้โลกได้ แม้แต่เดินบิณฑบาตก็เหมือนกัน เราก็ภาวนาทำหน้าที่ของเราไป เขาก็ไม่รู้เรื่องของเรานี่ สองปากทางนั่งรอเต็มไปหมดแล้ว ใครมาก็หลงปู่ ใครมาก็หลงตา เราสู้ไม่ไหว ก็ต้องเฉยเสีย บางวันเหนื่อยมากๆ นึ้นนอนไม่หลับ ไม่ได้เหมือนแต่ก่อน แต่ก่อนพอเวลาเหนื่อยแล้วล้มตุ้ม ลงไปถูกหมอนไม่ถูกหมอน หลับไปแล้วครอกๆ เดียวนี้ไม่นะ เวลาเหนื่อยมันบรมไปหมดทั้งร่าง ก็รับแขก ทั้งวัน ลมก็ใช้นี้ ก็นั่งทั้งวันๆ พอล้มนอนไม่ยอมหลับ เป็นอย่างนั้นนะ แล้ววันหลังมาขึ้นเวทีอีก ยังไม่ขึ้นเวที ก็ค่อยเรื่อยมาเลยว้าใจ ค่อยๆ ไปตามถนนหนทางที่ไหนๆ ก็ค่อยเรื่อย ทำไมมันจะไปทนไหวมนุษย์เรา

เรื่องหัวใจเราก็เห็นใจ ในขณะเดียวกันหัวใจทั้งหลายก็มารวมอยู่ที่นี้ ที่นี้ก็ทำประโยชน์เพื่อโลก ถ้าหัวใจนี้พึงเสียเป็นยังงี้ก็ต้องคิดบ้างผู้มาทั้งหลาย ที่ว่าเจตนาดีมีความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในครูบาอาจารย์เพียงเท่านั้น น้ำหนักยังไม่พอ ผู้ที่ทำประโยชน์ให้โลกไม่มีน้ำใจทำได้ ยังงี้ก็ต้องคิดบ้างซี เวลาเหนื่อยหนักเข้าๆ มันก็ทรุดลงๆ เพราะฉะนั้นจึงต้องให้มีเวลาพัก เช่น อย่างแขกมานี้ ก็เหมือนกัน ให้รอไว้ก่อนๆ พอเวลาสมควรแล้วให้เข้าพร้อมกันๆ ถ้าจะปล่อยให้มาแล้วเข้าๆ นี้ ทั้งวันไม่ได้ หยุดเลยนะ ตั้งแต่ตื่นนอนโน้น เมื่อเข้ากำลังเตรียมไปบิณฑบาตก็มาแล้ว ปุ๊บปั๊บ มาเลย มากี่หลงตาหลงพ่อ เรื่อยไปเลย จะไม่ให้นั่งได้ยังไง

เราก็เห็นใจเรื่องเห็นใจ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำนี้ทำด้วยความสงสารล้วนๆ เราพูดได้เต็มปาก ออกมาจากเต็มหัวใจเรา ว่าเรามีแต่หัวใจของโลกเท่านั้นที่เกี่ยวพันกันอยู่ สงสารหัวใจแต่ละดวงๆ ไม่ว่าจะ รับแบกรับคน จะทำประโยชน์ที่ไหนดๆ เราทำเพื่อหัวใจคน ไม่ได้สนใจกับเรื่องโลกามิสใดๆ ยิ่งกว่าหัวใจคน เพราะฉะนั้นเราจึงทน นอกจากทนไม่ไหวก็บอก บอกก็บอกในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์ ไม่ได้บอกในฐานะ เป็นอริข้าศึกศัตรูต่อกันและกัน ดูกี่ดูในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์ อยู่ในขอบเขตแห่งอรรถแห่งธรรมแห่ง ความเมตตาสงสาร ไม่นอกเหนือไปจากนั้น เวลาหนักมากจริงๆ เราก็บอกอย่างที่บอกนั้นแหละ พอดูก็ดู บทเวลาพอเป็นไปไม่ได้ไม่ต้องบอกเพราะเราเคยปฏิบัติต่อโลกมานานแล้ว นี่ก็เคยพูดเสมอว่าเหมือนจะ ๔๐ ปีแล้วที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ แยกออกไปก็พระเณรประชาชน ตั้งแต่หลวงปู่ฉันมรณภาพไปเมื่อ ปี ๒๕๔๒...”

(อบรมฆราวาส ๓๐ เมษายน ๒๕๓๓)

บำเพ็ญสาธารณกุศล

สืบเนื่องมาจากการเจ็บป่วยและได้รับการเยียวยารักษาจากโรงพยาบาลนี้เอง ทำให้ท่านได้เห็น สภาพของคนไข้ที่ต่างรอคอยความหวังจากหมอ ว่าเป็นสภาพที่น่าสงสารมาก องค์ท่านเองมีโอกาสดีๆ ที่ได้รับ การรักษาจากโรงพยาบาลที่มีเครื่องมือทันสมัย หมอเองก็มีความสามารถ จึงรักษาท่านให้ทุเลาจากโรค ที่เป็นมานานแล้วได้ ดังนั้นพอกลับมาถึงอุดรฯ แล้ว ท่านจึงเริ่มดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาล ระดับอำเภอทันที ด้วยการบริจาคเครื่องมือเครื่องใช้ทางการแพทย์ อาทิเช่น เครื่องเอกซเรย์ อุลตราซาวด์ เครื่องตรวจคลื่นหัวใจ เตียง รถพยาบาลพร้อมอุปกรณ์ เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่โรงพยาบาลนั้น มีความจำเป็นต้องเครื่องมือชนิดไหน หลังจากไปตรวจดูด้วยองค์ท่านเองแล้ว ท่านแทบจะไม่ขัดข้อง แม้รายการเดียว ท่านกล่าวว่าคนไข้ก็คือคนจนตรอกจนมุม เมื่อวิ่งมาหาหมอ หากหมอไม่มีเครื่องมือที่ดี ก็ก้าวไม่ออกรักษาให้ไม่ได้ และสภาพคนชนบทเป็นคนยากจนเสียส่วนมาก การบำบัดรักษาถ้าพอเป็นไปได้ ก็ควรให้รักษาใกล้บ้าน จะได้ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินทองมากในการเดินทาง ตลอดสถานที่พักอาศัย การกินอยู่ หลับนอน

หากวันไหนว่างจากแขกที่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้า ท่านมักออกตรวจตามโรงพยาบาลต่างๆ อยู่เป็นประจำ ไม่เฉพาะแต่จังหวัดอุดรฯ เท่านั้น แม้จังหวัดใกล้เคียง เช่น สกลนคร หนองคาย ความเมตตาของท่านก็แผ่ไปถึง และนับวันจะขยายขอบเขตออกไปเรื่อยๆ นอกจากนี้ท่านยังให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียน สถานสงเคราะห์ เด็กกำพร้า และบรรดาวัดป่าต่างๆ อยู่เป็นประจำ ภารกิจต่างๆ ของท่านในวันหนึ่งๆ จึงมีมากแทบจะหาเวลา ว่างไม่ได้ ท่านกล่าวว่า พอตื่นขึ้นสิ่งแรกที่คิดคำนึงถึงก่อนอื่นก็คือเรื่องการช่วยโลก ไม่มีแม้แต่น้อยที่จะคิดถึง เรื่องตัวเอง พระช่วยโลกไม่ได้ ใครเล่าจะช่วยให้ ดังนั้น วัตถุประสงค์ไทยทานมากน้อยหากพอเพียงกับพระเณร

และความจำเป็นในวัดแล้ว ท่านจะหมั่นออกช่วยโลกอยู่เรื่อยมา ไม่มีส่วนที่สั่งสมไว้เพื่อวัดของท่านแม้หน่วยนิด หากจะกล่าวว่าวัดเป็นเหมือนท่านบิณฑบาตอันกว้างใหญ่ พร้อมเสมอที่จะให้บุคคลได้อาบตัมใช้สอยและเพื่อ กิจการประโยชน์อื่นใดได้ทุกขณะก็ไม่ผิด กับสถานที่บางแห่งที่ท่านให้ความช่วยเหลือ ท่านกล่าวให้เขาฟังว่า เงินจริงๆ นะไม่มี แต่น้ำใจนี้ไม่เคยจน มันหากค่อยเป็นค่อยไปเองแหละ

แม้ภารกิจของท่านในการช่วยโลกจะเพิ่มขึ้นมากมาย แต่การอบรมธรรมแก่พระเณรในปกครอง ท่านก็ได้ละเลย เป็นแต่เว้นช่วงห่างออกไปตามความจำเป็นที่เกิดขึ้น พระเณรจึงต้องอาศัยพึ่งจากเทพบ้าง อ่านหนังสือบ้างในช่วงว่างดังกล่าว การเทศน์แม้จะห่างและสถานที่ที่อยู่ออกจะคับแคบ แต่พระและเณรทุกรูป ดูจะไม่ถือเป็นอุปสรรค ขอเพียงได้ฟังใจอยู่ได้ร่มเงาบุญของท่านก็ถือว่าเป็นความอบอุ่นอย่างที่สุดแล้ว

ท่านมีเมตตาที่จะเทศน์สอนพระเณรและฆราวาส ส่วนใหญ่จะเป็นเทศน์ที่วัดป่าบ้านตาด จังหวัด อุดรธานี ถ้ามีผู้นิมนต์ท่านไปเทศน์ข้างนอก ท่านจะพิจารณาเหตุผลการก่อนที่จะรับนิมนต์ ส่วนเรื่องถ่ายภาพ ของท่านก็เช่นเดียวกัน ควรกราบเรียนขออนุญาตท่านก่อน ทั้งสองเรื่องนี้ท่านได้เทศน์ไว้ดังนี้

การนิมนต์ท่านไปเทศน์

“...เราอยู่ เราเป็นอยู่ทุกวันนี้ เราตะเกียกตะกายทุกวันนี้ เพื่อหัวใจโลกนั้นแหละ เราหวังที่สุดเรื่อง หัวใจ เราไม่ได้หวังวัตถุเงินทองข้าวของเหล่านี้ เพราะไม่ใช่ศาสนเงิน นี่ศาสนธรรมต่างหาก หรือศาสนธรรม แท้ๆ ไม่ใช่ศาสนเงิน ไม่เห็นแก่ความโลภ ไม่เห็นแก่สิ่งนั้นสิ่งนี้ ยิ่งกว่าหัวใจคน ลำบากลำบากขนาดไหนเราก็ไป ถ้าเป็นเรื่องหัวใจคนแล้ว ถ้าเป็นเรื่องจะเอาอะไรมาหลอกเรา อย่ามาหลอก เช่น ขอนิมนต์หลวงตาบวไปเทศน์ ที่นั่นจะให้เงินหนึ่งล้านบาท หลวงตาบวจะตอบว่าไม่ไป ชี้เกียจ...ทันทีเลย ก็เราไม่ได้บวชมาหาเงินล้านนี้ เราบวชมาหาธรรม หาหัวใจเรา หาหัวใจโลกต่างหาก ไม่ได้บวชมาหาเงินหาทองงกทรัพย์สินใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะนั้น ในวงนักบวชยอมรับกันทั่วสังฆมณฑล เราไม่ปฏิเสธ

เรายินดีเสมอการแนะนำสั่งสอนคนด้วยอรรถด้วยธรรม ไม่ว่าคนมีคนจนคนโง่คนฉลาด ถ้ามาด้วย อรรถด้วยธรรมแล้วมาเถอะๆ ว่าอย่างนี้เลย เรานะ ถ้ามาแบบอวดก้าม อย่างมาๆ วัดนี้ไม่ใช่วัดก้าม วัดนี้ ไม่มีก้าม เราบอกอย่างนี้เลย และไม่ยินดีต้อนรับ สนทนาให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่าด้วย...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๙-๔๗๐)

การถ่ายภาพ

“...อีกประการหนึ่ง ที่ได้เคยพูดกันอยู่เสมอเรื่องถ่ายรูป อย่างไรก็ตามมันไม่ใช่ควาย คนทั้งคน ยิ่งเป็นพระทั้งองค์ ครูบาอาจารย์ทั้งองค์ ควรจะปรึกษาปรารภกันให้เป็นที่เรียบร้อยก่อน เมื่อเหตุผลลงกันแล้ว ถ่ายเท่าไรก็ได้เราไม่ว่า เราไม่ห่วง ถ้าขัดแย้งต่ออรรถต่อธรรมต่อเหตุต่อผล ไม่ใช่ทางของชาวพุทธเรา อย่าได้พากันฝัน อย่าได้พากันทำ นี่เราเคยพูดหลายหนแล้ว พูดกันถึงเรื่องถ่ายรูป แสดงเหตุผลให้ทราบและเป็นที่ยอมรับแล้ว อยู่ๆ ก็ถ่ายพื้บอกมาเลย มันอย่างไรถึงเป็นอย่างนั้น ชาวพุทธเราให้พากันฟังเหตุฟังผล...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๙)

เรื่องทีอบรมสั่งสอน

ไม่เพียงแต่อบรมสั่งสอนพระเณรในพระธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างละเอียดพิสดารเท่านั้น ท่านอาจารย์ยังสอนการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสมแก่อรรถแก่ธรรมให้กับบรรดาศิษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพระเณรของวัดป่าบ้านตาด อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ดุจดั่งบิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรของตน ซึ่งมีทั้งสั่งสอนทั้งว่ากล่าวตักเตือนเพื่อตัดนิสัยให้ลูกเป็นคนดี

“...ผมนะแกล้งไปทุกวันๆ แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนนี้เหนื่อย แม้แต่ขณะนี้ผมก็เหนื่อยแต่ทนเอา แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนนี้ด้วยกำลังใจจริงๆ ด้วยกำลังเมตตาสงสารจริงๆ ไม่ได้ด้วยการเสกสรรปั้นยอขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงพูดตรงๆ เลยว่า การเทศน์จึงเผ็ดร้อน เผ็ดร้อนเพราะอะไร เพราะพลังของจิตนั่นเอง พลังของความเมตตาสงสาร จะว่าพลังของธรรมจะผิดไปไหนวะ เราปฏิบัติธรรมเราพูดธรรม ไม่ว่าพลังของธรรมจะว่าอะไร เราไม่ได้หากิเลสมาพูดนี่นะ เราไม่ได้หากิเลสมาเป็นมรรคผลนิพพาน แล้วจะเป็นพลังของกิเลสได้ยังไง ให้ท่านทั้งหลายนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลเกิดประโยชน์

มากขนาดไหนผมยังอุตสาหสำหรับ แล้วหน้าใหม่มาเรื่อยๆ มาให้ดูนะ ให้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติอย่ามาเหลวๆ ไหลๆ เก้งๆ ก้างๆ ขวางหูขวางตา ขวางตัวเองแล้วก็ขวางคนอื่น ขวางพระขวางเณรซึ่งเป็นหมู่เพื่อนเดียวกัน ขวางครูขวางอาจารย์ สำหรับผู้มีตา ถ้าสิ่งที่ไม่ดีแล้วมันขวางทั้งนั้น จึงอย่าให้ขวางเมื่อไม่ขวางเราแล้วจะไม่ขวางใคร เมื่อไม่ขวางธรรมแล้วจะไม่ขวางใคร ดีทั้งนั้น ผู้หาความดีแล้วไม่ขวาง...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๒๕๑-๒๕๒)

“...นี่ก็เหนื่อยทุกวันๆ เหนื่อยลงทุกวัน สอนหมู่สอนเพื่อนก็สอนเต็มเม็ดเต็มหน่วย สอนเต็มอรรถเต็มธรรม เต็มภูมิความสามารถของตนที่มีมาน้อยเพียงไร ไม่ได้ปิดบังลึกลับ ขอให้หมู่เพื่อนได้เห็นใจนำไปประพฤติปฏิบัติ อย่ามาแก้งๆ ก้างๆ กัดๆ ขวางๆ ขวางทั้งตนและผู้อื่นอยู่นี้ มันไม่เกิดประโยชน์อะไร สิ่งเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปในโลกดินแดน ไม่เห็นเป็นของประเสริฐ นอกจากธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐ...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนาธรรม หน้า ๓๓๖)

เรื่องที่ท่านอบรมสั่งสอนพระเณรของวัดป่าบ้านตาดนั้นมีมากมาย ได้คัดมาเพียงบางเรื่องดังนี้

การเดินบิณฑบาต

“...บิณฑบาตทั้งที่ยังหนุ่มๆ หัวเท่ากำปั้นจะแข็งแรงขนาดไหน ยังเดินด้อมๆ เหมือนคนอายุตั้ง ๙๐ ปี นั้น...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕๐)

“...เดินบิณฑบาตให้มีสติ ให้มีความเพียรไปตลอดสาย เคยพิจารณาอะไรให้ถือนั้นเป็นกิจเป็นงานของตน ท่านจึงเรียกว่าบิณฑบาตเป็นวัตร คำว่าวัตรก็คือเครื่องแกกัเลสถอดถอนกิเลสนั้นแล...”

(แสงวงโลก แสงธรรม หน้า ๑๐๖)

การทำสมาธิเพียรอย่างจริงจัง

“...นี่เห็นทำความเพียรก็มีแต่กิริยาๆ อากาโร ใจไม่ทราบไปไหน หากความจดจ่อต่อเนื่องด้วยความมีสติ สติตั้งไม่ได้ แล้วทางจงกรมเป็นยังงไรทุกวันๆ มันไม่ใช่เป็นดงเสือไปหมดแล้วหรือ มาอยู่นี้มาอยู่กันอะไร นั่งสมาธิมันได้ถึง ๕ นาทีไหมนี่ เดินจงกรมได้พอ ๓๐ นาทีไหม ผมอกจะแตกแล้วนะอยู่กับหมู่กับเพื่อน หนักมากทีเดียว มองดูแพล็บๆ มันหากขวางตาขวางหูอยู่นั้นแหละ มันทำไม่ถึงขวาง เรารับหมู่เพื่อนไว้ด้วยความเมตตาสงสาร และแนะนำสั่งสอนด้วยความเมตตาแท้ๆ เหตุใดมันจึงขวางหูขวางตา พิจารณาบ้างซิ หมู่เพื่อน มันขวางธรรมมันก็ขวางตาซิ เราคิดเป็นธรรมแท้ๆ กับหมู่กับเพื่อน ดูด้วยความเป็นธรรม บกพร่องตรงไหนๆ มันมีแต่เรื่องกิดเรื่องขวาง ความบกพร่องทั้งนั้น มันจะไม่ขวางยังง...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๔)

การฝึกกรรมตนเอง

“...การฝึกกรรมตนเองนั้น คือการฝึกคือการตัดสันดานกิเลส เราอย่าเข้าใจว่าเราตัดสันดานเรา เรากรรมตนเอง ถ้าเราว่าเราตัดสันดานเรา เรากรรมตนเองแล้ว จะก้าวไม่ออกจะทำไม่ลงฝึกไม่ได้นะ กิเลสมันอยู่กับเรา เวลากิเลสมันตัดสันดานเรา เราทำไมไม่คิดบ้างว่าเวลานี้กิเลสตัดสันดาน ความโลภตัดสันดาน ความโกรธตัดสันดาน ราคะตัณหาตัดสันดาน ความรักความชังตัดสันดาน มันตัดสันดานอยู่ตลอดเวลา ภายในจิตใจนี้ เราไม่ทราบบ้างหรือว่านี่คือกิเลส แต่เวลาเราจะตัดสันดานมันบ้าง เราจะกรรมมันลงไปให้ถึงขั้นหายพศ ปรากฏธรรมคือความสงบเย็นใจขึ้นภายในจิตใจของเรา ทำไมจึงอดทนระอาใจ ว่าเป็นทุกข์หรือกลัวจะเป็นทุกข์ นี่มันก็ไม่ทันกลมายาของกิเลสโดยไม่ต้องสงสัยแหละ ไม่ทัน

ทุกข์ก็ยอมทุกข์ ถึงเวลาจะทุกข์เพราะการต่อสู้ เช่นเดียวกับเขาต่อยกันบนเวที นักมวยบนเวทีไม่ได้คำนึงถึงความเจ็บปวดแสบร้อนประการใด มีแต่หวังจะให้ได้ชัยชนะเท่านั้น นี่ก็เหมือนกัน เราหวังจะได้ชัยชนะจากการต่อสู้กับกิเลส เพราะเราเคยแพ้มันมานานแสนนานแล้ว ระยะเวลานี้เป็นกาลเป็นเวลาที่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้วที่เราจะเอาชัยชนะจากการต่อสู้กับกิเลส เราจะไปคำนึงถึงความลำบากลำบากนี้เป็นอันว่าแพ้ตั้งแต่ยังไม่ขึ้นเวทีเลย ให้พากันจำเอาไว้

ครูบาอาจารย์องค์ใดที่ท่านดำเนินมาเป็นสรวงของพวกเราในวงปัจจุบันนี้ ก็ได้เคยศึกษากับท่านมาพอประมาณ องค์ใดก็เดาตายกันทั้งนั้น ฟังแล้วลืมไม่ลงเพราะเป็นอุบายที่เด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ที่ท่านนำมาใช้ กิเลสไม่ตายท่านก็ตาย นั่น ฟังซิ แต่สุดท้ายกิเลสตายท่านยัง ครองวิมุตติธรรมวิมุตติจิตภายในจิตใจ เพราะความผาดโผนโจนทะยานกับกิเลส ท่านไม่มีความท้อถอยอ่อนแอท้อแท้เหลวไหลเหมือนเราๆ ท่านๆ ที่เป็นอยู่เวลานี้ ให้ยึดมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ถ้าเราอยากชนะ

กิเลสนี้ถ้าเราเข้มแข็งมันจะอ่อนตัวลง พอเราอ่อนมันจะเข้มแข็งขึ้นทันที มันอยู่ในฉากเดียวกัน จิตดวงเดียวกันนั่นแหละ มันเหมือนกับแก้อีตัวเดียวกันนั่นละ กิเลสหนึ่งเราก็ไม่ได้นั่ง เรานั่งกิเลสก็ไม่ได้นั่ง ผลัดกันขึ้นผลัดกันลงอยู่นั่นละ กิเลสอยู่บนแก้อีอันเดียวกันนั่นละ นี่กิเลสอยู่บนหัวใจของเรา เหมือนกับคนที่นั่งบนแก้อีนั่นแหละ ถ้าคนหนึ่งจะนั่งคนหนึ่งก็ต้องลง เอากิเลสก็ต้องให้เป็นอย่างนั้น เอาให้กิเลสมีแต่ลง อย่าให้มันได้ขึ้น สู้กันอย่างนั้น...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๓๖-๓๓๗)

เรียนแล้วต้องนำมาปฏิบัติ

“...เรียนไปทำไม เรียนไม่สังเกต เรียนไม่พิจารณา เรียนไม่นำมาเป็นคติเครื่องพรา้สอนตน จะเกิดประโยชน์อะไร เพราะการเรียนการจดจำเปล่าๆ นั้น ถ้าไม่นำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๓)

“...เราเป็นมนุษย์ผู้ฉลาดและเป็นชาวพุทธต้องดูตัวของตัวเสมอเพื่อรู้จุดบกพร่อง จะได้แก้ไข ดัดแปลงให้ดี ไม่อย่างนั้นไม่ได้เรื่องได้ราวอะไรนะ ศาสนากระเทือนโลกมาได้ ๒,๕๐๐ กว่าปี สำหรับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของเรา ศาสนาพุทธกับเราชาวพุทธได้กระเทือนใจของเราบ้างไหม เป็นอย่างไร มีแต่ **สวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม** สวดกันไปเปล่าๆ ไม่ได้สนใจอรรถสัจธรรม ไม่ได้สนใจประพฤติปฏิบัติ ธรรมนั้นจะปรากฏได้อย่างไร ก็มีแต่ลมปากนะซี ศาสนาก็มีแต่ตำรา เขียนไว้ในตำราเต็มไปหมด แต่ศาสนาที่แท้จริงซึ่งจะปรากฏขึ้นในใจไม่มี มีแต่กิเลสเต็มหัวใจ บรรลุอยู่เต็มหัวใจมีแต่กิเลส ไม่ได้มีธรรมบรรลุบ้างเลย เกิดประโยชน์อะไร เอาไปพิจารณาดู ถ้าอยากทราบข้อเท็จจริงของศาสนา และ **สวากขาตธรรม** ประจักษ์ใจ...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๔)

อย่าว่าผู้อื่น จงดูตัวเอง

“...ไปไหนก็มีแต่กิเลสมันขวางหน้าๆ เสีย ไปวัดนั้นว่าเป็นอย่างนั้น ไปวัดนี้ว่าเป็นอย่างนี้ ไปดูพระองค์นั้นเป็นอย่างนั้น พระองค์นี้เป็นอย่างนี้ ตัวเองเป็นอย่างไร ไม่ดู ไม่คิดบ้างเลย มันได้ประโยชน์อะไร ไปหาดูแต่ตนเอง ไม่สนใจดูตัวเอง ทำสะอาดรกไม่หวัตอยู่ตลอดเวลา จนล้มลุกคลุกคลาน ไม่ดูที่สะอาด ดูแต่ต้นไม้ภูเขา ดินฟ้าอากาศโน้น อวกาศโน้น แต่หวัตที่จะให้โดนสะอาดหวัตแม่ทำอยู่ไม่สนใจดู ความผิดมันอยู่กับเจ้าของ ไม่ได้อยู่ที่รากไม้หวัตอ จึงควรดูเจ้าของมากกว่าดูสิ่งอื่นใด...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๔)

การไปการมาของพระเณร

“...การไปการมารู้สึกว่ายุงมากวัดป่าบ้านตาดเวลานี้ ไม่ทราบว่างค์ไหนเข้าองค์ไหนออก หลังไหลกันไปหลังไหลกันมา วันนี้ส่งองค์นี้ วันหน้าส่งองค์นั้น วันนี้ส่งองค์นั้นส่งองค์นี้ ยุงไปหมด เลยกอยมาส่ง

มาเสียกัน มันเป็นอย่างงี้กรรมฐานเราถึงเป็นอย่างนั้น ส่งไปโน้นแล้วส่งไปนี่ แข้งขาไม่มีเหรอ มีแข้งขาเฉพาะ พระพุทธเจ้าและพระสาวกครั้งพุทธกาลเท่านั้นหรือ ทุกวันนี้พระกรรมฐานเราเป็นพระขาดวันไปหมด แล้วเหรอ มันถึงได้ตามส่งตามเสียกันยุ่งเอาหนักหนา เพื่อความสะดวกสบายไปในทางแข้งขายิ่งกว่าเพื่อธรรม ทั้งหลายอย่างนั้นหรือ

นี่มันกลายเป็นพระกรรมฐานขุนนางไปแล้วนะ จึงได้ทำให้ยุ่งเหยิงวุ่นวายต่อวัดต่อวาและต่อประชาชน ผู้คอยรอคอยรับส่งเสีย มันได้เรื่องอะไร เรื่องเหล่านี้มันน่าสลดสังเวชทั้งนั้นแหละ สำหรับพระพุทธเจ้าและพระสาวกตลอดครูอาจารย์ที่สมบุกสมบันมาแทบล้มแทบตาย ก่อนจะได้ธรรมมาสอนพระกรรมฐานขุนนาง แข้งขากุดตัวนะ มามากไปมากเท่าไรยิ่งสร้างปัญหาไม่เข้าเรื่องมากขึ้นทุกวันเวลา

จิตจะสงบเพียงชนิดหนึ่งก็ไม่มี ภาวนาอะไรมันถึงไม่สงบ ตั้งหน้าตั้งตาทำอยู่ทุกวัน งานอันนี้ทำอยู่ทุกวัน ทำไม่มันไม่เห็นผล ถ้าตั้งใจทำแบบจริงๆ จังๆ ตั้งหน้าตั้งตาทำจริงๆ สมกับงานนี้เป็นงานจำเป็นของตน โดยแท้ มันต้องปรากฏผล อย่างน้อยความสงบเย็นใจต้องมี เท่าที่จิตหาความสงบไม่ได้

เราเห็นโทษของมันใหม่ว่า อะไรที่เป็นเครื่องกีดขวางอยู่เวลานั้น ถ้าไม่ใช่กิเลสตัวเป็นพินเป็นไฟจะเป็นอะไรไป ถ้าธรรมแล้วไม่ฟังชานไม่วุ่นวายไม่รำคาญ ต้องสงบเย็น ต้องฉลาดในการปลดเปลื้องตนเอง จากอารมณ์ที่กิเลสก่อขึ้นมาตั้งขึ้นมา ต้องมีสติปัญญาพอหลบหลีกปลีกตัวกันจนได้ถ้าผู้ตั้งใจปฏิบัติจริงๆ นี่มีแต่ชื่อพระกรรมฐาน น่าสลดสังเวชจะตายไป...”

(เข้าสู่แดนอากาศของจิตของธรรม หน้า ๓๗๗)

ไม่อยากให้พระเณรไปไหนมาไหน

“...สิ่งที่มาเกี่ยวข้องของมันก็ยิ่งมากมายขึ้นทุกวัน ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ ไม่อยากให้พระเณรไปไหนมาไหน ทุกวันนี้ พระเณรก็รักษาตัวเองยังไม่ได้ ยิ่งไปถูกสัมผัสสัมพันธ์สงครามทางตาทางหูเข้าไปแล้วเป็นอย่างงี้ เหล่านี้ไม่ใช่เราไม่คิด เราคิดหมด ฉะนั้น หมูเพื่อนเถลเถลไปโน้นมานี่เราจึงว่าเสมอนะ เราว่าด้วยเหตุผลที่เราคิดแล้วนี่ เมื่อถึงขั้นตายตัวของจิตแล้วก็ยังเป็นอีกขั้นหนึ่ง ใครจะได้ความตายตัวเป็นที่แน่ใจ มาพูดให้เราฟังบ้างซิ มันไม่เห็นมีนี่ มีแต่ล้มทั้งหงายๆ เขายังไม่ต้อย พอเขากระดิกก็ล้มแล้ว มันเป็นอย่างงี้ มันตายก่อนเกิดเสียแล้วนี่ แยกแต่ความเซ่อๆ ซ่าๆ แล้วจะไปอวดดีอะไร ความดีไม่มีในตัวแล้วจะเอาอะไรมาอวดให้มันดี...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕๑)

“...ใครมานิมนต์พระวัดนี้ไปไหน เราก็ได้พูดเหตุพูดผลให้เขาฟัง เพราะเรารักเราสงวนพระผู้มุ่งธรรม มุ่งธรรม ซึ่งมาอาศัยและอยู่กับเราเพื่อการศึกษาอบรมความดีทั้งหลาย เราไม่ได้รักสงวนอะไรบรรดาวัตถุ ยิ่งกว่าพระในวัดเรา จตุปัจจัยไทยทานเป็นเครื่องอาศัยเพียงเล็กน้อยไปวันหนึ่งคืนหนึ่ง พอยังมีชีวิตให้เป็นไป เพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความสะดวกเท่านั้น จึงว่าเครื่องอาศัยๆ นิสสัย ๔ ฟังซิ ท่านสอนไว้แล้ว ตั้งแต่วันบวช สิ่งอาศัยคือปัจจัยเครื่องอุดหนุนแก่การบำเพ็ญสมณธรรมความสงบเย็นใจ เครื่องอุดหนุน เครื่องสืบทอดกันไปแห่งชีวิตธาตุชั้นนี้ในวันหนึ่งๆ เท่านั้น

ธรรมเป็นเรื่องใหญ่เป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นแกนอันสำคัญที่เราต้องการ ส่วนปัจจัย ๔ พอเป็นความสะดวกในการบำเพ็ญธรรมเท่านั้น ถ้าไม่ฉลาด สิ่งเหล่านั้นก็เหยียบย่ำทำลายได้ เพราะตัวเราที่พาให้ได้ให้เสีย พาให้เป็นไป พาให้ชวนชวาย พาให้ยินดี พาให้ติด อันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด จึงต้องระวัง ไม่ใช่เรื่องของ ธรรม ถ้าธรรมแล้วไม่ติด ติดอะไรธรรม ท่านสอนให้แก้ให้ละให้ถอดให้ถอนทั้งนั้น ติดอะไร แต่กิเลสมันเป็นเรื่องให้ติดอยู่แล้วโดยปกติ อยู่โดยปกติมันก็ติด แสดงออกมันก็ติด กิริยาอาการทุกอย่างทุกอย่างติดทั้งนั้น ถ้าเป็นเรื่องของกิเลส จึงต้องใช้ความพิจารณาอยู่ทุกขณะที่เคลื่อนไหวของใจ กาย วาจา เพื่อสลัดปิดทิ้ง ออกจากใจ โทษจะสนใจเกี่ยวข้องพัวพันและเสาะแสวงหาจตุปัจจัยให้เพิ่มการทำลายตัวเข้าไปอีก นั่นไม่ใช่ทาง จึงไม่ควรสนใจใฝ่หา...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๗๓-๒๗๔)

ไม่ทำความคุ้นเคย ให้มีสติธรรม

“...เวลามีแขกมีคนที่เหมือนกันให้ระมัดระวังนะ อย่าไปคุ้นกับใคร แต่ไม่รังเกียจใคร หากไม่คุ้นกับใคร นอกจากธรรมเท่านั้นที่เป็นที่ฝากเป็นฝากตายของพระของเรา ให้หนักแน่นในธรรมทั้งหลาย มีสติธรรมเป็นสำคัญ สติธรรมนี้สำคัญมากนะ เพราะฉะนั้นเวลาพูดขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นวาระใด สติธรรมนี้จะปราศจากไม่ได้ เพราะเป็นธรรมที่สำคัญมากที่สุด เป็นพื้นฐานที่จะให้เกิดแห่งธรรมทั้งหลายทุกแห่งทุกมุมของธรรม เกิดจาก สติธรรมนี้ทั้งนั้น จึงได้พูดถึงเสมอๆ ถ้าเป็นอาหารก็ประเภทที่ว่าเป็นพื้นฐานของอาหารนั่นเอง...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๘๓)

มิสติไม่เกี่ยวเกาะ

“...วันคืนยืนเดินนั่งนอนมีแต่การดูหัวใจของตน ซึ่งเป็นสถานที่เกิดขึ้นแห่งเหตุทั้งหลาย ส่วนมากตัวเหตุคือสมุทัยมันเกิดที่ใจ นอกจากนั้นยังมีเครื่องเสริมให้เกิดขึ้นอีกเรื่อยๆ มีจำนวนมากมาย เรียกว่ารอบตัวของเรานี้ มีแต่ทางไหลเข้ามาแห่งกิเลสทั้งหลาย ตากระทบรูป ถ้าสติไม่มีก็เป็นไปเพื่อกิเลส หู จมูก ลิ้น กาย กระทบอะไรที่เป็นคู่เคียงแห่งกันและกัน เช่น เสียง กลิ่น เป็นต้น มันก็เป็นความหมายไปเพื่อกิเลสทั้งนั้น นี่เรื่องของข้าศึกมีอยู่รอบตัว แล้วจิตนั้นแลจะเป็นผู้ที่คิดผู้ปรุงผู้แต่งผู้ให้ความสำคัญมันหมายเพื่อให้กิเลสทั้งหลายกำเรบขึ้นภายในจิตใจของตัวเอง ไม่ใช่รูปรสกลิ่นเสียงเครื่องสัมผัสทั้งหลายเหล่านั้นมาเป็นตัวภัยเสียเอง แต่เป็นเรื่องของจิตที่ได้พบได้เห็นสิ่งเหล่านั้นแล้วมาวาดภาพขึ้น ตีความสำคัญมันหมายออกไปกว้างขวางลึกซึ้งด้วยความเป็นสมุทัย แล้วกลายเป็นทุกข์เผาผลาญจิตใจของตนเอง ก็คือจิตใจของเรานี้ที่คิดออกไปด้วยความไม่มีสติ

ไม่ใช่สิ่งอื่นใดมาเป็นข้าศึกต่อเรา แต่เป็นเพราะจิตไปสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดแล้วเกิดกิเลสขึ้นมา ท่านจึงให้ระมัดระวัง ถ้าไม่ระวังจะได้สัมผัสสัมพันธ์ก็อย่าไปสัมผัสสัมพันธ์ คือไม่ควรเห็น อย่าเห็นอย่าดู ไม่ควรฟังอย่าฟัง ดังพระพุทธเจ้าท่านทรงรับสั่งสอนพระอานนท์ ตอนที่พระอานนท์ขึ้นทูลถามพระพุทธเจ้าว่า การปฏิบัติต่อมาตุคาม นี่เป็นต้นนะ จะให้ปฏิบัติอย่างไร คำว่ามาตุคามใครก็ทราบแล้ว อยู่ในสถานที่นี้ ไม่จำเป็นต้องอธิบายออกไป

เรายกตัวอย่างเพื่อให้ตีความหมายไปกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นภัย ว่าไม่เห็นเสียเลยละดี อานนท์ นั้น ฟังซิ คือสิ่งที่เป็นภัยใดๆ ก็ตาม เมื่อเห็นเข้าไปแล้วจะเป็นภัย ให้ฟังสำรวมเสียก่อนก่อนที่จะเห็นจะดู ด้วยความไม่ดูไม่เห็นนั้นแลดี อานนท์ นั้น อันนี้ดีนะ หากจำเป็นจะได้เห็นได้ยินจะทำอย่างไร อย่าพูด คืออย่าสำคัญอย่าครุ่นคิด อย่าติดใจในสิ่งที่เห็นสิ่งที่ได้ยิน อย่าถือมาเป็นอารมณ์ ให้พยายามตัดเสมอๆ กับสิ่งนั้นๆ ที่จะ เป็นเครื่องเกี่ยวโยงเข้ามาให้เป็นข้าศึกต่อจิตใจ

นี่ละเราเทียบเพียง ๒ ประโยคเท่านั้น ก็ให้ฟังทราบเอาในเรื่องทั้งหลายที่ไม่ควรแก่การบำเพ็ญของมันมันเป็นสิ่งที่จะมาจำกัดการบำเพ็ญนี้ให้ด้อยหรือให้เสียไป จนกระทั่งกลายเป็นเรื่องความเพียรในสิ่งที่ เป็นข้าศึกต่อตนไปเสีย จึงต้องได้ระมัดระวัง นี่ละที่ท่านว่าให้ระมัดระวัง ตาเวลากกระทบรูป หูเวลากกระทบเสียง สิ่งทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมผัสสัมพันธ์กับอายตนะภายในของเรา คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้ฟังระมัดระวังด้วยสติ หากไม่จำเป็นก็ไม่ควรที่จะเห็นจะดูจะฟังจะสัมผัสถูกต้องสิ่งเหล่านั้น

นอกจากมันจำเป็น ฟังแต่คำว่าจำเป็นนั้นเถอะ ‘หากจำเป็นจะได้เห็นเล่าพระเจ้าข้า’ ดังพระอานนท์ ทูลถามพระพุทธเจ้า ‘หากจำเป็นจะได้เห็นได้ดู อย่าพูด’ แนะ ท่านมีทางเลี่ยงไปอีก ‘หากจำเป็นที่จะพูดจะทำอย่างไรละ’ ‘ให้ตั้งสติให้ดี อย่าให้เป็นไปตามอำนาจแห่งตัณหา’ ท่านว่า นั้นฟังซิ สิ่งทั้งหลายก็เหมือนกัน เช่นนั้น

กิเลสนี้มันมีประเภทต่างๆ กัน แต่สิ่งที่กล่าวมายกขึ้นมาเป็นตัวอย่างตะกี้นี้เป็นประเภทที่หนัก เป็นประเภทที่ถือเป็นข้อเท็จจริงๆ สำหรับนักบวชที่ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านจึงให้ตัดถึงขนาดนั้น ไม่เช่นนั้น ไปไม่รอดจริงๆ มันหนัก ถ้าเป็นแม่เหล็กก็ดูดเอาจนกระทั่งถึงตัวลึงไป ไม่รู้สึกตัวเลย ถลอกปอกเปิกไปก็ไม่ว่า ฎกมันดูดเอา จึงต้องระมัดระวังให้มาก...”

(ความลึกซึ้งข้อของจิตวิญญาณ หน้า ๑๙๕-๑๙๖)

สถานที่ที่ควรอยู่ควรไป

“...นี่แหละที่ท่านแสดงสถานที่ที่อยู่ ที่ไป ให้เราทั้งหลายได้ปฏิบัติ เพื่อความปลอดภัยกับสิ่งทั้งหลาย ที่กล่าวมาเหล่านี้

เช่นในป่า ป่าจะมีอะไร ก็มีแต่ต้นไม้ ป่าไม้กับป่าคนต่างกันอยู่มาก ป่าไม้เป็นที่ร่มรื่น ชุ่มเย็นสบาย สบายกายสบายใจ ป่าคนเป็นที่รุ่มร้อน มาทุกด้านทุกทางจากข้าศึกของคน จึงต้องได้ระมัดระวัง นี่ละคำว่า ป่าเป็นอย่างนี้ สถานที่ที่เปลี่ยวอยู่คนเดียวดีกว่าอยู่หลายคน อยู่หลายคนมีหลายเรื่องหลายราว แม้จะเป็น นักปฏิบัติด้วยกัน อยู่ด้วยกันหลายๆ คนก็ยังไม่เหมาะ จะว่าอะไรกับคนทั่วๆ ไปที่ไม่เคยได้รับการอบรมทาง อรรถทางธรรมเลย จะไม่เป็นข้าศึกต่อกัน ท่านจึงให้ระมัดระวัง ให้ไปหาอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ คือว่า โคนต้นไม้บ้าง ในป่าทั่วๆ ไปบ้าง ในถ้ำบ้าง เจือมผาบ้าง ชายป่าชายเขา หลังเขาไหล่เขา ที่ไหนเป็นที่สะดวก สบายแก่การบำเพ็ญสมณธรรม และรักษาจิตได้ง่ายกว่ากันกับสถานที่ทั่วๆ ไปแล้ว ให้พึงเสาะแสวงหา ในสถานที่เช่นนั้นเถิด

เพราะฉะนั้น บรรดาพระสาวกทั้งหลายบรรลุธรรมท่านจึงมักบรรลุในสถานที่เหมาะสม ตามที่พระ โอวาทพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ มากกว่าที่จะบรรลุในตลาดลาดเลา เช่นอย่างสมัยทุกวันนี้ก็เรียกว่า เทศบาล ๑ เทศบาล ๒ มีที่ไหน ธรรมท่านมีอยู่ทั่วไป แต่ไม่สามารถที่จะรื้อฟื้นธรรมให้เกิดขึ้นในสถานที่เช่นนั้นได้สะดวก สบายยิ่งกว่าสถานที่เหมาะสม เช่นในป่าในเขาเป็นสำคัญ นี่ละพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้พวกเราทั้งหลาย ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญตามเข็มนาฬิกาทางเดินที่ทรงแสดงไว้แล้วนั้น อย่าให้เคลื่อนคลาด

ผู้มีความรักในมรรคผลนิพพาน ให้พึงรักให้พึงเคารพในพระโอวาทอันถูกต้องถึงแก่อันตายตัวแห่ง ความถูกต้องถึงแก่อันทั้งหลายของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้แล้ว อย่าให้เคลื่อนคลาดไป อย่าให้จิตจางภายใน จิตใจ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

ยากก็ตามเถอะ การเดินทางย่อมมีทั้งทางคดทางโค้งทางตรง ทางสะดวกขรุขระ มีผสมผสานกันไป แต่สายทางอยู่ที่ตรงนั้น จำเป็นผู้เดินทางต้องผ่านไปตามสายทางที่เป็นเช่นนั้น เราเลือกเอาไม่ได้...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๙๖-๑๙๗)

สอนตนให้ได้เสียก่อน

“...อยู่ที่นี้ให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ครูบาอาจารย์ก็นับวันร่อยหรอลงๆ ต่อไปนี้จะไม่ค่อยมีผู้ชี้แจงอรรถธรรม เพราะถ้าเราไม่สามารถทำความเข้าใจความฉลาดให้เกิดขึ้นกับเราแล้ว เราสอนเราก็ไม่ได้จะไปสอนอะไรให้คนอื่น เขาได้ดิบได้ดีถูกต้องแม่นยำ ถ้าเราไม่ถูกต้องแม่นยำเสียคนเดียวก่อน เวลานี้เป็นยังงี้ถูกต้องแม่นยำหรือผิดอย่างแม่นยำ ส่วนมากมีแต่ผิดอย่างแม่นยำ กิเลสมันเอาอย่างแม่นยำๆ มันก็ผิดอย่างแม่นยำๆ ของกิเลสไม่ใช่แม่นยำของธรรม เวลานี้เราอยู่ในขั้นแม่นยำในเรื่องของกิเลสสับเอาอย่าเอา สับตรงไหนตุมเลขๆ แม่นยำทั้งนั้น ธรรมะสับยังไม่ถูกเถลไถลผิดๆ พลาดๆ ล้มระเนระนาดไปเพราะอำนาจของกิเลสพันเอาๆ ...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๒๕๗)

“...มีคนนับถือมากน้อยนั้นเป็นเรื่องของเขา ผู้ปฏิบัติธรรมควรระวังเพราะเป็นกังวลวุ่นวาย ไม่สะดวกแก่ความเพียร ไม่ควรยุ่งกับอะไร นอกจากธรรมกับใจสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาเท่านั้นเป็นความเหมาะสม ถ้าจิตกลายเป็นโลกสงสาร มันจะเลยโลกไปจนหาเขตหาแดนหากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ มีคนนับถือมากเท่าไร ใจพระใจคนมีกิเลสคอยรับกันอยู่แล้ว มันก็ยังฟุ้งเพื่อเห่อเหิมสิ่มเนื้อสิ่มตัว เผยเยอหยิ่งยิ่งกว่าน้ำล้นฝั่งนั้นแล เพราะมันเป็นเรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องของธรรม เรื่องของธรรมต้องสม่ำเสมอ ต้องมีสติไม่สิ่มตัวอยู่เสมอ ท่านผู้ปฏิบัติยกตนพินทุกขมาแล้ว ท่านดำเนินดั่งที่กล่าวมานี้แล ผู้ต้องการพินทุกข้อย่างท่านก็ต้องปฏิบัติแบบท่าน หรือแบบศิษย์มีครู ไม่ใช่จะปฏิบัติแบบถูกลูกถูกแก อดทนว่าเก่งไม่ยอมฟังเสียงใคร นั่นคือการปฏิบัติเพื่อขึ้นเขียง เพื่อหอมกระเทียม ไม่ใช่เพื่อมรรคผลนิพพาน...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๔-๒๕)

“...นี่ก็ยิ่งร่อยหรอเข้าไปๆ ทุกวันพระกรรมฐานเรา กำลังจะกลายเป็นปลาเน่าไปขายอยู่ในตลาดลาดเลในเมืองใหญ่เมืองหลวงไปแล้วนะ เรื่องของกิเลสถ้ามีอยู่ในจิตแล้วมันสิ่มตัวได้ง่ายนะ เห็นคนมานับหน้าถือตาเคารพเลื่อมใสก็สิ่มตัวเสียละซี เหตุที่เป็นปลาเน่ากระจายเข้าตลาดนะ เพียงดินเหนียวติดหัวก็ว่าตัวมีหงอนไปแล้วนั้น นี่ละกรรมฐานตาย ผู้เห็นธรรมเป็นของแปลกประหลาดอัศจรรย์ภายในจิตใจอยู่แล้ว ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่นดินเหนียว ท่านรู้ มีแต่หาวิธีหลบหลีกปลีกตัวเท่านั้น จนผ่านพ้นไปได้แล้วนั้นก็ยิ่งรอบคอบ ควรจะสงเคราะห์ใครมากน้อยเพียงไร ท่านก็รู้ประมาณของตนเอง ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่น ผู้เช่นนั้นแล้วท่านเป็นผู้รอบคอบ ท่านรู้จักประมาณความพอดีในการปฏิบัติต่อประชาชน หนักเบาเล็กน้อยเพียงไร

ท่านรู้ของท่านเอง ท่านไม่ถือใครเป็นประมาณ ท่านถือธรรมเป็นประมาณ กำลังวังชาของท่านเหมาะสมเพียงไรท่านก็รู้ของท่านเอง เพราะท่านไม่ถือโลกามิสมาเป็นเจ้าอำนาจบังคับจิตใจท่าน ท่านไม่มีโลกามิสติดหัวใจ ท่านมีแต่ความเมตตาสงสารที่จะสงเคราะห์สงหาได้มากน้อยเท่าไรท่านก็ทำไป ความรู้จักประมาณท่านมีอยู่ประจำใจ ท่านไม่ลืมหิว ไม่ลืมธรรมจะไปลืมหิวอะไร คนลืมหิวต่างหากจึงลืมหิวแล้วแบบไม่มีสถานะใจอดแวะ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๙๓)

อย่าลืมหิว

“...ไปที่ไหนอย่าลืมน้ำดื่มเนื้อลืมหิวว่าตนเป็นนักปฏิบัติ เป็นองค์แทนพระศาสดาในการดำเนินพระศาสนา และประกาศพระศาสนาด้วยการปฏิบัติ โดยไม่ถึงกับต้องประกาศสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจในอรรถในธรรมโดยถ่ายเดียว แม้เพียงข้อวัตรปฏิบัติที่ตนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ก็เป็นทำศรัทธาอันดีงามให้ประชาชนเกิดความเชื่อความเลื่อมใสได้ เพราะการได้เห็นได้ยินของตนอยู่แล้ว ยิ่งได้มีการแสดงอรรถธรรมให้ถูกต้องตามหลักของการปฏิบัติโดยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยแล้ว ก็ยังเป็นการประกาศพระศาสนาโดยถูกต้องดีงาม ให้สาธุชนได้ยึดเป็นหลักใจ ศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปโดยลำดับในหัวใจชาวพุทธ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๙๔)

“...เอาเจ้าของให้พอชิว เมื่อพอแล้วใครนับถือไม่นับถือก็เรื่องของเขา ตำนานก็อยู่ปากเขาโน้น นินทา ก็อยู่ปากเขาโน้น อยู่ใจเขาโน้น ดีของเขา ชั่วของเขาต่างหาก เราเป็นแต่เพียงว่าได้ยิน เมื่อสัมผัสสัพพะ เราไม่หลงเรากี่ไม่เป็นบ้าไปตามลมปากของเขา จะเป็นอะไรไป **เอส ธมฺโม สนฺนุตโน** ความสรรเสริญนินทา เป็นของเก่า เคยมีมาดั้งเดิมแล้ว ท่านสอนว่าอย่างนั้น แล้วตื่นอะไร หาเจ้าของให้พอชิว อย่าไปหาเอาสิ่งอื่นเอาของคนอื่นเขา เรื่องอื่นเข้ามาเพิ่มให้เขาสรรเสริญ นินทาเอามาจากภายนอก ให้เขายกยอเขาสรรเสริญเขาเลื่อมใสเราถึงจะภูมิใจอะไรอย่างนั้น คนหิวจะตายอย่างนั้น คนไม่มีธรรมในหัวใจ หาเก็บตกเอาข้างนอกๆ โน่น อะไรที่ไหนตกเก็บเอาๆ ไม่ทราบว่ามีตัวชั่ว ฟาดกิเลสให้พังทลายลงไป ตัวมันอยากๆ นี้ให้พังทลายไปแล้ว อะไรจะมาอยาก...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๓๐)

“...เราจึงไม่ควรถือเป็นเรื่อง เป็นที่ยึดถือให้เสียเวล่ำเวลา ให้กิเลสสร้างตัวขึ้นมาด้วยการสั่งสม ด้วยการสำคัญตนว่ามีความรู้ความฉลาด ว่าตนมั่งมีศรีสุข ว่ามีบ้านมีเรือนมีบริษัทบริวารมากเพียงเท่านั้น อันเป็นบ่อเกิดของกิเลส อย่าพึงคิด อย่าพึงนึกให้เสียเวล่ำเวลา...”

(ความลึกซึ้งซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๙๔)

อย่าติดในลาภสักการะ

“...นี่ละมันวิตกวิจารณ์ตรงนี้นะ มันเป็น จะไม่เป็นยังไง **สกุการุ ปุริส หนฺติ** ว่าไง ลาภสักการะสำหรับ คนโง่แล้วติดเร็วที่สุดเลยจะว่าไง นี่เราแปลทางภาคปฏิบัติ ถ้าแปลทางด้านปริยัติ **สกุการุ ปุริส หนฺติ** แปลว่า ลาภสักการะย่อมฆ่าบุรุษที่โง่เขลา นั่นแปลตามปริยัติ ถ้าแปลทางด้านปฏิบัติก็อย่างที่ว่านี้ทำไม จะแปลไม่ได้ แปลเอาความ เอาอรรถเอาธรรม เอาให้ถึงกิเลส เอาให้ถึงหัวกิเลส ฟาดหัวกิเลสออกไป ด้วยการเข้าใจในธรรมทั้งหลายนี้ซี...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๔๑)

เตือนไว้ล่วงหน้า

“...วัดนี้ผมเป็นหัวหน้าในการปกครองทุกสิ่งทุกอย่าง แน่ใจว่าปกครองหมู่เพื่อนโดยธรรมโดยวินัย เต็มความสามารถของเจ้าของที่ได้ศึกษาเล่าเรียนและได้สำเนียงศึกษามาจากครูจากอาจารย์ และมาปกครองหมู่เพื่อน อันใดที่มันข้องใจอันไหนให้มาปรึกษาปรารภ อย่าตั้งเป็นกฎเป็นเกณฑ์ ด้วยความอวดรู้ อวดฉลาด ชัดแย้งคนนั้นขัดแย้งคนนี้ เตียวจะตั้งเป็นก๊กเป็นเหล่าขึ้นมาและโจมตีกันในวัด กลายเป็นพวกหมากัดกันไปนะ ผมไม่ปรารถนาอย่างยิ่ง อย่าให้เห็นเรื่องอย่างนั้นะ สอดตรงนั้น แทรกตรงนี้ อย่างนี้อ่าให้มี มิไม่ได้ ผมพูดตรงๆ เรื่องอย่างนี้ไม่ใช่ธรรม หยาบๆ เห็นกันอยู่เอามาอวดทำไม

เรื่องตั้งกฎนั้นกฎนี้ก็เหมือนกัน คัดค้านผู้หนึ่งคัดค้านผู้หนึ่งเรื่องนั้นเรื่องนี้ เห็นด้วยไม่เห็นด้วยนี้ อย่ามายุ่งให้ทะเลาะกันนะ เรื่องเหล่านี้หยาบๆ ถ้ามีข้อข้องใจสงสัยตรงไหนให้ศึกษาครูบาอาจารย์ และศึกษา หมู่เพื่อนก็ให้ศึกษาโดยเหตุโดยผลโดยอรรถโดยธรรม อย่าศึกษาด้วยความอวดรู้ อวดฉลาด ว่าผมเห็นด้วย ผมไม่เห็นด้วย เหมือนกับเราเป็นจอมปราชญ์ นั่นละจอมโง่ที่สุด จอมชั่วช้าลามกที่สุด มันกำลังเริ่มเกิดขึ้น แล้วนั่น ถ้าเป็นอย่างนั้น

สุดท้ายก็เป็นกักเป็นเหล่าขึ้นมาซี เข้ากับคนนั้นไม่ได้เข้ากับคนนี้ไม่ได้ เข้ากับพวกนั้นไม่ได้เข้ากับพวกนี้ไม่ได้ นั่นละที่นี้ มาช่องสุ่มแล้วละที่นี้ไม่ใช่มาปฏิบัติธรรม มาช่องสุ่มพินสุ่มไฟเผาศาสนา มันก็เท่ากับเทวทัตละซิ ครูบาอาจารย์มีอยู่ไม่ยอมฟังเสียง สุดท้ายก็แยกแยะแตกต่างกันเป็นสังฆเภทภายในวัดเข้ามา

อย่าให้ผมได้เห็น ผมไม่ปรารถนาอย่างยิ่ง หากเห็นทำไม่ดีแล้วผมหนีได้นะในพรรษาก็ตาม นี่จะถามตรงๆ เลยว่า ท่านนี้ยอมผัดไหม ถ้าไม่ยอมผัดยังว่าดีอยู่หรือ ท่านจะอยู่หรือท่านจะไป บอกตรงๆ เลยเรา เอ้า ท่านไม่ไป ผมจะไป เอ้า แลกกัน ว่าอย่างนี้เลยนะ แล้วจริงด้วยนะ ถ้าท่านอยู่ละก็ เอ้า ปกครองหมู่เพื่อน ผมไม่ดีแล้วผมจะไป แล้วเตรียมของทันทีไปเลย ไม่เสียตายอะไรทั้งนั้นแหละ เพราะเราสอนพระเพื่อพระแท้ๆ เมื่อไม่เกิดประโยชน์ อำนาจวาสนาเราไม่มีแล้ว จะอยู่ให้หนักศาสนาหนักวัดหนักวาหนักหมู่เพื่อนทำไม ต้องไปแน่ๆ ผมไม่สงสัย ถ้าหากว่าเรื่องเป็นอย่างนี้ ตีตราไว้เลยก็ได้ เด็ดขนาดนั้นละถึงคราวเด็ดๆ จริงนี่

ฆ่ากิเลสก็อย่างนั้นเหมือนกัน ถึงคราวเด็ดๆ ตายก็ตายพินกันเลย นี่ถึงว่าเดินตายมาได้มาหาหมู่เพื่อน มาสอนหมู่เพื่อนให้เป็นอรรดเป็นธรรม ด้วยความเมตตาสงสารไม่มีอันใดเจ็บปนเลย หากว่าเรื่องราวจะเกิดขึ้นเป็นอีกอย่างหนึ่งตรงกันข้ามแล้วก็ไม่ควรจะอยู่วัด สำหรับผมเองก็ดี ไม่มีอำนาจวาสนापกครองหมู่เพื่อนว่ายังไง มันไม่ถูกต้องทำให้หมู่เพื่อนระแคะระคาย หมู่เพื่อนทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน บอกไม่ฟังก็ต้องไป ถ้าพวกนี้ไม่ไป เราต้องไป มีเท่านั้น อย่างอื่นไม่มี มีไม่ได้ ต้องเป็นอย่างนั้น นี่เราพูดไว้ล่วงหน้านะ อย่าให้เห็นอย่าให้พบ เราเคยเข็ดมาแล้ว...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๙๘-๑๐๐)

“...ถ้าคนหนึ่งผัดคนหนึ่งยังดีอยู่ก็ไม่ทะเลาะกัน ก็รู้ว่าใครผัดใครถูก ถ้าลงได้ทะเลาะกันแล้วเป็นไม่มีใครถูก มีแต่ผัดทำเดียวเท่านั้น...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๓๒)

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน หรือ “หลวงตาของเรา” ถือกำเนิดในครอบครัวชาวนาผู้มีอันจะกินแห่งสกุล “โลहितดี” ณ ตำบลบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ โดยบิดา “นายทองดี” และมารดา “นางแพง” ได้ให้มงคลนามว่า “บัว” อันเป็นดอกไม้ที่หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ปรมจารย์ฝ่ายกรรมฐานยุคปัจจุบันได้พรรณาคณาชาติไว้ว่า ธรรมชาติของดีทั้งหลาย ย่อมเกิดมาแต่ของไม่ดี มีอุปมาดังดอกปทุมชาติอันสวยงามๆ งามๆ ก็เกิดขึ้นมาจากโคลนตมอันเป็นของสกปรกปฏิกูลน่าเกลียด แต่ว่าดอกบัวนั้นเมื่อขึ้นพ้นโคลนตมแล้ว ย่อมเป็นสิ่งทีสะอาด เป็นที่ทัศตรงของพระราชา อำมาตย์ อุปราช และเสนาบดี เป็นต้น และดอกบัวนั้นมิได้กลับคืนไปยังโคลนตมนั้นเลย

การณได้ปรากฏต่อมามี ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๑๖ คน เฉพาะที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ๖ คน เว้นท่านเสีย เป็นชาย ๑ คน หญิง ๕ คน มีท่านเพียงผู้เดียวที่ดำรงอยู่ในสมณเพศ และกอบปรด้วย ศีลาจารย์วัตรอันงดงาม ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวพุทธเราอย่าง กว้างขวางทั้งในและนอกประเทศ ทุกคนไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า การเข้าใกล้ชิดท่าน ได้ฟังท่านพูด ได้เห็นกิริยา ท่านแสดงออก จะไม่ได้รับความเย็นกายเย็นใจ และข้อคิดอันเป็นคตินำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ สมเพศสมภูมิของตัวเองแม้แต่น้อย

ก่อนท่านจะออกบวช ปรากฏว่าได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของครอบครัว เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจในการทำงาน ทั้งปวง จนบิดามารดาหวังฝากผีฝากไข้ฝากเป็นฝากตายไว้กับท่าน หลักประเพณีของไทยเราแต่โบราณมา เมื่อบุตรชายอายุครบบวชมักจะให้บวชเสียก่อน ก่อนที่จะมีครอบครัวเหย้าเรือนต่อไป ดังนั้นเมื่อท่านมีอายุ ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์สมควรที่จะบวชได้แล้ว บิดามารดาจึงได้นำเรื่องนี้มาปรึกษาปรารภกับท่าน

“...นี่พูดถึงสาเหตุที่เราจะออกบวชซึ่งไม่เคยคาดฝันมาก่อน คือ เห็นวันหนึ่ง ครอบครัวเรามีพ่อแม่และ ลูกชายหญิงหลายคนร่วมรับประทานอาหารกันอย่างเอร็ดอร่อย ขณะนั้นพ่อพูดขึ้นชนิดไม่มีอะไรเป็นต้นเหตุเลยว่า เรามีลูกหลายคนทั้งหญิงทั้งชาย แต่ก็ไม่พ้นความวิตกกังวลในเวลาเราจะตาย เพราะจะไม่มีลูกคนใดใจเป็น ผู้ชายคิดบวชให้พ่อเราได้เห็นผ้าเหลืองก่อนตาย ได้คลายความกังวลใจในเวลานั้น แล้วตายไปอย่างมีความสุข หายห่วง

‘ลูกเหล่านั้นกูก็ไม่ว่ามันแหละ หมายถึงลูกผู้ชาย ส่วนลูกผู้หญิงกูก็ไม่เกี่ยวข้องมัน ลูกผู้ชายกูก็มี หลายคน แต่นอกนั้นกูก็ไม่สนใจอะไรพอจะอาศัยมันได้ แต่ไอ้บัว (หมายถึงเรา) นีซี ที่กูอาศัยมันได้นะ’ ปกติพ่อไม่เคยชมเรา อะไรๆ ไม่เคยชม มีแต่กดลงเรื่อยๆ นิสัยพ่อกับแม่เราเป็นอย่างนั้น ‘ไอ้นี้ลงมันได้ ทำการงานอะไรแล้ว กูไว้ใจมันได้ทุกอย่าง กูทำยังสู้มันไม่ได้ ลูกคนนี้กูไว้ใจที่สุด’ ว่าอย่างนั้น ‘ถ้าลง มันได้ทำอะไรแล้วต้องรีบไปหมด ไม่มีที่นำตำหนิติเตียน กูยังสู้มันไม่ได้ ถ้าพูดถึงเรื่องหน้าที่การงานแล้ว มันเก่งจริง กูยกให้ ลูกกูทั้งหมดก็มีไอ้นี้แหละเป็นคนสำคัญเรื่องการทำงานต่างๆ นั้น กูไว้ใจมันได้

แต่ที่สำคัญตอนกูขอให้มันบวชให้ที่ไร มันไม่เคยตอบไม่เคยพูดเลย เหมือนไม่มีหูไม่มีปากนั่นเอง บทเวลาญาติตายแล้วจะไม่มีใครลากูขึ้นจากหม้อนรกเลยแม้คนเดียว เลี้ยงลูกไว้หลายคนเท่าไร กูพอจะได้อาศัย มันก็ไม่ได้เรื่อง ถ้ากูอาศัยไอ้บัวนี้ไม่ได้แล้วกูก็หมดหวัง เพราะลูกชายหลายคนกูหวังใจอาศัยไอ้นี้เท่านั้น

พอว่าอย่างนั้น ไอ้ย น้ำตาพร่ำร้องปุบปับๆ เรามองไปเห็น แม่เองพอมองไปเห็นพ่อน้ำตาพร่ำร้อง แม่ก็เลย น้ำตาพร่ำร้องเข้าอีกคน เราเห็นอาการสะท้อนใจทนดูอยู่ไม่ได้ก็โดดออกจากที่รับประทานอาหาร ปุบปับหนีไปเลย นั้นแหละเป็นต้นเหตุให้เราตัดสินใจบวช มันมีเหตุอย่างนั้น

นำไปคิดอยู่ตั้งสามวัน ไม่หยุด ไม่ยอมมารับประทานร่วมพ่อแม่อีกเลย ในสามวันนั้น แต่ก็คิดไม่หยุด ไม่ถอย คิดเทียบเคียงถึงเพื่อนฝูงที่เขาบวชกัน ตลอดถึงครูบาอาจารย์ที่บวชเป็นจำนวนมาก ท่านยังบวชกันได้ทั่วโลกเมืองไทย

การบวชนี้ก็ไม่เหมือนการติดคุกติดตะราง แม้เขาติดคุกติดตะราง เช่น ติดตลอดชีวิต เขาก็ยังพ้นโทษออกมาได้ เราไม่ใช่ติดคุกติดตะรางนี้ หมู่เพื่อนบวชเขายังบวชได้ เขาเป็นคนเหมือนกัน และครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ท่านบวชจนเป็นสมภารเจ้าวัด ท่านยังอยู่ได้ เหตุใดเราเป็นคนทั้งคน พ่อแม่เลี้ยงมาเหมือนคนทั้งหลาย อย่างอื่นๆ เรายังอดได้ทนได้ แต่การบวชนี้มันเหมือนติดคุกติดตะรางเชียวหรือ เราถึงจะบวชไม่ได้ ทนไม่ได้ เราทำไมถึงจะด้อยเอาเสียนักหนาตำซ้ำเอาหนักหนากว่าเพื่อนฝูงทั้งหลาย ถึงขนาดพ่อแม่ต้องน้ำตาาร่วง เพราะเราไม่สมควรอย่างยิ่ง

คิดวกไปเวียนมาอยู่นั้นได้สามวัน เอาละที่นี่ ตัดสินใจปุ๊บ เอา ทำไมจะบวชไม่ได้ ตายก็ตายไปซิ เขาบวชกันมาไม่เห็นตาย พ่อแม่ก็ไม่ได้บอกให้บวชจนถึงวันตาย หรือบอกให้บวชถึงปีสองปี พ่อแม่ก็ไม่เห็นว่าเป็น แล้วทำไมถึงจะบวชไม่ได้ล่ะ เราก็คนๆ หนึ่งแท้ๆ เอ้า ต้องบวช

เมื่อพิจารณาเป็นที่ลงใจแล้ว จึงได้มาบอกกับแม่ว่า เรื่องการบวชจะบวชให้ แต่ว่าใครจะมาบังคับไม่ให้ สึกไม่ได้นะ บวชแล้วจะสึกเมื่อไรก็สึก ใครจะมาบังคับว่าต้องเท่านั้นปีเท่านั้นเดือนไม่ได้นะ มันหาทางออกไว้แล้วนั้น ดุซิติฐิมานะของมันนะ แต่แม่ฉลาดกว่าลูกนี่ “โถ แม่ไม่ว่าหรอก ขอให้ลูกไปบวชให้แม่เห็นต่อหน้า ต่อตาแม่ทีเถอะ แล้วสึกออกมาทุกๆ ที่คนที่ไปบวชยังไม่กลับบ้านก็ตาม สึกต่อหน้าต่อตาคนมากๆ นั้น แม่ก็ไม่ว่า” แม่ใส่เข้าไปอย่างนี้เลย ก็ใครจะเป็นพระหน้าด่านมาสึกต่อหน้าต่อตาคนมากๆ ที่ไปบวชเราได้ ไม่บวชเสียมันดีกว่า เมื่อบวชแล้วมาสึกต่อหน้าต่อตาคน มันยิ่งขายขี้หน้ากว่าอะไรเสียอีก นั้น เมื่อติดปัญหา แม่แล้วก็เลยไปบวช...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๑๓-๑๑๔)

ท่านอาจารย์บวชที่วัดโยธานิมิตร อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) เป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ พระเถระผู้ใหญ่ผู้เป็นอาจารย์สอนท่านทางปริยัติคือสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร) วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร

สมัยก่อน ณ บ้านตาดนี้เป็นป่าดงดิบ มีทั้งต้นยาง ตะเคียนทอง ประดู่ และต้นไม้อื่นๆ หลากหลายพันธุ์ มากทั้งปริมาณและขนาด สัตว์ป่าจึงมีชุกชุม ไม่ว่าจะเป็นหมูป่า เสือ ช้าง กวาง เป็นต้น การทำนาซึ่งถือเป็น อาชีพหลักของครอบครัวย่อมหนีไม่พ้นที่จะพบปะสัตว์เหล่านี้ ฉะนั้น ยามว่างจากนา โยมพ่อของท่านจึงเข้าป่า ล่าสัตว์อยู่เป็นประจำ ธรรมดานายพรานย่อมชำนาญในการแกะรอยสัตว์ โยมพ่อของท่านก็เช่นกัน นอกจาก จะชำนาญในทางแกะรอยสัตว์แล้ว ยังขึ้นชื่อลือชาในการแกะรอยคนด้วย นิสัยช่างสังเกตช่างพินิจพิจารณา นำจะถูกถ่ายทอดมาให้ “หลวงตาของเรา” สมัยก่อนบวชไม่มากก็น้อย

หากสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งหล่อหลอมให้คุณคนมีอุปนิสัยหนักไปทางใดทางหนึ่งจริง การอยู่ในท่ามกลางป่าเสียดงข้างและสัตว์ร้ายนานาชนิดที่เป็นภัยอันตรายรอบด้าน ย่อมสร้างให้คนอยู่ด้วยความไม่ประมาท มีจิตใจเด็ดเดี่ยวอาจหาญและอดทนเป็นเลิศ “หลวงตาของเรา” น่าจะรับผลนี้ได้อย่างเต็มภาคภูมิ แต่จากปากคำของโยมมารดาท่านที่ปรารถนาขึ้นในครอบครัวและวงศาคุณาญาติคราวตั้งครรภ์ท่านว่า ธรรมดาทารกในครรภ์เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นมาต้องดิ้นบ้างไม่มากก็น้อยพอให้แม่รู้สึก แต่กับลูกคนนั้นอนึ่งเฉยเหมือนไม่มีลมหายใจ บางทีจนเป็นเดือนจึงขยับตัวทีหนึ่ง พลอยให้แม่ถึงกับเกิดความแคลงใจว่ายังมีชีวิตอยู่หรือไม่ พอขยับตัวจึงค่อยโผล่อกไปที เมื่อความทราบถึงโยมตาท่านจึงได้ทำนายทายทักหลานผู้นี้ว่า เวลาเติบโตใหญ่ขึ้นถ้าไปทางดีจะดีสุดโต่ง ตรงข้ามถ้าไปทางไม่ดีก็จะสุดโต่งเช่นกัน

เดชะกรรมในอดีตที่เคยสั่งสมมาหนักไปในทางดี จึงดึงดูดให้ท่านยินดีในการประพฤติปฏิบัติธรรมมากกว่าครองฆราวาสวิสัย สมกับที่ท่านเคยเทศน์อบรมว่า

“...คนที่ทำความชั่ว ไม่ได้ทำอะไรอยู่ไม่ได้ ต้องให้ได้ทำวันหนึ่งๆ นิสัยมันเป็นอย่างนั้น มีแต่สั่งสมความชั่วเข้าสู่ใจ เข้าสู่ใจ ก็จมลงๆ ช่วยกันดึงลงๆ นี่ละความชั่วก็มีอำนาจเป็นเครื่องดึงดูด เมื่อมากเข้ายิ่งดึงเจ้าของให้จมลงๆ หาเวลาฟื้นไม่ได้ ตรงกันข้ามความดีมีมากเท่าไรยิ่งดึงเจ้าของขึ้นโดยลำดับ คิดดูให้อยู่กับอะไรๆ อยู่ไม่ได้เลย ไม่มีอะไรเจริญหูเจริญตาเลย มีแต่ให้ออกหาที่วิเวกสงัดจากความยุ่งเหยิงวุ่นวายตายเดียวเท่านั้น นั่น ฟังซิ ทางนี้ไม่วุ่นวาย ทางนี้พอใจเสาะแสวงหา แต่ทางนั้นเกลื่อนกล่นวุ่นวายไม่สะดวกสบาย นั่นดึงดูดออกๆ แล้วเวลาฟังธรรมก็เพราะพร้อมแล้วๆ นี่ประเภทดอกบัวพันน้ำแล้ว พอฟังเท่านั้นก็ติดผิงๆ เรื่อยไปเลย จากนั้นก็ค่อยลำดับลำดับขึ้น ผู้ที่ยังไม่เต็มก็ฟังทุกวันบำเพ็ญทุกวัน แล้วค่อยหนุนขึ้นๆ เต็ม หนุนขึ้นเต็มๆ นี่เรื่องอุปนิสัยของคนเรา เรื่องที่ว่านี้พอมิขึ้นมากแล้วอยู่ไม่ได้นะ หากเป็นอยู่ในใจนั้นแหละ ดึงดูดให้อยากออก ไม่ยินดีกับอะไร มีแต่จะออกบำเพ็ญธรรมทำเดี่ยว แล้วออกก็สำเร็จตั้งใจหมาย...”

(ที่สุตแห่งทุกข์ หน้า ๑๙๖-๑๙๗)

เหตุที่จะให้เชื่อและแน่ใจว่าการดำเนินชีวิตของท่าน ต้องเป็นไปในทางดีโดยถ่ายเดียวไม่เป็นอื่นไม่ว่าจะอยู่เป็นฆราวาสหรือนักบวช ก็เพราะความเป็นผู้หนักในเหตุผลกับทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งใดหากขัดกับเหตุผลแล้วท่านจะไม่ฝืนเป็นอันขาด กอปรกับท่านเป็นคนจริงจัง รักคำสัตย์เสมอด้วยชีวิต หากตั้งใจว่าจะทำอะไรแล้วต้องบากบั่นกระทำจนสำเร็จ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่กีดขวางแม้แต่น้อย จากอุปนิสัยนี้เองเมื่อประมวลมาใช้ในทางธรรม จึงทำให้ท่านเป็นหลักใจ เป็น “หลวงตา” ของบรรดาศิษย์ ที่ควรแก่การสักการบูชาได้อย่างสนิทใจตลอดมาและจะตลอดไป

“สงฆ์ใดสาวกศาสนา
แต่องค์สมเด็จพระศาสดา
เห็นแจ้งจตุสัจเสรีจรร-
ระดับและดับทุกข์ภัย
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร
สะอาดและปราศมัวหมอง
เห็นห่างทางข้าศึกปอง
ด้วยกายและวาจาใจ
เป็นเนื่อนาบุญอันไพ-
และเกิดพิบูลย์พูนผล
สมญาเอารสทศพล
เอนกจะนับเหลือตรา
ข้าขอนบหมู่พระศรา-
นุคุณประดุจรำพัน
....”

รับปฏิบัติมา

ลู่ทางที่อัน

ปัญญาส่องใส

บ่ มีล้าพอง

ศาลแต่โลภภัย

มีคุณอนนต์

พกทรงคุณา-

(บทสรรเสริญพระสังฆคุณ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

คำปรารภของหลวงตา

“...ต่อไปนี่มันจะเทศน์ไม่ได้ ก็เหมือนรถนั่นละ ออกมาจากอุโมงค์ใหม่ๆ นี่ โถ ริ่งเท่าไร ริ่งไปเถอะ พอขำรุตเข้าไปมากๆ แล้วทีนี้ขับไปสัก ๓ ชั่วโมง กลับมานี่เข้าอุโมงค์ ๓ เดือนก็ไม่ออกเพราะเครื่องมันเริ่มไปเกแล้ว นี่ก็เหมือนกันความจำเสื่อมมาก การเทศน์ไม่เอาชั้นใช้จะเอาอะไรใช้ ชั้นเป็นเครื่องมือทั้งหมด สำหรับการเทศน์ มีแต่จิตล้วนๆ แสดงออกไม่ได้ ต้องอาศัยอาการของจิตออก อาการก็ต้องออกตามอวัยวะตามชั้น ๕ เช่นอย่างเสียงออกจากความจำ ความปรุง ความปรุงก็สังขาร ความจำก็สัญญา เหล่านี้ออกมาพร้อมๆ กัน ถ้าสมมุติว่าสัญญาขาดไปนี่ก็จำไม่ได้ ไม่ทราบว่าจะเทศน์อะไรต่ออะไร มันเริ่มแล้วนี่ ต่อไปนี้เทศน์ถึงนโมไม่มีทีไปเพราะจำไม่ได้ ก็จะตั้งแต่ นโม ทั้งวันจะว่าไง ความจำมันเสื่อม ตั้งมาแล้ว นึกว่าไม่ได้ตั้งเลยจะว่าแต่ นโม ทั้งวัน ผู้ฟังก็จะฟังแต่ นโม มันจะเป็นแล้วนะเดี๋ยวนี้...”

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๒๔๕-๒๔๖)

พระธรรมเทศนา

หลวงตามหาบัว ญาณสัมปนฺโน
วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

นตฺถิทานิ ปุณฺพวโ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐

เมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธ ขอให้ชุ่มเย็นด้วยศีลด้วยธรรม ด้วยพุทธในหัวใจ ในกาย วาจา ความประพฤติ ศาสนามีแต่ตำราใช้ไม่ได้เลย ตำราเต็มตู้เต็มหีบ เรามาเรียนก็มาจดมาจำเท่านั้นความดีไม่ปรากฏในหัวใจเลย มีแต่ความจำไม่เกิดประโยชน์ ใครเรียนก็จำได้ทั้งนั้น ไม่นำมาปฏิบัติก็ไม่เกิดประโยชน์ เหมือนแปลนบ้านแปลนเรือนนั้นแหละ ทำให้เต็มห้องก็เต็มอยู่เฉยๆ ไม่เป็นบ้านเป็นเรือนให้เมื่อไม่นำออกไปแจงไปปฏิบัติไปทำ

พุทธศาสนาก็เป็นแผนผังอันสำคัญที่จะให้คนดำเนินตามนั้น แล้วเป็นรูปร่างของศีลของธรรมขึ้นมา ในศาสนานั้น แต่เดี๋ยวนี้ไม่มี แทบว่าไม่มีแล้วนะศาสนาพุทธเรา มีแต่กิริยาเฉยๆ ว่าถือศาสนาพุทธ ความจริงที่จะให้มีความเกี่ยวข้องติดพันกับพุทธกับธรรมกับสงฆ์ในหัวใจนี้มันน้อยมากทีเดียว นี่จึงนำวิตกมาก เรายังมีชีวิตอยู่นี้คิดดูซิว่า เราปฏิบัติมานานเท่าไรเรายังไม่เคยเปิดนะดังที่เปิดให้พี่น้องทั้งหลายฟังในปีนี้ เราจำได้ว่า ปีนี้ปีเราเปิด เปิดหัวออกออกมาให้พี่น้องทั้งหลายได้ทราบเสียบ้างไม่บ้างจะไม่ทราบ เพราะความคิดความรู้สึกของคนมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกัน เราจะพูดในธรรมะแง่เดียวๆ อย่างเดียวอย่างนี้ ผู้ที่มีภูมิสูงต่ำต่างกันนี้ ก็แยกกันไปได้หลายทาง เพราะฉะนั้นจึงพูดให้ได้หลายทาง ปีนี้แยบออกมากหลายด้านหลายทาง ก็เพราะวิตกวิจารณ์เกี่ยวกับโลกกับสงสาร มองดูแล้วมันเลอะๆ เทอะๆ ไปหมด แต่ก่อนก็เลอะๆ เทอะๆ แต่ไม่หนักมากเหมือนทุกวันนี้ ทุกวันนี้หนักมากนะ ความเลอะเทอะของกิเลสตีตลาดลาดเลนี้แหลกเหลวไปหมดเวลานี้ อยู่ที่ไหนมีแต่กิเลสตีตลาดทั้งนั้น ศีลธรรมไม่ค่อยปรากฏในหัวใจคนเลย กิริยามารยาทการแสดงออกทางด้านศีลธรรมจึงมีน้อยมากทีเดียว อันนี้ที่นำวิตกมาก

เราหวังเราจวนตายแล้วนี่นะ ใครจะไปอยู่ค้าฟ้า บวชมานี้ได้ ๖๓ ปีนี้แล้วฟังซิ บางคนยังไม่เกิดตั้งแต่หลวงตาบวชบวช ยังไม่เกิดก็มีนี่ บวชพรรษาได้ ๖๓ พรรษา จะ ๖๓ ปีเต็มวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ข้างหน้านี้ บวชมานานขนาดนั้นแล้ว อยู่กินกับศีลกับธรรม จิตใจพัวพันกับศีลกับธรรมเรื่อยมาตั้งแต่วันบวชจนกระทั่งปานนี้ เรียนก็เรียน เวลาเรียนก็เรียน เวลาออกปฏิบัติก็ปฏิบัติ เรียนอยู่ที่ปฏิบัติ เวลาออกเรียนก็ปฏิบัติเต็มเม็ดเต็มหน่วย ที่นี้ดูโลกดูสงสารก็นับวันเลวลงทุกวันๆ ก็เกิดวิตกวิจารณ์ภายในจิตใจ ถ้าไม่พูดเสียบ้างก็ไม่ได้คิดกัน การพูดนี้พูดให้ได้แง่คิดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่หัวใจของผู้ฟัง เราไม่ได้เทศน์ไม่ได้พูดเพื่ออย่างอื่นอย่างใด สมมุติว่า

เปิดดอกออกมาเราก็ไม่ได้ไอ้อวด เราไม่มีเจตนาไอ้อวดต่อโลกต่อสงสาร อวดหาอะไร ของมีเท่าไรก็มีเท่าเดิม ของมัน อวดให้ดีกว่านั้นก็ไม่ได้ ตำหนิให้เลวกว่านั้นก็ไม่ว่า มีอยู่ยังไงก็มีอยู่อย่างนั้น แต่เมื่อไม่เปิดออกมาบ้าง ก็ไม่รู้ดีรู้ชั่วรู้หนักรู้เบา จึงเปิดออกมาบ้าง

การขวนขวายทางความดี เราก็พยายามเต็มความสามารถ การแนะนำสั่งสอนโลกเรียกว่าทั่ว ประเทศไทย เราสอนไปทั่วหมดเลย ไม่ว่าจะภาคไหนจังหวัดใดไปทั้งนั้น ภาคนี้ทุกภาคการเทศนาว่าการ จากนั้นแล้วก็เป็นเทพ ถอดเทพออกมาจากนั้นก็พิมพ์ ถอดเทพออกพิมพ์ เหล่านี้ถอดออกมาจากหัวใจทั้งนั้นนะ หนังสือเหล่านี้ แต่เราไม่เคยเอาตัวออกประกกัน คือถอดออกมาจากหัวใจทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ๆ ไม่ว่าจะไปเทศน์ที่ไหน ถ้าเป็นธรรมะชั้นสูง ฟาดเอาสุดขีดเลยเถียว ถ้าเป็นธรรมะชั้นธรรมดาๆ ทั่วๆ ไปตามบุคคลที่มา ฟังเทศน์ คณะบริษัทบริวารใดที่ควรจะฟังธรรมะชั้นใดตอนใดก็เทศน์ไปตามขั้นตามตอนของผู้ที่มาศึกษา ถ้าเป็นผู้ตั้งใจปฏิบัติจริงๆ เช่น พระกรรมฐาน เฉพาะอย่างยิ่งวัดป่าบ้านตาดนี้ฟาดลงหมดไม่มีอะไรเหลือใน พุงนี้เลย เทศน์สุดขีดสุดแดน จากนั้นก็ถอดจากเทพออกไปพิมพ์เป็นตัวหนังสือ นี่เราก็เทศน์เต็มกำลัง ถ้าว่า พระสายหลวงปู่่มั่นคะนองปากคะนองมือก็มีหลวงตาบัวนี่ละ จะว่าเป็นองค์หนึ่งก็ได้ คะนองปากคือยังไปเทศนาว่าการ คะนองมือคือแต่งหนังสือ หนังสือเราก็ได้แต่ง คะนองปากก็เทศน์อัดเทพออกพิมพ์หนังสือ กระจายไปหมดทั่วประเทศไทยนี้ เริ่มแจกมาตั้งแต่ ๒๕๐๖ เริ่มแจกหนังสือของเรา เริ่มแรกเล่มแรก ๕๐๑ พอ ๕๐๖ ก็พิมพ์เป็นจำนวนมากขึ้นมาละ พอ ๕๑๔-๑๕ นี้พิมพ์มาก ๕๐๗-๘-๙-๑๐ นี้ไม่มากนัก พิมพ์เรื่อยๆ หากไม่มาก พอ ๕๑๔-๑๕ นี้พิมพ์เอาเสียอย่างหนึ่งเป็นหนังสือตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ นานเท่าไร ตั้งแต่ ๕๑๔-๑๕ ประวัติหลวงปู่่มั่นมาจนกระทั่งปานนี้ นี้ก็ ๕๔๐ แล้ว นานสักเท่าไร นี้ละเราทำประโยชน์เพื่อโลก เพื่อสงสาร เราทำมาตั้งแต่บัดนั้นที่ออกหน้าออกตาจริงๆ ทั้งหนังสือทั้งเทพ ทั้งเทศนาว่าการทั่วประเทศไทย เราไปเทศน์ทั้งนั้นแหละ

ที่นี้การขวนขวายด้านวัตถุเราก็พยายามอีก การช่วยโลกช่วยสงสารช่วยทางด้านใดได้เราช่วยทั้งนั้น ไม่ว่าจะส่วนบุคคล ไม่ว่าจะส่วนรวม ส่วนใหญ่ เฉพาะอย่างยิ่งโรงพยาบาลนี้เวลานี้เกือบร้อยโรงแล้วนะ ที่ช่วยไปหลายร้อยล้าน ที่ช่วยโรงพยาบาลต่างๆ ทั้งในประเทศทั้งนอกประเทศ คือประเทศลาวก็ไปช่วย ประเทศไทยเรานี่ ๓๐ กว่าโรงกรรมัง รวม ๘๐ โรงแล้วทั้งโรงพยาบาลประเทศลาว นี้เราก็ช่วยเต็มความสามารถ จตุปัจจัยไทยทานที่พี่น้องทั้งหลายบริจาคมา มากน้อยดังที่เห็นนี้แหละ ไหลออกสู่ประโยชน์ทางโลก ทั้งนั้นไม่เก็บ ในวัดนี้ไม่เก็บ ให้เก็บแต่ธรรมอย่างเดียว เงินไม่ให้เก็บ ให้เก็บแต่ธรรม ให้เป็นเศรษฐกิจธรรม ไม่ต้องการเป็นเศรษฐกิจเงิน เศรษฐีเงินมีเต็มบ้านเต็มเมืองไม่เห็นมีใครเอาความสุขมาอวดบ้าง มหาเศรษฐี ก็เป็นมหันตทุกข์ ไม่เห็นเอาความสุขมาอวดว่าข้ามีเงินจำนวนเท่านั้นเท่านี้ข้ามีความสุข ไม่เห็นมี มีแต่ความทุกข์มาอวดเต็มบ้านเต็มเมือง วัตถุก็มีมาแล้ว ความทุกข์ความเดือดร้อนก็ไม่เห็นลดลงเลย มีแต่ทวีคูณขึ้นไปเรื่อยๆ ถ้าเป็นเศรษฐกิจธรรมเสียบ้างนี้เป็นยังไง เศรษฐีธรรมมีมากมีน้อยจะเป็นความชุ่มเย็นเป็นสุข ฟาดเสียจนเป็นมหาเศรษฐีธรรมดังพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ท่านแล้วนั้นเต็มภูมิ ไม่มีคำว่าทุกข์ในจิตใจตั้งแต่วัน

กิเลสขาดสะบั้นลงไปจากหัวใจเท่านั้น ตั้งแต่ขณะนั้นจนกระทั่งวันนิพพานตลอดไปเลย ไม่มีกิเลสตัวใดที่จะมาสร้างกองทุกข์ในหัวใจท่านอีกต่อไปแล้ว นี่คือผู้ชมบรมสุข มหาเศรษฐีธรรม ได้แก่พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ท่านท่านเป็นมหาเศรษฐีธรรม

พวกเราที่พวกมหันตทุกข์ ถ้าว่าเศรษฐีก็เศรษฐีทุกข์ มหาเศรษฐีทุกข์ เต็มบ้านเต็มเมือง วัตถุสิ่งของเงินทองมีเต็มบ้านเต็มเมืองนั่นแหละ แต่ความทุกข์มันก็ไปกับวัตถุสิ่งของ เพราะความดิ้นรนกระวนกระวายได้มาไม่เพียงพอ ได้เท่าไรยิ่งอยากได้ๆ ความอยากนั่นแหละเป็นตัววิหิงโยเป็นเรื่องกองทุกข์ สร้างขึ้นจากความอยากให้ติดให้ดิ้นกระวนกระวาย ว่าไม่พออยู่พอกิน อยากให้มั่งให้มี มีหน้ามีตา มีชื่อเสียง ชื่อก็มีแล้วไม่เอา ให้กิเลสมาตั้งชื่อให้จะตายก็ไม่รู้ นี่ละเรื่องด้านวัตถุก็เป็นอย่างที่เราเห็นนี่แหละ เป็นยังงิไปทีไหนไม่อดไม่อยาก แต่ความทุกข์ของคนก็เคลื่อนไปเช่นเดียวกัน หากความบกบางไม่ได้ เพราะฉะนั้นจงพากันสร้างความสุขในธรรมทั้งหลาย ให้มีธรรมภายในใจบ้าง จะปรากฏเป็นผู้มีเศรษฐีธรรมภายในใจ เศรษฐีธรรมมหาเศรษฐีธรรมภายในใจเย็นไปหมดเลย

นี่ก็ได้พยายามช่วยโลกช่วยสงสาร และทำให้เป็นคติตัวอย่างแก่บ้านแก่เมืองด้วยนะ อย่างแจกสิ่งของนั้นนี่เราก้ทำให้เป็นประโยชน์ ให้เป็นคติตัวอย่างแก่บ้านเมืองกุลบุตรสุดท้ายภายหลัง ศรัทธาญาติโยมทั้งหลายให้ได้ดูเป็นตัวอย่าง นี่แหละทางจอมปราชญ์ท่านเดินท่านเดินอย่างนี้ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์เดินพระสาวกอรหันต์อรหันต์ผู้พ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวงแล้วเดิน ท่านเดินอย่างนี้ เดินด้วยการให้ท่านเดินด้วยการรักษาศีล เดินด้วยการเจริญเมตตาภาวนา ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ใครมีมากมีน้อย ช่วยเหลือกันตามเกิดตามมี อย่าหิงหวงไว้ใช้ไว้กินแต่ผู้เดียว ทั้งๆ ที่เราอยู่กับหมู่กับเพื่อนอยู่กับมนุษย์มนุษย์เป็นสัตว์พวกสัตว์หมู่ มนุษย์ซี้ซลาดอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องอยู่กับหมู่กับเพื่อน อยู่กับหมู่กับเพื่อนแล้วก็เห็นแก่ตัวอย่างนั้นใช้ไม่ได้ อยู่กับใครก็ให้มีความสุขต่อกัน ให้มีความสุขเฉลี่ยเผื่อแผ่ต่อกันนั่นเรียกว่ามนุษย์มีคุณค่า สังคมของมนุษย์มีคุณค่า ไม่ใช่เป็นโมฆะ นี่ก็ได้ทำให้เป็นประโยชน์ให้เป็นที่คติตัวอย่างแก่โลก นี่แจกตลอด บรรดาลูกศิษย์ลูกหาเอาของอะไรมานี้แจก แจกเรื่อยไปหมดทุกด้านทุกทางที่จะทำได้

ถ้าพูดถึงเรื่องความหวังก็เรียนให้ทราบ เรียกว่าเปิด ฟังแต่ว่าเปิดเถอะ ถ้าพูดถึงเรื่องความหวังในสิ่งทั้งหลายที่เราทำนี้ เราไม่ได้หวังอะไรจากสิ่งเหล่านี้เลย มีแต่ให้ด้วยความเมตตาสงสาร ถ้าหวังก็หวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่รับไปหนึ่ง หวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังได้ถือเป็นที่คติตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น ถ้าเป็นความหวัง ส่วนจะหวังบุญหวังกุศลหวังมรรคผลนิพพานด้วยอำนาจแห่งการทำเหล่านี้ ในปัจจุบันนี้แล้วเราไม่หวัง เราหวังมาพอแล้ว เราก้ทำให้พอเต็มหัวใจแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง บุญบาปเปิดออกหมดแล้วไม่ให้มีเหลือค้างในหัวใจ บุญก็เปิดออก บาปก็เปิดออก บันไดกับบันไดให้อยู่คนละแห่งไม่ให้อยู่ติดกัน บันไดคือบุญกุศลหนุนขึ้นไปสู่บ้าน เมื่อขึ้นถึงบ้านแล้ว บันไดกับบันไดก็แยกกัน บุญกับบาปก็แยกกันกับหัวใจ หัวใจถึงบรมสุขแล้วแยกกัน นี่เรียกว่าต่างคนต่างอยู่ นี้อยู่ด้วยวิธีนี้ให้ฟังเอา

นี่ก็จวนตายมาแล้ว บางคนพอพูดอย่างนี้ก็ไปโหม่โหม่กันเป็นบ้าไปมีเยอะนะ ว่าหลวงตาบวชนี่ปลงอายุสังขารแล้ว เราเปิดธรรมให้ฟังเพื่อเป็นคติเครื่องเตือนใจด้วยการปฏิบัติมากน้อยให้ท่านทั้งหลายได้ทราบว่ตั้งแต่ออกปฏิบัติมานี้เป็นเวลา ๔๗-๔๘-๔๙ ปีนี้แล้ว การปฏิบัติยังนานกว่านั้น ตั้งแต่บวชมาก็ปฏิบัติเรียนหนังสืออยู่กับปฏิบัติ ไม่ให้ใครรู้ใครเห็น ทำอยู่คนเดียวๆ แบบลับๆ ไม่ให้ใครรู้ใครเห็น เพื่อนฝูงด้วยกันมันเหมือนลิง อยู่ด้วยกัน พอเราจะเดินจงกรมนั่งสมาธิให้เห็น โห นี่จะไปสวรรค์นิพพานแล้วหรือ โน่นมันมาแหงนะ มันน่าโมโหนะซิ พอเห็นเราเดินจงกรมบ้าง เห็นเรานั่งภาวนาบ้าง ทือ นี่จะไปสวรรค์นิพพานเดี๋ยวนี้เชียวนะ คอยกันหน่อยนะ มันหาอุบายอย่างนั้นพวกบ้านั้น พวกเดียวกัน เราจะไปปรับโทษปรับกรรมอะไรกันได้อีกพวกเดียวกัน มันก็เหมือนอวัยวะเดียวกัน เพราะฉะนั้นเราถึงหลบถึงหลีกทำความดี เวลาเงียบๆ หยุดเรียนหนังสือแล้วลงมาเดินจงกรม คินตึกๆ เจียบ จากนั้นเข้าในห้องก็เข้าไปภาวนา เราปฏิบัติมาอย่างนั้นตั้งแต่เรียนหนังสืออยู่ไม่เคยลดเคยละ พอก้าวขึ้นสู่เวทีแล้วเป็นพรราชาที่ ๗ ฟังนะพี่น้อง ฟังให้ตื่นะ ไม่ใช่จะพูดอยู่เรื่อยๆ นะ เราเพิ่งจะเริ่มมาเปิดให้พี่น้องทั้งหลายฟัง ผลของการปฏิบัติมา ศีลธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นยังงี้ ที่ว่าตลาดแห่งมรรคผลนิพพานปรากฏอยู่ที่ไหน ปรากฏอยู่กับหัวใจผู้ปฏิบัติธรรมนั้นแล โดยเฉพาะก้าวขึ้นนั้นแล้ว ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งบัดนี้ ตั้งแต่พรราชา ๗ จนกระทั่งบัดนี้ นานไหมการปฏิบัติธรรม

แล้วการสั่งสอนโลกก็ตั้งแต่ปีหลวงปู่่มรรณภาพ ๒๔๙๓ จนกระทั่งปานนี้แหละ นั่นละเริ่มสอนโลกโลกเข้าไปเกี่ยวข้องกับติดต่อพัวพัน นับแต่พระเณรลงไปโดยลำดับถึงประชาชนจนกระทั่งบัดนี้ เราก็สอนอย่างเต็มภูมิ ในหนังสือทุกเล่มถอดออกจากหัวดับหัวปอดเรานี้ออกไปสอน เป็นแต่เพียงไม่ยืนยันว่าข้ารู้อย่างนี้ ข้าเห็นอย่างนี้ ข้าทรงธรรมประเภทนี้ไว้อย่างนี้ เป็นแต่เพียงไม่ได้พูดอย่างนั้นเท่านั้น แต่ปีนี้มาพูดแล้วออกพูดเสียบ้าง เอาตัวออกยื่นเสียบ้าง ให้เห็นทั้งของกลาง ให้เห็นทั้งสักขีพยาน ให้เห็นทั้งตัวการ ตัวการถ้าทางโลกเขาเรียกว่าทางโจรผู้ร้าย แต่เราไม่ได้เป็นโจรเป็นผู้ร้าย เรียกว่าตัวการ สิ่งเหล่านี้ออกจากตัวการสู่จุดศูนย์กลางจริงๆ นี่เราก็ได้เทศน์ให้เต็มภูมิให้พี่น้องทั้งหลายฟัง เทศน์นี้เราไม่ได้เทศน์ด้วยความสงสัย เทศน์ด้วยความแน่ใจร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่ว่าทางด้านใด ด้านแต่งหนังสือก็ดี ด้านเทศนาว่าการก็ดี ตลอดถึงการพูดอยู่ ณ บัดนี้ก็ดี เราไม่ได้สงสัยในการพูดทุกอย่างว่าผิดไป เราพูดด้วยความแน่ใจเพราะปฏิบัติมาก็เป็นที่แน่ใจแล้ว ถึงเอาออกตลาดวางตลาด ถ้าพูดถึงว่าทางตลาด ก็เป็นที่แน่ใจแล้ว ใช้ได้เต็มภูมิแล้วๆ แล้วออก นี่ยังไม่ได้มีแต่เพียงว่าเอาตัวการออกไปยัน ปีนี้ออกยื่นเสียแล้ว ยันว่ายังงี้ เราไม่ได้ยืนยันว่าเวลามีชีวิตอยู่นี้เราจะทำความดีให้โลกทั้งหลายได้เป็นคติตัวอย่างอันดีงาม และทำด้วยความเมตตาส่งสารต่อโลก เพราะหลังจากนี้แล้วคือว่า เราตายแล้วเราจะไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีกต่อไปเป็นตลอดอนันตกาล จะเกิดซ้ำๆ ซากๆ ตายแล้วตายเล่า ตายเกลื่อนตายกล่นวุ่นวายอยู่ตั้งแต่ชาตินี้ย้อนหลังเท่านั้น ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปเป็นชาติสุดท้ายของเรา เราจะไม่มาเกิดมาตายอย่างนี้อีกต่อไป เราถึงที่สุดวิมุตติหลุดพ้นแล้วในหัวใจของเรา

ใครจะว่าเราบ้าก็ให้ว่าไป เราไม่ได้พูดออกด้วยความเป็นบ้า เราพูดออกด้วยความเป็นธรรม ขอให้พี่น้องทั้งหลายฟังเป็นธรรม อย่าไปหาว่าหลวงตาบวนี้ไอ้อวดอย่างนั้นอย่างนี้ นั้นละกิเลสมันเข้าไปย่ำยี่ตีเหล็กไปตีตลาดแล้วนะนั่นนะ แล้วแทนที่จะได้ผลประโยชน์จากคตินธรรมที่ท่านสอนนี้ กลับไปเป็นข้าศึกต่อตัวเองเผาตนเองว่าหลวงตาบวไอ้อวดอย่างนั้นอย่างนี้ ไอ้อวดอะไร ของปลอมมียังแสดงออกได้เต็มบ้านเต็มเมืองเต็มโลกเต็มสงสาร จนหาที่อยู่ไม่ได้เพราะของปลอมทั้งนั้น ของจริงมีแสดงออกมาไม่ได้มีอย่างเหรอ ถ้าอย่างนั้นศาสนาก็หมดแล้วในประเทศไทยเรา พุทธศาสนาไม่มีแล้ว ผู้รู้ของจริงเห็นของจริง นำของจริงออกมาพูดไม่ได้ เป็นการไอ้การอวด เห็นไหม กิเลสเอารัดเอาเปรี๊ยะ กิเลสเหยียบย่ำทำลายหมด ไม่ให้พูดของจริง ให้พูดแต่ของปลอม เรื่องของกิเลสเต็มบ้านเต็มเมืองพูดได้ทั้งนั้น ถ้าพูดของจริงพูดไม่ได้ นี่เห็นไหม ศาสนาจะหมดแล้วนะ ถ้าของจริงพูดออกมาไม่ได้ นี่เรารู้จริงเห็นจริงอย่างนี้ เราพูดตามเรื่องความรู้จริงเห็นจริงอย่างนี้ เหมือนพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ธรรมแล้ว ท่านรู้จริงเห็นจริงท่านประกาศธรรมสอนโลกเรื่อยมาไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงทำแบบเดียวกัน และพระสาวกก็เหมือนกัน เมื่อรู้ธรรมแล้วก็ประกาศธรรมสอนโลก คือเอาความจริงออกสอนโลก นี่ก็ความจริงอันเดียวกันเรานำมาพูดนี้จะผิดไปที่ตรงไหน แล้วพูดให้ฟังนี้ก็พูดให้พุทธบริษัทบรรดาที่เป็นลูกศิษย์ลูกหาเสียด้วย ไม่ได้พูดให้ที่ไหนๆ ที่อื่นๆ ฟัง ซึ่งเขาไม่ได้สนใจในอรรถในธรรม เราพูดให้เลียดเนื้ออันเดียวกันฟัง ด้วยเจตนาหวังดีและความเมตตาอย่างยั่งยืนพันอยู่ในหัวใจของเรา แล้วจะผิดไปที่ตรงไหน นอกจากจะเป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟังได้ยึดถือไป

เพราะฉะนั้นเราถึงทำ ทำให้สนุกมือว่างั้นเลยการทำคุณงามความดี ทำเสียจนกระทั่งทำไม่ได้แล้วเราจะหยุด เราหยุด เราหยุดจริงๆ ด้วยไม่วกไม่เวียนอีก การเกิดการตายดังบทกวีที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เบญจวัคคีย์ทั้งห้า **ญาณญจ ปน เม ทสฺสนํ อุกฺพาติ** งานอันล้ำเลิศประเสริฐสุด ความรู้ความเห็นอันล้ำเลิศประเสริฐสุด ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราตถาคต นั้นข้อหนึ่ง ข้อที่สอง **อกุปฺปา เม วิมุตฺติ** ความหลุดพ้นของเราไม่กำเริบอีกแล้ว คือความหลุดพ้นจากทุกข์ไม่มีการกำเริบแล้ว **อยมฺนฺตฺติมา ชาติ** นี่เป็นที่สาม ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของเราตถาคต **นตฺถิทานิ ปุนฺพฺภโว** ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปความเกิดอีกตายอีกทุกข์อีกของเราไม่มีอีกแล้ว นี่เป็นพระพุทธานุภาพที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เบญจวัคคีย์ทั้งห้า ต้อนรับเบญจวัคคีย์ทั้งห้าและเบญจวัคคีย์ทั้งห้าท่านก็รับได้หมดในธรรม ๔ ข้อนี้ ท่านเป็นพระอรหันต์โดยสมบูรณ์ด้วยกันทั้ง ๕ องค์เบญจวัคคีย์ทั้งห้ามีพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น ได้รับเทิดทูนธรรมะ ๔ ข้อนี้ไว้เต็มหัวใจ เป็นพระอรหันต์ล้วนๆ ขึ้นมาฉับใด หลวงตาบวก็เป็นฉับนั้นเหมือนกันไม่ได้เป็นอย่างอื่น เราพูดด้วยความแน่ใจของเราเราเทิดทูนธรรมเหล่านี้ไว้เต็มหัวใจของเรามาได้ ๔๘ ปีแล้วในธรรมะประเภทนี้ ปีนี้เราถึงได้มาเปิดให้ฟังเราเทิดทูนธรรมะประเภทนี้ ถึงหัวใจในธรรมะประเภทนี้มาได้ ๔๘ ปีแล้ว ปีนี้จึงเป็นปีที่เปิดออกให้ท่านทั้งหลายทราบ ตั้งแต่ปีหลวงปู่่มนรณภาพมาจนกระทั่งปานนี้ เราได้ครองธรรมะประเภทนี้มา แต่ไม่เคยแสดงอะไรออกมา มีความจริงยังงี้ก็ว่าไปตามหลักความจริง แต่นั่นมันจะตายทิ้งเปล่าๆ ตายทิ้งเปล่าๆ เกิดประโยชน์อะไร เราเกิดมาก็เพื่อทำประโยชน์ให้ตนเองและโลก แล้วเวลาจะตายก็จะทำประโยชน์ให้

โลกบางอย่างนี้มันเป็นความเสียหายแล้วหรือ ถ้าเป็นความเสียหายก็ผู้ที่ต้องการความเสียหายก็สร้างเอาๆ เเท่านั้นเอง มันละจึงขอให้พี่น้องทั้งหลายจำเอาไว้ เราทำประโยชน์เราทำเป็นที่แน่ใจ

เพราะฉะนั้นขอให้ยึดหลักนี้ไว้เป็นหลักใจ หลักความประพฤติหน้าที่การงาน อย่าลืมนิสลิมทาน อย่าลืมนิสการกุศล ตายแล้วจะไปเป็นเปรตเป็นผีตกนรกอเวจี เพราะความเชื่อกิเลสตัณหาใช้ไม่ได้นะ ต้องเชื่ออรรถ เชื่อธรรม เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตเชื่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้เสาะแสวงหาการทำบุญให้ทาน นรกร สวรรค์ พรหมโลก มีสดๆ ร้อนๆ พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วทุกๆ พระองค์เป็นแบบเดียวกันหมดไม่มี เคลื่อนคลาดไปไหนเลย บาบมีตามเดิม บุญมีตามเดิม นรกรมีตามเดิม สวรรค์มีตามเดิม ถ้าใครทำบุญทำบาป ก็ไปตามสถานที่ที่ตนทำไว้ทั้งดีทั้งชั่วนั้นแล เพราะฉะนั้นจึงให้เลิกเฟิ่นเสียตั้งแต่บัดนี้ เวลาตายแล้วจึงนิมนต์ พระมา กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา ขายนีตายแล้วไปไหนมา อย่ามานิมนต์หลวงตาบัวไปนะ เราเอาค้อนปา อย่าว่าไม่บอกนะ เพราะเหตุไรถึงว่างั้น หลวงตาบัวตายนี้บอกชัดๆ เลยว่าไม่ให้นิมนต์พระมา กุสลา ธมฺมา เราสร้างมาพอแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง เต็มหัวใจเราแล้ว เราไม่สงสัยแล้วในธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะ พระไตรปิฎก ไม่ว่าจะธรรมความจริงทั่วไตรโลกธาตุ เราบรรจุไว้ในหัวใจนี้หมดแล้ว เราไม่ได้สงสัยแล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่จำเป็นจะต้องนิมนต์พระมา กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา หลวงตาบัวตายแล้วไปไหนมา ไปสันพร้าว (สันมิต) นี้เราจะว่าอย่างนั้น เราไม่ว่าไปไหนละ

ถ้าสร้างให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้วสงสัยไปไหน แล้วสงสัยอยู่สอนคนไปหาอะไร ถ้าเรายังสงสัยอรรถ ธรรมอยู่ แล้วสอนคนเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้ยังไง นี่เราสอนคนเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มหัวใจเรานะ สอนด้วยความแน่ใจไม่ได้สงสัยเลย และตายแล้วจะไปสงสัยตัวเรายังไงอันหนึ่ง อันที่สองนี้ให้เป็นตามอัธยาศัย ของเราเอง เวลาเราจะตายจริงๆ เราเข้าห้องพับ นี่เป็นตามอัธยาศัยของเรานะ เราอยู่คนเดียวถึงวาระที่จะตายแล้ว เราเข้าห้องพับ จะทำวิธีไหนก็ตาม จะนอนก็ตาม จะนั่งก็ตาม ทำพิธีตายลาโลกลาสงสารลาการ ไม่กลับมาอีก ดิดผิงเดียวเท่านั้นไปเลย ศพนี้ขออย่างเดียว อย่าเอาไปประกาศเป็นปลาเน่าขายให้แมลงวัน แมลงวันมันกวนอยู่นะ ศพหลวงตาบัวตายนี้จะเป็นปลาเน่าประกาศขายล้นโลกอยู่นะ ไม่ใช่เล่นๆ นะ มันจะประกาศล้นไปหมดนั่นละ มันไม่ได้เสาะแสวงหาบุญหากุศล มันหาแต่เงินหาแต่ไอ้หลังลาย แล้วหลวงตาบัว ก็เลยกายเป็นสินค้าไอ้หลังลายไปเลย แหกไปหมด อันนี้เราขอจากพี่น้องทั้งหลายชาวพุทธของเราไว้ ตั้งแต่บัดนี้ อย่าให้มีอย่าให้เป็น ให้ทำกันด้วยความสงบเสงี่ยม ตายแล้ว ๒-๓ คนขึ้นไปเผาเท่านั้นพอแล้ว อย่าขุ่มขามๆ อย่าเอายศถาบรรดาศักดิ์มาเหยียบขำทำลายธรรมของพระพุทธเจ้า ให้เป็นธรรมล้วนๆ ทำอะไร ให้เป็นธรรมล้วนๆ นั่นเป็นที่พอใจของเรา เพราะพระพุทธเจ้าทรงชมเชยอย่างนั้น

วันนี้พี่น้องทั้งหลายมาเยี่ยมจากทางไกลทางไกล ได้เปิดอรรถเปิดธรรมให้ฟังตั้งแต่ต้นแห่งการปฏิบัติ มาจนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย ก็หวังว่าจะเป็นสิริมงคลแก่พี่น้องทั้งหลายโดยทั่วกัน

ต่อไปนี้จะให้พร

งานของหลวงตา

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๔

ร่างจิตนี้ชอบอยู่ตามน้ำซับน้ำซิมในเขา มันมาจากภูเขา ทางภูสิงห์ภูวามีเยอะ เขาเรียกร่างจิต ร่างจิตนี้เป็นยาสำคัญนะ แก่เบือแก่อะไรได้จริงๆ เราแพ้ยาราคันเสียจนกระทั่ง โอ้โฮ พวกไอ้ฮ้วนไอ้ตูบนี้ แต่ก่อนดูเหมือนยังไม่เลี้ยงมัน ไอ้ฮ้วนไอ้ตูบอยู่ใต้ถุนนี้ ถ้าเป็นอย่างมันอยู่ทุกวันนี้แล้วกำแพงวัดแตกนะ สู้เราไม่ได้ เราเกา มันแพ้ยาราคาฟาด ๒ มือ ๓ มือโน่นมันจะตาย แล้วเอาร่างจิตนี้ละมาฝนกินไม่ถึง ๑๕ นาทีนะสงบเงียบหายเงียบไปเลย จึงได้เห็นฤทธิ์ของมันว่าเก่งจริงๆ ไม่เพียงแต่ชื่อว่าร่างจิตๆ แก่พิชแก่อะไร เราได้เอามาแกเอง โอ้โฮ จนจะพองหมดตัวเกา มันแพ้ยาราคาอะไรก็ไม่รู้ บทเวลาแพ้ แพ้เสียขนาดจนพระมาดูข้างหลังนี้ดูไม่ได้เลย

เอายาอะไรมาฉันมันก็ยิ่งเพิ่มยิ่งเสริมขึ้นไป ก็เลยเอาร่างจิตนี้มา เขาเรียกร่างจิต จางจิตก็มี เขาเรียก ๒ อย่าง ฝนซันๆ ครึ่งแก้วก็ไม่ถึง พอฉันลงไปไม่ถึง ๑๕ นาที ที่คั้นยิ่งกว่าหมาเกาหมัดสงบเงียบเชียว นั่นแหละเราถึงได้นับถือมัน อันนี้มีอยู่ทางถ้ำพระเวส อำเภอนาแก เดี่ยวนี้ดูเหมือนจะไม่เหลือละหมด เข้าใจว่า จะหมดจริงๆ ไม่มีใครสงวนซิ มีแต่ผู้ทำลาย อันนี้มันเกิดธรรมชาติของมันเอง

เราเคยไปพักอยู่แถวนั้น เขาเรียกบ้านแจ้ง บ้านนาโสก บ้านนาโสกญาคูครุฑท่านไปสร้างวัด ญาคูครุฑเป็นหมู่ (เพื่อน) กันกับหลวงปู่ฝั้น ท่านอยู่บ้านม่วงไข่ พรรณานา นี้บ้านเดียวกัน ญาคูครุฑท่านไปสร้างบ้านนาโสกนั้นละสร้างวัด เราไปพักอยู่นั้นช่วงระยะเวลา แล้วก็เข้าไปบ้านแจ้งเข้าไปถ้ำพระเวส ไปเห็นอันนี้ละที่ว่าร่างจิต ไปเห็นอยู่ทางโน้นละหลาย แต่ก่อนถ้ำพระเวสพระท่านไปเที่ยวไม่ขาดนะ หมู่บ้านเขาเรียกบ้านแจ้ง เขาทำร้านเล็กไว้สำหรับพระมาถึงกลางทาง และทางบ้านก็มาถึงกลางทาง ถ้ำบิณฑบาตในบ้านก็ไกลเกินไปมาแค่กลางทางก็ ๔ กิโลเมตร กว่า ทางบ้านมาก็มารออยู่ที่นั่น ทางวัดมาก็รออยู่ที่นั่น คือทางบ้านเขารวมกัน เขามีอะไรมาเขาก็เอามารวมกันที่บ้านนั่นแหละ เขาจะให้ผู้ใดผู้หนึ่งขึ้นไปคนหนึ่งหรือสองคน โยมผู้ชายหอบขึ้นไป ไปถึงครึ่งทาง พระท่านก็ลงมาที่นั่นมารับบิณฑบาตที่นั่น จากนั้นท่านก็ขึ้นเขา พวกญาติโยมก็ลงเราก็เคยไปที่นั่น

แต่เดี๋ยวนี้ดูเหมือนจะไม่มีแล้วละ พวกมันสำปะหลัง พวกอ้อย พวกอะไรนี้ทำลายมันหมด สวนมันสวนอ้อยใหญ่โตมากทำลายหมด ประเทศไทยเราบรรดาที่เป็นป่าเป็นเขามักจะเป็นอันนี้ละทำลาย เพราะ

เราไปเที่ยวเสียจนเกือบทั่วประเทศไทยในดงๆ หรือจะว่าทั่วประเทศไทยก็พูดได้ ก็มีแต่อันนี้ทั้งนั้น มีแต่พวกมันสำปะหลัง พวกอ้อย ปอกก็มีแต่ไม่มากนักนะ ทำลายจริงๆ หมด ไม่มีเหลือป่า

เมื่อตะกี้ถามถึงเรื่องไม่ได้อาหารไปถวายพระท่าน ไปเมื่อวานนี้ ได้แต่ข้าวนะ เพราะเราไม่ได้คิดว่าจะไป เพียงแต่ผ่านไปเท่านั้น ถ้าไปก็ต้องเตรียมพร้อมอาหารสั้นอาหารยาว อาหารยาวก็หมายถึงอาหารแห้ง ฉันทันนานๆ พวกปลาอย่าง พวกอาหารกระป๋อง อะไรเหล่านี้ได้นาน ตั้งแต่วานมานี้ยุ่งมากนะ วันนี้ก็ยุ่งผูกกระโยงระยางเอาไว้ ที่มาเราก็ดูเอา เราทนไม่ได้เราดูเอา เพื่อเป็นทางออกของเราก็ดูเอาบ้างซิ คนนั้นจะมาวันนั้น วันนั้นไม่ทราบเวลาเท่าไร คณะนั้นจะมาวันนั้น ที่นี้ไม่ทราบเวลาเท่าไร คณะนี้ก็จะมาวันนั้น วันนั้นแหละ แต่ไม่ทราบเวลาเท่าไรๆ ที่นี้ก็ผูกกระโยงระยางล่ามโซ่เราไว้ซิ เราจะไปไหนมาไหนก็ไปไม่ได้

มาก็ดูเอาละซิ ทือ งานของเรามีแต่กับคณะเดียวเท่านั้นหรือ ทั้งโลกแผ่นดินนี่นะเราว่าซิ คนอื่นเขาไม่มีงานหรือ คนอื่นเขาไม่มีสารประโยชน์อะไรหรือ มีเฉพาะเราเท่านั้นหรือ ถึงมาเอากันไว้ทั้งวันๆ นี่นะ นั้นเอาละนะ ก็ควรจะบอกกำหนดเวล่ำเวลาให้บ้างซิ บอกวันนั้นวันนี้ได้ยังไงคนทั่วแผ่นดิน แล้วเราก็อำประโยชน์ทั่วแผ่นดินนี้มา นั่นเรื่องมันเหตุที่จะดูก็ดูเพราะเหตุนั้น คนนั้นจะมาวันนั้น คนนี้จะมาวันนี้ เลยยุ่งกันไปหมดทั้งวัน

นี่เราพูดถึงเรื่องคำพูดของคนที่เขาบอกมาพูด เอาเราครอบไว้เลยเหมือนกับว่าทั้งวันนี้น่าล่ามโซ่เราไว้กัณฑ์กัณฑ์กัณฑ์อยู่ตามนี้ ไม่ให้หนีออกไปจากนี้ ก็ว่าเอาละซิ เราไม่ใช่ควายนี้นะ งานของเราวันหนึ่งๆ เท่าไร บางทีเราก็อ้าง ฟังแล้วมันเหลือๆ ไม่กะทัดรัดอย่างนี้ เราก็ไม่ปฏิบัติตาม เพราะงานอื่นที่มีความสำคัญๆ ยิ่งกว่านี้ มีอีกมาก เราก็อไปงานนั้นงานนี้ ต้องได้คิด ทุกวันนี้ไม่คิดไม่ได้นะ เพราะกำลังวังชาของเรา เวล่ำเวลาของเรา เหมือนกับว่ามีเฉพาะๆ ไม่เศษไม่เลยไปบ้างนะ วันหนึ่งๆ เวล่านี้อาจเหมือนว่าไม่มีเศษมีเลยไปนอกจากประโยชน์ที่เราจะได้ทำต่อโลก เวล่ำเวลาวันหนึ่งๆ

คำพูดคำจาลมออกจากปาก ไม่ใช่เราจะพูดไปได้ทั้งวัน เพราะคนมันตายได้ หมดลมแล้วตายใช่ไหมละ ไม่พูดก็ตายถ้าหมดลม หมดลมอะไร หมดลมหายใจละซิ ไม่ต้องพูดมันก็ตายใช่ไหมละ อันนี้ลมปากพูดก็ต้องคำนึงคำนวณ ไม่ใช่จะพูดสุ่มสี่สุ่มห้าแล้วหมดลมไปเปล่าๆ หมดเวลาไปเปล่าๆ คนนี้มาหยิบเอาชนิดหนึ่ง เราก็อุ่มให้หมดทั้งร่างเรา คนนี้มาหยิบเอาชนิดหนึ่ง เราก็อุ่มให้หมดทั้งร่างเรา สุดท้ายเราก็อหมดลมก็หมดเวลาของเราที่หมด วันหนึ่งหมดไป ธาตุชั้นดีสุขภาพลดลงไปๆ เพื่อคนเพียงคนเดียวสองคนเท่านั้น มันสมควรแล้วหรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องได้คิดเอา คิดจริงๆ ใครจะมาเกี่ยวข้องกับเรามากน้อยเพียงไร ผลประโยชน์ที่จะได้แก่ผู้มาเกี่ยวข้องมากน้อยเพียงไร เทียบกันให้ได้ทุกสัดส่วนแล้วออกปฏิบัติตามนั้นๆ

เพราะฉะนั้นการพูดการจากับใครก็ตาม เวลาถามเราสุ่มสี่สุ่มห้า เราจึงไม่ตอบสุ่มสี่สุ่มห้าให้ เดี่ยวปากเราว่าเงีเลย เดี่ยวพูดเราว่าเงี พอถึงเวลาแล้วก็พูดให้ได้ฟังทั่วถึงกัน ไม่ใช่คนนี้ฟังเสียคำสองคำแล้วพูดวันยังคำไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร สงเคราะห์คนด้วยคำพูดคำหนึ่งกับคนคนเดียว ทั้งๆ ที่คำพูดคำหนึ่งสามารถที่จะ

เข้าหูได้ทุกคน นอกจากคนหูหนวก คนหูตึงก็ได้ยิน แล้วถือเอาเป็นประโยชน์ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วเราก็ต้องเพื่ออย่างนั้นด้วย ไม่ใช่จะเพื่อหูเดียวเท่านั้น นี่ลำบากนะทุกวันนี้ พระเณรก็เหมือนกัน มากเข้าทุกวันๆ ประชาชนญาติโยมก็มาก กำลังเราลดน้อยลงๆ จนได้คำนึงพิจารณาवलกลบคุณหารแล้วก็ออกมาปฏิบัติอย่างนี้ละ ไม่งั้นไม่พอกับความต้องการที่เราจะทำประโยชน์ให้แกโลก

นี่ก็พอลงไปจากนี้แล้วก็ใครจะไปรู้เราไม่ได้ เราก็บอกแล้ว มีอะไรก็พูดกันเสียตอนนี้ พอลงไปแล้วเราก็มีธุระอีกอันหนึ่งนะ ไม่ใช่เราไปอยู่เฉยๆ นะนี่ แม้แต่ลงไปจากตอนที่ฉันจ้งหันแล้วก็เหมือนกัน ให้ญาติโยมรับประทานกัน เราออกจากนี้ไปบ๊ีบ ไปโน้นเราก็ไปทำประโยชน์ของเราชนิดหนึ่งอีกนะ นั่นก็ประโยชน์เพื่อโลกนะ เช่น หนังสือหนังสือ กวดสำนวนหนังสือ จดหมายจดหมาย นั้นเห็นไหมละที่เต็มอยู่นั้น เอาเวลานี้ไปทำนั้น เอาเวลานั้นไปทำนั้น วันหนึ่งๆ จากนั้นเราก็เข้าไปทางจงกรม เดินจงกรมภาวนา ถ้าพูดภาษาโลกๆ เขาก็เรียกว่าชาร์จแบตเตอรี่ ไม่งั้นมันจะตาย ต้องชาร์จมันบ้างซิ ไม่งั้นตายจริงๆ นี่ละบรรดาลูกศิษย์ลูกหาหลานเหลนทั้งหลายไม่รู้ก็ให้รู้เสียเรื่องงานของหลวงตาเป็นอย่างนี้ ด้วยเหตุนี้เองเราจึงได้พูดกับทางอุดรฯ ของเรา อุดรฯ นี้เราบอกตรงๆ เลยว่าเป็นเหมือนกับเมืองเจ้าของ ใครอยากมาเมื่อไรก็ตามใจชอบ อยากมาเมื่อไรก็ตาม แล้วเราก็ต้องต้อนรับอยู่ตลอดเวลา สุดท้ายก็ตั้งทำเตรียมระวางตรงคอยต้อนรับลูกศิษย์ลูกหาเมืองอุดรฯ ทั้งเมือง วันนั้นไม่ต้องกินอะไรละ ซี้ก็ไม่ต้องชี้ราดออกไปนี้เลย เพราะเตรียมทำรับลูกศิษย์ลูกหาเมืองอุดรฯ แล้วเป็นยังงิพิจารณาซิ ท่านทั้งหลายวาดภาพดูซิ ที่พูดนี้เพื่อให้วาดภาพเป็นยังงิ ไม่เหมาะสมใช่ไหม เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงว่าถ้าหากว่าจะมีเวลามากก็ให้มาเสียตอนเช้านี้เป็นเวลาที่เหมาะมากกว่าทุกเวลา เพราะเป็นเวลาที่เราลงอยู่แล้ว

การลงในจุดนี้ก็คือลงมาฉันจ้งหัน และก็เพื่อประโยชน์เกี่ยวกับประชาชนทั้งหลาย ใครมาก็ได้พบในขณะนี้ พอหลังจากนี้แล้วเราก็ไปทำประโยชน์อีกอย่างหนึ่ง จึงไม่ควรที่จะอยู่ใกล้ชิดติดพันกันอยู่แล้วก็มาเยี่ยมกันตลอดเวลา ไม่เหมาะนะ ถ้าหลังจากนี้แล้วผู้ที่อยู่ห่างไกลก็มี จังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทยมาเกี่ยวข้องกับเรา เราก็ต้องคำนึงถึงเหตุถึงผล สารประโยชน์ของท่านเหล่านั้นที่มาหาเราอีกเหมือนกัน ไม่ใช่เราไม่คิด คิดเต็มหัวใจ ถ้าหากว่าควรจะลงมารับก็มา ถ้าหากว่าไม่ควรจะลงมารับ ก็บอกพระมาชี้แจงเหตุผลให้ทราบแล้วให้ผ่านไปๆ เพราะเหลือกำลังของเราที่จะมารับได้ทุกรายๆ ทุกคณะไป ก็ต้องปฏิบัติอย่างนั้น นี่เคยปฏิบัติมาอย่างนั้น จึงไม่ว่างนะวันหนึ่ง

คิดดูตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤษภาคม มาจนกระทั่งถึงวันนี้เท่าไร วันที่ ๒๖ มิถุนาฯ ยังไม่ได้เทศน์สอนพระแม้กัณฑ์เดียวเลยฟังซิ พระทั้งวัดหูก่ออยู่นี้ หัวใจมาจ่ออยู่นี้หมด เราก็ยังไม่ได้เทศน์ให้ฟัง เพราะกลางวันเวลาอื่นๆ นี้เราก็นำกำลังนี้ออกไปใช้ประโยชน์เพื่อญาติเพื่อโยม เพื่อใครต่อใครไปเสีย กำหนดไว้ภายในจิตใจว่าตอนเย็นวันนี้หากไม่สุดวิสัยหรือไม่จำเป็นจริงๆ จะประชุมพระ แต่เราไม่ค่อยพูดง่ายๆ แหละคิดไว้ในใจๆ จนกระทั่งถึงวาระที่จะเป็นอื่นไปไม่ได้แล้ว ก็สั่งบอกพระทีเดียว วันนี้เวลาเท่านั้นประชุมแล้วจะไม่เคลื่อนเลย เพราะออกมาจากการพิจารณาเต็มที่แล้ว ถ้าหากว่ายังไม่ขนาดนั้นไม่พูด

ที่นี้ก็ต้อนรับแขกรับคนะนั้นมาคณะนี้มาหนักต่างวาระกันต่างเวลากันเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงเย็น ใครมาเราก็ต้องต้อนรับ แบบเตอร์มันใช้เรื่อย ลมปาก เข้าใจแบบเตอร์กำลังวังชา ที่นี้พอตกเย็นมาพอ แยกหมดไป อ้าว กำลังของเรา ก็หมดไปพร้อมกัน นี่ว่าจะประชุมวันนี้เป็นยังไง นึกในใจไว้กำหนดไว้ว่าจะ ประชุมวันนี้ ไหมแล้ว ก็ต้องปล่อยให้ผ่านไปๆ นี่เห็นไหมตั้งแต่วันที่ ๑๕ เดือนพฤษภาคม นั้นละเทศน์ กัณฑ์หนึ่ง จนกระทั่งบัดนี้เดือนกว่าไซ้ใหม่ละ ยังไม่ได้เทศน์เลย คือกำลังไม่พอ พอถึงวาระที่จะเทศน์ มันหมด กำลังเสียก็ต้องหยุด หยุดไปๆ จนกระทั่งปานนั้นแหละคิดดู

ถ้าธรรมดาแล้วก็ประมาณสักอาทิตย์หนึ่งประชุมเทศน์อบรมพระเสียหนหนึ่งๆ นี่ส่วนมากตั้งแต่ ภาระยังไม่มากหรือกำลังวังชาของเราก็ไม่ได้นำออกใช้มาก และกำลังวังชาก็ยังมีมากอยู่ก็อย่างนั้น ครั้นเวลานี้ออกใช้มากด้วย กำลังมีน้อยด้วย เวลาแม้จะเท่าเท่า เมื่อกำลังวังชาของเราไม่อำนวยแล้วมันก็หมด เวล่ำเวลาไม่เห็นมีความหมายอะไร นี่ที่มันเสียไปทุกวันๆ

พี่น้องทั้งหลายพูดอะไรให้พิจารณานะ วันนี้พูดเพื่อให้พิจารณา เราจะดูก็ดี จะดีก็ดี กับผู้ใดก็ตาม เราไม่เคยมีแม่เม็ดหินเม็ดทรายหนึ่งว่า ความเสียหายที่ออกไปจากกิจการของเรานี้เพื่อทำลายท่านทั้งหลาย ให้เสียหาย จนกระทั่งถึงขั้นล่มจม เพราะการดูต่ำกว่ากล่าวแนะนำสั่งสอน ไม่ปรากฏในหัวใจเราเลย ประการ สำคัญก็คือว่าสิ่งที่เรานำมาสั่งสอนโลกทุกวันนี้ะ เราได้ใช้กับเราพอแล้ว เราใช้กับเราหนักยิ่งกว่านี้มาก ใช้กับบรรดาประชาชนญาติโยมพระเถรทั้งหลายนี้ดูจริงมีแต่เพียงลมปากนะ ดูเพียงแค่มปาก แต่เวลาเรา ดูเรา เราตัดเรา ไม่ได้เป็นเพียงลมปากนะ เอาหนาฟังซิ วันนี้เอาอย่างนั้นหนา จะเคลื่อนไปไม่ได้เลย นั่น ฟังซิ ดัด เป็นยังไงเด็ดไหม นี่ละเราไปใช้กับเรา

แล้วทำไมถึงต้องเด็ดอย่างนั้น ความเด็ดอันนี้เด็ดเพื่อความเจริญเพื่อการสั่งหารกิเลสซึ่งเป็นความชั่ว ไม่ใช่เพื่อการสั่งหารตนให้ฉิบหายล่มจม แต่เป็นการสั่งหารกิเลสตัวเป็นพิษเป็นภัยอยู่ในจิตใจ กาย วาจา ของเรา ให้มันฉิบหายลงไป เพื่อบำรุงอรรถธรรมขึ้น ให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในขณะเดียวกัน เพราะฉะนั้น การดูต่ำกว่ากล่าวนี้จึงเป็นมงคลอย่างยิ่ง เด็ดเท่าไรเด็ดเท่าไรยิ่งดี เรื่องของธรรมที่จะฆ่ากิเลสแล้ว เอาๆ เด็ดลงไปเถอะวางั้นเลย ให้ท่านทั้งหลายจำเอานะ

เราไม่เคยจะแย็บ พูดเต็มปากว่าไม่มีใครจะพูด พูดแบบนี้ะ เพราะเขาไม่ใช่พระผีบ้าเหมือน หลวงตาบัวไซ้ใหม่ละ หลวงตาบัวจะว่าเป็นบ้าก็ได้ บ้ากิเลสพัดกันพอแล้วนี่นะ รอดตายถึงมาหาท่านทั้งหลาย วิธีการใดที่เราเคยใช้กับกิเลสมา กิเลสมันเสียด้วยวิธีใด เราจะนำอันนั้นมาใช้ พระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน ทรงได้เห็นผลเห็นประโยชน์ ด้วยการพิจารณาการปฏิบัติพระองค์โดยเหตุผลกลไโกะไร แล้วนำอันนั้นแหละ มาสั่งสอนโลก อันนี้ก็เหมือนกัน

เพราะฉะนั้นการดูการต่ำหรือว่าที่โลกทั้งหลายรำลือว่า หลวงตาบัวดูนี้ๆ นั้นขี้ปะติ๋วขณะนี้ เรานำไปใช้ กับโลกนะเพียงนิดเดียว แต่เราใช้กับเรานี่ เอา ใครดีใครอยู่ใครไม่ตีเอาฟัง คำว่าใครดีก็อยู่ใครไม่ดีก็พัง

หมายความว่า ระหว่างกิเลสกับธรรม คือระหว่างความชั่วกับความดีที่จะพัดกัน ความชั่วมีกำลังมาก ความดีไม่มีกำลังมากแกกกันไม่ตก เหมือนทางมวยขึ้นต่อยกันแล้ว ถ้าเขาเหนือกว่าเราในไม้มวยหรือเพลงมวย ทางมวยทางใดแล้ว เราแก้มไม่ตกเสร็จ อย่างน้อยแพ้มากกว่านั้นถูกน็อก อันนี้ก็เหมือนกัน ทางของกิเลส มวยของกิเลส เพลงของกิเลส มันมาแบบไหน มันซ้ำของ ตั้งแต่ตั้งภพตั้งชาติมานี้ใครสามารถนับได้ไหม

เราแต่ละคนๆ นี่เคยเกิดมาก็ภพก็ชาติ การเกิดมานั้นเกิดมาเพราะอำนาจของกิเลส ธรรมล้วนๆ แล้วจะไม่พาให้เกิดให้เป็นอย่างนี้เลย ถ้าหากว่าเกิดก็ต้องให้เกิดดีเท่านั้นธรรม กิเลสดึงลง ธรรมดึงขึ้น แล้วเราเกิดมามากขนาดไหนและทำไมกิเลสจะไม่ซ้ำของจะไม่ซ้ำนิขานาญ จะไม่เฉลียวฉลาดบนหัวใจสัตว์ เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจะต่อสู้กับกิเลส เพื่อฆ่ากิเลสไม่ให้มีอะไรเหลืออยู่ในจิตใจเลย เราจะทำเบามือได้อย่างไร มีเท่าไรก็ต้องทุ้มลงซึๆ นี่ผู้เข้าสนามรบถึงจะรู้เรื่องเหล่านี้ละ เหมือนอย่างผู้ขึ้นเวทีต่อยมวย ผู้ไม่ขึ้นเวที ก็มีแต่เฮๆ ไปเท่านั้น ผู้ขึ้นเวทีมันจะตายต่อยกันใช่ไหม อันนี้ก็เหมือนกัน ขึ้นเวทีต่อยกับกิเลส เอ้า ใครดี ใครอยู่ ใครไม่ดีฟัง มีเท่านั้น เด็ดไหม ฟังซิ

เมื่อกิเลสเด็ด ธรรมะไม่เด็ดไม่ได้ ไม่ทันกันแล้วแพ้ ลงมาด้วยความแพ้เป็นยังงี้ เอ้า ให้ท่านทั้งหลาย วาดภาพดูซิ ขึ้นไปต่อกรหวังชนะแต่แบกความแพ้ลงมา แล้วก็ถูกน็อกลงมาโดยไม่รู้สีกตัว ให้เขาหามใส่เปล ลงมาไม่รู้เนื้อรู้ตัวเลยเป็นยังงี้ นักมวยคนนี้เป็นยังงี้ นี่ก็เหมือนกัน นักต่อสู้กับกิเลส ลูกศิษย์ตถาคต ขึ้นไปแล้วถูกกิเลสน็อกเอาๆ สลบโสลงลงมาอย่างมากกว่านั้นตายๆ เป็นประโยชน์อะไรพิจารณาซิ คือกำลังวังชาความเฉลียวฉลาดทุกด้านของเราแพ้กิเลสๆ ทั้งนั้น จึงต้องได้รับความแพ้งมาให้เห็นประจักษ์เลยว่า ถูกน็อก มากกว่านั้นก็ตาย ถูกกิเลสเอาให้ตาย

ไม่อยากฟังเราให้ตายเสียดีกว่า ตายบนเวทีเลย อย่ามาตายแบบแพ้ นั่นละที่มันเด็ด ให้บรรดาลูกหลานทั้งหลายฟังเอานะ สิ่งเหล่านี้ได้ดำเนินมาแล้ว ไม่ใช่มาคุยมาไม่ให้ท่านทั้งหลายฟังเฉยๆ วิธีการใดที่ได้ผลๆ นำวิธีการนั้นละมาสอน ถึงไม่สอนแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตามเถอะนะ ก็สอนแบบเป็นขั้นเป็นภูมิแบบลูกศิษย์มีครู ควรจะรับไปได้แค่ไหนก็เอาแค่นั้นๆ สอนออกๆ สอนออกไปๆ เพื่อได้ประโยชน์เท่าที่ควรจะได้เอาไปปฏิบัติได้ ส่วนไหนที่เห็นว่าจะยังไม่สามารถก็เก็บไว้ก่อนๆ เพราะกิเลสมันละเอียดแหลมคมไม่มีอะไรเกิน ธรรมะก็อีกเหมือนกัน ไม่มีอะไรเกินธรรมะที่ละเอียดแหลมคม ไม่งั้นปราบกิเลสไม่อยู่ พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของโลกไม่ได้ พระสงฆ์สาวกเป็นสรณะของพวกเราไม่ได้ ถ้าไม่เก่งเหนือกิเลสแล้ว

นี่ท่านเหล่านี้เก่งเหนือกิเลส ท่านเก่งเพราะเหตุไร เก่งเพราะลวดลายของท่านเก่ง ทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านเก่งหมด ความอดความทนก็เก่ง ความขยันหมั่นเพียรก็เก่ง ทุกด้านขึ้นชื่อว่าความดีแล้วเก่ง ความเฉลียวฉลาดเก่ง ทุกด้านเก่งทั้งนั้นๆ ชนะกิเลส แล้วก็ เป็น **สรณ คัจฉามิ** ของพวกเรา นี่ละท่านารู้เหตุรู้ผลอย่างนั้น ท่านนำธรรมะประเภทนั้นละออกมาใช้ ออกมาให้โลกได้เห็นว่าเป็น เครื่องมือที่ดี วิธีการที่ดีที่เราได้ช่วยชนะมา เราได้มาด้วยเครื่องมือเหล่านี้ ได้มาด้วยวิธีการเหล่านี้ เอานำไปใช้นะ ถึงไม่ได้เต็มเม็ด

เต็มหน่วยก็ตาม ขออย่าให้ลดลงจนกระทั่งเลยไปว่าศิษย์ปราศจากครู สัตว์ไม่มีเจ้าของ ขอให้อยู่ในเกณฑ์ของศิษย์มีครูเถอะ จะเป็นความสวยงาม นี่ฟังซิ พี่น้องทั้งหลายไปพิจารณา

สิ่งที่พาติบพาก็มีอยู่สำหรับครอบครัวเหี้ยมเรื้อนของเรา อย่าปล่อยให้มันเลยเถิดให้กิเลสมันหัวเราะ มันอาจจะตายไปนะว่าไง ทำไมจะไม่อาย เอ้า เมียก็มีแล้ว ผัวก็มีแล้ว มันดินบ้าหาอะไร เวลานี้โรคราคะ ตัณห์มันกำลังกำเริบเสิบสานนะ มันไม่ได้มองดูบรรดาศาสนา ฟังซิ นี่น่าอายไหม เรายังไม่อายอีกหรือ กิเลสไม่พาให้อาย กิเลสพาให้หน้าด้านก็ด้านซิ ธรรมท่านให้เป็นยศถาบรรดาศักดิ์ ศักดิ์ศรีของมนุษย์ปรากฏเด่นในวงพุทธศาสนานี้บ้างซิ ไปไหนสวยงามด้วยความเป็นผู้มีศีลมีธรรม ด้วยความเป็นผู้มีขอบ มีเขตมีเหตุมีผล นั้นละงามที่ตรงนั้นนะ ไม่ได้งามแบบหมาเดือน ๙ นะ เคยเห็นไหมหมาเดือน ๙ เท่าขรมนอกจากเห่าแล้วกัดกันอีกทีก็ไม่รู้จักบ้านจักเรือน นี่เหมือนกันไม่ทราบว่ามีเขาเมียเรา สวมได้สวมใส่ยิ่งกว่าหมาเดือน ๙ ทั้งๆ ที่หางไม่มี ไม่อายเขาบ้างหรือ นั้นละคนไม่มีศีลคนไม่มีธรรมเป็นไปได้อย่างนี้นะ

ทุกวันนี้มันยังด้านเข้าไปๆ เห็นว่าอันนั้นแพ้นอันนั้นทันสมัยนะ ต่อไปนี้มันจะไม่รุ่งขึ้นรุ่งผ้าแล้ว มันจะทันสมัยไปหมด แล้วหมาหาประเทศอยู่ไม่ได้นะ แดกฮือหนีไปหมดไม่มีเหลือเลย มันสู้คนไม่ได้ คนนี้หางไม่มี แต่เก่งกว่าหมาละซิ ตรงนี้ใกล้เหมือนกันนะ หลวงตาก็ใกล้เหมือนกัน อย่าให้เป็นในวัดนี้นะ เราจะบอกตรงๆ อย่างนี้ ใครเป็นมานั้น ดุ้นพินเราอยู่นั้น เห็นไหมดุ้นพิน ทำอะไรดุ้นพิน ดีหัวคนนะซิ หลวงตามีมืออยู่นี่ว่าไง สอนขนาดนั้นยังไม่รู้เรื่องรู้ราวเลย

นี่เราพูดถึงเรื่องอรรถเรื่องธรรม ถึงคราวเด็ดเราเด็ดซิ เอ้า สมมุติว่ามันอยากไปเที่ยวเตร็ดเตร่ ร่ำรอน เอ้า เมียก็มีแล้วหาอะไรอีก ผัวก็มีแล้ว ความพอดีพองามพอเหมาะสมมีแล้วประจำทุกคนๆ มันเสียหาอะไรว่างั้นซิ เอ้า มันอยากไปวันนี้ไม่ให้ไป เอาโซมัดคอไว้ซิ นี่เรียกว่าตัดเด็ดกัน วันนี้กิเลสตัวนี้ มันอีกมันเหิมเหลือเกิน มันอยากไป มันดินรนกระวนกระวายจนกระทั่งขาจะขาด แล้วมัดคอมันไว้ซิ ขาจะขาดก็มัดคอไว้ เอ้า มันจะไปได้จริงๆ หรือ เอ้า ให้มันเด็ด

หัวใจเราถึงความบริสุทธิ์เพราะอำนาจแห่งธรรม คำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องชี้แจง แสดงบอกแนวทางให้รู้ทั้งหมด
และผล จึงเคารพไปหมด ตั้งท่านอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่างในสมัย
ปัจจุบัน

ในห้องนอนใดที่ถูกนิมนต์ไปพัก ถ้ามีหนังสือธรรมะอยู่ต่ำกว่าท่าน ท่านจะไม่ยอมนอนในห้องนั้นเลย ท่านจะยกหนังสือนั้นไว้ให้สูงกว่าศีรษะของท่านเสมอ ท่านจึงยอมนอน

“นี่ธรรมของพระพุทธเจ้า เราอยู่ด้วยธรรม กินด้วยธรรม เป็นตายเรามอบกับธรรม ปฏิบัติได้รู้ได้เห็นมากน้อย เพราะธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น เราจะเหยียบย่ำทำลายได้อย่างไร ท่านว่า “เอาธรรมมาอยู่ต่ำกว่าเราได้อย่างไร” ท่านไม่ยอมนอน ยกตัวอย่างที่ท่านมาพักวัดศาลวันเป็นต้น ในห้องนั้นมีหนังสือธรรมอยู่ ท่านไม่ยอมนอน ให้ชนหนังสือขึ้นไว้ที่สูงหมด นี่แหละ ลงเคารพละ ต้องถึงใจทุกอย่าง” เพราะธรรมถึงใจ

(ธรรมชุดเตรียมพร้อม หน้า ๘๕)

“กรุณาวางหนังสือไว้บนที่สูง”

ท นุ ต ม โ น

~ ผู้มีใจอดทน ~

หลวงพ่อบุญใจ ทนุ ต ม โ น

© สงวนลิขสิทธิ์ โดย วัดป่าบ้านตาด
ตำบลบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

สัพพทานิ ธมฺมทานิ ชินาติ แจกเป็นธรรมทานเท่านั้น ไม่มีการจำหน่าย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

หลวงพ่อบุญใจ ทนุ ต ม โ น.

ทนุ ต ม โ น ผู้มีใจอดทน.-- อุดรธานี : วัดป่าบ้านตาด, ๒๕๖๓.
๒๕๖ หน้า.

๑. ธรรมะกับชีวิตประจำวัน. |. ชื่อเรื่อง.

๒๕๕.๓๑๔๔

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๕๗๒-๐๙๘-๒

ผู้จัดพิมพ์

วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

เอื้อเฟื้อภาพถ่ายหลวงพ่อบุญใจ ทนุ ต ม โ น

คุณเฉลิมชัย จารุพัฒน์เดช

คุณสันติ ปานทอง

คุณยุทธชัย เพ็ชรอำพล

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม ๒๕๖๓

ปกแข็ง ๑,๐๐๐ เล่ม

ปกอ่อน ๔,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่

บริษัท ศิลป์สยามบรรณจุฑาภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด

โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๒ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๓๘

E-mail: silpasiampainting@hotmail.com, silpasiampainting@gmail.com

ให้มันทำความดี
เอาไว้เรื่อยๆ เป็นนิสัย
อย่าประมาท
เมื่อถึงวันสุดท้ายของชีวิต
เราจะไม่กลัวตาย
เพราะเรารู้แล้วว่า
เมื่อตายแล้ว เราจะไปอยู่ที่ไหน
เพราะฉะนั้นไม่ต้องกลัวตาย

พระสุเมธ ทัฬหะภิกขุ